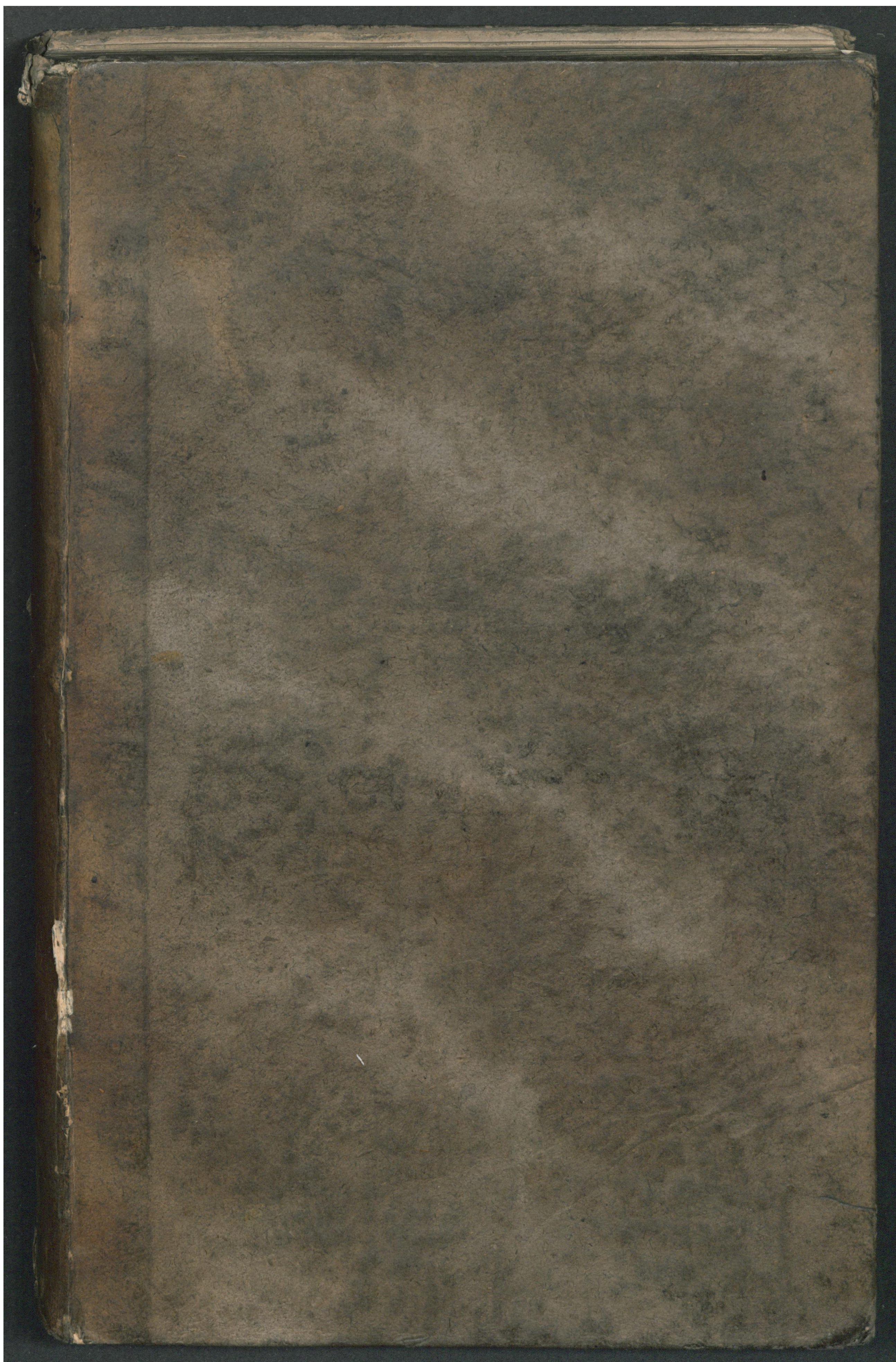
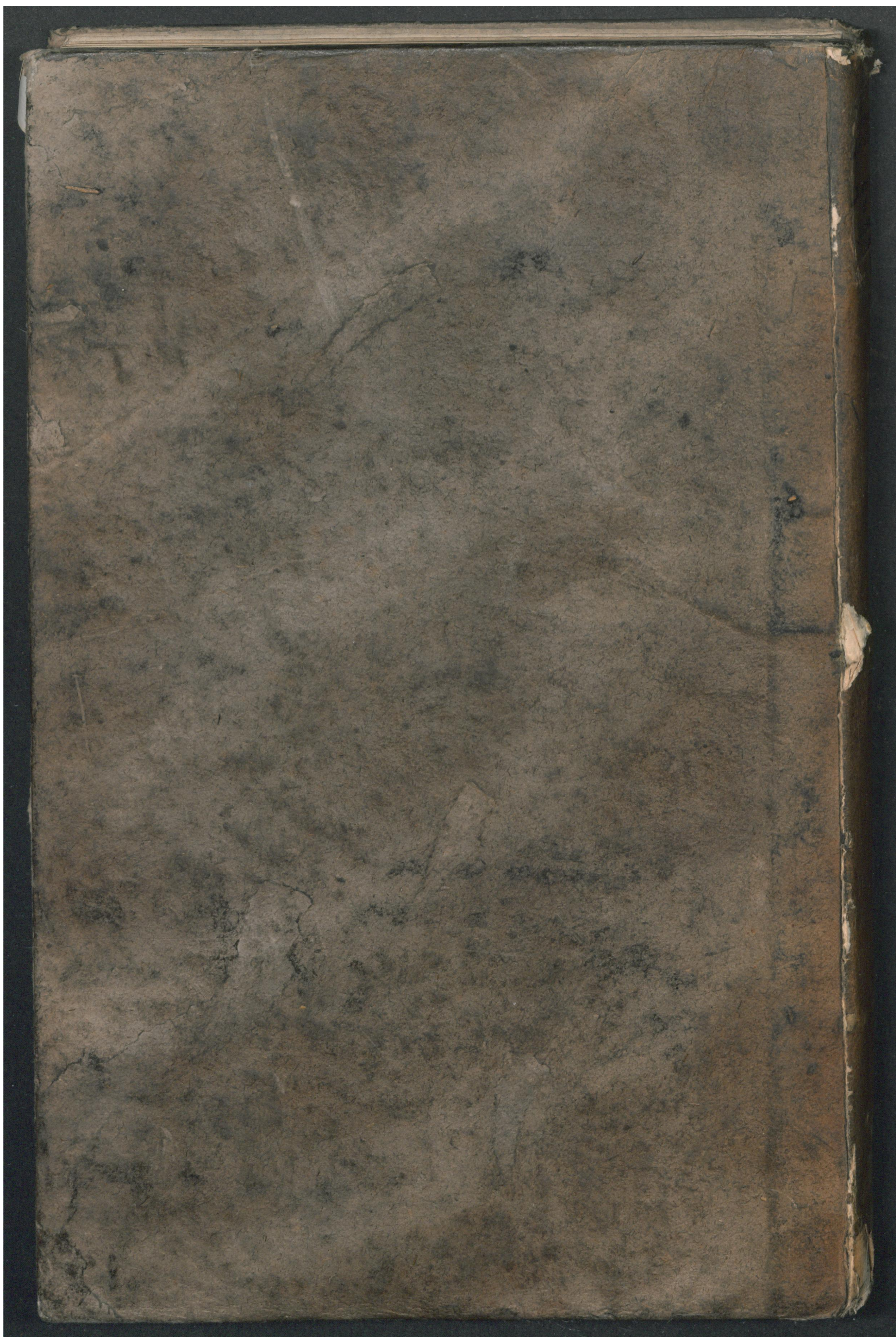

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No 13
COLLECTION

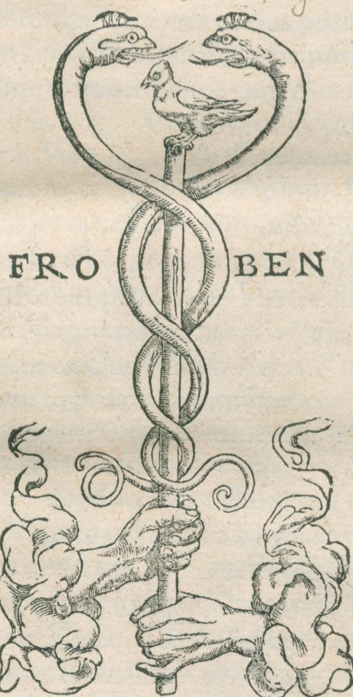
No. 7. Class: 5.

GEORGII AGRICOLAE

De mensuris & ponderibus Romanorum atque Græcorum Lib. V
De externis mensuris & ponderibus Lib. II
Ad ea, quæ Andreas Alciatus denuo disputauit de mensuris & ponderibus, breuis defensio Lib. I
De mensuris, quibus interualla metimur Lib. I
De restituendis ponderibus atque mensuris Lib. I
De precio metallorum & monetis Lib. III

Coll. S. G. Aug.

BASILEAE M D L.

Cum priuilegio Imp. Maiestatis ad quinquennium.

ILLVSTRISS. ET POTENTISS. SAXONIAE DVCIBVS,

LANDGRAFIIS TORINGIAE, MARCHIONIBVS MISEnæ, comitibus Palatinis Saxoniæ, Burggrafiis Alteburgi & Magdeburgi, comitibus Brenæ, dominis terræ Pleisensis, Mauricio sacri imperij archimarschalco & Electori, atq; eius fratri Augusto Georgius Agricola S. D.

SAepe mihi memoria repetenti uetustissimas quasq; & illustrissimas Germanorũ familias, ex numero earum, quæ de his supersunt, uestra, duces optimi, uideri solet facile secundas tenere. nã & pacis belliq; laudibus abundat, & multæ nationes in eius potestate sunt, & opibus affluit. Etenim cum Sigardo bellum diuturnum suscepit rex Francorum Dagobertus iunior. quod deinde cum eius filio Diterico, quem genuit ex Milanda filia ducis Venedorum, primo gessit Carolus Martellus auus Caroli Magni, deinde Carolomannus Martelli filius: tum idem Carolomannus & eius frater Pipinus. Illos autem duos Saxonum principes, maiores uestros, nonnulli Francorum annales, ut etiam mos Romanorum est, reges nominant. Ditericus uero ex Dobra filia ducis Obetritorum procreauit Vernechinum. cuius temporibus Pipinus Caroli Magni pater rursus bellum Saxonibus fecit.

Vernechinus autem ex Cunilda filia ducis Rugorum suscepit Vitechindum & Brunonem proauum imperatoris Henrici primi. cuius Henrici filius fuit imperator Otto primus: nepos, secundus: pronepotes, Otto tertius & Henricus secundus. Cum Vitechindo & cæteris Saxonum principibus, quòd acerrima illa natio à religione Christiana abhorreret, Carolo Magno per annos amplius triginta bellum fuit. quod plures scriptores narrant. Vitechindus autem ille duos filios sustulit: ex Geua sorore Siuardi regis Danorum, Vipertum maiorem natu: ex Suatana, Lechi Zescorũ & Bohemorũ ducis filia, Vitechindum minorẽ. Maioris filius fuit Valbertus, qui multos liberos procreauit, Ditericum scilicet, Vitechindũ, Immidum, Regebernum, atque quartus ille, ut autor est Vitechindus Corbeiensis, Danorum copias fudit, & Saxoniam ab eorum irruptionibus uindicauit. Diterici uero filia Mathilda nupsit imperatori Henrico primo Ottonis Saxonum ducis filio. Valbertus quidem & ex eo generati Vestfalos tenuerunt in sua ditione: sub minoris autem eiusdem Vitechindi filij potestatem, ut etiam his temporibus sub uestram, partim subiuncti erant

Saxones Ostfali. Sic maiores nostri orientales uocarunt, sicut etiam nunc occidẽtales Vestfalos nominamus. nam Ceruecij princeps fuit, & præfectus præterea Soraborum. Qui duos filios Fridericũ & Ditgreimum ex Iulanda uxore, quæ filia fuit comitis Rochlicensis, suscepit. quorum hic occisi fratris ulciscendi causa temporibus ducis Ottonis in Saxonia, ut Vanco scribit, bella gessit. Sed filius eius Ditmarus, quem ex Bossena filia comitis Pleisensis sustulit, etiam Vittinum possedit, atq; bellator ille prudẽs imperatorem Cunradum primum, qui exercitu collecto Henricum primum, tunc Saxonum ducem, Grunæ obsidere uolebat, elusit fingendo maximum exercitum mox affuturum, cum nullum conscripsisset & comparasset. Eundem Ditmarum & Bernardum Redariorum pręfectum Obetritos, Vilzos, Heluelos, Zescos prælijs fregisse item Vitechindus Corbeiẽsis in primo rerum Saxonicarum libro scriptum reliquit. Huic Ditmaro uxor fuit Villa filia comitis Northringensis. ex qua genuit Christianum principem Lusaciæ, & Dedonem comitem Vittini. At Diterico, quem Georgius Spalatinus, harum rerum diligens inuestigator, scribit Ditmari filium fuisse, nos Dedonis, atq; ita Ditmari nepotem fuisse censemus, ex Iudita filia comitis Merseburgensis nati sunt Dedo & Fridericus. Dedoni aũt Otto tertius, ut annales Lauterbergij tradunt, regionem mortui Bionis comitis Merseburgensis dedit. Eius Dedonis filius Ditericus ex uxore Mechthilda, filia Eccardi principis Miseni, procreauit sex filios, & unicam filiam. Atq; ex numero tot filiorũ Thymo, qui dux exercitus Henrici quinti fuit, & meruit Misenã, ex Hidda filia principis Stadensis multos liberos habuit. Quorum Cunradus & eius nepos Fridericus cum Sarracenis in acie pugnarunt. alter cum istis Christiani nominis hostibus bellum faceret imperator Cunradus tertius: alter cum Fridericus primus, cognomento Barbarossa.

Ex hoc Cunrado Leutgarda, natione Sueua, peperit sex filias & totidem filios. Eorum Otto duxit uxorem Heduigem filiam Alberti ducis Saxoniæ. ex qua procreauit Ditericum. Cui ex Iudita filia Hermanni principis Toringi, natus est Henricus primus uestræ stirpis Toringiæ princeps. Huius Henrici ex Alberto filio nepos Fridericus pro sua & patrię salute magnos labores & spe maiora pericula suscepit. etenim duos imperatores Adolphum nimirum & Albertum primum, eorum copijs, sed maxime Sueuis, ad Luccam oppidum profligatis, ex erepta Toringia expulit. Cui duplex cognomen fuit. unum traxit ex morsu. nam mater Margareta, filia ducis Sueuorum, cum, quod ei maritus Albertus periculum intenderet, se in fugam conijcere uellet, illius, qui iam annos tres haberet, malam, ut memor esset improbitatis paternæ, uulnerauit dentibus. alterum habuit ex Toringia, quam amiserat, id autem etiam accidit patris iniquitate, recuperata. Fortis enim

nim dictus fuit. Eius uero filius Fridericus, uester tritauus, ex grauitate nomen inuenit. atq; hic reliquas arces, quas eius auus Albertus alienauerat, recepit. Cuius rursus filius Fridericus, uester adauus, cognomēto strenuus, Erphurdum mēsibus duobus obsedit. At abauus uester, cui item Friderico nomē, cum Zescis, qui incolunt Bohemiam pugnauit. & cum inter omnes principes unus tunc excelleret prudentia, opibus, potentia, Sigismundus Imperator ei munus eligendi Cæsaris detulit, & ducē Saxonibus præbuit. Cuius filius Fridericus, uester proauus, item bellum intulit Zescis. Atq; hi quinq; principes è continenti genere, tametsi essent bellicosi, tamen, quoad fieri potuit, non tantum nomine, sed re uera fuerunt Friderici. nam magis etiam cōmode administrarunt ornamēta pacis, q̃ rem bellicam. Sed Albertus, uester auus, acerrime propugnauit pro imperatoribus. etenim Matthiæ Vngariæ regis, qui bellū mouerat Friderico tertio, & Pannoniā superiorem, quā appellamus Austriā, maiore ex parte occupauerat, impetus repressit: Flādros, qui Brugis Maximilianū dedissent in custodiā, maxime perculit & afflixit: Frisios dicto non audientes imperatorū fregit ac domuit: atq; patrē uestrum Henricum Franicæ obsessum ex periculo exemit. Georgius etiā, patruus uester, non tantum ex genere & opibus fuit nobilis & clarus, sed ei ex prudentia quoq; & fide multū laudis accessit. imperatorū enim fuit obseruantissimus. Deinde uestra familia dominatur in Hermunduros, Toringos, Saxones, Francos. etenim ueterum Hermundurorū Sueuorum reliquiæ nos, ad Albim habitantes, sumus. quos posteri nomine, ut fieri solet, mutato uocarūt Misenos à Misena, quod illud oppidū princípū, marchiones nos uocamus, imperio domiciliū ac sedem præbuerit. cuius ergo is, qui iura Saxonum ante aliquot secula scripsit, principē Misenum nuncupare Sueuum uideri potest. nō enim tā quòd ipse Sueuus esset, ut fuit, q̃ quod Hermunduris Sueuis imperaret. reliquā uero regionē Hermundurorum, in qua ad orientē Albis oritur, relictā olim ab incolis, qui in Noricum & Rhetiam secundā migrarunt, uel Venedorū, siue Slauorum gens, quæ se appellat Zescos, occupauit: uel tenent hi Germani, quos Bohemos prisco uocabulo nominamus. Sed etiam huius regionis uestræ non exiguam partem olim incoluerunt Venedi, dicti Sorabi, qui partim prælijs cum à Francis, tum à Saxonibus deleti sunt: partim se receperunt ad suos: partim seruitute oppressi sermone nostro cœperunt uti. Itaq; nostri sunt Hermunduri illi qui cum Cattis, ut scribit Cornelius Tacitus, magno prælio certarunt, dum flumen gignendo sale fœcundum & conterminum utraq; gens ui ad se traheret. nam uel hodie ad flumen Salam salis hi fontes in nobili urbe, quæ Hala inde dicta, conspici possunt. bellum autem hoc, eodem autore, Hermuduris prosperum, Cattis exitio fuit. quorum terram partim pos-

ſederunt hi potiſsimum Saxones,quos appellamus Veſtfalos:partim ſeruarũt ipſi Catti, hodie Heſsi nominati. Toringi uero in primis nobiles habitant in optimis illis & uberrimis campis qui cingunt̃ & concluduntur ſylua Semana, & Meliboco monte,ac Sala fluuio. At Saxones tranſalbini, qui in ueſtra ditione ſunt, Sueuorum Semnonum regionis partem incolunt: ciſalbini Cheruſcorum, ſiue Cerueciorum. illo autẽ nomine eos uocat Cornelius Tacitus, hoc Vibius Sequeſter, & certe Ceruecium oppidum extat. Francorum denique gentis, cui Gallia occupata inter cætera immortalem gloriam dedit,non contemnenda pars eſt ſub imperio principum, qui ex eadem, ex qua uos, ſtirpe orti ſunt. Atq; hæ regiones lõgitudine, quæ eſt ab Albi ad Verram,ſic flumen alterius fontis Viſurgis appellatur, CL. millia paſſuum implent,latitudine excedunt. ea uero eſt à Francis ad Saxones, eos dico,qui in ueſtra ſunt ditione. nam alioqui utriuſq; gentis, ſed maxime Saxonum, terræ longe atq; late patent. Sed Sala flumen Toringos diuidit ab Hermunduris. utrorumq; regio omni ex parte denſis ſyluis & crebris montibus munita eſt, præterquam ubi altera alteri & utraq; Saxoniæ ferè ueſtræ iungit̃ :ut has gẽtes inter ſe natura ipſa cõciliaſſe uideri poſsit. Hermundurorum autem montes adeo metallorum, præcipue uero argenti, fertiles ſunt, ut nulli regioni de eius copia cõcedãt. colles ad Albim ſiti generoſum uinum gignunt. planicies abundat frumentis. Toringia tamen tritici ubertate non modo hanc, ſed omnes alias magnæ Germaniæ terras, facile ſuperat: ut ſumen Germaniæ rectiſsime dici poſsit. nec uero uinum ipſi deeſt, & magnos fructus capit ex iſatide herba, quam uulgus guadum uocat. In his autem regionibus ſunt urbes amplæ & florentes: oppida pulchra & ornata: plurimæ arces natura & ſitu in primis nobiles. Quæ omnia quicunq; contemplans expendit, quàm ueſtra familia abundet laudibus & belli & pacis uidet: quàm acerrimę nationes in eius ſint poteſtate: quàm diuitijs affluat. Sed quorſum hæc mea ſpectat oratio? quorſum? ut, duces illuſtriſsimi, conſulatis paci, quam hæ ueſtræ nationes & gentes ſub maioribus ueſtris uere Fridericis, id eſt pacis diuitibus, tutã tranquillãq; traxerunt uſq; ad hęc turbulentiſsima tẽpora, quibus inter Germanos ſumma de religione diſſenſio, nõ modo regionib. ueſtris, ſed toti ferè Germanię maximã calamitatẽ dedit. Cõſulere aũt poteritis paci, ſi apoſtolorũ non modo ſcripta, ſed etiã traditiones, παραδόσεις Græci uocãt, & ſanctæ catholicæ eccleſiæ ritus, quos uetuſtiſsimi quiq; ſcriptores Chriſtiani literis memoriæq; mandarũt, nõ reieceritis. ſi, ut inſtituiſtis, obedientes fueritis potentiſsimi Caroli v. Imperatoris, & Ferdinandi regis imperio. ſi deniq; eritis coniunctiſsimo animo cũ reliquis Germaniæ principibus. Quã primum aũt hi, qui uobis parent, hæc intellexerint, eis quoq; rurſus pax & cõcordia inſidebit, & legibus, qui-

bus

bus astricti sunt, obtemperabunt. quæ leges cum imperent ea quæ recta sunt prohibeantq́ contraria, etiam mensuris & ponderibus iustis uti iubent: iniquis uetant. Vt uero quælibet resp. habet sua pondera suasq́ mensuras, ita etiam literæ. quæ maxime Græcis & Romanis utuntur. de quibus libros quinq; conscripsi, & ab hinc annos sedecim edidi, quos nunc correctos & emendatos uobis consecraui propter multas causas, sed in primis propter beneficia, quæ à uobis nuper accepi, cum per Bohemiã ad Cæsaris exercitũ unà proficiscerer. Quia enim uidi uos & Cæsari & Regi, quibus deus potestatem moderandi Germanos tradidit, seruare fidẽ, quod maxime decet principes, mihi iusiurandum, quo uobis eram deuinctus, nullo modo negligendũ putabam. itaq; uxore charissima, etiam prægnante, cum dulcissimis liberis domi relicta: fortunis præterea meis, ex quibus hostes prædam capere possent, in exercitu uestro penè senex militaui. Sed de his nunc satis. Illos autem quinq; libros, uestro nomini dicatos, sequuntur duo libri De externis mẽsuris & ponderibus: atq; libellus cuius inscriptio est. Ad ea, quæ Andreas Alciatus denuo disputauit de mẽsuris & ponderibus, breuis defensio. deinde subiunctus est liber De mensuris, quibus interualla metimur. tum alter De restituendis ponderib. atq; mensuris. postremo tres De precio metallorum & monetis. Quos omnes in chartis impressos peruulgaui, ut & bonarũ literarũ studiosis quam maxime prodesse, & uobis uestrisq́ de me meritis gratum me præbere possem. Valete duces illustrissimi. Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum VI. Idus Martias. An. M. D. XLIX.

De mensuris & ponderibus Romanorum atque Græcorum libri quinq;. quorum
Primus est De mensuris Romanis.
Secundus De mensuris Græcis.
Tertius De rerum, quas metimur, pondere.
Quartus De ponderibus Romanis.
Quintus De ponderibus Gręcis.

AVTORES QVORVM TESTIMONIO IN HIS QVINQVE libris usus sum ad meam de mensuris & ponderibus sententiam affirmandam.

Acron interpres Horatij
Andocides
Appianus
Aristophanes
Aristophanis interpres
Athenæus
Aulus Gellius
Ausonius
Balbus
Caper
Cato
Cicero
Cleopatra
Columella
Cornelius Celsus
Cornelius Tacitus
Demosthenes
Diodorus
Dioscorides
Dioscorides alter
Fabius Quintilianus
Flauius Sosipater
Galenus Pergamenus
Harpocratio
Herodotus
Hesychius
D. Hieronymus
Homerus
Horatius
Iulius Capitolinus
Iulius Pollux
Iuuenalis
Lucianus
Martialis
Nicandri interpres
Nonius Marcellus
Oribasius
Palladius
Persius
Plato
Plautus
Plinius
Plutarchus
Polybius
Propertius
Rhemnius Fannius
Scribonius Largus
Sex. Festus Pompeius
Suetonius Tranquillus
Suidas
Terentius
Terentij interpres
Titus Liuius
Thomas Magister, qui scripsit Atticorum nominum eclogas.
Varro
Vitruuius
Volusius Metianus.

GEORGII AGRICOLAE LIBER PRIMVS, DE MENSVRIS ROMANIS.

Vm bonarum literarum studiosis omnibus mensurarum & ponderum cognitionem ad autores recte intelligendos utilem esse censeo, tum maxime medicis: Quibus tamen, si rem acutius atq; acrius uidero & perspexero, non modo ad percipiendum artem suam, præclaram illam, utilem esse sentio, sed ad rite exercendam prorsus necessariam. Quod cæteris ferè, qui hæc legunt, satis sit ea intelligere, medicos quæ intelligunt, perficere oporteat. Habet enim medicina mensuras ratas & certas, ac definita statacq; pondera, in quibus si imperiti & parum prouidi homines errore ducuntur, quos uelim nunquam errare, ea errata non raro afferunt dolorem, interdum etiam interitum. Atq; aliorum errores humana ratione depelli possunt, medici, si fuerint magni, nonnunquam diuina tantum. Etenim mercator cum metitur uel ponderat, si extra modum incuria prodit, ipse accipit detrimentum: sin dolo quippiam de ijs detrahit, defraudat emptorem, sed in eo, quod facile rependi queat. Medicus si uel inscitia, uel negligentia, uel maleficio utitur maioribus, quàm par sit, mensuris & ponderibus, præsertim cum medicamentis purgantibus medetur, ægroti robur minuit, aut eum omnino interficit: sin minoribus, quamuis id minori fiat ualetudinis iactura, non raro tamen etiam tunc medicamentum quod purgat nocet ægrotanti. Sed mercatorem emptores decipientem Magistratus pœna mulctant. Circumforaneis pharmacopolis, qui se pro medicis gerunt, & his & alijs modis ubiq; homines impune: ait ille: necare licet. tantum uero abest ut arceantur, ut florentissimarũ Italiæ urbium fora istorum uocibus personent. Ita peruerso quodam more magis curæ nobis est tantula pecunia, nam minoris uendunt suas merces fallaces atq; fucosas, quàm bona corporis ualetudo, sine qua nec mens ipsa satis sana esse potest. Verum nihil mirum pharmacopolas istos indoctos inter cætera permulta mensurarum & ponderum rationem priscam Romanorum & Græcorum ignorare, cum nostra ætate medici qui eã probe teneant, si sint fortè, pauci admodum sint, aliquot ante nos annis atq; adeo seculis nulli fuerint: quod apparet ex istorum scriptis, in quibus uidemus eos turpissime lapsos. Hinc partim factum, ut quia ueterum libros de medicamentis conscriptos non intelligerent ipsi miscere medicamenta simplicia cœperint, adeo

ut non solertes solũ uiri & experientes id agant, sed inertissimus quisque & omnium rerum imperitissimus quotidie utatur nouis medicamentis, à se temere excogitatis, ueterum neglecta iaceant. Hæc autem ratio explicandarum mensurarũ & ponderum multis de causis est per difficilis & lubrica. Primum enim diuersarum regionum non minus olim ac hodie diuersæ fuerunt mensuræ, & pondera. Sic alijs scriptoribus in usu sunt mensuræ Romanæ, alijs Atticæ, atq; item alijs aliæ: eademq; uarietas etiã existit in ponderibus. Deinde autores, tam Græci quàm Latini, regionem, cuius mensuris uel ponderibus utantur, interdum non nominãt, interdum de ea memorant nimis obscure. Tum etiam unus & idem autor mensurarum capacitatem, grauitatem'ue rerum quas metimur, uel ipsa pondera, modo huius, modo alterius, regionis declarat. Præterea Græci de rebus Romanis loquentes, aut contra Latini de Græcis, mensuram uel pondus uocabulis suæ regioni usitatis sępe explicarunt: quod aliquibus res, etsi non fuerũt eædem parum tamen uiderentur inter se differre: alijs etsi multum differrent, uti uocibus externis nõ placeret. Postremo libri mendose sunt scripti. nam, ut de reliquis nihil dicam, mensuræ & pondera notis significantur quibusdam, quas aduertimus aliquando uel diuturnitate & iniuria temporum deletas, uel mutatas librariorum incuria aut temeritate, uel deniq; libros excudentium negligentia, aut praua corrigentium diligentia uitiatas esse. Quæ omnia nisi quis diligenter obseruauerit, facillime in eos rapietur errores, à quibus ne magni quidem nostræ ætatis uiri pace eorum dixerim, sibi satis cauere potuerũt. Ne uero eorum autoritas, quam alioqui summo studio, maxima eruditione, utilissimis libris iam pridem ędītis, sibi iure compararũt, Latinæ Græcæq; linguæ studiosis, quod attinet ad hãc rem obsit, & ut mensuræ ac pondera plerisq; omnibus adhuc ignota fiant perspicua & dilucida, decreui rem ipsam latius explicare. Quamuis in Græcis ponderibus fortè non admodum opus fuisset hoc meo labore, si non perijsset liber à Diodoro de his scriptus: multo uero minus in ponderibus simul & mensuris tã Romanis quàm Gręcis, si Galeni libellus de pondere liquorum, qui in medicamenta recipiuntur, extaret. Quoniam uero neuter peruenit in manus eorum, qui nunc uiuunt, & Budæus, Portius, Alciatus uiri clarissimi & doctissimi & iurisciuilis omniũ peritissimi de sextario Romano totius cognitionis mensurarum quodam quasi fundamẽto senserunt maxime diuersa, ac unius tantum sententia stabilis & firma esse possit, aut nullius, operæprecium mihi uisum est meum quoq; iudicium interponere. Et id mihi licere arbitror. qui enim non? cũ Budæo licuerit liberè de Hermolao Barbaro, & uere de Angelo Politiano, qui huius tractationis semina nostro seculo primi in suis cõmentarijs sparserũt, iudicare? deinde Portio iam edito libro Budæi sua in lucem proferre

ferre? nuper autē Alciato de utriusq; sententia discedere, ac propriam & nouam in locum substituere? Iudicia certe in literis olim fuerūt libera, nunc debent esse, & erunt posteris, uel nobis inuitis, modo non sint leuia, temeraria, & iniqua. Quod si eorum quispiam me in ius uocare ob hanc causam & apud doctos accusare uoluerit, rationibus pugnet, argumentis agat, testimonijs deniq; autorum, si potest, conuincat: abstineat se modo maledictis & conuicijs, ne nostra arrogantia uel pertinacia, ne quid aliud dicam, periclitetur ueritas: quæ sanè ut accurate disputando exquiri, ita nimium altercando plerunq; amitti solet. Id quidem quod æquum est postulo: quo neglecto si quis omnino uoluerit stomachari & petulanter nobis maledicere, ipsum suo magis obfuisse nomini quàm meo, optimus quisq;, certo scio, iudicabit. Nec à me hęc scribuntur, quod uehementer id ipsum uerear in tantis & tam præclaris ingenijs. Nam Budæus quidem, ut magni & generosi est animi, ita puto meliorem esse uirum quàm ut perspicuæ ueritati ullo modo refragari uelit. Alciatus uero, quantum ex scriptis eius intelligo, uir est & ipse egregie doctus: quantum audio ex amicis, ingenio ualde candido. Portius autem quo magis est acer & diligens inuestigator rerum absconditarum, hoc enim nomine in primis à Baptista Egnatio uiro docto commendatur, eò minus grauiter feret me, quasi socium quendam laboris, in idem incubuisse studium. In quo etsi mihi liberius necesitate quadam est disputandum, sic tamen me gerere conabor, ut neminem eorum sua debita laude priuare uoluisse uidear. Vt enim ueritati consulere cupio maxime, ita clarisimorum hominum autoritatem imminuere, neq; uolo neq; æquum esse censeo. Quod si alicubi labores ipsorum, quibus nomen suum commendarunt immortalitati, uidebor iniuste æstimasse, extant omniū scripta, in quibus diligens & prudens lector facile obseruabit, quid illi, quid' ue ego præstiterim. Sed ad rem. Hunc docendi ordinem, quo omnis hæc tractatio, ratione & uia procedēs, fiat expresior illustriorq;, in uniuersum seruare institui. Primum meam sententiam breuiter ponam. deinde eam autoritate, quæ penè sola hic magnam uim habet, enitar confirmare. tum à me disidentium opiniones diligenter expendam: ne res non satis discussa, sed adhuc plena dissensionis lectorem non acrem dubium reddat, in cuius sententiā debeat discedere. Quamuis qui mediocri sit iudicio, is ea parte nondum perlecta, nō difficulter statuet, quam unam è tot sententijs & tam discrepātibus potisimum probet. Nec enim plus una poterit, quod una tantum non modo sit uera, sed etiam esse posit. Principio autem de mensuris dicam. Appellantur uero mensuræ quibus metimur tum liquores, quod genus sunt oleum, uinum, acetum, aqua, mel: tum res aridas, cuiusmodi sunt omnia frumenta, legumina, fructus, ac plæræq; aliæ. Sed quia mensurarum alię sunt Romanæ, aliæ Græcæ:

nam reliquas conſulto nunc omitto: nec hæ inter ſe congruunt, initio Romanas tradere decreui, quod ĳs intellectis quomodo pleriſqꝫ earũ Græci, Romano Imperio iam florente, ſint uſi perſpicuum fiet, Tametſi nõ ignoro Romanos quocꝫ Græcis uſos fuiſſe. Romanæ præterea, ut & Grȩcæ, inter ſe differunt, quod alĳs materiam tantum humidam, alĳs ſiccam metiamur, nõnullis uero utrancꝫ. Primũ igitur liquorum menſuras aperiam. Culeus amphoras uiginti capit. Amphora urnas duas. Vrna congios quatuor. Congius ſextarios ſex. Sextarius heminas duas. Hemina quartarios duos. Quartarius acetabula duo. Acetabulum ſeſquicyathum. Cyathus ligulas ſiue cochlearia quatuor. Libra quocꝫ cum menſura eſt, non ſecus ac ſi pondus eſſet, capit unc. duodecim. uncia autem duas ſemuncias. ſextarius uero Romanus comprehendit libram & beſſem, id eſt, unc. uiginti: μετρικὰς intelligo, quas, uerbum è uerbo exprimentes, menſurales dicemus, ut ϛαθμικὰς ponderales. Atcꝫ libræ quidem & unciæ menſurales cuicꝫ menſuræ fixæ ſemper & immobiles manent, cum ponderales pro rerum, quas metimur, uarietate ſæpius mutentur. Hinc autem non difficulter & intelligere & colligere poſſumus numerum librarum uel unciarum, quarum unaquæcꝫ mẽſura eſt capax. Vt igitur à ſextario quaſi initio quodam & fundamento incipientes, per maiores ipſo menſuras ad culei uſque perueniamus capacitatem· quia is, ut iam dixi, unc. uiginti, congius capit lib. decem. Vrna quadraginta. Amphora octoginta. Culeus mille & ſexcẽtas. Rurſus, ut ſextariũ diſtribuamus in plures partes, & minorum menſurarum capacitatem explicemus, quia ipſe unc. uiginti, Hemina recipit decem. Quartarius quincꝫ. Acetabulum duas cum dimidia. Cyathus ſeſcunciã drach. & ſcripulum. Liceat mihi ſic abuti ponderibus, quo res poſsit explicari. Ligula poſtremo drac. tres, ſcripulũ unum. Hæc de Romanorum menſuris, quibus liquores metiebantur mea eſt ſententia, quam niſi ſcriptorum defendero teſtimonĳs, nemini me perſuaſurum ſcio. Nec immerito, quod tota ferè confirmandi ratio hoc in loco in autoritate conſiſtat· quæ autem autores illi ſcribunt aut perſpicua ſint neceſſe eſt, aut, ſi fuerint obſcura, illuſtrentur. Atque hic ſtatim noſtra legentem etiam atque etiam rogo, ne moleſte ferat ſe nonnulla ab alĳs prius ſcripta, iterum legere, quæ ſi omiſiſſem, ut non feciſſem inuitus, qui dilucide docerem nõ uidebam. Nunc antequam ad culeum menſurarũ maximã reuertar, illud unum dicam, me perſpicuitatis cauſa diſtinxiſſe & diuiſiſſe menſuras in maiores & minores· ut maiores ſint ſupra ſextarium, minores infra. His igitur frequentiſſime medici utuntur, illis rariſsime, omnibus tamẽ diuerſi generis ſcriptores uſos iam declarabimus. Quod Culeus uiginti amphoras contineat oſtendunt hȩc Plinĳ uerba, quȩ ſunt in quarto libri decimi quarti capite. Quando & poſtea ſæpenumero, ſeptenos culeos ſingula iu-

gera

gera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Sic Plinius. Si septem culei centenas quadragenas amphoras, ut ipse declarat, efficiunt, perspicuum est ad calculos reuocanti, culeum amphoras capere uiginti. Idem Rhemnius Fānius in libello de ponderibus & mensuris dicit apertius: quo teste, qui ante me scripserunt, quia in hac mensurarum capacitate exponenda, sæpe sunt usi, eum ne mihi quidem negligendum puto. Sunt uero hæc eius carmina.

Est &, bis decies quem conficit amphora nostris
Culeus, hoc nulla est maior mensura liquoris.

Culeus autem uerbum est expressum ex Græco, quod est κουλεός, sic enim Ionica loquendi consuetudine κολεός dicitur: quod præter cętera apud ipsos Græcos uasis genus significat, & fortasse mensuram, cuius rei nos certiores facerent rei rusticæ scriptores, si modo ulli qui hoc uerbo uterentur extarent. Vnde Romani eos imitati tam utres olearios & uinarios, quàm mensuram culeum dixerūt. Est autem liquoris mensura, ut asserit Fannius, & ex Plinij uerbis intelligitur, atq; Catonis quæ sunt in libro de re rustica capite tertio & uigesimo. Si in dolium resinam indes, in culeum musti p. III. bene comminuito: inde in fiscellam indito, & facito uti in dolio musti pendeat. Hęc de culeo. Sequitur amphora, quæ duas urnas comprehendit, quod Columella capite uigesimo lib. duodecimi explanat. Ego tamen si humida fuerit uindemia trientem, si sicca quadrantem medicaminis in binas amphoras miscere solitus sum, ita ut quatuor urnarum esset musti modus: urna aūt quatuor & uiginti sextariorū. Fannius quoq; de amphora loquens ait. Huius dimidium fert urna.

Sed id ipsum apertissime & planissime explicat Volusius Metianus: cuius uerba sunt. Nam quadrantal, quod nūc pleriq; amphoram uocant, habet urnas duas. Quod uero idem mensuræ genus quadrantal & amphora nominetur, Festus Pompeius etiā declarat. Quadrantal, inquit, uocabant antiqui, quam ex Gręco amphoram dicunt: quod uas pedis quadrati octo & quadraginta capit sextarios. Hęc Festus. Si igit̄ amphora octo & quadraginta capit sextarios, ut ille recte scribit, urna uero quatuor & uiginti, ut tradit Columella, quis non intelligit amphoram duas urnas continere? Quin etiam idem ex eiusdem Columellæ uerbis, quæ sunt in libri tertij capite tertio, cum uerbis Varronis libri primi capitis II. collatis percipitur. Varronis uerba sunt. Nonne item in agro Fauentino, à quo tricenariæ appellantur uites, quòd iugerum tricenas amphoras reddat? Columellæ uero de eadem re hæc. Atque ut omittam ueterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante M. Cato, & mox Terent. Varro prodidit singula iugera sexcenas urnas uini præbuisse: id enim maxime asseuerat in primo libro rerum rusticarum Varro: Cum enim de eadem re loquantur, nemo non uidet

amphoram duarum urnarum capacem esse. Alterum autem uocabulum à Græco fonte est deductum. à Græcis enim ἀμφορεὺς dicitur uas quod utrinque ansas habet, quibus capi & portari possit· mensuram etiam eodem nomine appellant, licet à Romana, ut dicam suo loco, diuersam· nam Latini unà cum terminationis mutatione & genus & mensuram mutarunt. Alterū Latinum est dictū à figura quadrata quadrantal· est enim pedis quadrati, ut Festus ait, & hæc Fannij carmina pulchre explicant.

Pes longo spacio latoq; notetur in anglo
Angulus ut par sit, quem claudit linea triplex
Quatuor ex quadris, medium cingatur inane
Amphora fit cubus.

Iam utroq; nomine non solū eadem significatur mensura, sed etiam utrumq; ad liquores refertur· ut enim amphoram aquæ, ita quadrantal aquæ uel alterius liquoris possumus dicere. Amphoram uero liquorum mensuram esse cognoscitur ex Columellæ loco paulo ante citato: quadrantal autē, ex Catone: qui sic scribit capite quarto & uigesimo. Vuas apicias percoctas bene legito: ubi delegeris in eius musti culeū aquæ marinæ quadrantalia bina, uel salis puri modium· hunc in fiscellam suspēdito, finitoq; cum musto distabescat. Imo etiā ex Plauti Curgulione ubi de anu bibula loquuntur Phædromus atq; Palinurus,

Sitit hæc anus. Quantum sitit? Modica est, capit quadrantal.

De amphora satis multa, cui proxima est urna· quam quatuor congios comprehendere diximus. Scribit enim Volusius amphoram duas urnas, congios uero octo continere: unde certum est urnam, quæ est dimidium amphoræ, congios quatuor capere. Id autem congruit cum his Columellæ uerbis quæ paulo ante quoq; retulimus. Vrna autem quatuor & uiginti sextariorum. Nam cum congius sextarios capiat sex, ut mox explicabo, urnam, quæ est quatuor & uiginti sextariorum, necesse est quatuor congiorum capacem esse. Verum urna, quæ & uas aquarium significat, Varroni dicta est, quod urinat in aqua haurienda ut urinator. Mensurā uero liquoris esse Columella in loco iam dicto, & Cato in capite tertio & uigesimo ostendunt. Ait enim. Marmor si indes in culeum, librā indito in urnam, & misceto cum musto. Horatius etiam in primo sermonum.

Vt tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho, & dicas magno de flumine mallem.

Sed discedamus ab urna. Congius sextarios capit sex, quod indicat Volusius cum scribit. Quadrantal habet congios octo, sextarios octo & quadraginta· nam octies sex, efficiunt octo & quadraginta. Hinc sextario nomen impositum, ut Fannius his uersibus declarat.

A quo sextari nomen fecisse priores

Crediderim

Crediderim, quod eos capiat sex congius unus.

Sed Catonis uerba ostendunt quoq; congium sex esse sextariorum, ea sunt in capite septimo & quinquagesimo, ubi statuit, quantum uini sit familię bibendũ. Mense quinto, sexto, septimo, octauo in dies sextarium unum. Deinde id ipsum declarans addit. in mense congios quinque. Cum enim menses ferè triginta dies habeant, & singulis diebus bibatur sextarius, fiunt triginta sextarij, qui quinq; efficiunt congios. Hunc locum docte explicauit Budæus uir acutus & diligens, ut hic de Portio taceam. Ex eisdem autem uerbis quisq; intelligere potest congium rei liquidæ mensuram esse, tum etiam ex his Liuij quę sunt libro quinto & uigesimo ab urbe cõdita. Et congij olei in uicos singulos dati. Hactenus de congio dixi, nũc de sextario similiter testibus planum faciã quod duas cõtineat heminas. Atq; id declarat Festus Pompeius sic scribens. Hemina ex Græco ἥμισυ, quod est dimidia pars sextarij, Nec minus Gellius in libro tertio capite quartodecimo. Si ex sextario hemina fusa est, non dimidiatum sextarium fusum dicendum est. Prę terea hæc Fannij carmina.

At cotylas, quas si placeat dixisse licebit
Heminas, recipit geminas sextarius unus.

Quod autem liquoris sit mensura, si nõ esset maxime perspicuum, ex Horatio fieret, qui in primo sermonum inquit.

Panis ematur, olus, uini sextarius.

Ac Cicerone qui ait libro secundo de officijs. Si emere sextarium aquæ mina cogeretur. Vnde uero dictus sit, ante declaratum est, quam ob rem iam ueniamus ad Heminã, ea capit duos quartarios, quod asserit Volusius Metianus, quem, ne quis tanquam testem minus grauem contemnat, sciat nobilem fuisse iurisconsultum, quo, ut Iulius Capitolinus scriptũ reliquit, duo Antonini Pius & Philosophus sunt usi, alter cũ de aliqua re iure sanciret, Philosophus autẽ ut iura disceret. Volusii uerba de mensuris hic integra ascribam. Nam quadrantal, quod nunc pleriq; amphoram uocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios octo & quadraginta, heminas sex & nonaginta, quartarios centum nonaginta duos, cyathos quingentos septuaginta sex. Ex his quilibet intelligit heminam duos in se continere quartarios. Sed Hemina unde sit nominata Festi uerba, quæ supra retuli, declararunt. quod uero mensura liquoris sit ex uarijs scriptoribus cognoscitur, quorum libri nobis passim exempla suppeditant. nunc illud Plautinum sufficiat in milite. Neq; equidem heminas octo exprompsi in urceũ. Progrediamur recto ordine ad quartariũ, qui duo continet acetabula, ut ex Plinio potest percipi, qui capite ultimo libri primi & uigesimi sic ait. Cum acetabuli mensura dicitur significat heminæ quartam partem. Igitur quartarius quem dimidiam partem

esse heminæ uerbis Volusii probauimus, necessario duo capit acetabula. Sed Plinius & Fannius acetabulum quod Atticis fuit in usu explicarunt. Romanis eadē ratione suæ extitisse capacitatis alij scriptores ita usurpantes declarāt. Quartarij autem capacitatem inter Latinos, præter Volusium, qui explicarit hactenus inueni neminē. E Græcis cum eo cōsentit Dioscorides, cuius nonnulla extant in libello de mensuris & ponderibus, qui Galeno ascribitur. Is enim inter cæteras mensuras sic semper in liquidis meminit quartarij ut dimidia pars sit heminę, uel quod idem prorsus est duo capiat acetabula. Hunc quartarium, quia Fannius, ignorarunt Budæus, Alciatus, Portius: quod nemo putet acerbius & asperius dictum: nullus enim unquam fuit, quantumuis rerum diligens inuestigator, quem non aliqua latuissent. Verum quartarius est appellatus, quod quarta sit pars sextarij. Liquoris autē mensuram fuisse, indicant hæc Liuij uerba, quæ libro quinto ab urbe condita scribit. Manlius primum ob uirtutem laudatus, donatusq; non ab tribunis solum militum, sed consensu etiam militari, cui uniuersi selibras farris & quartarios uini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt: rem dictu paruam. cæterum inopia fecerat eam argumentum ingens charitatis, cum se quisq; uictu suo defraudans, detractum corpori atq; usibus necessarijs ad honorem unius uiri conferret. Et Columella quinto capite libri duodecimi. In uini uapidi ut acre fiat sextarios duo de quinquaginta, fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, salis sextarium subterito, & subtrita cum quartario mellis aceto diluito: atq; ita in prædictam mensuram adijcito. Ac mihi uideor satis & quartarium esse mensuram, & qualis esset mēsura ostendisse, proximum est ut doceam acetabulum continere sesquicyathum. id uero perspicuum fiet ex his Fannij uersibus, quibus de cyatho loquitur.

Bisquinq; hunc faciunt drachmæ si appendere tentes.
Oxybaphus fiet si quinq; addantur ad illas.

Verum acetabulum ex aceto nominatur ad imitationē Græcorum: apud quos ὀξύβαφον, quod & ὀξύβαφος, uas primo dictum, in quod acetum infunditur, ut in id panem, cum ad carnes acorem addere placet, intingamus: deinde ad mensuram translatū. Liquoris autem mensuram esse, apparet ex eius acopi cōpositione, quod est apud Celsum & inscribit̄ ἐλαιῶδες neruis utile. ait enim. Instillaturq; subinde quàm optimi mellis acetabulum. Sequitur cyathus ἀπὸ τοῦ χύειν id est à fundendo Græcis dictus, literæ aspiratæ in tenuem mutatione. Hunc in Simpuli locum in conuiuijs successisse dicit Varro de lingua Latina, cum in sacrificijs manserit altera appellatio. Inde translatus ad mensuram cyathus, quorum duodecim sextarium complent: quod ex iam dictis percipi potest, & nihilo minus ex his Scribonij Largi uerbis, quæ sunt Compositione CXXVII. Item rumicis radices tres, aquæ tribus he

minis

minis in coctę donec sextarius relinquatur inde cyathi quatuor per triduum dantur. Ex quibus etiam, si non ex nominis ipsius etymologia perspicuum esset, liquoris mensuram esse intelligimus. Restat ligula & cochlearium, quæ licet mensuram interdum significãt eandem, non tamen semper. Siquidem ligula aliquanto simplicior uidetur esse, cum in cochlearijs magna sit differentia, quam in sequentibus libris exponã. utroq; uero nomine Latinis quarta significatur pars cyathi quod Columella declarat in libri duodecimi capite uigesimo primo sic scribens. Et ita coadijcitur in binas urnas ligula cumulata, uel mensura semunciæ bene plenæ salis cocti & triti. Ex quibus uerbis intelligitur ligulam quartam esse cyathi partem. nam cyathi quarta est ferè semuncia, demptis scilicet duobus scripulis. Quia uero dixerat ligula cumulata, necesse erat, cum mensura simili eam uellet apertius explanare, dicere mensura semunciæ bene plenæ. Si uero simpliciter ligula dixisset, mensura semunciæ non plenæ fuisset dicendum meo arbitratu. deest enim id, quod supra dixi, quo minus quarta cyathi pars sit integra semuncia. Capit namq; quarta apud Romanos drachm. tres & scripulum unum ut liceat etiam nunc mihi semunciam mensuram sicuti pondus in eiusmodi minora pondera, non aliter ac si mensuræ essent, diuidere, ut eò melius res difficilis queat intelligi. Verum quod eadẽ quarta cyathi pars etiã cochlear dicatur, planius dicit idem Columella paulo post. Præterea fœnum grecum maceratur in uino uetere per triduũ deinde eximitur & in furno siccatur uel in sole idq; cum est aridum factum molitur & ex eo molito post salituram musti cochlear cumulatũ uel simile genus poculi eius, quod est quarta pars cyathi adijcitur in binas urnas. Hæc ille. Mensuræ uero siue poculi genus, ut ipse loquitur, μύστρον Græci appellant quod non modo Columella idem quod cochlear esse in hoc loco declarat, sed etiam Græcos cõstat sic usos. Verum genus hoc cochlearij magnum nominandum censeo, ut à reliquis discernatur. Ligula autem dicta est à linguæ similitudine, in cauum intra dentes, palatum uersus, contractæ. Vnde Plinius pro mensura & linguæ uocabulo utitur cuius uerba sunt in libro uigesimo capite tertio & uigesimo. loquitur uero de granis ferulæ in uino tritis. Sunt qui comitialibus morbis dandum putãt Luna quarta, sexta, septima, linguæ mensura. Sed ligulam sic usurpat Scribonius Largus Comp. CXLIIII. Dantur quantum lupinus ex mellis ligula & aquę cyathis quatuor, Et Comp. CCXXX. Huic medicamẽto si anatis sanguinis quasi duo ligulę adiunctæ fuerint, minus mordebit. Idẽ sic quoq; usus est cochleario Comp. CCXXXVII. Cum opus est cochlearia tria rosæ cyatho permiscentur. cum uero dicit rosam, intelligit oleum rosaceũ. Sed de cochleario hoc in loco plura non dicam. Hanc autem Romanarum mensurarum rationem, qua explicatur quoties maior proxime se minorem

capiat

capiat, Fannius uersibus aperuit: quem secutus est ea parte Budæus ac reliqui duo, præsertim cum uiderent è ueteribus & bonis autoribus neminem alicuius mensuræ capacitatem enarrantem uspiam ab eo dissentire: quamobrem & ego easdem recensui mensuras & eisdem fermè testimonijs ipsas cõfirmaui. De quartario tamen, ut de ligula nihil dicã, nulla in tota ipsorum tractatione fit mentio. Cuius capacitatem Volusius explicat. Liuius uero & Columella eo utuntur. Præterea singulas ipse mensuras persecutus, eas liquoris esse uerbis scriptorum probaui: quod ut quis maxime contempserit equidem ad docendum censui accommodatum & utile. Esto, notum sit excellentis eruditionis uiris, sit mediocris, infimæ non erit. Ego uero omnibus hac mea lucubratione uolui prodesse. Nunc priusquã ad alterum modum explicãdi mensurarum capacitatem perueniam, maiores mensuras in minores, imò minimas etiam distribuam: atque hinc perspicuum erit quoties quæque non proximam modo, sed unamquamque se minorem capiat. Culeus in se cõtinet amphoras XX. urnas XL. congios CLX. sextarios DCCCCLX. Heminas MDCCCCXX. quartarios $\overline{\text{III}}$DCCCXL. acetabula $\overline{\text{VII}}$DCLXXX. cyathos $\overline{\text{XI}}$DXX. ligulas $\overline{\text{XLVI}}$LXXX. Amphora capit urnas II. congios VIII. sextarios XLVIII. heminas XCVI. quartarios CXCII. acetabula CCCLXXXIIII. cyathos DLXXVI. ligulas MMCCCIIII. Vrna capit congios IIII. sextarios XXIIII. heminas XLVIII. quartarios XCVI. acetabula CXCII. cyathos CCLXXXVIII. ligulas MCLII. Congius capit sextarios. VI. heminas XII. quartarios XXIIII. acetabula XLVIII. cyathos LXXII. ligulas CCLXXXVIII. Sextarius capit heminas II. quartarios IIII acetabula VIII. cyathos XII. ligulas XLVIII. Hemina capit quartarios II. acetabula IIII. cyathos VI. ligulas XXIIII. Quartarius capit acetabula II. cyathos III. ligulas XII. Acetabulum capit cyathum cum dimidio. ligulas VI. Cyathus capit ligulas IIII. Hæc unà cum his, quæ præponere soleo, de quacunque re dicturus, pro tabulis esse possunt: ne cui mea in epitomen contrahendi, quod non sine optimorum autorum iactura factum uidemus, locus relinquatur. Hactenus mensuras Romanas ratione & uia quadam collectas, & in ordinẽ adductas exhibuimus, præter libram, unciam & semunciam: quas mensuras esse nũc est probandum, ut rursus ad sextarium non imparati accedamus. Libram duplicem esse, uel hodie pharmacopolia, quocunque in loco sint, ostendunt, ponderalem & mensuralem. Romanos etiam utraque usos fuisse, Galenus, qui unus pro multis testibus esse potest, asserit libro primo de cõpositione medicamentorũ secundum genera. Cuius uerba latine tantum ascriberem nisi intelligerem quosdam Græca ipsa libentius legere, quibus in hac re morẽ gerere uolo. Scribit igitur sic. Καλεῖται γὰρ ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ὁμωνύμως ὁ λιτραῖος σταθμὸς τῶν στερεῶν σωμάτων τῷ λιτραίῳ μέτρῳ τῶν ὑγρῶν. ὃ πάμπολυ καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐστὶν δὲ ὕλης κερατίνης

τίνης γιγνομένου. Id latine uerbũ è uerbo exprimentes ita reddere possumus. Appellatur enim à Romanis librale pondus solidorum corporum nomine simili libralis liquidorum mensuræ, quæ permulta in tota urbe est, ex cornea materia constans. Hæc ille. Quibus uerbis declarat libram, quam Græci una litera immutata λίτραν nominant, significare tam mensuram quàm pondus. Deinde non multo post scribit. μικρὸν ἔμπροσθεν ἐδήλωσα τὴν ὁμωνυμίαν ἐξηγησάμενος τῆς παρὰ ῥωμαίοις σταθμικῆς λίτρας τῇ μετρικῇ. Id est, Paulo ante ostendi, cum nominis similitudinem, quæ est apud Romanos libræ ponderali cum libra mensurali enarrarem. Idem Galenus his uerbis, quæ sunt in libro sexto eiusdem operis corripit medicos, qui misturas medicamẽtorum memoriæ prodiderunt, quod non explanarint utram libram uel unciam intelligant. Διὸ γράφειν ἐχρῆν ἐπιμελέστερον ἐν ταῖς φαρμακίτισι βίβλοις τοὺς ἰατροὺς ὁποίας τινὰς κελεύουσι βάλλεσθαι τὰς οὐγγίας ἢ τὰς λίτρας τῶν ὑγρῶν φαρμάκων, πότερον τὰς μετρικὰς ἢ τὰς σταθμικάς. Hoc est. Idcirco medicos in libris de medicamentis accuratius oportebat scribere, quales nam uncias uel libras medicinarum liquidarum pręciperent inijci, mensurales ne an ponderales. Ex quibus locis, luculẽter scriptis, percipimus duplicem libram Romanis fuisse, mensuralem scilicet & ponderalem. Si igitur mensuralem indicamus, Gręce adijci debet μέτρῳ, Latine mensura: si ponderalem, Græce σταθμῷ, Latine pondo. Atq; ita Galenum apud Græcos alterã ab altera distinxisse ex sequentibus fiet perspicuum. Romanis uero etiam sic in usu fuisse hinc conijcio, quod scriptores interdum ad libram adijciant pondo, ut Plautus Pseudolo

Eo laserpicij libram pondo diluunt.

Et Rudente.

Necq; piscium libram unam iam hodie pondo cepi.

Interdum autem pondo ad libram non adiungant, ut Martialis lib. XIIII. Epig.

Grandia ne uiola paruo chrysendeta mulso.
Vt minimum libras debet habere duas.

Itaq; si cum libra coniungunt pondo, semper ponderalem significant: non aliter ac cum uerbum pondo per se ponunt. si non coniungunt, mensuralem, quanquam hoc omnino uerum non est. reperitur enim libra, cum pondus significat, sine alterius uerbi appositione sæpius à Latinis posita. Deinde pondo nullius differentiæ causa ad genera nummûm Romani addere cœperunt. ut cum dicunt pondo denarij, pondo uictoriati, hoc est pondere. id enim solum tunc declarat: nõ secus ac Græcis ὁλκή cum ad drachmam adiungitur. quo modo scribit Dioscorides ὁλκῆς δραχμῶν ζ. id est pondere drachmarũ septem. Atq; adeò eundem errorem hodie æque ac olim pharmacopolis affert

incuria

incuria, ne dicam inscitia, medicorum, qui nō explicant libram de qua sentiant: cū certe discrimē sit inter olei, uel uini, uel mellis librā. De quo errore, ac alijs nonnullis, in quorum mentionem casu incido, aliàs copiosius disserere decreui: nunc cōfirmare uolui libram tam mensuram quàm pondus esse. Sed quod mensuralis, similiter atq; ponderalis in duodecim uncias diuidatur Galenus apertius explanat ibidem libro tertio, quàm ut in dubium uocari posit. ait uero. Ἐστι δὲ παρ' αὐτοῖς μέτρον, ᾧ τὸ ἔλαιον μετροῦσιν, ἐντετμημένον γράμμαις διαιρούσαις τὸ σύμπαν εἰς μέρη δώδεκα. καὶ καλεῖται τὸ ὅλον μέτρον ὑπὸ αὐτῶν λίτρα. τὸ δωδέκατον δ' αὐτοῦ οὐγγία. Hoc est. Est autem apud ipsos: de Romanis loquitur: mensura, qua oleum metiuntur, intersecta lineis diuidētibus totam in duodecim partes. atq; mensura integra uocatur ab ipsis libra: duodecima uero pars eius uncia. Ex quibus maxime perspicuum est, libram mensuralem duodecim esse unciarum mensuralium. Quam ob rem in magno errore uersantur hodie medicamentarij qui nostrate libra, quæ ex sedecim uncijs constat, utuntur: maxime cum medicamenta tam Arabum quàm Grecorum conficiunt: cum ponderibus enim reliquarum medicinarum, quas in se recipiunt compositiones siue mixturæ, hæc mensura libræ non conuenit. Iam etsi satis probatum sit è Galeno libras & uncias mensuras fuisse, pauca tamen exempla supponere, non inutile arbitror futurum. Quanquam autem Galenus & medici eum secuti crebro sic usi sunt libra & uncia, unum tamen aut alterum locū ex ipso quoq; testimonij gratia ascribā. In libro primo eiusdem operis scribit ex his constare album emplastrum. Λιθαργύρου μὲν καὶ ψιμυθίου λίτρας ἑκατέρου σταθμῷ. δυοῖν δὲ λιτροῖν ἐλαίου μέτρῳ. Id est. Ex argenti spumæ & cerusæ singulorum libra pondo, olei uero duabus libris mensura. De hac eadem libra meo iudicio loquitur Suetonius in Cæsare dictatore, Populo præter frumenti denos modios ac totidem olei libras, tricenos quoq; numos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit. Etenim non temere legeris ueteres oleum, uinum, & reliquos liquores appensos uendidisse aut donasse, sed dimensos. utebantur autem libra uel mensura, quæ aliquot libras siue uncias capiebat mensurales: licet medici liquores nunc appendant, nunc metiantur. Ad unciam abeo. quam usurpat Galenus octauo libro de compositione medicamentorum secundum locos. Συντίθεται δὲ χειμῶνος μὲν εἰς δραχμὰς .η. τοῦ κηροῦ, οὐγγίας α. μετρικῆς ῥωμαικῆς ἐμβαλλομένης τοῦ ναρδίνου μύρου. Id est. Componittur autem hyeme quidem ad octo ceræ drachmas iniecta nardini unguenti uncia una mensurali Romana. Semuncia uero præter Græcos sic usus est Columella, cuius uerba, quæ supra quoq; retuli, sunt: & ita coadijcitur in binas urnas ligula cumulata, uel mensura semunciæ bene plenę salis cocti & triti. Mēsura semunciæ dixit, quippe mensuram semunciam significans, eo more loquendi

quo dicimus menſura ſextarij uel heminæ, quia menſuræ ſunt. & quo nemo diceret menſura denarij uel uictoriati, quia pondera. Contra in fine libri eiuſdem pondo ſemunciam dixit, pondus ſemunciam indicans his uerbis. Quod ſi etiã cum laſer non habueris, pro ſylphio mellis adijcies pondo ſemunciam. Sed reuertar ad libram. quod oleũ cornibus libralibus uendebant ex uerbis Galeni ſupra citatis quiſq; percipere potuit, nec minus ex hoc loco qui iam ſequitur, quem ex primo libro de compoſitione medicamentorum ſecundum genera aſcripſi. Ἐάν τις ὑποθῆται τὴν κοτύλην ἔχειν οὐγγίας θ ῥωμαικὰς τὰς καταγεγραμμένας ἐν τοῖς συνήθεσι κέρασι λιτραίοις. Hoc eſt. Si quis ſtatuat cotylen uncias nouẽ capere Romanas in cornibus libralibus, quæ in uſu ſunt, deſcriptas. Sic ille. Erant namq; lineæ quædã, ut alibi ſcribit, in orbem ĳſipſis cornibus extrinſecus inciſę quarum interualla erant unciarum capacia. Intrinſecus nanq; ut hodie in libris menſuralibus, quæ ex plũbo candido fiunt, & tuberculis quibuſdam ſignãtur, in cornibus non facile potuerunt notari. Verum eiuſmodi cornua non ſolum fuiſſe libræ unius, ſed duarum etiam librarum ex Horatij libri ſecundi ſermonum ſatyra ſecunda intelligimus, ubi ait

Ac niſi mutatum parcit diffundere uinum, &
Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, nataleis, alióſue dierum
Feſtos albatus celebret, cornu ipſe bilibri.
Caulibus inſtillat, ueteris non parcus aceti.

Bilibri enim dixit duarum librarum menſuralium capaci. Vbi Acron interpres inquit. Sunt enim in uenalibus cornua, quæ olei habẽt quantitatem, ſextarij menſura. Quod ſi uerum eſt, fuerunt cornua diuerſæ capacitatis in uſu. Librale, de quo Galenus ſcripſit. Bilibre, de quo Horatius. Sextarij menſura, id eſt unciarũ uiginti, de quo Acron. Vt autem Horatius cornu bilibre dixit, ita Plautus in milite bilibrem aqualem, duarum librarum capacem uidetur dixiſſe. Verſus ſunt:

Ibi erat bilibris aqualis, hic propter cados
Ea ſæpe decies complebatur die

Sed hæc differentia eſt inter menſurales & ponderales uncias & libras, quod ponderales nobis ante oculos ponant grauitatem corporum, menſurales molem. Id uero cum res ipſa indicat, tum Galenus dilucide explicat libro primo operis iam commemorati ſæpius. Αἱ μὲν γὰρ σταθμικαὶ, τὸ βάρος κρίνουσι τῶν σωμάτων. αἱ δὲ μετρικαὶ, τὸν ὄγκον. Id eſt. Ponderales quidem: de uncijs loquitur: corporum grauitatem examinant, menſurales uero molem. Idem iudiciũ eſt de libra. Vt igitur tandem ſummatim colligam, quæ multis iam dicta ſunt. Libra menſura eſt & diuiditur in duodecim uncias, quæ & ipſæ menſuræ ſunt. Vncia uero in duas ſemuncias, quæ hodie in pharmacopolijs certo ſigno

discretæ non sunt, & olim etiam magis coniectura quadam eas metiri solitos crediderim. Vnum illud si præterea dixero, finē nostro de his sermoni faciã. Libras & uncias esse mensuras autoritas docet, persuadet ratio, experientia cogit credere. Quare nunc his fundamentis iactis uenio ad sextarium de quo inter magnos homines, ut iã dixi, summa dissensio est. Nam alius ipsum duarum librarum esse censet, in qua opinione est Budæus. Alius unciarum quindecim, nouem detractis, quod sentit Alciatus. Alius deniqȝ uiginti unciarū, ut Portius in hoc Hermolaum Barbarum secutus, sed ponderalium qui communis omnibus ipsis, bona hoc illorum uenia dixerim, error est, quia omnes cōmunem constituunt sextarium, ut paulo post perspicuum fiet. Nos diximus eum uiginti unciarū esse mensuralium. Atqȝ id sanè eo diligentius erit explicandum quo magis in sextario ad totam mensurarum rationem cognoscendam situm est qui enim eius capacitatem recte intelligit, reliquarum mensurarum omnium statuere potest. ut contra, in ea qui errat, in cæteris non potest non errare. Galeno medicorū omnium longe præstantissimo, dum Romæ exerceret medicinam sub Antoninis Cæsaribus Augustis, hæc res in primis curæ fuit, qui libro primo operis, cuius sæpe mentionem feci, cum quorundam medicorum qui Romæ egerunt emplastra recenset, dubitat num Romanorum sextarium an Atticorum indicent. Siquidem Romanus uncias uiginti mensurales: Atticus, qui medicis in usu esse cepit, decem & octo comprehendit. Verba ipsius, quibus eã de sextario Romano sententiã, quam affirmo, explicat, hæc sunt. ξέστου δὲ νομίζω μεμνῆσθαι τὴν ἥραν τοῦ ῥωμαϊκοῦ. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀθηναίοις οὔτε τὸ μέτρον ἦν, οὔτε τοὔνομα τοῦτο. νυνὶ δὲ ἀφ᾽ οὗ ῥωμαῖοι κρατοῦσι, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ξέστου παρὰ πᾶσίν ἐστι τοῖς ἑλληνικῇ διαλέκτῳ χρωμένοις ἔθνεσιν. αὐτὸ δὲ τὸ μέτρον, οὐκ ἴσον τῷ ῥωμαϊκῷ. χρῶνται γὰρ ἄλλος ἄλλῳ ξεστιαίῳ μέτρῳ. παρὰ γοῦν τοῖς ῥωμαίοις, ὁ ξέστης ἔχει μίαν λίτραν καὶ ἡμίσειαν καὶ ἕκτην, ὡς εἶναι τὰς πάσας οὐγγίας κ. ἃς τὸ πολὺ τοῖς κέρασι μετροῦσιν, ἐντετμημένοις ἔξωθεν γραμμαῖς κυκλοτερέσιν. ἔνιοι δὲ ψευδῶς ὑπειλήφασι τὸν ῥωμαϊκὸν ξέστην ὀκτωκαίδεκα μετρικὰς ἔχειν οὐγγίας. ἔοικεν οὖν καὶ ὁ ἥρας ὅταν κοτύλην γράφῃ, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ξέστου σημαίνειν. ἤτοι δὲ τὰς, θ, δηλοῖ οὐγγίας ἐκ τῆς λιτραίου κέρατος, ἢ τὰς δέκα. τοῦτο γὰρ ἄδηλον. quod est. Sextarij autem Romani Heram meminisse arbitror. Nam Atheniensibus neqȝ mensura neqȝ nomen hoc erat. nunc uero ex quo Romani rerum potiuntur, sextarij nomen omnibus, qui Græca lingua utuntur, existit: at ipsa mensura Romanæ æqualis non est. alius enim alia sextarij mensura utitur. Quippe apud Romanos sextarius librã unam & dimidiam atqȝ sextam ipsius partem capit, ut unciæ uniuersę sint uiginti quas plerunqȝ cornibus, quibus in orbem ductæ quædam lineæ sunt extrinsecus incisæ metiuntur. Sed quidam falso putarunt sextarium Romanum octodecim cōtinere uncias mensurales

ſurales · uidetur igitur & Heras, ſi quando cotylen ſcribit, dimidiam ſextarij partẽ indicare · nouem uero uncias cornu libralis ſignificet an decem obſcurum eſt. Hactenus Galenus. In eadem ſententia eſt Oribaſius Iuliani apoſtatæ medicus in libro ſecundo ad Euſtathium filium. Ἰταλικὸν κεράμιον ἔχει ξέστας. μη. ξέστης λίτραν μίαν καὶ οὐγγίας. η. Id eſt. Amphora Italica capit ſextarios octo & quadraginta. Sextarius librã unam & uncias octo. Idem prorſus tradũt reliqui Galenũ ſecuti · Quin etiam Arabes, qui ſua tranſtulerunt de Græcis, eadem planè ſtatuunt · quorum uerba ſi aſcriberem putaui me legẽtibus moleſtum fore: tum etiã iccirco cenſui omittenda, quod in alio opere pluribus aperui quid de ponderibus & menſuris ſenſerint ipſi, & in alio quantum iuniores Itali à recto deflexerint atq; aberrarint · in quibus multa quoq; ſunt de proportione ueterum menſurarum & ponderum ad ea quæ nunc medicis ſunt in uſu. Porrò idem intelligitur ex hac compoſitione Andromachi iunioris quæ eſt apud Galenum libro nono de cõpoſitione medicamentorũ ſecundum locos. ῥοδίνου κοτύλης τέταρτον, τοῦτ᾽ ἐστι κυάθον. αςʹ, ὅ ἐστιν οὐγγίας βςʹ. Id eſt. Roſacei heminæ quartam, hoc eſt ſeſquicyathum, quod eſt uncias duas & dimidiam. De menſuralibus ſine dubio ſentit · uter uero tandẽ declararit, Andromachus ne cuius compoſitio refertur, an Galenus qui retulit, eſt incertum. Itaq; cum quarta heminæ capiat duas uncias cum dimidia, neceſſe eſt heminam eſſe decem unciarum · quæ quia dimidia pars eſt ſextarij, ſequitur neceſſario eum eſſe unciarũ uiginti. Sed quid opus eſt iſtis & ſimilibus cum uerba Galeni ſupra ſcripta ſint maxime dilucida? Quocirca à Græcis ad latinos tranſeundum eſt. Hermolaus Barbarus uir ſummæ eruditionis in caſtigationibus Plinianis ſcribit ex ſententia Feſti Pompei ſextariũ uncias uiginti continere · ſed uerba quibus id dicat neq; ipſe neq; Portius eum imitatus recitat. Si tamen ita ſcripſit Feſtus, dubio procul uncias intellexit menſurales, quod neuter illorum explicat. Verum dubito nonnihil integrum ne Feſtum Barbarus habuerit, in quo hæc legantur, an ex uerbis collegerit, quibus declarat quot ſextariorum ſit quadrantal, maxime cum ex Plinio numerum unciarum amphoræ eliceret. unde facile erat ſubductis calculis ſtatuere, quot unciarum eſſet ſextarius. Certe nobis Paulus, bonus ille uir, qui in epitomen eũ redegit, non plura reliquit quàm ſupra retuli. Verba autem Plinij ſunt in capite quarto libri decimiquarti de uino, quod L. Opimio Conſule creuit, in ducentos ferè annos ſeruato: Quo fit ut ſi eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centum nummi ſtatuantur · ex his tamen uſura multiplicata ſemiſsibus, quę ciuilis & modica eſt, in C. Cęſaris Germanici filij principatu, annis centũ ſexaginta, ſingulis uncias uini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus referentes uitam Pomponij Secundi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Hæc Plinius. Iam ex Colu-

mellæ libro quarto perſpicuum eſt, ut apertiſsime explicat Barbarus uſuris ſemiſsium de centenis nummis ſenos in annum redire creditoribus. Ineamus ergo hãc rationem. Si ſemiſsium uſuræ annis centum & ſexaginta, nongentos ſexaginta nummos, quod nemo opinor negabit, conficiunt, & Plinius dicit, ut Hermolaus interpretatur, ſingulas uncias uini ſingulis nummis uſuræ nomine conſtitiſſe, neceſſe eſt quod amphora totidem uncias id eſt nongentas ſexaginta contineat. Quod ſi uerum eſt, ut eſt ſanè, capiet ſextarios uiginti. Quemadmodũ enim Barbarus ex hoc loco ſemiſsium uſuram colligit, ita colligi poteſt quot uncias non amphora modo, ſed etiam ſextarius comprehendat. Ex his igitur omnibus probatum ſatis arbitror ſextarium uiginti capere uncias et quidem menſurales. nam quot ponderales, niſi humorem, quem metiris, nominaueris, dicere minime potes. alius enim alio grauior eſt. uerbi cauſa uinum oleo eſt grauius, mel rurſum multo grauius uino, ut nihil dicam de reliquis liquoribus & rebus aridis. Si quis ergo ſextarium ex pondere cõſtituere uelit, tot erunt ſextarij explicandi, quot res ſunt quas metiri ſolemus. in commune uero nullus ſic conſtitui poteſt. de quo copioſius cum infra, tum libro tertio dicã. Reſtat nunc tertia huius ſermonis pars, in qua primo decreui nõnulla pro uiribus explicare, quæ uel obſcura & inuoluta ſunt apud autores, uel ambigua dubiaq́ue uidentur. Deinde argumẽta eorum qui ſententias meæ aduerſantes & repugnantes probant, expendere & refellere conabor, quorum alterum eſt ualde plauſibile, alterum uehementer odioſum. utrunq́ue uero penè neceſſariũ in tanta obſcuritate rerum & opinionum uarietate, quod ni eſſet, in totũ ab his abſtinere maluiſſem, partim conſulens breuitati, partim meæ & à me diſsidentium exiſtimationi, meæ quidem, ne iudicer libidine reprehendendi laboraſſe, illorum ne, quæ neſciuerint, aſſeruiſſe dicantur. Sed quia ipſi ſua non nuda & deſerta, ſed teſtimonijs ſcriptorum ſuffulta & munita protulerunt, niſi ſenſu quo dicta ſint declarato, infringantur, periculum eſt ne pleriq́ue, ultro citroq́ue opinionibus iactati animo fluctuẽt, ac penitus incerti, quò tandem conſiſtant relinquantur. Quod ſi fieret, hanc queſtionẽ meo labore, ſtudio, diligentia nihilo magis explicaſſe, quàm implicaſſe nũ iniuria cenſeri poſſem. Neceſsitate igitur quadam compellor cõtra doctiſſimos noſtræ ætatis homines diſputare. In quo tamen ſic mihi temperaturus ſum, ut bonis uiris potius ſtudio ueri tuendi, quàm libidine lædendi quenquã, nedum illos, eò acceſsiſſe uidear. Itaq́ue cum duplex ſit menſurarum cõſideratio, una qua culeus à minima capiendo initiũ conſtituitur, uel contra idem in minimam uſq́ue diſtribuitur, altera qua cuiuſq́ue menſuræ capacitas, quod ad libras & uncias attinet menſurales, explicatur. In priori cum Budæo, Portio, & Alciato, ut iam ante dixi, mihi conuenit, niſi quod illorum non ſint integra. deficiũt enim eos

hæ

hæ mensuræ, quartarius, libra, uncia, semuncia, ligula. In altera cum nemine eorum mihi conuenit, ut ex dictis diligens lector potuit intelligere, et ex sequētibus multo magis intelliget. Nunc rursus singulas mensuras breuiter percurram à culeo incipiens: ubi primum hoc dicendum puto. Mensurarum nominibus sæpe uel uas aliquod appellatur, ut maiorum ferè omnium nominibus: uel poculum, ut minorum. quæ uasa uel pocula tametsi non raro iustam mensuram superant capacitate, tamen quia proxime ad earum aliquam accedunt, aut à similitudine formæ, quam cum ipsis habent, idem nomen obtinent. uerbi gratia. Vas quod urnas quadraginta capit & iustum culei continet modum, & recte ex eo etiam nomen hoc ducit. Sic Vitruuius dolia culearia dixit, & Cato labrū culeare, quod unius essent culei. Quod uero una aut altera urna quadragenarium numerum excedit, culeus etiam, quia proxime ad ipsius accedit mensuram, appellatur. Sic Cato de re rustica capite CXLVIII. culeos nominat qui capiunt urnas quadragenas & singulas. eius uerba sunt. Vinum in dolijs hoc modo uenire oportet. uini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur, quod neque aceat, neque muceat. Budæus hoc declarans, Catonē non ad iustam mensuram respexisse putat, sed ad morem negociatorū, qui accessionis nomine in singulos culeos singulas urnas stipulabantur. ut id uini, quod infundendo & effundēdo periret, hoc modo rependeretur. atque sic culei uenderentur, ut debent, iusti. Verum fuerunt & culei, siue, ut Varro etiam Nonio teste uocat, culea è corio utres in quibus uinum & oleum portabatur. quorum meminit Festus cum scribit. Culeola cortices nucum uiridium, dicta à similitudine culeorum, quibus uinum siue oleum continetur. Præterea Plinius libro septimo capite uigesimo. A. Iulius Valens meruit in prætorio diui Augusti centurio. uehicula cum culeis onusta donec exinanirentur sustinere solitus. Hinc minæ illæ Plautinæ in Pseudolo.

Si mihi non iam huc culeus oliui deportatur,
Te ipsam culeo ego cras faciam deportere in pergulam.

In eiusmodi quoque culeos è corio parricidæ uiui insuti in proximū mare uel amnem deijciebantur. Tum dolia sesquiculearia dicuntur à Columella libro duodecimo capite decimooctauo, quæ culeum cum dimidio capiunt, id est amphoras triginta. Eiusmodi dolij medietatem prorsus continet dolium, cuius capacitatem significat Plinius libro nono capite trigesimo, de polypo magnitudinis inauditæ loquens his uerbis. Ostendere Lucullo caput eius, dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax. Satis multa de culeo. præsertim cum hæc omnia ferè doctissime, ut solet, explicarit Budæus, & de eius capacitate, quantum ego meminisse ualeo, nulla controuersia sit nec inter ueteres nec inter eos, qui nuper de mensuris scripserūt. Siquidem Hermolaus

Barbarus qui ait, Culeus quadraginta urnas continet, idem planè dicit· amphora enim duas urnas comprehendit. Iam ad amphoram, Sed quia cado, qui Fannio est idem quod Attica amphora, Plinius utitur, forte quispiam diceret me hunc non recte omisisse· cui ad hoc respondeo, cadum non fuisse Romanam mensuram, sed Atticam, quam Plinius usurpare solet cum uel è Græcis aliqua transfert, uel de Græcis loquitur uinis Romam aduectis· id quod in ipsorum mensuris explanare decreui libro sequenti. Verũ ut hodie plerisq; in locis mensuræ atq; pondera iusta, ueluti typi siue exẽplaria quædã asseruantᷣ in palatijs, ne uenditor, si capacioribus mẽsuris, aut grauioribus ponderibus utitur, ipse damnũ faciat: si minus capacibus, aut leuiorib. emptorẽ mercis aliqua parte fraudet· ita Romanã amphoram Ioui sacratam olim fuisse in monte Tarpeio, in quo Capitoliũ fuit, Fannij hi uersus aperte indicãt.
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Atq; hinc Iulium Capitolinum in Maximino patre Capitolinam amphoram puto nominare cum ait: Bibisse autem illum sæpe die uini Capitolinam amphoram constat, comedisse & quadraginta libras carnis, ut autem Cordus dicit etiam sexaginta. Itaq; Capitolinus his uerbis ostendit mensuram. nam iustæ capacitatis amphora, quemadmodum ex Fannij uersibus intelligi potest, in Capitolio asseruabatur, nõ miræ magnitudinis, ut è doctis quidam scripsit. Siquidem & Attica maior hac erat, & eadem multo maiores, ut & minores, in usu sine dubio fuerunt Romanis, quibus non ut mensuris, sed uasis utebantur. In hac uero mensura insigniter errarunt Angelus Politianus uir alioqui ualde doctus, & Demetrius Alabaldus· qui scribunt tres amphoras efficere sextariũ, quasi sextarius triplo capacior sit amphora, cum una amphora, quod ex Festi uerbis perspicuum est, octo & quadraginta sextarios contineat. Sed hunc errorem quia Budæus diligẽter & enodate explicat, mihi tempus in eo conterendum non esse censeo, sed ad urnam transeundũ· quam congios quatuor capere supra probaui. quo circa Nicolaus Perottus cornucopiæ scriptor magno uersatur in errore sic scribens. Vrnam uero quartarium dici manifestum est, quod quatuor sextarios capiat, Id enim omnino sine ullius autoritate scriptum est. nam neq; urna quatuor solum sextarios capit, sed quatuor & uiginti. neq; quartarius dicitur, cũ sint mensuræ nõ parũ diuersæ. Quinetiã quartarius ipse nõ quatuor sextarios cõtinet, sed est quarta pars sextarij, unde tres tantũ cyathos cõprehendit. Quod si quis de quartario cõgij, quẽ ex Catone cõstitui posse sentit Budæus, dictũ uelit· ne is quidẽ capit sextarios quatuor, sed unum & dimidiũ. Idem Perottus alio loco sui oblitus scribit. Vrna quadrantal continet· quadrantal uero octo & quadraginta sextarios. Hic inepte quadrãtal & urnã idem arbitratur, cum

cum quadrantal duarum urnarum sit capax, ut Columella & alij declarant. Itaqȝ eius scripta, tantopere inter se dissidentia, satis arguunt ipsum hac parte nihil solidi scribere. Soleo autem errores indicare, quod iterum dicendum, non inuehēdi causa, sed mea stabiliendi, ne cuiuspiam autoritas sine ratione eis queat officere. Quoniam uero urna capit quatuor & uiginti sextarios, qui efficiunt heminas octo & quadraginta, Catonem capite decimotertio dixisse opinor urnam quinquagenariam, quæ duas heminas plus iusta caperet urna. Ab ea uas aliquod, quod ipsius mensuram continet, urnale dicere possumus· quemadmodum Plinius libro nono capite tricesimo polypi acetabula dixit urnalia his uerbis. Acetabulis siue calicibus urnalibus peluium modo. Acetabula autem siue calices ipse appellauit brachiorum sinus quas Græci κοτυληδόνας nominãt. Sequitur iam congius sex sextariorum capax. eadem uero mensura congiarium uocatur· à quo deinde munus quod à Cęsaribus, uel imperatoribus, amicis dabatur congiarium dici cepit: quod Fabius declarat his uerbis, quæ sunt in sexto de institutione oratoria. In metalepsim quoqȝ cadit eadem ratio dictorum: ut Fabius Maximus incusans Augusti congiariorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, heminaria esse dixit. nam congiarium commune liberalitatis atque mensuræ, à mensura ducta imminutio est rerum. Hæc Fabius. Vt enim donatiuum dicitur munus, quod militibus datur, ita cōgiarium quod amicis uel populo. Opinor autem inde dictum quod primo congij uini uel olei dabantur· deinde res aliæ dari ceptæ, eadem manente appellatione. Sic Suetonius utitur in Cęsare dictatore. Omnibus uero circa eum, atqȝ etiã parte magna senatus, gratuito aut leui fœnore obstrictis, ex reliquo quoqȝ ordinum genere, uel inuitatos uel sponte ad se commeantes uberrimo cōgiario prosequebatur. Idem in Augusto. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ· modo quadragenos, modo tricenos, nonnunquã ducenos quinquagenosqȝ nummos· ac ne minores quidem pueros præterijt, quamuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere cōsuessent. Budæus apud Plinium libro quartodecimo, eiusdem numeri capite, millia cadum congiarium dici putat unius congij. Ego arbitrarer ideo cados congiarios dictos, quod eos pro munere diuiserit· ut sua mensura cado maneret. Quamuis non ignorē cadum quoqȝ fuisse genus uasis, unde Columella scribit libro duodecimo capite octauo & uigesimo. Si in uetustatem seruare uoles, in cado duarum urnarum quàm optimi uini sextarium, aut fecis generosæ recentis sextarios tres addito. Sic ille. Arbitrarer, inquã, nisi exemplaria quædam Plinij excusa, & manu scriptũ peruetustum non haberent congiarium· ut uideatur ab aliquo ascriptum, qui *significare uoluerit eiusmodi diuisionē fuisse congiariũ*· atqȝ sic eam uocē in uerborum contextum irrepsisse. Fit autem à congio etiam congialis

 id est

id est unius congij. Plautus in Aulularia.
Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam.

At in sextario, ut supra indicauimus, errarunt Angelus Politianus & Demetrius Alabaldus, qui asserunt eum tres amphoras capere. Perottus præterea qui putat eandem esse mensuram sextarium & metretam, cum metreta amphoram, quæ continet octo & quadraginta sextarios capacitate superet. Romanus autem sextarius nō modo Italicus respectu Græci dicitur à Palladio, sed etiam urbicus respectu castrensis, quod ab utroq; differat. Verba Palladij de Italico hęc sunt, libro undecimo titulo decimoquarto. Tunc gypsi triti atque cribrati tres Italicos sextarios mittis in uini amphoras decem. De urbico libro secūdo titulo undeuicesimo. In uini ueteris sextarijs urbicis decem, mittis grana myrti confracta sextarios urbicos tres. Græci uero siue Attici sextarij capacitatem libro sequenti declarabo: nunc is quo milites in castris sunt usi, qui ob id dicit̃ castrensis, est explicandus. capit uero duos sextarios urbicos, siue Italicos: qua de re audiamus diuum Hieronymum sic scribentem in Ezechielem. Sextam enim partem mensuræ Hebraicæ, quæ appellatur hin, iubetur per singulos dies bibere. Porrò hin duos χόας Atticos facit, quos nos appellare possumus duos sextarios Italicos: ita ut hin mensura sit Iudaici sextarij nostriq; castrensis, cuius sexta pars facit tertiam partem sextarij Italici. Ex quibus uerbis quis non intelligit sextarium castrensem duos Italicos siue urbicos capere? Sed hoc in loco abscondita sextarij diuisio in cyathos, appellationes suas sortita, præsertim apud poetas, aperienda est, ut Scribonij Largi locum, ubi inquit sextarij bes, medici possint intelligere. Itaq; sextarius, quod ante me Budæus nō indocte explicauit, quia duodecim cyathos in se continet, quemadmodum as & libra duodecim uncias, fit ut non aliter ac cum pōdera significamus, sextantem duas uncias dicimus, ita cum pocula duos cyathos. Martialis libro quinto epigrammatum.
Sextantes Calliste duos infunde falerni.

Suetonius in Octauio Augusto. Postea quoties largissime se inuitaret, senos sextantes non excessit: id est duodecim cyathos qui efficiunt sextarium: iccirco uero non dixisse sextarium uidetur, quod pocula habuerit in usu, quę sextantem id est duos cyathos caperent. Sic quadrans tres cyathi. Martialis libro nono ad Calatissum.

Addere quid cessas puer immortale falernum?
Quadrantem duplica de seniore cado.
Nunc mihi dic, quis erit, cui te Calatisse deorum
Sex iubeo cyathos fundere? Cæsar erit.

Hinc perspicuum satis est hæc de cyathis non de uncijs, ut Caldarinus & Beroaldus sunt interpretati, debere accipi. Hoc modo Budæus putat dictum quadrantem à Cornelio Celso de curatione quartanæ febris

bris. Si quarto die cum horrore febris reuertit̃ uomere, ſicut ante præceptum eſt· deinde poſt febrem modicum cibi ſumere, uini quadrantem. Triens quatuor cyathi. Propertius libro tertio.

Cum fuerit multis exacta trientibus hora.

Perſius ſatyra tertia:

Sed tremor inter uina ſubit, calidumq́ trientem
Excutit è manibus. Martialis libro ſexto.

Setinum dominæq́ niues, denſiq́ trientes.
Quando ego uos medico non prohibente bibam?

Quincunx quincꝫ cyathi. Martialis libro ſecundo ad librum ſuum.

Te conuiua leget miſto quincunce, ſed ante
Incipiat poſitus quàm tepuiſſe calix.

Semiſſem ſic in uſu eſſe non legi, ſed loco eius heminam uel ſex cyathos, ut apud eundem Martialem, cuius carmen paulo poſt ſubijciam. Septunx ſeptem cyathi. Martialis libro tertio in Zoilum.

Septunce multo deinde perditus ſtertit.

Bes octo cyathi. Martialis libro undecimo de Caio Proculo.

Quincunces, & ſex cyathos, beſſemq́ bibamus
Caius ut fiat Iulius & Proculus.

Ita Scribonius Largus Comp. CCXXVI. ſcripſit. Erui moliti ſextarij bes· id eſt octo cyathi. Sic denicꝫ Dodrans nouem cyathi. Dextans decẽ. Deunx undecim dici poſſunt. Martialis lib. duodecimo in Cinnã.

Poto ego ſextantes· tu potas Cinna deunces.
Et quereris quod non Cinna bibamus idem.

Hactenus de ſextario· conſequitur hemina menſura Romana, uocabulum quocꝫ, licet à Græco ſit deductũ. Quare Cato de re ruſtica cum nunc hemina ſcribat, nunc cotyla, non eandem menſuram uidetur indicare· ſed cum heminam dicit, Romanam intelligere: cum cotylam, Græcam, & quidem Georgicam· de qua proximo libro ſum dicturus. Catonis uerba de oleo ſunt capite CXLVI. primæ cotylas duas. Nulla enim neceſsitas fuit cur non heminas diceret Romano loquendi more, cum aliàs ſic loquatur, niſi diuerſam menſuram ſignificare uellet.

Nunc ad quartarium uenio, quem quartam ſextarij partem eſſe probaui· uerum ei ſententiæ locus Plutarchi qui eſt in Camillo uidetur aduerſari· de eadem enim re prorſus loquitur, de qua Liuius cuius uerba ſupra retuli ex quinto libro ab urbe condita· ait uero Plutarchus. τῷ δὲ μαλλίῳ τῆς νίκης ἀριστεῖα πρὸς τιμὴν μεγάλην μᾶλλον ἢ χρείαν ψηφισάμενοι, συνεισήνεγκαν ὅσον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν. σίτου μὲν ἡμίλιτρον φαρὸς, οὕτω γὰρ καλοῦσιν αὐτό. οἴνου δὲ κοτύλης ἑλληνικῆς τέταρτον. Id eſt. Manlio uictoriæ præmium magis magni honoris gratia quàm neceſsitatis decernentes contulerũt in ædes eius, quantum quiſcꝫ uictus ſingulis diebus caperet· Cibi quidem ſelibram farris·

ſic

ſic enim ipſum appellant·uini quartam partem Græcæ cotylæ. Hæc ille. Videtur autem nō quartam ſextarij partem quartarium dicere, ſed heminæ, quæ eſt Græcis cotyla· atq; ſic idem eſſet quartarius quod acetabulum·quod tamen eſt contra Voluſiū & Dioſcoridem, qui quartarij capacitatem declarant. Ego cenſeo Plutarchum mēſuram Romanam Gręca uoluiſſe explicare. cum autem nullam inueniret tam proxime accedere ad ſextarium quàm cotylen Græcā, quam & Georgicam dici arbitror, quartariū cotyles dixit. Græcæ uero addidit ad differentiam Romanę, quam cotylen etiam uertere ſolent·ea autem aliquot uncijs minor eſt Georgica, ut in Græcis exponam. Porrò ξέϛης licet iam tum erat in uſu Græcis, non tamen niſi medicis, ut uel ea uox Plutarchum latuerit, uel ſi cognita fuerit, tanquam nō ſatis pura, noluerit uti. Idem Plutarchus ſimili ratione cum Romani ſcriptores habent denarios, drachmas transfert, cum octo drachmæ Atticæ uix ſeptem denarios efficiant· quemadmodum hic tres cotylæ Georgicæ nondum duos ſextarios Romanos. Nam alios diligentius, alios negligentius hāc differentiam inter Romanas & Græcas tam menſuras quàm pondera conſideraſſe magis ex ſequentibus intelligi poterit. Si uero quiſpiam dixerit aliquam cotylen Græcam fuiſſe, quæ Romano ſextario capacitate reſponderit, equidem, illi ſua ſententia relicta, de re ignota nō contendam. Sed quid tertiarius & quartarius ſignificet apud Catonē non nihil in dubio eſt. Is uero inquit capite XCV. Amurcæ in uas æneum indito cōgios duos·poſtea igne leui coquito·rudicula agitato crebro, uſque adeo dū fiat tam craſſum quàm mel· poſtea ſumito bituminis tertiarium & ſulphuris quartarium· conterito in mortario utrunque. Plinius tertiam & quartam partem intelligit amurcæ duorum congiorum, in craſsitudinem mellis decoctæ. Verba eius ſunt libro ſeptimo decimo capite ultimo. Simili modo ne conuoluulus fiat, in uinea, amurcæ congios duos decoctos in craſsitudinem mellis· rurſusq; cum bituminis tertia parte & ſulphuris quarta ſub diuo coquito, ne excandeſcat ſub tecto. Cum autem nō explicet Plinius an amurcam ut eam craſsitudinem conſequatur, oporteat ad quartas, uel tertias, uel dimidias decoquere, nulla poteſt hinc menſura conſtitui, niſi decoctionis periculum quiſpiam fecerit. Budæus uero ait. Quartariū apud Catonem ſic congij quartam partem ſignificare exiſtimo, ut tertiarium tertiam, & ſextarium ſextam. Itaq; niſi Plinij autoritas, qui quartā partem non congij, ſed amurcæ decoctæ interpretatur, obſtiterit Budæo, erit aliquis quartarius congij, perinde ac quartarium ſextarij ex Voluſio & alijs probauimus. Sed de his nimis multa. Acetabulum, ut ſupra dixi, ad imitationem Gręcæ uocis quæ eſt ὀξύβαφον ab aceto deriuatum uidetur·quamuis Hermolaus Barbarus in caſtigationibus Plinianis ab accipiendo dictū putat, unde quidam ſcribunt acceptabulū. Sed idem

fallitur

fallitur in Corollarijs scribens, Quanquam & mensuræ genus significat, quod & cochleare dicimus. Acetabulũ nanq; cyathũ unũ & dimidium capit, qui sex magna cochlearia, quas ligulas quoq; dicimus, efficiunt. In cyatho lapsus est Acron cum scribit super hoc Horatij tertio carminum, ode octaua. Sume Mecœnas cyathos amici Sospitis centum. Ait enim. Cyathos mensuras dixit, quas pro sexta parte sextarij dicebant. Cyathus enim non sexta, sed duodecima pars est sextarij: ipse uero sextarius sexta est congij, quod fortasis eum decepit. Malo tamen credere hunc errorem, ut plerosq; alios, alicuius librarij negligentiam creasse, qui notam heminæ nõ scripserit integram. quare sextarij nota remansit, quod facile fieri potuisse ex notis earũ mensurarũ, quas tradam libro tertio, intelligitur. Landinus hoc loco, diuersa recitando hæsit. Mancinellus tacendo sibi cauit. Sequitur ligula siue cochleariũ: quorum utrunq; multo frequentius pro instrumentis hauriẽdi, quàm pro certis mensuris accipitur. Perottus uolens differentiam inter linguam & cochlear explicare sic scribit de ligula. Item instrumentum ad similitudinẽ cochlearis, nisi q; cochlear concauitatem habet, lingua plana est & oblonga in speciem linguæ facta. Quod uerum non est. nam lingua æque caua est ac cochlear, quod satis ostendit Plinius cum ait, Linguæ mensura. Si enim mensuræ genus est, qui poterit esse plana? Imo potius hoc instrumentum quod ad linguę similitudinem retractę ad palatum, atq; ita cauæ, factum esset, lingua dictum fuit: quæ sanè cochlearis est forma. Tum eius diminutiui usus non obscure monstrat cauum fuisse instrumentum. Plinius libro uicesimoprimo capite decimoquarto de cera loquens ait. Punica fit hoc modo. Ventilatur sub diuo sæpius cera fulua: deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro: inde ligulis eligunt florem, id est candidisima quæq;, transfunduntq; in uas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ. Quo modo flos ex uase in uas commode ligulis, nisi essent cauæ trãsfundi posset? Sed Columella quoq; libro decimo capite decimoquinto de melle conficiendo scribit. Deinde ubi liquatum mel in subiectum alueum defluxit, transfertur in uasa fictilia, quæ paucis diebus aperta sint, dum musteus fructus deferuescat: is sæpius ligula purgandus est. Hæc ille. Qui uero purgabitur, nisi instrumento cauo? Postremo Martialis libro octauo epigrammatum insulsum Pauli iocum ridens, qui de prætoricia corona folium mittẽs phialam appellauit: quo nam modo apte iocum de phiala transferret ad ligulam & cochlearium, nisi caua essent? Versus eius sunt.

Quid tibi cum phiala, ligulam cum mittere posis?

Mittere cum posis uel cochleare mihi?

Liquet igitur ex his omnibus ligulam non planum, sed cauum fuisse instrumentũ. Verum cochleare Martiali dictum est à cochlea, quòd

ea

ea hoc instrumẽto ori ingeratur: ait enim in apophoretis hoc disticho.
Sum cochleis habilis, sed nec minus utilis ouis.
Nunquid scis potius cur cochleare uocer?
Quamuis appellatũ uideri possit à similitudine testæ ipsius cochleæ, quam nonnihil habet in concauitate: maxime si cochleam fractam ei compares. De differentibus cochlearijs libro tertio plura dicam. Restant nunc, libra, uncia & semuncia: quas nemo, qui nostra legerit, post hac ambiget Romanis mensuras fuisse. Itaque ne uocis similitudo nos decipiat diligenter aduertendum: in primis ubi autores libram uel unciam liquoris alicuius dicunt, non adiecto pondo. Sed posset hic quispiam aduersus me cõtendere, libram olei tantum fuisse mensurã, quod etiamsi dederimus, Galeni autoritate neglecta, qui scribit liquorũ fuisse, nihilo tamen minus capacitas mensurarum hinc percipitur: unius enim mensurę capacitate constituta, reliquarum secundum proportionem, quam inter se habent, necessario consequitur. Iterum contendat: neq; Columellã cum scribit mensura semunciæ, neq; Palladium cum de scilla libro octauo titulo sexto, unius libræ mensura, sic intelligendos ut mihi placet, sed potius mensuram eiusmodi quæ libram, uel semunciam capiat cuiuspiam rei appensæ ab ipsis dici: cui respondeo, eam interpretationẽ mihi uideri multum callidam, sed parum ueram: tum enim dicendum fuisset pondere libræ & semunciæ: quod magis proprium & minus ambiguum fuisset. Deinde ut Palladij locum non magnopere defensum cõcedam nihil probare, sed pro modo quodam siue ratione ibidem accipi mensuram: quia scillam nisi contusam commode metiri nõ possumus, Columella addit, bene plenæ: quod nescio an unquam de pondere dici posit. Dicimus enim modium cumulatum uel plenum, uel plus modio: contra nõ plenum aut minus modio: nullus uero diceret, opinor, denarium cumulatum uel plenum: quod pondus sit tantum, non etiam mensura. Igitur ex his perspicuum est semunciam etiam mensuram esse, non pondus solum. Sed ut demus nec hoc loco Columellę quicq; effici posse, Galeni certe uerba apertissima meæ sententiæ de libra & uncia mensurali, ferũt præsidiũ firmissimũ: nec minus eam confirmant ratio & experiẽtia. Hæc quod earum mensurarum usus in hodiernum usq; diem pharmacopolis utcunq; mansit: illa quod intelligimus mensuralibus rerum molem, ponderalibus grauitatem examinari, quę non exiguam habent differentiam in conficiendis medicamentis. Nunc tempus esse arbitror, ut ad controuersiam, quæ mihi cum doctissimis uiris est,ueniã, atq; testimonia scriptorum quibus sua probant, aut refellam, aut ostendam dicta alio sensu ac ipsi acceperunt. Quod nisi fecero, timendũ ne plerisq; dubium uideatur adhuc quæ nam ex istis sententijs lancem in libra sit depressura, quod quælibet suis autoritatibus appareat esse grauis. Verum Portij
simplici

ſimplici eſt errore inuoluta·quod ipſe unciarum numerũ ſextarij Romani recte definiens, in hoc uno labitur, quod ponderales dicat. Budæi uero & Alciati, pace eorũ dixerim: duplici· & quia in uncijs explicãdis alter debitũ numerũ exceſsit, alter minuit·& quia uterq; põderales aſſerit. Sed cõtra cõmunẽ lapſum primo diſſerendum cenſeo. Itaq; libet mihi mox eos interrogare utrũ ſtatuant in cõmune ſextariũ tot eſſe unciarũ quot aſſerunt? an rei cuiuſpiã quã metimur? Si dixerint in cõmune, id quale ſit ne intelligi quidem poteſt. Nã ponderales unciæ pro rerũ quas metimur diſsimilitudine adeo uariant, ut uix duas res reperire poſsis, quæ prorſus idem pendant. Quod qui credere noluerit, capiat quã uelit menſurã, ac eã nunc hac re, nũc illa cõpleat, & inueniet diuerſum pondus. Sin rei cuiuſpiã quã metimur dixerint, rurſus interrogabimus eos num liquidæ alicuius, an aridæ? ſi reſponderint liquidę·iterũ cum multi ſint liquores percontandi erunt· num ſextarius olei tot pẽdat uncias? an uini? an aceti? an mellis? an lactis? an aquæ? an deniq; alterius liquoris? Itaq; ſi tum liquorẽ quempiã nobis expreſſerint, quantũ ille cum ſextarij ſit menſura pendat ſolum dixerũt, de reliquis nihil. Sed ſi malint rei aridę reſpõdere, ſimiliter ex ipſis quęremus an tritici? an farris? an ordei? an fabæ? an alterius? quodcunq; uero tandẽ reſponderint, pondus illius tantũ, cum menſura ſextarij ſit ſe explicaſſe fateantur neceſſe eſt. Quo modo ſi ſextarium definiemus, nõne tot erunt ſextarij ſtatuendi, quot omnino ſunt res diuerſæ, quas metimur? Verũ tot noluerunt efficere, ſed unũ ſextariũ certum conſtituere ipſis erat propoſitum· quod minime facere poſſunt, niſi nobiſcum intelligere menſurales uncias ceperint, quę cuiq; menſuræ perpetuo fixæ & firmæ permanent, quaſcunq; res metiamur. Hæc cõtra lapſum communem dicere uolui. Nunc uideamus quo modo quiſq; ſua probauerit·ubi primo cum Budæo uiro Græce latineq; doctiſsimo agam· qui ſextarium Romanum duas libras cenſet pendere. Suam uero opinionẽ firmare nititur autoritate ſimul & experimento. Autoritate quidem Heſychij ſic ſcribentis de cyatho. Δέχεται δὲ ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Id eſt capit uero alicuius liquoris uncias duas. Hæc de Romano cyatho ſcripta eſſe Budæus corroborat his argumentis quod Anaſtaſii Imperatoris tempore, cum res Romanę iã Gręcis hominibus planè innotuiſſent, Heſychius ſcripſerit, & quod uncias duas uocabulo dixerit Romano. In hunc fermè modum Budæus. Equidẽ probaui duplices uncias eſſe, ponderales & menſurales. Heſychius autem ponderales non intelligit·ſiquidem ſcribit alicuius liquoris. Iam conſtat liquores non unius eſſe ponderis· etenim uinum grauius eſt oleo, ſi parem menſurã appenderis, & mel uino multo grauius, ut libro tertio explanabo. Itaq; cum nõ adijciat cuius liquoris uncias duas capiat cyathus, eũ ponderales intellexiſſe minime poſſumus dicere. Igitur neceſſario

intellexit mensurales· sed de his nullum uerbum fecit Budęus. Verum fingamus hominem summa laude dignũ, nunc ita uelle sentire, quamuis scire nõ possumus quid sentire uelit, nisi quod apud optimũ quenq; uirum ueram rationem ualituram credimus· ne tum quidem de Romano cyatho sunt hæc dicta. Cum enim Galenus qui Romæ medicinam exercuit, ac diligentissime quantum ex scriptis eius apparet mensuras obseruauit, plane & aperte dicat sextarium Romanum uiginti esse unciarum, ex quo sequitur cyathum continere sescunciam drachmam & scripulum, nonne ipsi credendum est? Hesychium uero dicendum de Romano non loqui? quod nec ipse asserit. Nam quod Budæus ait res Romanas Anastasii Imperatoris tempore, quo scripsit Hesychius, hominibus Græcis innotuisse· certe, quod ad mensuras attinet, etiam Galeni, qui ferme quadringentos annos ante Hesychiũ medicinam perfecit, notæ erãt· imò longe ante tempora Galeni. Romanis enim mensurarum & ponderum nominibus quibusdam paululũ corruptis Gręci medici celeberrimi sunt usi. Andromachus uterq;, quorũ pater Neronis fuit medicus, & Theriacen illam nobilem descripsit, filius uero etiã Romæ paulo post insignis. Crito quoq; Cæsarius medicus· Asclepiades, præterea, Heras, Dioscorides ac alij non pauci. Siquidem sextarius ipsis ξέστης dicitur· libra λίτρα. Vncia οὐγγία, qua de re sic scribit Galenus primo libro de compositione medicamentorũ secundum genera. καίτοι θαυμάσειεν ἄν τις, ὅπως ἐν ῥώμῃ διατρίβων, ἀντὶ λιτρῶν ὠνόμαζε κοτύλας. ἐπιχώρια γὰρ ταῦτα ὀνόματα. τό, τε τῆς λίτρας, καὶ τὸ τοῦ ξέστου, καὶ τὸ τῆς οὐγγίας. Id est. Atqui mirari quispiam posset, quo modo Romæ agens: de Andromacho iuniore loquitur: pro libris cotylas nominauerit. Hæc enim Romanis peculiaria sunt nomina, libra, sextarius, uncia. Verum de quo cyatho apud Græcos Hesychij uerba possint intelligi, dicam sequenti libro, in quo Græcas mensuras tractare decreui. Budęus ergo hoc Hesychij testimonio, id quod ipse uult, minime probare potest. Deinde uerbis innititur Isidori · qui scribit libro decimosexto capite quinto & uicesimo: Hemina autẽ appendit libram unam· quæ geminata sextarium facit. Sextarius duarum librarum est, quibus assumptis nominatur bilibris. Hęc ille. Quàm uero confusa, & plerisq; in locis inepta sit Isidori de mensuris & ponderibus traditio, quisq; facile, qui eam legere modo non auersatur deprehendet. Quin Budæus ait etiam, non optimum ipsum autorem ne harum quidem rerum. Itaq; Isidorus libras & uncias mẽsurales prorsus ignorauit, ut ex eius scriptis obseruari potest. intelligit uero ponderales, quod innuit uerbo appendit· ait enim in heminæ explicatione. Hemina autẽ appendit libram unam. Quoniam uero non explicat cuius rei hemina libram appendat, eius expositio fit planè dubia & incerta. nam neq; liquores neq; res aridæ in pondere, ut iam dixi, cõueniunt. Igitur uerbis Isidori
nihil

nihil probat Budęus: sed ipse aquam appendit, sua coniectura ductus, etenim Isidorus ibidem nullius prorsus liquoris, nedum aquæ mentionem fecit. Si Isidorum de aquæ pondere locutũ putat: id uel ipsius uerbis nobis confirmet, uel hanc explicãdi mensuras consuetudinem Romanis in usu fuisse ostendat, ut quoties earum dicerent pondus, non aliud quàm aquæ intelligerent: quorum cum neutrum facere possit, quis non uidet illum hoc teste nihil probare? Sed si Budæus se communem sextarium cõstituere, & uelit negare & possit, ac dicat duas libras aquæ pondere, sextarij Romani mensurã complere, tantũmodo quantum sextarius aquæ pendat dixit: sed ne tantũ quidem pendit, ut libro tertio dicturus sum, ubi quale nam sit experimentum Budęi considerare decreui. Hoc satis nunc sit, Budæum non posse nobis probare neq; Hesychij, neq; Isidori uerbis Romanum sextarium dupondium esse. Verum idem Budæus uidens suæ opinioni ualde repugnare duos locos Plinij, è quorum altero apparet sextarium esse unciarum quindecim, altero uiginti: prior est ubi Plinius Atticas mensuras & pondera explicat: alter ubi loquitur de uino Opimiano: quomodo eam tueatur & defendat nobis libet uidere. Postquam Barbari retulit interpretationem, inquit. Ex quibus uerbis & si ambigere magis quàm rationem colligere doceamur, tamen, ut dixi, quod à me stat, id cupide accipio & in rem meã uerto. Sic Budæus: Quid Hermolaus Barbarus senserit, tum ex supra dictis tum ex sequẽtibus intelligitur. Si uero Budęus quæ cõsentanea ueritati sunt, uertit in rem suam, multis bene facit, sin minus, non paucos secũ fallit. Sed pergit. Hac enim autoritate probo sextarium uel dipondiũ fuisse, id quod astruere conor, uel certe unciarum uiginti: cum apud Plinium legatur quindecim unciarum esse, id est librę & quadrantis: quod nullo alio testimonio subsistere potest. Sic ille. Sextarius Romanus neq; dupondius fuit, neq; si fuisset unquã hac autoritate potuisset probari: quod uero dicit, uel certe unciarũ uiginti, omnino est uerum, etsi Budæus id nunquã cõcesserit his uerbis probari. Apud Plinium autem non legitur sextarium Romanum unciarum esse quindecim, sed sequitur ex eius uerbis Atticum pendere uncias quindecim, quod infra declarabo. Sequitur in Budæo. Verum illud non concedo ut uncia uini duodecima libræ pars sit: nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, & in amphora quingẽtas septuaginta sex. quas Hermolaus nongentas sexaginta esse putauit: id quod ante ex Martiale abunde probatum est. alioqui sextarius qui citra controuersiam in duodenos cyathos diuiditur, nõ unciarum uicenûm, sed duodenûm tantum esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus non ad mensuram referretur: quod nec Pliniano sextario nec Pompeiano congruit: quodq; Hermolaum non aduertisse mirum est: præsertim cum Pliniũ in manus accepisset: quota est enim uncia pars

libræ, tota est cyathus sextarij, & uncia tam ad quotam partem, quàm ad pondus refertur apud autores. Tantum Budæus. Vnciam non modo pondus sed etiam mensurã esse recte sentit: in eo uero solo errat hic Hermolaus ac cum eo Portius. Sed quod Budæus ait unciam pro cyatho sumi, hactenus non probauit: ut enim legimus sextantem pro duobus cyathis, quadrantem pro tribus, & item alias libræ partes pro cyathis, ita non facile inueniemus unciam pro uno cyatho. Quod etiamsi Budæus testimonijs scriptorum probare posset: hoc tamen in loco sic unciam accipi debere, quispiam non sine causa fidenter negauerit. Necesse enim tum erit, quo ea sententia nõ habeatur prorsus perinfirma, Plinij uerba uarie mutare, & usuras usurarum colligere, de quibus nihil hic dixit Plinius. Cum si unciam mensuralem nostrã intelligamus uera hæc sint de sextario Romano, siue ut Budæus Pompeiano, & alteri Pliniano, qui Atticus est, ut ad ipsum nõ pertinẽtia, nihil repugnẽt. Reliqua Budæi plura sunt quàm ut in loco referri posint: minus necessaria, quàm ut debeant. Quamobrem proxime ad Alciatum iurisconsultum nostra ætate doctisimum ueniam, quod similiter duplici in errore uersetur. Is libro quarto dispunctionũ capite uicesimo primo olim idem sensit de mẽsuris quod Budæus: sed nuper edito libello, atque commentarijs in titulum de significatione uerborum & rerum, priori sententia mutata in hac est, ut sextarium Romanum quindecim unciarum fuisse putet, soli confidens autoritati: quæ quidem hac parte sufficeret, si modo autorum scripta uere essent intellecta. Primo Plinij qui scribit libro primo & uicesimo capite ultimo. Cyathus pendet per se drachmas decẽ. Sic igitur infert Alciatus. Cum in sextario constet duo denos esse cyathos, consequens est sextarium non XXIIII. uncias, sed drachmas CXX. hoc est quindecim uncias pendere. Si de cyatho Romano hęc essent scripta à Plinio, sequeretur omnino tot unciarum esse sextarium: nunc cum de Attico, fit ut Cotyle Attica, quam heminam interpretatur, quæque sex capit cyathos, pendat uncias septem & dimidiam. Satis mirari non queo Alciatum uirum ingenij acuti & excellentis eruditionis non aduertere Plinium in eo loco de Græcorum, haudquaquam Romanorum mensuris & ponderibus loqui, cum ipse id apertis his uerbis dicat in principio capitis. At quoniã in mensuris quoque & ponderibus crebro Græcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica: ferè enim Attica obseruatione medici utuntur: denarij argentei habet pondus. Quid, quæso, clarius est quàm Plinium de Græcis loqui? cum dicat se Græcorum nominum, quibus usurus sit interpretationem positurum? & re uera nomina quæ eo capite explicat Græca sunt, excepto heminæ uocabulo, quo cotylen exprimit: & acetabuli, quo oxybaphũ. Deinde medicos ait ferè uti obseruatione Attica: quorum scripta quia

inter

interpretatione explicat & exponit, mensuras & pondera Græcorum sibi cēsuit esse declarāda, quo lector ea, quod diuersa à Romanis essent intelligere posset. Non probabit ergo Alciatus hoc Plinij testimonio sextarium Romanum esse quindecim unciarum. Postea Fannij carmi ne, quod item est de cyatho, sua stabilire nititur. Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes. Ex quo efficitur idem quod ex Plinio. Nec de cyatho Romano, sed Attico dicta sunt. Fannius enim usq; adeo Romanas mensuras cum Græcis confundit, ut neutræ satis certe ex eo constitui posint, utq; dubites, tot diuersa colligendo offuderit ne magis tenebras mensuris, an lucem attulerit, quemadmodum alibi copiosius exposui. Nihil igitur Fannij loco probauerit nobis Alciatus. Budæus certe uir prudens aduertit Plinium diuersa tradere, atque hic loqui eum de medicis ponderibus ait, quæ à negociatorijs olim, ut nunc quoq;, differebant: præterea ex isto loco putat Fannij carmen emanasse. Sed iure mihi dicet uterq; uides ne Pliniū sic loqui? Cyathus pendet per se drachmas decem. num & eū interrogabis? cuius rei cyathus? aut quia id non expresit, ipsum quoq; inscitiæ damnabis? Quibus respondeo: si Plinius dixisset liquorem, multum cōsuluisset apud posteros perspicuitati: uerum quia eius tempore nō ignotum erat, maxime Græcis, ut libro tertio dicam, quis liquor significaretur, culpandus ille non est, sed nos sumus accusandi: qui quo sensu talia dicantur, aut ipsi nescimus, aut certe nō explicamus. Sed diceret Alciatus, nonne scripsi leuisimi tritici sextarium pendere uncias quindecim? fateor, & illud ipsum uerum esse, quia Plinius modium tritici leuisimi asserit pendere libras uiginti, credo. At enim triticum mensura Attici sextarij, qui ex loco Plinij quo suam opinionem probat constituitur, tantum non pendit: neq; Plinius ibidem triticum intellexit, ut nec illi de quibus loquitur Græcorū medici. Quid enim adeo pertinebat ad medicamenta tritici leuisimi pondus reliquis neglectis tam accurate constituere? aut quid potius istius quàm grauisimi? Quasi maior ratio uilisimi tritici quàm optimi esse debuerit. Sed pendat sextarius Romanus tritico leuisimo repletus uncias quindecim: tunc dicendū est Romanus sextarius tritici leuisimi pendit uncias quindecim: uel simpliciter Romanus sextarius pendit uncias quindecim. Alterum tamen dicendum non est, nisi ex consuetudine loquendi, de tritico leuisimo dictum esse intelligi posit: quam consuetudinem Romanis fuisse difficulter aut nunquam nobis probabit Alciatus. Promiscue uero & communiter præcipere ac dicere sextarium esse unciarum quindecim, siue pendere uncias totidem: loquitur enim utroq; modo idem intelligēs: quo sensu dici posit non uideo. Vniuersalis namq; nullus potest constitui sextarius, nisi uncias intelligas mensurales: nam si ponderales acceperis, tantū illius rei, quam aut expresseris, aut ex loquendi quodam

more posſis intelligere, ſextarius ſtatuitur. Sed ſe tamen ſextarium habere Romanum ex Plinij ſententia tritici leuiſsimi quod eſt Gallicum uel è Cheroneſo aduectum, contendat Alciatus, atq; hinc, etiamſi communis nullus fuerit, poſſe rerum aliarum pondus, conſtitui: iſto certe modo alius quiſpiam habere poteſt ſextarium grauiſsimi, quod eſt Africum, qui ſextarius pendat uncias uiginti drachmas ſex & dimidiã: alius medij alicuius, ut Sardij, qui pendat uncias undeuiginti & dimidiam. Cum igitur tanta ſit uarietas tritici non diuerſarum ſolum regionum, ſed unius etiam: nam Gallicum quoddam Budæus lõge grauius facit, quis ex pondere ipſius audebit conſtituere ſextarium? etiamſi dederit nobis, ut cogitur dare ratione perſuaſus, ſi cõſideremus pondus Romanis cõmunem nullum fuiſſe? Poſtremo diceret quis pro Alciato, de ſextario Romano hæc ipſum forte non ſcripſiſſe, ſed de Attico, de quo ſine dubio Plinius eſt intelligendus cum pondera explicat: audiat iſte uerba Alciati & dubitare deſinet. Scribit uero ſic. Eadẽ ratione factum eſt, ut cum ſextarius Romanus quindecim unciarum ſit, ut ſupra dixi, Græci ſuo ſextario uncias octo & decẽ attribuant. Sed hæc nunc meæ ſententiæ cauſa tuendę ſatis ſint. Reſtat ut argumenta diſcutiam Portij, ſtatuentis item communiter ſextarium Romanum unciarum eſſe uiginti ponderalium. Qui certe ſi pro ponderalibus dixiſſet menſurales, à uero non deſciuiſſet: quod autem illas non has dicat ex uerbis eius perſpicuum erit, quæ ſubijciam. Liquidorum itaq; menſuris inquit: ita declaratis ut quid inuicẽ capiant & capiantur ſatis intelligi poſsit, earum pondera quibus præcipue deprehendi & ad noſtras referri poſsint, dicenda ſunt: & à minori ex iam dictis initium capiam. Hemina pendet uncias decem, ſextarius uiginti, hoc eſt libram & bes: congius libras decem, urna quadraginta, amphora octoginta. culeus mille & ſexcentas libras pendet. Ita Portius. Ex quibus nõ poteſt eſſe obſcurũ libras & uncias ponderales eum intelligere. ſcribit enim pendet: quod ſi de menſuralibus ſenſiſſet capit aut continet aut tale quippiam ſcribere oportebat. Sed diceret quis. Portius nõ negat ſe de ponderalibus ſentire, uerum uini ſextarium tantum pendere ait, nec ſine teſtibus: idem ex Plinij loco, qui eſt de uino Opimiano, colligi poteſt, & Fannius clare dicit his uerſibus.

Nam libræ: ut memorant: beſſem ſextarius addet.
Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.

Demus nunc uerum eſſe uini ſextarium Romanũ pendere uncias uiginti: Portius certe non uoluit uini tantum explicare, ſed cõmunem tam liquoribus quàm aridis: unde fit ut modij pondus librarum uiginti ſex & unciarum octo, quod inde ſequitur, eſſe dicat: quo tamen modio ueteres nullũ liquorem, nedum uinum metiri fuiſſe ſolitos in confeſſo eſt. Ne uero hæc credantur conficta, Portij uerba ſubijciam. Mo-

dij

dĳ sex medimnum conficiunt. sextarĳ sedecim modium. Sextarios po no quia & his sicca & humida metiri consueuerunt. Horum singulorum pondus superius scripsi fuisse libræ & besis, id est unciarum uiginti. Modĳ pondus ex computatione sextarĳ & amphoræ superius adducta, fuit librarum uiginti sex & unciarum octo. Sic ille. Vides sextarium communem uiginti unciarum eum constituisse, non uini tantum. tum enim modium non tot librarum dixisset esse, sed pondus aridorum cum modĳ mensuram impleant, declarasset. Verum earum rerum, quas metimur, uarium pondus, non minus ipsum ac alios torsit. quod ex istis quæ de mensuris sermonem incipiens scribit, percipere licet. Mensuræ igitur, inquit, liquorum, ut ab his initium capiam quæ frequentiores & stabiliores apud antiquos fuerunt quia humida pondere inter se parum differunt. cum in eo sicca & præcipue semina, quibus uita constat, genere & specie raro conueniant, ut triticum à milio & utrunq; inter se. Sic Portius. qui cum aduerteret esse diuersum pondus rerũ quas metimur, uiam munire conatur, qua tuto perueniat ad sextarĳ communis definitionem. sed quo modo? Humida asserit pondere parum inter se differre. Videamus igitur an hoc uere sit dictũ de humidis. Olei sextarius ex Fannĳ sententia, quẽ ipse sequi uoluit, pendit uncias decem & octo, uini uiginti, mellis triginta. Differunt ne ergo parum? cum mel uino decem uncĳs sit grauius? oleo uero duodecim, id est integra libra. Mihi sanè plurimũ uidentur distare. quæ etiãsi drachma solum una differrẽt, uix dicerẽ parum inter se differre, quod tum etiam discrimen trutina examinanti insigne appareat. At Portius id ausus fuit dicere, cum mel sextarĳ mensura, oleo eiusdem mensuræ plus pendat drachmas XCVI. secundum Fannium, uino LXXX. Quid uero dicit de aridis? Genere & specie non conuenire, ideo eorum mensuras non facile pondere deprehendi posse. Cur ergo modium pendere libras uiginti sex & uncias octo scribit? quem ipse recte sentit aridorum tantum esse mensuram? Quæ nam ista est inconstantia? Nihil aliud respondere potest, nisi quod sextarium cõmunem siccis æque ac liquidis constituerit; qui uncias uiginti, si dĳs placeat, pendat, quantũuis inter se arida differant. Iam eius opinione intellecta, quibus ipsam probet consideremus. Postquã dixisset quantum quæq; mensura penderet, quæ uerba supra retuli, subiungit. Hæc ex dispositione iam dicta mensurarum & ex multis autoribus & maxime ex Fauino supra dicto colligi possunt. Sic ille. Nos fatemur necessario consequi ex proportione, quam mensuræ inter se habent, ut reliquæ tantum pendant, quantum asserit, si sextarius uiginti uncias pendit. Quia uero communem statuit, nullo sensu dicta esse declaraui. Qui uero sint isti multi autores, ex quibus hoc mensurarũ pondus colligi posit, non intelligo. Ex Fannio certe, quem Fauinũ nominat & ex quo maxime posse ait, id quod

uult non colligitur. Nam is asserit uini & aquæ sextarium, quod supra quoq; dixi, pendere uncias uiginti, olei uncias decem et octo, mellis triginta. Carmina eius sunt:

Illud præterea tecum cohibere memento:
Finitum pondus uarios seruare liquores.
Nam libræ: ut memorant: bessem sextarius addet,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.
Addunt semissem libræ liuentis oliui.
Selibramq; ferunt mellis superesse bilibri.

Ex his liquet Fãnium secundum rerum dissimilitudinẽ diuersa sextarij protulisse pondera, non hoc sentire, quod Portius ipsius testimonio probare cõtendit, sextarium communem pendere uncias uiginti. Si igitur Portius Fannium uoluisset sequi, quemadmodum Alciatus in cyathi calculo sequitur, oportebat eum quatuor liquorũ potissimorum pondera explicare, non omnium certum unum pondus statuere & dicere parum inter se differre. Sed fermè scire me puto quid deceperit Portium. Legerat in Hermolai castigationibus sextarium unciarum esse uiginti, deinde ex Plinio de uino Opimij loquente, idem colligi posse animaduertebat: quibus motus definitũ statuit pondus, & quia legerat apud Fannium uini & aquæ sextarium pendere uncias uiginti, reliquos uero liquores differre, ut id dilueret, scribit parum inter se differre. Pergit. Et de amphora & sextario Sextus Pompeius attestatur. Illius uerba cum non citet credimus ipsum nõ plura quàm nos inuenisse, uidelicet amphoram capere octo & quadraginta sextarios, sed fidem habere Hermolao Barbaro, qui scribit Festum sic sentire. Postremo ait. Et ex pulcherrima Pliniana computatione paucis cognita libro decimoquarto capite quarto scribendo de uino Opimiano colligitur. Gloriatur ibidem quæ essent usuræ semissium primo à se inuentum, quod ut uerum esse potest, ita fuisset multo credibilius, si Barbaro uiuente adhuc, illud sibi uindicasset. Nõ negabit tamen Barbarum primo Plinij expositionem protulisse. quam cum retulisset Portius, mox aliter sensisse Plinium opinatur. cui opinioni, quam ex primis Hermolai castigationibus uenatus est, si locus ullus erit, nihil ipso teste probare poterit. Quam igitur incerta sit Portij de mensuris opinio ex iam dictis quilibet intelligit. Quam ob rem ad Hermolaum Barbarũ, quem ille imitatus est, ueniam. nec is differentiæ huius inter libras & uncias mensurales ac ponderales uspiam meminit: quam scientem uerisimile est, si eius studium obscurissima quæq; explicandi consideramus, non fuisse taciturum. Ipsum uero ignorasse est indicio, quod postquam duas sententias de sextario protulisset, alteram Festi, qui uiginti dicat esse unciarum, alteram Africani, qui duarum uel trium librarũ, subiungit. Ita fit ut singulæ amphoræ LXXX. Festo, uel XCVI. Africano, aut certe

CXLIIII. uini pondo capiant. Pondo dicit, ex quo nemo non intelligit eum de ponderalibus libris ſentire: Sed profecto bene feciſſet, ſi Feſti uerba aſcripſiſſet, quæ forte ipſe habuit, in noſtris uero exemplaribus deſyderantur. Hæc pro mea ſententia defendenda libere magis & neceſſario, quàm petulanter & temere dicta à me accipiantur etiam atq; etiam rogo. Viros enim illos ob ſummam eruditionem amplector & quouis honore dignos iudico, quos nihil mirũ in re tam obſcura à uero declinaſſe, cum neminem è ueteribus opiner inuentum iri, qui per omnia ueſtigijs ueritatis inſtiterit, ac non alicubi aberrarit. Illud unum ſi rurſus dixero finem diſſerendi de menſuris liquorum faciam. Libræ & unciæ menſurales certę & immobiles menſuris ſemper manẽt, ponderales uariæ ſunt pro uarietate rerum aridarũ æque atq; liquidarum. Quocirca niſi quis rem humidam uel ſiccam expreſſerit, aut ex conſuetudine loquendi intelligi poſsit, ponderales libras uel uncias in menſuris nunquã definire poteſt. Quod ſi etiam expreſſerit, illius rei tantum menſuras, cæterarum minime declarauit. Nunc aridorum menſuras uia & ratione nõ diſsimili exponemus. Modius capit duos ſemodios. Semodius ſextarios octo. Sextarius heminas duas. Hemina acetabula quatuor. Acetabulum ſeſquicyathum. Cyathus ligulas quatuor. Sed quia ſextarius capit uncias uiginti, ut ſupra probaui ſequuntur hæc ordine quodam. Modius continet libras uiginti ſex, uncias octo. Semodius libras tredecim, uncias quatuor. Sextarius uncias uiginti. Hemina decem. Acetabulum duas & dimidiam. Cyathus ſeſcunciam drachmam & ſcripulum. Ligula drachmas tres & ſcripulum unum. Hæc de Romanis menſuris rerum aridarum mea eſt ſententia, quam rurſus teſtimonijs autorum annitar affirmare. Vt autem à maxima menſura & hic ordiar: Modium aio duos ſemodios continere, quod ipſius ſemodij uox ſatis ſignificat, dictus enĩ eſt ſemodius à ſemis & modius quaſi ſemimodius, eliſa ſyllaba una, quod etiam in ſemuncia fieri uidemus. Sed quod uterq; ſit aridorum mẽſura, nulla eget probatione cum paſſim in ſcriptoribus præſertim rei ruſticæ & frumentaria Ciceronis ſic poſsint inueniri. Modius autem nominatus uidetur à modo, quod inter cætera non raro menſuram ſignificat. Inde modiale uas dicimus, quod modij habet menſuram. Vnde Plautus ait in captiuis.

Aulas calicesq; omneis confregi, niſi quæ modiales erant.

Hinc etiam ſeſquimodius. Varro de re ruſtica libro primo. Hoc licet cõiectura uidere ex aliquot rebus, ut nuces integras, quas uno modio comprehendere poſsis, quod putamina ſuo loco quæq; habet natura compoſita, cum eaſdem ſi fregeris uix ſeſquimodio concipere poſsis. Hinc deniq; trimodiũ. Plinius lib. XXXIII. cap. I. Neq; enim aliter potuiſſent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Hannibale mitti. Semodius autem ſextarios octo continet, quod ex hac ratione liquet.

Quadrantal tres modios, ſex ſemodios, octo & quadraginta ſextarios capit, ut Voluſius ſcribit. Igitur neceſſe eſt modiū ſedecim ſextarios, ſemodium octo continere. Quemadmodum uero à modio modialis oſtendi formatum, ita quoq; fit à ſemodio ſemodialis. Sic Cato capite LXXVI inquit. Hæc erit placenta ſemodialis. Sextariū porrò duas heminas capere non eſt neceſſe ut ultra probem, aridorum uero menſuram fuiſſe declarant uerba Catonis quæ ſunt capite CV. Schœnum & calamum in pila contundito, quod fiet ſextarium unum, eodem in dolium confundito, ut odoratum fiet. Et Columella libro duodecimo capite quinto. Salis ſextarium ſubterito. Et paulo poſt. Quidam ordei toſti ſextarios quatuor. Sequitur hemina, quam quatuor acetabula continere probaui, quod uero ſit aridorū menſura, Catonis uerba quæ ſunt capite CVII. explanant. Et iris aridæ contuſæ heminam. Præterea Columellæ libro duodecimo capite XLIX. Sat erit autem totidem heminas ſalis adijcere quot ſunt modij oliuarum. Acetabulū uero ſiccorum menſuram fuiſſe declarant autores. Cato capite CII. Si bouem aut aliam quamuis quadrupedem ſerpens momorderit, melanthij acetabulum, & quod medici uocant ſmyrneum conterito in uini ueteris hemina. Cornelius Celſus libro quinto capite decimooctauo. Habet gallæ & immaturę & alterius, coriandri ſeminis, cicutæ, lachrymæ aridæ, gumi, ſingulorū plenum acetabulū. Apud quem acetabuli uſus frequens eſt. Plinius etiam ſcribit libro decimooctauo capite ſeptimo. Quocunque autem genere præparato, uicenis ordei libris ternas ſeminis lini, & coriādri ſelibras, ſaliſq; acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Cyatho autem ſic utitur Columella libro ſecundo capite undecimo. Atq; ita menſe ultimo Aprilis ſerito tantum, quantum ut ſinguli cyathi ſeminis locum occupent decem pedum longū, & quinq; latum. Cornelius Celſus libro quinto de curatione papularum. Gith cyathos tres, picis aridæ unū. Plinius præterea libro decimoquarto capite nono. Dulci è genere eſt & melitites, diſtat à mulſo, quod fit è muſto cū quinq; congijs auſteri muſti congio mellis & ſalis cyatho ſufferuefactis auſterum. Ligula poſtremo pro aridorum menſura uſus eſt Columella, cuius uerba iam ante retuli. Pluribus autem probaui minores menſuras fuiſſe aridorū, quo res fieret credibilior, uidentur enim quædam in his ex natura ſignificationis liquorum tantum eſſe menſuræ. Iam iterum maiores in minores quaſq; diſtribuā. Modius capit ſemodios duos, ſextarios XVI. Heminas XXXII. acetabula CXXVIII. cyathos CXCII. ligulas DCCLXVIII. Semodius capit ſextarios. VIII heminas XVI. acetabula LXIIII. cyathos XCVI. ligulas CCCLXXXIIII. Sextarius & reliquæ minores ſe habent ut rerum liquidarum. Reſtat, ut inſtituto ordine, paucis ea quæ obſcura nobis occurrūt illuſtremus, quæ repugnantia elidamus. Itaq; menſuras ſiccorum ab humidorum menſuris

ſuris nec Budæus nec Alciatus diſtinxit, ſed eas confuſe tradidit uter- que. Portius autem diſcreuit quidem, uerum neutras ſatis explicauit. utræq; enim plures amplectũtur partes quàm eas in quas ab ipſo ſunt diſtributæ, ſiquidem omiſit quartarium, acetabulũ, cyathum, ligulam ſiue cochlearium, libram, unciam, quæ ſunt in humidarum rerum men ſuris. Quis uero illi credet, quod aſſerit minores hemina, medicis ſolũ in uſu fuiſſe? cũ Liuius & Columella utantur quartario? acetabuli & cyathi uſus apud autores frequens ſit? Libræ & unciæ Romanis quo- tidianus fuerit in oleo uendendo? Deinde heminam, acetabulum, cya- thum & ligulã præteriјt. quæ in menſuris, quibus res ſiccas metimur, ſunt habendæ. Quibus tamen, ſi nihil aliud, leguminum ſemina, ut ho die quoq; paruis quibuſdam menſuris uenduntur, olim fuiſſe diuendi ta credibile eſt, ac nõ medicis ſolum fuiſſe in uſu. Sed fortaſsis illud ho minem decepit quòd modio & ſermodio atq; ſextario frequenter uete res maxime rei ruſticæ ſcriptores, utantur, rarius hemina & acetabulo & cyatho. Nunc ad modium reuertar, in cuius capacitate declaranda multum fallitur Perottus, qui ſcribit ipſum duos & uiginti ſextarios continere, licet ibidem legatur uitio librariј ſeſtertios. Idem tradit mo- diũ quatuor modiolos capere, ſed nullius id autoritate confirmat. Mi- hi quidẽ modiolus apud Plautũ in Ciſtellaria mẽſuræ genus uidetur eſſe, cuius uero capacitatis fuerit, fateor me ignorare. Ait aũt Plautus. Quia ei promiſi modiolum uini dare.

χοινίκιον certe Celſus modiolum tranſtulit, ſed in diuerſa ſignifica- tione. Dicta ſunt à modiјs Decẽmodiæ & trimodiæ uaſa ruſtica apud Columellam decem & trium modiorum. Acron uero interpres Hora tiј cum ait, Cumeræ dicũtur uaſa minora quæ capiunt quinq; ſiue ſex modios, quæ lingua Sabinorum trimodiæ dicuntur: uidetur non ad- uertiſſe trimodias à numero trium modiorum, quos comprehende- rent dictas, niſi locus corruptus ſit. Demenſum autem quid ſit ubi χοί- νικος declarabo dicam. Medimnum iccirco non addidi menſuris arido rum Romanis, quod Grẹca ſit, & Cicero in frumentaria non uteretur hoc uocabulo niſi loqueretur de rebus Siculorum, qui nõ minima ex parte Græci erant. Sed ut tandem modum & finem huic libro faciam, Romanis menſuræ rerum liquidarum tantummodo fuerunt, culeus, amphora, urna, congius, quartarius, aridarum ſolum, modius & ſemo dius. Humidarum & ſiccarum ſimul, Sextarius, hemina, acetabulum, cyathus, ligula. Hactenus de Romanis menſuris quid ſentirem dixi, ſequenti libro Græcas exponam.

GEORGII AGRICOLAE LIBER SECVNDVS DE MENSVRIS GRAECIS.

Omanas mensuras eò pluribus uerbis in primo libro exposui, ut ipsas lectori, quoad fieri posset, explicarem dilucide. quam ob rem si cui longior uisus sum, is sciat me maluisse in hanc partem peccare potius quàm rebus obscuritatem & tenebras afferre. Meam quoq; sententiam à doctissimorum hominũ opinionibus diligenter quidẽ minimeq; remisse, non tamen petulanter aut arroganter defendere uolui: adeo ut si docti etiã iudicarent, opera, studio, labore meo Romanas mẽsuras, quod ad earum capacitatem attinet, è tenebris quasi erutas, tandem suam lucem uere recepisse: equidem hanc laudem mihi soli nõ arrogarem, sed partiendam eam cum Budæo, Alciato & Portio mea sponte arbitrarer, Nam eorum scripta, esto, me non multum iuuerint, ut iuuisse non nego, certe occasionem de his scribendi, obtulerunt. In Græcis uero si quid de studiosis eius linguæ hic meus labor meretur, credo me non admodum arroganter facturum, si id mihi totum uindicarem. Et hic tamen Budæum & Alciatum, Portius enim solius medimni meminisse cõtentus est, libenter etiam in partem laudis admitto, uel ob hoc quod studiose quædam collegerint. Nam quod ad reliqua attinet, illi minus in istis elaborarunt. Etenim Budęus tradit quidem Græcas mensuras, sed sic ut paucas à Romanis capacitate distinguat. utq; alibi easdem esse dicat, alibi nihil certi tradi posse ferè asserat. Alciatus uero eas à Romanis discernere nititur, & in explicandis operã consumit, quo etiam plus negocij mihi cum illo erit, cũ alijs duobus minus. Romanarum autem mensurarum ratio hoc fuit expeditior, quod reip. maximæ quidem, sed unius tamen essent unciæ. Græcarum uero inuoluta magis: primo quod diuersarum rerum pub. imo unius nonnunquam, fuerint diuersæ. Siquidem aliæ Atticæ, aliæ Ephesiæ, aliæ Alexandrinæ, ut reliquas non commemorem. tum aliæ medicæ, aliæ Georgicæ, aliæ Hippoiatricæ. Deinde quod scriptores rei rusticæ ferme omnes ac alij plurimi perierint: unde medicis mẽsuris exceptis reliquarũ usus sic ostendi ut ego cupio, & studiosis arbitror utile, nõ potest: enitar tamẽ, quoad res ipsa feret, omnia diligentius explicare. Verum in hoc libro potissimum declarabo Atticas, quas & medicas appellamus, atq; Georgicas, quod ijs in primis autores usos esse constet. Adijciam autem ipsis & Hippoiatricas, quod ars ueterinaria non omnino sit à medicina excludenda. Seruabo uero prorsus eandem, quam in Romanis, docendi

di ſeriem. Itaq; cum Atticæ ſiue medicæ mẽſuræ quoq; duplices ſint, liquorum & aridorum, primo liquorũ exponam. ὁ μετρητὴς ἔχει χόας. ιβʹ. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. ϛʹ. ὁ δὲ ξέστης κοτύλας. βʹ. ἡ δὲ κοτύλη τέταρτα. βʹ. τὸ δὲ τέταρτον ἤτοι ἡμικοτύλιον ὀξύβαφα. βʹ. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον αʹ ϛʹ. ὁ δὲ κύαθος κόγχας μὲν. βʹ. μύστρα δὲ δʹ χήμας δὲ εʹ. ἡ δὲ χήμη κοχλιάρια. βʹ. Id eſt. Metretes capit choas XII. Chus ſextarios VI. Sextarius cotylas II. Cotyle quartarios II. Quartarius oxybapha. II. Oxybaphũ ſeſquicyathum Cyathus conchas duas · myſtra quatuor, Chemas quinq;. Cheme cochlearia duo. Sed quia cotyle continet nouem uncias menſurales, facile hinc calculis ſubductis colligi poteſt, quot librarum uel unciarum menſuralium quæq; menſura fuerit. Capit igitur Metretes centum & octo libras. Chus nouem. Sextarius librã & ſemiſſem. Cotyle, ut dixi, uncias nouem. Quartarius quatuor & dimidiam. Oxybaphum uncias duas & drachmas duas. Cyathus ſeſcunciam. Concha drachmas ſex. Myſtrũ drachmas tres. Cheme drachmas ij. ſcripulum unum, grana quatuor & quatuor quintas grani. Cochlearium drachmam unam, ſcripulum dimidium, grana duo & duas quintas grani. Licitum ſit mihi & hic minoribus ponderibus pro menſuris rei declarandæ gratia abuti· ut intelligantur planè drachma & ſcripulum & granum unciæ menſuralis: in quæ tametſi non ſit uſu diuiſa, animo tamen diuidi poteſt, imo etiam re ipſa, ſi quis hanc operam uellet ſumere nihil neceſſariam. Sic ſentio de Atticis menſuris, quibus maxime medici utuntur · quam ſententiam & ipſam autorum ſcriptis conabor probare. Itaq; metreten duodecim choas comprehendere Nicandri interpres his uerbis declarat. Μετρητὴς ἔχει ξέστας. οβʹ. Hoc eſt. Metretes capit ſextarios duos & ſeptuaginta. Cũ enim ſex ſextarij, ut mox oſtẽdam, efficiant Choa, efficient omnino duo & ſeptuaginta duodecim choas. Idem ex Fannij uerſibus percipitur, qui menſuram hanc Atticam amphoram appellat.

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies noſtræ ſi adieceris urnam.

Si enim Attica amphora capit amphoram Romanam & urnam, Romana uero amphora congios octo, urna quatuor, nonne ſequitur Metreten continere Choas qui Romanis congij dicuntur, duodecim? Quod autem Metretes & cadus idem ſint, ex Dioſcoride & Plinio eſt perſpicuum. Nam ubi apud Dioſcoridem μετρητὴς legitur, Plinius eius quaſi interpres cadum reddidit. Verba utriuſq; quo res fiat illuſtrior aſcribenda cenſui. Dioſcoridis Græce afferam, ne cogar idem bis latine dicere· inquit ille. ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς. βʹ. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας. λʹ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Quę uerba Plinius ſic cõuertit libro decimoquarto capite ſextodecimo. Fit è labruſca, hoc

est uite syluestri, quod uocatur Oenathinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati post triginta dies mutantur. Metretes autẽ uerbum, ἀπὸ τοῦ μετρεῖν id est à metiendo deriuatum est. Latini in eo cum mutatione terminationis & genus mutarunt, non tamen significationem: si quando enim Metretam dicunt, mensuram Atticam mea sententia intelligunt. Cadus uero, nam & ipsum Grecũ est ἀπὸ τοῦ χάδειν, quod capacem esse significat, aspiratæ in tenuem mutatione deduci uidetur. Sed quod utrunque liquorum mensura sit ex uerbis Dioscoridis & Plinij perspicuum fuit, & certe alter aliàs frequenter Metrete, alter cado sic utitur. Nuncupatur idem mẽsuræ genus κεράμιον. Vnde Hesychius scribit κάδος ἐστι κεράμιον, Id est. Cadus est ceramiũ. Quod fortasse aliter quis quàm de mensura acciperet dictum, nisi intelligeret ex Dioscoride Ceramium & Metreten idem esse, ex eodem & Plinio atque Fãnio Metreten & cadum, ex quo id quod uolumus sequitur. Sic uero Ceramio Xenophon libro sexto de Cyri ascensu ad Babylonem usus uidetur. ἔτι ξένια πέμπουσι τοῖς ἕλλησιν. ἀλφίτων μὲν μεδίμνους τρισχιλίους. οἴνου δὲ κεράμια χίλια καὶ πεντακόσια. Id est. Hi dona mittunt Græcis farinæ quidẽ tria millia medimnûm: uini uero Ceramia mille & quingenta. Dioscorides quoque de uino Hyssopite scribit. Δεῖ δὲ τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους, λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένου φύλλων προσδιδόναι. Hoc est. Oportet autem Ceramio musti, libram unam hyssopi foliorum contusorum addere. Porrò idem Dioscorides, ubi Romanam amphoram uult indicare differentię causa adijcit ἰταλικὸν tam Ceramio quàm Metretæ. Vt libro quinto de uino scillitico. Λαβὼν σκίλλης ἐντετμημένης καὶ κεκαθαρμένης μνᾶς. γ΄. κάθες εἰς γλεύκους καλοῦ μετρητὴν ἰταλικόν. καὶ μῆνας ἓξ ἔασον. Id est. Accipito scillæ concisæ & purgatæ minas tres ac immittito in musti boni Metreten Italicum, atque ita per sex menses sinito. Hic Metreten Italicum appellauit amphoram Romanã. In eodem libro de uino absinthite sic scribit. οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ΄. καὶ. η΄. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. Quod est. Quidã enim quadraginta octo sextarijs Ceramij Italici miscuerunt absinthij pontici libram unam. Ibi Ceramium Italicum nominat simul explicans sextariorũ esse octo & quadraginta: quod ipsum in Romanis mensuris est declaratum. Itaque Dioscorides si Atticam amphoram significare uult, simpliciter μετρητὴν uel κεράμιον uocat: sin Italicam siue Romanam, quæ nõ paulo minor est, ἰταλικόν, ut dixi, adiungit. Quemadmodum Latini contra Metreten amphoram Atticam appellãt, addentes Atticam ut à Romana distinguant, quam simplici amphoræ nomine appellant. Vtranque uero Græcorum medicis in usu fuisse, postquam Romani Græciæ ceperũt imperare, uel ex Dioscoride liquet. Sequitur Chus qui Choeus quoque dicitur. Hic ut apud Romanos Congius, sex continet sextarios: quod

Cleopatra declarat: cuius pauca quædam de mensuris & ponderibus, sed ualde docta extant è libris κοσμητικοῖς excerpta. Sunt autem hęc eius uerba. ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέστας δὲ ἕξ. Hoc est. Chus quidem habet mensura Cotylas Atticas duodecim, sextarios uero sex. Idem Plinius indicat cum χοῦν Latine reddit congiũ. Dioscorides de uino quod è palmis fit ita scribit. ἐπίχει δὲ τοῖς δέκα χοίνιξιν ὕδατος χόας. γ. Id est. Infunde in Chœnicas decem, aquæ congios tres. De eodem Plinius libro quartodecimo capite decimosexto, Dioscoridem imitatus. Proximumq; ei è palmis, quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarum, quas uocant & Chydeas, modio in aquæ congijs tribus macerato expressoq;. Rursum Dioscorides de uino quod fit è nardo Syriaca & Celtica atq; malabathro. ἑκάστου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Plinius: Apud alios nardi & malabathri selibris in musti congios duos additis. Quin etiam carmina Fannij idem ostendunt.

Heminas recipit geminas sextarius unus.
Adde duos Chus fit uulgo, qui est congius idem.

Deriuatũ autem uerbum χοῦς siue χοεὺς uidetur ἀπὸ τοῦ χέειν, quod est fundere. nam uasis genus etiã significat, quo aqua hausta fundebatur. Rerum uero humidarum mensuram esse χοῦν ex his quæ dixi, apparet. Tertium locum in Atticis mensuris obtinet ξέστης. quod uocabulum è Romana dictione, quæ sextarius dicitur, corrupta formarũt, ut Galenus asserit. cuius uerba superiori libro retuli. Nã neq; nomen neq; mensura hæc apud uetustiores Atticos scriptores inuenitur, sed una cum imperio Romano & uox & mensura in Græciam uenit. Vnde usus eius apud Andromachum, Heram, Asclepiadem, Critonem, Dioscoridem, ac nonnullos alios, qui dum res Romanæ florerent, de medicamentis libros scripserunt admodum frequens est. Laurentius Valla censor latinæ linguæ acerrimus in Herodoti Euterpe ἀρυστῆρες sextarios transtulit: quod si ἀρυστὴρ idem fuisset quod sextarius Romanus, celeberrimi illi medici Græci dubio procul usi fuissent ea uoce potius quàm Romana. Sed hoc non mirum de Valla, qui alibi Cotylen quoq; uertit sextariũ. ξέστης autem duas capit cotylas. Hinc Galenus libro primo de compositione medicamentorũ secundum genera scribit: ἔοικεν καὶ ὁ Ἥρας ὅταν κοτύλην γράφῃ τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ξέστου σημαίνειν. Id est. Videtur & Heras quando cotylen scribit dimidiã sextarij significare partem. Sed id ipsum præter medicos in quibus facile potest obseruari, Aristophanis interpres in Pluto his uerbis declarat. Κοτύλη δέ ἐστιν εἶδος μέτρου, ὃ λέγομεν ἡμεῖς ἡμίξεστον. Hoc est. Cotyle autem mensuræ genus est, quod nos Hemixestũ dicimus. Fãnius etiã inquit.

At cotylas, quas si placeat dixisse licebit
Heminas, recipit geminas sextarius unus.

Verum liquidi mensuram esse Crito ostendit apud Galenũ de compositione medicamentorum secundum locos cum ait. ὄξους ξέστας γ. Id est. Aceti sextarios tres. Sed nihil opus est istis cum nusquam non in Galeni libris de compositione medicamentorum exempla sint obuia. quocirca ad cotylen uenio. κοτύλη uox est in Grecia nata: nam Romani heminæ uocabulo utuntur: quod ipsum ex Græco quidẽ ἥμισυ deriuatum est, sed Græci non ferè habent in usu, nisi cum Romanas aliquas medicamentorum compositiones in suam linguam transferunt. Hoc autem nomine cauum ipsi significant: unde κοτύλην appellauerunt, non modo uasis genus & mensuram, sed sinum etiam in quo caput fœmoris uoluitur, & concauitatem manus, quam uolam latini nominant. A cotyle quoq; dicũtur κοτυληδόνες sinus tum uteri, tum polypi, atq; etiam herba ob similitudinem. Sed idem mensuræ genus τρυβλίον est dictum, ut scribit Cleopatra his uerbis. τὸ τρυβλίον τὸ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ. ἔχει γὰρ μέτρῳ κυάθους, ς'. Id est. Tryblion eandẽ quam cotyle mensuram capit. continet enim mensura cyathos sex. Dicitur eadẽ mensura ἡμίξεστον id est dimidius sextarius: quod uerba Aristophanis interpretis, paulo ante relata, declarant. Recipit uero cotyle duo ἡμικοτύλια. quæ uox quia medicis, ut mox ostendam, in usu est, satis id ipsum quod uolo, probat. Mensuram autem humidæ rei esse, hoc unum testimonium confirmare potest. quo magis hic utimur, ut solitam nobis confirmandi rationem, alibi necessariã, seruemus, quàm ut id, tanquam multum sit dubium, corroboremus. Soranus apud Galenum libro primo de compositione medicamentorum secundum locos ait. λιθαργύρου δραχμὰς. κ'. ἀσβέστου δραχμὰς. κ'. ὄξους κοτύλην μίαν. Id est. Spumæ argenti drachmas xx. Calcis uiuæ drachmas xx. Aceti cotylen unam. Sequitur quartarius, qui τέταρτον ab ipsis nuncupatur, quod quarta pars sit sextarij: utriusq; enim uocabuli ratio in promptu est. Hesychius quoq; mensuram esse dicit, licet capacitatem ipsius non explicarit. inquit uero. τετάρτῳ, μέτρῳ τῶν ὑγρῶν. Id est. Quartario mẽsura humidorum. Idem intelligitur ex Dioscoride, qui in exponendis liquorum, quos metimur, ponderibus semper τετάρτου mensuræ post cotylen mentionem fecit: cuius uerba in Libello de mensuris & ponderibus, Galeno ascripto, quisq; Græcarum literarum non omnino rudis legere poterit, quæq; nos in alio opere eiusdẽ cum hoc argumẽti explicauimus. Vtitur sic Damocrates apud Galenum libro octauo de compositione medicamentorum secundum locos. uersus est senarius.

ξέστου τέταρτον δ' ἐξ ἑκάστου μίγματος. Id est.
Pars quarta Sextari mixtura ex qualibet

Eadem uero mensura ἡμικοτύλιον id est dimidia cotyle, ut dixi, nuncupatur. Dioscorides libro quinto de thymoxalme. Ἐπίχει ὕδατος

κοτύλας

κοτύλας ϛʹ. ὄξους ἡμικοτύλιον. Hoc eſt. Infunde aquæ cotylas ſex · aceti dimidiam cotylen. Apollonius apud Galenū libro primo ſupra commemorati operis. ἕψησον μετὰ ὄξους ἡμικοτυλίου. Id eſt. Coque cum aceti dimidia cotyle. Liquet autem ex his liquorum eſſe menſurā, tametſi Damocrates medicus & poeta etiam ad res aridas traxerit. Capit uero duo oxybapha. Cotyle enim duos quartarios, ut probaui, comprehendit, quatuor uero oxybapha, ut ex Plinij uerbis perſpicuū eſt, quę ſunt capite ultimo libri primi & uiceſimi. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem. Magis autē proprie iſte locus hoc probat, quia de Atticis mēſuris loquitur. Igitur quartarius neceſſario duo acetabula continet. Nunc explicandum erit ὀξύβαφον, ita primo dictum uaſculū ad infuſionem aceti, ut in id intingerent cibum ſumentes, paratum. Vnde Athenæus ſcribit. ἡ μὲν κοινὴ συνήθεια οὕτως λέγει τὸ ὄξους δεκτικὸν σκεῦος. Id eſt. Communis quidem conſuetudo ſic uocat uas quod acetū continet. Deinde mēſura hoc nomine dicta, quam medici interdum κοτύλης τέταρτον nominant ut Serapio apud Galenum libro ſecundo de compoſitione medicamentorum ſecundum genera, ἐλαίου κοτύλης μιᾶς ἥμισυ, θέρους κοτύλης μιᾶς τέταρτον. Id eſt. Olei cotyles unius dimidiam · æſtate uero cotyles unius quartam. cum dimidiam cotyles partem dicit nihil aliud quàm quartarium intelligit. cum quartam, nihil aliud quàm oxybaphum. Apud eundem libro primo de compoſitione medicamentorū ſecundum locos inquit Apollonius ὄξους κοτύλης τέταρτον. Id eſt. Aceti cotyles quartam. Capit uero oxybaphum ſeſquicyathum, quod ſic probatur, Cotyle ſiue Tryblion ſex cyathos continet, ut Cleopatra dilucide explicat, & hic Fannij uerſus declarat.

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.

Neceſſe igitur eſt oxybaphon, cum ſit eius quarta, ſeſquicyathum capere, Quod uero menſura ſit liquoris, ex dictis intelligi potuit. Iam ad cyathum, quem ſuperiori libro ἀπὸ τοῦ χύειν id eſt à fundendo deriuatum, diximus, Cleopatra autem his uerbis explanat quod duas conchas, quas ipſa uocat minores, capiat. ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον. Hoc eſt. Concha minor capit menſura quidem ſemicyathum. Liquoris eſſe menſuram & etymologia probat, & ſatis teſtimonij eſt apud Galenum, nunc hoc unum ſufficiat. Philippus medicus ut in quarto libro de compoſitione medicamentorū ſecundū locos ſcribitur, inquit. Μέλιτος ἀττικοῦ κύαθον α. Id eſt. Mellis Attici cyathū unum. Hinc trāſeundum eſſet ad minores menſuras, ſed quoniam de ipſis diuerſa admodum tradita ſunt ab autoribus, differemus earum explicationem in ſequētem librum. Iam uero eſt dicendū quoties quęq; menſura unamquamq; ſe minorem comprehendat. Metretes capit choas XII. Sextarios LXXII. cotylas CXLIIII. quartarios CCLXXXVIII. Oxy-

bapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. conchas MDCCXXVIII. myſtra MMMCCCCLVI. chemas $\overline{\text{IIII}}$CCCXX. cohlearia $\overline{\text{VIII}}$DCXL. Chus capit ſextarios VI. cotylas XII. quartarios XXIIII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. conchas CXLIIII. myſtra CCLXXXVIII. Chemas CCCLX. cochlearia DCCXX. Sextarius capit cotylas II. quartarios IIII. oxybapha VIII. cyathos XII. conchas XXIIII. myſtra XLVIII. chemas LX. cochlearia CXX. Cotyle capit quartarios II. oxybapha IIII. cyathos VI. conchas XII. myſtra XXIIII. chemas XXX. cochlearia LX. Quartarius capit oxybapha II. cyathos III. conchas VI. myſtra XII, chemas XV. cochlearia XXX. Oxybaphum capit ſeſquicyathum, conchas III. myſtra VI. chemas VII. cum dimidia, cochlearia XV. Cyathus capit conchas II. myſtra IIII. chemas V. cochlearia X. Concha capit myſtra II. chemas II. cum dimidia. cochlearia V. Myſtrum capit chemen unam & quartam ipſius partem, cochlearia duo cũ dimidio. Cheme capit cochlearia duo. Cochlearium minima mẽſura eſt. Hucuſq; capacitatem menſurarum, qua explicatur quoties maior ſe minorem capiat, quàm potui diligentiſsime declaraui: nunc ad alteram abeo, qua quot librarum uel unciarum menſuralium quæq; menſura fuerit oſtenditur. Libras & uncias menſurales Romanis in uſu fuiſſe primo libro ſatis multis probaui, ſecundum quas ſi perpendamus Atticarum menſurarum capacitatem, cotyle capit uncias nouem, atq; ſic hemina Romana eam una ſolum excelluit. Quod uero ita ſe res habeat, idẽ Galenus, ubiq; ſummæ diligentiæ uir, aſſerit libro quinto de compoſitione medicamentorum ſecundum genera ſic ſcribens. ὁ μὲν γὰρ ἥρας. ρπ. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον, ὡς ξ. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης. καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε ἀττικὴ. θ. οὐγγιῶν οὖσα τῶν ἰταλικῶν. ἕλκουσι δὲ αἱ. θ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικάς. αἵτινες ξ'. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας. η. δραχμὰς δεχομένης. Hoc eſt. Heras quidem centum octoginta drachmas ſcripſit ad pondus oleum reducens, non ad menſuram: tanquam cotyle pendat drachmas ſexaginta. pendit enim eas Attica, quæ nouem unciarũ Italicarum exiſtit. Etenim nouem unciæ Italicæ, in cornibus interſectis diſcretæ, pendunt uncias ponderales ſeptem & dimidiam, quæ ſexaginta drachmæ fiunt, ſi uncia una octo drachmas ceperit. Hæc ille. Ex quibus quilibet intelligit Atticam cotylen uncias nouem capere cornu libralis. Igitur ex ea certa ſtabiliq; ſententia reliquarum menſurarum ſecundum libras & uncias capacitas conſequitur: quam ſupra expoſui, & nunc nihil neceſſe eſt repetere. Sed reſtat, ut quæ mihi repugnare uidentur, excutiam, quę inuoluta ſunt, explicem, quæ deniq; perperam dicta, reijciam. Itaq; reuertar rurſus ad Metreten, quam latini Metretam uocãt. Ea pro uaſe, in quo oleum ſeruabatur, uſus eſt Cato ita ſcribens capite centeſimo. Oleum ſi in metretam indituros eris, amurca

ita uti eſt cruda prius colluito. An uero id uas iuſtæ menſuræ fuerit in-
certum eſt. Apud Columellam certe uaſis olearij genus hoc nomine ſi
gnificatur multo capacius Attica metreta, quippe quod recipit muſti
ſexaginta ſextarios & olei pondo octoginta, quæ & ipſa ſeptē & quin
quaginta ſextarios complēt & heminam ac ſuperſunt duæ unciæ men
ſurales. Simul igitur collecti fiunt ſextarij Romani centum decem & ſe
ptem atq; hemina & duæ unciæ menſurales, cum metreta Attica tan-
tum modo duos & ſeptuaginta ſextarios contineat. Præterea in idem
uas ultra tot ſextarios muſti & olei immittit aridorum libras undecim
& uncias tres: ex quo duplo fermè capacius eſſe intelligitur quàm me-
treta Attica. Columellæ uerba ſunt hęc libro duodecimo capite primo
& quinquageſimo de oleo gleucino. Hac autem ratione confici debet.
Vas olearium quàm maximum, & aut nouum aut certè bene ſolidum
præparari oportet. Deinde per uindemiam quàm optimi generis &
quàm recētiſsimi ſextarios ſexaginta cum olei pondo octoginta in id
confundi: tum aromata non cribrata, ſed ne minuta quidem contuſa,
uerum leuiter confracta in reticulum iunceum & lineum adijci, & ita
cum ſaxi punduſculo in olei atq; muſti partem demitti. Sint autem his
portionibus penſata, quas infra ſubijcimus. Calami, ſchœni, cardamo
mi, xylobalſami, corticis de palma, fenigræci uetere uino macerati, &
poſtea ſiccati, atq; etiam torrefacti, iunci radicis, tum etiam iridis Græ
cæ, nec minus aniſi Aegyptij pari pondere, id eſt uniuſcuiuſq; libram
& quadrantem, ut ſupra diximus, reticulo incluſa demittito, & metre-
tam linito: poſt ſeptimū diem aut nonū per ſe metretę ſi quid fecis aut
ſpurcitiæ faucibus inhærebit manu eximito & detergito. Hæc ille. Igi-
tur aliquot ſextarijs exceptis hæc Metreta capacior duplo fuit quàm
Attica: qua de re non menſuram eo nomine, ſed uas ſignificauit oleari-
um. Idem tamen Columella uidetur iuſtę capacitatis metretam indica-
re libro XII. capite XXII. Picis liquidæ nemeturicæ metretam adde in
labrum, aut in alueum, & in eodem infundito cineris lixiuiæ congios
duos. Cadus quoq; eadem quæ metreta menſura, Romana non fuit,
quāuis Plinius eo utatur, ſed profecto tantūmodo ubi uel Gręca trans
fert, uel de Gręcis uinis loquitur: ut libro quartodecimo capite decimo
quinto. Quid ni & Cæſar dictator triumphi ſui cœna uini falerni am-
phoras centum, Chij cados centum in conuiuia diſtribuit. Nam faler-
num Italicū, Chium Gręcum erat. Pro uaſis uero genere Latini eo non
raro utuntur. Sic Columella cadum picatum dixit capite ſupra citato.
Poſt ſeptimum diem oleum depleto: quod reliquum eſt muſti picato
cado recondito. Martialis quoq; ait.

In uaticanis condita muſta cadis.

Hinc ἡμικάδιον dimidius cadus, cuius mentionem fecit Philocho-
rus ἐν τῇ ἀτθίδι ut ſcribit Pollux. Ab ipſo fit & καδιχὸς, quod eſt ca

 dalis

dalis·si licebit formare à Græca uoce, Romanis tamẽ usitata, tale denominatiuum, quale est apud Plautum congialis: apud Plinium, urnalis: apud Catonem, semodialis. Significat uero καδιχὸς mensura cadi. Sic scribitur panes qui dijs offerebantur fuisse καδίχους, non secus ac placenta à Catone semodialis, quod mensura sit semodij, appellatur. Præterea idem mẽsuræ genus dicitur κεράμιον ut supra probaui. tum etiam στάμνος & σταμνίον· quod uocabulum tanquam non satis Atticum propemodum reijcit Thomas magister in Atticorum nominum Eclogis cum ait. ἀμφορεὺς λέγε, μὴ στάμνος, μηδὲ μετρητὴς, εἰ καί τινες. Id est. Amphoreus dic, non stamnos, nec metretes, etsi quidam dicãt. Miror nonnihil, eum de stamno sic censere, cum Aristophanes in ranis utatur: ait uero.

ὅτ' ἐγὼ μὲν ὢν Διόνυσος υἱὸς σταμνίου. Id est.
Quando ego Dionysius stamnij sim filius.

Vbi interpres inquit υἱὸς σταμνίου εἶπε παρ' ὑπόνοιαν. ἐπειδὴ ὁ οἶνος ἐν σταμνίου βάλλεται. ὁ δὲ Διόνυσος εἰς τὸν οἶνον ἀλληγορεῖται. σταμνία δὲ καὶ στάμνους, τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου φασίν. Id est. Filius stamnij dixit tacita significatione. quandoquidem uinum in stamnium mittitur. Dionysus uero per allegoriam ad uinum refertur. Stamnia autem & stamnos amphoras uini dicũt. Idẽ Aristophanes in Telmissensib. ut Pollux citat.

οἴνου τε χίου στάμνον ἥκειν καὶ μύρου. Id est.
Vini uenire Chij & unguenti simul Stamnon.

Magis autem miror ipsum putasse metreten Atticum uerbum non esse, cum Demosthenes eodem Polluce referente ea uoce sit usus·dixit uero οἴνου μετρητὰς, & usum eius antiquum fuisse è latinis etiã scriptoribus Catone & Columella liqueat. Sed nõ immerito quispiam nobis obiecerit Metreten nõ duodecim choum, ut dixi, capacem esse. sed decem tantum, quemadmodum Dioscorides scribit in uino è ueratro cõfecto his uerbis. ἔστιν δὲ ὁ μετρητὴς χόες ι. Id est. Est autem Metretes choum decem. Cui planè Budęus accedit Fannij asseueratione reiecta. Equidem malo hic in sententiam Alciati ire, qui putat. β. detritũ·quale non raro temporis iniuria ueteribus codicibus accidisse obseruari potest ac. ι. solum relictum pro ιβ'. sicq; legendum etiam apud Dioscoridem χόες. ιβ'. Mouet uero me ut Alciato potius assentiar hoc, quod è cæteris omnibus, qui Metretę capacitatem explicarunt, duodecim choum esse colligi posit. ut Nicandri interprete, Fannio, Dioscoridis & Plinij uerbis collatis, deniq; Cleopatra, ut in Georgicis, ubi eiusdem capacitatis est, explicabimus. De Metrete plus satis· nunc ad Choa ueniamus, quem sextariorum esse sex eisdẽ ferè autoribus ostendi. Quid uero dicemus ad diuum Hieronymum. qui cõmentariorum in Ezechielem libro primo Choa Atticum, sextarium Italicũ esse scribit? Alciatus, qui hunc locum aduertit, duplicem eos habuisse Choa

putat

putat · ait enim. Quo fit necessario ut duplicem Choa eos habuisse dicendum sit·alterum, quo in humidis forte utebantur minorē· alterum quo in aridis maiorem· uasculum enim triticeum Chœnice angustius nullum ipsi habebāt. Sic Alciatus. Maiorem Choa qui sex comprehendit sextarios rerum liquidarum potius quàm aridarū mensuram fuisse satis testimoniorum, quibus id ipsum probatur, supra retuli· minor ullus fuerit, nec ne, expendamus. primo tamen audiendus est Alciatus, qui his uerbis astipulatur Hieronymo. Quam sententiā ne improbem autoritas quocp Plinij facit, qui libro decimoquarto de Nectarite uino uerba faciens, quod apud Dioscoridem fieri legerat, uncijs quincp radicis εἰς χοᾶς quincp musti additis, uertit in sextarios sex, ut Atticū Choa apud autorem: quisquis fuit seu Dioscorides seu alius unde ipse accepit: legisse eum credam. De eo etiam intellexisse Athenæum arbitror, qui Rhyton: cuius uasis etiam Martialis meminit: describēs simile esse cornui dicit, & duos Choas capere, & ideo solis Heroibus dari utpote bibacioribus. Nam & regibus Spartanorum in conuiuio cotylas binas dari solitum fuisse apud Herodotum legi, cum cæteris sola cotyla daretur. Vnde ostenditur aliquanto parciores uini fuisse, q̄ nunc nostrates homines sunt. Nam & Græco cantio Plauti in sticho, solos denos cyathos concedit. Horatius nouem · quoniam tres prohibet supra, rixarum metuens tangere gratia. Hæc ille. Quibus si accedimus, fuit alter Choeus etiā Atticis in usu. Sed de priori nō puto facile quenquam, qui nostra legerit, posthac dubitaturum, quin etiam Alciatus ipsum asseruit. In altero non abscp causa poterimus assensionem sustinere. Nam apud Athenæum libro undecimo iustum Choa, nō eum, cui sextarij capacitas est, accipimus. Quid enim mirū ῥυτὸν poculi genus capere duos Choas? cum ἐλέφας tres capiat? Δεῖνος aliud poculi genus Metreten? Ait enim apud eundem Dionysius Synopeus.

Δεῖνος μέγας χωρῶν μετρητήν.

Id est. Dinus magnus capiens Metreten. Sic enim scribit de poculis Athenæus. Apud nostros etiam sunt poculorum genera argentea, plumbea, uitrea, lignea, quæ plus quàm duos Choas capiunt · quibus epotandis hospites bibaciores excipiunt diuites otiosi· quod nō commemoro, quod in laude ponam, sed ut probem talia pocula Græcis in usu esse potuisse, qui fuerint bibacissimi. De quibus Chamęleon apud eundem Athenæum, cum retulisset quosdam pluris fecisse ebrietatem quàm diuitias, ait. οὐκ ἔχοντες δὲ ἑτέραν ἡδονὴν ταύτης καλλίω, οὐδὲ μᾶλλον εὔχερῆ, καταφεύγουσι εἰκότως ἐπὶ τὸν οἶνον. ὅθεν καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἐκπωμάτων ἐπιχώρια γέγονε τοῖς δυνάσταις. Id est. Non enim habentes aliam uoluptatem hac necp honestiorem, necp magis in promptu, merito ad uinum confugiunt· unde & ingentia pocula familiaria facta sunt magnatibus. Hæc ille. In die etiam festo, quo inferias agentes, poculis

certabant, quem inde χόας nominauerunt, qui cæteris præbibebat, πρόμαχος uero ab ipſis appellabatur, uelut præpugnans, quatuor choas ebibebat· quod ſi tantum quatuor ſextarios bibiſſet, tanquam ſtrenuum potatorē reliquis immerito pręfeciſſent. Vt igitur à tribus congijs epotis Torquatus Romanis Tricongius, Plinio referente dictus eſt, ita πρόμαχος ille τετράχους dici potuit. Atq; is nondum urnam uini bibebat, deſunt enim duo ſextarij Romani, cū Maximinus Imperator amphorā, quæ duas urnas integras capit, ſi Capitolino credimus, die exhauſerit. Quemadmodum uero hic amphoram Capitolinam bibebat, ita Xenarchus Rhodius, eodem Athenæo autore, propter multam potationem dictus eſt Metretes. Athenæus igitur, cum dicit choa, non intelligit ſextarium, quod Alciatus uoluit. Quod uero Lacedęmones in conuiuijs parciores uini erant Lycurgi legibus ſic inſtituti, ut ab his et alijs abſtinerent, nihil hic probat, aut improbat. Sed Plinius facit ne ſententiam Hieronymi improbet Alciatus. Certe ſemper is χοῦν congium uertit, ut ſupra probaui · hoc uno loco excepto, quem deprauatum cenſeo. Dioſcorides enim ſic ſcribit. ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τ ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μηδικὴν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον, οἱ δὲ ὀρέστιον. οἱ δὲ νεκτάριον καλοῦσιν. ἑλενίου ῥίζης ξηρᾶς οὐγγίας. ε. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, κάθες εἰς χόας ς. γλεύκους. Plinius ſic tranſtulit. Inuenitur & Nectarites ex herba, quā alij Helenion, alij Medicam, alij Symphyton, alij Idæum phlomum & Horeſtium, alij Nectareum uocant· radice ponderis XL. denariorum in ſextarios ſex muſti addita. Nos legendum arbitramur· radice ponderis XL. denariorum in ſextarios triginta ſex muſti addita. Vt enim quinq; uncias in XL. denarios: tanquam denarius & drachma idem ſint, diſtribuit: ita ſex etiam congios in triginta ſex ſextarios. Incertum uero eſt an illud triginta librarij alicuius incuria, ut non raro fit, ſit omiſſum, an ipſius Plinij negligentia eadem illa qua ſcribit ochram ex rubrica fieri, cum rubrica fabrilis ex ochra fiat ut in libello noſtro de re metallica indicauimus· quem Eraſmus Roterodamus rei literarię noſtra ętate facile princeps, & P. Plateanus grāmaticus nobilis ac medicinæ ſtudioſus nuper ediderunt. Quod ſi quis malit legere, in congios ſex muſti addita, quia alijs in locis Plinius non conſueuerit in congij locum tot ſextarios, quot capit, ſubſtituere, per me licet, & idem erit. Præterea ſi quis aſſentiens Colenucio contendere uelit Plinium Dioſcoridem nō eſſe imitatum, ſed alium quempiam qui ſextarios ſex ſcripſerit, tum nihil eſt quod Alciatum mouere poſſit Plinius quo ſententiam Hieronymi non improbet. Nam quod ipſe credit Atticum Choa Plinium apud autorem, unde accepit, legiſſe, hic nimium eſt credulus, pace tanti uiri dixerim. Sed reuertar ad uinum Nectarites· id qui hodie parant, in muſti menſuram amphoræ Romanæ, non ultra quatuor uncias inulæ campanę ſiue Helenij conijciunt,

nisi

nisi quod ipsi coquunt. At si non coxeris uerum tribus mensibus, ut Dioscorides, antequam diffundas sinas feruere, satis ualidũ erit. Qua de re si quis sic, ut uerba Plinij leguntur, composuerit, non uinum con ditum, sed omnino pharmacũ quoddam efficiet: est enim Helenium perualidum medicamentum. Deniq; si Atticorum choeus eiusdem ca pacitatis fuisset, cuius sextarius Romanus, quis credet celeberrimos Græcorum medicos, quos supra commemoraui, & hic maluisse sexta rij uocem corruptam in suam linguam de Romana transferre, atque ξέστην appellare? cum eius locum χοεὺς tenere potuisset, perinde ut Congij χοῦς obtinuit, & Heminæ κοτύλη. Quo fit ut Hieronymi lo cum putem aut deprauatum, aut ualde negligenter ab ipso scriptum. nam Atticum Choa, & Italicum, siue Romanum, sextarium eiusdem capacitatis mensuras esse Hieronymus, pace uiri sanctissimi & doctis simi dixerim, si uiueret, planũ facere nullis (opinor) grauibus testibus posset. Sed quid dicemus ad Suidam & Aristophanis interpretem in Equitibus, qui sic scribunt? χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας ὀκτώ. Hoc est. Chus mensura Attica capiens cotylas octo? Nonne hæc si ue ra sunt tunc Chus non erit sex, sed quatuor sextariorum? Illa autem u trunq; ex uno aliquo scriptore, ut & alia permulta, excerpsisse perspi cuum est. Is uero mihi uidetur huius mensuræ capacitatem cotylis Ge orgicis explicasse, quæ tredecim uncias mensurales & dimidiã capiũt, ut in sequentibus ostendam: continebat enim quæq; cotyle tres quar tas sextarij, atq; ita semper tres sextarij quatuor tantum efficiebant co tylas. quocirca idem est dicere Choa Atticum duodecim esse cotylarũ, quæ nouem capiunt uncias, siue octo, ut ille dicit, quæ tredecim & di midiã. Tum etiam quod ita sit intelligendum, ex Hesychio percipitur qui scribit. ἡμιδωδέκατον τὸ ἡμίχουν. Id est. Semiduodecima medimni pars Hemichus est. Ergo duodecima est idem quod Chus. Cum au tem ea ipsa sit quatuor chœnicum, ut infra explanabitur, Chœnix ue ro trium cotylarum, necesse est quod Chus sit duodecim medicus me dicarum, Georgicus Georgicarum. Quod fieri non potest, nisi Suidas & interpres Aristophanis cotylen accipiant Georgicã. Postremo pro portio illa sesquialtera satis indicat Atticum Choa esse cotylarũ Atti carum duodecim quam proportionem Georgicæ mensuræ omnes ha bent ad medicas, ut postea ostendam. Itaq; nisi istis mouerer, dicerem Choa medicum duodecim esse cotylarum, Atticum octo. Sed alius re pente nos pungit scrupulus. idem Suidas inquit. χόος δίξεστον. χοῦς γὰρ δύο ξέσται. χοεὺς δὲ ἕξ. Quibus uerbis significat χοῦς unius syllabæ circumflexum, esse duorum sextariorum. χοεὺς uero disyllabum ac centus acuti, sex. Quam differentiam esse commenticiam & futilem quilibet ex autoribus quos citauimus intelligere potest. Nam mensu ra eadem interdum χοῦς dicitur ab ipsis, interdum χοεὺς. Neq; fuit ullus

ullus mea sententia Chus duorum sextariorum. Errorem uero librario, ut ego arbitror, ignoratio notarum attulit. scriptum erat χοίνικος hac nota χ̄ος. deinde διξέστου, declarationis causa: quod quispiam librarius legens χοὸς tanquã genitiuus esset à χοῦς hanc differentiam inter χοῦς & χοεὺς confinxit: quod nemini mirum uidebitur, qui aduertit in libello de ponderibus & mensuris ubi scriptum esse debet ὥστε τὸν μέδιμνον ἔχειν χοίνικας μη. à quodã qui notas legere nesciuit μνᾶς pro χοίνικας factum: erat uero hæc nota χ ας. Sed de his & similibus quisq; quod uelit statuat: ego nihil asseuero, ne quæ corrigere uoluerim, deprauasse dicar. Veri similia enim afferre soleo, quæ si quis leuia & infirma esse conuincat grauibus & firmis argumentis, non inuitus cedam. Certe libros deprauatos multam rebus obscuritatem attulisse, & ex ea deinde uarias & falsas opiniones exortas esse, nemo opinor, negabit. Quid uero hoc in loco faciemus, si non idem contigisse dixerimus? ac pro uno Choe Attico, secundo quodã partu natos quatuor? Primum duodecim cotylarum, qui uerus est. Alterum octo, qui aliquo sensu uerus esse potest. Tertium duorum sextariorum, id est cotylarum quatuor. Quartum huius dimidium, hoc est duarum cotylarum. Qui duo, si quid ego iudicare possum, ex notis quas homines rerum imperiti legere nesciuerunt nobis gignuntur. eò enim sua inscitia sunt progressi, ut modo non unius cotyles Atticum Choa constituerint. Vt deniq; finiam, Atticus Chus capax est sextariorũ sex siue cotylarum Atticarum duodecim. Nunc ad ξέστην qui inter mensuras Atticas receptus duplam proportionem habet ad cotylen, id est capit uncias decem & octo mensurales. Alciatus uolens Græcum sextariũ explicare, totidem quidem unciarũ esse dicit, sed ponderalium, quod satis ex unciæ interpretatione liquet, quæ cuiusmodi sit libro quinto in ponderibus Græcis expendam. Ego nescius sum præter Romanum sextarium alium ab autoribus explicatũ, quàm qui cotylas Atticas duas capit. Sed audiamus quibus sua probet. ait igitur. Sed & Græci ξέστην suum, quem sextariũ Plinius solet appellare, libræ esse scripserunt unius, itemq; semissis, sic Paulus Aegineta, sic & interpres Nicandri, sic & Suidas ipse in dictione Μέδιμνος prodidit. Hæc ille. Quæ Paulo Aeginetæ adiecta sunt, siue ipse, siue alius ea scripserit, Romanas mensuras explicant diuersis liquoribus refertas. inter quas olei sextarius pendit libram & semissem. Liquet uero inde etiam nonnihil Romanas esse, quod orditur sic: κεράμιον ἰταλικὸν id est Amphora Italica. Eadem explicatio mensurarum Romanarum est in libello de mensuris & ponderibus. unde conijcere possumus & hic utrunq; ab uno aliquo illa sumpsisse, aut alterum ab altero. Sed dicet quispiam, quid causæ fuit, cur Græci Romanas mensuras explicarint? Est quod huic respondeamus. Nonnulli Grĕci, qui Romæ medicinam exercuerunt scripserunt

libros

libros de medicamētis in quorum compositionibus siue mixturis Romanas mēsuras usurparūt, partim eas Atticis, partim latinis nominib. appellantes, ut paulo post ostendā: quod aūt olei sextarium nonnulli, qui explicarunt mensuras, tantum pendere scripserint, libro tertio declarabo. Deinde dicit Alciatus sic sentire interpretē Nicādri, qui cum plura his uerbis nō habeat. ὁ ξέστης ἔχει λίτραν. α. ἡμίσειαν. Id est. Sextarius habet libram unam & semissem, non potest satis intelligi quid sibi uoluerit. Si enim pōderales acceperimus de Romano sextario, olei pleno, est dictum, si mēsurales de Attico. Porrò Suidas intellexit mensurales, unde etiam Atticum sextarium, ut in aridis exponam. Pergit Alciatus. Huic sententiæ etiam accessit Serapion Arabs medicus qui apud Dioscoridē libro primo capite de pinu, quod Græce legitur tres cyathos, quatuor uncias ipse transtulit, constat autem cyathos duodecim in sextario esse. Sic ille. Ex quibus efficitur sextarium Græcum sedecim unciarum esse, quod nemo prodit: reddunt igitur hæc Serapionis, ipsius Alciati sextarium Græcum magis ambiguum quàm certū. Budæus autem mensuras Romanas & Atticas adeo putat easdem, ut eò deueniat tandem, ut credat Parrisios suos etiam Solonis mensuris & ponderibus uti, quia arbitratur se probasse, ipsos uti uel hodie Romanis. Nūc ad Cotylen Atticam, quæ medicis potissimum fuit in usu Galeno teste qui libro primo de compositione medicamentorum secundum genera sic scribit. ἐκ πολλῶν φαρμάκων πάλαι συγγεγραμμένων, πρὶν εἰς τοσοῦτον δυνάμεως ηὐξῆσθαι τὰ ῥωμαίων, ἐστοχασάμην, ἣν ὀνομάζουσιν ἐκεῖνοι κοτύλην, ἴσην εἶναι ταῖς κατὰ τὴν νῦν ἐν ῥώμῃ λίτραν οὐγγίαις ἐννέα. Id est. Ex multis medicamentis olim conscriptis, priusquam res Romanæ in tantam potentiam uenirent, conieci, quam illi nominant Cotylen. parem esse uncijs nouem libræ Romanis nunc usitatæ. Idem libro sexto eiusdem operis. εἰκὸς οὖν ἐστι τὸν ἀνδρόμαχον. θ. τῶν μετρικῶν οὐγγιῶν ἀξιοῦν ἐμβάλλεσθαι τὸ κίκινον ἔλαιον. ὡς γίγνεσθαι τῶν ἓξ κοτύλων οὐγγίας. νδ. μετρικάς. ὅπερ ἐστὶ ταυτὸν λίτραις μετρικαῖς ῥωμαικαῖς δ'. ∠ s. Id est. Consentaneū igitur est Andromachum nouem unciarum mensuralium oleum ricininum censere esse inijciendum, ut sex cotylę fiant unciæ mēsurales quatuor & quinquaginta. quod idem est quod libræ mensurales Romanæ quatuor & dimidia. Hæc ille. Ex quibus intelligitur medicos maxime usos Cotyle Attica atq; ita etiam alijs mensuris secundum proportionem quam habēt ad cotylen. Quin etiam Plinius idem sentit scribens. Ferè enim Attica obseruatione medici utuntur. Vnde ego motus has mensuras medicas appellaui. Sed hoc tamen in uniuersum uerum non est. nam ijdem Græcorum medici interdum Romanis utuntur mensuris nō mutata capacitate. Hinc Plinius rectè & prudenter dixit ferè. Id ipsum uero probandum censeo uerbis autorum. Sic usurpat Amphoram Romanā Dioscorides libro quinto de

uino absinthite. οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ. καὶ. η. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. Id est. Hi quidem octo & quadraginta sextarijs Romanarũ amphorarum miscẽtes absinthij libram unam. Andromachus uero sic usus est congio Romano, quod declarat Galenus libro sexto de compositione medicamentorum secundum locos his uerbis. τὸ πλῆθος δὲ τοῦ χυλοῦ χοέα εἶναι κελεύει, τουτέστι ξεστῶν. ς. τῶν ῥωμαικῶν ξεστῶν. Id est. Multitudinem succi choeos esse præcipit mensura, hoc est sextariorum sex Romanorum. Iubet enim Andromachus ex sententia Galeni, succum mali punici in medicamentũ inijcere mensura congij, qui Romanis est sex sextariorum. Subijcit nanque. ἐν ῥώμῃ γὰρ ἰατρεύσας τὰ πάντα τοῖς τῆς πόλεως ταύτης χρῆται μέτροις. quod est. Cum enim Romæ medicinam exercuerit omnino huius urbis utitur mensuris. Verum non modo sic interdum usi sunt Choe pro Congio Romano, qui uincit Atticũ integra libra, & xeste pro sextario Romano, qui Atticũ superat duabus uncijs mẽsuralibus, sed & Heminæ uocabulo, licet raro, omnino Romanã mensurã indicare cum uellent, ut idem Andromachus iunior apud Galenũ de compositione medicamentorum secundum locos libro 7. ἔπειτα ἐπίβαλε στροβύλων πεφωγμένων ἡμίναν. Hoc est. Deinde inijce nucum pinearum exiccatarum heminam. Epicharmi quoque uerba commemorantur hæc ab Athenæo libro undecimo. καὶ πιεῖν ὕδωρ διπλάσιον χλιαρὸν ἡμίνας δύο. Id est. Et bibere aquam duplam calidam heminas duas. Et Sophronis κατάστρεψον τέκνον τὴν ἡμίναν. Hoc est. Subuerte puer heminam. Hinc conijcere licet iam olim Græcos hac uoce Italica usos, quam Diodorus in libro de uocibus Italicis est interpretatus, ut idẽ Athenæus scribit. Ista exempli loco satis nunc sint. in quibus non obscure cernimus, Græcos etiam, potissimum medicos, Romanas mensuras usurpare, easque aliquando significare Romanis uocabulis, aliquando suis, sed ferè adijcientes differentiæ causa ῥωμαϊκὸν uel ἰταλικόν. Quidam igitur cum dicunt cotylen, nihil aliud intelligi uolunt quàm nouem uncias mensurales, quæ est Attica. Alij decem, quæ est Romana hemina, Nonnulli libram mensuralem Romanam. Cum enim inuenirent apud latinos librã pro mensura, neque uellent dictione Romana uti, neque haberent ipsi mensuram, quæ illi prorsus responderet, cotylen ut quæ proxima in capacitate esset, transtulerunt. Licet Galenus ac alij quidam non spreuerint Romanam uocem, sed ea ambiguitatis causa uitandæ uti maluerint. Fuerũt nanque Romanis insignes medici, Antonius Musa. Aelius Gallus. Casſius. Apuleius Celsus. Scribonius Largus. Valens, ac alij nonnulli, ex quibus non pauca medicamenta in suam linguam Græci cõuerterunt. Sed quod ita cotyle interdum utantur Galenus ostendit lib. sexto de compositione medicamentorũ secundum genera de Andromacho filio loquens. πάντως γοῦν ἐχρῆν αὐτὸν τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας

μνη

μνημονεῦσαι. νυνὶ δὲ κοτύλας γράφει, τὴν συνήθη περὶ τοῦ μέτρου τούτου κα-
ταλιπὼν ἡμῖν ἀμφιβολογίαν, εἴτ' ἐννέα μετρικῶν οὐγγιῶν, εἴτε δώδεκα βού-
λεται τὴν κοτύλην εἶναι. Id eſt. Omnino certe oportebat ipſum Roma-
næ libræ mentionem facere: nūc autem cotylas ſcribit uſitatam de hac
menſura ambiguitatem nobis relinquens, an nouem unciarum menſu-
ralium an duodecim cotylen eſſe uelit. Sed planius id dicit libro quin-
to eiuſdem operis. καὶ ἤδη καὶ πᾶν τοῦτο πρόσθεν εἶπον ἐν τῷ πρώτῳ τῶν-
δε τῶν ὑπομνημάτων, ὡς ἐγχωρεῖ καὶ τῶν ἰταλικῶν οὐγγιῶν .θ. τὴν κοτύλην
εἶναι, καθάπερ τινὲς ὠήθησαν. ἐγχωρεῖ δὲ καὶ ιβ. ἐμβάλλειν, ὡς ἄλλοι κελεύου-
σιν. Quod eſt. Atqui totum hoc iam ante dixi in primo libro horum
commentariorum, quod licet Cotylen nouem unciarum Italicarū eſſe,
ut quidam putarunt: licet autem & duodecim inijcere, ut alij iubent.
Hæc ille. Qui igitur nouem immittūt Atticam accipiunt cotylen, qui
duodecim, librā Romanā eo loci ſignificari arbitrantur. Clariſsime de-
niq; id ipſum apparet ex his Galeni uerbis quę ſunt in libro quarto de
tuenda ſanitate. ἔστω δὲ τὸ μὲν ἔλαιον, ἔντι τῶν χαλαστικῶν. οἷόνπερ ἐν ἰταλίᾳ
τὸ σαβῖνον. ἐμβαλλέσθω δ' εἰς τὰς εἴκοσι καὶ πέντε κοτύλας, μόδιος ἰτα-
λικὸς τοῦ σπέρματος τῆς ἐλάτης. οὐσῶν δὲ τῶν κοτυλῶν ἰταλικῶν ἃς δὴ καὶ
λίτρας ὀνομάζουσι. Id eſt. Eſto uero eius generis oleum cui relaxandi
uis inſit, cuiuſmodi in Italia Sabinum eſt. Conijcies autem in quinq;
& uiginti Cotylas ſeminis abietis modium Italicum. Sint uero cotylæ
Italicæ, quas utiq; & libras nominant. Perſpicuū igitur eſt quod Græ-
ci medici nōnunquam Cotyle ſint uſi pro libra menſurali. Galenus ta-
men ac alij quidā libræ uocabulo frequentius utuntur. Sed Guarinus
Veronenſis & Gregorius Tiphernas excuſari non poſſunt, quorum
alter in Strabone δεκακοτύλους tranſtulit decem librarū, alter ἀττικὴν
κοτύλην acetabulum Atticum, nec Laurentius Valla qui in Herodo-
to κοτύλην Sextarium interpretatur, ſiue Atticam ſiue Georgicā ac-
ceperis. Habuerunt enim hi Romanam uocem Heminam qua, quod
ad eam proxime accedat, potuiſſent uti, ſi hoc uerbum omnino red-
dendum putarunt. Poſtremo quidam medici uel quia abhorrerent
à uoce ſextarij, quæ Romana eſt, uel quia non haberent menſuram
per quam proprie redderent, cotyles uocabulo pro ea ſunt uſi: quemad
modum etiam Plutarchus, ut ſupra indicaui, locum Liuij uertēs. Hoc
ipſum uero Galenus quoq; mihi uidetur oſtendere libro ſexto de com
poſitione medicamentorum ſecundum genera. quem locum quia di-
uerſæ ſignificationis cotyles ibi meminit, omnino aſcribendum puta-
ui: οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν γραψάντων περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν. θ. φασὶν οὐγγιῶν
τὴν ἐκ τῆς ῥωμαικῆς λίτρας, τὴν ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐν τοῖς φαρμακίτισι βίβλοις
γεγραμμένην κοτύλην. ἄλλοι δὲ τὴν τῶν .ιβ. φασὶν οὐγγιῶν ὑπ' αὐτῶν λέγε-
σθαι. καθάπερ ἐν ῥώμῃ τὴν λίτραν τοῦ ἐλαίου συνήθως ὀνομάζουσιν. ἤδη δέ τι-
νος ἤκουσα λέγοντος ἑκκαίδεκα οὐγγίας ῥωμαικὰς ἔχειν τὴν ἐν τοῖς φαρ-

μακίτισι βίβλοις γεγραμμένην ὑπὸ τῶν ἰατρῶν κοτύλην. Id eſt. Itaq; maxima pars eorum qui de menſuris & ponderibus ſcripſerunt, nouem dicunt unciarum libræ Romanæ Cotylen definitã à medicis in libris de medicamentis conſcriptis. Alij autem duodecim unciarum dicunt ab ipſis dici, ſicut Romæ olei libram de more appellant. Audiui uero quendam qui cotylen dicebat habere uncias ſedecim definitam à medicis in libris de medicamentis ſcriptis. Hæc ille. Libro autem primo eiuſdem operis adijcit δίμοιρον ut prorſus fiat ſextarius Romanus·ait uero. ῥαδίως δ᾽ ἀντιπίπτοιτο, κἂν ἑκκαίδεκα καὶ δίμοιρον οὐγγίας τὴν κοτύλην ἔχειν ὑποθώμεθα, καθάπερ ἔνιοι φασί. Hoc eſt. Facile autem decidit. licet ſedecim uncias & duas eius partes cotylen habere ſtatuamus, quemadmodum nonnulli aiunt. Sed dicet quiſpiã, quomodo pro ſextario Romano acceperunt, cũ tres unciæ atq; tertia ipſius pars deſint integro ſextario, qui eſt unciarũ uiginti? id libro ſequenti exponã. nũc ſatis ſit hãc uarietatẽ cotyles indicaſſe. qua conſiderata medici qui Græcos legũt diligẽter debẽt aduertere, quid cuiq; compoſitioni cõueniat, aut quæ nã uires medicamẽtorũ è mutata cotyle ſoleãt oriri, Hæc de cotyle. Hic uero mihi cũ Portio prorſus negotij nihil eſt, neq; cũ Budæo, qui de Græcis nihil fixũ ſtatuere ſe poſſe dicit·quandoquidẽ Plinius id præſtare nõ potuit, quippe cũ nec ipſis Græcis de ea re cõueniat·quæ pro locorũ, urbiumq; uarietate ac temporũ fortaſſe identidẽ euariarũt. Sic Budæus. Cum Alciato autem parum habeo negocij, qui Græcos ſuo ſextario decem & octo uncias attribuere ſcribit, unde fit cotyle nouem unciarum· ſi igitur uncias, ut paulo ante dixi, intellexiſſet menſurales, quemadmodum ponderales tantum nouit, uere dixiſſet, modo explicaſſet etiam qui Græci, ſed hoc fortaſſe leuius. illud fortuitum, quod non ſentiens bis Atticum ſextarium explicauit. primo cum ait Romanũ pendere uncias quindecim: pendit enim tot uncias Atticus oleo, ut dicam libro ſequenti, refertus, minime uero Romanus. deinde cum decem & octo unciarum aſſerit Græcum. Eſt enim tot omnino menſuralium Atticus. Hæc nunc ſufficiant, nam ſupra eius argumenta, quibus probat ſextarium Græcum, expendi. Atq; tantum de Atticis ſiue medicis menſuris liquorum·quas fateor, ut pondera diuidam libro ultimo huius operis, diuidi poſſe in Atticas puras, & medicas, quæ partim ſint Atticæ, patim Romanæ, ſed ad Atticam rationem translatæ. Breuitatis tamen gratia id ipſum hic facere neglexi. Ne uero iſta parte etiam quippiam deſyderetur·Puræ Atticæ ſunt. Metretes. Chus. Cotyle. Oxybaphon. Cyathus. Myſtrum. Cheme. Cochleariũ. Medicæ autem & illæ & præterea Sextarius atq; quartarius, quorum huncipſi τέταρτον, illum ξέστην appellant. Iam aridorum menſuras eadem ratione trademus. ὁ μέδιμνος ἔχει χοίνικας. μη. ἡ δὲ χοῖνιξ κοτύλας γ. ἢ ξέστην αʹ. ὁ δὲ ξέστης κοτύλας. β, ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα δʹ. τὸ δὲ

ὀξύβαφον

ὀξύβαφον κύαθον. αϛʹ. ὁ δὲ κύαθος κοχλιάρια. ι. Quod eſt. Medimnus capit chœnicas octo & quadraginta. Chœnix cotylas tres uel ſeſquiſextarium. Sextarius cotylas duas. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphon ſeſquicyathum. Cyathus cochlearia decem. Quoniam uero cotyle capit nouẽ uncias menſurales ſequuntur hæc. Medimnus capit centum & octo libras. Chœnix libras duas & quadrantem. Sextarius uncias octo & decẽ. Cotyle nouem, Oxybaphon duas & drachmas duas. Cyathus ſeſcunciam. Cochlearium drachmam unam, ſcripulum dimidium, grana duo & duas quintas grani. Hæ ſunt Atticæ menſuræ rerum aridarum, medicis maxime in uſu, quod rurſus enitar probare. Medimnum capere octo & quadraginta Chœnicas in Georgicis pluribus explicabo, nunc hoc Suidæ ſufficiat. Μέδιμνος μέτρον χοινίκων μη. Id eſt. Medimnus menſura chœnicum octo & quadraginta. Hũc uero medicis in uſu fuiſſe probare nequeo· magnis enim menſuris per raro utuntur. E Chœnice tamen is ſequitur eidem Suidę ſic ſcribenti, Μέδιμνος μέτρον ἐστὶν ξηρῶν οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον ὃν μοδίων. ϛ. ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν. οβʹ. ἤτοι λιτρῶν. ρη. Id eſt. Medimnus menſura eſt aridorum ut tritici uel ordei. Medimnus igitur modiorũ eſt ſex, ut ſit menſura ſextariorum duorum & ſeptuaginta, ſiue librarum centum et octo. Ita Suidas. Illud uero ſex modiorum eſſe medimnum, de hoc nõ eſt intelligendum, ſed de Georgico. nam ille medicus aut modiorum Romanorũ tantum eſt quatuor, ac ſupereſt ſeſquiſextarius exacta ratione. Aut modius ſolum modo eſt ſextariorũ duodecim Atticorum· quorum prius modiorum numerũ minuit, alterum capacitatem. neutrum uero cum ueritate conſentit. Sed de his plura in Georgicis. In eadem ſententia, in qua Suidas, eſt Alciatus qui ait. Cenſeo igitur Metretam, Cadum, Medimnum, Amphoram Atticam eiuſdẽ fuiſſe ponderis. Hęc ille. Sed animos noſtros reuocemus ad memoriam eorum: quæ ſupra de Metrete ſcripſi. nempe quod & ipſe ſextariorum ſit duorum & ſeptuaginta, & libras menſurales capiat centum & octo· unde prorſus eadem capacitas eſſet. Itaq; ſi uno eodemq; liquore implerentur menſuræ illæ, isq; penderetur, idem pondus proueniret. Sed quid de hac re ſentiamus, in Georgicis ſtatuimus uberius explanare. nunc ad Chœnica ueniamus· quã tres cotylas capere declarat Cleopatra hiſce uerbis. χοῖνιξ ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας τρεῖς, σταθμῷ δὲ δραχμὰς. ρπ. Chœnix habet menſura cotylas tres, pondere uero drachmas centum & octoginta. Ex his licet primo cognoſcere Chœnicem trium cotylarum medicis fuiſſe: deinde etiam tot, quot dixi, unciarũ menſuralium. quod ipſum tamen melius intelligetur ex libro ſequẽti, in quo rerum, quas metimur, tradam pondera. quot enim drachmas Cleopatra definit, tot pendit oleum. Igitur ſi Chœnix tres continet cotylas, continebit omnino ſeſquiſextariũ, Quin etiam Dioſcoridis & Plinij loci col-

lati ſic chœnicem in uſu fuiſſe demonſtrant. Dioſcoridis eſt de uino quod fit è palmis. Λαβὼν φοίνικας τὰς χυδαίους πεπείρους βάλε εἰς τὸν θάκυλον τετρημένον ἐν τῷ πυθμένι καὶ ἐστεφανωμένον καλάμῳ πεπιεσμένῳ. τὸ δὲ τρῆμα λίνῳ βεβύσθω. ἐπίχεε δὲ τοῖς δέκα χοίνιξιν ὕδατος χόας. γ. Quod Plinius ſic reddidit libro quartodecimo capite ſextodecimo. Proximumq́ꝫ ei è palmis quo Parthi & Indi utuntur & oriens totus. Maturarum, quas uocant & Chydæas, modio in aquæ congijs tribus macerato expreſſoq́ꝫ. In decem chœnicum locum, modium ſubſtituit. Efficiunt enim decem Chœnices cotylas triginta, ſextarios uero quindecim. Romanus autem modius, ut primo libro probaui, ſedecim eſt ſextariorum. Plinius non æſtimans unum ſextarium, modium tranſtulit, nolens Græca uoce uti. Quamuis minus etiam eſt, ſi in Dioſcoride è Chœnicum partitione non ſtatim Romanos ſextarios colligas, ſed primum Atticos, deinde ex his Romanos. Sed Laurentius Valla alioqui ob latinam linguam à barbarie uindicatam ſumma laude dignus, ualde errauit Chœnica uertẽs in Thalia Herodoti modium. Tum in ſexto libro, qui inſcribitur Erato, parum memor prioris opinionis δύο χοίνικας duo ſemodia reddit· quem Cœlius in opere antiquarum lectionum non ſatis diligenter antiquas menſuras excutiens ſequitur. Porrò chœnice non raro utuntur medici. Nã Chryſermus apud Aſclepiadẽ, ut Galenus refert libro octauo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, ait. ὀρόβων ἀληλεσμένων χοίνικα. Id eſt. Erui moliti Chœnicem. Apud eundem libro decimo Eraſiſtratus inquit. καππάρεως ῥίζης κεκομμένης καὶ σεσησμένης χοῖνιξ εἷς. Id eſt. Capparis radicis conciſæ & cribratæ Chœnix unus. Hinc fit ἡμιχοίνικον. Dioſcorides de uino è ueratro. ἀρκευθίδων ἡμιχοίνικον. Hoc eſt. Granorum iuniperi dimidiam Chœnicem. Sequitur ξέστης ſiue ſextarius, quo pro aridorum menſura ſæpe numero uſus eſt Galenus & alij quorum ipſe medicamenta recenſet. ut de compoſitione medicamentorum ſecundum locos libro primo. Μύρτων μελάνων ξέστην. α. σελίνου σπέρματος ξέστην. α. μυρσίνης ἀκρεμόνων ξέστην. α. ἀδιάντου ξέστου τὸ ἥμισυ. λαδάνου τὸ ἴσον. οἴνου μέλανος ξέστας. ς. Quod eſt. Myrti nigri ſextarium unum, ſeminis apij ſextarium unum: ſummitatum ramorum myrti ſextarium unum· adianti dimidium ſextariũ, ladani tantundem. uini nigri ſextarios ſex. Quod uero Cotyle ſit rerum aridarũ menſura non deſunt exempla, quæ id ipſum declarant: ſed Aſclepiadis nũc ſufficiat, qui ſic uſus eſt apud Galenum eiuſdem operis libro nono. Γλοιοῦ κοτύλας. ς. λεπίδος δραχμὰς. ις. κικίδος κοτύλας. β. Id eſt. Viſci cotylas ſex. ſquamæ æris drachmas ſedecim. gallæ cotylas duas. Oxybapho ſic uſus eſt Dioſcorides de thymoxalme ſcribẽs. θύμου λείου ὀξύβαφον. ἁλῶν ἴσον. Thymi tuſi oxybaphon, ſalis tantundem. Galenus quoq́ꝫ ait libro de cõpoſitione medicamentorũ ſecundũ locos

quinto

quinto πεπέρεως λευκοῦ ὀξύβαφον. Id eſt. Piperis albi oxybaphum. De cyatho ſatis ſit hoc Dioſcoridis, cæteris, quæ permulta ſunt, relictis. ὁ δὲ μελιτίτης πρὸς. ε. χόας αὐστηροῦ γλεύκους, μέλιτος χοῦν ἕνα, καὶ ἁλὸς κύαθον ἕνα. Hoc eſt. Melitites uero fit adiecto ad quinq; cõgios auſteri muſti mellis congio & ſalis cyatho. Quod uero cochlearium ſic ſit in uſu, audiamus hoc unum Galeni teſtimonium, quod ſcriptũ eſt in operis, iam ſæpius citati, libro ſecundo. Critonis eſt compoſitio Σταφίδος ἀγρίας καὶ ὀριγάνου ἀνὰ ὀξύβαφον. νίτρου δραχμὰς. β'. λεῖα δίδου κοχλίου πλῆθος διαμασᾶσθαι, ἕως ἂν πληρωθῇ τὸ στόμα. εἶτα χανὼν ἐάτω ῥεῖν. Id eſt Herbæ pedicularis & origani ſingulorũ oxybaphum, nitri drachmas duas, tuſa da ad manducandum cochlearij menſura, uſq; dum os ſaliua impleatur: tum hians ſinito effluere. Hæc de aridorũ menſuris. Nũc meo docendi more maiores menſuras in minores diſtribuam. Medimnus capit chœnices XLVIII. Sextarios LXXII. cotylas CXLIIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. cochlearia VIIIDCXL. Chœnix capit ſeſquiſextarium, cotylas III. Oxybapha XII. cyathos XVIII. cochlearia CLXXX. Sextarius capit cotylas duas. oxybapha VIII. cyathos XII. cochlearia CXX. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. cochlearia LX. Oxybaphon capit ſeſquicyathum. cochlearia XV. Cyathus capit cochlearia decem. Iam tranſeundum eſſet ad tertiam ſermonis inſtituti de menſuris rerum aridarum partem, in qua difficiles locos conſueui explicare, ſed quia pauca hic occurrunt de alijs dicẽda, quæ de medimno dici poſſunt mox in Georgicis diligentius exponam. tum etiã ibidem excutiã quæ de Chœnice à ſcriptoribus ſunt tradita: nunc Alciati quędam expendam, qui ſic ſcribit. Metron enim ut eius poetæ interpres atteſtatur præcipue Chœnica appellabãt, ex eo quod illa principium ſit omnis ferè menſuræ: quapropter & à quibuſdam libra dicta eſt, ſed improprie. Sic ille. Primum recte ex Ariſtophanis interpretis ſententia ſcripſit. A quibus uero Chœnix libra ſit dicta neq; ille explicat, neque equidem ſcio. Pergit. Videtur Rhemnius Palæmon non ipſam Chœnicem, ſed eius dimidiũ libram appellaſſe, dum Atticam libram commemorat ponderis drachmarum LXXV. Hæc quomodo Alciato uenerint in mentem conijcere nequeo. nec enim Fannius hoc ſenſit, neque uideri poteſt id ſenſiſſe, Dimidiũ enim Chœnicis illius ſunt drachmæ centum & octo, cum uetus mina Attica, quam explicat Fannius, ſit tantum drachmarũ quinq; & ſeptuaginta. Subiungit deinde. Erat autem Chœnix, ut Iulius Pollux, & Suidas, & interpres Nicandri ait, cotylarum trium, id eſt, ut idem interpres inquit, ſeptem & uiginti unciarum Græcarum, quantum uidelicet in dies ſingulos panis ſolebant ſeruis antiqui demetiri. Hæc ille. Quæ uera ſunt, & de Chœnice Attica, quam medicam dicimus, ſcripta, modo intelligeret Alciatus uncias menſurales. Tandem ait. Vnde apparet Chœnicis Atticæ differentia

ab alia communi Græcorum Chœnice, quæ ſextariorũ quatuor erat. Hactenus Alciatus. Primum an Chœnix talis fuerit nec ne, forte non ſine cauſa in dubium uocari poſſet. Deinde ſi fuiſſe concedamus Græci cuiuſdam & interpretis Nicandri uerbis atq; Fannij uerſu moti, nemo certe ex illis communem Græcorum dicit quare quibus in uſu fuerit prorſus eſt incertum. Palladius quidem Syrorum Chœnicis meminit, ſed eius capacitatem non explicauit. Quia uero nemo nobis nominat bonos autores qui ea communi Grecorum chœnice ſint uſi, dubitauerit quiſpiam an num ex Choe qui octo cotylarum eſſe traditur à Suida & Ariſtophanis interprete, nata ſit inſcitia librariorum alteram uocem pro altera ſcribentium, ut cõtra Choa ex illa ortam uideri poſſe ſupra dixi. Verũ de rebus incertis ut ego nihil definire uolo, ita quiſque iudicet, quod ipſi uidebit. Præſertim cũ in ea Chœnice non multũ ſitũ ſit, ut quæ neq; medica neq; Georgica mẽſura ſit. Iã ſatis de rerum aridarum menſuris, ex quibus ſi auferas ſextariũ puræ remanebũt Atticæ. Porrò liquet ex dictis quod rerum liquidarum tantum menſuræ fuerint medicæ, Metretes, Congius, Quartarius. Aridarũ ſolum Medimnus et Chœnix. Vtrarumq; Sextarius, Cotyle, Oxybaphum, Cyathus. Minores uero, ut dixi, in ſequenti libro, tertio huius operis, diligentius declarabo. Sequuntur Georgicæ menſuræ, quæ ſi rei ruſticæ ſcriptores ulli eſſent reliqui, dubio procul doctius & certius tradi poſſent. cum uero ne unus quidem integer in noſtras manus peruenerit, & γεωπονικὸν, Conſtantino dicatum, nos non multum iuuare poſsit, Cleopatræ fœminæ doctiſsimæ ſcriptis innitemur. Quoniam autem & hæ duplices ſunt, primo liquorum exponam. ὁ μὲν μετρητὴς ἔχει ἀμφορέας. β΄. ὁ δὲ ἀμφορεὺς χόας. δ΄. ὁ δὲ χοῦς ξέστας. θ. ἤτοι κοτύλας. ιβ. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δ΄. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. αϛ΄. ὁ δὲ κύαθος μύστρα δ΄. Quod eſt. Metretes capit amphoreas duos. Amphoreus choas quatuor. Chus ſextarios nouem, ſiue cotylas duodecim. Cotyle oxybapha quatuor Oxybaphon ſeſquicyathũ. Cyathus myſtra quatuor. Cũ autem cotyle Georgica capiat tres quartas ſextarij, erit omnino capax tredecim unciarum menſuralium & dimidiæ. atq; ſecundũ hanc proportionem Metretes continet centũ & octo libras. Amphoreus quatuor & quinquaginta. Chus tredecim cum dimidia. Cotyle librã & ſeſcunciam. Oxybaphon tres uncias & drachmas tres. Cyathus uncias duas & totidem drachmas. Myſtrum drachmas quatuor & dimidiam. Sic ſentio de Georgicis menſuris. Quod uero Metretes capiat duos amphoreas declarat Cleopatra quæ inter cætera ſic ſe in Georgicis inueniſſe ſcribit καὶ τὸν ἀμφορέα ξεστῶν. λϛ. κοτυλῶν. μη. τὸν δὲ μετρητὴν ξεστῶν. οβ΄. κοτυλῶν. ϟϛ. Id eſt. Et amphorea: intellige inueni in Georgicis: ſextariorum ſex & triginta, cotylarum octo & quadraginta. Metreten uero ſextariorum duorum & ſeptuaginta, cotylarum ſex & nonaginta

naginta. Ex quibus quisque rationem inire uolens intelliget Metreten duos amphoreas capere. Idem planè dicit interpres Nicandri his uerbis. ὁ ἀμφορεὺς ξέστας τριακονταέξ. ὁ μετρητὴς ξέστας ἑβδομηκονταδύο. Id est. Amphoreus capit sextarios sex & triginta. Metretes duos & septuaginta. Numerus enim ille sextariorum consequitur si in eos cotylas redegeris. Secundum locum obtinet amphoreus capiens quatuor choas, quod sic probari potest. Chus, ut iam ostendam, capit cotylas duodecim. Amphoreus uero, ut scribit Cleopatra, octo & quadraginta. in quibus quia calculis subductis quater duodecim esse uides sequitur amphorea choas quatuor continere. Vtitur autem eo Aristophanes in Pluto.

Οἶδ᾽ ἀμφορεῦς οἴνου μέλανος ἀνθοσμίου. Id est.

Quin amphoræ nigri atque odori Liberi.

Et Herodotus libro primo alterius crateris, qui Delphos una cum aureo à Crœso missus erat, capacitatem explicans, ait. ὁ δὲ ἀργύρεος ἐπὶ τοῦ προνηΐου τῆς γωνίας, χωρέων ἀμφορέας ἑξακοσίους. Id est. Argenteus autem in angulo uestibuli templi capiens amphoreas sexcentos. Apud eundem Lacedæmones dono mittunt Crœso cratera æneum μεγάθεϊ τριηκοσίους ἀμφορέας χωρέοντα. Hoc est. Capacitate trecentos amphoreas continentem. Chus uero duodecim cotylas capit, ut eadem Cleopatra explanat. τὸν δὲ χοῦν ξεστῶν. θ. κοτυλῶν δὲ. ιβ'. Rursus intellige in Georgicis inueni, Choa sextariorum nouem, cotylarum duodecim. Ad huius differentiam puto Galenum declarationis gratia adiecisse τουτέστι τῶν ξεστῶν ϛ'. quod est sextariorum sex. Addidit uero & ῥωμαϊκῶν ob eam causam, quam iam ante dixi. Sequitur Cotyle, nam sextarij capacitatis ipsius declarandæ gratia mentio facta est: quę comprehendit quatuor oxybapha siue tryblia. nam eædem hic sunt mensuræ, cum in medicis fuerint diuersæ. qua de re uideamus uerba Cleopatræ. τὸ τρυβλίον καὶ ὀξύβαφον ὁμοίως ἔχουσι κοτύλης τὸ δ'. Id est. Tryblion & oxybaphon similiter capiunt cotyles quartam. Hinc Aristophanis interpres in Equitibus scribit. τρυβλία δὲ τὰ ὀξύβαφα. Id est. Tryblia autem oxybapha. Et hæc recte. in auibus uero non manet in eadem sententia super hoc uersu.

Ὀξύβαφον ἐντευθενὶ πρόσθου λαβὼν ἢ τρυβλίον. Id est.

Oxybaphon hinc acceptum appone aut tryblium.

Putat enim diuersum his uerbis ὅτι τὸ τρυβλίον μεῖζον τοῦ ὀξυβάφου. Id est. Quod tryblium maius oxybapho. Est namque maius in medicis, nempe idem quod cotyle, ut tum declaraui. Hic uero in Georgicis eiusdem capacitatis est, cuius oxybaphum. quod sesquicyathum capere eadem Cleopatra ostendit iam supra dictis adiungens, κύαθος κοτύλης τὸ ϛ'. Id est. Cyathus capit cotyles sextam. Si oxybaphon quarta est cotyles, cyathus autem sexta, nemo non intelligit & hic oxybaphon capere sesquicyathum perinde ac in medicis mensuris. Sed quod cyathus

continineat

contineat quatuor myſtra uerbis Columellę rerum ruſticarum ſcripto ris probari poſſe arbitror: qui hunc locum, quem & ſupra libro primo attuli, dubio procul è Græco ſuæ artis autore aliquo tranſtulit. inquit uero Prętere a fœnum Gręcum maceratur in uino uetere per triduum. deinde eximitur & in furno ſiccatur, uel in ſole. idq; cum eſt aridum fa ctum molitur, & ex eo molito poſt ſaliturã muſti cochlear cumulatũ, uel ſimile genus poculi, quod eſt quarta pars cyathi adijcitur in binas urnas. Hæc ille. Quibus uerbis uoluit explicare μύστρον: quod uero id ſit quarta cyathi declarat Fannij hemiſtichium.

At myſtrum cyathi quarta eſt.

Nunc dicendum quoties quæq; mẽſura ſe minorem capiat. Metretes continet amphoreas II. choas VIII. Cotylas XCVI. oxybapha CCCLXXXIIII. cyathos DLXXVI. myſtra MMCCCIIII. Amphoreus capit choas IIII. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. myſtra MCLII. Chus capit cotylas XII. oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. myſtra CCLXXXVIII. Cotyle capit oxybapha IIII, cyathos VI. myſtra XXIIII. Oxybaphon capit ſeſquicyathum, myſtra VI. Cyathus capit myſtra quatuor. Reſtat ut declarem quot unciarũ menſuralium fuerit cotyle, quo cognito perfacile erit cuiuſq; menſuræ capacitatem conſtituere: ad ipſam enim referuntur omnes reliquæ non ſecus ac in Romanis ad ſextarium. Dixi uero eam trium eſſe quartarum ſextarij. quod ipſum aſſerit Cleopatra ſic ſcribens. ἐν δὲ τοῖς γεωργικοῖς εὗρον τὴν κοτύλην τριῶν εἶναι τετάρτων ξέστου. Id eſt. In Georgicis autem inueni Cotylen trium eſſe quartarum ſextarij. Quod uerum eſſe è menſurarum Georgicarum declaratione à nobis præmiſſa & eiuſdem Cleopatræ uerbis ſatis intelligi potuit. Itaq; cum ſextarius capiat libram & ſemiſſem, quemadmodum in medicis menſuris probaui, tres quartæ eius ſunt libra & ſeſcũcia, quarũ Cotyle Georgica eſt capax. Ad tertiã partem uenio, in qua conſueui difficilia quęq; pro ingenij mei uiribus explanare. Quamuis uero hoc in loco non multa Cleopatræ autoritati aduerſa ſint, aut eſſe poſſint, tamen nonnulla declarationis gratia adijcere non arbitror inutile fore ſtudioſis bonarũ literarum. Has menſuras Georgicas nominaui ſecutus eandem Cleopatram, quę in Georgicis eas ſe inueniſſe ſcribit. Videntur uero & hæ fuiſſe Atticæ, cuius rei indicium uel maximum puto, quod metreta, quæ omnium conſenſu Attica eſt menſura, atq; ob id etiam à Fannio Attica amphora appellatur, ſuæ ſit hic capacitatis: id eſt omnino eiuſdem cuius eam eſſe iam ante in medicis oſtendi. Alterum argumentũ eſt: quod medimnus iſte Georgicus mox declarandus ſex capiat modios Romanos. id uero de Attico medimno dictum item in ſequẽtibus probabo. Tertium quod hæ menſuræ Georgicæ inueniantur ſeſquialteræ proportionem habere ad medicas. Itaq; cum Solon, ut Plutarchus in eius uita refert, auxe

rit mẽsuras & numiſmata, per hoc uero & pondera, uideri poteſt menſuras tertia parte cõſtituiſſe capaciores. Vt quas medicas diximus, ueteres fuerint Atticæ, Georgicæ Solonis inſtituto in earum locum ſucceſſerint. Vtq; ueteres menſuræ medicis iam inde ab antiquo manſerint in uſu, quod ipſis non ſine difficultate mutentur in compoſitionibus menſuræ. & quod ad eorum artem mutatio menſurarũ reip. commodi cauſa facta nihil pertinebat, ut contra illa nihil accipiebat detrimenti, manentibus menſuris medicinæ uſitatis. Georgicæ autem reliquis in uſu eſſe ceperunt. Verba Plutarchi ſunt. καὶ ἅμα τούτῳ γινομένην τῶν τε μέτρων ἐπαύξησιν, καὶ τοῦ νομίσματος τιμήν. ἑκατὸν γὰρ ἐποίησε δραχμῶν μνᾶν, πρότερον ἑβδομήκοντα καὶ τριῶν οὖσαν. Id eſt. Et ſimul menſuras auctas & monetã maioris precij factam. Centũ enim drachmarum minam conſtituit, quæ ante erat trium & ſeptuaginta. Idem intelligitur ex his uerbis Andocidis, quæ ſunt in oratione de myſterijs inſcripta. ἔδοξε τῷ δήμῳ, τισαμενὸς εἶπε. πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος, καὶ μέτροις, καὶ σταθμοῖς. χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. Id eſt. Viſum eſt populo, dixit Tiſamenus, ut Athenienſes regerentur patrio more. Legibus aũt uterent̃ Solonis & menſuris ac ponderibus. Vterentur uero & Draconis inſtitutis, quibus anteactis temporibus uſi ſumus. Sed Solonẽ Plutarcho & Andocide cõfiſus aio mẽſuras auxiſſe. In has uero Georgicas mutaſſe ueri ſimile mihi uidetur, quod argumentis dictis Atticæ comprobentur. non tamen id ſine ſcriptoris alicuius teſtimonio aſſeuerandũ puto. Quod uero proportionem ſeſquialteram habeant Georgicę ad medicas exponam. Cotyle Georgica capit uncias tredecim & dimidiam. Attica nouem. Nemo autem niſi prorſus rudis arithmeticæ nõ uidet ſeſquialteram proportionem eſſe tredecim & dimidij ad nouẽ. Sic Chus Georgicus capit duodecim cotylas Georgicas, quæ efficiunt nouem ſextarios. Chus uero medicus duodecim cotylas nouem unciarũ, quæ ſex conſtituunt ſextarios. Nouem autem ad ſex proportionem habent ſeſquialteram. Oxybaphum item Georgicum capit uncias tres & drachmas tres. Medicum uncias duas & drachmas duas. Iterũ proportio eſt ſeſquialtera. Cyathus quoque Georgicus capit uncias duas & drach. duas. Medicus ſeſcunciã. Eadem eſt proportio. Poſtremo myſtrum Georgicum comprehendit drachmas quatuor & dimidiam. Medicum drachmas tres. Manet & hic proportio ſeſquialtera. Vt uero Georgicæ menſurę ad medicas habent proportionem ſeſquialterã, ita mina Attica Solonis ad ueterem ſupertertiam. Vnde non uidetur ſi ſic auxit menſuras eandem proportionem ſeruaſſe. Id autem mirum eſt, inter Romanam amphoram & Metreten Atticum etiam proportionem eſſe ſeſquialteram. nam Metretes ſextarios duos & ſeptuaginta, Amphora octo & quadraginta

continet

continet. In hoc uero ſolum differunt quod ſextarius Romanus Attico ſit capacior. Itaq; his conſideratis aliquis non immerito dubitare poſſet, an non ueteribus alius quàm Georgicus ille fuerit amphoreus, à quo Romani ſuam amphorã acceperint, & ad cuius proportionem Metretes auctus fuerit. Quo incremento facto manſerit amphoreus dimidiũ metretæ, ut apud Romanos urna amphoræ. Sed in rebus dubijs ſine autoritate nihil eſt affirmandũ. Metretes autem hic capit choas octo, quorum quilibet eſt duodecim cotylarum Georgicarum, ſiue nouem ſextariorum. octo igitur Choes efficiunt duos & ſeptuaginta ſextarios. In medicis autem menſuris Metretes duodecim Choas continet, quorum ſinguli ſunt ſex tantum ſextariorum. ex eo iterum inita ratione duo & ſeptuaginta ſextarij proueniunt. quocirca eiuſdem planè capacitatis eſſe medicus Metretes & Georgicus intelliguntur. Iam tempus eſt ut ad aridarum rerum menſuras Georgicas tranſeamus. Ὁ μέδιμνος ἔχει ἡμιμεδίμνους μὲν. β′. τριτέας δὲ. γ. ἑκτέας δὲ ἕξ. ἡμιέκτα δὲ. ιβ′. ἡμιδωδέκατα δὲ. κδ′. χοίνικας δὲ. μη. ἡ δὲ χοῖνιξ ἔχει κοτύλας. γ. ἡ δὲ κοτύλη ὀξύβαφα. δ′. τὸ δὲ ὀξύβαφον κύαθον. α϶′. ὁ δὲ κύαθος μύστρα δ′. Id eſt. Medimnus capit ſemimedimnos duos. Tertiarios tres. Sextarios ſex. Semiſextarios duodecim. Semiduodecimas partes quatuor & uiginti. Chœnicas octo & quadraginta. Chœnix uero capit cotylas tres. Cotyle oxybapha quatuor. Oxybaphum ſeſquicyathum. Cyathus myſtra quatuor. Sed quia Cotyle capit uncias menſurales tredecim & dimidiam. Medimnus centum ſexaginta duas libras. Semimedimnus unam & octoginta. Tertiarius medimni quatuor & quinquaginta. Sextarius medimni ſeptem & uiginti. Semiſextarius medimni tredecim & dimidiam. Semiduodecima pars medimni ſex & uncias nouem. Chœnix libras tres uncias quatuor & dimidiã. Cotyle librã unam & ſeſcunciam. Oxybaphum tres uncias & drachmas tres. Cyathus duas uncias & drachmas duas. Myſtrum drachmas quatuor & dimidiam. Sic ſentio de Georgicis rerum aridarum menſuris. Reuertar nunc ad medimnum qui rerum aridarum menſura eſt maxima ut Metretes liquorum. Legitur autem medimnus et medimnum, atq; ſic in neutro Cicero potius utitur. Eius dimidium eſt ἡμιμέδιμνος Tertia pars τριτεὺς, quod eſt Tertiarius. Sexta ἑκτεὺς, quem Sextarium medimni interpretamur, ut à Congij ſextario, quem ſine alterius uerbi appoſitione ſic appellamus, diſcerni poſsit. Græci tamẽ facile diſtinguunt, ut qui duo diuerſa uocabula habeãt alterum planè Græcum ἑκτεὺς. alterum è Romano corruptũ ξέστης Cuius ſextarij medimni dimidium eſt, quod & uocis compoſitio indicat, ἡμίεκτον. ſiue ut Ariſtophanes ἡμιεκτέον. id eſt dimidius ſextarius medimni. Guarinus qui in uita Syllæ apud Plutarchum non adiecit medimni à latine tantum doctis intelligi non poteſt · eſt uero duodecima pars medimni.

Hinc

Hinc dimidium eius ἡμιδωδέκατον appellatur id est Semiduodecima quod quarta & uicesima pars sit medimni. Semiduodecima denique capit duas Chœnicas, nam medimnum octo & quadraginta. Sed hæc omnia ferè interpres Aristophanis his uerbis declarat in commentarijs in Nubes. ὁ μὲν μέδιμνος χοίνικας ἔχει. μη. τούτων τὸ ἕκτον ὀκτώ. τὸ ἥμισυ τοῦ ἕκτου τουτέστι τῶν ὀκτώ, τὰ τέσσαρα. ὃ καλεῖται τετράμετρον. ὁ οὖν ἡμίεκτος τέσσαρας ἔχει χοίνικας. Id est. Medimnus chœnicas capit octo & quadraginta. horum sexta pars, octo. dimidia sextæ, id est octo, quatuor, quod tetrametrum appellatur. Igitur Semisexta quatuor habet Chœnicas. Et paulo post iterum de medimno scribit. τούτου οὖν τὸ ἕκτον ἐστὶν ὀκτὼ χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον τουτέστι τὸ δωδέκατον τῶν ὀκτὼ πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα, χοίνικες τέσσαρες. Id est. Huius igitur sexta pars sunt octo Chœnices. Semisexta uero id est duodecima octo & quadraginta Chœnicum, quatuor existunt Chœnices. Hæc Aristophanis interpres. idem sentit de his Suidas, sicut de plerisque alijs. ita ut alter ab altero, aut certe uterque ab uno aliquo autore descripsisse uideatur. Sunt uero eius uerba, ἡμιεκτέον μέτρον. τοῦτο δὲ ἐστι. δ'. χοινίκων. ὁ γὰρ μέδιμνος μη. χοινίκων ἐστί. τούτων οὖν τὸ ἕκτον ἐστίν. η. χοίνικες. τὸ δὲ ἡμίεκτον, τουτέστι τὸ δωδέκατον τῶν μη χοινίκων, τέσσαρα. τοῦ μεδίμνου ἔχοντος χοίνικας μη. τὸ ἡμιμέδιμνον τὰς κδ'. ἔχων. ἡμίεκτον δὲ τὸ χωροῦν. δ'. χοίνικας. τὸ γὰρ ἕκτον χοίνικες ὀκτώ. Id est. Semisexta pars mensura. hæc uero est quatuor chœnicũ. Medimnus enim octo & quadraginta Chœnicum est. Horum igitur sexta pars sunt octo Chœnices. Semisexta uero, id est duodecima octo & quadraginta Chœnicum, quatuor sunt. medimno capiente octo & quadraginta chœnicas, dimidius medimnus scilicet quatuor & uiginti cepit. Semisexta autem quatuor chœnicum capax est, Sextarius enim medimni chœnicas capit octo. Sic etiam interpres Nicandri. ἔχει χοίνικας. μη. τὸ ἡμιμέδιμνον ἔχει χοίνικας κδ'. Id est. Medimnus continet Chœnicas octo & quadraginta. Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Quamuis ibidem corrupte, ut pleraque alia, legatur λίτρας cum χοίνικας debeat legi. Pollux præterea libro quarto capite tertio & uicesimo. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικας ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ ἡμιμέδιμνος, τέσσαρες καὶ εἴκοσι. ὁ δὲ τριτεὺς, ἑκκαίδεκα. ὁ δὲ ἑκτεὺς, ὀκτώ. τὸ δὲ ἡμίεκτον, τέσσαρες. Id est. Medimnus est octo & quadraginta chœnicum. Dimidius medimnus quatuor & uiginti. Tertiarius medimni sedecim. Sextarius eiusdem, octo Dimidius sextarius medimni, quatuor. Postremo Harpocratio, qui λεξικὸν decem rhetorum scripsit, inquit. τοῦ μεδίμνου ἔχοντος χοίνικας τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸ χωροῦν εἰκοσιτέσσαρας χοίνικας ἡμιμέδιμνον ἐστιν. ἡμίεκτον δὲ τὸ χωροῦν τέσσαρας χοίνικας, τοῦ ἕκτου, ὅπερ ἐστι χοίνικες ὀκτὼ, τὸ ἥμισυ. Hoc est. Cum medimnus capiat octo & quadraginta chœnicas, dimidius medimnus quatuor & uiginti chœnicum capax est.

Dimidius uero sextarius medimni capit quatuor chœnicas, utpote qui dimidium sit sextæ partis, qui sunt chœnices octo. Fortasse alicui uisus sum fuisse nimius in tot scriptoribus, tanquam testibus in una eademq; re citandis. Is uero sciat ideo à me factum, ut hi si non authoritate & præstantia, uincerent saltem cōsensione & numero. Ex his igitur omnibus illud perspicuum est, medimnum primo in duos semimedimnos diuidi: quem uero Tertiariū medimni nuncupamus, ipsius tertiam esse partem, ut Sextarium, sextam. Dimidium sextariū, siue semisextam, duodecimam. Dimidium duodecimæ, quartam & uicesimam. Deinde quia medimnum capit chœnicas octo & quadraginta, dimidium medimnum capere quatuor & uiginti. Tertiarium medimni, sedecim. Sextarium eiusdem, octo. Semisextam, quatuor. unde & tetrametrum dicitur. quod Aristophanis ioci satis indicant in Nubibus.

Περίδου νῦν ἐμοί,
εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτέον. Id est.
Quin iam licet certare posito pignore
An Hemiecteon tetrametrum non fiet.

Nam Chœnica metri significabant nomine. Ea uero tres capit cotylas. quod ante quoq; in medicis probaui, & non minus Iulius Pollux confirmat sic scribens. κοτύλη δὲ τὸ τρίτον τῆς χοίνικος. Hoc est. Cotyle tertia Chœnicis pars est. Ab hac fit ἡμιχοίνικον id est dimidia Chœnix, quo utitur Dioscorides. διχοίνικον, quo Aristophanes. τριχοίνικον & πενταχοίνικον, ut habet Pollux, id est mēsura duorum, trium, quinq; chœnicum. ἄρτος etiam τριχοίνικος id est panis trium chœnicum apud Xenophontem libro septimo de Cyri ascensu ad Babylonem. Est autem solum mensura rerum aridarum, utitur uero ea crebro Aristophanes in Vespis.

ἔλαβες τῇ χοίνικι κριθῶν. Id est.
Capiebas chœnice ordei
medimna scilicet. & in Pace
Δοίην ἂν αὐτῶν ἰσχάδων τρεῖς χοίνικας. Id est
Dedero equidem pro ipsis caricum tres chœnicas.
In Concionatricibus
ἡμῖν ἀχρτίσειν κἀρεβίνθων χοίνικα. Id est.
Multam daturam nobis ciceris chœnicem.

Hæc de Chœnice sufficiunt. Cotylen quatuor capere oxybapha, ipsum uero sesquicyathum, Cyathum quatuor mystra, iam ante satis declaratum est in liquorum mensuris, nunc dicendum quoties maior unamquamq; se minorem capiat. Medimnum capit semimedimna II. Tertiarios III. sextarios VI. dimidios sextarios XII. Semiduodecimas XXIIII. chœnicas XLVIII. cotylas CXLIIII. oxybapha DLXXVI. cyathos DCCCLXIIII. mystra $\overline{III}$CCCCLVI. Dimidium medimnum capit

tertia

tertiarium cum dimidio, ſextarios III. dimidios ſextarios VI. ſemiduodecimas XII. chœnicas XXIIII. cotylas LXXII. oxybapha CCLXXXVIII. cyathos CCCCXXXII. myſtra MDCCXXVIII. Tertiarius medimni capit ſextarios II. dimidios ſextarios IIII. ſemiduodecimas VIII. chœnicas XVI. cotylas XLVIII. oxybapha CXCII. cyathos CCLXXXVIII. myſtra MCLII. Sextarius medimni capit dimidios ſextarios II. ſemiduodecimas IIII. chœnicas VIII. cotylas XXIIII. oxybapha XCVI. cyathos CXLIIII. myſtra DLXXVI. Dimidius ſextarius medimni capit ſemiduodecimas II. chœnicas IIII. cotylas XII oxybapha XLVIII. cyathos LXXII. myſtra CCLXXXVIII. Semiduodecima medimni pars capit chœnicas II. cotylas VI. oxybapha XXIIII. cyathos XXXVI. myſtra CXLIIII. Chœnix capit cotylas III. oxybapha XII. cyathos XVIII. myſtra LXXII. Cotyle capit oxybapha IIII. cyathos VI. myſtra XXIIII. Oxybaphon capit ſeſquicyathum. myſtra VI. Cyathus capit myſtra quatuor. Reſtat iam tertia tractationis pars, ut igitur & hanc abſoluamus reuertamur ad medimnum. Hoc proportionem ſeſquialteram habet ad medimnum iam ante in medicis mẽſuris declaratum, quam proportionem & reliquæ menſuræ rerum aridarum inter ſe collatæ ſeruant. Verum eò pluribus teſtibus comprobaui medimnũ octo & quadraginta chœnicas capere: deinde Chœnica tres continere cotylas, quò magis appareat explicationem Medimni Cleopatræ nonnihil deprauatam. ubi legitur τὸν δὲ μέδιμνον ξεστῶν. ρβ'. κοτυλῶν ρλς. Rurſum intellige in Georgicis inueni. Medimnum uero ſextariorum centum duorum, cotylarum centum triginta ſex. Primum enim ſi hoc conceſſo chœnicem capere tres cotylas, ſubducemus rationem, erit medimnum tantummodo chœnicum quinque & quadraginta & unius tertiæ. quod omnium conſenſu, qui medimnum in chœnicas diſtribuerunt, falſum comprobatur. Deinde ſi alterũ dederimus illud, medimnum capere chœnicas octo & quadraginta, & tum ineamus rationem, non erit chœnix trium, ſed duarum cotylarum, & quinque ſextarum cotyles. quod nihilominus eſt alienum à ueritate. Arbitror ergo locum corruptum iſto modo. Librarius legens ξεστῶν ρη. ſimilitudine ſoni quæ eſt inter. β'. &. η. deceptus. β'. pro. η. ſcripſit, uel ſimilitudine figuræ: ſolent enim non admodũ diſsimiliter pingere utramque literam, maxime celeriter ſcribentes, ut in καφμαρος. tum alius obſeruãs in Georgicis tres ſextarios efficere quatuor cotylas, & ſecundam explicationis partem corrigere uolens, pro κοτυλῶν ρμδ'. ſcripſit, quo res congrueret, ρλς. quamuis & hic error ob ſimiles quoſdam ductus literarum allatus eſſe uideri poteſt. Eiuſmodi uero permultos errores ſimilitudinem ſoni uel figuræ literarum, ſæpenumero creaſſe in caſtigationibus, quas in Galenum & Hippocratem ſcribam, teſtimonio ueterum codicũ demonſtrabo. Sic igitur legendũ cenſeo. τὸν δὲ μέδιμνον

ξεστῶν. ρη. κοτυλῶν ρμδ'. Id est. Medimnum uero sextariorum centum & octo. cotylarum centum quadraginta quatuor. Sed aliam difficultatem nobis affert Herodotus, quam Budæus uir diligens ante me obseruauit, ne quemquam sciens sua debita laude priuem. Ait enim in Polyhymnia numerum exercitus Xerxis colligens. οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε Ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι Σηπιάδος καὶ Θερμοπυλέων. Id est. Ita quingentas & uiginti octo Myriadas & tria millia ducētos & uiginti uiros duxit Xerxes filius Darij ad Sepiadem usq; & Thermopylas. Constat autem ex præcedentibus hunc numerum deprauatum non esse. Non multo post sic inquit εὑρίσκω γὰρ συμβαλλόμενος, εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρας ἐλάμβανε, καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ. καὶ πρὸς, τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα. Hoc est. Inuenio enim subducta ratione, si singuli quotidie singulas chœnicas tritici acceperint, ac nihilo plus, undecim Myriadas medimnûm singulis diebus absumptas: præterea trecenta & quadraginta. Itaq; si superiorem numerum colligendo pro medimno chœnicas octo & quadraginta acceperis, prouenient quidem medimnûm undecim myriades, sed præterea tantummodo septem & sexaginta medimna & quatuor chœnices. Si uero ineas rationem Medimnum non prorsus capere octo & quadraginta chœnicas, re accurate examinata inuenies hinc Medimnum capere septem & quadraginta chœnicas & septem octauas unius chœnicis atq; uicesimam octauæ ac paulo plus: quod uix ut quilibet intelligat definiri potest, & minutius est quàm ut definiri debeat. nondū igitur deest integra una octaua quo minus medimnū capiat octo & quadraginta chœnicas. Quod uero numerus plane non respondeat, aut librariorum uitio factum, quod tamen hic quia numerus non notis literarum, sed integris uerbis scriptus est, non contigisse uidetur: aut Herodoti ipsius quadam incuria chœnicum calculis non recte subductis. quod uerisimilius est. Qua de re nec locus hic sententiam aliorum, qui definierunt quot chœnicas capiat medimnum, infirmare quicquam potest. Nunc erit explicandum quot modios Romanos medimnum comprehendat: tum etiam quod Atticum & Siculum eiusdem fuerint capacitatis. Est autē Modius omnino uox latina, qua si quādo alij utuntur, & nomen & mensuram à Romanis mutuantur. ut contra Medimnum Græca quam nemo usurpat nisi de rebus Græcis loquens. Itaq; medimnum capere modios sex à multis traditur. Atque ut à Suida incipiam, is scribit. Μέδιμνον ἦν μοδίων. ς'. Id est. Medimnum igitur modiorum sex. Hæc namq; proprie ad hoc pertinent medimnum. In eadem uero sententia, in qua Suidas, est ille qui sic ait in libello de mensuris & ponderibus. ὁ ἀττικὸς μέδιμνος ἔχει ἡμίεκτα ιβ'. γὰρ

ιβʹ. τὸ δὲ ἡμιέκτον ἔχει χοίνικας. δʹ. ὥστε τὸν μέδιμνον ἔχειν χοίνικας. μηʹ ξέστας. ϟϛ. Id eſt. Atticum medimnum habet ſemiſextas duodecim. Semiſexta uero capit chœnicas quatuor. unde fit ut Medimnum capiat chœnicas octo & quadraginta, ſextarios ſex & nonaginta. Paulo ante ait idem. ὁ δὲ μόδιος ὁ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας. ηʹ. ὁ δὲ χοῖνιξ ξέστας βʹ. Id eſt. Modius uero Italicus capit chœnicas octo. Chœnix autem ſextarios duos. Hæc ille. Quis uero nõ intelligit ſi Medimnum Atticum capit octo & quadraginta chœnicas, Romanus uero modius octo, medimnũ capere ſex modios? Idem dicit Fannius his uerſibus de amphora loquens.

Huius dimidium fert urna, ut & ipſa medimni
Amphora, terq́ꝫ capit modium. ſextarius iſtum
Sexdecies haurit, quot ſoluitur in digitos pes.

Hæc igitur de Attico medimno ſcripta ſunt, ut & Cornelij Nepotis, qui ſic ſcribit in uita Pomponij Attici. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. nam uniuerſos frumento donauit, ita ut ſingulis ſex modij tritici darentur, qui modus menſuræ Medimnus Athenis appellatur. Sex legendum arbitror, & ſentit mecum Alciatus. Scriptum enim primo ſic puto VI. adiecto ſcilicet diſtinctionis puncto pleniore. librariũ uero puncto annumerato legiſſe ſeptem. atq́ꝫ ſic hoc mendum ut facile fieri potuit, accidiſſe. Eiuſdem planè capacitatis fuit Siculum medimnum. quod qui Siciliam habitabant non minima ex parte Græci erant. Sed Siculum quoq́ꝫ comprehendere ſex modios ex Auſonio intelligimus qui in Grippo de ternario numero ait.

Hinc Bromij quadrantal, & hinc Sicana medimna.
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat uſus agendi.

Quod è Ciceronis uerbis quoq́ꝫ cognoſci poteſt, qui ſic libro quinto in Verrem: Agri Leontini decumæ anno tertio uenerunt tritici medimna XXXVI. hoc eſt tritici modij CCXVI. Ineas rationem & inuenies medimnum ſex modios capere. Idem paulo poſt ait. Profeſsio eſt agri Leontini ad iugera XXX. hæc ſunt ad tritici medimnum XC. id eſt tritici modios DXL. millia. Si enim nonaginta millia medimnûm diſtribueris in modios, quemq́ꝫ uero in ſex, oriuntur modij DXL. Ex his igitur ſatis perſpicuum eſt Medimnum ſex capere modios Romanos. eiuſdem etiam capacitatis eſſe Atticum & Siculum. Iam declarandum eſt qua ratione Medimnum capiat ſex modios, Modium continere ſedecim ſextarios in Romanis menſuris libro primo declaraui. in his uero Georgicis Medimnum octo & quadraginta eſſe chœnicum, quæ cotylas efficiũt centum quadraginta quatuor. quia uero quatuor eiuſmodi cotylę efficiunt tres ſextarios, erunt ſextarij unius medimni centum & octo. hos ſi diuiſeris in ſex partes, quæq́ꝫ ſexta erit octodecim ſextariorum. Atticus autem ſextarius, ut probaui, minor eſt Romano

duabus uncijs mensuralibus. Si igitur duos sextarios Atticos fueris partitus, prouenient unciæ sex & triginta, quarũ duæ & triginta pro complendis sextarijs Romanis adijciendæ sunt. supersunt uero quatuor. Medimnum igitur capiet modios sex, sed quia supersunt sexies quatuor unciæ, continebit plus quàm sex modios sextarium unum & uncias quatuor· quam rem, tanquam paruam in tanta mensura, nõ uidentur curasse qui primo Medimnum sex esse modiorum literis consignarunt. Quod si quis ob id quod supererat sextarius unus & unciæ quatuor, contendere uelit locum Cornelij Nepotis non esse deprauatum, sed ab ipso scriptum medimnum septem modiorum, uereor ne nimis leue sit. Ad Alciatum uenio, qui cum Medimnũ Atticum capere octo & quadraginta cotylas probauerit ac Cotylen cõstituerit nouem unciarũ. nunq; potest explicare quõ capiat modios sex, ut in Cornelio Nepote recte credit debere legi. Non capiet enim nisi quatuor & dimidiũ si duas cotylas tam capaces esse, quàm capax est sextarius Romanus acceperis· quod tamẽ ipsum non uelle ex scriptis eius intelligitur. Igitur si rem diligenter examinaueris non capiet ultra quatuor modios Romanos & sesquisextarium. In idem impegit is cuius uerba recitantur à Suida. Sequitur enim ex ipsis modium esse sextariorum duodecim, quod nullus unquam scripsit. Quare nisi uiderem Chœnica & sextarium & cotylam ut mensuras rerum aridarum medicis secũdum eam proportionem in usu fuisse, facile mihi quispiam persuaderet è falsa cotyles usurpatione, nempe medicæ pro Georgica, eiusmodi Medimnum esse constitutum. Verum de his quisq; quod uelit, statuat. Certe medimnum capere modios sex non de eo quod è medica cotyle, sed quod è Georgica constituitur, intelligendum esse, nemo nõ ex ijs, quæ iam dixi, intelligit. Hæc igitur aduertens Budæus, ut est uir prudẽs & diligens Chœnica duorum sextariorum statuit. Sed cotylam Georgicam ignorans, putat nõ recte scriptum à Polluce Chœnica esse trium cotylarum. Idem Budæus & in Attica cotyle fallitur, eam eiusdem esse capacitatis, cuius est Hemina Romana arbitratus, Itaq; neuter satis inuenit, pace illorum dixerim, qui ex istis se expediret. Porrò modiũ Romanam uocem esse dixi· hanc igitur aut respuẽs Lucianus medimno utitur, ubi Romani scriptores habent modiũ· aut eandem mensuram censens, ut Alciatus sensisse putat· cum certe liceret ipsi loco eius ἑκτέα dicere, qui parum admodum à modio differt. In quo similiter Suidam, aut illum unde sua sumpsit, uidemus peccasse cum scribit de Annibale. ὅτι τὸ μέγεθος τῆς τοῦ ἀννίβου νίκης τῆς πρὸς ῥωμαίους καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συμφορᾶς ἐπ' ὄψιν ἀγαγεῖν τοῖς Καρχηδονίοις μηχανώμενος, τρεῖς μεδίμνους ἀττικοὺς πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων εἰς τὴν Λιβύην ἀπέπεμψεν, οὓς ἄρα τοὺς ἱππικοὺς καὶ βουλευτικοὺς ἄνδρας σκυλεύσας ἀνῄρητο. Id est. Quoniam studuit Hannibal uictoriæ suæ simul & hostiũ calamitatis

magni

magnitudinem Carthaginienſibus ante oculos ponere, tria medimna Attica plena aureis annulis miſit in Africam, quos ſcilicet dum ſpolia colligeret, equeſtris & ſenatorij ordinis uiris detraxerat. In eodem errore uerſatur Angelus Politianus ſcribens. Duplex amphora modius eſt, aut ſi mauis Gręce medimnus· tum Guarinus Veronenſis Strabonis interpres· inquit enim Strabo libro quinto. ὑπὲρ δὲ ῥώμης κασίλινον ἵδρυται ὑπὲρ τῷ οὐλτούρνῳ ποταμῷ. ἐν ᾗ πολιορκούμενοι Πραινεστίνων ἄνδρες μ. καὶ φ. πρὸς ἀκμάζοντα ἀννίβαν ὑπὲρ τοσοῦτον ἀντέσχον, ὥσθ᾽ ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντες μέδιμνον, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δὲ ὁ πριάμενος. Hoc ſic reddit. Romam uerſus autem Caſilinum eſt ad flumen Vulturnum, in quo præneſtini milites XL. & D. aduerſus Hannibalem uarijs inſtructum copijs, tamdiu obſidionem pertulere, dum inualeſcente fame, modius drachmis ducentis uenundaretur, & uenditor quidem mortem oppetierit, emptor autem incolumis euaſerit. Vides ut μέδιμνον uerterit modium. Sic enim legit. Ego legendũ cenſeo μῦν id eſt murem· quod quiſpiam hiſtoriæ Romanæ ignarus, putans eſſe notam, μέδιμνον ſcripſit, non conſiderans etiam tum debuiſſe adeſſe uel πυρῶν uel κριθῶν uel tale quidpiam· ne quis cenſeat id ipſius Strabonis ignorantia factum. Quod uero debeat eſſe μῦν ſatis oſtendunt uerba Plinij libro octauo cap. LVII. Veniſſe murẽ CC. nummis Caſilinũ obſidẽte Hannibale· eumq́ꝫ qui uẽdiderat fame interijſſe emptorẽ uixiſſe annales tradũt. & Valerij Maximi qui lib. VII cap. ſexto ſcribit. In illa obſidione & fide cum trecenti Præneſtini manerent, euenit ut ex his quidam murem captum ducentis potius denarijs uendere quàm ipſe leniendæ famis gratia conſumere mallet. Sed credo prouidentia deorũ effectũ, ut & uenditori & emptori quem uterqꝫ merebatur, exitum attribuerit. Auaro enim fame conſumpto manubijs ſordium ſuarum frui non licuit. Aequi animi uir, ad ſalutarem impenſam faciendã, care quidem, uerum neceſſarie cõparato cibo uixit. Idem etiam indicat Liuius libro XXIII ab urbe condita. Poſtremo ad id uentum inopię eſt, ut lora detractaſq́ꝫ ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua, mandere conarẽtur, nec muribus alioue animali abſtinerent. Budæus quidem aduertit locum Strabonis ab alijs diſsidere, ſed quo modo id contigerit non declarat. Redeo ad menſuras ne quis clamet οὐδὲν πρὸς μέτρον. Chœnica tres cotylas Georgicas capere demonſtraui, quæ efficiunt uncias menſurales quadraginta & dimidiam, duos ergo ſextarios Romanos, ſed remanet ſemuncia, quam non curantes quidã duorum ſextariorum eſſe dicunt, ut Græcus ille ignotus, cuius uerba paulo ante retuli. In quam ſententiam diſcedit etiam Budæus recte conſiderans Medimnũ non poſſe ſex modios capere ſi Chœnica minorem duobus ſextarijs Romanis uelimus accipere. Sed idem ignorans, ut dixi, cotylen Georgicam, non quiuit intelligere quo modo Chœnix eſſe

posſit trium cotylarum, quod Pollux tradidit. quare ſententia Pollucis reiecta, ſtatuit eam duorum ſextariorū capacem. Verum Chœnix cibus erat diurnus. unde Suidas ſcripſit. ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερησία τροφή. Hoc eſt. Chœnix enim cibus diurnus. Idem ſibi uult Heſychius cum ait. χοίνικες αἱ ἡμερησίαι τροφαί. Quin etiam Alexarchus, ut refert Athenæus libro tertio ex hiſtorijs Heraclidis, in ciuitate Vranopoli à ſe condita nouam ſermonis proprietatem inducens inter cętera Chœnicē ἡμεροτροφίδα, quod eſſet menſura cibi diurni uocabat. Idem etiam ex Herodoto intelligi poteſt, qui tritici chœnica abſumendam quotidie ſingulis uiris, qui erant in exercitu Xerxis, partitur. Et è Pythagoræ ſymbolo, χοίνικι μὴ ἐπικαθίσαι. Id eſt. Chœnici ne inſideas. Quo monemur ne uictu unius diei quæſito, curemus craſtinū. Quod ſymbolū Eraſmus doctiſsime enarrauit in adagijs, quam ob rem mihi ſilendum puto. Nec ipſum neglectum eſt à Budæo. Hinc Homericus Telemachus ait in decimonono Odyſſeas.

Οὐ γὰρ ἄεργον ἀνέξομαι ὅς κεν ἐμῆσι γε
χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς. Id eſt.

Haud operis uacuum noſtram contingere quemquam
Chœnica perpetiar, longis licet hoſpes ab oris
Venerit.

Vtitur uero Homerus menſura pro demenſo diurno quod Chœnice olim diſtribuere ſolebant. Itaq; ex his intelligitur Chœnicē eſſe Gręcis menſuram cibi diurni, ut Romanis ſextariū caſtrenſem, qui duos urbicos capiebat, quemadmodū libro primo declaraui. Vt appareat ex Herodoto & Hieronymo eandem uictus rationem Græcis & Romanis militiæ fuiſſe. Sed & domi fuit, quod ex demenſo percipitur, de quo ſic interpres quidam Terentij ſcribit ſuper hoc quod eſt in Phormione:

Quod ille unciatim uix de demenſo ſuo
Suum defraudans genium comparſit miſer
Id illa uniuerſum abripiet.

Ait nanq; interpres: Serui quaternos modios accipiebāt frumēti in menſem, & id demenſum dicebatur. & utrū à menſe an à metiendo incertum. Hæc ille. Ad hanc conſuetudinem alluſit Iuuenalis ſatyra XIII.
Seruorum uentres modio caſtigat iniquo.

Faciunt autem quatuor modij ſextarios quatuor & ſexaginta, ſi igitur menſem ſtatuas eſſe triginta dierū, cibus diurnus duo erunt ſextarij, ſed ſupererunt quatuor quos partim in reliquos quinq; dies, quos habent duodecim anni menſes, præterquam quod quilibet ex ipſis habeat triginta dies, diſtribues partim in ſemunciam, quam quæq; Chœnix plus habet duobus ſextarijs Romanis, conſumes ſi quid uero prętera ſuperſit corollarij uice datū cenſeri poteſt. Reſpondet autem demenſo

menso Græce σιτομέτριον. quod in triginta dies datum fuisse ex Polybij loco, qui est in quarto, opinor intelligi posse. ὁ δὲ Φίλιππος διαδοὺς ὅτι μέλλει σιτομετρεῖν, ἐκήρυξεν ὅσοι μὴ πλεῖον ἔχουσι τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον ἀπογράφεσθαι πρὸς αὐτόν. Id est. Philippus autē distribuens, quod uolebat demetiri, proclamare iussit qui amplius non haberent triginta dierum cibum sibi debere designari. Sed quod Terentij interpres scribit demensum utrum à mense an à metiendo incertū miror cum Plautus in Menæchmis hoc ioco satis indicet à demetiendo esse dictum;

Nunc argumentum uobis demensum dabo,
Non modio, neq; trimodio, uerum ipso horreo.

Sed de Chœnice atq; adeo de Georgicis mensuris satis multa. Iam ad Hippoiatricas ueniam. quas Latini mensuras mulomedicinæ siue artis ueterinarię dicerent. Vt enim illi eos ab equis, ita hi à mulis curandis nominarunt. Sed ijdem medici pecorum κτηνιατροί, inquit Varro, appellantur. Sic uero habent: ἡ κοτύλη ἔχει ὀξύβαφα. β. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. γ. ὁ δὲ κύαθος μύστρα. δ. τὸ δὲ μύστρον κοχλιάρια. β. Quod est: Cotyle capit oxybapha duo. Oxybaphum cyathos tres. Cyathus mystra quatuor. Mystrū cochlearia duo. Sed quia Cotyle capit libram mensuralē, oxybaphū capit selibrā. Cyathus uncias duas. Mystrum semunciam. Cochleariū drachmas duas. Maiores autem mensuras non addidi, quod nec Græcus, unde hæc sumpsi, addiderit. tum etiā quod quisq; facile posit Cotyle constituta ad ipsam tanquam ad regulam quandam eas dirigere. Sed subijciam uerba Græci illius. ἡ κοτύλη ἔχει οὐγγίας. ιβ. ὀξύβαφα. β. τὸ δὲ ὀξύβαφον κυάθους. γ. κύαθος ἔχει μύστρα. δ. κοχλιάριον δὲ ἐστι μύστρου τὸ ἥμισυ. τὸ δὲ ὀξύβαφον ποιεῖ οὐγγίας. ς. ὁ δὲ κύαθος ποιεῖ οὐγγίας. β. Id est. Cotyle habet uncias duodecim, oxybapha duo. Oxybaphum uero cyathos tres. Cyathus habet mystra quatuor. Cochlearium autem mystri dimidium est. Oxybaphum quidem facit uncias sex. Cyathus uero uncias duas. Ex quibus uerbis intelligitur cuiusq; mensuræ capacitas quo ad minores & uncias. Verum quia ἔχει ambiguum est: nam & χωρεῖ & ἕλκει significat: nos hic mensuralem unciam & libram intelligimus ob has causas, & quod nullus liquor ab ipso exprimatur, quod æquū fuisset eum facere, si de ponderalibus sentiret, & quod nullus ex loquendi quadam consuetudine intelligi facile posit. Videtur autem hinc orta hæc mensurarū constitutio, quod medici aliqui, ut supra in Atticis testimonio Galeni probaui, Cotyle pro libra Romana mensurali sint usi. quos, puto, ueterinarij imitati tales mensuras sibi proprias fecerunt. Quod si quis uncias ponderales acceperit, ostendat de quo liquore sit dictum· quod cum facere non posit, mensurales rationibus quibusdam permoti intelligemus. De hoc cyatho scribit Suidas. κύαθος. ἀντλητήριον μέτρον ὑγροῦ, οὐγγιῶν. β. Id est. Cyathus mensura, qua res liquidas haurimus, unciarum duarum. Et

Hesychius

Heſychius. Κύαθος λέγεται ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Hoc eſt, Cyathus capit liquoris alicuius uncias duas. Si liquoris alicuius, neceſſe eſt, ut de menſuralibus intelligamus, aut ſi nolumus, diuerſæ capacitatis conſtituamus cyathos, quod ualde abſurdum eſt. tot enim tum erũt diuerſi cyathi quot liquores diuerſi, atq; cyathus mellis quãto capacior tum erit cyatho olei? Abſurdum dixi, nam certæ & definitæ capacitatis ſextarius Romanis fuit unicus, qui ſecundum quod modo hac modo illa re fuit impletus, ita rerum pondus diuerſum, manente eadem mole, emerſit. atq; ſic etiam ſecundum rerum quas metimur uarietatem, diſsimilitudo ſextarij tradita eſt ab autoribus. Ita Fannius uini ſextariũ id eſt tantum uini, quantum ſextarius capit, pendere uncias uiginti ſcripſit, olei ſelibram, mellis libras duas & dimidiam. Sin autem Heſychius pondus certi liquoris ſignificare uellet, aut eum nominaret, aut ex loquendi quadam conſuetudine, quæ hic nulla probari poteſt, iam ante notus eſſet, minime uero diceret alicuius liquoris. Huius penè capacitatis Cotylen nobis conſtituit ſine teſtibus Africanus unus è iunioribus Græcorum medicis cum ſcribit. Quam enim comparationem rationemue libræ pondus ad minam habet, libræ menſura eandem ad Cotulam habet, ſextarij ſcilicet Xeſtęue dimidium. Sic M. Fabius Caluus nobis illa ſuo more uertit. Sed ipſe Africanus paulo ante declarauit quam rationem habeat libra ponderalis ad minam his uerbis, Mna Attica ergo ſtateras quinq; & uiginti habet. libra uero Italica ſtateras quatuor & uiginti. Hęc uera eſſe quiſq; è ſequentibus libris intelliget. Nam Mina Attica drachmarum eſt centum. Libra Romana ponderalis ſex & nonaginta. Viceſima igitur quinta parte maior eſt mina Attica libra Romana, id eſt ſtatere uno ſiue quatuor drachmis. Eadem igitur parte maior eſſe debet Cotyle, libra menſurali, Cum autem duodecim habeat uncias, quas ſi in ſemuncias diuiſeris, habebis ſemuncias quatuor & uiginti, una ſemuncia maior erit Cotyle. Fiet ergo quinque & uiginti ſemunciarum, id eſt libræ & ſemunciæ, non libræ ſolum, ut Alciatus eum ſcripſiſſe ait. Sed tamen id quod dixi, ab Africano forte inuentum, cui pulchrum uiſum eſt libram menſuralem ſic cõferre Cotylę, ut ponderalis recte minæ Atticæ conferri poteſt. Hoc ex Africano colligitur, quomodo uero illud ipſum quod Hermolaus uoluit, iterum nõ uideo. Certe Africanus Choa liquoribus repletũ aſſerit idem pendere quod Fannius. nempe uini libras decem. olei nouem. mellis quindecim. Vnde ſequitur amphoram uini pendere libras octoginta, olei duas & ſeptuaginta. mellis centum uiginti. Hermolai uerba ſuperiori libro retuli. Sed relinquamus Africanũ qui ſibi ipſe non ſatis conſtat, quis enim non uidet, ſi Cotyle capax ſit librę menſuralis & ſemunciæ, Choa cuiuſq; liquoris nominati non multo plus pendere quàm ipſe ſcripſit? Ad Iſidorum uenio, qui cum ſuperioribus ſentit, dicens

cotylen pendere libram. Hoc tamen Africano indoctior quod appendit scribit, discrimen quod est inter libram pondus & mensuram ignorans. Qui Budæum etiam uirum summe doctum induxit ut erraret, sicut libro primo diximus. Porrò usum Hippoiatricarum mensurarum pluribus probare nequeo, quod apud Græcos huius artis scriptor nullus, quod sciam, extet præter Absyrtum, quem mihi uidere non contigit, etsi sciam principi Mantuano esse. Hæ autem mensuræ ab alijs distinctæ, toti huic tractationi non parum lucis afferent. Sequitur nunc liber tertius in quo pondera rerum, quas metimur, declarare decreui.

GEORGII AGRICOLAE LIBER TERTIUS DE PONDERE RERUM quas metimur.

Ametsi magnus labor fuit Romanas mensuras inquirere, maior etiam Græcas non inuenire modo, sed & disponere inuentas, & sic tradere ut dissimilitudines, quæ sunt in ipsis, intelligi possent, is tamen fuit facilior, quod esset simplex. hæc enim mensurarum tractatio tunc solis autoritatibus erat confirmanda, quæ terminos pegerãt, quos transire minime liceret. Quẽ uero laborẽ in hoc libro suscipiemus, is quia duplex difficilior futurus est. Etenim non agendũ tantũ erit quo sententia nostra confirmetur scriptorum testimonijs, sed experientia ipsa, si quid inciderit cõtrouersum, magna ex parte discutiendum erit. In quo non exigua inest difficultas. Primo quòd res quas metimur multæ admodum & uariæ sint. Deinde quod non aridæ modo plurimũ à liquidis in pondere differant, uerum etiam quę sub utroq; genere comprehenduntur, non minimum inter se. Nam ut experti sumus à siccis permultis grauitate longe uinci liquores, ita usus rerum nos docuit eosdem liquores pondere seminum quædam genera uincere. Quo etiam nobis constat, uinum oleo & mel contra uino multo grauius esse. Aquam autem proxime accedere ad pondus uini, sed pluuiam, ut ab omni admistione terræ puram. Nam cæteræ quanto plus uel minus ea permixtæ fuerint, tanto grauiores inueniẽtur, leuiores'ue. Sed oleũ quoq; quod omnium minus uariat, si non diligenter fuerit ab amurca ac retrimẽto purgatũ, ut de de facticio nihil dicam, puro grauius est. Et uinũ quod nigrum ob colorem rubeum obscurum uocant, ruffo aliquanto plus

pendit

pendit. Et mel despumatũ, eo quod è fauis destillarit. Quid? Nihil tam simile est quàm lac lacti, alterum tamen est altero grauius. Sic non minus in aridis ordeũ grauius est auena, far ordeo, triticum farre. Denique & triticum tritico, et ordeum ordeo plus pendit. Similiter de auena far re & aliis censendum. Itaque cum tanta sit rerum dissimilitudo in pondere, quis non uideat, quæso, quàm lubricum sit hic quidpiam definire? aut quis ualde miret eos, qui de hac re scripserunt, inter se nõnihil dissidere? Potest tamen in nonnullis penè certi quiddam statui, quod à ueteribus Græcis tantum abest ut sit neglectum, ut id diligenter exquisitum maximo consensu collocatum fuerit in usu quotidiano. Veluti olei pondus, quo mensuras Atticas, quas & medicas diximus, declararunt. Ego & autoritate ueterũ, et experientia fretus pondera cuiusque mensuræ refertæ his liquoribus, qui potissimum in usu sunt medicinæ, diligenter expendam, cum quod medicis id ualde sit utile futurũ, tum maxime quod Budæus & Alciatus & Portius cum sextarium Romanum exponere sunt conati, uncias retulerint ad pondus, nõ ad mensuram. Sed primo uideamus quantum quæque mensura oleo puro plena pendat. Vt autem à Romanis incipiã, Culeus capit, quemadmodum libro primo probauimus, mille & sexcentas libras mẽsurales, quæ nõ mutantur. pendit uero olei libras mille trecentas triginta tres et uncias quatuor. Amphora capit libras octoginta, pendit sexaginta sex & uncias octo. Vrna capit libras quadraginta, pendit triginta tres & uncias quatuor. Cõgius capit libras decem, pendit octo & uncias quatuor. Sextarius capit libram & bessem, id est uncias uiginti, pendit uncias sedecim drachmas quinque scripulũ unum. Hemina capit uncias decem, pendit uncias octo, drachmas duas, & scripula duo. Quartarius capit uncias quinque pendit quatuor & drachmam unam & scripulũ unum. Acetabulum capit uncias duas & semunciã, pendit duas uncias & scripula duo. Cyathus capit sescunciam drachmã & scripulum, pendit unciam unã, drachmas tres & siliquas duas. Ligula capit drachmas tres & scripulum unum, pendit drachmas duas & scripula duo & siliquas duas. Hæc mea sententia est de pondere olei, si ad Romanas mensuras exigatur. cuius fides rursum ab autoribus est petenda. Cotylen Atticã nouem uncias cornu libralis, id est mensurales capere supra in Atticis Galeno teste planũ feci, ut Romanam heminã decem in Romanis. Sed eodem autore nouem eiusmodi unciæ olei, pendunt uncias septem & semunciam. Ait enim. ἕλκουσι γὰρ αἱ. θ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασι ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικάς. Id est. Pendũt enim unciæ nouem Italicæ, quæ sunt in cornibus intersectis uncias septem & dimidiam ponderales. Quod cum sit, decem unciæ mensurales, quas continet Hemina Romana pendũt octo uncias & drachmas duas & scripula duo. Hoc olei pondus ex alio Galeni loco non minus

intelligi

intelligi poteſt, qui eſt lib. VI. de cōpoſitione medicamentorū ſecundū genera. ἐγὼ γοῦν ἐν τῇ ῥώμῃ τὴν τοῦ ἐλαίου καλουμένην λίτραν, ἣν διὰ τῶν κατατετμημένων κεράτων μετροῦσιν, ἔστησά ποτε βουλόμενος μαθεῖν, ὁπόσον ἔχει σταθμὸν τοῦ βάρους. εὗρον δὲ ταῖς σταθμικαῖς δέκα οὐγγίαις ἴσας τὰς μετρικὰς τοῦ ἐλαίου. ιβ. Id eſt. Ego ſanè olei libram Romæ nuncupatam, quam interſectis cornibus metiuntur, appendi aliquando cupiens ſcire quantum ponderis haberet. inueni uero duodecim uncias menſurales, decem ponderalibus æquales. Vnde apparet libram & unciā menſuralē non è ponderalibus, ut una alteri reſpondeat, conſtitutas, quemadmodū hodie à pharmacopolis ignorantia quadam ſolent conſtitui. Sed de his aliâs. nunc ad id ueniā, quod ſuperiori libro promiſi me declaraturum, nempe quid hi medici ſibi uoluerint, qui Cotylen tradiderunt unciarum eſſe ſedecim, & duarum tertiarum unciæ. Quamuis autem Galenus, quod ſciam, nuſquam illud declararit, uidētur tamen mihi, ut tum dixi, primo ſextarij uocem reſpuiſſe, ac ſuam potius quàm latinam uſurpaſſe. Deinde ut ipſis uſitatum erat Cotylen Atticam dicere drachmarum ſexaginta, hoc eſt unciarum ſeptem & dimidiæ, non exprimentes oleum quod alioqui ſatis intelligeretur è conſuetudine illa loquendi: ſic etiam Cotylen, qua loco Romani Sextarij uterentur, arbitror eos dixiſſe drachmarum eſſe centum triginta trium & ſcripuli unius: quæ efficiunt uncias ſedecim & duas tertias: quod de oleo dictū puto. Tametſi Galenus eos de uncijs menſuralibus locutos uidetur accepiſſe: quod ſine ulla ratione ab ipſis dictū apparet meo iudicio. Itaq; niſi ſic ſentiamus, ſoli illi nihil rationis habuerunt, cur tantam cotylen conſtituerint. qui enim Cotylen aiunt nouem unciarum eſſe menſuralium, Atticam dicunt: qui decem, Romanam heminā: qui duodecim libram Romanam. Qui uero tradunt eam unciarū eſſe ſeptem & dimidiæ de pondere ſentientes, iterum Atticam intelligunt: ſic arbitror qui ſedecim & duarum tertiarum unciæ, Romanū ſextarium. Sed hic forte quiſpiam dubitabit, amphora olei fuerit menſura necne. Equidē fuiſſe in Varrone aduerto, qui ſic ait. Quidam ipſum triticum conſpergunt, cum addunt circiter in M. modium, quadrantal amurcæ. Nam ſi amurcæ, quid ni & olei? Quod igitur menſuras magnas quaſi cuiuſcq; liquoris fuerint, expoſui, non ſine exemplo feci, ſed ſecutus ſum in hoc Græcos, qui idem in Romanis menſuris explicandis fecerunt. Iam ad Atticas, quas medicas appellaui, tranſeundum. Metretes capit centum & octo libras, pendit oleo plenus nonaginta. Chus capit nouem, pendit ſeptem cum dimidia. Sextarius, ſiue ut ipſi ξέστης, capit ſeſquilibram, pendit librā & quadrantē, ſiue unc. XV. Cotyle capit uncias IX. pendit ſeptem & ſemunciā. Semicotyliū, quod Romani quartarium appellarent, capit unc. quatuor & ſemunc. pendit unc. tres, ſemunciā & drachmas duas. Oxybaphum capit uncias duas & drachmas duas, pendit

ſeſcunciam & drachmas tres. Cyathus capit ſeſcunciã, pendit unciam & drachmas duas. Tantum pendunt menſuræ Atticæ oleo refertæ. quod ut perſpicuum fiat non inutile erit iterum uerba Galeni integra aſcribere quæ ſunt quinto libro de compoſitione medicamentorum ſecundum genera. ὁ μὲν γὰρ ἥρας. ρπ. δραχμὰς ἔγραψεν εἰς σταθμὸν ἀνάγων οὐκ εἰς μέτρον τὸ ἔλαιον. ὡς. ξ΄. δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης. καὶ γὰρ ἕλκει ἡ ἀττικὴ. θ. οὐγγιῶν οὖσα τῶν ἰταλικῶν. ἕλκουσι γὰρ αἱ. θ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν οὐγγίας σταθμικὰς αἵτινες. ξ. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας η. δραχμὰς δεχομένης. Id eſt. Heras quidem centum octoginta drachmas ſcripſit ad pondus oleum reducens, non ad menſuram. tanquã Cotyle pendat drach. ſexaginta. pendit enim eas Attica, quę nouem unciarũ Italicarum exiſtit. Etenim nouem uncię Italicæ, in cornibus interſectis diſcretæ, pendunt uncias ponderales ſeptem & dimidiam, quæ ſexaginta drachmæ fiunt, ſi uncia una octo drachmas ceperit. Sic Galenus. Ex cuius uerbis diſcere poſſumus tantum olei, quantum capit Cotyle Attica, pendere uncias ſeptem & ſemunciam. atq; ita Sextarium quindecim uncias. Hac ratione ſcripſit Plinius lib. primo & uigeſimo capite ultimo de Atticis menſuris. Cyathus pendet per ſe drachmas decem. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt drachmas quindecim. Hæc enim planè cum ſuperiori ratione cõueniunt. Medici autem in medicamentis, præſertim emplaſtris, oleo præ cæteris liquoribus utuntur, quam ob rem huius pondus etiam potiſsimum eis curæ fuit, quod ipſum ex alijs multis Galeni locis obſeruare licet. Hinc conſuetudo illa explicandi menſuras ipſius olei pondere nata, nemine non intelligente tunc, etſi non exprimeretur, de oleo dici. Cõſentit etiã cum his Fannius ſic ſcribens.

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.
Sed de abaco nobis id pondus ſæpe notatur.
Bis quinq; hunc faciunt drachmæ ſi appendere tentes,
Oxybaphus fiet, ſi quinq; addantur ad illas.

Fannij hæc uocabula etiam omnia Attica ſunt. nec poſſunt aliter intelligi quàm de pondere olei. Hac eadem ratione quæ ſcripſit Alciatus uera ſunt, ſi oleum, quo Atticæ menſuræ plenæ fuerint, intelligamus. ſed ipſe hoc noluit, uerum triticum leuiſsimũ intelligẽs & Romanum ſextarium, putat in commune ſtatuiſſe ueteres ſextarium Romanum eſſe unciarum quindecim de quibus infra dicam. Porrò hoc modo loquendi menſurarũ pondera dubio procul exponit Cleopatra cum ait. κοχλιάριον ἔχει ∠. α. ὁ κύαθος ἔχει ∠. ι. ἢ Γο. α. καὶ τέταρτον, γράμματα λ. ὀβολοὺς. ξ΄. θέρμους ϟ. κεράτια. ρπ. χαλκοῦς. υπ. ἔστι δὲ ὁ κύαθος κοτύλης τὸ ἕκτον. ἡ κοτύλη μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους. ϛ. σταθμῷ δὲ ∠. ξ΄. Γο. ζϛ΄. γράμματα ρπ, ὀβολοὺς τξ. θέρμους φμ. κεράτια ,απ. χαλκοῦς ,βωπ. τὸ ξυβλίον

τὸ

τὸ αὐτὸ μέτρον χωρεῖ τῇ κοτύλῃ. ἔχει γοῦν μέτρῳ μὲν κυάθους. ς. σταθμῷ δὲ < ξ΄. ὁ ξέστης μείζων ὢν ἔχει κοτύλας. β. σταθμῷ δὲ δραχμὰς, ρκ. καλεῖται δὲ παρὰ αἰγυπτίοις ὁ ξέστης ἴνιον. τὸ ὀξύβαφον ἔχει κοτύλης τέταρτον. κύαθον αϛ΄. σταθμῷ δὲ <. ιε. ἡ κόγχη ἡ μεγάλη τὸ αὐτὸ μέτρον σώζει τῷ ὀξυβάφῳ. ἔχει δὲ μέτρῳ μὲν κύαθον αϛ΄. σταθμῷ δὲ <. ιε. ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον, σταθμῷ δὲ <. ε. μύστρον τὸ μέγα ἔχει κοτύλης τὸ ἑκκαιδέκατον. ὃ γίνεται <. γϛ΄. τέταρτον. τὸ δὲ μικρότερον κοτύλης τὸ κβ΄. ὃ γίνεται <. κ. γράμματα. κ. κεράτιον α. καὶ τὸ ἑνδέκατον. ὁ χοῦς ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. ξέστας δὲ. ς. χοίνικας δὲ. δ΄. σταθμῷ δὲ ἔχει ὁ χοῦς <. ψκ. Id est. Cochlearium pendit drachmam unam. Cyathus pendit drachmas X. siue unciam unam & quartam eius partem, ſcripula XXX. obolos LX. lupinos XC. ſiliquas CLXXX. Aereolos CCCCLXXX. Eſt uero Cyathus cotyles pars ſexta. Cotyle menſura quidem continet cyathos ſex. pondere uero drachmas LX. uncias ſeptem cum dimidia. ſcripula CLXXX. obolos CCCLX. Lupinos DXL. Siliquas MLXXX. Aereolos, MMDCCCLXXX. Tryblium eandem menſuram capit, quam Cotyle. menſura enim continet cyathos ſex. pondere uero drachmas LX. Sextarius menſura quidem continet cotylas binas, pondere uero drachmas CXX. Sextarius autem apud Ægyptios Inium appellatur. Oxybaphum continet cotyles quartam, & menſura quidem continet ſeſquicyathũ, pondere uero drachmas XV. Concha maior eandem menſuram ſeruat quam oxybaphum. continet enim mẽſura ſeſquicyathum, pondere uero drachmas quindecim. Minor autem concha continet menſura dimidium cyathum, pondere uero drachmas quinq;. Myſtrum maius cõtinet cotyles decimamſextã, quæ fiunt drachmæ tres ac dimidia & quarta. Minus uero cotyles uigeſimam ſecundam, quæ fiunt drachmæ duæ, ſcripula duo, ſiliqua una & undecima. Chus continet menſura quidem cotylas Atticas duodecim, ſextarios autẽ ſex, chœnicas quatuor, pondere uero pendit drachmas DCCXX. Hæc Cleopatra. quæ ſi olei pondus intelligas, ut debet intelligi, uera ſunt, atq; Cleopatra cũ Galeno congruit: ſin alios liquores, noſtra probatione nõ perſuaſus, minime. Eadem uero ratione plериq; alij apud Græcos intelligendi ſunt, quorum uerba aſcribere ſuperſedeo, ne nimium magnitudo libri creſcat. Sequitur ut ſimiliter explicem quantum Georgicæ menſuræ oleo repletæ pendant. Verum in his quia Cotylen ſeſquialteram proportionem habere ad Atticam medicam probauimus, hæc conſequuntur. Metretes capit centum & octo libras, pendit nonaginta. Amphoreus capit quatuor & quinquaginta, pẽdit quadraginta quinq;. Chus capit tredecim & dimidiã, pendit undecim & uncias tres. Cotyle capit libram & ſeſcunciam, pendit uncias undecim & drachmas duas. Oxybaphum capit tres uncias & drachmas tres, pendit uncias duas & drachmas ſex ac dimidiam. Cya-

thus capit uncias duas & drachmas duas, pendit unciã unã & drachmas septem. Mystrum capit semunciã & drachmam dimidiã, pendit drachmas tres ac dimidiam & quartam drachmæ partem. Ita se habẽt Georgicæ. Hippoiatricæ uero, in quibus Cotyle proportionem super tertiam habet ad Atticam medicam hoc modo. Cotyle capit libram unam, pendit uncias decem. Oxybaphum capit dimidiam libram, pendit uncias quinq;. Cyathus capit uncias duas, pendit unciã unã, drachmas quinq; & scripulum. Mystrum capit unciam dimidiam, pendit drachmas tres & scripulum unum. Cochlearium capit drahmas duas, pendit drachmã unam, & scripula duo. Sic declaratæ sunt etiam Hippoiatricę. Hęc autẽ omnia sunt intelligẽda de oleo simplici ab amurca, qui est humor, ut ait Varro, aquatilis, ac retrimento, bene defecato. nisi enim tale sit grauius est. quemadmodũ etiam factitij genera omnia natiuo grauiora sunt, & multum inter se differunt. quæ omnia exquirere curiosum uidetur, & non magnæ utilitatis. Nũc tempus est ut minores mensuras conchyliorum nominibus appellatas explicem, quod me facturum primo libro recepi. De quibus cum diuersa admodũ tradita sint ab autoribus, equidem malo Cleopatram sequi, quod eius scripta sint doctissima. Sunt uero hæ mensurę minores, Concha. Mystrũ. Cheme. Cochlearium. Itaq; Concha duplex est, maior et minor, quod è Cleopatra intelligi potuit, de maiori quoq; scribit Nicãdri interpres idem quod Cleopatra. ἡ μεγάλη κόγχη ἴση τῷ ὀξυβάφῳ. Id est. Concha maior æqualis est oxybapho. Quæ uerba in exemplari excuso leguntur corruptissima. Maior igitur eiusdem est capacitatis cuius oxybaphum. Minor dimidium cyathum capit. Hæc autem, ut ex eiusdem Cleopatræ uerbis liquet, pẽdit drachmas quinq;. Illa uero quindecim, quod sit triplo maior. Nec uideo aliter ferè autores minores mensuras explicasse, quàm pondere olei, quod ipsum supra declaraui. Vsi sunt & Latini concha pro mensura. Cato capite CLVI. Si amplius ibit sumito farinæ minutæ conchas duas, infriet in aquam, paulum bibat, consistet. Hæc ille. Qui quoniam utitur acetabuli uoce, nõ uidetur pro eodem accepisse. Idẽ Cato usus est concha pro uasis genere capite LXVI. Cortinam plumbeã in lacum ponito, quo oleũ fluat. ubi factores uectibus premerint, cõtinuò capulator concha oleum q̃ diligentissime poterit, tollat. nec cesset. Sequitur Mystrum quod duplex esse item Cleopatra tradit. Maius ex eius sententia est decimasexta pars cotyles, pendit uero drachmas tres ac dimidiã, & quartam drachmæ partem. Minus autem uigesima secunda pendens drachmas duas, scripula duo, siliquam unã & grani quatuor undecimas. Porrò maius Georgicum dicere possumus: ibi enim fuit in usu, ut uidere licet è ponderum collatione. Minus autem medicum. Quod etiam explicat Fannius, Atticas siue medicas mensuras declarans, hoc hemistichio.

At myſtrum cyathi quarta eſt.

Paulo tamen leuius pondus definit quàm Cleopatra, ut proportio ſeſquialtera & hic maneat inter medicũ & Georgicum myſtrum. Pendit enim cyathus ipſi drachmas decem· quarũ quarta pars ſunt drachmæ duæ & dimidia. idem dicit Nicandri interpres. ὁ κύαθος ἔχει μικρὰ μῦστρα τέσσαρα. Id eſt. Cyathus capit minora myſtra quatuor. Itaq; hi duo pulchre inter ſe congruunt. Nec ab ipſis diſsidet Græcus quidam, quiſquis ille eſt, nec enim nomen exprimitur, qui ſic ſcribit in libello de menſuris & ponderibus. τὸ μέγα μῦστρον κοτύλης ἐστὶν ὀκτωκαιδέκατον. ἄγει δραχμὰς. γ. γράμμα. α. τὸ δὲ μικρὸν κοτύλης εἰκοστοτέταρτον. ἄγει δραχμὰς β𐅵. Id eſt. Maius myſtrum Cotyles eſt octaua decima pars. pendit autem drachmas tres & ſcripulum unum. Minus uero Cotyles quarta & uigeſima pendens drachmas duas & dimidiã. Sic ille, maius his uerbis conſtituens capacitatis minoris quàm Cleopatra, minus uero eiuſdem planè cuius Fannius & Nicãdri interpres. Ipſius igitur duo myſtra proportionem ſupertertiam inter ſe habent. Deinde tamen additur τὸ δὲ δικαιότατον μῦστρον γράμματα ἔχει ὀκτώ. Hoc eſt. Iuſtiſsimum autem myſtrum ſcripula pendit octo. Idem ferè ſentiens quod Cleopatra, quæ id de minori tradit, niſi quod Græcus ille ob difficultatem, aut aliud quippiam, accurate rationem non ſubiecit, omittens ſiliquam unam & grani quatuor undecimas. Sed hic non multum ab alijs diſceſsit. alter uero, cuius nomen nihilomagis indicatur, ſiue mauis Paulus Ægineta, maxime diuerſa ſcribit. τὸ τρυβλίον ἢ ἔχει μῦστρα μεγάλα. γ. ὀξύβαφα δὲ. δ΄. τὸ γὰρ μέγα μῦστρον ἔχει ὀξύβαφον. α. τρίτον. τὸ δὲ ὀξύβαφον ἔχει κύαθον α𐅵. ὁ δὲ κύαθος ἔχει χήμας μικρὰς ἤτοι μῦστρα μικρὰ. β. Id eſt. Tryblium autem capit myſtra maiora tria, oxybapha uero quatuor. Maius enim myſtrum capit oxybaphum unum & tertiam ipſius partem. Oxybaphũ uero capit ſeſquicyathum. Cyathus autem chemas minores ſiue myſtra minora duo. Hactenus ille. Qui cum Romanas menſuras explicarit, in præcedẽtibus quidem earum capacitatem, in ſequentibus pondus tribus notis liquoribus, hæc interiecit· quæ nec cum Romanis nec cum Atticis conueniunt. Igitur importuna ſunt aut falſa. Importuna ſi alterius cuiuſpiam reipublicæ fuerunt, in loco enim non ſunt admixta Romanis. Falſa ſi ita Romanas menſuras habere putans tradit. Itaque quod ipſe appellat myſtrum minus uel chemen minorem, Cleopatra concham nominauit. Poſtremo μῦστρον diminutiuum eſt τοῦ μυὸς, Id eſt, muris. unde latinis muſculus diceretur. Μῦς uero conchylij genus eſſe ex Ariſtotele liquet. Cheme autem ſimiliter duplex eſt. Maior eſt uiceſima pars cotyles pendens drachmas tres. Minor triceſima, pendens duas. De quibus audiamus rurſum hæc Cleopatræ uerba, χήμη, ἡ μεγάλη ἔχει δραχμὰς. γ. καὶ ἡ μικρὰ δραχμὰς β.

Hoc eſt. Cheme maior pendit drachmas tres, minor duas. Cum ergo cotyle pendat drachmas ſexaginta, ut iam probaui, perſpicuũ eſt Chemen maiorem partem cotyles eſſe uigeſimam, minorem trigeſimam. Itaq; maior cheme habet proportionem ſeſquialteram ad minorem· ex quo & hanc recte Medicam, illam Georgicam opinor dixerimus. De Cheme Suidas ſcribit χήμη εἶδος ὀστρέου. Id eſt. Cheme ſpecies oſtrei. Rectius tamen conchylij ſcripſiſſet. Chemen maiorem intelligit Crito apud Galenum quinto libro de compoſitione medicamentorum ſecundum locos cum ait. Λυθαργύρου χήμη. Quidam, ut ego ſentio, docere uolens de qua Cheme ſentiat adiecit ὑγροῦ δραχμὰς. γ. non his uerbis ſpumæ argenti pondus explicans, ſed olei ſi eo cheme impleatur. Habet Fannius quoq; chemen cum inquit.

At tertia myſtri
Quam uocitant chemen, capit hæc cochlearia bina.

Quæ de Cleopatræ minori cheme intelligi non poſſunt, multo uero minus de maiori· neutra enim neq; maioris myſtri, neq; minoris tertia eſt. Dioſcorides autem in libello de menſuris & ponderibus Chemen pro quarta cyathi parte accipit. quod igitur Fannius myſtrum, Cleopatra myſtrum minus, ipſe Chemen appellat. Fortaſsis hinc motus ille cuius uerba ſupra retuli, Myſtrũ minus & Chemen minorem idem eſſe ſtatuit. Ex quo ſatis apparet alios diligentius, alios negligentius minores menſuras conſideraſſe. Nonnullos quia hæc omnia ſunt conchyliorum genera aliud pro alio dixiſſe. Quoſdam etiam pro uaſculis magis quàm pro menſuris, ipſis uſos. Vno tamen excepto omnes qui cochlearij mentionẽ fecerunt nõ uariant, ſed ſummo cõſenſu chemen duo capere ſcribũt, licet diuerſę capacitatis cochlearia pro diuerſa chemes uſurpatione hinc proueniãt. Equidẽ hic Cleopatræ ſcriptis magnã fidem habeo, quod cũ his quę ex alijs uere ſciri poſſunt uel maxime conſentiant. Colligamus igitur diuerſa cochlearia. Primum eſt Romanum, quod Columella nobis uidetur cõſtituere, niſi quis uelit potius ipſum ſignificare Georgicum, transferentem eum locum è Græcis & Romano more non locutum · cum uero reliquas menſuras in ipſo intelligamus Romanas, & hanc ſic accipere uiſum eſt. In illius loco Græci habent myſtrum. Idem nuncupatur ligula, ut ibidem dixi. Deinde eſt Atticum Cleopatræ, quod pendit drachmam unam. Eſt enim decima cyathi pars, chemes minoris altera. Qui autem Chemen quartam cyathi eſſe tradit, is ipſam duo cochlearia & dimidium capere ſcribit · unde iterum pendit drachmam, & decima eſt cyathi. Tum Fannij eſt cochlearium altera chemes pars, quarta & uiceſima cyathi. Capit enim ex eius ſententia Cyathus myſtra quatuor, myſtrum chemas tres· Cheme cochlearia duo. ex quo fit ut quatuor & uiginti contineat cyathus. Porrò Scribonius Largus hoc minus habet cochleariũ.

cyatho

cyatho enim uidetur tribuere triginta. Siquidem heminæ centum & octoginta. Verba ipsius sunt compositione XVI. Postea oportebit sco bis eboreæ heminam per duos menses consumere uitio correptum, accipientem ex eo terna cochlearia in die, ex aquæ cyathis tribus. Idem tamen compositione CXXII. maius illo cochleariũ significat cum ait. atq; ita postero die sumuntur ex cornibus cochlearia tria cumulata, satis ampla. Ex his igitur apparet magnam cochlearij diuersitatẽ fuisse. Omnia autem quæ de mensurarum pondere oleo refertarũ supra scripsi, si cum Galeno uiro magnæ eruditionis & multæ experientiæ facimus, necesse est consequi. Facimus uero cum illo potius quàm cũ alijs quorum nec eruditio nec in hisce diligẽtia nobis perspecta esse potest. Sed de his postea. Nunc mẽsuras uino repletas declarabo, & primum Romanas. Culeus oleo plenus pendit, ut dixi, libras MCCCXXXIII. & uncias IIII. uino MCCCCLXXXI. uncias quinq;, drachmas sex, siliquas quatuor. Amphora olei pendit libras LXVI. & uncias VIII. Vini LXXIIII. drachmas VII. siliquas duas. Vrna olei pẽdet libras XXXIII. & uncias IIII. Vini libras XXXVII. drachmas tres, scripulum unum, siliquas quatuor. Cõgius olei libras VIII. & uncias IIII. Vini IX. libras uncias tres, scripula duo, siliquas quatuor. Sextarius olei pendit uncias XVI. & drachmas quinq; & scripulum unum. Vini uncias XVIII. & dimidiam. siliquas duas & grana duo atq; duas tertias grani. Hemina olei pendit uncias VIII. drachmas duas, scripula duo. Vini uncias IX. drachmas duas, siliquam unam, granum unum & tertiam. Quartarius olei pendit uncias quatuor, drachmam unam, scripulum unum. Vini uncias quatuor, drachmas quinq;, grana duo & duas tertias. Acetabulum olei pendit uncias duas & scripula duo. Vini uncias duas, drachmas duas & dimidiam, granum unum & tertiam. Cyathus olei pendit unciam unam, drahmas tres, siliquas duas. Vini unciã unam & dimidiam, scripulũ unum & octo nonas grani. Ligula olei pendit drachmas duas, scripula duo, siliquas duas, Vini drachmas tres, siliquam unam, grana duo & duas nonas grani. Sic habent Romanæ. Hanc autem proportionem esse inter oleum & uinum tum qui de pondere liquorum scripsere tradunt, tum experiri licet, Dicunt enim illi uno quasi ore uinum nona parte grauius esse oleo. quam rem, periculũ faciens, sic esse comperi. Sed præstat uerba cuiusdam ex ignotis Græcis ascribere. Is ait. ὁ δὲ οἶνος τοῦ ἐλαίου ἐννάτῳ μέρει ὑπερέχει. ὅλον γὰρ αὐτὸν ἔχει καὶ τὸ ἔννατον αὐτοῦ, Hoc est. Vinum autem nona parte excedit oleum, tantundem enim pendit & nonam præterea eius partem. Idem ex alterius ignoti Græci uerbis intelligitur, nec minus ex his, quæ sub Dioscoridis nomine referuntur. Nam uterq; Cotylen asserit olei nouem uncias, uini decẽ pendere, quod est nona parte grauius esse. Quibus cum Fannius planè cõsentit, olei sextarium decem & octo uncias,

uini uero uiginti pendere uersibus explicans. Solus interpres Nicandri siue ipse non satis diligenter expenderit, siue locus, ut alij plerique, sit deprauatus, nonnihil dissentit. Verum cum his à quorum parte stat experientia potius est sentiendum. Cum igitur sextarium olei probauerim testimonio Galeni pendere uncias sedecim & drachmas quinq; & scripulum unum, pendet seruata illa regula, quam iam ostendi, uini uncias decem & octo ac dimidiam, duas siliquas grana duo & duas tertias. Quo constituto, reliqua necessitate quadam, ut à me sunt exposita, consequuntur. Porrò uinum debet esse fuluũ, κιῤῥὸν Græci uocant. à quo tamen alia non adeo multum differunt, præter nigrũ, quod crassum ualde est. Nunc Atticæ mensuræ, eodem liquore impletæ, pari ratione sunt explicãdæ. Metretes olei pendit libras nonaginta, uini centum. Chus olei pendit libras septem et dimidiã, uini libras octo & uncias quatuor. Sextarius olei pendit libram et quadrantem id est uncias quindecim, uini libram unam, uncias quatuor, drachmas quinq;, scripulum unum. Cotyle olei pendit uncias septem & dimidiam, uini uncias octo, drachmas duas, scripula duo. Semicotylium olei pendit uncias tres & drachmas sex, uini uncias quatuor & drachmam unam & scripulum. Oxybaphũ olei pendit unciam unam & drachmas septem, uini uncias duas & scripula duo. Cyathus olei pendit unciam & drachmas duas, uini unciã unam, drachmas tres, siliquas duas. Hoc modo se res habet in Atticis. Georgicorum uero Metretes, qui eiusdem capacitatis est, cuius Atticus, olei pendit libras XC. uini C. Amphoreus olei pendit libras XLV. uini L. Chus olei pendit libras XI. & uncias III. uini uero XII. & dimidiã. Cotyle olei pendit uncias XI. & drachmas duas, uini libram & drachmas quatuor. Oxybaphũ olei pendit duas uncias & drachmas sex ac dimidiam, uini uncias tres & drachmã unam. Cyathus olei pendit unc. unã & drach. septẽ, uini uncias duas & scripula duo. Georgicas & iam notas fecimus, supersunt Hippoiatricæ. Itaq; Cotyle olei pendit uncias decem, uini uncias undecim, scripula duo, obolum unum, siliquam unam. Oxybaphum olei pendit uncias quinq;, uini uncias quinq; & dimidiam, scripulũ unum, siliquas duas. Cyathus olei pendit unciam unam, drachmas quinq; & scripulum unum, uini unciam unam, drachmas sex, scripula duo, siliquas duas, grana duo, duas tertias grani. Mystrũ olei pendit drach. tres & scripulum unum, uini drachmas tres, scripula duo, grana duo, duas tertias grani. Cochlearium olei pendit drachmam unam & scripula duo, uini drachmam unam, scripula duo, obolum unum, granũ unum, unam tertiam grani. Ita se habent mensuræ, seruata Galeni sententia, & hoc dicto uinum nona parte plus pendit quàm oleum. Vino in pondere æqualis est aqua pluuia, uel alioqui pura: nam quę uel cum terra, uel cum succo, uel cum lapide, uel cum metallica materia permista fuerit, multũ uariat

pondere

pondere. Vnde Fãnius uere scripsit, postquam expressisset pondera liquorum sua ratione.

Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
Namq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes par pondus habent, non deniq; uina
Quæ campi aut colles nuper' ue aut ante tulere.

Vnum hoc adijciendum puto. Oleum inter liquores natiuos omnium consensu, & experientia ipsa comprobante leuissimum est. Sed uinum quod è fecibus uini liquidis in ampulla excoctis, atq; in altum ui ignis sublatis, destillarit, leuius est oleo. Licet uero ex eo etiam nõnihil cognoscere, quod oleum si in id infuderis, fundũ petat, cum reliquo uino uel aquę affusum supernatet. Vnde intelligi posset in eo aeris plus inesse quam in oleo: aer enim sursum fertur. Sed quod dixi magis propter subtilem penetrandi uim, quam habet uinum illud, uidetur esse. Deinde ut oleum facile inflammatur, ita uinum hoc humana solertia præparatum, si incenderis ardere non desinet quousq; totum cõsumitur. Sed necesse est ut aliquot uicibus sit excoctum, alioqui quò plus aquæ admistum habet, eò grauius existit, uidelicet eiusdem ferè ponderis cuius oleum, & igne cõsumitur minus. Perinde uero ut uinum hoc facticium omni natiuo est leuius, sic aquæ ferè omnes, quæ ignis calore rebus quibuscunq; excoctis destillarint, quas ob id destillatas appellant, cæteris aquis leuiores sunt. Reliquum nunc est, ut mellis pondus quoq; secundum diuersas mẽsuras indicemus, ac primum Romanas. Culeus uini pẽdit libras MCCCCLXXXI. uncias quinq;, drachmas sex, siliquas quatuor. Mellis libras MMCCXXII. uncias duas drachmas quinque, scripulum unum. Amphora uini pendit libras LXXIIII, drachmas septem, siliquas duas' mellis libras CXI. unciã unam, drachmas duas, scripula duo. Vrna uini pendit libras XXXVII. drachmas tres, scripulum unum, siliquas quatuor. mellis libras LV. & dimidiam, drachmas quinq;, scripulum unum. Congius uini pendit libras IX. uncias tres, scripula duo, siliquas quatuor. mellis libras XIII. & dimidiam, uncias quatuor, drachmas quinq; scripulum unum. Sextarius uini pendit uncias XVIII. & dimidiam, siliquas duas, grana duo, duas tertias' mellis libras duas, uncias tres, drachmas sex, siliquas quatuor. Hemina uini pendit uncias nouem, drachmas duas, siliquam unam, granum unum & tertiam' mellis libram unam, unciam unam, drachmas septem, duas siliquas. Quartarius uini pendit uncias quatuor, drachmas quinque, grana duo, duas tertias, mellis uncias sex, drachmas septem & dimidiam, siliquam unam. Acetabulum uini pendit uncias duas, drachmas duas & dimidiã, granum unum & tertiã, mellis uncias tres drachmas tres, scripula duo, siliquas duas. Cyathus uini pendit unciã unam

&

& dimidiam, ſcripulum unum, & octo nonas grani: mellis uncias duas, drachmas duas & dimidiam, granum unum & tertiam. Ligula uini pendit drachmas tres, ſiliquã unam, grana duo, & duas nonas grani: mellis drachmas quatuor & dimidiam, ſiliquas duas, granum unum, & tertiam. Tantum pendunt Romanæ menſuræ melle plenæ. Quod rurſus probandum. Fannius & Dioſcorides ſic tradũt pondera liquorum, ut ex ipſis intelligi poſsit mel tertia parte uino eſſe grauius: quorum uerba paulo poſt afferam. Cum igitur uini ſextarius pendat uncias decem & octo & dimidiã, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias, pendet mellis libras duas, uncias tres, drachmas ſex, ſiliquas quatuor. Hinc uero reliqua, ut expoſuimus, ſequuntur. Porrò cum Fannio & Dioſcoride experientia conſentit, modo ſumatur mel bene mundum, & id quod è fauis deſtillarit, deſpumatum enim grauius eſt. Sed ab ipſis nonnihil diſsidet Gręcus ignotus, ſiue mauis Paulus Ægineta, qui ſic ſcribit, εἰ δὲ βούλοιο καὶ τὸν σταθμὸν τῶν ὑγρῶν εἰδέναι μέτρων, πάμπολλαι μὲν αἱ τῶν ὑγρῶν οὐσιῶν εἰσὶν κατὰ τὴν ῥοπὴν διαφοραί. ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἐλαίου τε καὶ οἴνου καὶ μέλιτος λέξομεν. τὸ μὲν οὖν μέλι, τοῦ οἴνου βαρύτερόν ἐστι τέταρτον μέρος καὶ προσέτι δεκάτῳ. ὅπερ ἐστὶ τὸ ὅλον σύνεγγυς τρίτῳ. ἔχει γὰρ τὸ αὐτὸ τῷ οἴνῳ, τοῦ μέλιτος πόσον, ὅλον τὸν τοῦ οἴνου σταθμόν, καὶ προσέτι τὸ τρίτον αὐτοῦ. Id eſt. Si autem uis & pondus menſurarum liquorum ſcire, uariæ ſunt humentium rerum differentiæ ſecundum grauitatem, ut uerbi gratia olei, uini, & mellis dicamus. Mel quidẽ uino grauius eſt quarta parte & præterea decima: quod in uniuerſum proximũ eſt tertiæ. Habet enim mellis eadem quæ uini quantitas ſiue moles, totum uini pondus & præterea ipſius tertiam partem. Vides quod ille quicunqꝫ tandem fuerit mel uino grauius eſſe dicit primo quarta parte, deinde decima, ſic ut deſit aliquid ne plane tertiam compleat. Quarta uero pars ſextarij ſunt unciæ quatuor, drachmæ quinqꝫ, grana duo, & duæ tertiæ. Decima aũt, uncia una, drach. ſex, ſcripula duo, ſiliquæ duæ, grana duo, & duæ tertiæ. Tum quarta & decima coniunctæ efficiunt uncias ſex, drachmas tres, ſcripula duo, & dimidium, granum unum & tertiam: quæ ſi adiunxeris ponderi uini fient libræ duæ & uncia una. Sed & hic tandem redit in uiam. Iam Atticas quoqꝫ menſuras exponam, Metretes uini pendit libras C. mellis CL. Chus uini pendit libras VIII. uncias IIII. mellis libras XII. & dimidiam. Sextarius uini pendit libram unam uncias quatuor, drachmas quinqꝫ, ſcripulũ unũ, mellis libras duas & unciam unam. Cotyle uini pendit uncias octo, drachmas duas, ſcripula duo. mellis libram unam & ſemunciam. Semicotylium uini pendit uncias quatuor, drachmam unã, ſcripulũ unum: mellis ſelibram & drachmas duas. Oxybaphum uini pendit uncias duas & ſcripula duo: mellis uncias tres & drachmam unam. Cyathus uini pendit unciã unam, drachmas tres, ſiliquas duas, mellis uncias duas

&

& ſcripula duo. Tantum pendunt Atticæ melle completæ. Georgicarum autem Metretes qui idem eſt, uini pendit libras C. mellis CL. Amphoreus uini pendet libras L. mellis LXXV. Chus uini pendit libras XII. & dimidiã: mellis XVIII. & uncias IX. Cotyle uini pendit libram & ſemunciam: mellis ſeſquilibram & drachmas ſex. Oxybaphum uini pendit uncias tres & drachmã unam. mellis uncias quatuor & drachmas quinq; cum dimidia. Cyathus uini pendit uncias duas & ſcripula duo: mellis uncias tres, drachmã unam. Tantum Georgicæ pendunt. Sequuntur poſtremo Hippoiatricæ, ne hæ quidem negligendę quando huc à nobis peruentum eſt. Cotyle uini pendit uncias undecim, ſcripula duo, obolum unum, ſiliquam unam. mellis libram unam, uncias quatuor, drachmas quinq;, ſcripulum unum. Oxybaphum uini pendit uncias quinq; & dimidiam, ſcripulum unum ſiliquas duas, mellis uncias octo, drachmas duas, ſcripula duo. Cyathus uini pendit unciã unã, drachmas ſex, ſcripula duo, ſiliquas duas, grana duo, duas tertias grani. mellis uncias duas, drachmas ſex, obolum unum, ſiliquã unam. Myſtrum uini pendit drachmas tres, ſcripula duo, grana duo, duas tertias grani. mellis drachmas quinq; & dimidiam, ſiliquam unam. Cochlearium uini pendit drachmam unam, ſcripula duo, obolũ unum, granum unum, & unam tertiã grani. mellis drachmas duas, ſcripula duo, ſiliquas duas. Hactenus Hippoiatricas. Sic planè ſe habent pondera liquorũ ſi fidem habuerimus Galeno, id ipſum de olei pondere referenti, & communi experientiæ, qua cõſtat uinum oleo grauius eſſe nona parte, & mel rurſum uino grauius tertia. Sed cum his non conſentiũt tam Græci quàm Fãnius, qui diuerſa tradens partim cum Galeno congruit, partim ab eo diſſentit. Cõgruit quidẽ in exprimẽdo Atticarum menſurarum pondere cum oleo repletæ fuerint, ut ſupra declaraui. Niſi forte quiſpiam ipſum generaliter conſtituiſſe putet menſurarũ pondera: quod quo modo uerum poſsit eſſe nemo ratione poteſt cõſequi. Diſſentit uero ab eo in Romanarum menſurarum pondere: nam eius ſententia ſextarius Romanus olei pendit ſeſquilibram. atq; ſic unciam plus & drachmas duas ac ſcripula duo, quàm nos definiuimus. Tum uini uiginti, & quidem recte id nona parte facit grauius oleo, ſed plus ipſi quàm nobis pendit ſextarius unciam unam, drachmas tres, ſcripula duo & dimidiam, granum unum, & tertiam grani. Mellis deniq; libras duas & dimidiam: quod rurſum tertia parte uino recte tradit grauius, ſed ipſi ſextarius mellis plus q̃ nobis pendit, uncias duas, drachmam unam, ſcripula duo, duas ſiliquas. Quod fit quia in olei pondere diſſentiat à Galeno. Iam uerſus ipſius ſubijciam.

Illud præterea tecum cohibere memento.
Finitum pondus uarios ſeruare liquores.
Nam libræ: ut memorant: beſſem ſextarius addet,

Seu

Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.
Addunt ſemiſſem libræ liuentis oliui.
Selibramq́ꝫ ferunt mellis ſupereſſe bilibri.

Cum Fannio prorſus conſentit Dioſcorides & alius quidam, quorum explicatio menſurarum Romanarum eſt in libello de menſuris & ponderibus. Videntur autem hi olei pondus tam diligenter quàm Galenus non expendiſſe, uel ſi recte expenderunt, aut oleum tam purum, quàm ille, non appendiſſe, aut purum quidem, ſed paruæ menſuræ, ut cyathi examinaſſe. ubi quia parum ipſis deeſſe uideretur, quo minus ſeſcunciam penderet, id non curantes ſeſcunciam pendere dixerunt. deinde ſecundum proportionem, quam habent inter ſe menſuræ, reliquarum pondera ſunt conſecuta. Sed quo tandem modo acciderit, ut certo ſciri non poteſt, ita ego malo Galeno uiro doctiſsimo & experientiſsimo, quàm iſtis credere. Alius rationibus rem exquirēs cui uelit aſſentiatur. Verum & horum ſententiam paucis exponam non diſiunctim ut ante, ſed coniunctim· quod quidam ex ipſis quoqꝫ fecit. Quod autem Græci illi Romanarum menſurarum pondera explicent, uel ex eo poteſt intelligi, quod dicunt ἰταλικὸν κεράμιον id eſt Amphora Italica. οὖρνα id eſt Vrna. κόγγιον id eſt Congius. τέταρτον hoc eſt, Quartarius. Habent uero ſic· Amphora Italica olei pendit libras LXXII. Vini LXXX. mellis CXX. Vrna olei pendit libras XXXVI. uini XL. mellis LX. Congius olei pendit libras IX. uini X. mellis XV. Sextarius olei pendit uncias XVIII. uini XX. mellis XXX. Hemina olei pendit uncias IX. uini X. mellis XV. Quartarius olei pendit uncias IIII. & dimidiam. uini V. mellis VII. & dimidiam. Acetabulum olei pendit uncias duas & drachmas duas. uini uncias duas & dimidiam. mellis uncias tres & drachmas ſex. Cyathus olei pendit ſeſcunciā. uini ſeſcunciā, drachmam unam, ſcripulū unum. mellis uncias duas & dimidiā. Myſtrum olei pendit drachmas tres, uini drachmas tres & ſcripulū. mellis drachmas quinqꝫ. Si hæc uera eſſent, quilibet dictas rationes ſecutus facile conſtituere poſſet, quantum quæqꝫ menſura uel Attica, uel Georgica, uel Hippoiatrica, oleo, uino, melle plena pendat. Reliquū nunc eſt ut & de rerum aridarū pondere aliquid dicam. Res aridæ quas metimur ſunt frumenta, ſemina, legumina, ſal. reliqua tametſi nonnunquam metimur, frequentius tamen pendi ſolent, ut aromata. Metallica uero ſolum appenduntur. E frumentis triticum eſt pręcipuum bonitate ſimul & pondere· nō autem unius eſt ponderis, ſiquidem leuiſsimi modius pendit uiginti libras, atqꝫ ita ſextarius unc. quindecim, heminas ſeptē & dimidiam. Grauiſsimi uero modius pendit libras ſeptem & uiginti atqꝫ dodrantem, & ſic ſextarius uncias uiginti & drachmas ſex ac dimidiam. Hæc ex ſententia Plinij cuius uerba ſunt libro decimooctauo capite ſeptimo. Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullum

equidem

equidem comparauerim candore ac pondere quo maxime decernitur. Verum huius pondus non declarat. paulo post scribit. Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur leuissimū est Gallicum, atq; è Cheroneso aduectum: quippe non excedunt in modium uicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. Adijcit Sardium sex libras. Alexandrinum & trientes. Hoc est & Siculi pondus. Beticum totam libram addit. Africum & dodrãtes. Verum quod aliqui legunt adijcit Sardium selibras, deprauatum est. sic enim far longe grauius esset grauissimo etiam tritico: quod frangit Plinij sententiam, qui sic scribit. Põderosius far, magisq; etiamnũ triticum. Idem farris pondus explicat ibidem: in trãspadana Italia scio uicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium & senas. Igitur omnino legendum est sex libras. Verum hoc loco iterum mihi agendum est cum Budæo & Alciato. quod ni faciam, uereor ne mea perinfirma uideantur: nemo tamen id eleuandę autoritatis ipsorum causa, quam excellentissima eruditione merito consecuti sunt, à me factũ interpretetur uelim, sed ueritatis asserendæ, quæ non sine multorum incõmodo medicis nostris est hactenus ignota: ut in alio opere eiusdẽ cum hoc argumenti rationibus euidentibus ostendi. Sed primum Alciati uerba paulo diligentius expendamus, quibus suam de sextario Romano opinionem, post Isidori refutatam, declarat. Sunt uero hæc. Quid ergo censendũ? ipse mensuras siue humidorum siue arentium eiusdem ponderis non esse & apud Nicandri interpretem, & apud Palæmonem legi. Sic ille. Quid apud Rhemniũ Fannium Palæmonẽ legerit, paulo ante exposuimus. quid uero apud Nicandri interpretẽ in alio opere: tum etiam mox nõnihil explicabimus. In utroq; certe liquores inter se differre legit. Aridas uero res in Plinio deprehendit distare. quod etiãsi Plinius tacuisset, facile Alciatus conijcere potuit. Deinde pergit. Quapropter si uasculum quod sextarium tritici capiat, pondusq; unciarũ sedecim habeat, quis aqua uel uino impleuerit, uiginti ferè uncias efficiet: grauius enim est uinum seu aqua non solum tritico sed etiam oleo. Ita Alciatus. Hoc autem, id est superquartam proportionem habere uinum uel aquam ad triticum, neq; ex Fannio, neq; Nicandri interprete didicit. nam hi nullam mentionẽ fecerunt ponderis aridorũ, nedum tritici. igitur experimẽto: quod si est, nõ fuit scribendũ grauius est uinũ uel aqua uel tritico, sed tritico quod ego appendi. nam tum Beticũ, tum Africũ grauius est aqua uel uino, etiamsi ex Fannij sententia concedamus sextarium uini uel aquæ pendere uncias uiginti. sedecim enim sextarij aquæ uel uini tunc pendent solum uiginti sex libras & uncias octo, cum sedecim tritici Betici pendant libras uiginti septem. Africi uiginti septem & dodrantem. Igitur Beticum triente, Africum libra & uncia grauius est. Oleo tamen & uinum & aqua põderosius. Sequitur in Alciato. Mel quoq;, utpote gra-

uiſsimum,pondere à cæteris differt,ita ut in duabus quibuſq; libris ſe libra ſuperſit ſi conferatur oliuo. Sic ille. Hanc autem ſententiã ſiue putauit è Fannio poſſe elici, ſiue Nicandri interprete, ueram non eſſe conſtat. Fannius quidem ait.

Selibramq; ferunt mellis ſupereſſe bilibri.

Non uolens id, quod Alciatus dicit, ſed ſextarium mellis pendere duas libras & dimidiam, cum olei pendat, ut declarat carmẽ ſuperius, ſeſquilibram. igitur mel plus pendit oleo libram. E Nicandri uero interprete colligitur libram mellis uiginti unum ſtagium & dimidium plus pendere quàm olei libram. duæ ergo libræ mellis plus pendunt quàm olei, ſtagia tria & quadraginta. quia uero ſtagiũ idem eſt quod ſextula, ex tot ſtagijs fient drachmæ ſeptem & quinquaginta, atq; ſcripulum unum. quæ efficiunt uncias ſeptem, drachmam unam ſcripulum unum. Igitur neq; ex huius ſententia poteſt Alciatus ita conferre mel oleo. Qualis uero ea ſit alibi dixi. Subdit his. Cum ergo in pondere menſuræ huiuſmodi differant, arbitror ueteres in commune conſtituiſſe, ut unciarum quindecim eſſet ſextarius, ut quod uas leuiſsimi tritici uncias quindecim contineret, ſextarius eſſet. Hæc ille. Leuiſsimi quidẽ tritici ſextarius Romanus quindecim uncias pendit Plinio, qui ſcribit modium uicenas libras pendere. Verum hoc loco non tam ſua probat Alciatus, ut nec poteſt cum tãta ſit tritici diſsimilitudo in pondere, quàm alio ubi de Atticis loquitur: quemadmodum ſupra oſtendi quo in loco oleum eſt intelligendum, ut certe nulla alia res neq; liquida, neq; arida poteſt intelligi. Præterea cũ è Galeni ſcriptis neceſsitate quadam conſequatur ſextarium Romanum oleo plenum pendere uncias ſedecim, drachmas quinq;, ſcripulum unum: E Plinij leuiſsimi tritici uncias quindecim, ſi iuxta proportionem quam inter ſe habẽt ipſi conferas Atticum, qui oleo repletus pendit quindecim uncias, tritico refertus leuiſsimo pendet tantum tredecim uncias & dimidiam. Qui ergo ueteres in cõmune conſtituerunt quindecim uncias leuiſsimi tritici appenſi, ſextarium complere? Attici ne? quorum menſuras declarat Plinius? Minime. nam apud eos ſextarius leuiſsimi tritici, ut iam dixi, penderet tantum tredecim uncias & dimidiam. Tametſi non credimus Græcos quantumlibet fuerunt curioſi, tantam habuiſſe curam leuiſsimi tritici quod Romam inferebatur, quodq; Plinius alibi expreſſit, ut per id ſuas menſuras explicarint. Romani ergo. Sed quis hoc ſcribit? Plinius dicet. at ille in genere non dicit ueteres ſic ſextarium conſtituiſſe, ſed ex eo intelligi poteſt calculis ſubductis ſextariũ leuiſsimi quidem tritici pendere uncias quindecim, nõ minus uero grauiſsimi uncias uiginti, drachmas ſex & dimidiam. & alterius cuiuſpiam tritici ſextarium aliud pendere. Vides igitur quod non ſatis ponderis habeant dicta Alciati. Sed obſcura ſunt quę ſubijcit. Sic de aqua, oleo, melle,

cæteriſq;

cæterisq; siue aridis, siue humentibus. Quid ergo uas, quod leuissimæ aquæ, quæ est pluuia, leuissimi olei, leuissimiq; mellis, atq; aliorum liquorum tum etiam rerum aridarũ, continet uncias xv. sextarius erit? tunc tot erunt sextarij quot sunt liquores & res aridæ. Idem sequitur si leuissimum intelligendum non est. Interrogabimus igitur an Romani tot sextarios diuersos habuerint, an unum aliquem certæ et iustæ capacitatis. Certe cum id quod è scriptis eius sequi indicaui, non uideatur uelle, dicet ipsos sextarium habuisse definitæ quidem capacitatis, sed diuersi ponderis, prout res quas eo metiebantur diuersæ pondere extiterunt. Non ergo potest ullo modo dicere ueteres in genere constituisse sextarium unciarum esse quindecim ponderalium. Alciati opinione iam satis refutata & hac parte, ueniam ad Budæum, qui nititur è tritico appenso, & aqua, quasi experimento quodam, sextarium Romanũ esse dupondium conuincere. Audiamus uero ipsum. Satis autẽ habui hoc dicere, experimento me cognouisse sextarium Romanũ dupondium pendere. Id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Quibus autem id probat? Primo adducit uerba Plinij de tritici pondere. deinde subdit, His uerbis Plinius docet quod deterrimũ sit triticum, id pendere in modios uicenas libras. Quod autem longe optimũ, ut Africum, septem & uiginti libras & dodrantẽ. Hæc è Plinij sententia. Pergit. Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesquipintam pro captu bilancis admensus in altera lance depleui, & ponderibus identidẽ examinatis ad parem tandem libram perueni. Sic ille. Quantum uero ex eius sententia sex semisextarioli efficiunt, mox ipse declarabit. Ait deinde. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem ponderaq; adnotassem, ad aliud triticum transii. Erant enim mihi puluini duo Francicani tritici sulcatim, ut assolet, in horreo dispositi, ut eodem ex agro, sic non eadem segete, cum igitur ex eo similiter eandem mensuram pensitarem, hoc discriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximium esset, & exacte excussum uentilatũq; eius mensura iam dicta leuiter agitata, & radiolo stricta, dupondiũ nostrum & quadrantem penderet, lance etiã pessum eunte. Quod autem negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum, aut alia seminum inanitate, id duas libras & quadrantem siciliquo minus in æquilibrio teneret. Hoc credimus, ut est uir diligens & doctus, factum à Budæo. ac melioris tritici Frãcici sex semisextariolos pendere duas libras Parrhisias & quadrantem, uilioris duas libras & quadrantem siciliquo minus. Sed quid post scribit? Hæc mensura, id est sex semisextarioli, quos sextarios duos Romanos iudicatum iri omnibus fortunis meis cauere non dubitarim, si quis diligenter animaduertere uelit, & ueritatem modulis & ponderibus explorare. Vides ex hac obligatiõe, ut pro certissimo habeat senos semisextariolos tan-

tum capere, quantum duo ſextarij Romani · quod tritico appenſo pro bare non poteſt. nam pro bonitate & uilitate diuerſi admodum ponderis eſt, quare implicatus hæret. ſed alias rationes quibus uidetur id confirmare poſſe, in alio opere excuſsi, nunc quæ ſequuntur expendamus. Seni inquam ſemiſextarioli octauam partem modij efficiũt, quorum pondus triticum ſi octonario multiplicetur, fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ lectiſsimi quidem tritici. deterioris autẽ, id eſt, quiſquilijs ſeminum mixti, duabus uncijs minus, id eſt ſiciliquis octo. Si uerum eſſet ſex ſemiſextariolos eiuſdem eſſe capacitatis cuius duo ſextarij Romani, ſextario cõſequeretur, quod octonario multiplicati, efficerent duodeuiginti libras lectiſsimi tritici, quia ſex, ut aſſerit, faciunt libras duas & quadrãtem. Tum explicat diſsimilitudinem quam habet libra Parrhiſiis uſitata à Romana his uerbis. Porrò cum libra noſtra, ut ſæpe dixi, zygoſtatica qua merces appenſiles negociatores admetiuntur, quadrãte maior ſit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ noſtræ, quatuor & uiginti libras Romanas æquẽt. An id ſit diſcrimen inter libram mercatorum & Romanam ſimiliter alibi perpendimus. Pergit Budęus. Ita fit ut triticum noſtrum in agro, qui Francia dicitur, natum, duabus libris Siculo leuius ſit, cuius tamen ſupremam notam exiſtimo ſemiſſem aut quadrantẽ uigintiquatuor libris addere poſſe. Primum hæc cum Plinio non congruunt, qui minus multo pendere Gallicum ſcribit. Deinde nec ipſe Budæus plane ponderauit· nam ſi ſemiſſe plus pendit, nihil' ne hoc putat eſſe Budæus? poterant ſex unciæ diuidi atq; plane dici quantum ſextarius Romanus tritico optimo impletus pendat. quod ſi ibi parum uideretur, in modio tamen, ubi ſedecies excreſcit, non erat negligendum. Sequitur. Hoc genus experimenti cum cuiuis obuium ſit & expoſitum, non eſt cur alia Plinij autoritate uel uera, uel mendoſa, impugnare ueritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poſsit. Si Budæus uera eſſe ſua firmis argumentis probaſſet, atq; his ipſis quiſpiam non aſſentiret, iure pertinax dici poſſet, aut ſaltem tardus, ſi ea quæ dixiſſet uera, ingenio non potuiſſet conſequi. nunc cum id nondum factum & adhuc ſub iudice lis ſit, nullus iure pertinax dicetur opinor. ſed interea temporis nobis cum Budæo æquo iure diſceptare licebit, uſq; dum ueritate bene cognita doctiſsimi & optimi quiq; ſententiam tulerint. Et profecto hæ atq; aliæ eiuſmodi aſſeuerationes cum alioqui apud me ob inſignem eruditionem grauis eſſet Budæi autoritas, me non parum cõmouerunt, adeo ut pene eò deduxerint, ut ſcribendi operis cõſilium abijcerem. uerebar enim ne forte mihi perpetuæ contentiones cum uiris illis doctiſsimis futuræ eſſent. Deinde diſceſsi in hanc ſententiam ut mea ſimpliciter probarem abſq; diuerſarum ſententiarũ refutatione. Quod ut doctis ſat fuiſſet, ita rudibus atq; etiam quibuſdam mediocribus facile po-

tuiſſet

tuiſſet imponere tantorũ uirorum autoritas · quam iam aliquot annis, libris non indoctis æditis, ſibi compararunt. Itaq; periculum erat mea condemnari poſſe antequam intelligerentur, quod etſi me non perinde mouiſſet, multis tamen obfuiſſet iſta in ueritatis lucem non proferri. His ego motus argumentis ago cum Budæo · qui ut iuris eſt peritiſſimus, ita amantiſsimus credo ueritatis. Si ſua cognoſcet non uera, ſententia deſiſtet. ſin uera, ſolidis argumentis mea refellet. quod ſi fecerit equidem non modo non indignabor, ſed etiam gratias habebo pro ueritate cõmonſtrata. Verum difficile hoc futurum arbitror. quod ego optimorum autoritatem ſequutus in hanc ſententiam, quam tueor diſceſſerim: ipſe ſuis quibuſdam coniecturis & experimentis, uiderit q̃ certis, nitatur. quanquam ne hic quidem præiudicare uolo, ſed licebit his exiſtimare qui utriuſq; noſtrum ſcripta diligenter legerint. Verum quæ in Plinio Budæi ſententiæ aduerſa ſunt, minime ſunt mendoſa, ſed uera. Atticas modo intelligamus menſuras, quas explicat Plinius. Si igitur Budæus ſextarium Romanum tantum modo dupondiũ eſſe tradit, nihil ipſi repugnant, ut nec mihi qui uiginti unciarum eſſe menſuralium aio. Si uero ſextarium qui duplus eſt cotyles Atticæ ſimiliter dupondium ſtatuit, quod facit eaſdem Atticas & Romanas menſuras eſſe ſcribens, hæc Plinij multum ipſi aduerſantur, & recte. Igitur quod ad Atticum attinet ſextarium Plinij autoritate citra pertinaciæ reprehenſionem, ſpero, me impugnaturum Budæi ſententiã: quod ad Romanum, aliorũ, & non infirmis argumentis. Pergit deinde. Hic ſi quis ſelibras legat, ut habent quædam exemplaria antiqua, ut ſit, adijcit Sardium ſelibras: hoc etiam amplius id quod agimus cõfirmabit · cum Plinius dicat grauiſsimũ frumentũ libras unam & uiginti & dodrantem pendere, & nos experimento didicerimus quod optimum apud nos ſit frumentũ, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere. Quare ſi Plinius in pondere non deceptus eſt, uel noſtrum triticum etiam Africæ præſtantius eſt. uel libra Romana maior aliquanto fuit, quàm nos eam eſſe ſtatuerimus. & tamen periculum nullum eſt, ut arbitror, ne minorẽ fecerimus libram, cum menſuras auxiſſe uideamur, quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus, utpote cum Plinius ſextariũ centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuiſſe contendimus, id eſt drachmarum centum & nonaginta duarum: qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius ſexaginta drachmarum fuiſſe dicit, id eſt tertia parte minorem, atq; eo amplius. Hæc ille. Hanc lectionem, quam profert Budæus non amplector, quod pugnet cum ipſo Plinio, ut ſupra oſtendi. Sed utram tandẽ Plinij lectionẽ probaueris, nihil ea iuuatur Budæus, quo duarũ librarum ſextariũ Romanum cõprobare poſsit. Quod uero ait tum Francicum triticum Africæ præſtantius eſſe, quippe quod

grauius, id ut in laudem Galliarum cedit, ita gratulor Germanis quod tam cultam terram occuparint. Siquid enim laudi dari potest non modo Francis & Burgundis & Nortemannis qui Gallias occuparũt, sed etiam Anglis & Pictis atq; Scotis qui Britannias, Sueuis & Gotthis qui Hispanias, Vandalis qui Africam, Gotthis & Langobardis qui Italiam, hoc cõmuni Germanorũ gloriæ debetur. nam hi omnes Germani fuerunt. Sed quod scribit, & nos experimẽto didicerimus quod optimum apud nos sit frumentũ, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pendere, Si uerum esset, sextarius Romanus eo tritico impletus penderet sesquilibram. Mensuras autẽ capaciores ipsum fecisse ex libro primo potest intelligi. unde in eam partem peccauit. Plinius uero, ut iam sæpe dixi, Atticas mensuras exponit, atq; hinc sequitur Atticum non Romanum sextarium tot pendere drachmas. Sequitur mox. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur sextarium uiginti unciarum esse statuunt. quo fit, ut noster superquinta sit eius, id est quinta parte superans. Fannius annexus est Prisciano, apud quem non legitur sextarium uiginti unciarum esse, sed sextariũ aquæ uel uini pendere uiginti uncias ut olei sesquilibram, mellis libras duas & dimidiam. Verum intelligimus ex eo Budæum cum Romanum sextarium dupondium esse asserit, de aqua pleno sentire. quem ego aliquanto minus, quàm Fannius ait, pendere probaui. quis igitur non uidet Budæum multo capaciorem quàm uere fuit statuisse? Deinde disputat de loco Plinij, quæ, quoniam ipsius opinionem non confirmant, relinquamus. Postea admonet quo modo triticum recens sit metiendum. atq; hactenus nihil aliud egit, quàm quod Francici tritici pondus suo modo constituerit. Postremo sic, quod uult, colligit. Verum qui hoc quod diximus tritico expendendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret. futurum enim recipio ut quæ mensura tritici duas libras nostras & quadrantẽ pependerit, id est sex & triginta uncias, eadem tres libras nostras, id est quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, ut sit inter triticeum aqueumq; pondus proportio sesquitertia. qua ratione bilibrem fuisse sextarium antiquum, necesse est. id quod Isidorus ex quopiam autore antiquo scripsit. etiamsi Plinius heminã sexaginta drachmarum esse dicit. quod perinde ualet atque si sextarium libræ unius & quadrantis esse dixisset. Quid ex his, quæso, effici potest? aliud nihil nisi Francicum triticum supertertiã proportionem habere ad aquam, quam Budæus appendit, si æqualis mensurę appenduntur. Hoc ergo experimento nihil agit. probandum est ternos semisextariolos Francicos tantum capere quantum capit sextarius Romanus. Audiamus uero quo modo id probet. Sed de modio citanda sunt exẽpla. Cato. Vbi sementem paraueris, glandem parari legiq; cõuenit, & in aquam conijci. Inde semodios singulis bubus dare oportet, si laborabunt. Colu-

mella

mella de bubus aratorijs loquens libro septimo. Bubus pro temporibus anni pabula dispensantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare conuenit, uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus & regionis copia permittat, cum fronde laurea & ilignea glās adijcitur, quæ, nisi ad sacietatem detur, scabiem parit. Potest etiam si prouentus uilitatem facit, semodius fabæ fresæ præberi Nouembri mense ac Decembri. per sementem quantum appetit bos tantum præbendum est. plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis & paleæ ad satietatem datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua conspersi sextarij septeni permixti paleis, uel cicerculæ similiter maceratæ sextarij duodeni, uel singuli modij uinaceorum. His exemplis conijcere possumus modium Romanū non disparem fuisse ei mēsuræ, quem bœotium nostrates uocant. cum sit diurnus cibus bouis aratoris modius aut semodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs per diuersoria cibus status est in dies cistellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim semper tulit stabulariorum formula. Sed strigosis equis cum lōgis itineribus fathiscūt auctariū noctu dari solet, id est quarta cistella. Hæ quaternæ mensuræ bœotiū uel bossellū nostrū triticariū implēt, qui modus est omnibus iam sarcinarijs equis per stabula uiatoria statutus. Hæc Budæus. Cuius coniectura nulla, meo iudicio, est. quod rei rusticæ scriptores his uerbis mensurā pabuli bubus dandi præscribant, ipse hodiernam pabuli equini rationem explicet: cum diuersa ipsis sint pabula. boum enim ferè est glans & legumen. equorum, auena, & seminis genus, quam speltam Itali uocant: ac permutatio non fiat, nisi summa necessitas cogat. Quare nisi ad bubuli pabuli hodiernam rationem quadret, nihil aget hac coniectura. Et uerisimile est non pauca hac parte non modo in Gallijs & Hispanijs, sed etiam in Italia ipsa mutata: quod à diuersis nostris gentibus uastatæ hæ regiones & occupatæ sint. Pergit paulopost. Post hęc antiquitatis monumenta cum mensurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pondus examinare rem instititi. quo facto cū nec ex carminibus illis, nec ex Plinio responderent, nihil potius tandem inueni, quàm id quod apud Isidorum non optimum ipsum autorem, ne harum quidem rerum, legitur: usqueadeo, quod Plinius aiebat, nullus liber tam malus est, ut non aliqua ex parte prosit. Hemina, inquit ille, appendit libram unam, quę geminata sextariū facit. Sextarius enim duarum librarū est. Pliniū de Atticis loqui, Fannium uero partim de ijsdem partim de Romanis ostendi. quæ mea sententia magis cōuenit cum ueritate, quàm Isidori quam probat Budæus. Sed de hac Isidori primo libro copiose dixi, quare nunc eadē repetenda nō sunt. Subiungit. Hoc cum legissem ilico tres libras nummularias, id est sesquilibram negociatoriam in lance gran-

diuſcula ſtatui, cuiuſmodi ſunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur. in oppoſita lance aquam fundere famulũ qui mihi aſtabat iuſsi, quo ad rem deducerem ad exactum æquilibrium. id quod aſſecutus ſum adijciendo uiciſsim adimendoq; aquulam argẽtea ligula, tum uaſcula ſtannea implendo, non uſualia illa quidem & ex ſuppellectili ſumpta. ſed iuſtæ omnino menſuræ, quibus uenditando uino cauponantes uti ſolent. tandem comperi duas libras Romanas, id eſt duo denarias, quæ tribus octonarijs, id eſt nummularijs reſpondent, eam omnino eſſe menſuram, quam ternos ſemiſextariolos lingua uernacula huius uerbis appellat. qui dodrans eſt eius menſuræ, quam pintam eadem lingua uocat. Hæc Budæus. Iſidorus quidem ſcribit heminam pendere libram unam & ſextarium duas, ſed cuius rei nuſquam exprimit toto iſto capite. quam ob rem apparet ipſum harum rerũ ignarum fuiſſe. Sed unde hoc in mentem uenit Budæo, Iſidorum de aquæ pondere loqui? Cur non potius ſequitur Fanniũ, qui planiſsime dicit Sextarium aquæ pendere uiginti uncias? Sed quia autoritati dubiæ, ut nõ dicam falſæ, innititur, nihil probat. De libra Romana proximo libro dicam. Pergit deniq;. Hoc comperto cum uaſculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemq; in modium id eſt boſſellum transfunderem, non ante æquatum ad ſumma labra reddidi q̃ ſedecies impletum itidem uaſculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerẽ, duodecies exhauſi exacta obſeruatione trãſuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextariũ faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe, id eſt ſex & nonaginta drachmas pendere. ita oxybaphus qui cotulæ quarta pars, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc eſt quadrantale. & cyathus qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit, id eſt ſextantem libræ Romanæ. Noſtra uero pinta duodecima pars eſt modij, id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Hactenus Budæus. Si fundamentum cui innititur, nempe ſextarium Romanum aquæ libras duas pendere, firmum eſſet, quædam neceſſario eſſent uera, quæ ſcilicet de hemina, acetabulo, & cyatho ab ipſo dicuntur. quædam non dicerem falſa, ſed crederem, ut quæ de Francicis menſuris ſcribit. iam nec ipſum fundamentum firmum eſſe hactenus probauit, nec probare opinor poterit. qua de re omĩa rurſum incerta ſunt. Pergit poſtea id applicare ad Francicas menſuras, quod nihil ad ſextarij probationem facit. quo circa id omittam: nam quiuis legere poterit. De tritici pondere nihil certi poſſum ſcribere. nam non parum pro regionum uarietate, atq; item in his ipſis agrorum ſitu & terræ generibus uariat, præterquam quod Plinius ſcripſit, cui facile credimus, ea quæ Romæ erant propemodũ decantata, notiſsima fuiſſe. Itaq; ſi Fannium ſecutus acceperis ſextarium Romanũ aquæ pendere uiginti uncias, Gallici uero tritici, quod è Plinio ſequitur, quindecim, erit ſuper-

tertia proportio, quam Budæus asserit, inter aquam & triticum Francicum, atque tum Gallicum triticum nihilo hodie grauius est, quàm fuit olim. Non ergo dicendum sextarium aquæ pendere duas libras· quod etiam Isidorus non scripsit, nedum è bonis autoribus quispiã: sed cum Galeno potius sentiendum est. quia uero tunc ea proportio non remanet, fit quod aut grauius triticum Budæus appenderit quàm inferebatur Romam, aut aliam quàm pluuiam & non satis puram aquam sumpserit. Quod uero de restitutione libræ Romanæ & amphoræ, unde sua procedunt, scripsit, in alio opere expendimus. iam ad ordeum uenio. Cuius pondus his uerbis explicat Plinius eodem capite. Leuissimum ex his ordeum, raro excedit quindecim libras. Itaque pendit sextarius undecim uncias & drachmas duas. De rerum pondere satis. Nũc notas tam Græcarum quàm Romanarum mensurarum exponam, ut finiam hunc librum. Mensuræ Romanæ suas notas habent, quas præter Volusium Metianum in libello De asse, scio explicasse neminem. Forte in hac re aliquid egregij præstabit Ioãnes Auentinus Boius, qui se De mẽsuris & ponderibus scripturũ promisit. nihil eñ dubito quin multa in antiquis monumentis, quæ sunt in Norico & Rhetia secunda obseruauerit, tum etiam in ueteribus codicibus, qui extant Augustæ Tiberij apud diuum Hemeranum, & in cœnobijs ad Danubium sitis, quæ superius & inferius Altachum dicuntur. Culei autem nullam notam hactenus inueni. Quadrantalis, quæ amphora uocatur, talis erat. q. Vrnæ uero q̄ s. qua significatur dimidiũ quadrantal esse. Congij ε. Sextarij ɔ. Heminæ ɔ s, iterum adiecta dimidij nota declaratur heminam dimidium esse sextarium. Quartarij Q. Cyathi cv. In aridis uero rebus, Modij M̊. Semodij M̊ s. Acetabulum autem & ligulam notis ueteres scripsisse quoque non inueni. Sic se habent Romanarũ mensurarũ notæ, si quis notarius his uti uelit. Porrò Grecarũ maxime in usu sunt medicis. Si κ & ρ supraponitur μ, significat κεράμιον, hoc modo κρ̈μ. χ habens ο supra additum notat χόα hac figura χ̊. ξ habens suprascriptum ε, indicat ξέστην sic ξε. Sed frequẽtius ita notat, ut recta linea ξ inferiorẽ partẽ secet hoc modo ξ. κ suprascriptũ habẽs ο, atque lineã obliquã quę inferius eius cornu dissecet, significat κοτύλην hac figura κ̊. ξ si habuerit supra additũ ο, indicat ὀξύβαφον hac pictura ξ̊. κ habens superne scriptũ υ, atque lineã obliquã, quæ inferius eius cornu secet, significat κύαθον hoc modo κ̈. μ habens superne scriptũ υ, indicat μύστρον hac figura M̈. χ habẽs superne positũ η, significat χήμην isto modo χ̈. Sed & τρυβλίον, quod idẽ est quod cotyle, sic notant, ut τ ipsi ρ & υ subiungant, hac forma τρυ. In aridis quoque si μ habuerit superne positũ ε, significat μέδιμνον hoc modo M. Si χ habuerit superne scriptum υ, notat χοίνικα hac figura χ̈.

Tantum de notis, sequuntur pondera.

GEORGII AGRICOLAE LIBER QVARTUS DE PONDERIBUS Romanis.

Ensuras & rerum quarundam, quas metiri solemus pondera tribus superioribus libris conatus sum diligēter explicare & pro uiribus defendere, ne utraq; uel propter obscuritatem facile rursus possent in dubium incertumq; reuocari: uel propter diuersas opiniones imbecilla essent, & cū falso incognitoq; coniuncta. Duobus uero sequentibus libris ipsa pondera, quibus easdem res graues aut leues censemus, sunt declaranda. Hæc autem instituti operis pars, quia tam obscura inuolutaq; quàm mensurarum non est, nec illi qui nuper de his scripserūt tantopere inter se dissident, nec mihi opus erit multis rem exponere. Vbi autem ab ipsis dissentio, non sæpe fit ut cum uno aliquo tantum discordem, sed plerunque cum omnibus. Si igitur unius sententiam refutauero, omniū refutauero. unde sic quoq; aliquāto breuior esse possum. Cū uero Romani perinde ut mēsuras, ita sua habuerint pondera, & item Græci sua, Romana etiam hic primo tradere decreui: quod ea ipsa cognita & perspecta nonnihil luminis Græcis ponderibus afferre possint præsertim his, quæ unà cum imperio Romano illi receperūt: quod genus sunt, libra, & uncia. quibus licet è Græcis alij scriptores rarissime, medici tamen frequentissime utuntur. Itaq; libra Romana, quæ etiam dicitur pondo, diuiditur in duodecim uncias. Hinc partes eius sunt Vncia, per se. sextans, duæ unciæ. quadrās, tres. triens, quatuor. quincunx, quinq;. semis, sex, quæ etiā selibra dicitur. septunx, septem. bes, octo. dodrans, nouē. dextans, decem. deunx, undecim. Sescuncia autē est uncia una & dimidia. Vncia uero ipsa rursus diuiditur in duas semuncias: in tres binas sextulas, in quatuor sicilicos, in sex sextulas, in VII. denarios, in xxiiii. scripula. Denarius aūt diuidit' in duos uictoriatos, in sex sextātes. Sic ipse sentio de ponderib. Romanis, quod ut confirmē utriusq; linguæ scriptores testes producā. Libra inter minora pondera maximū, inter maiora minimū est. Maiorū enim nomine censentur, quæ librā grauitate uincūt: minorū quæ contra, ab ea uincūtur: ut sit ipsa medium quoddam quod ad utraq; pertineat. Maiora pondera supra omisi, quod ex libra omnia constent, nec nomina apud Romanos habeāt, præter centumpondium, quod centum est librarū. Libra namq; pondo etiam dicitur. Hinc Festus ait Centena pondo dicebant antiqui re-

ferentes ad libram. Maiora autem pondera partim discreta partim indiscreta fuisse ex Catone aduertimus, qui sic scribit capite XIII. Centumpondium incertum unum & pondera certa. centumpondiũ enim cum dicit, nihil aliud quàm centena intelligit pondo: cum incertum, quod diuisum non fuerit, sed unius massæ. quemadmodum & in centenario, quo uocabulo iuniores utũtur, uel hodie uidere licet. Cum autem pondera dicit certa, intelligit alia in quæ centena pondo erant diuisa. nam uerisimile est ueteres Romanos massas certæ grauitatis aliquot habuisse ex metallica materia, in quas centena pondo diuiserint, ut hodie prima massa centum solet esse librarum, non secus ac olim Catonis centumpondium. Appellatur uero ea centenarium, quam idem Cato incertum nominaret, ut alias in quas diuiditur certa pondera. Diuiditur autem in aliquot minores, unde secunda massa fit quinquaginta pondo. tertia quæ dimidium secundæ est, uigintiquinq;. Atq; hæc quarta est pars centumpondij, illa, dimidia. Sed eædem centum libræ in quinq; etiam partes distribuuntur, ex qua partitione quarta prouenit massa uiginti librarum, quæ iterum diuisa quintam constituit librarum decem. Tanta hodie sunt põdera maiora, nisi quod maxima massa alijs centum & decem librarum, alijs centum & uiginti, alijs alia soleat esse. quo fit ut & reliquæ plures libras habeant. Qui igitur pondera hæc usitata considerare uoluerit, non opinor dubitabit Catonis locum sic esse intelligendum. Quin etiam Græcis eiusmodi massas ponderales è plumbo in usu fuisse, quæ aliquot minarũ essent, ex Hesychij conijcimus uerbis. μολυβδὶς ςάθμιόμ τι ἑπταμναῖομ. οἱ δὲ, μολβίς. id est, Molybdis pondus quoddam est septem minarum. alij molbis dicunt. Quinetiã centũpondiũ Romani dicebant centena pondo, ut ex Festo, cuius uerba iã retuli, liquet. & C. põdo, ut ex Plauto in Asinaria, qui ait

Nudus uinctus centum pondo es, quando pendes per pedes.

Sed idem Plautus centumpondio ibidem utitur, cum inquit.

Ad pedes quando alligatus es æquum centumpondium.

Itaq; solent Romani scriptores rerũ pondera significare pondo uel libris. Varro de uita populi Romani, ut citat Nonius Marcellus. Delphos Apollini munera missa, corona aurea pondo ducentum. Idem libro quarto eiusdẽ operis. Itaq; retulit auro pondo mille octingentum septuagintaquinq;. Liuius libro quinto ab urbe condita. Et mille pondo auri preciũ populi gentibus mox imperaturi factum. Plinius libro tricesimotertio capite sexto. Mirum adhuc per Hispanias ab Hannibale olim inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. ex quis Bebelo appellatur hodieq; qui CCC. põdo Hannibali subministrauit in dies. Sic Romano more ferè loquuntur autores. Græci uero minas suas in talenta colligunt. Redeo ad libram à qua fit libralis. Plinius libro tricesimotertio capite tertio. Libralis unde etiam nunc libella

bella dicitur, & dupondius appendebatur asis. Et Columella libro sexto capite secundo. Libralesq́ offas in præsulsæ adipis liquamine tinctas ligula dimittito. Hinc quoq; fit bilibris, id est duarum librarum. Martialis quinto Epigrammatum.

Nolo mihi ponas rhombum, mulum'ue bilibrem.

Et trilibris, trium librarum. Horatius in secundo sermonum:

laudas insane trilibrem Mulum.

Et quadrilibris. Plautus in Aulularia:

Quadrilibrem aulam auro onustam habeo, quis me est diuitior?

A' pondo quoq; fit dupondius, quo usus est Plinius loco supra citato. De quo sic Varro scribit: Dupōdius à duobus pōderibus, quod unum pondus asipondium dicebatur. id ideo quod as erat libræ pondus. A pondo quoq; fit duapondo & trepondo. Hinc Fabius inquit libro primo de institutione oratoria: Quid? quod quædam quæ singula procul dubio uitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur. Nam dua & tre & pondo diuersorum generum sunt barbarismi: at duapondo & trepondo usq; ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & recte dici Messala confirmat. Sed Scribonius Largus pondo dua et pondo tria dicere consueuit, quemadmodū pondo quinq; uel sex. ut Compositione XLV. Spumæ argēteæ pondo dua. & Cōpositione LXXXII. Resinæ terebinthinæ pondo dua, ceræ pondo semissem. & Compositione CCLXVI. Ceræ pondo dua, resinæ frictæ pondo dua, picis Hispanæ pondo tria, ammoniaci pondo libram. Hæc ille. Itaq; pondo si solum ponitur idem quod libra significat: sin alteri uocabulo ponderis adijcitur, id quod Græcis σαθμῷ uel ὁλκῇ, id est pondere. Sic scribitur pondo libra, pondo uncia, pondo semuncia, ad differentiam libræ, unciæ, & semunciȩ mensuralis: quas ut ab alijs ponderalibus distinguāt, Græci addunt μέτρῳ, quod est mensura. Ea autem loquendi consuetudo apud Romanos tantam uim obtinuit, ut pondo etiam ijs ipsis, quȩ ambigua nō essent, adijcerent: sic sæpe scribitur pondo denarij unius, duorum, trium, quatuor. Verum de hac re plura libro primo dixi: nūc probandum est libram duodecim esse unciarū. Cuius rei testis est primo Galenus, eius uero uerba non est cur iterum referam. deinde Volusius Metianus in libello de asse, cum ait: Ponderis eadem diuisio est quæ æris. nam in quas partes as diuiditur, in has & libra dispenditur. As autem diuiditur in duodecim uncias, ut idem atq; etiam Balbus ad Celsum de agrimensoria scribit, igitur & libra in duodecim uncias secatur. Medicamentarij indocti qui libram sedecim unciarum, quot sane mercatorum libra est, in medicamentis conficiendis accipiunt, non minus hic aberrant ac in libra mensurali. Proportio namq; medicinarum, quas recipiunt mixturæ, mutatis ponderibus nō respondet. qua de re alibi uberius disserui. Itaq; huius erroris uitandi gratia quot unciarum

ciarum ſit libra neceſſe fuit probari. Sed audiamus Voluſium quomodo as diuidatur, cum omnino par ſit ratio libræ. notas autem nunc omittam. Prima diuiſio ſolidi, id eſt libræ, quod as uocatur, in duas partes dimidias diducitur, pars dimidia ſemis uocatur. Sequens diuiſio fit in tres tertias partes, pars tertia triēs uocatur. Sequitur diuiſio in quatuor quartas, quarta pars quadrās uocatur. Deinceps fit diuiſio in ſex ſextas partes, ſextæ partis nomē eſt ſextanſ. Deinde diuiditur in octo octauas, quæ ſeſcunciæ uocantur. Item nouem nonas, nona pars uocatur uncia duæ ſextulæ. Diuiditur item as in duodecim partes duodecimas, uocantur ſingulæ unciæ. Hæc uelut elementa primę de aſſe diſtributionis æqualitatem ſeruant. ſi quid quibuſdam parum detrahas uel conferas fient diſpares. quare ſi quadranti ſextantē, uel trienti unciam applices, facies quincuncem, qui cōſtat ex quinq; uncijs, hoc eſt quinque duodecimis. Si ſemiſsi applices duodecimam, uel quincunci ſextantem, uel trienti quadrantem, efficies ſeptuncē, hoc eſt ſeptem duodecimas. Si ſeptunci applicueris unciam, uel ſemiſsi ſextantē, uel quincunci quadrantem, uel trienti tantundem, facies beſſem, id eſt duodecimas octo. Si beſsi applicueris unciam, uel ſeptunci ſextantem, uel ſemiſsi quadrantem, uel quincunci trientem, dodrantem efficies, hoc eſt nouem duodecimas. Si dodranti applicueris unciam, uel beſsi ſextantem, uel ſeptunci quadrantem, uel ſemiſsi trientem, uel quincunci tantundem, facies dextantem, hoc eſt decem partes duodecimas. Si dextanti applicueris unciam, uel dodranti ſextantem, uel beſsi quadrantem, uel ſeptunci trientem, facies deuncem, hoc eſt undecim duodecimas. Ex his apparet in quas partes æqualiter, in quas diſpares as diuidatur. Hæc ille. Eadem plane tradit Balbus ad Celſum. Sed horum nominum etymologiā Varro explicat libro quarto de lingua latina, his uerbis: Vncia ab uno. Sextans ab eo quod ſexta pars aſsis, ut quadrās quod quarta, & triens tertia pars. ſemis quod ſemis, id eſt dimidium aſsis, ut ſupra dictum eſt. Septunx à ſeptem & uncia cōcluſum. reliqua obſcura, quod à diminutione. & ea quæ diminuuntur ita ſunt ut extremas ſyllabas habeāt. ut una dempta uncia deunx, dextans dempto ſextante. dodrans dempto quadrāte. Bes ut olim des dempto triente. Hactenus Varro. Hæc libræ diuiſio eſt. qua pro pondere tam ſæpe utuntur medici, ut exemplis ueterū rem confirmare nihil opus ſit. Selibram uero uſurpat Liuius libro quinto ab urbe cōdita. Cui uniuerſi ſelibras farris & quartarios uini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt. & Celſus libro quinto capite decimooctauo: Cerati eloti, quod πετηλυμένον Græci uocāt, ſelibram. Semis quoq; pro eodem pondere utitur idem Celſus capite XIX. in emplaſtro quod exeſt corpus: Ceræ, reſinę terebinthinæ, thuris, olei ueteris, atramenti ſutorij, ſalis ammoniaci pondo ſemis. Scribonius Largus compoſitione CCLXVI. Ammoniaci

pondo libram, thuris pollinis pondo semis, galbani pondo semis. Dextans sic quoq; in usu est. idem compositione CCIII. Cum olei ueteris pondo dextante liquefacta ab igne, mortario super infundũtur. Et Dodrans. Columella libro sexto capite sexto: Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. Et bes. Celsus in emplastro, cuius iam mentionem feci: Aeruginis rasæ pondo bessem. Atq; quincunx. Columella libro duodecimo capite uigesimo octauo: Item odoramenta trita, id est irim cribratam, quæ sit instar pondo quincuncem & trientem, fœni græci pondo quincuncem & trientem, schœni pondo quincuncẽ in unum permisceto. Triens prætera. Largus ibidem: Aeruginis rasę pondo trientẽ. Quadrans etiam. Celsus in descriptione catapotij ad thoracis dolores finiendos: Resinę terebinthinæ quadrans. Quin & sextans. Largus compositione CCVI Myrrhæ, galbani, aloes pondo sextantẽ. Sic cęteris uti possumus. Hęc autem idcirco adieci ut à nostris medicis cum componũt medicamenta reuocentur, alioqui his, qui legunt ueteres scriptores sunt obuia. Sequitur uncia, quæ medicis crebrius in usu est quàm ut ullo testimonio egeat. Iuuenalis etiam utitur pro pondere satyra sexta:

adeo nulla uncia nobis Est eboris.

Sescuncia, quæ octaua pars est libræ, siue quarta semissis utitur Celsus in malagmate Euticlei. Galbani sine surculis sescunciã. Et Largus compositione CCX. Olei cyprij pondo sescuncia. Huius sescuncię dimidia nomine caret, sed ut illa quarta semissis, ita hæc est octaua. Ipsius uero unciæ prima diuisio est in duas semuncias: quod uocabuli compositio indicat: & Varro libro quarto scribit: Semũcia quod dimidia pars unciæ. Volusius etiam ait: Vnciæ prima diuisio fit in duas partes dimidias, quæ uocantur semuncię. Vtitur uero ea Columella capite ultimo libri duodecimi: Quod si etiã cum laser non habueris, pro sylphio mellis adijcies pondo semunciam. Altera diuisio unciæ est in tres binas sextulas. unde scribit Volusius: Item diuiditur uncia in tres partes, quæ uocantur binæ sextulæ. sunt autem scripula octo. Verum binæ sextulæ dicuntur & duella. quod Fannius hoc uersu explicat:

Sextula cum dupla est, ueteres dixere duellam.

Sed quod duella uel binæ sextulæ autoribus medicinæ in usu sint, hactenus non inueni. quod uero pondera fuerint ex Fannio perspicuũ esse potest. Tertia unciæ diuisio est in quatuor sicilicos. de quo sic Volusius scribit: Item diuiditur uncia in quatuor siciliquos, id est quatuor quartas. Sicilicus igitur duarum est drachmarũ. Festus in neutro protulit, cum ait: Sicilicum dictum quod semunciam secet. Hunc in usu fuisse indicat hoc Fannij carmen, quo simul & pondus ipsius explicatur:

Drachmam si gemines, aderit quem dicier audis
Sicilicus.

Vtitur

Vtitur quoq; Scribonius Largus Compositione CXLV. Croci pondo sicilici quinq;, apij seminis pondo sicilici sex. Licet ibidē notis scriptū sit, quas infra explicabo. Quarta unciæ diuisio est in sex sextulas: quod Volusius declarat hisce uerbis: Itē in sextulas sex, id est sex partes. Sūt uero quatuor scripula. Quin etiam Fannius id confirmat, scribens:

Drachmæ scrupuli si adiectio fiet

Sextula quæ fertur: nam sex his uncia constat.

Nondum reperi ueterem medicum, qui hac uteretur, eam uero pondus esse uel ex Fannio liquet. Est quinta unciæ diuisio in septem denarios Romanis medicis in primis usitata. q̃d maxime testibus est probandum, sed prima ueniat in medium Celsi autoritas, quæ medicis nota est, aut certe, ob præcipuos artis scriptores, esse debet. Is ait lib. quinto capite decimoseptimo. Sed & antea sciri uolo in uncia pondus denariorum septem esse. deinde Scribonij Largi, ex quo idem intelligitur, cum inquit in præfatione: Erit autem nota denarij unius pro Græca drachma. æque enim in libra denarij octoginta quatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt. Hæc ille, Si octoginta quatuor denarij constituunt libram, libra uero diuiditur in duodecim uncias, ut probauimus, quis nō intelligit unciam denariorum esse septē? Accedat eodem Plinij testimonium scribentis libro tricesimo tertio capite nono: Miscuit denario triumuir Antonius ferrum, miscuit æri. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum octoginta quatuor è libris signari. His testibus satis probatum arbitror libram Romanis esse denariorum octoginta quatuor, unciam uero septem. Sexta et ultima uncię ponderalis diuisio est in uiginti quatuor scripula. de qua sic ait Volusius: Item in scripula uiginti quatuor. Idem post inquit: Præterea dimidium scripulum audio quosdam ratiocinatores simplium uocare, quod erit totius assis quingentesima septuagesima sexta. Scripulo autem medici ueteres raro utuntur, iuniores frequenter, alij scriptores interdum. Plinius libro tricesimo tertio capite tertio: Aureus nummus post annum sexagesimum secundum percussus est, quàm argenteus: ita ut scripulum, ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libra, ratione sestertij qui tūc erat, sestertios V̄DCCLX. Et Columella libro duodecimo capite uicesimotertio: At si ex eadem pice totam uindemiam condire uolueris, ita ne gustus picati uini possit intelligi, sat erit eidem sex scripula in sextarios quinq; & quadraginta. Idem capite uicesimooctauo: Tum in serias singulas quæ sint amphorarum septenum addito medicaminis pondo unciam & scripula octo gypsi. Hactenus de diuisione unciæ. Sequitur denarius. Is secatur primo in duos uictoriatos. Pro uictoriato aūt olim dicebatur quinarius. Hinc Volusius scribit: Victoriatus enim nunc tantundē ualet, quantum quinarius olim. Et paulo post: Denarius primo asses decem ualebat, unde & nomē tra

xit. Quinarius dimidiũ eius, id est v. asses, unde & ipse uocatur. Victoriatus uero cur sit dictus explicat Plinius lib. tricesimo tertio capite tertio his uerbis: Qui nunc uictoriatus appellatur lege Clodia percussus est. Antea enim hic nũmus ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Hæc ille. Victoriato frequentissime pro pondere utitur Scribonius Largus, at Celsus maluit semissem denarij loco eius scribere, ut libro quinto capite XVII. in malagmate Medi: Panacis p. ⚹ semis. Iterum: Plumbi cõbusti p. I. ⚹ & semis. Deinde diuiditur denarius in sex sextãtes, quod præter Celsum nemo explicauit. Hanc aũt partitionem fecit quod Græcis uti nollet. ijs enim drachma in tot obolos diuiditur, in quorũ locum substituit sextantes. Vt enim Græci habent drachmam nũmum argenteũ, ita Romani denariũ: cum aũt altero pro altero uellet uti, & denarius relatus ad pondera Romana aliquanto grauior esset q̃ tria scripula, sextantes excogitauit. Nos igitur cogitemus denarium in XII partes, ut assem in XII. uncias diuidi. ex illis duæ partes dicuntur sextans perinde ut duæ unciæ asis. Erunt igitur sex sextantes in denario, quot inueniuntur in libra. Sed audiẽdus est Celsus, cuius uerba sunt lib. quinto capite XVII. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes, id est sex sextantes, ut idẽ in sextante denarij habeã, quod Græci habẽt in eo, quem ὀβολὸν appellant. Id ad nostra pondera relatũ paulo plus dimidio scripulo facit. Sic Celsus. Itaq; hæc diuisio nemini alij in usu est. Sic utitur sextante lib. v. in priori emplastro exedente: Resinæ terebinthinæ, fuliginis thuris, sing. pondo ⚹ z, id est pondo denarij sextans. Sed idem signum etiã est apud eum sextantis libræ. quare diligẽter aduertẽdum ne similitudo uel uocis, uel notæ nos decipiat. possumus uero ab errore nobis cauere compositionũ naturam cõsiderantes. Sic quoq; utitur quadrante libro quarto capite quarto. Aut sulphuris ignem nõ experti pondo ⚹ & quadrans, abrotani pondo ⚹ in uini cyatho teruntur. Sic denique triente libro quinto in malagmate ad strumã & tubera & carcinodas. Salis ammoniaci p. 3. id est pondo triens. Accipio uero quadrantem tres partes duodecimas, trientem, quatuor, ut sextantem duas. Absolui alteram institutæ rationis partem, uenio ad tertiam. sed prius pondera maiora in minora distribuam. Libra diuiditur in has partes æquas, in semisses II. trientes III. quadrãtes IIII. sextantes VI. sescuncias VIII. uncias XII. In has uero dispares, in deuncẽ & unciã, in dextantẽ & sextantẽ, in dodrantẽ & quadrantẽ, in bessem & trientem, in septuncẽ & quincuncẽ. Rursus libra, quod attinet ad alia minora põdera, secatur in has æquales partes. in semũcias XXIIII. duellas XXXVI. sicilicos XLVIII. sextulas LXXII. denarios LXXXIIII. uictoriatos clxviii. scrip. cclxxxviii. Selibra siue semis diuiditur in quadrantes II. sextãtes III. sescuncias IIII. uncias VI. semũcias XII. duellas XVIII. sicilicos

licos XXIIII. sextulas XXXVI. denarios XLII. uictoriatos LXXXIIII. scripula CXLIIII. Aliæ partes libræ ex unciæ diuisione facile poterint colligi, quam subijciam. Vncia secatur in semuncias II. duellas III. sicilicos IIII. sextulas VI. denarios VII. uictoriatos XIIII. scripula XXIIII. Semuncia distribuitur in duellam & dimidiam, sicilicos duos, sextulas tres, denarios tres & dimidium, uictoriatos septem, scripula duodecim. Duella diuiditur in sicilicum unum & eius tertiam partem, sextulas duas, denarios duos & eius tertiam, uictoriatos quatuor & dimidium & tertiam dimidij, scripula octo. Sicilicus secatur in denarium unum & dimidium & eius quartam, uictoriatos tres & dimidium, scripula sex. Sextula distribuitur in denarium & sextam eius partem, uictoriatos duos, & tertiam eius, scripula quatuor. Denarius diuiditur in duos uictoriatos, scripula tria & tres septimas scripuli, sextantes Celsi sex. Victoriatus diuiditur in scripulum unum & dimidium et tres decimasquartas scripuli. Scripulum autem diuidere nunc omittam, quia melius Græcis ponderibus declaratis intelligetur eius diuisio. respondet enim plane Romano scripulo Græcorum γράμμα. Nec reliqua pondera præter denarium in sextantes Celsi diuidere uolui, quod ipsi soli sint in usu. Nunc ad tertiam propositi partem uenio. Romanos magnarum rerum pondera libris uel pondo, quod idem est, explicare solitos, quia dixi, obijciet mihi quispiam Vitruuium uti taleto pro pōdere cum scribit libro decimo capite tricesimo primo: Erigebatur autem machina in altitudinem ad disiiciendum murum circiter pedes centum. Item à latere, dextra ac sinistra procurrendo perstringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centū, habentem pondus talentum quatuor millium, quod fit quadringenta LXXX millia pondo. Sic ille. Atq; utitur quidem taleti uoce, & recte de rebus Græcis loquens. multo uero etiam rectius explicando quot pondo efficerent tot talenta, ad Romanam loquendi consuetudinem redijt. explicauit autem & idcirco quod Græcis talenta sint admodum diuersa. hoc uero quod ipse declarat habet centum uiginti pondo. Sed idem dicet Liuium usum talenti nomine de rebus Gręcis minime loquentem, cum ait libro ab urbe condita primo: Suessam'q; Pometiam ex his ui cepit, ubi cum diuendita præda quadraginta talenta argenti auri'q; recepisset. De re quidem nummaria loquens Liuius, & sua de Græcis exprimens utitur nonnunquam talenti uoce, meo iudicio Atticum intelligens, nisi aliud nominatim exprimat. qua de re in Græcis plura dicā. Alioqui cū pondus indicare uult, ferè seruat Romanū loquēdi morē, ut lib. VII. Neq; ita rei gestę fama se Italię finib. tenuit, sed Carthaginienses quoq; legatos gratulatū Romā misere cū coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneret, fuit pōdo XXV. Idē lib. X. Argenti q̃d captū ex urbibus erat, pōdo mille CCCXXX. Sic Liui. Latini igit̃ si

utuntur talenti nomine, maxime pro pondere, quasi semper aut aliqua transferunt, de Græcis, aut alioqui de rebus Græcorum loquuntur. Romanum enim pondus minime fuit. Sequitur iam libra siue pondo, quę idem significare probauimus. quamobrē errauit Perottus uir non indoctus, scribens pondo proprie significare XII libras his uerbis, Et pondo, quod licet aliquādo pro libra inueniatur, proprie tamen significat pondus duodecim librarum, & indeclinabile est. Liuius, Argenti pondo bina & sex libras in militem præstaret. Nec caret singulari, ut nonnulli existimant. Sed sic pondo pro duodecim libris dicimus, ut assem pro XII. uncijs, Hæc Perottus. qui cum id non probauerit, uidetur cōiecisse ex Liuij loco quem adducit, ubi post pōdo bina scriptum erat & sex libras, ex quo maius quiddam esse pondo coniecit. Verum codices Liuiani emendati, habent selibras. & sic debere legi uerbis Plutarchi in Fabio de eadem re scriptis erudite probat Budæus, quem ante me hunc errorem in secundo De asse, coarguisse ingenue fateor: ne gloriam alieno labore partam in me transferre uoluisse, iure dicar. Sed idem Budæus testimonijs in speciem claris & euidentibus contendit libram, pondo, minam idem esse. Cum autem mina Attica sit centum drachmarum, ut libro sequenti probabimus, Romana uero libra octoginta quatuor denariorum, ut Plinio & Celso & Largo testibus planum fecimus, primo intelligitur denarium & drachmā Atticam eiusdem ponderis non fuisse. quod tamen, autoritate scriptorum fretus, asserit. deinde ut fuerint maxime, nemo certe è bonis autoribus dixit, unciam plurium drachmarū quàm octo fuisse. Igitur libra erat tantum nonaginta sex drachmarum, quia solum duodecim unciarum, cum mina Attica fuerit sine controuersia centum. Vt autem Budæus sententiam quæ illi semel placuit teneat, sine ullius testimonio ait, libram duodecim esse unciarum & semunciæ. Scribit enim sic in secundo De asse: Hæc est exacta libræ ratio, tamen semunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum Græca exæquata sit, & plane sit centenaria. Erit ergo libra Latina non modo sesquialtera nostræ libræ, id est sesquilibra nostra: sed etiam præterea quatuor drachmas habuisse intelligitur. Idem in principio libri tertij inquit: Etenim cum duodenæ sint unciæ in libra Romana & in uncia quaterna & uicena scrupula, fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo. est enim scrupulū ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Columella. Hæc recte, & præter Columellam idem dicit Volusius Metianus & Balbus ad Celsum. Pergit Budæus. Si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, & uicenario numerū illum multiplicemus, fiet summa quinq; millia septingenti sexaginta sestertij, quibus si semunciam addamus, ut sit libra centenaria quam ante instituimus, fient sex millia sestertium. Sic ille. Ex quibus intelligis eum libram, quam eiusdem ponderis putauit

esse

esse, cuius esset mina, primo centum constituisse drachmarum; tum necessitate quadam duodecim unciarum & semunciæ. Quod uero denarium & drachmã idem arbitretur esse, liquet ex his uerbis quæ sunt in primo de asse. Drachma igitur non modo pondus denarij Romani, sed etiam nummũ significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus. Et libro secundo: At denarium & drachmam eundem fuisse nummum, aut eiusdẽ certe ponderis & æstimationis autore Plinio demonstratum est. Hæc Budæus. cætera quisq; per otium legat. Sed libram & minam idem pondus non fuisse satis indicat Dioscorides, qui nunc libræ, nunc minæ uocabulo tanquam diuersis ponderibus utitur. et Galenus aperte dicit differre, ut libro sequenti explanabo. Erat enim mina Attica quatuor drachmis grauior libra Romana. Budæus autem non sine causa in hanc sententiam discessit, sed quia uisus est sibi satis probasse denariũ & drachmam Atticam idem pondus habere, quod Plinius scribit libro uicesimo primo capite ultimo: Drachma Attica: ferè enim Attica obseruatione medici utunt: denarij argentei habet pondus. Et Græci sic transferãt Romana, ut in locum denarij, aut quatuor sestertium semper substituant drachmã. ut Plutarchus, ac medici. Contrà Latini, pro drachma Attica denario utantur. ut Aulus Gellius & Festus Pompeius, ipse etiam Liuius libro XLIIII. ab urbe condita, Polybij locum recensens. Tum quia Plinius minam uertit libram. Cum tot igitur & tantis testibus etiam in quauis re non indecore errauerit quispiam. Hæc autem omnia ijsdem autorũ uerbis repetere nimis longum esset, neq; necessarium, cum quisq; in Budæo ea legere possit, & nos consentiamus sic ab ipsis fuisse scripta. Quid igitur dicet quis? nõne istis concessis quod uult efficit Budæus? Minime. nam concedo quidem autores sic solitos transferre, non tamen do eadẽ prorsus pondera fuisse. Verum Græcos arbitror, quia nullum haberent pondus siue numisma quod plane responderet denario, per id quod proximum esset, ac nõ multo leuius, nempe septima tantum parte, drachmam reddidisse. Quod quid mirum Plutarchum fecisse? cum idem pro quartario sextarij, quartam cotyles uerterit? inter quas mẽsuras longe maius discrimen est, quàm inter drachmæ & denarij pondus. Contra Latini ipsi, quia octaua unciæ pars apud eos nomen non habet, nisi cum Balbo ad Celsum drachmam appellare uelis, uerterunt denarium. Sic Plinius dicit drachmam Atticam denarij argentei pondus habere, ubi ferè erat dicendum. Sic etiam minam libram reddit. Quod enim plane neq; drachma Attica denarij habeat pondus, neq; libra Romana Atticæ minæ, ex eiusdem uerbis non obscure intelligitur. ait namq; capite supra citato: Mna, quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Hæc uere scripta nemo negabit. Idem libro duodecimo capite XIIII. de thure scribit; Micas concussu elisas mannam uocamus.

etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est uiginti nouem denariorum pondus æquent. Sic legitur in exemplaribus correctis, et Budęus se duo manuscripta uidisse ait, in quibus ita legatur. & uera lectio est. Nam Plinius quia hic medica non transfert: ubi multo partiendi negocio drachmam aliter quàm denarium, & minam quàm libram uertere non posset: recte declarat, Minæ tertiam partem esse denarios nouem & uiginti. Tertia enim est drachmarũ trium & triginta atq; scripuli. Iam unciam esse septem denariorum Celsi, Plinij, Largi testimonio probaui, drachmarum uero octo esse mox ostendam. Igitur si rationem ineas septem denarios pro octo drachmis colligens, duæ & triginta drachmæ fient octo & uiginti denarij: reliqua uero est drachma & scripulum. ea igitur drachma & tres septimæ scripuli efficient iterum denarium. remanent autem quatuor septimæ scripuli, ex quibus cum nec denarium, nec dimidium Plinius conficere posset, sed sextam tantũ denarij partem, rationem earum nullam habuit. Plinij ergo locus ille consentiẽs cum altero, ubi libram scribit quatuor & octoginta denariorũ esse, satis declarat ita se rem habere, præsertim cum accedant etiam aliorũ testimonia. Itaq; solet tum solum denarium pro drachma ponere cũ medica trãsfert, quod & cæteri fecerũt. Quin etiam Appianus idem Græce referens quod Suetonius Tranquillus de Cæsare scribit, differentiam hanc inter drachmam & denarium mihi uidetur agnouisse. Tranquillus inquit: Populo hortos circa Tyberim publice, & uiritim trecenos sestertios legauit. Sic ille. Cum igitur quatuor sestertij efficiant denarium, erant denarij quinq; et septuaginta. Appianus in secũdo bellorum ciuilium interprete P. Candido ait: Populo horti trans Tyberim præbiti, singulis Romanorum ciuibus qui in urbe aderant quinq; & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Ita ille. Septuaginta namq; denarij sunt octoginta drachmæ. quod uero ad quinq; reliquas drachmas adiectũ oportuit, quia drachma fieri non poterat, omisit. Itaq; locus non est ut Budæo uidetur deprauatus, sed magna quidem diligentia scriptus ab Appiano, licet idem alias drachmam leuiorem adhuc, ut mox ostendam, fecerit. Plutarchus autẽ idem Tranquilli more suo reddit. Præterea ex Liuij uerbis clare intelligitur denarium Attica drachma esse grauiorem. Is sic scribit libro quadragesimo quarto ab urbe cõdita: Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum, tetrachma uocant, trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. Vides ut uir ille summus in historia Romana aduertit nõ idem pondus esse Atticæ drachmæ & denarij. In tetrachmo ergo, id est quatuor drachmis ferè esse dicit trium denariorũ pondus. Tres enim id genus ueteres denarij pendunt drachmas Atticas quatuor & dimidiã. quare Liuius recte addit fere. nam quatuor drachmæ Atticæ nondum efficiunt tales denarios tres. Hoc nunc satis sit, etiam

ex Liuio perſpicuum eſſe denarium & drachmam idem pondus non
habere. At Appianum apparet alio loco probaſſe hanc ſententiã. tres
ſcilicet denarios ualere pondere tetrachmum. Suetonius enim ſcribit
in Cęſare: Trecenos quoq; nummos, quos pollicitus olim erat uiritim
diuiſit. de eodem Appianus ſic, interprete Candido: Singulis ex popu
lo minam unam Atticam dedit. Sic ille. Trecenti namq; nummi effici-
ent quinq; & ſeptuaginta denarios. pro quibus dixit minam Atticam
centum drachmarum: ut ſemper tres denarij tantum pendant & uale-
ant, quantũ quatuor drachmæ. Nam hæc de ueteri mina Attica, quæ
in uſu eſſe deſiit, intelligi, ut uult Budæus, non poſſunt. Sed & Cleopa
tra non minus oſtendit denariũ drachma Attica eſſe grauiorem: quæ
quemadmodum ex ſemioboli interpretatione intelligitur, duas drach-
mas, ut taceam de Alexandrina, conſtituit. alteram, quam eiuſdem gra
uitatis eſſe aſſerit cuius eſt denarius Italicus, ſic Romanum uocat. alte
ram Atticam, ut ex eius uerbis poteſt intelligi. Prioris obolũ dicit æ-
reola habere octo, ſemiobolũ quatuor, cum quo deinde Atticæ drach-
mæ ſemiobolum conferens, ait ipſum quatuor quintas alterius ſemio
boli continere. Denarius igitur ipſi quinta parte grauior eſt drachma
Attica, cum utrumq; in duodecim ſemiobolos diuidat. Sed audiamus
uerba Cleopatræ: ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα γ, ὀβολοὺς ς, θέρμους θ, κε-
ράτια ιη, χαλκοῦς μη. τὸ ἰταλικὸν δηνάριον ἔχει δραχμὴν α. id eſt, Drach
ma habet ſcripula tria, obolos ſex, lupinos nouem, ſiliquas decem &
octo, æreola quatuor & quadraginta: italicus denarius habet drachmã
unam. Paulopoſt ait: τὸ ἡμιώβολον ἔχει κεράτιον αs'. χαλκοῦς δ'. id eſt
Semiobolus habet ſiliquam unam & dimidiam, æreola quatuor. Hæc
de ſemiobolo drachmæ, quam dicit idem ualere quod denarium. Mox
addit: ἀττικὸν δὲ ἡμιώβολον τοῦ ἡμιωβόλου τέταρτα πέμπτα. id eſt, Atticus
autem ſemiobolus alterius ſemioboli habet quatuor quintas. Perſpi-
cuum igitur eſt etiam ex Cleopatra denarium Romanũ Attica drach-
ma eſſe grauiorem. Drachmas autem octo Atticas comprehẽdi in un-
cia Romana, tametſi Plinius ſatis propemodum explicet, cum minæ
tertiam partem dicit denarios eſſe nouem & uiginti, & cum è libra o-
ctoginta quatuor denarios ſignari ait, tamen quo res magis confirme-
tur afferamus uerſus Fannij quibus aſſerit unciam drachmarum Atti-
carum eſſe octo. Sunt uero hi:

In ſcrupulis ternis drachmam, qua pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.
His declarat drachmam Atticam. mox uero id quod uolumus addit:
Vncia fit drachmis bis quatuor.

Cum Fannio ſentit maxima pars Grẹcorum medicorum. Qui uero
diſſentiunt, dicunt unciam eſſe drachmarum ſeptem, ſed drachmam ſi
ne dubio denarium nominant. unde uerbis magis quàm re inter ſe diſ-
ſident

ſident atq; diſcordant, ut libro ſequenti declarabo. Balbus quoq; de agrimenſoria ad Celſum idem aſſerit, inquiens: Semuncia quidē eſt medietas unciæ, duella tertia pars, ſicilicus quarta, ſextula ſexta, drachma octaua. Ego cum plurimis conſentiens drachmas octo idem pondus habere cenſeo quod habent ſeptem legitimi denarij. atq; ſic legitimum denarium, drachmam eſſe unam & præterea ſeptimam ipſius partem. licet Cleopatra grauiorem faciat. nempe ut ſeptē denarij efficiant octo drachmas Atticas & tres quartas drachmæ. Liuius uero magis etiam ponderoſum quàm Cleopatra facit in loco iam citato. idem tamen in talenti magni explicatione, de qua ſequenti libro dicam, paulo minorem feciſſe poteſt uideri. Cleopatra tamen ubi minam Atticam explicat æque ac cæteri unciā octo drachmas Atticas capere oſtendit. Quā obrem drachma Attica unciæ Romanæ pars octaua fuit, aut ſi paulo leuior, qua de re non contendo, minime autores curarunt. Vt prorſus appareat ipſam quoq; differentiam quæ eſt inter denarium & drachmam alium alio diligētius expendiſſe, imo unum & eundem autorem poſuiſſe nunc pro eiſdem, nunc pro diuerſis. Ex dictis tamen ſi quis aduertere uelit, non obſcure intelliget primo drachmam & denarium eiuſdem ponderis non fuiſſe. Deinde ſeptem denarios legitimos efficere unciam. poſtremo eandem drachmarum eſſe octo. Quamobrem non admodum nos mouere debent, ut aliud ſentiamus, tam Græci quā Latini interpretes uertentes alterum pro altero, quaſi prorſus eadem ſint. quoniam alias etiam, perſæpe cum rerum uel maior eſt diſsimilitudo, ob uocabulorum inopiam ipſos idem egiſſe conſtat. de quo, ne longius quàm æquum ſit à propoſito euagemur, hic plura dicere non libet. Sed obijciet mihi quiſpiam, denarios diuerſi ponderis à Romanis fuiſſe percuſſos, atq; de leuioribus intelligendum, cum dicitur drachmam & denarium idem habere pondus. Cui reſpondeo, qui leuiores illis temporibus, quibus Romani utebantur legitimis, percuſſerunt, fraude & dolo id fecerunt non minus quàm Antonius, qui uilius metallum miſcuit argento. Itaque fuerunt eiuſmodi denarij aut non iuſti ponderis aut adulterini, Sed iuſti pōderis denarios è libra ſignari quatuor & octoginta aſſerit Plinius. & Græci ſcribentes minam eſſe centum drachmarum Atticarum dubio procul drachmas iuſti ponderis intelligunt. quocirca iſta obiectione mea ſententia nō infringitur. Porrò Scribonius Largus tametſi recte ſcripſit libram eſſe Romanis octogintaquatuor denariorum, tot tamen Græcis drachmarum eſſe inquiens, à uero aberrauit, ut ſequenti libro declarabo: niſi quis eum more eorū, quod ueriſimile eſt, locutum credat, qui quia tranſcripſerunt Romana medicamenta in Græcam linguam, unciam dixerūt eſſe ſeptem drachmarum, quod pro denarijs drachmas redderent. quod ibidem uberius explicabo. Id ipſum tamen Budæi ſententiam, quæ eſt libram

Romanam & Atticam minam eaſdem eſſe, minime confirmaret. Ad Alciatum uenio qui mecum nonnihil ſentit. ſcribit enim: Quapropter Plinius cum apud ſcriptorem Atticum minam reperit, uertit ſimpliciter libram. minimũ enim libra noſtra & Attica mina differunt, nimirũ quatuor ſolis drachmis. Hæc recte. Sed idem errat in eo quod unciam Romanis putat denariorũ eſſe octo; quia Græcis ſit drachmarũ octo, idem pondus arbitratus denarij & drachmæ. Verba eius ſunt. Merito ergo Cornelius Celſus lib. quinto capite decimoſeptimo, in uncia Grę ca pondus ſeptem denariorum eſſe tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. De Græcis hic non differã. Cornelium Celſum Romano more locutum, ſatis perſpicuum eſt ex Plinio & Largo, tum ex ipſo. adeo enim Græcis ponderum nominibus noluit uti, ut ne obolo uti cogeretur denarium in ſextantes diuiſerit. ait enim: Sed & antea ſciri uolo in uncia pondus denariorum ſeptem eſſe. Vnius deinde denarij pondus diuidi à me in ſex partes, id eſt ſextantes, ut idem in ſextante denarij habeam quod Græci habent in eo quem ὀβολὸν appellant. Id ad noſtra pondera relatum paulo plus dimidio ſcripulo facit. Ita Celſus. Et rectiſsime poſtremum adiecit. nam ſexta pars denarij grauior eſt dimidio ſcripulo. ſiquidem tria ſcripula ſunt octaua pars unciæ, denarius uero ſeptima. ſexta igĩ pars denarij, dimidio ſcripulo grauior eſt ſeptima ipſius dimidij ſcripuli parte. Cum ergo uellet denarium diuidere in ſex partes, ut Græci diuidũt in ſex obolos drachmam, ac denarium ſciret grauiorem eſſe tribus ſcripulis, nouam diuiſionem uidetur confinxiſſe. Non tamen obolus ille Græcus & ſextans denarij eiuſdem ſunt ponderis, ut nec drachma, ſed diuiſionis ſimilis gratia magis hæc ſcripta accipio. Niſi quòd Celſus potuerit hoc tradere medicos Græcos imitatus, qui cũ Romæ libros ſcriberent de medicamentis, drachma pro denario uſi ſunt tantummodo ſeptem, ut erant, in uncia numerantes. Quod autem dicit ad noſtra pondera relatum, uidetur indicare Romanis maſſas paruas fuiſſe, quibus ponderarent, quæ aſsi atq; eius partibus grauitate reſponderent. Denarius uero argenteus, quo pro pondere utebanĩ medici, quia ſeptima unciæ pars, eius ſextans grauior extitit dimidio ſcripulo. Sin autem Celſus ſic non ſenſiſſet, ſed omnino putaſſet drachmam & denarium idem pondus habere, non minus fuiſſet deceptus ac alij. Sed quod una tantũ uncia fuerit eiuſdem ponderis tam Græcis quàm Romanis, utriſque tamen in ſua nota pondera diuiſa, mox in Græcis fuſius exponam. nunc ad Portium uenio, qui & ipſe putat drachmam & denarium eiuſdem ponderis fuiſſe. inquit enim: Et denarios pondere drachmę in frequentiori uſu fuiſſe, quos ut aſſes uariante tempore mores, uario pondere ſignatos, & tandem ad imitationem Atticorum in drachma reſediſſe opinor. Sic Portius. Hoc opinatur quod appendẽs

dena

denarios antiquos drachmæ pondere inuenerit. sed non æstimat id quod diuturnitate & usu de ipsis fuit detritum. deinde non satis probat nostram drachmã cum ueteri paris esse ponderis. Idem tamẽ quia diuersos denarios fuisse signatos ait, habere uidetũ quo locorũ inter se pugnantium caliginem discutiat. Sic ex Liuij loco unà cum Prisciano Cæsariensi denarium efficit quatuor scripulorum, cum id ex eo colligi non posit. addit enim ferè, ne quis plane tres denarios idem pondus habere quod tetradrachmum Atticum credat. Itaq; sentio, ut iam dixi autores nisi de iusti ponderis denarijs non locutos & quidem argenteis. Sed de his plus satis. Perotti namq; ineptias omittam cõsulto. Verum denarium diuidi in duos Victoriatos ait Volusius, quem sum secutus. A nobis autem dissentit is qui ponderum explicationem quandam adiecit Scribonio Largo quisquis fuit. inquit uero, Victoriatus argenteus erat nummus uictoriæ nota signatus, pro quo, in compositionibus à Scribonio relatis, Galenus duos obolos ponit, hoc est scripulum. Sic ille. Et certe uidetur ita in quibusdam locis. sed sunt alij loci in quibus recte τριώβολον reddit. Vt Scribonius Largus Comp. clxx. scribit thlaspis ⁎ pondo VI. & uictoriati. opobalsami ⁎ pondo VI. & uictoriati. Galenus uero in secundo libro de antidotis ὀποβαλσάμου, θλάσπεως ἀνὰ δραχμὰς ς καὶ τριώβολον. id est, Opobalsami thlaspeos singulorum drachmas sex & triobolum. Sic etiam in parte cõpositionis, quæ deest, ubi Galenus habet τριώβολον, Ruellius medicus insignis & doctus eam complens uertit recte uictoriatũ. Quin etiam hoc argumento est, quod Galenus ferè semper τριωβόλου pondere medicinas exhibet, quæ conferũt tussi in tribus cyathis aquæ uel aquæ mulsæ. Largus autem easdem uictoriati itidem in tribus cyathis. Quare loca dissidentia nihil probant. aut enim corrupte in alterutro scriptore leguntur: aut, quod uerisimilius mihi uidetur, nõ ex hac prima æditione Largi, quæ nobis est in manibus, sed secunda quam se promisit æditurum, sunt à Galeno, uel ab alijs, quas ipse citat, transcripta. Cuius rei indicium maximum esse puto, quod non paucæ sunt compositiones nomine Scribonij Largi apud Galenum, quæ in hac æditione desiderantur. deinde quod ibidem pondera persępe quadrupla inueniamus. unde conijcio libellum secundo fuisse ab eo æditum. Est igitur uictoriatus, dimidius denarius. Vltima autem unciæ diuisio est in scripula. De scripuli uocabulo, priusquam finem faciam huic libro, accuratius disseram. Quidam dixerũt scriptulum, quidam scripulum: alij scribulum, alij scrupulum, alij deniq; scrupulus. M. Varro hoc pondus scripuli nomine appellauit. scribit enim Fl. Sosipater libro primo scriptulum, quod nunc uulgus sine t, dicit, Varro in Plautorino dixit. Idem in Annali. Nummum argenteum conflatum primum à Seruio Tullio dicunt. is quatuor scriptulis maior fuit. Cũ Varrone facit Volusius Me-

tianus

tianus iurisconsultus antiquus & nobilis. Latini autem qui primi huic ponderi illud posuerũt nomẽ Græcos sunt secuti. hi uero iccirco γράμμα, ut Fannius sentit, id ipsum nominauerunt, quod uncia in tot istius generis pondera diuidi posset, quot essent Græcæ literæ, quæ γράμματα dicuntur. Fannij uersus sunt.

Vncia fit drachmis bis quatuor, unde putandum
Grammata dicta, quod hæc uiginti quatuor in se
Vncia habet. tot enim formis uox Græca notatur,
Horis quot mundus peragit noctemq́; diemq́;.

: γράμμα aũt, ut placet grãmaticis, formatʼ ex præteriti perfecti primã persona, quæ est γέγραμμαι, sicut ex ἔρρημαι, ῥῆμα: ex πεποίημαι, ποίημα ex ὥραμαι, ὅραμα. Eiusmodi uerbalib. Græcis Latina in um forma ta respondent: etsi non semper eandẽ rem prorsus significant. quæ uerbalia à grãmaticis participijs similia dicuntur. exprimunt enim faciem participiorum generis neutri. quod genus sunt scriptum, dictum, factum, uisum. ut igitur Græci hoc pondus uocarunt γράμμα, ita Latini scriptum debuissent nominare. sed quia id aliam rem significat, ut uerbum ambiguum uitare possent, usi sunt diminutiuo, quod est scriptulum. Atq; eiusdem ambiguitatis uitandæ causa γράμμα non uerterunt literam. At scripulum Fl. Sosipatri temporibus uulgus dixit. ut uero primo uulgus, ita etiam mox doctos homines locutos fuisse ex Capro intelligimus, qui in libello de orthographia & latinitate uerborum sic scribit. Scripula, non scribula dicendum. Atq; scripulum quidem in Cornelij Celsi peruetusto exemplari ac in alijs quibusdã libris scriptum est. Sed scribulum improbat Caper, quod Latini, qui primi huic ponderi nomen dederunt, id non formarint ex præsenti: uerum Græcos imitati ex præterito. In Columella autem & in Plinio, ac in alijs libris impressis est scrupulum, quasi à scrupo manarit: nisi quis putet i in u mox esse mutatum: & uerbum hoc ita retinere antiquitatem, ut carnufex, lubens, pessumus. Scrupulus uero, quo barbari medici omnes ad unum utuntur pro hoc pondere, aliud significat: nempe lapillum asperum. atq; id ipsum à scrupo fluxit. Aut ergo scriptulum dicemus M. Varronem & Volusium Metianum secuti: aut nõ abhorrentes à communi ueterum loquendi consuetudine scripulum. Nam scribulum Caper repudiat. scrupulum autem, ut dici posse uideatur, tamen quia nemo ex ueteribus scriptoribus eius mentionem fecit, iure etiam reijcitur. Scrupuli deniq; uerbi quod significet lapillum nõ pondus, uim in aliud atq; barbari accipimus. In Fannij uersibus reperitur prima breuis. ut in hoc

Gramma uocant, scrupulum nostri dixere priores.

Equidem malo legere scruplum, & arbitrari esse concisum. etenim scripulum dicimus prima syllaba producta. Martialis lib. IIII. Epig.

Ergò ne c argenti sex scripula Septitiane Missa.
Idem in x. Epig.
Pensauit digitis diuq; mensa est,
Libras, scripula, sextulasq; dicit.

Quod si quis putet à scrupo non solum scrupulus fieri, sed etiã scru pulum genere mutato, eius etiam syllaba prima longa est. id uero indicat scrupeum, quod inde manat. Virgilius in sexto Aeneidos:
Spelunca alta fuit, uastoq; immanis hiatu
Scrupea.

Terentius etiam diminutiui primam produxit hoc senario, qui est in Adelphis:
Inieci scrupulum homini. Sa. ò scelera, illuc uide.

De ponderibus Romanis satis: quorum notæ sunt apud Volusium, Probum, Celsum, Largum. Libræ quidem ꝉ. Dupondij ꝉꝉ. Semissis s. Septuncis v. Bessis –s–. Dodrantis s ═ –. Dextantis s ═ ═. Deuncis s ═ – ═. Trientis ═ ═. Quadrãtis ═ –. Sextãtis ═. Vnciæ –. Sescunciæ £. Semunciæ £. Binarum sextularum ꝺ Sicilici ↄ. Sextulæ ∖. Scripuli ꝗ. Denarij ⋇ uel ✳. Victoriati siue quinarij ∀. Celsus denarij sextantem, ut & libræ hac nota signat z. qua de re diligenter aduertendum, ne nos notarum partes breuiores factæ, ut distinctiones uideantur, fallant, uel duæ in unam contractæ. nam & sextantis, ut iam dixi, talis est z. & binarum sextularum huiusmodi б. alij eandem bis scribunt, sine ulla, ut mihi uidetur, ratione. Inuenitur præterea quartæ partis semissis, quæ eadem est sescuncia, hæc nota ÷. Octauæ uero, quæ sunt drachmæ sex, ista ∸. quibus usus est Scribonius Largus. Postremo octauæ partis unciæ signum, hoc ʒ. quo nostrates drachmam significare uolentes hodie utuntur. Tantum de notis.

GEORGII AGRICOLAE LIBER QVINTVS DE PONDERIBVS Græcis.

Romanis etiam pondera unius generis fuerunt, quia una respublica florētissima quidem illa: Græcis diuersa, partim quod ipsis multæ respublicæ nobiles & potentes fuerint, partim quod medici nonnulla à Romanis quasi mutuum sumentes ac miscentes cum Græcis propria constituerint. Hinc sunt quę medica & quę hippoiatrica nuncupamus Illinc Attica, Corinthia, Laconica, Aeginæa, Euboica, ac alia multa. Nos hic tractabimus primo Attica, deinde medica, postremo hippoiatrica. His enim potisimū medici utuntur. Siquidem alij Atticis, quorum è numero uetustisimi quiqꝫ sunt. Alij medicis, inter quos omnes ferè numerandi, qui uel Romæ medicinam exercuerunt, uel cum Græci sub populi Romani imperium ditionemqꝫ cecidissent, etiam in Gręcia composuerunt medicamenta. Alij hippoiatricis, ut mulomedicinę scriptores, quos ueterinarios quoque Latini nominant. Tametsi non negarim medicos nonnullis alijs etiam pōderibus usos, ut mina Alexandrina. Quam ob rem eos qui ueterū compositiones legunt, diligenter considerare oportet, tum ipsius mixturæ uires, an inde conijci posit, quæ pondera intelligant, tum medicorum patriam, tum denique quo tempore, quibus 'ue in locis extra patriā scripserint. Si uero quispiam magna quadam securitate medicamēta illorum composuerit, ac promissis non responderit effectus, nō est cur conqueratur, cum ipse in culpa esse posit. Sed de his aliâs copiosius disserui, Nunc pondera sunt expedenda, atqꝫ primo Attica. τὸ τάλαντον μνῶν ἐστὶ ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ ἔχει δύο μὲν ἡμιμναῖα. ἑκατὸν δὲ δραχμάς. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολοὺς ἕξ. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα μὲν δύο. ἓξ δὲ χαλκοῦς. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτὰ ἑπτά. τὸ δὲ λεπτὸν ἀδιαίρετόν ἐστι. Quod est, Talentum est minarum sexaginta. Mina uero duas quidem habet semiminas, centū autem drachmas. Drachma obolos sex. Obolus duos quidem dimidios obolos, æreola uero sex. Aereolum septem minuta. Minutum indiuisum manet. Hæc sunt Attica pondera. Rursus igitur mihi onus probandi imponitur. Quod talentum Atticum sit sexaginta minarum, asserit Iulius Pollux libro nono: τοῦτο γε μὴν οὐκ ἄκαιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς. τὸ δὲ βαβυλώνιον, ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγιναῖον, μυρίας. τῶν δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸ ἀττι-

κῆς δραχμῆς λογισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικὰς, τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα ἔχει. τὸ δὲ βαβυλώνιον, ἑβδομήκοντα. τὸ δὲ αἰγιναῖον, κατὰ ἀνάλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ᾽ ἀθηναίοις ἑκατὸν ἔχειν δραχμὰς ἀττικὰς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ᾽ ἕκαστον ταλάντου, κατά τε πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. Id est Hoc utique dicere non intempestiuum erit, quod Atticum talentum sex millia drachmarum ualebat Atticarum. Babylonium uero, septem millia. Æginęum, decem millia. Syrium mille & quingentas, secundũ Atticæ drachmæ rationem. Quemadmodum sanè & Atticas minas Atticum talentum habuit sexaginta. Babylonium, septuaginta. Æginæum, centum secundum proportionem. Sed mina ipsa ut apud Atheniẽses centum habuit drachmas Atticas, sic apud alios quoque ipsis usitatas, quæ pro ratione cuiusque talenti secundum augmentum uel decrementum ualerent. Quibus uerbis aperte dicit, Atticum talentum sexaginta esse minarum. Sed idem non obscure intelligi potest è Xenophontis libro, qui uectigalia, uel de prouentibus inscribitur, unde etiam colligitur minam obolorum sexcentorum esse, qui constituunt centum drachmas, ut mox declarabo. Scribit Xenophon: ἢν γε μέντοι τὸ πρῶτον συσταθῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἓξ μὴ μεῖον αὐτῇ ἑξακισχιλίων γενέσθαι. ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἢν ὀβολὸν ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσοδος ἑξήκοντα τάλαντα ἐνιαυτοῦ. hoc est, Siquidem constituta fuerint primo mancipia numero mille & ducẽta, uerisimile ab ipso uectigali annis quinque aut sex non minus sex millibus mancipiorum ciuitati parari. Huius autem numeri si singuli singulis diebus integrum obolum ferant, anni uectigal erit sexaginta talenta: Cum enim annus, ut ipse sentit, habeat trecentos sexaginta dies, si singulis diebus sex millia mancipiorum ferãt sex millia obolorum, ferunt anno uno uicies centum sexaginta millia obolorum: quos si redegeris in minas, quarum quæque sexcẽtos habet obolos, prouenient tria millia minarum & sexcentæ. quæ sexagenario numero collectæ sexaginta talenta constituunt. Loquitur autem de Atticis, siquidem Atheniensibus consulit. Sed dicet quis, hæc de talento nummario scripta sunt, quot minarum erat ponderale? totidem. quod Diodorus apud Suidam declarat his uerbis: τάλαντον, ὥς φησι Διόδωρος ἐν τῷ περὶ σταθμῶν, μνῶν ἐστιν ξ. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ρ. ἡ δὲ δραχμὴ, ὀβολῶν ἕξ. ὁ δὲ ὀβολός, χαλκῶν ς. ὁ δὲ χαλκοῦς λεπτῶν ξ. id est, Talentum, ut ait Diodorus in libro De ponderibus, minarum est sexaginta. Mina uero drachmarum centum: Drachma obolorum sex. Obolus æreolorum sex. Aereolum minutorum septem. Sed dicet idem Diodorum non expresisse quod de Attico loquatur talento. quod etsi uerum est, omnia tamen quæ ibidem scripta sunt, nullis alijs ponderibus conuenire possunt, ut quilibet qui nostra diligenter legerit

rit

rit, intelliget. Sed & ipse Priscianus loquens de ponderali talento in libello de ponderibus, plane quod uolo dicit his uerbis: Talentum Atheniense paruum minæ sexaginta. Præterea Fannius ait:

Cecropium superest post hæc docuisse talentum
Sexaginta minas, seu uis sex millia drachmas.
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis,
Nam nihil his obolo'ue minus, maius'ue talento.

Ex his igitur satis perspicuum est Atticum talentum ponderale tot fuisse minarum, quot fuerit nummarium. Sic usus talento pro pondere Xenophon libro sexto de disciplina Cyri. σκευῶν μὲν γὰρ βάρος ἀμφὶ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε τάλαντα ἦν. Id est, Vasorum enim pondus erat circiter quinque & uiginti talenta. Idem libro tertio de memorabilibus Socratis factis atque dictis: ὥσπερ εἴ τις ἓν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερὸν ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδὲ ἐπιχειρητέον αὐτῷ; Hoc est, Quemadmodum si quis unum talentum ferre non posit, qui perspicuum non est, quod plura ferre ne conari quidem debeat? Sequitur μνᾶ, quam centum drachmarum esse diximus. id rursum probandum. Diodorus quidem cuius uerba iam retuli plane dicit, sed magis etiam Cleopatra, cum ait: ἡ ἀττικὴ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιβς΄, < ρ, ℈ τ, ὀβολοὺς χ, θέρμους ϡ, κεράτια ͵αω, χαλκοῦς ͵γχ. Id est, Attica mina uncias habet duodecim & dimidiam, drachmas centum, scripula CCC. obolos DC. lupinos DCCCC. siliquas MDCCC. æreola IIIDC. Quod ipsum ex Xenophontis eodē libro uectigalia, uel de prouentibus inscripto colligitur: ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρίοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος Σωσίᾳ τῷ Θρᾳκὶ ἐξεμίσθωσεν. ἐφ᾽ ᾧ ὀβολὸν μὲν ἀτελῆ ἑκάστῳ τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι. τὸν δ᾽ ἀριθμὸν ἴσως ἀεὶ παρεῖχεν. ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονίκῳ ἑξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα. ἃ προσέφερε μνᾶν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας. Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια, ἡμιμνεῖα. Hoc est, Quod Nicias Nicerati filius possederit aliquando in metallis argentarijs homines mille, quos ipse Sosiæ Thracensi elocauerat: ita ut singulis, diebus singulis obolum integrum daret: atque eum numerum fortè semper exhibuit. Fuerunt et Hipponico sexcenta mancipia ad eundem hunc modum elocata, quæ integram minam afferebant in diem. Philemonidę uero trecenta, quæ semiminam. Hæc ille. Itaque cum sex oboli constituant drachmam, ut Diodorus & Cleopatra tradunt, liquet minam Atticam centum drachmis perfici. Suidas quoque scribit:

ἑκατὸν δραχμαὶ ποιοῦσι μνᾶν μίαν. Id est, Centum drachmę faciūt minā unam. Postremo Plinius ex professo de Atticis ponderibus scribens, libro XXI. capite ultimo, ait: Mna, quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Quin etiam Fannius inquit:

Mnam uocitant, nostrique minam dixere priores.

Centum hæ sunt drachmæ.

Satis probatum arbitror minam Atticam centum esse drachmarũ, & eandem ponderalem & nummariam. Porrò ἀπὸ τῆς μνᾶς, fit μναιαῖος, minæ pondus habens. Sic Xenophon λίθους μναιαίους dicit, in eo libro, qui inscribitur magister equitum: & in altero, qui est inscriptus de re equestri. Diuiditur autem mina in duo ἡμιμναῖα, id est duas seminas: quod ex Xenophontis uerbis perspicuum est. Nunc sequitur δραχμή, quæ habet sex obolos, Diodoro, Xenophonti, Plinio, et alijs omnibus. Ait uero Plinius, loco cuius iam sæpe mentionem feci: Drachma Attica, ferè enim Attica obseruatione medici utuntur, denarij argẽtei habet pondus. Eademq́ sex obolos pondere efficit. Suidas quoq; scribit: δραχμὴ ἓξ ὀβολῶν. id est, Drachma sex obolorum. Superest ut ὀβολὸν explicemus. Is diuiditur in duos semiobolos. Semiobolum autẽ ipsi ἡμιώβολον appellant. Diuiditur & in sex æreola, quos χαλκοῦς nominant. quod Diodorus dicit: & præterea Suidas alio loco: ὀβολὸς παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστὶ χαλκῶν. id est, Obolus apud Athenienses sex est æreolorum. Cleopatra quid sentiat, in Romanis declarauimus. χαλκοῦς uero secatur in septem minuta, λεπτὰ uocant Græci, quod & Diodori uerbis intelligitur, & Suidæ, qui scribit alibi: ὀβολὸς δὲ παρὰ ἀθηναίοις ἓξ ἐστὶ χαλκῶν. ὁ δὲ χαλκοῦς, λεπτῶν ἑπτά. id est, Obolus quidem apud Athenienses sex est æreolorum. Aereolum uero septem minutorum. λεπτὸν autem, id est minutũ, siue, ut est apud Senecam, minutia, dirimi & distrahi non potest. Sed Cleopatra diuidit etiam drachmã in tria scripula: quæ ut forte fuerint Atheniensibus pro ponderibus in usu, non uidentur fuisse in re nummaria. Scribit enim loco scripuli Demosthenes δυοῖν ὀβολοῖν. cuius uerba sunt: ἀλλ' ἐν τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἐθεώρουν ἄν, εἰ μὴ τοῦτο τὴν ἐγγραφήν. Eadem Cleopatra secat obolum in sesquilupinum & tres siliquas: de quibus alibi dicturus sum. Hæc autem quæ recensui Attica pondera fuerunt, quæ singula in minora diuidamus. τάλαντον diuiditur in minas LX. drachmas VI. obolos XXXVI. semiobolos LXXII. æreola CCXVI. minuta MDXII Μνᾶ diuiditur in drachmas C. obolos DC. semiobolos MCC. æreola IIIDC. minuta XXVCC. δραχμὴ diuiditur in obolos VI. semiobolos XII. æreola XXXVI. minuta CCLII. ὀβολὸς diuiditur in semiobolos II. æreola VI. minuta XXII. ἡμιώβολον diuiditur in æreola III. minuta XXI χαλκοῦς diuiditur in minuta VII. quæ λεπτὰ dicuntur, & diuidi non possunt. Sequitur tertia huius sermonis pars, in qua obscura illustrare consueui. antequam ergo ad talentum redeam hoc unum dicere uolo. Nullum ferè est ponderis genus tam Græcis q; Latinis, quo non & numisma uel summa quædam rei nũmariæ significari soleat. Id ipsum in Latinis, Volusium & Balbum legentibus, clarius potest conspici q; ut ulla præterea probatione indigeat. In Græcis uero ita esse ea quæ diximus

ximus nonnihil declararunt, magis autem quæ dicturi sumus potuerunt indicare. Itaq; talentum Atticum supra probaui sexaginta esse minarum, minus autem intelligendum est. duplex enim ipsis fuit, maius & minus. de maiori nunc est dicendum. quòd fuisse in usu Terentius ostendere uidetur in Phormione, apud quem Geta inquit:
Si quis daret talentum magnum.
Et Virgilius in quinto Aeneidos:
Vinaq; & argenti magnum dat ferre talentum.
Plautus uero in Mostellaria ut placet Seruio declarat quot minarũ fuerit, apud quem Tranio seruus de minis quæ debebantur Danistæ loquens ait:
Quater quadraginta illi debentur minæ. Sic autem Seruium legisse ex eius uerbis, quæ mox afferam apparet:
Dein idem seruus de eadem re uerba faciens inquit:
Talentis magnis totidem quot ego & tu sumus.
Tum iterum idem seruus: absolue hunc quæso uomitum.
Ne hic nos enecet, quater quadraginta illi debentur minæ,
Et sors & fœnus tantum est.
Hinc putat intelligi posse talentum magnum octoginta fuisse minarum. Is enim super Vergilij uersu, qui est in libro quinto Aeneidos:
Perfusæ uestes, argenti auriq; talenta,
ita scribit: Talentum secundum uarias gentes uarium est pondus, sed apud Romanos talentum est octoginta libræ, sicut Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse centum sexaginta libras. Idẽ Seruius sup eiusdẽ Vergilij hoc carmine, q̃d est in nono Æneid.
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.
inquit: Bene addidit, magna: nam uarium apud diuersas gentes est talenti pondus. nam talentum potest & breue aliquid & magnum significare. Nam, ut supra diximus, secundum Plautum talentum octoginta librarum est, qui cum dixisset debere CLX. libras, paulo post intulit duo talenta, per iocum dicens, debentur talenta tot quot ego et tu sumus. Hæc ille. Multis autem modis errat Seruius. primum enim non est in Plauto, quater quadraginta, sed
Quatuor quadraginta illi debentur minæ.
Danista quidem quadraginta minas Philolacheti dedit fœnori: atque ille eas Simoni, de quo, ut Tranio fingit, ædes emit, arraboni. Philolachetes uero quatuor præterea minas danistæ ex fœnore debebat. quot minas centesimæ, si his fœnerator contentus erat, decem mensium ductæ efficiunt, aut duæ centesimę quinq; mensiũ. itaq; seruus ait.
Et sors & fœnus tantum est.
Verum quatuor quadraginta, non quater quadraginta, legendum esse ex his, quæ & antecedunt hæc, & sequuntur, perspicuum est. Tra
 nio

nio ante dixit Philolachetem ædes emisse. Teuropides sic interrogat. eas quanti destinat? respondet seruus. Talentis magnis totidem quot ego & tu sumus.

Id est duobus talentis. Post autem Teuropides cum loquitur cum Simone ait.

Mnas quadraginta accepisti iam, quod sciam,
A *Philolachete*. *Tum*.
Minas tibi octoginta argenti debeo.

Quæ duæ summæ in unam collectæ efficiunt centum uiginti minas. unde sequitur talentum esse minarum sexaginta. Seruius igitur, quod etiam alij animaduerterunt, planum facere Plauto teste non potest talentum magnum esse minarum octoginta. Deinde errat Seruius in hoc quod Romanis LXXX. librarum talentum esse dicit, cum nullum habuerint talentum. Etenim comici, qui talento utuntur, fere Attico loquuntur more. quare Terentius non modo habet talentum, sed etiam minam, drachmam, obolum. similiter Plautus. Sunt uero in hac re imitati Græcos, Apollodorũ scilicet, Diphilum, Menandrum, de quibus suas fabulas expresserunt. Tum iterum Seruius memoria non tenet comici poetæ uerba. nam Plautus libras nõ dicit, sed minas: nec eiusdem ponderis & precij sunt libra & mina. Etsi uero Seruius de talento Attico maiori nobis Plauti uerbis cõfirmare non potest minarum octoginta esse, tamen id tot minarum esse ex Liuio & Prisciano discimus. Liuij uerba hæc sunt in libro quadragesimo octauo ab urbe condita. Argenti probi duodecim millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis. talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat. Liuius certe Atticũ talentum, nõ Euboicũ, ut quidam scribũt, dicit debere pendere octoginta pondo. Priscianus uero Cæsariensis in libello De ponderibus hunc locum citans scribit: Sic decreuit senatus, ut nõ plus quàm ternæ libræ & quaternæ unciæ singulis desint talentis. Quæ quidem probe dicit. Nam octoginta minæ Atticę efficiũt octoginta tres libras Romanas & quatuor uncias. est enim mina quatuor drachmis grauior libra. Idem Priscianus scribit duo talenta Atticis fuisse his uerbis: Talentum Atheniense paruum, minæ sexaginta: magnum, minæ octoginta tres & unciæ quatuor. Ego legerem, libræ octoginta tres & unciæ quatuor: ut cum his quæ paulo ante ex eodem retuli, congruant. Nisi quis uelit dicere, minas hic ab eo pro libris scriptas, tanquam idem essent. quod ut hominis esset parum memoris, ita non multum mirum, quia postea scribit: Et sciendum quod secundum Liuij computationem centum minæ Atticæ, quarum singulæ LXXV. drachmas habent, faciunt talentum magnum. nam minus habet LX. secundum Dardanum. isto enim modo talentum magnum habuisset tantum septem millia & quingentas

tas drachmas. Itaq; tres diuersæ sententiæ à Prisciano proferuntur, siue librariorum siue ipsius magis culpa, qui diuersa ex diuersis non satis intelligens collegerit. Sed non ualde miror & Seruium & Priscianum in his falli, ut qui Grãmatici fuerint, nisi quis omniũ rerum perfectam scientiam illis esse debere uelit, quod nescio an ulli contigerit, aut unquam continget. Sed relinquamus Priscianum. nam Budæus quoque aduertit ipsum non satis consentanea tradere, eaq; cum multis excusserit, tandem inquit. Quare potius adducor ut talentum apud Liuium sit octogenarium et proportionem epitriton habeat id est sesquitertiam, uel ut alij loquuntur tertiariam, ad talentum *Atticum minus, quod sexagenarium est. Hæc recte.* Pergit. Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionem denarius ad drachmam habuisse dicitur, eandem Liuianum talentum ad uulgare, id est ad Atticum habeat. Priscianus quidem dixit denarium hãc proportionem habere ad drachmam. sed *Liuius non omnino*, qui addit ferè. Budęus autem id nõ uult. nam denarium & drachmam Atticam idem pondus habere & idem ualere putat. Sequitur. Libras nunc centenarias intelligi uolo, nã quod apud Priscianum legitur ut talentum minus sexagenarium sit, & libræ eius septuaginta quinq; drachmarum, nullo autore confirmari potest. Hactenus ille. Ex incuria librarij arbitror hic scriptum libræ, cum minæ esset scribendũ. & uere dicuntur hæc à Budæo. Tametsi enim duplex mina fuerit Atticis, uetus LXXV. drachmarum, noua centũ, nusquam tamen legitur talentum minus fuisse centum ueterum minarũ. sed de his mox plura. Ait deinde Budęus. Cum enim Suidas, Pollux, Festus, Græci & Latini talentum Atticum sex millium drachmarum esse dicant & sexaginta minarum, necesse est ut LX. minas non Atticas sed Græcas intelligamus & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Hæc Budæus. Cum quo minime consentio. nam Suidas & Pollux ac cæteri cum dicunt talentum sex millium drachmarum esse, Atticas intelligunt. quemadmodum etiam Latini dum sex millium denarium dicunt, intelligunt drachmas Atticas, ut ex dictis perspicuum est. Atq; sic etiam non Græcas minas sed Atticas intelligunt. Sed quorsum tandem hæc? pergit declarando. Nõ omittendum id quod Pollux inquit, Talentum Atticum apud Athenienses Atticas drachmas capere numero sex millia. apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusq; loci drachmarum. Hactenus Budæus. Supra uerba Pollucis retuli quibus minas dicit alijs quoq; centum esse drachmarũ, sed earum quibus ipsi fuerunt usi. Tandem Budęus infert. Id quod eo pertinere potest, quod de talento Liuiano dictum est, siue Euboicum, siue aliud fuerit. ut quomodo Athenis & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularum cuiusq; loci, sic Romæ sex millia denariorum habuerit, quæ tamen ęquauerint pondere octo millia drachmarum. Hęc Budæus. Liuius

uius cum habeat duplex talentum Atticum, maius quod ipse clare dicit Atticum, minus, quod non obscure ex his quæ supra scripsi, intelligitur quoque Atticum fuisse. quorum neutrum idem est quod Euboicum, cuius ipse alias nominatim mentionē fecit, neque idem quod aliud quoddam Græcum cuius meminisse autores scimus. Ægyptium tamen talentum eiusdem fuit ponderis, cuius Atticum maius. Romanis autem nullum fuit talentum. cum enim sex millium denariū talentum esse aiunt, de Attico se loqui manifeste dicūt Festus & Gellius. Liuius uero sua quæ habet de eodē Attico minore ex Polybio trāstulit. Quāobrem hæc Budæi, pace tanti uiri dixerim, planè incerta sunt. ne igitur dubios magis quàm certos redderent lectores penè necessarium fuit ea ascribere. Verum hoc loco non ab re erit ueterum loquendi consuetudinem indicare, præsertim quod libri sint hic nō parum deprauati. Suidas sic scribit ἀρχαία δὲ ἡ χρῆσις καὶ τοῦ τρίτον ἡμιτάλαντον, καὶ πέμπτον ἡμιτάλαντον. ἔστι δὲ τὸ μὲν τρίτον ἡμιτάλαντον, δύο ἥμισυ τάλαντα. τὸ δὲ πέμπτον ἡμιτάλαντον, τέσσαρα ἥμισυ. καὶ τὸ ἕβδομον ἡμιτάλαντον, ἓξ ἥμισυ. καὶ ὅλως οὗτινος ἀριθμοῦ παρωνύμως μέρει ἐπονομάσει τις τὸ ἡμιτάλαντον, τούτου ὁ προηγούμενος ἀριθμὸς ἐφαρμόσει τοῖς ταλάντοις. οἷον ἂν μὲν ὄγδοον, ζ΄. ἂν δὲ ἔνατον, η΄. συναριθμουμένου δηλονότι καὶ τοῦ ἥμισυ. φίλον δὲ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὸ ἓν ἥμισυ τάλαντον, τρία ἡμιτάλαντα λέγειν. ὡς καὶ τρία ἡμιμναῖα, τὴν μίαν ἡμίσειαν μνᾶν. Id est. Antiqua consuetudo est huius locutionis tertium semitalentum & quintum semitalentum. Est uero tertium semitalentum, duo talenta & dimidium. Quintum uero semitalentum, quatuor & dimidium. Et septimum semitalentum, sex & dimidium. Et omnino cuius tandem numeri parti addiderit quispiam simili ratione semitalentum, eius numerus antecedens conueniet talentis, ut si octauum, septem. si nouem, octo. connumerato uidelicet dimidio. Solent autem antiqui unum & dimidium talentum, tria semitalenta dicere, ut & tres semiminas, unam & dimidiā minam. Idem Suidas etiam alibi scribit. τρίτον ἡμίδραχμον τὰς δύο καὶ ἡμίσειαν δραχμάς, οὕτως εἰώθασι λέγειν οἱ παλαιοί. Hoc est. Tertiam semidrachmam duas drachmas & dimidiam isto modo antiqui consueuerunt loqui: quod sanè cum locutionibus superioribus conuenit. Hinc Priscianus quoque inquit in libello de ponderibus. Sestertius dicitur semis tertius· de quo Aruntius hæc ait. Sestertius olim dupondius & semis, quasi semistertius. quo tempore denarius decussis ualebat. hoc est post duos sequens tertio loco est semis. Hoc quoque secundum Atticos & Ionas, qui τρίτον ἡμίδραχμον dicebant pro δύο καὶ ἡμίσειαν δραχμάς. teste etiam Didymo, qui hoc ponit ostendens in omni parte orationis & constructionis analogiam Græcorum secutos esse Romanos· unde & Herodotus in primo historiarum ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Id est. Septimum semitalentum dixit, pro sex & semitalentum. Hæc Priscianus. In

eadem

eadem ſententia eſt Voluſius Metianus quum ſcribit. Seſtertius duos aſſes & ſemiſſem, quaſi ſemis tertius, græca figura ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Nam ſex talenta & ſemitalentum eo uerbo ſignificatur. Lex etiam XII. tabularum argumento eſt, in qua duo pedes & ſemiſsis ſeſtertius pes uocatur. Ex his igitur intelligimus ſi dixerint τρία ἡμιτάλαντα quod tria ſemitalenta indicent id eſt ſeſquitalentum. Sin τρίτον ἡμιτάλαντον quod duo integra talenta & dimidium. Sed de his plura nō dicam, quod etiam Budæus ea nonnihil attigit. Dicūt præterea διτάλαντον, id eſt duo talenta, & τριτάλαντον, tria. Inde quoque fit ταλαντιαῖος id eſt pondere talenti ſiue talentarius. quo utitur Siſenna libro IIII. hiſtoriarum, ut eſt apud Nonium. Baliſtas, inquit, quatuor talētarias. Vnde ταλαντιαῖοι λίθοι apud Suidam. Et ταλαντέω quod pondero ſiue ad libram appendo ſignificat, quo utitur Plato in Timæo. τὴν δὲ γῆν ταλαντουμένην ἀνωμάλως σείεσθαι μὲν ὑπ' ἐκείνων. κινουμένην δὲ αὖ πάλιν ἐκεῖνα σείειν. Id eſt. Terram uero inæqualiter appenſam ab illis concuti. rurſumque cōmotam illa concutere. Sed idem uerbum etiam dicitur ταλαντάω & ταλαντεύω. Poſtremo inde πολυτάλαντος dicitur diues, ut qui multa habeat talenta. Sed in his nimius fui, quæ ad Grammaticos magis pertinent. Venio nunc ad minam. quemadmodum uero duplex talentum magnum & paruum Atticis fuiſſe teſtimonio autorum probaui, ita duplex quoque mina fuit. maior, quam Solonis appellare poſſumus, minor, quam ueterem. fuit hæc quinque & ſeptuaginta drachmarum, illa centum. Itaque Solonis habet plane proportionem ſupertertiam ad ueterem, quam & talentum magnum ad paruum, ut prorſus uerum ſit quod Plutarchus & Andocides aſſerunt Solonem menſuras & pondera auxiſſe. Verum ut utrunque talentum in uſu manſit, ſic nō pari modo utraque mina, ſed uetus abolita uidetur. Erat uero Solonis Xenophonte, Diodoro, Cleopatra, Plinio teſtibus centum drachmarū. Vetus autem quinque & ſeptuaginta, quod dicunt Fannius & Priſcianus. Fannius quidem, cum Graiam minam, quam uult centum eſſe drachmarum, declararit, adijciens.

Attica quæ fiet, ſi quartam dempſeris hinc, mna.

Priſcianus uero ſic ſcribēs. Mina Attica drachmæ ſeptuaginta quinque. Malo autem cum iſtis hic facere quàm cum Plutarcho, quod hac ratione prorſus ſeruetur proportio ſupertertia, quæ & inter talentum magnum & paruum eſt. Credo autem uel negligenter à Plutarcho ſcriptum trium & ſeptuaginta minarum, uel, quod magis placet, librariorum incuria qui notas ob uetuſtatem non recte legentes, numerū mutarunt. Verum Fannius & Priſcianus nonnihil etiam hac parte aberrarunt à uero, quo fit ut alios reddiderint dubios, alios ſecum errare fecerint. nam minam centum drachmarum, quam Atticam eſſe optimis autoribus probaui, Græcam appellat Fannius, neſciens Atticis duas fuiſſe

fuiſſe minas. Ait enim

Accipe præterea paruo quam nomine Graij
Mnan uocitant, noſtriq; minam dixere priores.
Centum hæ ſunt drachmæ, quod ſi decerperis illis
Quatuor, efficies hanc noſtram deniq; libram:
Attica quæ fiet, ſi quartam dempſeris hinc, mna.

Ex quibus carminibus primo perſpicuũ eſt, quod Graiam minam centum eſſe drachmarum uelit. quaſi Grȩci perinde ut communem habuerint loquendi proprietatem, quam διάλεκτον appellant, ſic etiam minam habuerint communem. Deinde libram Romanam eſſe drachmarum nonaginta quatuor· quod rectiſsime ab eo ſcriptum eſt. Tum deniq; Atticam minam eſſe drachmarũ ſeptuaginta quinq;· quod uerum eſt de ueteri Attica. Si igitur quã Graiam uocat, nominaſſet quoque Atticam, bene ſenſiſſet. ſed forte non credidit unam eandemq; ciuitatem duas habuiſſe minas diuerſas, unde in iſtam opinionem uenit. Sed Priſcianus magis errat ſcribens: Mina Attica drachmȩ ſeptuaginta quinq;. Libra uel mina Graia drachmæ nonaginta ſex. Primum recte ſcribit de Attica mina ueteri, ac planè conſentit cũ Fannio. alterum non recte· nam nec libra uere Graia dicitur, quæ Romana eſt· qua tametſi Græci utuntur, ſeruant tamen idem pondus quod Romani. nec mina ulla nonaginta ſex drachmarum fuit. Sic fallimur ubi, re non ſatis diligenter conſiderata, leues ad ſcribendum ſumus. Videtur autem Priſcianus ea legiſſe, ex quibus Fannius ſua excerpſit, ſed non ſatis memoria tenuiſſe. Porrò Alciatus facit nobis duas libras Atticas, quarũ neutra eſt Attica. altera tantum improprie ſic dicitur, & quidem à nemine niſi Fannio. Sed ne tempus fruſtra teratur eius uerba perpendamus, Nunc de libra uideamus, quam illi λίτραν dicunt, & minimum fuit, põderis uidelicet ſtagiorum, id eſt ſextularum, trium, ut interpres Nicandri ſcribit. Sic ille. Nicandri interpres hoc non ſcripſit de libra, ſed mina Attica. ait enim. ἡ ἰταλικὴ μνᾶ λίτραν μίαν ἡμίσειαν. ἡ δὲ ἀττικὴ, ςάγια τρία. Id eſt mina Italica ſeſquilibram habet. Attica uero tria ſtagia. Sed locus hic ſine dubio deprauatus eſt, ut & alij multi. Quis enim unquam ſcripſit minam Atticam ſex drachmarum eſſe? ego arbitror ſic legendum. ἡ δὲ ἀττικὴ λίτραν μίαν καὶ ςάγια. γ. id eſt. Attica uero (pendit ſcilicet) libram unam & ſtagia tria. tum enim uere ab interprete iſta ſcribuntur. Alciatus tria ſtagia recte interpretatur tres ſextulas. omnino enim hic tribus è ſtagijs, ut è tribus ſextulis quatuor drachmæ efficiendæ ſunt. quæ deſunt libræ, quo minus ſit Attica mina integra. Idem interpres probe dicit libram unciarum eſſe duodecim. ἡ ὁλκὴ, inquit, οὐγγίας δύο. ἡ λίτρα ὁλκὰς ἕξ. Hoc eſt. Holce uncias duas habet, libra holcas ſex. Quid uero Holce fuerit in medicis declarabo. Præterea Alciatus libram pro mina dicit· quem nec ſatis defendit

Plinius

Plinius, qui more interpretum sibi aliquid permittens, uertere solet libram, nec Fānius qui improprie sic nominauit. Pergit deinde. De qua multa quoq; Iulius Pollux scripsit. cui opinioni astipulatur etiam Hesychius qui λίτραν interpretatur Siclum, qui idem est cum stagijs tribus. & tamen libra communis, ipsa quoque est unciarum duodecim. Hactenus Alciatus. Ascribenda sunt uerba utriusque, primo Hesychij qui inquit. λίτρα, ὀβολός. οἱ δὲ νόμισμα παρὰ σικελοῖς. οἱ δὲ ὠδὶ σταθμῶν. οἱ δὲ ῥωμαῖοι διὰ τοῦ. β. λίβρα. Id est. Litra, obolus. Alij uero dicunt nomisma apud Siculos. Alij pondus. Romani autem per. b. proferūt libram. Ne uero quempiam perturbent uerba Hesychij, ea declarare operæprecium duxi. Principio dicit: libra, obolus, id est libra ualet obolum. Id autem de graui ære quo mulctam irrogare solebant dictum potest accipi. Siquidem denarius decem ualebat asses siue libras, obolus uero erat decima pars drachmæ Aegineæ. ut in alio opere declaraui. Hinc traditum ab autoribus libram obolum ualere. Vnde Pollux libro nono inquit. καὶ μὴν ἐν ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ, φησὶν ἀριστοτέλης, ζημιῶσθαί τινα τριάκοντα λίτρας. δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν αἰγιναῖον. Hoc est. Atqui in Agragantinorum rep. dicit Aristoteles, quendam mulctatum esse triginta libris. Valere uero libram obolum. Ex quibus perspicuū esse arbitror lib. & obolū nō idem esse, sed idem ualere. Quod si quis putat λίτραν pro libella, quod diminutiuū non recipit Græca lingua, dictum, nō aberrat. Siquidem libella erat moneta argentea atq; decima pars denarij, ut alia libella decima pars sestertij quemadmodum est apud Volusium Metianū. Deinde ait Hesychius. Numisma apud Siculos, ex quo apparet Siculos etiam Romana moneta usos. quare mirum non est Epicharmum Siculum scripsisse heminam latino uocabulo. Addit Hesychius. alij pondus. quod ita esse nemo nō intelligit. Postremo inquit Romani autem per b proferunt uel scribunt libram. cognoscitur autem uel inde Græcos Romanā uocem nonnihil corrupisse. Igitur quæ sit sententia tum Hesychij tum Pollucis, quēlibet iam tenere arbitror. Sed Alciatus uidetur legisse siclum, cum omnia exemplaria Hesychij & Pollucis quæ mihi uidere contigit, habeant obolum. Sequitur in Alciato. Est & alia Attica, cuius meminit Rhemnius Palæmon, ponderis drachmarum LXXV. quarta uidelicet parte minor nostra libra, cuius supra mentionem fecimus. sed improprie hanc librā uocitari dixi. Hæc ille. Fannius eam nunc libram Atticam, nunc minam nominat. minam quidem recte, libram uero improprie, ut bene sentit Alciatus. His uero uersibus libram appellat.

Vnciaq; in libra pars est, quæ mensis in anno.
Hæc maior Latio libra est, gentiq; togatæ.
Attica nam minor est, ter quinq; hanc deniq; drachmis
Et ter uigenis tradunt explerier unam.

Quibus uero minã recte uocat ſupra retuli. Deinde errat Alciatus quod quarta parte Romana libra minorem dicit. id enim non eſt. nam tum ſeptuaginta duarum drachmarũ tantum eſſet, quod nec ipſe uult, nec eſt uerum. Quod autẽ ſupra ſe dixiſſe ait, eſt. Metron enim ut eius poetæ interpres atteſtatur, præcipue chœnica appellabant, ex eo quod illa principium ſit omnis ferè menſuræ, quapropter & à quibuſdam libra dicta eſt, ſed improprie. Videtur Rhemnius Palæmon non ipſam chœnicem, ſed eius dimidium libram appellaſſe, dum Atticam libram commemorat ponderis drachmarum LXXV. Sic Alciatus. Recte quidem ſcribit metron chœnica dictam, id enim dixit Ariſtophanes, ut eius interpres declarat, ubi uero Rhemnius dimidium chœnicis appellauerit libram neſcio, certe ſi ita appellaſſet, quod ab eo factum non eſt, magis etiam improprie quàm minam libram nominaſſet. Sed ut modum & finem huic diſputationi faciam, libra Attica nulla eſt, ſed duplex eſt mina Attica, uetus & Solonis. Iam ad drachmam eſt tranſeundum, quæ nũmus erat argenteus, ſicut apud Romanos denarius. Hinc Suidas ſcribit Δραχμὴ δὲ ὁλκὴ νομίσματος ἀργυρίου. Id eſt. Drachma autem pondus argentei nummi. Et Fannius

In ſcripulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Præterea Alexarchus apud Athenæum mutato more loquẽdi τὴν δραχμὴν, ἀργυρίδα nuncupauit. Fuit & aurea drachma, quam δραχμὴν χρυσοῦ Heſychius & Suidas nominãt. Verum drachma dicta eſt, ut Iulius Pollux ſcribit, quod ſit quaſi manipulus obolorum, quem δραγμὴν uocãt. A drachma quoq; fit τετράδραχμον, id eſt quatuor drachmæ, in cuius loco latini habent ſemunciam. eo uocabulo, ſed Attico, uſus eſt Liuius. fit & τρίδραχμον atq; δίδραχμον, id eſt tres & duæ drachmæ. Quoniã uero de drachma Attica multa in latinis ponderibus dixi, nunc ad obolum uenio. obolos autem drachma Attica ſine controuerſia habet ſex, quæ poſſet etiam diuidi in tria γράμματα, quæ latini ſcripula nominant, quemadmodum eam diuidit tum Cleopatra, tum Fannius: ſed quia γράμματος in hac ſignificatione uſus Atticis nullus aut rarus eſt, id ad medica pondera reijciã. Ab obolo aũt fit διώβολον & τριώβολον & τετρώβολον id eſt duo, tres, quatuor oboli. Pendit uero obolos ſex ęreola Diodoro & alijs, quare Plinij locus aut deprauatus eſt, aut ipſe decẽ æreola paris ponderis fecit cum aliorum ſex. Sunt uero uerba Plinij de drachma Attica. Eademq; ſex obolos pondere efficit, obolus decem chalcos. Poſtremo æreolum diuiditur in ſeptem minuta, quæ, ut dixi, indiuiſa permanent. Tantum de Atticis ponderibus, ſequuntur medica. ἡ μνᾶ ἰατρικὴ ἔχει οὐγγίας. ις. ἡ δὲ λίτρα οὐγγίας. ιβ. ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς. η. ἡ δὲ δραχμὴ, γράμματα. γ. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. ὁ δὲ ὀβολὸς ἡμιώβολα δύο. τὸ δὲ ἡμιώβολον κεράτιον

ας. τὸ

ας΄. τὸ δὲ κεράτιον σιτάρια. δ΄. Hoc est. Mina medica habet uncias sedecim. Libra uero uncias XII. Vncia drach. octo. Drachma scripula tria. Scripulũ obolos duos. Obolus semiobolos duos. Semiobolus siliquã unã & dimidiã. Siliqua grana quatuor. Sic se habent pondera quæ Grecorũ medicis sunt in usu· quod aũt tot unciarũ fuerit medica mina, dicit Dioscorides quisquis fuit, cuius uerba sunt hæc in libello de mensuris & ponderibus. ἡ μνᾶ, κατὰ μὲν τὴν ἰατρικὴν χρῆσιν, ἄγει οὐγγίας. ις. τουτέστιν ὁλκὰς ρκη. Id est. Mina secundũ medicorũ usum habet uncias sedecim, drachmas centum uiginti octo. Hinc Galenus lib. II. de cõpositione medicamentorũ secundum genera recitat emplastrũ Heræ nobilis medici qui sic scribit πίσσης ξηρᾶς μνᾶ. α. λιθαργύρου μνᾶ. α. &c. minæ pondere· tandẽ uero etiam κυπρίου χαλκοῦ μνᾶς ἑκκαιδέκατον. Vbi Galenus addit. ἐν τούτῳ τῷ φαρμάκῳ ὁ Ἥρας δῆλος ἐστι τὴν μνᾶν ις. οὐγγιῶν βουλόμενος εἶναι. οὐ γὰρ ἂν ἑκκαιδέκατον ἐγεγράφει μνᾶς, εἰ μὴ τοῦτ᾽ ἐβούλετο. Id est. In hoc medicamento Heras manifeste uidetur uelle minam esse XVI. unciarũ. nisi enim uoluisset hoc, sextamdecimã minæ partẽ non scripsisset. Idẽ Galen. in eodẽ lib. paulo ante recẽsens emplastra quedã uiridia Andromachi, quartũ his uerbis ab eo scriptũ affert. ἰοῦ ξυστοῦ δραχμὰς θ. χρυσοκόλλης δραχμὰς θ. τερμινθίνης μνᾶν μίαν. κηροῦ μνᾶς ἥμισυ. ὄξους ὀλίγον. Id est. Æruginis rasilis drach. IX. Chrysocollæ drach. IX Resinæ terebinthinæ minã unam. Ceræ minam dimidiã. Aceti parũ. Galenus minæ quam Andromachus intelligat, declarandæ gratia, inquit. τὴν μνᾶν τῶν οὐγγιῶν δεκαὲξ ἐμβάλλειν. ἡ γὰρ τῶν εἴκοσι, ὡς πρὸς τὴν τῆς χρυσοκόλλης καὶ τοῦ ἰοῦ ἰσομετρίαν, μεγάλη. Hoc est. Minam aũt sedecim unciarũ iniicere oportet. quę enim uiginti unciarũ maior est, quàm ut pro portione chysocollæ & ærugini cõueniat. Satis declaratũ arbitror medicis in usu fuisse minam XVI. unciarũ. quare ad librã uenio. quæ ipsis more Romano in XII. uncias secatur. Medici enim nobiles Græci qui hoc uocabulo utuntur, rerum Romanarũ non fuerunt imperiti, unde & nomẽ & pondus mutuũ sumpserunt. Sed librã explanat idem Dioscorides scribens. ἡ δὲ λίτρα ἔχει οὐγγίας. ιβ΄. δραχμὰς δὲ. ϟς. Quod est. Libra autem habet uncias duodecim, drachmas uero sex & nonaginta. Idem asserit Galenus primo libro de cõpositione medicamẽtorum secundum genera ἡ μὲν γὰρ λίτρα δραχμὰς ἓξ ἔχει πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα. τὸ δὲ ἡμίλιτρον ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα δηλονότι, καθάπερ καὶ τούτου πάλιν τὸ ἥμισυ τέτταρας ἐπὶ εἴκοσι. Id est. Libra enim drach. sex & nonaginta habet. Selibra octo & quadraginta. quemadmodũ & huius rursum dimidia pars quatuor & uiginti. Sic Galenus. Cum igitur octo drach. unc. efficiant, ut mox declarabo, necessario sequitur librã esse XII. unciarũ. Quinetiã Galenus eiusdẽ operis lib. I. ait, εἰ μὲν γὰρ χαλκίτεως ἐμβάλλοις οὐγγίας. ς. ὅπερ ἐστὶν ἥμισυ λίτρας. ἔσται σοι μεγάλων τραυμάτων κολλητικώτερον τὸ φάρμακον. Hoc est. Si chalcitis uncias inieceris sex, quæ est

ſelibra, magna uulnera conglutinandi uim maiorem habebit hoc medi
camentũ. Sed idem lib. III. eiuſdem operis librã tam ponderalem quàm
menſuralẽ in XII. uncias diuidi aſſerit, quæ uerba lib. primo retuli. Se-
quitur οὐγγία uox Romana, literis paululum, ut ſcribit Galenus, immu
tatis, nec minus pondus Romanũ, quam drachmarũ octo eſſe ait his
uerbis Dioſcorides. ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς. η. γράμματα. κδ. Id eſt. Vn-
cia uero drachmas habet octo, ſcripula XXIIII. Galenus quoque ſcribit li
bro ſexto de cõpoſitione medicamentorũ ſecundũ genera. διὰ τὸ τὴν
σταθμικὴν οὐγγίαν ὀκτὼ δραχμὰς ἕλκειν. Id eſt, Idcirco quod pondera
lis uncia octo drachmas pendat. Idem eiuſdẽ operis lib. V. ἕλκουσι γὰρ αἱ
θ. οὐγγίαι ἰταλικαὶ αἱ ἐν τοῖς κατατετμημένοις κέρασιν ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν
οὐγγίας σταθμικάς. αἵ τινες ξ. δραχμαὶ γίνονται, τῆς μιᾶς οὐγγίας. η. δραχμὰς
δεχομένης. Id eſt, Pendũt enim nouem unciæ Italicæ quæ in cornibus
interſectis ſunt, ſeptem uncias ponderales & dimidiam, quæ quidem
ſexaginta drachmę fiunt, cum unaquæque uncia capiat octo drachmas.
Idem in emplaſtro, quod ipſe compoſuit, declarat. ῥητίνης τερμινθίνης
οὐγγίας β. τουτέστιν δραχμὰς. ις. Id eſt, Reſinæ terebinthinæ uncias du
as, hoc eſt drachmas ſedecim. Hinc quoque fecerunt ἡμιούγγιον quod eſt
Semuncia. Galenus lib. II. βουληθεὶς δὲ εὐώδες αὐτὸ ποιῆσαι μίξεις ὀποπά-
νακος ἡμιούγγιον, ὅ περ ἐστὶ δραχμὰς δ΄. Id eſt, Si uolueris id ipſum odo
ratum facere, miſcebis opopanacis ſemunciã, quod eſt drachmas qua-
tuor. Heſychius quoque ſcribit. δραχμὴ τὸ ὄγδοον τῆς οὐγγίας. Id eſt Dra
chma VIII. pars unciæ. Vncia igitur drachmarũ eſt octo. Drachma aũt
pendit tria ſcripula. Itaque inquit Dioſcorides, cuius iam ſæpe mentio-
nem feci. ἡ δὲ δραχμή, ἡ καὶ ὁλκὴ ἄγει γράμματα τρία, τουτέστιν ὀβολοὺς. ς.
Id eſt, Drachma quę & Holce pendit ſcripula tria, quod eſt obolos ſex.
Idem etiam aliĳ tradunt. Ab ea fit ἡμίδραχμον, quod medicis quoque
in uſu eſt. Galenus operis cõmemorati lib. IIII. τῆς δὲ τοῦ χαλκοῦ λεπίδος
ἡμίδραχμον. Hoc eſt, Squamæ uero æris ſemidrachmã. Proximũ eſt
γράμμα, quod Latini ſcripulum dicunt, ueteribus Græcorũ medicis
non adeo in uſu, ut nec Latinis. Iuniores uero è quorũ numero eſt Ae-
tius, Alexander, Aretius, Moſchio, nõ raro utuntur, ſed his nihil iam
probare uolo. Veteres autem eius loco habẽt διόβολον, uel ὀβολοὶ δύο.
Vt Soranus apud Galenũ libro primo de cõpoſitione medicamento-
rũ ſecundũ locos: κισήρεως ὀβολοὶ δύο. Id eſt. Pumicis oboli duo, Quẽ
obolum etiam Plinius nõ mutauit cum haberet ſcripulũ, quo aliàs uti-
tur, & dimidiũ ſcripulũ poſſet dicere. Verba eius ſunt lib. XXXII. cap.
XI. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli po-
tus. Duos uero obolos dicunt & διώβολον, ex quo fit διωβολιαῖος.
Galenus eiuſdẽ operis lib. VII. ὕδατι ἀνάπλαττε τροχίσκους διωβολιαίους.
Id eſt. Aqua formato paſtillos pondere duorũ obolorum. Tres aũt o-
bolos iĳdem dicunt τριώβολον. Idem Soranus loco ſupra citato ἁλὸς

ἀμμω

ἀμμωνιακοῦ τριώβολον. Hoc est. Salis Ammoniaci tres obolos. Sic etiã quatuor obolos appellant τετρώβολον. Zoilus apud Galenum lib. III. eiusdẽ operis. κρόκου τετρώβολον, κινναμώμου τετρώβολον. quod est, Croci quatuor obolos, cinamomi quatuor obolos. Inde etiam ἡμιώβολον, quod & ἡμιωβόλιον legitur. Andromachus apud eundem lib. VII. ἐλατηρίου ἡμιωβόλιον. Id est. Elaterij semiobolũ. Idem: κρόκου ὀβολὸν καὶ ἡμιώβολον. hoc est, Croci obolum & semiobolũ. χαλκοῦς deniq; quod Plinius non uertit, in usu est medicis. Dioscorides lib. IIII. de syluestri cucumere. ἡ δὲ τελεία πόσις ὀβολός. ἡ δὲ ἐλαχίστη ἡμιωβόλιον. παιδίοις δὲ δίχαλκον. πλεῖον γὰρ ποθὲν κίνδυνον ἐπιφέρει. id est, Integra potio oboli pondere est: minima uero semioboli: pueris dent̃ duo æreola: plus potum periculum affert. De siliqua & grano in alio opere plura scripsi. Sic se habent pondera medica, quæ difficilia reddit tum magna dissensio eorum qui de his scripserũt, tum quod nemo satis uarietatis causas tradidit, ne ipse quidem Galenus uir summe diligens. Sed antequã redeam ad minam, rursus maiora in minora quæq; pondera distribuam. Mina diuidit̃ in uncias XVI. drachmas CXXVIII. scripula CCCLXXXIIII obolos DCCLXVIII. semiobolos MDXXXVI. siliquas ĪĪ CCCIIII. grana ĪX CCXVI. Libra diuiditur in uncias XII. drachmas XCVI. scripula CCLXXXVIII. obolos DLXXVI. semiobolos MCLII: siliquas MDCCXXVIII. grana V̄I DCCCCXII. Vncia diuiditur in drach. VIII. scripula XXIIII. obolos XLVIII. semiobolos XCVI. siliquas CXLIIII. grana DLXXVI. Drachma diuiditur in scripula III. obolos VI. semiobolos XII. siliquas XVIII. grana LXXII. Scripulũ diuiditur in obolos II. semiobolos quatuor, siliquas sex, grana XXIIII. Obolus diuiditur in semiobolos II. siliquas III. grana duodecim. Semiobolus diuiditur in siliquam unam & dimidiam, grana VI. Siliqua diuiditur in grana quatuor. Nunc rursus ad minam abeo, quę uaria admodum est. sed nos de alijs in alio opere scripsimus copiosius. iam de his solum dicam, quæ in medicinæ usu fuerunt. Medicam in usu fuisse iam satis probatum arbitror. Plinius uero qui Dioscoridis latina faciens μνᾶν, libram uertere solet dubio procul Atticam intelligit, quæ quatuor tantũ drachmis Romana libra maior est. Dioscorides lib. v. scribit: ὀξύμελι σκευάζεται οὕτω. λαβὼν ὄξους κοτύλας ε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν. μέλιτος μνᾶς ι. ὕδατος κοτύλας ι. μίξας ἕψησον ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναβράσῃ καὶ ψύξας κατάγγισον. Plinius sic reddit lib. XIIII. capite XVII. Oxymel hoc uocarunt, mellis decem libris, aceti ueteris heminis quinq;, salis marini libra, aquæ pluuię sextarijs quinq; sufferuefactis decies, mox elutriatis atq; inueteratis. Dioscorides ibidem. ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τὸ ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρύοντος ξηρὸν μνᾶς β. εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Plinius in eodem lib. capite XVI. Fit è labrusca, id est uite syluestri, quod uocatur œnãthinon: flores eius libris duabus in musti

cado macerati post triginta dies mutantur. Hæc ille. Ex quibus perspicuum est, Plinium in Dioscoride minam Atticã accepisse. Hinc etiam ait cum medica iam uellet de Græcis, potissimũ ipso Dioscoride transferre. Ferè enim Attica obseruatiõe medici utunt. Et paulo post. Mna, quam nostri minam uocant, pendet Atticas drachmas centũ. Sic quoque uidet usus mina Philoxenus medicus, cuius emplastrũ est apud Asclepiadem, ut scribit Galenus libro quarto de cõpositione medicamentorum secundũ genera: κηροῦ δραχμὰς ρ. ὃ μνᾶν ἐπιγράφει, στέατος ταυρείου δραχμὰς ρ. ῥητίνης τερμινθίνης δραχμὰς οε. ὃ τρία τέταρτα ἐπιγράφει. id est, Cæræ drachmas centum, quod minam scribit. seui taurini drachmas centũ: resinæ terebinthinæ drachmas septuagintaquinq; quod tres quartas scribit. Videtur aũt Asclepiades hanc interpretationem per drachmas posuisse cum Philoxenus scripserit minã, ne quis eum de Alexandrina aut alia putaret sensisse. Galenus uero cum Crito minam scripsisset dubitat quam nam intelligat. locus est lib. v. cum inquit: φαίνεται δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ρ δραχμῶν βουλόμενος εἶναι τὴν μνᾶν. Id est. Videtur aũt in alijs quoq; uelle centum drachmarũ esse minam. Quoniam uero Romæ egisse Critonẽ constat, ut qui Cęsareus medicus fuerit, dubium est an cum drachmas scribit, ut alij, denarios intelligens uoluerit minam esse centũ denariorũ, tunc enim ab Attica mina multũ, à medica parũ, quod mox declarabo, differret. Sed audiamus Galenum q̃ diuersa tradiderint qui de ponderibus scripserunt. διαπεφώνηται δὲ τοῖς περὶ τῶν σταθμῶν καὶ μέτρων γράψασιν, ὁπόσος ἐστὶν ὁ τῆς μνᾶς σταθμός, ἐνίων μὲν ἑκκαίδεκα λεγόντων οὐγγιῶν εἶναι τὴν μνᾶν. ἐνίων δὲ εἴκοσι. ἐνίων δὲ καὶ διοριζομένων, καὶ τὴν μὲν ἀλεξανδρειωτικὴν εἴκοσι φασκόντων εἶναι οὐγγιῶν. τὴν δὲ ἄλλην ἑκκαίδεκα. id est, Dissensere aũt inter se qui de ponderibus & mensuris scripserũt quantũ minæ pondus sit. Alij quidẽ ipsam sedecim unciarũ esse dicunt. Alij uero uiginti. Nõnulli aũt distinguũt, atq; Alexandrinã uiginti esse unciarum aiunt: alteram uero sedecim. Idem dicit lib. I. τινὲς μὲν οὖν εἴκοσι οὐγγίας ἔχειν φασὶ τὴν μνᾶν. ἔνιοι δὲ ἑκκαίδεκα. hoc est, Quidam igitur uiginti uncias habere dicunt minam. alij autem sedecim. Sed quod Alexandrina medicis in usu fuerit, Galenus indicat, recensens ex Asclepiade emplastrum Moschionis ueteris medici, sic scribentis: λιθαργύρου μνᾶ α. ἡ δὲ μνᾶ ἐπὶ τούτου τοῦ φαρμάκου ἔχει ὁλκὰς ρξ. Id est, Lithargyri mina una, Mina uero in hoc medicamẽto habet drach. centũ sexaginta. Sic Asclepiades hoc in loco Moschionem minam accepisse dicit. Itaq; Galenus addit: καὶ κατὰ τοῦτο τὸ φάρμακον καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ γεγραμμένον ρξ. δραχμὰς φησὶν ἔχειν τὴν μνᾶν. εὔδηλον οὖν ὅτι τὴν ἀλεξανδρειωτικὴν λέγει μνᾶν, οὐγγίας κ ἔχουσαν. ὅπως ἑκάστη τῶν οὐγγιῶν ἔχῃ δραχμὰς η. οὕτω γὰρ συμβήσεται τὰς ρξ. δραχμὰς ἔχειν τὴν μνᾶν. quod est, Et in hoc medicamento & in eo quod deinceps scriptum est, centum sexaginta drachmas ait habere minam. Per-

spicuum

ſpicuum autem eſt, quod Alexandrinam dicit, quæ habet uiginti uncias: ita ut quælibet uncia habeat drachmas octo. ſic enim fiet, ut mina habeat drachmas CLX. Hæc Galenus. Hinc uidemus medicis, aliis in uſu fuiſſe Atticam minam, aliis quam nominant Medicam, aliis Alexandrinam. Atticam potiſsimum his, qui uel antequã populi Romani nomen & res florerent ſcripſerunt, uel in Græcia agentes Romana pondera ignorarunt. Alexandrinam uero in primis, his qui Alexandriæ medicinam exercuerunt. Medicam aũt, quibus uel res Romanæ non fuerunt ignotæ, cum in Græcia uitam degerent, uel Romæ agentibus fuerunt notiſsimæ. Sed cum à Galeno nulla ratio ſit indicata, cur hæc mina conſtituta, nec id ipſum temere factum putare debeamus, liceat mihi quod ſentio in medium proferre. Hi medici qui Romæ egerunt, quia uterẽtur Romanis ponderibus, utpote libra, & uncia, & denario, quem drachmam appellare ſolent, & ſcirent Atticis minam eſſe centum drachmarum, ſcripſerunt minam quoq; eſſe centum drachmarum, denarios intelligentes. Sic Crito, meo iudicio, accepit minã. Alii referentes ad drachmam Atticam, qua denarius quinta parte grauior eſt ex ſententia Cleopatræ, drachmas inuenerunt Atticas centum uiginti quinq; tot denarios efficere. quæ drachmæ in uncias collectæ cõſtituunt ſedecim, minus tribus drachmis, quas nõ curarũt. Sic natam arbitror medicam minã, quæ eadem & centum ſit denariorũ, & drachmarum Atticarum centum uiginti octo. Quam meam coniecturam ſi quis contempſerit, probabiliorem uelim afferat, & libenter cedam: fieri enim poteſt ut hic errem, ſine cauſa tamen hanc minam à medicis inſtitutam, nunquam crediderim. Porrò Alexãdrinæ ratio eſt, aut quod drachmas grauiores habuerint, ſi Polluci credimus minas omnibus fuiſſe centũ drachmarũ, ipſas uero drachmas pro earum grauitate uel leuitate uariaſſe: aut ꝙ mina, ſi Pollucis ſententiã non probamus, plures apud eos q̃ centum drachmas habuerit. Itaq; ſi grauiorem drachmam fuiſſe putauerimus, tum ſemper quinq; drachmæ Alexãdrinæ efficient octo Atticas. Habebit enim una drachma Alexãdrina ſeſquidrachmã Atticam & decimã ipſius partem: Sin mina pluriũ fuit drachmarum q̃ centum, nemo quot fuerit, niſi drachmæ grauitate prius cognita, ſcire poteſt. Illud nobis ſatis ſit, Alexandrinã minam drachmas Atticas pendere centũ ſexaginta. Nunc ad libram, quam Græcis duodecim unciarum eſſe, quemadmodum Romanis, ſupra probaui. Perinde uero, ut hi libram ſiue aſſem diuidunt in uncias, ac duas nominant ſextantem: tres, quadrantem: quatuor, trientem. ſic Græci medicamenta eorũ transferentes ipſos imitantur, atq; ἕκτον λίτρας dicunt ſextantẽ: τέταρτον quadrantẽ: τρίτον trientẽ. Galenus lib. v. de cõpoſitione medicamentorum ſecundum genera, καὶ ἴρεως ἰλλυρικῆς καὶ ἀριστολοχίας στρογγύλης καὶ χαλκάνθου. τούτων ἑκάστου τὸ ἕκτον τῆς λίτρας, τουτέστιν οὐγγίας

δ. ἀριστολοχίας ἢ μακρᾶς καὶ χαλκοῦ κεκαυμένου τὸ ἕκτον ἑκατέρου τῆς λίτρας, τουτέστιν ἀνὰ οὐγγίας β. Hoc eſt, Iridis Illyricæ, ariſtolochiæ rotundæ, atramenti, ſingulorum libræ trientem, id eſt uncias quatuor: ariſtolochiæ longæ & æris uſti, utriuſq; libræ ſextantē: quæ ſunt ſingulorum unciæ duæ. Ne hoc quidem negligendum arbitror, Græcos quoſdam à Plinio non diuerſos fuiſſe. Vt enim hic pro mina uertit librā, quæ tamen quatuor uncijs eſt minor: ita illi contra, nonnunq; centum drachmis libram non minam exprimunt: ubi quatuor redundāt. Vnde Galenus ſcribit eiuſdem operis libro ſexto: ποτὲ μὲν γὰρ ἀντὶ τῆς λίτρας ρ. δραχμὰς γράφουσιν αὐτοί, ποτὲ δὲ ἀντὶ τῆς μνᾶς. id eſt, Aliquādo em̄ ipſi ſcribunt pro libra centū drachmas: aliquando pro mina. Idem eiuſdem operis lib. I. de eadem re loquens, inquit: ὥσθ' ἡ αὐτὴ ἀναλογία σώζεται μηδὲν μέγα διαφερούσης εἴτε τοῖς ρ. δραχμαῖς τῶν μεταλλικῶν, εἴτε τοῖς ἐνενήκοντα ἕξ, αἱ δύο κοτύλαι τοῦ ἐλαίου μιγνύοιντο. id eſt, Itaq; eadē proportio ſeruatur. ut non multum differat, ſiue centum drachmis metallicorum, ſiue ſex & nonaginta, duæ cotylæ olei miſceantur. Hæc ille. Et ſanè non multū refert in id genus emplaſtris, quatuor drachmas adijcere, ſed in nonnullis medicamentis, quæ bibimus aut deuoramus, plurimū. quod dico ne quis iſtis uerbis Galeni fretus, rem parui momenti eſſe putet. Sed quid dicemus ad Scriboniū Largum? qui ſcribit: Aeq; em̄ in libra, denarij octoginta quatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt. Largus pleraq; medicamenta uertit è Græcis, qui libræ uocabulo uſi ſunt in eorum cōpoſitionibus, diuidentes eam more Romano in duodecim uncias, unciam uero in ſeptem drachmas, denarios intelligentes. quod aūt nonnulli dixerint unciam drachmarum ſeptem, mox Galeni uerbis confirmabo. Itaq; more illorum locutus eſt Largus: alioqui libra drachmarū eſt ſex & nonaginta, ut ſupra probaui. Sequitur uncia, in qua nihilo minor diſſenſio eſt, q̄ in mina. uocabulum & pondus Romanū eſt. apud quos diuiditur in ſeptē ſeptimas quos denarios appellāt: & in octo octauas, quarum quælibet eſt trium ſcripulorum, quod ipſum ſcripulum ſit quarta & uiceſima pars unciæ. Octauæ, aliqui non poſuerunt nomen, ut ille cuius quædam de notis ponderū ex uetuſto codice ſunt Largo aſcripta: multi eam Drachmæ nomine appellant, ut Balbus ad Celſum de agrimenſoria, Galenus, ac pleriq; alij medici, præſertim Græci. Fannius etiam drachmā Atticam nominat, cū quo ſentit Cleopatra, ubi Minę atticę drachmas c. in duodecim uncias & ſemunciā colligit. Sed quorſum attinet hæc repetere, quæ in Romanis ponderibus ſatis dicta ſunt? Vt Græcos in diuiſione unciæ in drachmas, diſsidentes eò melius intelligamus. Ex his alij tradunt unciā drachmarū eſſe ſeptem: alij ſeptem & dimidiæ: alij octo. de qua re ſic ſcribit Galenus libro quinto eius operis ex quo proxime multa attuli: ἐπειδὴ καὶ τὴν οὐγγίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἑπτὰ καὶ ἡμίσεως δραχμῶν

μῶν εἶναί φασιν. ἔνιοι δὲ ζ μόνον. ἕτεροι δὲ η. hoc eſt. Quoniã plurimi unciam drachmarũ ſeptem & dimidiæ dicũt: alij ſeptem ſolum: alij octo. Qui ſeptem drachmarũ unciam cõſtituunt, dubio procul drachmę uocabulo intelligunt denarium. atq; hi nomine mutato parum cautos fallunt: cum ipſi rem ignoraſſe uideri non debeant. De quibus Galenus ait libro octauo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos: πρόδηλον γὰρ ὅτι δραχμὴν λέγομεν νῦν ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν, ὅπερ ῥωμαῖοι δηνάριον ὀνομάζουσιν. i. Perſpicuũ aũt eſt quod drachmã dicimus nunc in eiuſmodi omnibus, quod Romani denarium nominant. Qui uero dixerunt ſeptem drachmarũ & dimidiã unciam eſſe, uidentur quidem aduertiſſe drachmã leuiorem eſſe denario, non tamen planè, quantum intereſſet, examinaſſe: quorum ſententiã, tanquam ueram, artis ueterinariæ medici, ut infra dicam, receperunt. Poſtremi rem ſunt aſſecuti, diuidentes unciã in octo drachmas, de quo multa iam dixi. Quod ſi præterea fuerint, qui unciam diuiſerint in octo quidem drachmas, intelligentes denarios, iſti re & nomine à uero aberraſſe ſunt exiſtimãdi. Sed de his ſatis. nunc Alciati quædã ſunt expendẽda, qui poſtquã dixit Atticas menſuras à cæterorũ Græcorum & Latinorum menſuris differre, ſic inquit: Et primo de uncia loquamur. ſcribit Plinius libro uigeſimo primo, in drachma Attica ſex eſſe obolos: in obolo chalcos, id eſt æreolos, decem: In obolo uero Græcorum cõmuni, octo tantũmodo chalcos eſſe Iulius Pollux, Aegineta, & cæteri tradũt. quo fit ut uncia Attica, quæ eadem cum Romana eſt, chalcos habeat CCCCLXXX. cum uncia Græca ſolos habeat CCCLXXXIIII. Hæc Alciatus. Probauimus ſupra Diodori & aliorũ teſtimonio, obolũ Atticũ habere tantũ ſex æreola: quibus potius q̃ Plinio credimus, quod quæ ſcribunt, cõſentanea magis ſint ueritati. Deinde cũ denarius & drachma Attica eiuſdẽ ponderis, ut planè oſtendi, non fuerint: ſi utriuſq; totidem drachmas nempe octo, quod uult Alciatus, numeraueris in uncia, nõ erit, quod aſſerit, uncia Attica eadem quæ Romana, ſed Romana non paulo grauior Attica. Verum qui obolum diuidunt in æreola octo, intelligunt drachmæ, loco denarij acceptæ, obolum: quod Cleopatra manifeſte oſtendit. quæ drachma grauior eſt Attica. Alciatus non intelligens, pace illius dixerim, cuius drachmæ obolum tradãt habere chalcos octo, cõtrà nobis Atticã drachmã grauiorẽ facit drachma, qua loco denarij ſunt uſi: ac conſtituit diuerſas uncias. Pergit. Merito ergo Cornelius Celſus lib. V. capite XVII. in uncia Græca pondus ſeptem denariorum eſſe tradit, cum alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo. Sic ille. Celſus nõ dicit ſe explicare unciam Græcam, ſed in uncia pondus denariorum eſſe ſeptem. Nec plures fuerunt iuſti ponderis in Romana, ſicut ſupra probauimus. Quod uero Latina uncia habeat denarios octo; non, opinor, unquam probabit Alciatus. Vt breuiter expediam

diam, apud ſcriptores una tantũ eſt uncia, quæ eſt ſeptem denariorum uel octo drachmarum, quas drachmas aliqui nominãt Atticas. Addit Alciatus: Tametſi nec eius ratio omnino quadret: quandoquidem id ſeptem denariorum pondus aliquãto grauius eſt uncia Græca. ſed maluit Celſus paulo ampliorem modum dicere, quàm leuiorẽ: quod feciſſet ſi ſex denarios in uncia ſolos cõſtituiſſet: contineret enim chalcos præterea quatuor & uiginti. Ita Alciatus. Quę omnia ex nõ conceſsis colligit. quamobrem plura de ipſis non dicam. Sequitur: Eadem ratione factum eſt, ut cum ſextarius Romanus quindecim unciarum ſit, ut ſupra dixi, Græci ſuo ſextario uncias octo & decem attribuant: quod uidelicet uncia cõmunis ipſorum, noſtra, itemq́ue Attica leuior ſit: in ponderéque decem & octo unciæ ipſorum & quindecim noſtræ nihil differant. Tantũ Alciatus. Sic certe error alius ex alio naſcitur. De Attico ſextario quod utrunque ſit ſcriptum lib. II. firmis autorum teſtimonijs probaui. Habet enim is decem & octo uncias menſurales, pendit oleo refertus XV. Si Alciatus unciam menſuralẽ à ponderali, quod neceſſarium fuit, recte diſtinxiſſet, non Græcam à Romana & Attica, tum ſine dubio rem potuiſſet intelligere. Nihil tamen mirum uiros alioqui doctos, ſed ignaros medicinæ, à ueritate deflexiſſe. Iam ad drachmam pergendũ, quæ etiã ὁλκή uocatᷣ: quod ex Dioſcoridis illius ſupra citatis uerbis potuit cognoſci. Galenus etiã hoc modo interpretatur, quędam referens Aſclepiadis, qui Themiſonis antidotum ſacram cum retuliſſet ſic ſcribit: ἡ χρῆσις πρὸς μὲν τὰς βραδυπεψίας ὁλκὴ μία μετὰ ψυχροῦ ὕδατος κυάθων δ. id eſt. Modus eius potandi eſt ad tardam concoctionem holce una cum aquæ frigidæ cyathis IIII. Itaque Galenus ait, κελεύει διδόναι μίαν ὁλκὴν μεθ' ὕδατος ψυχροῦ κυάθων Δ. ἡγοῦμαι δὲ λέγειν αὐτὸν δραχμὴν ἀργυρᾶν. ἔθος γὰρ οὕτω σχεδὸν ἅπασι τοῖς νεωτέροις ἰατροῖς ἔθος ὀνομάζειν. hoc eſt. Iubet dari holcem unam cum aquæ frigidæ cyathis quatuor. Arbitror autem ipſum dicere drachmam argenteam. Sic enim nominare omnibus ferè iunioribus medicis conſuetudo eſt. Eſt uero locus ille in eodem libro cuius proxime mentionem feci. Verum, Holce proprie id ſignificat, quod alioqui σταθμός. Hinc Dioſcorides libro primo de materia medica ſcribit in Iride: καθαίρουσι δὲ χολὰς ποτιζόμεναι μεθ' ὑδρομέλιτος ὁλκῆς δραχμῶν ζ. Id eſt. Purgant uero bilem pondere drachmarum ſeptem, cum aqua mulſa potę. Errat in holce multum Nicãdri interpres, ut iam in hippoiatricis dicam. De reliquis minoribus ponderibus hic plura ſcribere nolui, quod partim ſupra ſatis ſint explicata, partim in alijs operibus. ut quæ hic omiſimus, cuiuſmodi ſunt ἀσσάριον, τετράσσαρον, στατὴρ, σάγιον, ἑξάγιον, σίκλος, θέρμος, κεράτιον, ὄροβος, φακή, σιτάριον, ac alia non pauca quæ medicis ſunt in uſu, ut cum ſcribunt fabæ Ægyptiacæ magnitudine aut noſtræ, aut ciceris, uel denique manipulus, & ſimilia. Nunc antequã faſtigiũ

huic

huic operi imponam, declarabo paucis & hippoiatrica. Mulomedici enim Græcorum ut ſuas habuerunt menſuras, ſic quoq; pondera in hunc modum: ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιε. ἡ δὲ λίτρα δραχμὰς ϛ. ἡ δὲ οὐγγία δραχμὰς ζς´. ἡ δὲ δραχμὴ γράμματα γ. τὸ δὲ δηνάριον γράμματα δ. τὸ δὲ γράμμα ὀβολοὺς δύο. quod eſt, Mina habet uncias XV. libra drachmas nonaginta, uncia drachmas ſeptem & dimidiam, drachma ſcripula tria, denarius ſcripula quatuor, ſcripulū obolos duos. Sic traduntur hippoiatrica pondera in libello De mēſuris & ponderibus, à quodam ignoto Græco, cuius uerbis res eſt probanda. ſcribit uero ſic: ἡ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιε. ὁλκὰς ριβς´. ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς ϛ. τὸ δηνάριον ἔχει γράμματα δ. id eſt, Mina habet uncias XV. holcas CXIIS. libra habet holcas XC. denarius habet ſcripula IIII. Idem paulopoſt: ἡ οὐγγία ἔχει δραχμὰς ζς´. ἡ δραχμὴ ἔχει γράμματα γ. ὀβολοὺς ς. hoc eſt. Vncia habet drachmas ſeptem & dimidiā. drachma habet ſcripula tria, obolos ſex. Sic ille ſentit. Videamus primo quonam modo fiat mina unciarū XV. Vt illi qui medicam minam ſtatuerunt unciarū ſedecim, diſtribuerunt denarios in drachmas Atticas: ita hi quia unciā aſſerunt drachmarum ſeptem eſſe & dimidiæ, detrahunt de ſedecim uncijs unam: unde hæc opinio, ſiue perſuaſio, ſiue quo alio nomine appellare libet, uidetur nata, minam eſſe unciarum XV. Sequitur libra quæ non diſsimiliter iſtis unciarum eſt XII. nam quod ſcribitur in exemplari excuſſo: ἡ λίτρα ἔχει ὁλκὰς ς. id eſt. Libra habet holcas ſex · deprauatū eſt. Nam librarius notarum affinitate, quæ eſt inter ϛ nonaginta ſignificantem, & ς. ſex, deceptus, unam notam pro altera ſcripſit: Errorem uero ſuum ex minæ explicatione ubi holce omnino drachmā ſignificat, facile deprehēdere potuiſſet. Nam ridiculus autor ille fuiſſet, ſi holcē modo pro drac. modo ꝓ unc. ſumpſiſſet in uno quaſi cōtextu uerborū. Quinetiā exēplar, quod paulo correctius uidi, ſic ut lego habet. Videt̄ aūt librarius iſte indoctus ſecum in errorē rapuiſſe, eum qui quædā De menſuris & pōderibus Nicandro adiecit, ſiue fuerit illius interpres, ſiue alius quiſpiam. Is enim ſcribit: λίτρα ἔχει ὁλκὰς ς. hoc eſt. Libra habet holcas ſex. Quoniā uero iſte intelligebat libram eſſe unciarum XII. in eam opinionē neceſsitate quadā uenit, ut holcē interpretetur uncias duas. præcedūt enim hæc uerba, ἡ ὁλκὴ οὐγγίας δύο. id eſt. Holce uncias II. Quod nemo alius tradidit. Sed ita ſolet error ex errore plerumq; oriri per inſcitiam, aut per negligentiā. Nam holcē pro pondere drachmaq; legimus, pro duabus uncijs minime. Porrò nec in Græco ignoto qui hippoiatrica tradit ſine mendo legitur. ἡ οὐγγία ἔχει δραχμὰς η. id eſt. Vncia habet drachmas octo. quod corruptū eſſe quiſquis minam in drachmas ibidem redactam conſiderauerit, facile obſeruabit, etiamſi nullo emendatiore codice iuuetur. Poſtremo denariū iſte dicit eſſe ſcripulorum quatuor; idem ſentiens quod Priſcianus Cæſarienſis: quem

ſecutus

ſecutus eſt Portius, uarietatem denariorum afferens. quod tametſi uerum non eſt, minus tamen ipſe aberrat à uero, quàm Nicandri interpres, qui ſcribit: δηνάριον δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. hoc eſt, Denarius ſeſqui drachmam habet. Iſto modo feliciter creſcerent denarij in arca. Alij igitur de legitimi denarij Romani pondere detrahũt. alij nimium ad pondus ipſius addunt, quanquam ſi Nicãdri interpres de ueteri Romanorum denario ſentit, non de legitimo, uera ſcribit. Sed dimittamus bonum iſtum interpretẽ qui pleraq; in menſuris & ponderibus corrumpit, ut alias oſtendimus. Diuidamus autem pondera hippoiatrica maiora in minora, quod idcirco facere conſueuimus, ne res iterum tam facile deprauari poſsit. Mina ſecatur in libram & quadrantem, id eſt uncias XV. drachmas CXIIS. ſcripula CCCXXXVIIS. obolos DCLXXV. Libra ſecatur in uncias XII. drachmas XC. ſcripula CCLXX. obolos DXL. Vncia ſecatur in drachmas ſeptem & dimidiam, ſcripula XXIIS. obolos XLV. Drachma in ſcripula III. obolos VI. Scripulum in obolos II. Tantum de hippoiatricis ponderibus. reſtant poſtremo notæ. μνᾶς eſt litera μ ſuperne poſitum habens ν, hoc modo $\overset{\nu}{\mu}$. λίτρα eſt λ habens ſupra ſcriptum ι, ſic λ'. quidam uero linea obliqua ſecantes dexterum ipſius cornu idem ſignificãt, iſto modo ƛ. alij inter cornua eius ponunt ι, hac figura λ. οὐγγίας eſt γ, habens appoſitum ſiue impoſitum in angulis ipſius ο, hoc modo Γο. Δραχμῆς, obliquum λ, in dextrum cornu inclinans ſic, ⋖. ὁλκῆς uero, quæ eadem eſt quæ drachmæ, λ in cuius medio eſt inſcriptum ο, hac figura λ. γράμματος aũt γ adiunctum habens ρ, quod ſecet recta linea, iſto modo γρ. ὀβολοῦ linea in obliquum flexa, habens ex utraq; parte punctũ, ſic ⌒. δυοῖν ὀβολοῖν duæ eiuſdẽ figuræ lineæ ⌒. κερατίου, κ, cuius inferius cornu accentui acuto ſimilis recta linea ſecet, addito ε hac figura $\overset{\varepsilon}{\kappa}$. χαλκοῦ, χ ſuperne ſcriptum habens α, iſto modo $\overset{\alpha}{\chi}$. ἡμίσεος nota eſt, cuiuſcunq; ponderis fuerit, ſimilis ferè ei qua nonagenarius numerus ſignificatur. ut igitur alteram ab altera diſtinguant, Græci ſupra notam nonagenarij numeri unam uirgulam in modum accentus acuti formatam ſcribunt, ſupra notam autem ἡμίσεος duas eiuſdem figuræ uirgulas hoc modo ϛ″, quæ in antiquis codicibus quibuſdam emendate ſcriptis obſeruare licet. Hæc mea ſententia eſt de menſuris & ponderibus, non paulo diuerſa ab alijs: pro qua confirmanda contra tot uiros & tantos diſputare ueritus fuiſſem, niſi mihi iamdudum perſuaſum eſſet, nullam autoritatem tantam eſſe, ut ei ueritas iure cedere debeat: cuius, ut ſæpe dixi, aſſerendæ cauſa magis, quàm quod ullum ex ijs (nec enim merentur hoc illorũ ſtudia) reprehenſum uelim, liberius diſſerui. Ipſi, ut uiros bonos & doctos decet, uel contra mea refellent teſtimonijs ueterum: uel, ſi id non poterunt facere, in ueritate acquieſcent.

GEORGII AGRICOLAE DE EXTERNIS MENSVRIS ET PONDERIBUS Libri duo.

m

Primus est De externis mensuris.
Secundus De externis ponderibus.

GENEROSO ET NOBILI VIRO D. ERNESTO A MILTHITZ ILLVSTRISSIMI SAXONUM Ducis & Electoris Mauricij consiliario Georgius Agricola S. D.

Obili genere nati, uir optime, communiter magis quam cæteri apti sunt ad maximas præstantissimasque uirtutes. nam ex bono semine, quod plerunque est generosis parentibus, procreantur fœtus, in quibus existit bonum corporis temperamentum. Itaque Homerus cum sciret uires ingenerari hominibus à semine paterno, scite scripsit, Vlyssem filio Telemacho multum roboris instillasse. Nec uero qui pecuarias habent, nec qui colunt uineam, oliuetum, pomarium, ignorant res in naturæ habitu alijs excellentes, ex egregijs & eximijs nasci. proinde hi ex optima uite, oleo, pomo semina petunt: illi ex quoque genere animantium generosos mares & fœminas eligunt ad admissuram. Generosi autem parentes non modo procreant liberos sui similes corporum liniamentis atque forma, sed, quia corporis temperationem animi mores sequuntur, etiam moribus atque uirtutibus. Vnde Euripides prudentiam acceptam bono & nobili generi retulit, fortitudinem Horatius, qui canit;

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Atque has ob causas Greci generis nobilitatem εὐγένειαν uocarunt. Tametsi uero illa ita, ut dixi, sese habent, tamen nunquam negarim, educationem & disciplinam multum ualere ad uirtutem: nimiam contra patrum indulgentiam & malam disciplinam deprauare liberos. atque hæ in causa sunt, non fatum, ut Demosthenes & Stoici sentiunt: non coniunctio stellæ cum stella, ut astrologi somniant, cur uirorum uirtute & literis præstantium filij interdum degenerent & improbi fiant. Sed quanquam ager, qui fertilis esse solet, non cultus fert tribulos, carduos, lappas, tamen sicuti Theognides ex scilla rosam non nasci ait, ita Euripides uetus illud Græcorum prouerbium laudat: probum filium ex improbo patre nõ gigni. Verum generis nobilitas præclara res sit & honore digna, tamen uirtus magis laudabiles efficit. etenim multi infimo genere orti hac una uirtute ex obscuris clari euadũt, & quasi stellæ sobolem à se propagatam illustrant: qui sanè iccirco alteris præstant, quòd initium nobilitatis sint. At qui ex honesta & antiqua stirpe generati maximis clarissimisque uirtutibus prælucent suis

maioribus, hi, quòd præditi sint nobilitate duplici, quarum altera à parentibus ad eos manauit, alteram sua uirtute sunt assecuti, proximis antecellere uidentur. ut minus multis laboribus corporis, & animi cōtentionibus, tanquam gradibus, in altiorem dignitatis locum ascēderint. Sed & merito & iure illis non antecellant, in suis ciuitatibus & regionibus magis gratiosi sunt, & minus habent inuidiæ. Huius tertij generis uiri nobiles cum multi patriam nostram augeant atq; conseruent, tum tu in primis. qui grauitate, prudentia, fortitudine, fide cæteros exæquas: cura, uigilantia, diligentia, studio superas. quare apud Georgium Saxonum principē magno loco fuisti, & nunc apud Mauricium Electorem ferè primū tenes. certe iuuenis in Hispania inuictissimi Imperatoris Caroli quinti, uir in patria illustrissimorū Saxoniæ ducum utilitatibus & commodis seruiuisti, atq; bellis interfuisti. accedit ad tot & tantas uirtutes tuus amor erga pios & doctos homines singularis, & amabilis illa humanitas cum grauitate coniuncta. quam diligenter animum attendens toties uidi, quoties reip. nostræ causa ad te adiui. Itaq; patieris, spero, non moleste hos duos libros in tuo nomine apparere: & si minus tuis studijs congruant. Sed cum Romanas & Græcas mensuras ac pondera quinq; libris explicauerim, ut hunc locū uberius tractarem, imò uero ut totum hoc argumentū, quantum possem, absoluerem, externas quoque mensuras unà cum ponderibus, quibus non solū Græci & Latini scriptores, sed etiam Hebræi & barbari medici usi sunt, in his exponere decreui. Qui libri, ut reliquis optimarum artium studiosis exiguum utilitatis fructum præbeant: Theologis & medicis, quibus Arabes placent, accōmodati & utiles erunt. Sed quærat aliquis ex me quę causa sit cur in alijs libris cōtinenter sermone Latino uti consueuerim, in his de mensuris & ponderibus non utar. cui ad hæc respondeo: Quoniam M. Cicero ait, Latino sermoni Græca uerba inculcantes iure optimo rideri, non magis si Latine scribimus, Græca cum Latinis putamus esse commiscenda, quàm si Græce, Latina cum Græcis. nemo enim, nisi necessitate coactus, in sermonem uerborum discrepantiam conferre debet. cogit uero tunc necessitas cum aut altera lingua caret uocabulo, quo rem aliquam nominamus: aut altera habet magis proprium uel usitatum. quibus modis M. Varro & M. Cicero interdum Gręcis utuntur: contrà q; Galenus & Plutarchus Latinis. Sed ut præterea Cicero in Epistolis ad Atticum sæpe usurpat Gręca, quòd ille Gręcis institutiōibus Athenis erudiretur: ita ego, ubi tracto locos de Græcis potissimum mensuris & ponderibus, Græcorum uerbis meam sententiā affirmo, ubi de Hebraicis, Hebræorum testimonijs. & quidem iccirco, quòd etiam his, qui student Græcis ac Hebraicis literis, scribam: & quòd, quemadmodum qui diligenter nostra legerit intelliget, aliter nō potuit fieri ut quædam satis explicarem:

cum

cum omnia hęc plane & perspicue expediri debeāt. Verum quia multi medici & theologi non sunt studiosi Græcarum literarū, plures Hebraicarum, utraq; etiam Latine reddo. Hæc si cui propterea displicent quòd ueteres scriptores bis eadem dicere non soleant, sed tantummodo uel Græca ponant, uel conuersa de Græcis, is translata de Græcis uel Hebraicis ad finem librorū reijciat. multo certe facilius potuissem meam de his omnibus sententiam Latinis uerbis explicare quàm Latina ad uerbum de Græcis uel Hebraicis exprimere. sed id ipsum multis, ut ego arbitror, tam utile non fuisset. Postremo caliginem & tenebras, quas quorundam errata offuderunt mensuris & ponderibus, discussi, ut harum rerum studiosis quàm possem maxime prodessem. quanquam autem quidam docti uiri, atq; inter eos etiam Theologi ueteres, interdum opinionibus aliorum rapti sunt in errores, tamen eorum erratis uenia datur: quòd omnes de literis bene sint meriti, & illi theologi in decretis sanctissimæ nostrę religionis errasse non, opinor, cōuincentur: ut aliquas alias res ignorauerint. Vale. Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum XV. Cal. April. An. M. D. XLIX.

AVTORES MEAE SENTENTIAE DE EXTER nis menſuris & ponderibus.

D. Ambroſius
Actuarius
Ariſtophanes
Ariſtophanis interpres
Auicenna

Cleopatra
Cornelius Celſus

Dauid Kimhus
Dioſcorides

Epiphanius
Euangeliſtæ
Fannius
Feſtus Pompeius
Flauius Ioſephus

Galenus Pergamenus
Græcus ignotus

Hali
Herodotus
Heſychius
D. Hieronymus
Horatius

Iulius Pollux

M. Varro

Nicandri interpres

Ouidius

Palladius
Paulus Ægineta
Plinius
Polybius

Raſis

Sacræ Hebræorum literæ
Salomo Hebræus
Scribonius Largus
Septuaginta interpretes
Serapio
Stephanus interpres Hali
Suidas

Vitruuius

Xenophon

GEORGII AGRICOLAE DE EXTERNIS MENSURIS LIBER Primus.

Ensuras tam Græcas quàm Romanas, item pondera quinque libris explicaui: nunc similiter externas mẽsuras & pondera exponam. sed primo mẽsuras externas: deinde reliquas: tum Græcas quasdam. quas, quia neque medicæ erant, neque Georgicæ, nec hippoiatricæ, consulto in harum numerum transtuli. pari ratione externa persequar pondera. quinetiã interdum quæ contra me scripta uideri possint argumentis refellam. sed ea pauca sunt. nam meam sententiam de Romanis & Græcis mensuris ac ponderibus, qua quæ nunc trado innituntur, me nõ solum medicis, sed alijs uiris doctis probasse quidam libris editis testantur. Andreas Alciatus solus ex omnibus Italis ei refragatur. cuius opinionem de integro ex hominum studiosorum animis euellet uis argumentorum, quæ afferet liber, qui istos duos consequitur. Mensuræ autẽ exteræ sunt Persicæ numero tres: Ægyptiæ quatuor: Syriæ totidem: Hebraicæ & Arabicæ plures. de quibus singulis dicam orsus à Persicis. quæ sunt achana, artaba, capitha. Achana quidem capit medimnos Atticos XLV. artaba uero unum medimnum Atticum, & tres chœnicas Atticas: capitha autem duas chœnicas Atticas. Verum achanam Persicam mensuram esse ex Aristophane intelligimus, qui in Acharnensibus sic ridet Persas.

οὐκ, ἀλλ' ἀχάνας ὀλίγ' χρυσίου λέγει. Id est

Non, iste sed auri achanas dicit scilicet.

Quo in loco interpres capacitatem huius mensuræ his uerbis declarat. ἀχάνη μέτρον ἐστὶ περσικόν, ὥσπερ ἡ ἀρτάβη παρ' αἰγυπτίοις. ἐχώρει δὲ μεδίμνους ἀττικοὺς. με. ὡς μαρτυρεῖ ἀριστοτέλης. hoc est. Achana mensura est Persica, sicut artaba Ægyptia. capiebat autem medimnos Atticos XLV. ut testatur Aristoteles. Sed artabam etiã Persicam mensuram esse & tam capacem Herodotus his uerbis explicat in libro primo, qui inscribitur Clio. ἡ δὲ ἀρτάβη μέτρον ἐστὶ περσικὸν χωρέον μεδίμνου ἀττικοῦ πλέον χοίνιξι τρισὶ ἀττικῇσι. Id est. Artaba uero mensura est Persica capiens medimnum Atticum & præterea tres chœnicas Atticas. Quod autem capitha recipiat tantum, quantum dixi, asserit Xenophon libro primo de Cyri ascensu ad Babylonẽ. ἡ δὲ καπίθη δύο χοίνικας ἀττικὰς ἐχώρει. hoc est, Capitha uero capiebat duas chœ-

nicas Atticas. Xenophontem secutus Hesychius scribit. καπίθη ἀγγεῖον χωροῦν ἀττικὰς χοίνικας δύο. id est. Capitha uas est capax duarum chœnicum Atticarum. At artabam etiam Medicam mensuram esse in quinto libro Polybius scriptum reliquit. erant enim Medi Persis finitimi ac uicini & utrique in eodem regno & ditione. sed tunc in se continet Atticum medimnū. nam Suidas & Hesychius sic memoriæ ac literis prodiderunt. ἀρτάβη μέτρον μηδικὸν, σίτου ἀττικὸς μέδιμνος. quod est. Artaba mensura Medica, frumēti Atticus medimnus.

Quin artaba Ægyptia erat mensura & cōprehēdebat modios quinque. scribit enim Aristophanis interpres in Acharnensibus de artaba. περσικὸν δὲ καὶ αἰγύπτιον τὸ ὄνομα. hoc est. Persicum autem & Ægyptium nomen. & Græcus ignotus in libello de mensuris & ponderibus. αἰγυπτία ἀρτάβη ἔχει μοδίους. ε. ὁ δὲ μόδιος ὁ αἰγύπτιος καὶ ὁ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας. η. id est. Ægyptia artaba capit modios quinque. modius uero Ægyptius & Italicus continent chœnicas octo. In eadem sententia est D. Hieronymus, cuius hæc sunt uerba lib. II. commentariorum in Esaiam. Et pro triginta modijs, quos nos pro coro posuimus, qui Hebraice dicitur חמר LXX. uerterunt ἀρτάβας ἕξ. quæ mensura Ægyptia est, & facit modios triginta. etenim si sex artabæ capiunt modios triginta, quæque capit modios quinque. Triplex igitur est artaba: maxima capax Attici medimni & trium chœnicum Atticarum, quæ est Persica: media Attici medimni, quæ est Medica: minima quinque modiorum, quæ est Ægyptia. cum autem medimnus capiat modios sex, Ægyptia artaba modio uno minor est quam Medica. Artaba autem prima ex Ægyptijs mensuris est. secunda uero dicitur aporrhyma, tertia oephin: quarta inium. sed artaba recipit modios quinque, aporrhyma, sextarios undecim: oephin, octo: inium, unum. De prima satis dixi. De altera scribit Epiphanius Salaminis urbis Cypri, quæ Constantia dicta fuit, episcopus cognomento Magnus. is enim omnium tam ponderum grauitatem quàm capacitatem mensurarum, quę sunt apud LXX. interpretes & Euāgelistas explicat. ἀπόῤῥυμα, inquit, παρὰ μόνοις θηβαίοις μέτρεῖται. ἥμισυ γὰρ τοῦ σαίτου. ὁ δὲ ἀληθινὸς σαίτης ξέστων ἐστὶ κβ. hoc est. Aporrhyma apud solos Thebæos mensura est, dimidia saitæ pars. uerus autem saites sextariorum est duorum & uiginti. Aporrhyma igitur, cum sit dimidius saites, cōtinet sextarios undecim.

Tertiam mensuram Aegyptiam declarat Hesychius. οἶφιν, scribit μέτρον τι τετραχοίνικον αἰγύπτιον. Id est. Oephin mensura quædam Aegyptia est quatuor chœnicum. Apud eundē Hesychium est. τῶπιν μέτρον δεκαχοίνικον. hoc est. Topin mensura decem chœnicum. sed nationem, quæ hanc mensuram usurpauerit, non profert nominatim. atque hæ duæ uoces quodāmodo conueniunt cum Hebraica, quæ epha dicitur. Oephin autem si quatuor chœnicum capax est, octo recipit

sextarios

ſextarios. De quarta menſura Ægyptia ſic ſcribit Cleopatra. καλεῖται δὲ παρ' αἰγυπτίοις ὁ ξέστης ἴνιον. id eſt. Appellatur uero ab Ægyptijs ſextarius inium. Sed ſextarius Alexãdrinus olei duas libras pendit. cuius rei autor eſt Epiphanius. ξέστης, inquit, ὁ ἀλεξανδρινὸς δύο λίτρων φέρει ὁλκὴν ἐν τῷ ἐλαίῳ. Redeo nunc ad artabam Ægyptiam. eam Fannius minus capacem, quàm alij, eſſe dicit.

Eſt etiam terris, quas aduena Nilus inundat,
Artaba. cui ſuperat modij pars tertia poſt tres.
Namqꝫ decem modijs explebitur artaba triplex.

Hoc eſt. artaba Ægyptia capit tres modios & tertiam modij partẽ. At Epiphanius ſcribit artabã Ægyptiã eſſe capacem LXXII. ſextariorum. quot ſextarij efficiunt medimnum Atticum. quod ſi nobis probauerit Ægyptia artaba erit æqualis Medicæ. ἀρτάβη, inquit, τοῦτο τὸ μέτρον παρ' αἰγυπτίοις ἐκλήθη. ἔστι δὲ ἑβδομήκοντα δύο ξεστῶν. Id eſt. Artaba hæc menſura ab Ægyptijs uocata fuit. eſt uero duorum & ſeptuaginta ſextariorum. Quoniam uero Epiphanius gomor decimam partem artabæ affirmat eſſe, artabam ipſam in ephæ locum ſubſtituit.

Iam Syriæ menſurę item ſunt quatuor. metreta ſcilicet, collathum, ſabitha, chœnix. Metreta quidem continet ſextarios CXX. collathum XXV. ſabitha XXII. chœnix fortaſſe IIII. Metretæ capacitatem Cleopatra explicat. ὁ δὲ κατὰ σύρους μετρητὴς ξεστῶν ἰταλικῶν ρκ. hoc eſt. Metreta apud Syros eſt ſextariorum Italicorum centum & uiginti. idem aſſerit Nicandri interpres. Epiphanius autem ſic ſcribit de collatho, κόλλαθον ἐστὶ παρὰ τοῖς σύροις τὸ ἥμισυ τοῦ ὑγροῦ βάθου. ἔστι δὲ ξεστῶν κε. Id eſt. Collathum apud Syros eſt media humidi bathi pars. eſt uero ſextariorum quinqꝫ & uiginti. nam bathus, ut ipſe Epiphanius putat, ſextarios capit quinquaginta. Sed de ſabitha idem Epiphanius ſcriptum reliquit. σαβιθά. τοῦτο συριακόν ἐστι τὸ ὄνομα. ὃ ἑρμηνεύεται ληνικὸν ἄντλημα. παρ' ἀσκαλωνίταις ξεστῶν κβ. hoc eſt. Sabitha. hoc Syrum eſt uerbum. quod interpretatũ ſignificat uas, quo de lacu torcularis haurimus. apud Aſcalonitas eſt ſextariorum duorum & uiginti.

At Syriam chœnicem Palladius ponit in octobri mẽſe titulo XIIII. Vitis etiam flores arbuſtiuæ collectos in umbra ſiccare curabis. tunc diligenter curabis tuſos & cretos habebis in uaſculo nouo. & cum uolueris tribus cadis unam floris menſuram, quam Syri chœnica uocãt, adijcies. Verum Palladius Syriæ chœnicis capacitatem non explicauit. Fannius uero chœnicem habet quatuor ſextariorũ capacem. quæ Syria fuerit nec'ne in quæſtionem uocatur. ſcribit enim de ſextario.

Qui quater aſſumptus fit Graio nomine chœnix.

Iam Hebræorum menſuræ ſunt duplices, alteræ, quibus liquores metiuntur: alteræ quibus res ſiccas. prioris generis ſunt hæ בת הין לוג Vt autem etiam rationem habeamus eorũ qui ſanctæ linguæ prorſus ignari ſunt, hæc

uerba

uerba Latinis literis ſic exprimi poſſunt. bath, hin, log. id eſt, amphora Attica, duo cōgij, ſextarius. Bathus enim capit ſex hinas: hin uero duodecim logos. Sed perinde ut in menſuris Romanis & Græcis declarandis multos ſcriptores, in primis autem Galenum, ſumus ſecuti, ita in Hebraicis explicandis præter cæteros ſequimur Flauium Ioſephum. nam & à puero Hebraicis inſtitutionibus eruditus, imo uero etiam parentibus Hebræis prognatus, & doctus Græcis literis Iudaicæ antiquitatis & belli hiſtoriam perfecit. itaq; magiſtris iſtis, quos Iudæi Rabbos appellant, ſi de aliqua re cum illo non conſenſerint, fidem non habemus. multis enim ſeculis poſt Ioſephum ſacras literas explanare cœperūt. Is aūt Iudaicarū antiquitatū lib. VIII. cap. II. ſic ſcribit de muneribus quæ rex Salomo miſit Hiræ regi Tyri. σίτου μὲν αὐτῷ κατ' ἔτος πέμψας δισμυρίους κόρους, καὶ τοσούτους ἐλαίου βάθους. ὁ δὲ βάθος δύναται χωρῆσαι ξέστας ἑβδομήκοντα καὶ δύο. hoc eſt, Tritici quidem ei ſingulis annis miſit cororū uiginti millia, & totidem olei bathos. bathus autem capere poteſt duos & ſeptuaginta ſextarios. Idem lib. III. cap. X. ἐλαίου δὲ ἐλαΐνου εἵν. μέτρον δ' ἐστὶ τοῦτο ἐπιχώριον, δύο χόας ἀττικοὺς δεχόμενον. Id eſt, Olei autem oleagini hin. menſura uero eſt regioni peculiaris, duos choas Atticos capiens. Et ſequenti capite. κομίζεται δὲ δὴ καὶ ἔλαιον ὑπὸ τῶν τεθυηκότων ἐπὶ μὲν βοῒ εἶνος ἥμισυ. αὐτῷ δὲ κριῷ μοῖρος τοῦ τοῦ τρίτην τοῦ μέτρου. καὶ τετάρτη μοῖρις ἐπ' ἀρνίῳ. ὁ δὲ εἷν μέτρον ἀρχαῖον ἑβραίων. δύναται δὲ δύο χόας ἀττικοὺς ποιῆσαι. hoc eſt. Portatur autem ab immolantibus bouem, olei dimidius hin: arietem, tertia huius menſuræ pars: agnum, quarta. hin uero uetus Hebræorum menſura capit duos choas Atticos. Ex his igitur Ioſephi uerbis quiſq; intelligit bathum capere ſex hinas. etenim cum illa menſura capax ſit duorum & ſeptuaginta ſextariorum, hęc duodecim, tot enim ſextarios comprehendunt duo congij, ſequitur bathum continere hinas ſex numero.

Sed ut ex Ioſepho poteſt percipi quota bathi pars ſit hin, ita quota pars huius ſit logus ex eodem percipi nō poteſt. uerum Salomo legis magiſter ſcribit in caput nonum & uiceſimum libri egreſſus ex Ægypto, quem ἔξοδον LXX. interpretes nominant. Quarta pars hinis ſunt tres logi. & rurſus in caput triceſimum. Hin duodecim logos capit. Itaque cum logus duodecima pars ſit hinis recte D. Hieronymus Leuitici cap. XIIII. ſemper ſextarium reddit. uerbi cauſa וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן id eſt. Et ſextarium unum olei. D. Hieronymus. Et ſeorſim olei ſextarium.

Bathus autem quia recipit ſextarios Atticos LXXII. planè eſt æqualis amphoræ Atticæ. quæ Græce μετρητὴς & κάδος & κεράμιον dicitur. quocirca LXX. interpretes cum hanc menſurā Hebraicam Græce reddunt, ſiue ita conuertant ut retineat Hebraicum nomen, ut etiam Ioſephus ſolet conuertere, ſiue uertant μετρητὴν, ſiue κεράμιον, à Ioſepho non diſſentiunt. ergo ubi libro tertio Regum capite quinto legitur

tur וְעֶשְׂרִים בַּת שֶׁמֶן בָּתִּית hoc est. Et uiginti (scilicet millia) bathorum olei pressi. LXX. reddunt. καὶ εἴκοσι χιλιάδας βάθ ἐλαίου κεκοπανισμένου. id est. Et uiginti millia bathorum olei expressi. Iosephus conuertit βάθους ut supra commemorauimus. Similiter ubi capite VII. eædem sacræ Hebræorum literæ capacitatē labri, quod propter amplitudinem mare dictum fuit, his uerbis explicant. אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל hoc est. Duo millia bathorum capiebat. Iosephus Iudaicarū antiquitatum lib. VIII. cap. II. sic reddit. ἐδέχετο δὲ ἡ θάλασσα βάθους δισχιλίους. id est. Capiebat autem mare duo millia bathorum. At ubi lib. I. Esdræ cap. VII. scriptum est. וְעַד חֲמַר בַּתִּין מְאָה hoc est. Et usque ad uini bathos centum בַּתִּין uero est plurale Chaldaicum: ne quem id conturbet: ut Hebraicum est בָּתִּים LXX. uertunt μετρητάς. quorū hæc uerba sunt. ἕως οἴνου μετρητῶν ἑκατόν. id est. Et uini metretarum centū. Vbi uero Esaiæ cap XV. legitur. כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵּי כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת אֶחָת hoc est. Sed decem iugera uinearum facient bathum unum LXX. reddunt κεράμιον. οὗ γὰρ ἐργάζωνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιήσει κεράμιον ἕν. id est. Vbi operabuntur decem iuga boum, faciet (uinea scilicet) ceramium unum. Sed ijdem LXX interpretes Ezechielis cap. XLV. bath conuertunt modo χοίνικα, modo κοτύλην. quanquam ego errorem ex ceramij nota primo natū puto. quæ est κε. eam enim quia non intelligeret librarius nūc χοίνικα nunc κοτύλην expressit. attamen Epiphanij & Hieronymi temporibus Græci legerunt χοίνικα & κοτύλην, ut paulo post dicam. quinetiam uerba Ezechielis de epha dicturus afferam. Itaq; qui ea quæ Hebraice scripta sunt, Græce uel Latine uertit, si à peregrino uerbo abhorret, bath Hebraicum cōuertat Græce μετρητὴν uel κεράμιον: amphoram Atticam Latine. Sequitur altera rerum liquidarum mensura, hin scilicet, quæ quod tam Latino quàm Græco careat nomine, Hebraicum retinet. Apud Ezechielem prophetam capite XLV. legitur. וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה hoc est. Et olei hin simul cum epha. LXX. interpretes reddunt. καὶ ἐλαίου τὸ εἲν τῷ πέμματι. Id est. Et olei hin una cum pēmate. D. Hieronymus. Et olei hin per singula ephi. Quoniam uero hin capit duos cogios Atticos, qui Græca de Hebraicis exprimit si uerbum Hebraicum, ut externum, aspernatur, δύο χόας ἀττικοὺς reddet: qui Latina, duos congios Atticos. Sed quia duo congij Attici efficiunt duodecim sextarios Atticos, quarta hinis pars in sacris literis sunt tres sextarij Attici: sexta, duo. uerbi causa in cap. XXIX. libri egressus ex Ægypto legitur. וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין id est. Et decimam partem similę mistam cum oleo presso, cui sit quarta pars hinis. LXX. uertunt. καὶ δέκατον σεμιδάλεως πεφυραμένης ἐν ἐλαίῳ κεκομμένῳ τῷ τετάρτῳ τοῦ εἴν. hoc est. Et decimam partem similæ mistæ cum oleo cōtuso. quod habeat quartam partem hinis. D. Hieronymus reddit. Decimam partem similæ conspersæ oleo tuso, quod habeat mensuram

ſuram quartam partem hin. At apud Ezechielem cap. IIII. ſcriptum eſt וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִשְׁתֶּה שִׁשִּׁית הַהִין id eſt. Et aquam in menſura bibes, ſextam partem hinis. Quem locum LXX. ſic conuertunt. καὶ τὸ ὕδωρ ἐν μέτρῳ πίεσῃ τὸ ἕκτον τοῦ ἲν. hoc eſt. Et aquam in mẽſura bibe ſextam partem hinis. In hoc igitur loco ſexta pars hinis ſunt duo ſextarij Attici aquæ: in illo quarta, tres tam uini quàm olei. ſequitur enim ſtatim uini modus idem, qui olei. quomodo etiam quarta hinis pars accipienda eſt Leuitici cap. XXIII. & Numeri cap. XV. & ibidem cap. XXVIII.

Poſtremo eſt logus. quæ menſura bis in ſacris Hebræorum literis, ſi eas memini, legitur: & quidem in XIIII. Leuitici capite. alterum locum cõmemoraui ſupra. alter hic eſt. וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן id eſt. Et decimam ſimilæ unam miſtam cum oleo pro ſacrificio: & ſextarium olei. Quem locum D. Hieronymus ſic reddit. Decimamq́ partem ſimilæ cõſperſam oleo in ſacrificium: & olei ſextarium.

Hæ ſunt menſuræ Hebræorum, quibus liquores metiuntur.

Nunc & quoties maior liquorũ menſura ſe minores capiat percurram breui, & repetam capacitatem quæ cuiq; eſt ſi cum Atticis menſuris conferatur. Bathus capit hinas VI. logos LXXII. Hin uero, logos XII. Bathus præterea capax eſt ſextariorum Atticorum LXXII. hin XII. logus unius. Quia uero bathus capit ſextarios Atticos LXXII & planè æqualis eſt, ut dixi, amphoræ Atticæ libras Romanas menſurales comprehẽdit CVIII. quia hin duos recipit choas Atticos, ſiue XII. ſextarios Atticos, libras menſurales continet XIIII. quia deniq; logus eſt eiuſdem capacitatis, cuius ſextarius Atticus, ſeſquilibrã capit menſuralem. Vt autem ea quoq;, quæ noſtræ ſententiæ aduerſari uidentur, uel refellamus uel explicemus, rurſus de his menſuris ſingulis dicam. Etſi lib. III. Regum cap. V. ſcriptum eſt וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן כָּתִית hoc eſt. Et uiginti (ſcilicet millia) cororum olei preſſi: atq; D. Hieronymus eundem locum uertat, Et uiginti coros puriſſimi olei, tamen בַּת id eſt bathos, non כֹּר id eſt coros, tres ob cauſas legendũ uidetur eſſe. primam, quod Ioſephus & LXX interpretes, ut ſupra oſtendi, legunt bathos: alteram, quod corus nuſquam alibi in ſacris literis ſit rerum liquidarum menſura, ſed aridarum tantummodo. quanquam uero Ezechiel bathum dicit capacem eſſe decimæ partis homeris & æqualem ephæ, tamen non ſequitur id quod uult D. Hieronymus, D. Ambroſius libro primo epiſt. ad Iuſtum, Nicolaus Lira, & alij, homerem ſcilicet ſiue corum etiam eſſe liquorum menſuram. tertia cauſa eſt hæc. eædem ſacræ literæ ubi lib. II. annalium, quos LXX. παραλιπόμενα nominauerunt, cap. II. de ijſdem, quæ Salomo promiſit ſeruis Hiræ regis Tyri, loquuntur, olei bathorũ uiginti millia, non cororũ promiſiſſe dicunt. Hebraica enim ita ſe habent. וְהִנֵּה לַחֹטְבִים לְכֹרְתֵי הָעֵצִים נָתַתִּי חִטִּים מַכּוֹת לַעֲבָדֶיךָ כֹּרִים עֶשְׂרִים אֶלֶף וּשְׂעֹרִים כֹּרִים עֶשְׂרִים אֶלֶף וְיַיִן בַּתִּים עֶשְׂרִים

עֶשְׂרִים אֶלֶף וְשֶׁמֶן בַּתִּים עֶשְׂרִים אָלֶף id est. Et ecce ſectoribus & his qui cædent ligna ſeruis tuis dabo tritici moliti cororum uiginti millia: & hordei cororum uiginti millia: & uini bathorum uiginti millia: & olei bathorũ uiginti millia. D. Hieronymus ſic reddit. Præterea operarijs, qui cæſuri ſunt ligna, ſeruis tuis, dabo in cibaria tritici coros uiginti millia: & hordei coros totidem: oleiq́ bathos uiginti millia. Quin idẽ Hieronymus ignorans eam menſuram quam Hebræi uocant בַּת Græce κεράμιον dici & idem eſſe, nec recte Eſaiæ cap. v, κεράμιον de LXX interpretibus exprimit lagunculam: nec ibidem in commentarijs ſcite ſcribit, Pro κεραμίῳ, id eſt laguncula, quam ſoli LXX. tranſtulerunt, omnes alij bathum interpretati ſunt. quod Hebraice dicitur בַּת Quin etiam Epiphanius lapſus eſt per errorem cum affirmat bathum capere ſextarios L. capit enim LXXII. ſic uero ſcribit de batho. καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἑβραϊκῆς διαλέκτου παρῆκται, συνωνύμως τῷ ἐλαιοτριβείῳ καλουμένῳ βαθ. βάθος γὰρ ἑρμηνεύεται ἐλαιοτριβεῖον. ἔστι δὲ ξέστων πεντήκοντα. hoc eſt. Hoc de Hebraica loquendi proprietate deductum eſt: & idem ſignificat quod prælum, quo oleum exprimitur, quod uocatur bath. bathus enim interpretari poteſt prælum olei. eſt uero ſextariorũ quinquaginta. Sed de hac re poſtea plura dicam. Idem Epiphanius errat in chœnice. nam cum ex uerbis LXX. interpretum, quæ ſunt Ezechielis cap. XLV. didiciſſet chœnicẽ & hyphi, quod & menſura ibidem nominatur, eiuſdem eſſe capacitatis, ipſe ſcribit. χοῖνιξ δὲ καὶ ὕφι ἓν μέν ἐστι, διττῷ δὲ ὀνόματι κέκληται. ἔστι δὲ δύο ξέστων καὶ ποσημορίου. Id eſt. Chœnix & hyphi una mẽſura ſunt, ſed ea duobus nominibus appellata eſt. duorum uero eſt ſextariorum & aliquantulæ partis. Epiphanius autem, ut Hebraicæ linguę ignarus, non intellexit LXX. interpretes bath uertiſſe chœnica, epha uero modo menſuram, modo hyphi. quarum menſurarum cum utraque capit LXXII. ſextarios, ipſe perperam accepit chœnicem georgicam, quæ cõtinet duos ſextarios Atticos, & tres cum dimidia decimas octauas ſextarij partes, quas Romani uncias menſurales dicũt. Romanos autem ſextarios chœnix item duos comprehendit, & quadrageſimam ſextarij partem, ſiue ſemunciam menſuralem. quæ utraq; ſanè exigua ſextarij pars eſt, ſiue hunc ſiue illum ſextarium intelligat. At ille idem cum tradidit artabam eſſe ſextariorum LXXII. recte ſubiecit. τὸ δ᾽ αὐτὸ μέτρον ἐστὶ ὁ μετρητὴς ἔχει κατὰ τὸ μέτρον ἅγιον. hoc eſt. Eandem menſuram & metreta habet ſecundũ ſanctam menſuram. etenim LXX. interptetes bath etiam uertunt μετρητήν.

At hina ijdem Leuitici cap. XIX. non recte reddunt χοῦν id eſt congium. Quo errore ductus Epiphanius ſcribit. χοῦς ἐστι ξέστων. η. τὸ δὲ καλούμενον ἅγιον ξέστων ϛ. id eſt. Chus eſt ſextariorum octo. ſancta uero menſura ſic appellata ſextariorum ſex. Chus quidem georgicus eſt ſextariorum octo: Atticus uero alter, ſex. Sed in ſacris literis chus deſi-

gnat mensuram duodecim sextariorum capacem. Minus uero recte D.Hieronymus ibidem χοῦν conuertit sextarium: etiamsi castrensem intelligat. Hebraica sunt אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם hoc est. Epha iustũ & hin iustum erit uobis. LXX. sic reddunt καὶ μέτρα δίκαια καὶ χοῦς δίκαιος ἔσαι ἐν ὑμῖν. id est. Et mensuræ iustæ & congius iustus erit uobis. Hieronymus. Iustus modius æquusq́ sextarius. Nam Iosephus, ut supra explicaui, dicit hina capere duos choas Atticos. quod cum legisset D.Hieronymus scripsit in primo libro cõmentariorũ in Ezechielẽ prophetam. Porrò hin duos choas Atticos facit. quos nos appellare possumus duos sextarios Italicos, ita ut hin mensura sit Iudaici sextarij nostriq́ castrensis. cuius sexta pars facit tertiam partem sextarij Italici. Vt autem Hieronymus Iosephum, uel etiam aliquẽ alium scriptorem, secutus recte scripsit, hina duos choas Atticos capere, ita perperam χόας interpretatus est sextarios Italicos. etenim χεῦς congium significat, & sex continet sextarios. Sed Iosephum Iudaicarum antiquitatum lib. III. cap. X. non aliter accepisse χόας ipsa unguenti compositio, quam transfert de Hebraicis, quæ sunt cap. XXX. libri egressus ex Ægypto, declarat. cum enim habeat myrrhæ electæ siclos quingentos & iridis totidem: cinamomi ducentos & quinquaginta, & calami totidem, hoc est aromatum libras LXIIS. necesse est ut duos olei congios recipiat. id est libras mensurales XVIII. siue ponderales XV. nõ enim possunt tot aromata bene commisceri si olei tantũmodo duo sextarij, hoc est libræ mensurales III. siue ponderales IIS. infunderentur.

At Leuitici cap. XIIII. Hieronymus logum, ut dixi, recte uertit sextarium. minus uero recte LXX. κοτύλην. quorum uerba sunt. καὶ κοτύλην ἐλαίου μίαν. Id est. Et heminam olei unam. Sed cum nulla mensura Græca proximius accederet ad hanc Hebraicam, eam conuerterunt κοτύλην. atq́ eandem ob causam hina, ut uidetur, χόα. cum logus duas heminas Atticas capiat: hin, duos congios Atticos. Verũ cum in hoc Leuitici loco LXX. interpretes logum reddant κοτύλην, Ezechielis uero cap. XLV. bath, Epiphanius nimis simpliciter scriptũ reliquit. κοτύλη ἥμισυ ξέστου ὑπάρχει. hoc est. Cotyla dimidia sextarij pars existit. nam Græcorum quidem cotyla ita se habet, sed LXX. interpretes eam Leuitici in locum mensuræ cui capacitas est sextarij supponunt: in Ezechiele uero in locum mensuræ, cui capacitas est metretæ. Hieronymus, quod ad capacitatem id genus mensurarum attinet, multum repugnare Iosepho uidetur. sed quia ea res melius intelligi poterit posteaquam alterius generis mensuras explicauero, eam differam.

Hactenus de liquidarum rerum mensuris dixi, nunc de aridarum dicam, quæ sunt. כֹּר לֶתֶךְ אֵיפָה סְאָה עֹמֶר קַב Quæ uerba sic Latinis exarantur. Cor. lethec, epha, sat, omer, cab. id est. decem medimni Attici, quinq́ medimni Attici, medimnus Atticus, quatuor choes Attici, se-

ptem

ptem ſextarij Attici & quinta eius pars, quatuor ſextarij Attici. Corus autem capit duas lethecas: letheca, quinq; ephas: epha, tria quidem ſata, omeres uero decem: ſatum, tres certe omeres et tertiã eius partem, ſex autem cabos. Sed corum continere duas lethecas Epiphanius docet. nam cum corus, ut ipſe tradit, capax ſit modiorum XXX. letheca uero XV. ſatis intelligimus eam eſſe dimidiam cori partẽ. quocirca D. Hieronymus Oſeæ cap. III. dimidium corum uertit. ex quo ſequitur ut letheca recipiat ephas quinq; quia corus decem comprehendit.

At corum capere decem ephas declarat his uerbis Ezechiel propheta cap. XLV. à quo homer nominatur. הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר הַחֹמֶר הַבַּת וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה אֶל הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ id eſt. Epha & bathus æqualitatis unius ſint: ut capiat decimam partem ipſius homeris bathus, & decimam partem homeris epha. ad homerem ſit proportio eius. Huius uero ampliſsimæ menſuræ capacitatem his uerbis explicat Ioſephus Iudaicarum antiquitatum lib. XV. cap. XII. τοὺς μὲν ἔξω τῆς ἀρχῆς δοθέντας σίτου κόρους μυρίους. ὁ δὲ κόρος δύναται μεδίμνους ἀττικοὺς .ι. hoc eſt. Vt extra imperium dederit frumenti cororum decem millia, corus autem capit medimnos Atticos decem. Cum igitur epha decima cori pars ſit, continet unum medimnũ Atticum. quia uero medimnus Atticus recipit duos & ſeptuaginta ſextarios, nemo non intelligit bathum & epham eiuſdem eſſe capacitatis: ſed alteram rerum liquidarum menſuram, aridarum alteram. Quod uero epha capiat tria ſata ex his Ioſephi uerbis, quæ ſunt in Iudaicarum antiquitatum lib. IX. cap. II. poteſt percipi. ἀφθονίαν δ᾽ εἶχον ὡς ὠνεῖσθαι δύο μὲν σάτα κριθῆς σίκλου. σεμιδάλεως δὲ σάτον σίκλου κατὰ τὴν Ἐλισσαίου προφητείαν. ἰσχύει δὲ σάτον μόδιον καὶ ἥμισυ ἰταλικόν. Id eſt. Copiam autem habuerunt ut duo hordei ſata emerentur ſiclo. ſimilæ uero ſatum ſiclo ſecundum Heliſæi prophetiã. ſatum autem capit ſeſquimodium Italicum. Itaq; cum ſeſquimodius ſit quatuor & uiginti ſextariorum, epha uero duorum & ſeptuaginta, quiſq; intelligit epham capere tria ſata. ac uero etiam ex eo percipi poteſt, quod ubi Ruth cap. II. Hebraica editio habet epham, Chaldaica habet tria ſata. At omer decimã partem eſſe ephæ aperte ſacræ Hebræorum literæ loquuntur cap. XVI libri egreſſus ex Ægypto. וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא hoc eſt. Et omer decima pars ephæ eſt. Quoniam uero omer eſt decima pars ephæ, cõprehendit ſextarios Atticos ſeptem & quintam ſextarij partem. Mecum facit Epiphanius quum ſcribit τὸ δὲ γόμορ δέκατον ἦν τοῦ μεγάλου μέτρου. τουτέστι τῆς ἀρτάβης. ὃ γίνεται ἑπτὰ ξέστων καὶ πέμπτον. Id eſt. Gomor autem eſt decima pars magnæ menſuræ, id eſt artabæ, quod efficit ſeptem ſextarios, & quintam ſextarij partem. Sed ſatum capit tres omeres & tertiam eius partem. uerum idem recipere ſex cabos iterum ex Ioſepho colligitur. etenim ubi libro quarto Regũ capite ſexto

ſcriptum eſt. וְרֹבַע הַקַּב חֲרְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה כָסֶף hoc eſt. Et quarta pars cabi ſtercoris columbarũ pro quinq; argenteis: ipſe Ioſephus Iudaicarum antiquitatum lib. IX. cap. II. in eandem ſententiam ſcribit. οὕτω δὲ ἐπέλιπε τὸν ἰώραμον ἡ τῶν ἀναγκαίων εὐπορία, ὡς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐνδείας ἐν τῇ σαμαρία πραθῆναι ὀγδοήκοντα μὲν ἀργυρῶν νομίσματος κεφαλὴν ὄνου, πέντε δ' ἀργυρῶν νομίσματος ξέστην κόπρου περιστερῶν ἀντὶ ἁλῶν ὠνεῖσθαι τοὺς ἑβραίους. id eſt. Tantopere Ioram rerum neceſſariarum copia defecit, ut propter indigentiã in Samaria caput aſini octoginta argenteis nũmis uenderetur: quinq; uero argenteis nummis ſextarium fimi columbarum pro ſale emerent Hebræi. Si igitur quarta cabi pars eſt ſextarius, nemo non intelligit cabum continere quatuor ſextarios: & ſatum, quod eſt quatuor & uiginti ſextariorum, ſex cabos. Quin legis interpres Salomo Leuitici cap. XIIII. ait. Satum habet ſex cabos: cabus uero quatuor logos. Nec à Ioſepho diſſentit Epiphanius. κάβος δὲ, inquit, ἐξ αὐτῆς τῆς διαλέκτου διάφορον μέτρον ἐστὶν, ἤγουν τὸ τέταρτον μοδίου. hoc eſt. Cabus autem ex ipſa loquendi proprietate, Hebraica ſcilicet, diuerſa eſt menſura: nimirum quarta modij pars. Etenim cum modius Romanus ſit XVI. ſextariorũ, quatuor ſextarij efficiunt quartam modij partem. Itaq; hæ ſunt menſuræ, quibus Hebræi frumenta aliasq; res ſiccas menſi fuerunt. nec ullas habuerunt menſuras quæ eſſent rerum liquidarum pariter & aridarum. quanq; autem recte & Ioſephus quod Hebraice legitur quartam cabi partem, Græce ξέστην reddidit, nam ſextarius Græcis æque ac Romanis rerum liquidarũ ſimul & aridarum menſura eſt: & legis magiſtri ſcribunt cabum capere quatuor logos, etenim logus & quarta cabi pars eiuſdem fuerunt capacitatis, tamen ſacræ Hebræorum literæ logo, ut rerum aridarum ſit menſura, non utuntur: & nomen non impoſuerunt quartæ cabi parti. Similiter caph, quod numerorum capite VII. cochleare ſignificat, etſi D. Hieronymus mortariolum uertit, ſacras literas pro menſura uti non legimus: ut magiſter Kimhus triceſimam logi partem eſſe ſcribat. quod ſi thalmudiſtæ logo pro rerum ſiccarum menſura utuntur, & capho pro liquidarum aridarumq;, utantur ſanè: nam de eis minime laboro, ut nec de cabaliſtis. quod hi in interpretatione literarũ cuiuſq; uerbi, non aliter ac Greci quidam in ἀναγραμματισμῷ mihi moueant riſum: illi in commentis, quę Mahometis ſomnijs habent ſimilia, etiam ſtomachũ.

Corus autem Hebraice non modo כר ſed etiam חֹמֶר dicitur. utrunque uerbum Græci reddunt κόρος Latini eos imitati corus. quod à priori uocabulo Hebraico fluxit. in prophetis legitur homer, in alijs ferè omnibus ſacrarum literarum locis cor. ut in lib. III. Regum cap. IIII. וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח Id eſt. Fuit panis Salomonis ſingulis diebus triginta cori ſimilæ, & ſexaginta cori farinæ. Quem locum Ioſephus ita conuertit Iudaicarum antiquitatum

tum lib. VIII. cap. II. συνετέλουν δὲ καὶ τῇ τραπέζῃ καθʼ ἡμέραν καὶ τῷ δεί-
πνῳ τοῦ βασιλέως σεμιδάλεως μὲν κόρους τριάκοντα, ἀλεύρου δʼ ἑξήκοντα.
hoc est. In panibus autem conficiendis mensæ & cœnæ regis quoti-
die consumebant similæ coros triginta: farinæ uero, sexaginta. Itē cap.
V. eiusdem libri וּשְׁלֹמֹה נָתַן לְחִירָם עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ hoc
est. Et Salomo dabat cibum domui Hirę tritici cororum uiginti millia.
Hunc locū LXX. interpretes sic reddunt. καὶ σολομὼν ἔδωκε τῷ χειρὰμ
εἴκοσι χιλιάδας κόρους πύρου καὶ μαχὴλ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Id est. Et Salomo
dedit Hirę tritici cororū uiginti millia: & cibum domui eius. Verbum
autem מַכֹּלֶת quod significat cibum, quia non satis intelligerent, non
uerterunt, sed corruptum, tanquam nomen proprium esset, uidentur
reliquisse. Iosephus lib. VIII. Iudaicarum antiquitatum cap. II. sic red-
dit. σίτου μὲν αὐτῷ κατʼ ἔτος πέμψας δισχιλίους κόρους. Tritici quidem
ipsi singulis annis misit cororum uiginti millia. Idem uerbum sacra scri
ptura ponit lib. II. annalium cap. II. quem locum supra citaui: & lib. I.
Esdræ cap. VII. וְעַד חִנְטִין כּוֹרִין מְאָה hoc est. Et usq; ad tritici coros cen
tum. LXX. recte conuertunt. ὁμοίως δὲ καὶ ἕως πύρου κόρων ἑκατὸν. Id
est. Similiter uero & tritici usq; ad coros centum. Homere autem
utitur Ezechiel propheta cap. XLV. cuius uerba supra commemoraui-
mus: & Osee ca. III. וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים
hoc est. Et ego acquisiui eam mihi quindecim argenteis: & coro hor-
dei, & letheca hordei. quæ sic conuersa legit D. Ambrosius libro nono
Epist. ad Studiū. Et conduxi eam gomor hordei & semigomor. Vti
tur etiam homere Esaias cap. V. quem locum postea afferam in mediū.
Et Leuitici cap. XXVII. Sed corum & homerem eandem esse men
suram ex his, quæ diximus, concludi potest hoc modo. Si corus, ut Io-
sephus memoriæ prodidit, capit decem medimnos Atticos, homer ue
ro, ut Ezechiel, decem bathos & decem ephas, erunt eadem mensura.
nam bathus, quia ex eiusdem Iosephi sententia, continet sextarios At-
ticos LXXII. est amphora Attica: epha uero, quia eiusdem capacitatis,
sed aridarum rerum mensura, est medimnus Atticus. Homer igitur
quoniam recipit decem ephas, æque ac corus capit decem medimnos
Atticos, & eadem est mensura. Sequitur epha, siue, ut alij pronun
ciant, ephi. quod nomen Hebraicum LXX. interpretes plerunq; non
uertūt, sed efferunt οἰφὶ uel ὖφι. Etenim ubi legitur Ruth cap. II. וַתַּחְבֹּט
אֵת אֲשֶׁר לִקֵּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים id est. Et excussit id quod collegit, &
fuit ferè epha hordei. LXX. interpretes sic reddūt. καὶ ἐῤῥάβδισεν ἃ συνέ
λεξε καὶ ἐγενήθη ὡς οἰφὶ κριθῶν. hoc est. Et uirga excussit ea quę collegerat,
& facta sunt quasi œphi hordei. Epha autem medimnū Atticum com-
prehendit, ut supra dixi. At satum bis ponunt sacræ literæ. cap.
XVIII. libro ortus mundi וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי Id est.
Et dixit. festina. tria sata farinæ purgatæ commisce. Et libro primo Re

gum cap. XXV. וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי hoc est. Et quinque sata tosti farris. tametsi LXX. interpretes hic etiam epham habeant. καὶ πέντε οἰφὶ ἀλφίτου. id est. Et quinque oephi farinæ. Quin Christus seruator humani generis satum uidetur dixisse, cum, ut Lucas scribit, sic ait. οὐδεὶς λύχνον ἅψας εἰς κρυπτὸν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα εἰσπορευόμενοι τὸ φῶς βλέπωσιν. hoc est. Nemo lucernam accendit, & in abdito ponit, neque sub modium, sed super candebrum, ut qui ingrediantur lumen uideant. nam nulla mensura Hebraica proximius ad modium accedit quàm satum. quare Epiphanius scriptum reliquit. τὸ δὲ μοδίου τὸ ὄνομα διὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τῶν ἑβραίων εὑρέθη εἴκοσι δύο ξέστων ὑπάρχον. Id est. Modij uero nomen accurata quadã animaduersione inuentum est duorum & uiginti sextariorũ. At ex Hieronymi sententia satum capit modium. Euangelistę autem maluerunt uti Romana uoce, illis temporibus Græcis non incognita, quàm Hebraica. Sed ueritatem nobis patefaceret Hebraicum Matthæi euangelium, si extaret. Hebraice enim eum scripsisse memoriæ ac literis proditum est. Satum uero continet, ut dixi, quatuor congios Atticos.

At omere eædem sacræ literæ sæpius utuntur. LXX. reddunt γομὸρ, Iosephus autem ἀσσαρῶν. nam locum capitis XVI. libri egressus ex Ægypto, quẽ supra citaui, LXX. sic uertunt. τὸ δὲ γομὸρ τὸ δέκατον τῶν τριῶν μέτρων ἦν. hoc est. Gomor uero decima pars erat trium mensurarum. Iosephus Iudaicarum antiquitatum lib. III. cap. I. de eadem re: nempe de manna, ita scribit. παραγγέλλεται δ' ἐξ ἴσου ἀσσαρῶνα, τοῦτο δ' ἐστὶ μέτρον, εἰς ἑκάστην ἡμέραν συλλέγειν. Id est. Præcipitur autem ut singulis diebus æqualiter assaronẽ, quæ mensura est, colligerẽt. Vsurpat eandem mensuram Iosephus eiusdem libri cap. XI. νόμος δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς καὶ τοῖς δημοσίοις θυσίαις καὶ ἄλευρον ἐπιφέρεσθαι καθαρώτατον, ἀρνίῳ μὲν ἀσσαρῶνος μέτρον, κριῷ δὲ, δυοῖν, ταύρῳ δὲ γ'. hoc est. Lex autẽ præcipit tam in priuata quàm publica sacrificia inferre farinam mundissimã. & cum immolatur agnus assaronis unius mensura: cum aries, duorum: cum taurus, trium. Et cap. ultimo. καὶ λιμοῦ τὴν χώραν ἡμῶν καταλαβόντος ὡς τεσσάρων δραχμῶν πωλεῖσθαι τὸν ἀσσαρῶνα. Id est. Cum fames in nostra regione esset ut quatuor drachmis emeretur assaron. Hanc autem mensuram sacræ literæ interdum non appellant suo nomine, sed decimam ephæ partem, ut est, nominant. sicuti Leuitici cap. V. וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִית הָאֵפָה סֹלֶת hoc est. Et adducit pro sacrificio qui peccauit similæ partem ephæ decimam. LXX. interpretes sic uertunt. καὶ οἴσει τὸ δῶρον αὐτοῦ περὶ οὗ ἥμαρτε τὸ δέκατον τοῦ οἰφὶ σεμιδάλιν. Id est. Et feret donum eius quod peccauit similæ decimam partem oephi. Et numeri cap. XXVIII. וַעֲשִׂירִית הָאֵפָה סֹלֶת לְמִנְחָה hoc est. Et decimam partem ephæ pro sacrificio. LXX. καὶ ποιήσεις τὸ δέκατον τοῦ οἰφὶ εἰς θυσίαν. Id est. Et facies sacrificiũ parte decima oephi.

Interdum

Interdum uero eædem literæ ad decimam partem non adijciunt epha. & tamen eandem omeris mensuram intelligunt. ut numeri cap. XV, וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן hoc est. Offerat, qui affert sacrificium domino similæ decimam partem. Attamen tam Hieronymus quàm LXX. interpretes adijciunt epha. illius uerba sunt. Offeret quicunque immolauerit uictimam sacrificium similæ decimam partem ephi. horum. καὶ προσοίσει ὁ προσφέρων τὸ δῶρον αὐτοῦ κυρίῳ θυσίαν σεμιδάλεως δέκατον τοῦ οἰφί. Id est. Afferat, afferens donum ipsius domino, sacrificium similæ decimam partem œphi. Similiter sacræ literæ in eodem capite cum duas decimas partes dicunt, nihil aliud intelligi uolunt quàm duos omeres: cum tres decimas partes dicunt, tres omeres. quod etiam percipi potest ex Iosephi uerbis supra citatis, quæ sunt in lib. III. cap. XI. sed ipse omeres, ut dixi, ἀσσαρῶνας uocat.

At cabum sacra scriptura alibi non usurpat quàm libro IIII. Regum cap. VI. quem locum supra commemorauimus. eum uero LXX. sic reddũt καὶ τέταρτον τοῦ κάβου κόπρου περιστερῶν πέντε σίκλων ἀργυρίου. hoc est. Et quartam cabi partem fimi columbarum quinque siclis argenti. Nunc iterum quæ de capacitate id genus mensurarum disserui, complectar breui. Corus capit ephas X. sata XXX. omeres. C. cabos CLXXX. Epha uero recipit sata III. omeres X. cabos XVIII. Satum continet omeres III. & tertiam omeris partem. cabos VI. Omer capax est ferè duorum caborum. Corus præterea comprehendit medimnos Atticos X. Epha I, Satum congios IIII. Omer VII. sextarios & quintam sextarij partem. Cabus sextarios IIII. Rursus autem quia corus capit decem medimnos Atticos, continet libras mensurales MLXXX. quia epha unum medimnum Atticum, CVIII. quia satum XXIIII. sextarios Atticos, XXXVI. quia omer septem sextarios Atticos & quintam sextarij partem, libras X. uncias IX. & semunciam ac scripula duo & duas quintas scripuli partes. quia denique cabus quatuor sextarios, VI. libras. Nunc etiam iterum ea quæ nostræ sententiæ uidentur aduersari expendam, & quæ obscura sunt explicabo. Primum autem interpretatio cori quæ est apud Iosephum lib. III. cap. ultimo uera & germana non uidetur esse. κομισθέντος, inquit, ἀλεύρου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων εἰς κόρους ἑβδομήκοντα (μέδιμνοι δὲ οὗτοι σικελοὶ μὲν εἰσὶν εἷς καὶ τριάκοντα, ἀττικοὶ δὲ τεσσαράκοντα εἷς) οὐδεὶς ἐτόλμησε τῶν ἱερέων κρίμνον ἓν φαγεῖν, τοσαύτης ἀφορίας τὴν γῆν κατεχούσης, δεδιὼς τὸν νόμον καὶ τὴν ὀργήν, ἣν καὶ ἐπὶ ἀνεξελέγκτοις ἀεὶ τὸ θεῖον τοῖς ἀδικήμασιν ἔχει. Id est, Cum ad festos azymorum dies farinæ cori circiter septuaginta apportati essent (medimni autẽ Siculi sunt unus & triginta, Attici uero unus & quadraginta) sacerdos nullus ausus fuit ullã pinguem farinam edere, timens legem & iracundiam, quam deus exercet etiam in crimina quæ redargui non possint. Etenim cori septuaginta faciũt

Atticos medimnos DCC. unus uero corus, ut dixi, Atticos medimnos X. Siculus autem medimnus & Atticus æquales sunt ut libro secundo de Romanis & Græcis mensuris & ponderibus declaraui. Qui igitur capacitatem cori hoc modo explicauit, si, cum medimnū dicit, modium non intelligit, ut interdum Græci intelligunt, ac non scripsit ἰταλικῶν, prorsus aberrauit. si uero intelligit modium Italicum, non multum deflectit de uia. nā unus corus facit minus octo sextariis Italicos modios unum & quadraginta: Siculos autē modios minus tribus sextariis unum & triginta. quorum unusquisq; sit sextariorum unius & uiginti. quanquam de tanto Siculo modio scriptorum nullus aliquid memoriæ tradidit. itaq; nisi hoc sibi uoluerit qui corum interpretatus est, alius erit quadruplo capacior q̃ Hebraicus. Sed ut iste quisquis fuit corum cōstituit maiorem quàm erat, ita Epiphanius & D. Hieronymus eum forte secutus cōstituisse uideri possunt minorem, nempe triginta modiorum. scribit enim Epiphanius. εἴληπται τοίνυν ὁ κόρος ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς διαλέκτου. οὗ καλεῖται χὸρ. εἰσὶ δὲ μόδιοι λ. hoc est. Corus igitur sumptus est ab Hebraica loquēdi proprietate, ubi uocatur chor. sunt uero modii XXX. Et Hieronymus in quartodecimo commentariorum in Ezechielem. Corus triginta habet modios, & in utraq; mensura, hoc est rerum tam aridarum quàm liquentium tenet principatū. Idem sentit in libro primo commentariorum in Oseam. Pro γομὸς, inquit, in Hebraico est חֹמֶר quod omnes interpretes absq; septuaginta corum interpretati sunt sermone Græco & maxime Palæstino. qui habet triginta modios. Et pro nebel uini in Hebraico legitur לֶתֶךְ שְׂעֹרִים quod cæteri interpretes ἡμίκορον hordei transtulerunt, id est mediam partem cori, quæ facit quindecim modios. Nam LXX. ita scribunt. καὶ γομὸς κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου. Id est. Et gomor hordei, & nebel uini. Nebel autem Hebraicum uerbum est, quod sic scribitur. נֵבֶל & significat utrem. Id capere sextarios centum quinquaginta tradit Epiphanius. νέβελ οἴνου, scribit, ὅπερ ἐστι μέτρον ξεστῶν ρν. hoc est. Nebel uini quod quidem est mensura sextariorū CL. Attamen LXX. interpretes in uno eodemq; loco Ezechielis cap. XLV. חֹמֶר primo gomor uertunt, deinde corum, tum iterum gomor. Esaię autem cap. V. reddunt sex artabas. eorum uerba sunt. καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἕξ, ποιήσει μέτρα τρία. Id est. Et seminans artabas sex, faciet tres mensuras. Quia uero iidem LXX. cap. XVI. libri egressus ex Ægypto scriptum reliquerunt. τὸ δὲ γομὸρ τὸ δέκατον τῶν τριῶν μέτρων. hoc est. Gomor uero decima pars est trium mensurarum: utunturq; recte eo ipso uerbo, satis intelligimus aut id in prædictis prophetarum locis quondam corruptum fuisse, & deberelegi ὁμὴρ, aut, quod similius uero uidetur, alios LXX. interpretum alios locos scripturæ interpretatos fuisse. id uero magis apparet ex eo quod cū ephā plerunq; cōuertant οἰφὶ, ut ex locis quos in mediū attuli, per

li, perſpicuum eſt, tamẽ alius cap. XVI. libri egreſſus ex Ægypto, quæ
uerba iam citaui, in locum οἰφὶ ſubſtituit τῶν τριῶν μέτρων, id eſt tri-
um menſurarum, alius Zachariæ cap. V. μέτρον, id eſt menſuram, con
uertit: alius Ezechielis cap. XLV. modo μέτρον reddit, modo οἰφὶ de
Hebraico exprimit, nunc uero πέμμα uertit, cap. ſcilicet XLVI. Sed
primus ſi communi menſuræ nomine ſatum appellat, ut ipſi LXX. ſo-
lent appellare, quanquã proprie non loquitur, tamen à re ipſa non ab-
errat. Alter quia genere utitur pro forma, legentis animum conturbat.
cum enim plures ſint menſuræ Hebraicæ, nõ poteſt intelligere quam
ex his dicat. Tertius uero ſi talem oſtentat copiam, ineptus eſt: ſin in
uertendis Hebraicis nutat, parũ conſideratus. Verba LXX. interpre-
tum in cap. XLV. Ezechielis ſunt. ζυγὸς δίκαιος, καὶ μέτρον δίκαιον. καὶ
χοῖνιξ δικαία ἔσαι ὑμῖν. τὸ μέτρον καὶ χοῖνιξ ὁμοίως ἔσαι. τοῦ λαμβάνειν τὸ
δέκατον τοῦ γομὸρ χοίνικα, καὶ τὸ δέκατον τοῦ γομὸρ τὸ μέτρον. πρὸς τὸ γο-
μὸρ ἔσαι ἴσον. hoc eſt. Statera iuſta & menſura iuſta & chœnix iuſta e-
rit uobis. menſura & chœnix æquales erunt. ut accipiat decimam go-
mor partem chœnix: & decimam gomor partem menſura. ad gomor
earum erit æqualitas. Et paulo poſt: καὶ αὕτη ἡ ἀπαρχὴ ἣν ἀφοριεῖτε, ἕκ-
τον τοῦ οἰφὶ ἀπὸ τοῦ κόρου τοῦ πυροῦ, καὶ τὸ ἕκτον τοῦ οἰφὶ ἀπὸ τοῦ κόρου τῶν κρι-
θῶν. καὶ τὸ πρόσαγμα τοῦ ἐλαίου ἀπὸ δέκα κοτύλων. ὅτι αἱ δέκα κοτύλαι
εἰσὶ γομόρ. Id eſt. Et ipſæ primitiæ, quas tolletis, ſexta pars œphi de
coro tritici: & ſexta pars œphi de coro hordei. & mandatũ olei de de-
cem cotylis: quod decem cotylæ ſint gomor. Et poſtea. ἔσαι τὸ μαναὰ
πέμμα τῷ μόσχῳ καὶ πέμμα τῷ κριῷ. hoc eſt. Erit ſacrificium pemma
cum uitulo, & pemma cum ariete. Pemma uero, ut dixi, uocat epham.
genus autem uaſis fuiſſe intelligimus ex eo quod נֵבֶל ſignificans lage-
nam & utrem etiam conuertant πέμμα. Sed redeo ad gomor. Epi
phanius cum uideret gomor in ſacris literis non ſemper eandem men
ſurã ſignificare ſcribit. δύο δὲ εἰσὶ γόμορ, μέγα καὶ μικρόν. ὧν τὸ μέγα ἰσό-
μετρόν ἐστι τοῦ λεθὲκ, δεκαπέντε καὶ αὐτὸ ὂν μοδίων. τὸ δὲ μικρὸν δωδέκατον
βάθου. id eſt. Duo autem ſunt gomor, maius & minus. quorum maius
ęquale eſt lethec, quindecim etiam ipſum modiorum: minus uero duo
decima bathi pars. Verum Epiphanius recte affirmat duo eſſe gomor
in ſacra ſcriptura, unũ uero apud LXX. interpretes, ſed non recte ma-
ius gomor & lethec idem, minus duodecimam bathi partem eſſe. nam
maius gomor duplam proportionẽ habet ad lethec: bathus decuplam
ad minus. At diuus Hieronymus quia dixit corum capere XXX. mo-
dios, cum in eius ſiue homeris locum ſupponit XXX. modios non di
ſcedit de ſententia: nec cum in locũ ephæ ſubſtituit tres modios, quod
epha ſit decima cori pars. itaq; ubi Eſaiæ capite quinto ſcriptum eſt:
וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה hoc eſt. Et ſemen homeris faciet epham. Hierony
mus uertit. Et triginta modij ſementis faciunt modios tres. Vbi Ruth
ſecundo

ſecundo. וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים id eſt. Et fuit ferè epha hordei. Idem expo nit. Et inuenit hordei quaſi ephę mēſuram, id eſt tres modios. Cum au tem epha ex Hieronymi ſentētia recipiat tres modios ipſe in quatuor locis parum ſibi conſtat. in quorum tribus modium reddit, in quarto amphoram. primus eſt Leuitici cap. XIX. אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם hoc eſt. Epha iuſtum & hin iuſtum erit uobis. Hieronymus uertit iu/ ſtus modius æquuſque ſextarius. Alter Deuteronomij capite XXV. לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה id eſt. Non erit in domo tua epha & epha, maior & minor. Ipſe cōuertit. Nec erit in domo tua mo- dius maior & minor. Tertius Iudicū cap. VI. וְאֵיפַת קֶמַח מַצּוֹת hoc eſt. Et epha farinę non fermentatæ. Hieronymus reddit. Et de farinæ mo dio azymos panes. Quartus Zachariæ. V. וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת Id eſt. Et dixit. Hæc eſt epha quæ egreditur. Hieronymus uertit. Et ait. hęc eſt amphora egrediens. Nec LXX. interpretes in his quatuor lo cis ſibi conſentanei ſunt. in tribus enim ephā uertunt μέτρον, in quar to relinquunt Hebraicum uerbum. Leuitici cap. XIX. ſcribunt. μέτρα δίκαια καὶ χοῦς δίκαιος ἔσται ἐν ὑμῖν. hoc eſt menſuræ iuſtæ & congius iu ſtus erit uobis. Deuteronomij uero cap. XXV. οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέ τρον καὶ μέτρον μέγα καὶ μικρόν. id eſt. Non erit in domo tua menſu- ra & menſura, maior & minor. Item Zachariæ cap. V. τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. hoc eſt. Hæc menſura quæ egreditur. Iudicum autem cap. VI. καὶ οἰφὶ ἀλεύρου ἀζύμου. Id eſt. Et œphi farinæ non fermentatę. Iidem LXX. interpretes rurſus ſibi ipſi non conſentiunt, quod genera li menſuræ uocabulo non ſolum epham nominant, ſed etiam ſatum. ut cap. XVIII. libri ortus mundi. σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδά- λεως, καὶ ποίησον ἐγκρυφίας. hoc eſt. Feſtina & commiſce tres menſuras ſimilæ, & fac panes ſubcinericios. D. Ambroſius in Lucam LXX. in- terpretes imitatus ſatum item communi menſuræ nomine appellat. Errat hoc in loco Epiphanius, qui à LXX. interpretibus putat τρία μέ- τρα dici tria gomor cum ipſi ita uerterint tria ſata. τρία, inquit, μέτρα σεμιδάλεως, ἃ τοῖς ἀγγέλοις ἀβραὰμ τῇ σάῤῥᾳ ἑτοιμάζειν προσέταξεν. ἐξ ὧν μέτρων ἐγκρυφίας ἄρτους γενέσθαι ἐνετείλατο. τούτων δὲ τῶν μέτρων ἕκαστον γομὸρ ἐχώρει. Id eſt. Tres menſuras ſimilæ quas Abraham iuſ- ſit Saram angelis parare: & ex quibus menſuris præcipit fieri ſubcine- ricios panes. harum menſurarū quæq; capiebat gomor. At ubi Hie ronymus numeri cap. V. legit ſatū, Hebraica & LXX. habent epha. Hie/ ronymi uerba ſunt. Et offeret oblationem pro illa decimā partem ſati farinæ hordeaceæ. Hebraica. וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים hoc eſt. Et afferet ſacrificium pro ea decimam partem ephæ fari næ hordei. LXX. καὶ προσοίσει τὸ δῶρον περὶ αὐτῆς τὸ δέκατον τοῦ οἰφὶ ἀλεύ- ρου κρίθινον. Id eſt. Et afferet donum pro ipſa decimam ephæ partem farinam hordeaceam. Vbi uero idem Hieronymus lib. II. annalium ca-

pite II. legit sata, in Hebræis est bathus. Hieronymi uerba sunt. oleiq; sata uiginti millia. Hebraica supra citaui. Verũ non Hieronymus ipse, ut mihi uidetur, sed aliquis mensurarũ Hebraicarum imperitus in bathorum locum substituit sata. Quoniam uero supra dixi satum capere libras mensurales XXXVI. hoc in loco illud mihi obijciat quispiam. Iosephus scribit satum capere sesquimodium Italicum, ergo non est librarum mẽsuralium XXXVI. sed XL. tot enim libras habet sesquimodius Italicus. cui respondeo. Iosephus quod sciret satum esse XXIIII. sextariorum & totidem sesquimodium Italicum, non considerãs neq; quid differret sextarius Romanus ab Attico, neq; capacitatem sesquimodij Italici, sed numerum tantũmodo sextariorũ, simpliciter scripsit satum continere sesquimodium Italicum. nam cum epha idem sit quod medimnus Atticus & tria recipiat sata, nullo modo sequitur satum capere XXIIII. sextarios Italicos siue Romanos, sed tot Atticos. ac fortasse Iosephus de discrimine inter sextarium Atticum & Romanum diligenter non exquisiuit. Iosephum nõnihil secutus D. Hieronymus in Matthæum ait satum genus esse mensuræ iuxta morem prouinciæ Palæstinæ unum & dimidium modium capiens. Quin etiam quia satum, ut demonstraui, est tertia ephæ pars & tricesima cori, Epiphanius non recte affirmat id capere modium & quartam modij partem. etenim cum corus, ut ipse scribit, comprehendat modios triginta, satum capiet modium unum. hæc autem sunt eius uerba. σάτον καλεῖται δὲ, ἀπὸ τῆς ἑβραΐδος διαληφθὲν, θηλικῶς δὲ ἐκφωνούμενον, ἐν δὲ τῇ ἑλληνίδι οὐδετέρως. σάτον γὰρ λέγεται καὶ οὐχὶ σάτος. ἔστι δὲ μόδιος ὑπεργέμων, ὥστε πληροῦσθαι μὲν τὸν μόδιον. διὰ δὲ τὸ ὑπὲρ γίνεσθαι τὸ τέταρτον τοῦ μοδίου διαφέρειν αὐτό. hoc est. Satum uocatur ab Hebraica lingua sumptum, & in fœminino genere prolatum, in Græcia uero in neutro. satum enim dicitur, non satus. est autem modius refertus. ut impleat modium, sed propterea quod quarta modij pars supersit, ab eo differt. Sed Epiphanium Cyprium modiũ intelligere necesse est. nam si satũ, quod etiam sacræ literæ modium uidentur nominare, sextariorum est duorum & uiginti, Romanũ modium superat sex sextarijs: id est quarta eius parte, & dimidia quartæ. Postremo quod nunc Hebræi pronunciant סְאָה ut ultima uerbi litera sit he, Iosephus & ante eum LXX. interpretes uidentur legisse סְאַת ut ultima litera sit taph: atq; ab eo uerbo σάτον deriuasse, quo etiam D. Hieronymus utitur. Idem Hieronymus quia asserit corum cõtinere modios triginta, & quod sequitur epham, tres, non manet in sententia cum Ruth cap. III. omerem, quam mensuram LXX. gomor uocant, modium conuertit. nam sacræ literæ dicunt omerem esse X. partẽ ephæ. si igiẽ epha capit tres modios, omer capiet sextarios IIII. heminam unam, acetabulũ unũ, ligulam unam, & quintam ligulæ partẽ. Hebraica sunt. וַיָּמָד שֵׁשׁ שְׂעֹרִים Id est. Et mensus est sex

hordei,omeres ſcilicet. Hieronymus. Menſus eſt ſex modios hordei Omeres autem hac de cauſa intelligimus, quod cum duæ rerum aridarum menſuræ ſunt Hebręis multum uſitatæ, nimirum epha & omer, ſex ephas non potuerit portare. Contra Aggæi cap. II. ubi iterum non exprimitur neq; aridę neq; liquidæ rei menſura, ephas & bathos intelligimus. Hebraica ſunt. מִהְיוֹתָם בָּא אֶל עֲרֵמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל הַיֶּקֶב לַחְשֹׁת חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים Hoc eſt. Antea uenit aliquis ad aceruum uiginti & fuerunt decem. uenit ad torcular ut hauriret quinquaginta, & fuerunt uiginti. Quanquam non ignoro LXX. interpretes ſic reddere. τίνες ἦτε. ὅτε ἐνεβάλετε εἰς κυψέλλω εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς. καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὸ ὑπολήνιον ἐξαντλῆσαι πεντήκοντα μετρητὰς, καὶ ἐγένετο εἴκοσι. Id eſt. Vt quando iniecistis in granarium uiginti ſata, & facta ſunt decẽ ſata hordei. & ingreſsi eſtis ad torcular ut hauriretis quinquaginta metretas, & factæ ſunt uiginti. Hieronymus nõnihil LXX. imitatus ita uertit. Cum accederetis ad aceruum uiginti modiorum, & fierent decem: & intraretis ad torcular ut exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebãt uiginti. Tametſi uero potius intelligi debeant ephæ quàm ſata, ut capacitate reſpondeãt bathis ſiue metretis, quas habent LXX. interpretes, tamen Hieronymus manet in ſententia & recte ſatum cõuertit modium. nam quia epha capit tria ſata, & ex Hieronymi ſentẽtia tres modios, ſatum capiet modium. LXX autem recte in locum bathorum μετρητὰς ſupponunt, ſed Hieronymus non recte uertit lagenas. etenim lagena uaſis genus eſt, μετρητὴς menſuræ. Cum præterea probauerim aſſarona apud Ioſephum eſſe omerem, & omerem decimam partem ephæ, quæ recipit medimnũ Atticum, ſequitur omerem continere ſextarios Atticos ſeptẽ & quintam ſextarij partem. Quocirca niſi Ioſephus lib. III. cap. VII. cum ſcribit κοτύλας, intelligit ſextarios, ſibi ipſe non conſtat, aut locus eſt deprauatus. διετίθεσαν, inquit, ἄρτους τε δώδεκα ἀζύμους κατὰ ἓξ ἐπ' ἀλλήλους κειμένους καθαροὺς πάνυ, τοῦ ἀλεύρου ἐκ δύο ἀσαρώνων, ὃ μέτρον ἑβραίων ἑπτὰ κοτύλας ἀττικὰς ἔχει. hoc eſt. Et poſuerunt duodecim panes non fermentatos, ita ut ſex ſibi ipſi eſſent oppoſiti, ualde puros, ex farina duorum aſſaronum. quæ menſura Hebræorum ſeptem cotylas Atticas capit. Aſſaron etiã, quod, ut mihi uidetur, ab Hebraico uerbo manauit, magnum mendum continet. nam quod Hebręi his temporibus pronunciant omer, Ioſephus amar uidetur pronunciaſſe, ac ex eo feciſſe ἀμαρὼν, ut ex cor imitatus LXX. interpretes fecit κόρος: ex bath, βάθος: ex ſat, σάτον. etenim qui celeriter ſcribunt interdum M cum antecedenti litera & ſequenti ſic coniungunt ut ductus eius aliquã geminati. σ. gerat ſpeciem hoc modo ἀμαρὼν. quod cum iners aliquis librarius non intelligeret ἀσαρὼν ſcripſit. ſicut idem rei, quam agebat, indormiens cum eſſet, βάθος una litera inuerſa ſcripſit βαδος. Quin

etiam

etiam Epiphanius ſecum diſsidet. nam recte ſcribit, ut antea quoq; ci-
taui, τὸ δὲ γόμορ δέκατον ἦν τοῦ μεγάλου μέτρου, τουτέστι τῆς ἀρτάβης. ὃ γίνε
ται ἑπτὰ ξέστων καὶ πέμπτον. Id eſt. Gomor autẽ eſt decima pars magnæ
menſuræ, hoc eſt artabæ, fitq; ſeptem ſextariorum & quintæ ſextarij
partis. perperam uero ſcribit. τὸ δὲ μικρὸν δωδέκατον βάθου. hoc eſt. Mi
nus uero, gomor ſcilicet, eſt duodecima bathi pars. nam cum ex eius
ſententia bathus capax ſit ſextariorum quinquaginta, capiet hoc mi-
nus gomor ſextarios quatuor, & ſextam ſextarij partem. quod ſi lege-
rimus τὸ δέκατον βάθου, id eſt, decima bathi pars, tunc comprehendet
ſextarios quinq;. quod iterum falſum eſt. niſi igitur Epiphanius etiam
bathum ſcripſit ſextariorum eſſe LXXII. ut ſanè eſt, ſibi cõſentanea de
gomore non ſcripſit. Sed de his ſatis. etenim de cabo quod dicã am
plius non habeo. Capacitatem autem utriuſq; generis menſura-
rum Hebraicarum explicaui duobus modis. quorum altero dixi quo-
ties maior menſura ſe minores capiat: altero eas cum Atticis menſuris
comparaui. in illa explicatione ſecutus ſum ſacras literas, Ioſephum, le
gis magiſtros: in hac Ioſephum potius quàm Hieronymum. is uero,
quod ad priorem rationem attinet, partim concordat cum illis, partim
ab eis diſsidet: quod ad poſteriorem, multum tam ipſe quàm Epipha-
nius à Ioſephi ſententia uidentur diſcrepare. Quia enim ex ſacris lite-
ris Hebraice & Chaldaice ſcriptis Hieronymus didicit corum capere
ephas X. item bathos X. epham uero ſata III. omeres autem X. ab eis
nõ diſſentit. quia iiſdem ſacris literis non declaratur quota bathi pars
ſit hin, quota hinis logus, quota ſati cabus, cum eis diſcordat. etenim
hinem in cõmentarijs in Ezechielem dicit duos ſextarios Italicos con-
tinere, id eſt quartam & uiceſimã partem eſſe bathi. cum enim bathus
æqualis ſit ephæ, epha autẽ recipiat, quod ipſe ſentit, modios tres, hoc
eſt ſextarios XLVIII. ſequitur bathum capere XXIIII. hines. Logum
uero interpretatur ſextarium, putat igitur eum eſſe dimidiã hinis par-
tem. nam cum hin, quod ipſe uult, comprehẽdat duos ſextarios, conſe
quẽs eſt ut cõprehendat duos logos. Sed uerbum Græcũ ab eo non
intellectum hos errores genuit. cum enim legiſſet hin duos χόας At-
ticos capere, exiſtimauit, ut dixi, χόας ſignificare ſextarios. Si autem
intellexiſſet χόας ſignificare congios, & duos efficere duodecim ſexta
rios, tũc quia bathus eſt capax XLVIII. ut ipſe arbitratur, ſextariorum,
hin fuiſſet quarta bathi pars, logus hinis duodecima. Verum hoc reli-
quorum rationi conſentaneũ fuiſſet: illud Ioſepho, ex cuius ſententia
ſequitur bathum capere ſex hinas, repugnaſſet. Quanta uero menſura
cabus ſit Hieronymus non explicauit. Vt autem Ioſephus menſura
rum Hebraicarum modum Atticis mẽſuris explicat, ita Hieronymus
ſi Romanis uoluit declarare earum capacitatem, in re ipſa uariant atq;
multum inter ſe diſsident. nam Ioſephus corum ſcribit continere Atti

cos medimnos decem, quorum quisque sit LXXII. sextariorum. id quod ex eius uerbis, quibus affirmat bathum tot sextariorum esse capacem intelligimus. Hieronymus uero eundem corũ recipere modios XXX. tradit. Sed cum decem id genus medimni Attici comprehendant modios, ut dixi, XL. & sextarios VIII. sequitur Iosephi corum quarta parte, id est decem modijs, & octo præterea sextarijs capaciorem esse quàm Hieronymi corum. consequens etiam est ut aliæ Iosephi mensuræ eandem habeant proportionem ad Hieronymi mensuras. Epha igitur Iosephi quia capit sextarios Atticos LXXII. qui efficiunt modios IIII. & uncias mensurales XVI. modium unum & uncias XVI. plus capit quàm Hieronymi epha, quæ est trium modiorum. Satum quoque Iosephi sextarijs quinque & libra una capacius est quàm Hieronymi satũ. id enim tantummodo capit modium unum, illud modium unum & sextarios quinque ac libram unam. Pari modo omer Iosephi sextario uno, hemina una, uncijs tribus cum dimidia, & quinta dimidiæ parte maior est quàm Hieronymi omer. etenim Iosephi omer capit sextarios Italicos VI. uncias nouem cum dimidia & quintam dimidiæ partem: Hieronymi uero sextarios quatuor, heminam unam, & selibram. Similiter cabus Iosephi sesquilibra & duabus tertijs unciæ partibus capacior est quàm Hieronymi cabus esset, si eum sua ratione explicasset. etenim Iosephi cabus recipit sextarios Romanos tres, heminã unã, uncias duas: Hieronymi contineret sextarios duos, heminam unam, uncias tres, & tertiam unciæ partem. Quinetiam, quia bathus æqualis est ephæ, bathus Iosephi sextarios Italicos XVI. & totidem uncias plus capit quàm Hieronymi bathus. At hin Iosephi quia comprehendit sextarios Atticos XII. qui efficiunt sextarios Italicos decem, heminam unam, & selibram, octo sextarijs, hemina una et selibra capacior est quàm Hieronymi hin, qui capit duos sextarios Italicos. cõtra uero logus Hieronymi uncias duas plus recipit quàm logus Iosephi reciperet si suo modo exposuisset eum. logus enim Hieronymi continet sextarium Italicum, logus Iosephi comprehenderet Atticum. Si uero Hieronymus intelligit modiũ sacrum, cuius capacitatem declarat Epiphanius, neuter eorum multũ dissidet cum Iosepho. nam cum modius sacer sit duorum & uiginti sextariorum Romanorũ, parum differt à Iosephi sato, quod sesquimodij, id est quatuor & uiginti sextariorũ Atticorum est capax. duo enim & uiginti sextarij Romani efficiunt quatuor & uiginti sextarios Atticos, & octo præterea uncias mensurales. de quibus, quia dimidium sextarium non efficiunt, nedum integrum, si minus laboras, eadem capacitas erit modij sacri & sati Iosephi. quod si eas numerabis, triginta modij sacri, quot capit corus, efficiẽt modios Romanos unũ & quadraginta atque quatuor sextarios. triginta uero Iosephi sata, quot item capit corus, efficiunt quadraginta modios Romanos

&

& octo uncias mensurales. corus igitur Epiphanij & Hieronymi modium unum, sextarios tres, uncias duodecim plus capit quàm Iosephi corus. quem numerum in mensura, quæ tantam molem capit, fortasse magni non æstimarunt. Sed LXX. interpretes à seipsis dissident secúmque discordant. nam cum bathum reddunt μετρητὴν uel κεράμιον, idem quod Iosephus sentiũt de Hebraicarum mensurarum capacitate: cum hinem χοῦν, logum κοτύλην uertunt, à Iosephi sententia discrepant. etenim hin, ut ille tradit, capit duos χόας, id est duodecim sextarios: ergo logus unum sextarium, non unam cotylam. Legis uero magistri qui dicunt logum capere sex oua, id est liquorem sex ouorũ ex putaminibus effusum, in parũ firma & stabili sunt opinione. nam etiamsi ouorum inter se similitudo in prouerbio sit, tamẽ etiam gallinæ ouum ouo maius est. sed ut intelligant oua mediocria & æqualia, multo minus capacẽ quàm Iosephus logum faciunt. quid plura disputo? tot magnorum gallinæ ouorum liquor complere sextarium non potest. Isti igitur magistri multo minus capaces, quam fuerunt, mensuras Hebraicas prodiderunt. Iam Arabicas mensuras, quibus Mauri, qui Arabice scripserũt medicinã, usi sunt explicabo. etenim his nostris etiam tẽporibus, quibus Græcę & Latinæ literæ florent, plures medici multo malunt, si ludum aperiunt, libros Maurorum quàm Græcorum exponere: si morbis curationes adhibent, medicamenta ab illis quàm ab his conscripta conficere. Quoniam uero earum mensurarum nomina partim sunt barbara, partim Græca, sed etiam ista Arabica barbarie deprauata, dicam præterea quomodo ipsa Latine reddere debeat is, qui libros Maurorum, barbare uersos, denuo uelit uertere. Sunt autem mensuræ Arabicę ferè eiusdem capacitatis cuius Romanæ uel Græcę. utras uero intelligant Mauri, ex autoribus, quorum scripta ad uerbum de Græcis expresserũt, potest percipi. sunt etiam æque ac illę duplices. liquorum quidem hæ. Dorach Italicum, iohein, kist, corboni, keiliati, kasfuk, cuathum, falgerin. Vt autem Ouidius dicit in Laodamia,

Ilion, & Tenedos, Simoísque, & Xanthus, & Ide
 Nomina sunt ipso pene timenda sono:
Sic mihi libet dicere
Falgerin, & iohein, kist, corboni, cuathumque,
 Horrida sunt ipso barbara uerba sono:

Quæ sunt conuertenda hoc modo. amphora, congius, sextarius, hemina, quartarius, acetabulum, cyathus, cochleare. Rerum uero aridarum ex his sunt, sextarius, hemina, quartarius, acetabulum, cyathus, cochleare. Arabica autẽ hæc amphora æqualis est Romanæ, imo ipsa Romana amphora, capit ergo congios VIII. congius sextarios VI. sextarius heminas II. hemina quartarios II. quartarius acetabula II. acetabulum cyathum IS. cyathus cochlearia IIII. Hanc capacitatẽ esse men-

ſuris Arabicis Serapio & Auicenna docent. à quibus quæ ſcripta ſunt de menſuris & ponderibus maximam partem ſunt conuerſa de Græcis. Itaq; dorach Italicum idem eſſe quod amphoram Romanam ex his Serapionis uerbis, quæ ſunt in lib. VII. ſui compendij, perſpicuum eſt. Dorach, inquit, Italicum habet choos VIII. chus unus eſt VI. acſat Romana. nam cum Græca uox, chus ſcilicet, ſignificet congiũ: & cum Arabico uerbo, quod eſt acſat, deſignetur ſextarius, ut poſtea oſtendã, qui Romanarum menſurarum capacitatem cognitam habet facile intelligit dorach Italicum eſſe amphorã Romanã. alterum uero uerbum adiecit ut hanc amphoram ab Attica & Arabica proprie dicta diſtingueret. At iohein capere ſextarios ſex, atq; ita ſignificare cõgium Auicẽna idem ſentiens de tribus dictis menſuris quod Serapio declarat his uerbis. Dorach Italicum eſt iohein VIII. & iohein eſt acſat Romana VI. Eſt uero iohein, ut mihi uidetur, nomen Gręcum, ſed à Mauris literarum immutatione corruptum. quod barbarus Auicennæ interpres non reddit, Serapionis Græce conuertit choa. à quo fluxit.

Kiſt autem eam menſuram eſſe quam Romani ſextarium nominãt item ex utroq; ſcriptore intelligitur. Serapio ſcribit. Et Kiſt quidem apud Romanos capit libram unam & duas tertias. eſt ergo unciarum XX. Auicẽna Serapionẽ ſecutus. Kiſt eñ apud Romanos capit librã unam cum dimidia & ſextam partem. quare eſt unciarum XX. Idem percipitur ex Serapionis & Auicẽnæ uerbis de Dioſcoride expreſsis. Dioſcorides in libro tertio ſcriptum reliquit de cucumere aſinino. τ῀ ῥίξης λαβόντα ἡμίλιτρον μετὰ δυοῖν ξέστων μάλιστα κρητικοῦ οἴνου. Id eſt. Radicis ſelibram accipientem cum duobus ſextarijs uini, maxime Cretici. Serapionis interpres de eodem. Accipiatur de radice eius libra media, & teratur cum duobus Kiſt uini. Auicennæ. Quando decoquitur radicis eius libra media cũ duobus Kiſt uini. Vt uero à Græcis Romana ſextarij uox ξέστης uocatur, ita ab Arabibus Græca rurſus deprauata Kiſt nominatur. Eandem menſuram Mauri acſat appellant. id uero ex iam dictis poſſumus concludere hoc modo. Congium Mauri nuncupant iohein. congius recipit ſex ſextarios, & iohein totidem acſat. ſextarius igitur à Mauris uocatur acſat. Hoc uerbo utitur Auicenna libro IIII. de linimentis caniciem prohibentibus. olei, inquit, omphacini acſat tres. & lib. V. in deſcriptione confectionis anacardinæ. Aceti acſat tres. Andreas Alpagus Bellunẽſis in locum acſat ſubſtituit kiſt. & ſic uertit. Aceti Kiſt tria. Eadem menſura dicitur aben. ſcribit enim Serapio. Aben mellis minæ IIS. aben olei mina IS. Eadem appellatur euib. nam Auicenna inquit. Euib mellis libræ IIS. euib olei mina IS. in hac autem re ſequuntur Mauri Græcos quoſdam. in quorum ſententia etiam eſt Fannius ut libro tertio, qui eſt de pondere rerum, quas metimur, explicaui. quin Græci quidã mina utũtur pro libra, quos etiam

in hac explicatione Mauri sequuntur. Ipsi autem Mauri, qui Arabice scripserunt, quod diuersas habeant proprietates loquendi, diuersis interdum utuntur uocabulis. Corboni uero esse heminam declarat his uerbis Auicenna. Corboni olei sunt unciæ IX. corboni uini unciæ X. corboni mellis unciæ XIIIS. Hanc mensuram Rasis interpres lib. IIII continentis uertit phialam: Auicennæ lib. III. cotylam Græco nomine appellat. uterque scribit de curatione eius difficultatis spirandi, quam Græci ἆσθμα nominant. Rasis uerba sunt. Post horam detur in potu post eas, pilulas scilicet, phiala media. Auicennæ. Et expectetur hora una, & detur in potu post eas media cotyla aquæ mellis. Verum phiala mensura non est, sed genus poculi. Keiliati autem, ut arbitror, manat à Græco uerbo, quod est κύλιξ. quocirca Maurorum interpretes interdũ conuertunt calicem. Rasis enim postea de eadem re loquẽs iubet dare calicem unum mellis, cum antea iussisset dare phialam mediam. Auicenna uero cotylam mediam. ex quo intelligimus Keiliati eam mensuram esse quam Greci uocant τέταρτον, Latini quartarium, utrique propterea quod quarta pars sit sextarij. Barbarum hoc uerbum usurpat Auicenna in unguento ex succis, διὰ χυλῶν Græci nominãt. Fenugræci & seminis lini & altheæ albæ singulorũ Keiliati unum. Et in eclegmate quodam. Granorum myrti Keiliati IIIS. utitur etiam eo Serapio in eiusdem eclegmatis compositione: & Rasis lib. VII. de strumæ curatione. At acetabulum à Mauris appellari Kasfuf percipitur ex multis locis Dioscoridis & Serapionis, in quibus de ijsdem rebus loquuntur. uerbi causa. Dioscorides de ruta. καὶ τῶν φθαρτικῶν δὲ ἐστιν ἀντίδοτος ὅσον ὀξυβάφου τὸ σπέρματος ποθέντος σὺν οἴνῳ. Id est. Letalibus uenenis pro antidoto est semen eius acetabuli mensura potum cum uino. Serapio de eadem. Et quando sumitur in potu ex semine cuiusque quantitas unius Kasfuf cum uino, est medicina conferens multum medicinis mortiferis. Dioscorides de Psyllio. Δεῖ δὲ ὀξυβάφου πλῆθος λεαίνοντας βρέχειν ἐν δυοῖν ὕδατος κοτύλαις. hoc est. Oportet autem acetabuli mensura tusum madefacere in duabus aquæ heminis. Serapio de eodem. Accipiatur de eo quãtitas Kasfuf, teratur & infundatur in duabus cotylis aquæ. Eadem mensura dicitur à barbaris anecsune. Dioscorides de cucumere syluestri. καὶ ὁ φλοιὸς δὲ ὅσον τέταρτον ὀξυβάφου καθαίρει φλέγμα καὶ χολήν. Id est. Et cortex quarta acetabuli parte datus purgat pituitã & bilem. Auicẽna de eodem. Aut de cortice eius quarta anecsune in die facit uomere phlegma & cholerã rubeam. Andreas Alpagus reddit hacsunesi, Serapionis interpres quartã acsasse.

Sed cuathum est κύαθος. nam Mauri Græcum nomen Arabica barbarie deprauarunt. cui etiam præponunt articulum & alcuathum nominant. id uero perspicuum est ex uerbis Archigenis. quæ Rasis Arabice uertit. Archigenes enim apud Galenum lib. VIII. de compositione

ne medicamentorum quæ locis affectis adhibentur, inquit. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν στόμαχον δυσχερειῶν τοῖς μὲν καυσουμένοις τὸν στόμαχον μετ᾽ ἐκλύσεως ἢ λειποθυμίας ἤ τινος ἀνορεξίας ἐξ οἵας δήποτε οὖν αἰτίας ὅτι μὴ πυρετοῦ κυάθους τρεῖς ἢ τέτταρας δίδου ψυχροῦ ὕδατος καταῤῥοφεῖν δὶς ἢ τρὶς ἐκ διαλειμμάτων. hoc est. In aliȷs autem stomachi molestiȷs, his quibus idem uritur cum exolutione, uel animi deliquio, uel appetitu deperdito, ex qualicunque tandem causa, febri excepta, aquæ frigidæ cyathos tres aut quatuor absorbendos dato bis terue per interualla. Serapio sic conuertit lib. v. continentis. Quod si fuerit inflammatio cum interiectione lamentabili cum febre, da in potum ad modũ trium cuathi cum aqua frigida bis aut ter. Cochleare denique Mauri nuncupant falgerin. Dioscorides de scilla. τῷ δὲ ὀπτῆς πρὸς ἓν μέρος τῆς σκίλλης συνλεαινομένων ἁλῶν ὀπτῶν μερῶν ὀκτὼ δίδομεν κοχλιάριον ἓν ἢ δύο νήστεσι πρὸς μάλαξιν κοιλίας. Id est. Cum una scillæ assæ parte octo salis tosti partes cõminuentes cochlearium unum aut alterum damus ieiunis ad emolliendam aluum. Serapio de eadem. Ex scilla assata pars una, ex sale assato & trito partes octo. & detur ieiuno pondus unius falgerin ad laxandum uentrem. Eadem mensura dicitur fahaliel. quod ex iȷsdem scriptoribus percipitur. Dioscorides de scammonio. λαμβάνεται δὲ πρὸς δύναμιν τὸ μὲν τέλειον τρία κοχλιάρια. μέσον δὲ. β. τὸ δὲ ἐλάχιστον. α. hoc est. Sumitur autem pro uiribus, summum, tria cochlearia: mediocriter, duo: minimum, unum. Serapio de eodem. Et dosis eius sit secundum fortitudinem eius qui sumit. & perfecta sit fahaliel trium: & media, duorum: & parua, unius. Eadem quoque dicitur coclanarium à Mauris, uel eorum barbaris interpretibus. hoc autem uerbum asciuerunt ex Græcia, & ita formarũt ut esset aptum suis auribus. Dioscorides de sulphure. ἀποκαθαίρει δὲ καὶ ἴκτερον κοχλιαρίου πλῆθος ἐπιπασσόμενον τῷ μετώπῳ, ἢ μετὰ ᾠοῦ ῥοφητοῦ λαμβανόμενον. id est. Regium morbum emendat impactum fronti cochleariȷ mensura: uel cum ouo sorbili sumptum. Serapio de eodem. Quando accipitur quantitas unius coclanariȷ & sumitur in potu cum aqua aut cum ouo sorbili. Et rursus Dioscorides de struthio. βοηθεῖ δὲ ἡπατικοῖς βηξὶν, ὀρθοπνοίαις σὺν μέλιτι κοχλιαρίου πλῆθος. hoc est. Prodest tusi, quam iecur excitauit: & difficultati spirandi, quæ recta fit ceruice, cum melle sumpta cochleariȷ mensura. Serapio de condisi. nam sic appellat hanc herbam. De qua si accipiatur pondus coclanariũ cum melle prouocat urinam, & confert hepatis ęgritudinibus, & coartationi anhelitus, quæ cogit hominem erigi, & tusi. Quanquam cochlearis uox nõ modo est à Mauris immutata, sed etiam ab eorum interpretibus & librariȷs multis modis corrupta. Arabes autem, siue Mauri Paulum Æginetam secuti ad has mensuras Romanas adiȷciunt duo mystra. quorum maius capit tertiam heminæ partem: minus dimidiã cyathi.

Myſtrum uero Serapio uocat muſtarum, quod in Græci uerbi priore ſyllaba *v* recte eſſet ſcriptum: Auicenna, ſiue potius Alſeir, meſtarum, quod in eadem *ϑ* perperam. atq; hic ad uerbum de Paulo Ægineta expreſsit ea quæ ſcripſit de pondere trium liquorũ, quos unaquæq; menſura Romana capit. quæ uerba barbari interpretis ſic Latine reddenda ſunt. Amphora Italica olei pendit libras LXXII. uini, LXXX. mellis CVIII. Congius olei pendit libras IX. uini, X. mellis, XIIIS. Sextarius olei pendit uncias XVIII. uini, XX. mellis XXVII. Hemina olei pendit uncias IX. uini X. mellis, XIIIS. Myſtrum maius olei pendit uncias III. uini III. & ſcripula VIII. mellis, IIIIS. Acetabulũ olei pendit drachmas XVIII. uini, uncias II. ſcripula XII. mellis, uncias III. ſcripula IX. Cyathus olei pendit drachmas XII. uini, unciam IS. ſcripula IIII. mellis uncias II. drachmas II. Myſtrum minus olei pendit drachmas VI. uini, ſcripula XX. mellis, drachmas IX. Attamẽ Paulus, & cæteri Græci, qui cum eo faciunt, à Galeni ſententia diſsident, ut alias explicaui.

Quin Arabes libram & unciam nõ pondera tantũmodo, ſed etiam menſuras eſſe nouerũt. ſcribit enim Serapio. Et Kiſt quidem apud Romanos capit libram unam & duas tertias. eſt ergo unciarum uiginti. & Kiſt Alicaticũ capit libram unam & mediam. & libra eſt unciarum duodecim. Nam ſextarius Romanus continet uncias menſurales uiginti: Atticus uero, quem ipſe nomine deprauato, cui præpoſitus ſit articulus, Alicaticum uocat, ſeſquilibrã. Arabes autem, ſiue Mauri menſuras Atticas ijſdem uocabulis, quibus Romanas, nominant. quæ Atticæ etiam deſcribuntur, ut alibi declaraui, in totidem minores: una amphora excepta. quæ capit duodecim congios. Nunc iterum paucis uerbis obſcura illuſtrare oportet, & aduerſaria euertere. Habẽt Arabes peculiarem amphorã, quam Serapio nominat aldorach. ea comprehendit libras tres, ac ferè æqualis eſt ſextario caſtrenſi. ſcribit enim Serapio. Aldorach libræ tres. idem utitur hac menſura in deſcriptione olei abſynthitis. Fundatur, inquit, ex oleo ſeſamino in pyxidẽ dorach unum: herbæ abſynthij unciæ duæ. Auicenna quoq;. Recipe olei ſeſamini dorach unum, abſynthij uncias duas. etſi non ſum neſcius Alpagum id tanquã mendum correxiſſe, ac uertiſſe donach: & Hali ſic ſcribere. Sume olei ſiſami menas duas, oculorum abſynthij unciam. Sed hic quia conficit dimidiam olei partem ſi heminas, quas corrupte nominat menas, intelligit Atticas, nõ diſſentit ab Auicẽna & Serapione. Cũ prẹterea cadus ſit amphora Attica, errat Stephanus, interpres Hali, in deſcriptione theriacæ ubi uini Kiſt duo, uertit cados duos, cũ ſextarios II. debuit uertere. Nã & Serapio ſcribit. Et uini antiqui odoriferi acuti Kiſt duo & ſunt librẹ tres: & Auicẽna. Et uini antiqui odoriferi Kiſt duo. Omnes uero Paulũ Æginetã ſequuntur, qui ait. οἴνου φαλέρνου ξέστας β. Id eſt. Vini falerni ſextarios II. At dimidiã congij partem

Græci ἡμίχουν nominant. quod uerbum Arabes de Græco expresse- cunt missochaus. Dioscorides lib. II. scribit de curatione adipis. τῇ δὲ ἐχομένῃ εἰς χύτραν κεραμέαν, τριχουνιαίαν, καινὴν καθεὶς αὐτὰ καὶ τὸ στέαρ. προσεπόδος δὲ καὶ χοὸς ἥμισυ οἴνου. hoc est. Sequenti die in ollam fictilem, tricongialem, nouam, ea omnia una cum adipe inijcito. addito autem & uini dimidium congium. Serapio de eadem re. Mane uero accipe ollam nouam, terream, capientem circa libras XXX. & pone in ea adipem & species & adde super hoc ex uino unũ missochaus. Hoc in loco si acceperimus libras mensurales Serapio recte tres cõgios Romanos exposuit. De sextario, hemina, quartario, acetabulo, cochleari nunc plura in medium proferre non possum. in cyathi locum Auicennæ interpres lib. I. de regimine aquæ & uini supposuit brialã, quæ uox Italica est, & barbara quidem. nec briala mensura est, sed poculũ æque ac calix & phiala. Auicennæ uerba sunt. Super cibum brialas duas aut tres bibere non nocet ei qui consueuit. Rasis de eadem re scribit libro XXV. maioris operis cap. I. Quare in autumno debes potu uti super cibum, aut post cibum in modica quantitate tribus cyathis. Libram postremo mensuralem Rasis interpres conuertit rotulum. Galenus in libro de uenarum incisione sic scribit de adolescente qui oculorũ inflammatione laborabat. καὶ ἀφῄρεθην τὴν πρώτην ἀφαίρεσιν εὐθέως αἵματος λίτρας. γ. εἶτα ἄλλην μίαν ὥρας ἐννάτης. Id est. Abstuli prima statim missione sanguinis libras tres. deinde secunda nouem post horis unã. De eodem Rasis maioris operis lib. II, cap. II. Erat quidã iuuenis quem minui & extraxi quasi tres rotulos, & nona hora unum. Idem Rasis libro quarto eiusdem operis cap. II. Recipe granorum granatorum acetosorum drachmas XX. mastiches drachmam unam. coquantur in rotulo uno aquæ usque dum perueniat ad medium. Serapio. Coquantur cũ libra aquæ donec remaneat medietas. Ex quibus satis perspicuum est libram mensuralem ab Arabibus, magis uero ab eorum interpretibus, rotulum nominari. Sed de Arabum mensuris satis superque dictũ. quæ uero iuniores medici barbari scripserunt de mensuris, quia nõ solum indocta sunt, sed etiam molesta & putida, cõsulto non persequor.

Iã denique præter dictas mensuras sunt aliæ uel Græcæ uel de quibus Græci scriptores prodiderunt. quas quod, ut dixi, neque medicæ essent, neque Georgicæ, nec hippoiatricæ, non explicaui. sunt uero hæ. quartarius Laconicus, dadix, mares, cophinus, cyprus, semicyprum, modius Cyprius. medimnus Cyprius. gabenum. De pluribus autẽ Iulius Pollux libro quarto cap. XXIII. & Epiphanius scribunt, sed de quartario Laconico Herodotus lib. VI. qui inscribitur Erato, facit mentionem. νεομηνίας δὲ, inquit, ἀνὰ πάσας καὶ ἑβδόμας ἱσαμένου τοῦ μηνὸς δίδοσθαι ἐκ τοῦ δημοσίου ἱρήιον τέλειον ἑκατέρῳ ἐς Ἀπόλλωνος, καὶ μεδίμνον ἀλφίτων, καὶ οἴνου τετάρτην λακωνικήν. hoc est. Singulis autem primis cuiusque

mensis

mensis instantis & septimis diebus utrique è publico detur uictima perfecta Apollini mactanda, & farinæ medimnus, ac uini quartarius Laconicus. Quoniam uero Herodotus non declarauit illius quartarij capacitatem, liceat mihi ex his eiusdem scriptoris uerbis, quæ paulo post sequuntur, coniecturã capere. μὴ ἐλθοῦσι δὲ τοῖς βασιλεῦσι ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἀποπέμπεσθαί σφι ἐς τὰ οἰκία ἀλφίτων τε δύο χοίνικας καὶ οἴνου κοτύλην. παρεοῦσι δὲ διπλήσια πάντα δίδοσθαι. id est. Regibus autem ad cœnam non euntibus mittãtur domum binæ chœnices farinæ & uini cotyla. præsentibus uero omnia dupla dentur. Cum enim duæ chœnices efficiant sex cotylas, intelligimus farinam esse sextuplam uini. cum præterea medimnus capiat chœnices XLVIII. cotylas uero CXLIIII. constat sextam medimni partem esse chœnices VIII. cotylas autẽ XXIIII. itaque tot cotylarum fuisse quartarium Laconicum conijcio. qui quartarius si fuit quarta metretæ pars, ut uidetur fuisse, Laconica metreta ferè fuit æqualis amphoræ Romanæ: nam tot capiebat cotylas, quot amphora Romana heminas. attamen tanto minus capax fuit hac, quanto hemina Romana capacior fuit quàm Græca cotyla. medimnus igitur sesquialteram proportionem habuisset ad talem metretam. Pollux uero sic scribit. ἡ δὲ δάδιξ μέτρον ἑξαχοίνικον. μάρης δὲ, ἑξακότυλον. hoc est. Dadix autem mẽsura est sex chœnicum capax. Mares uero, sex cotylarũ. Sed nec idem nec alius scriptor nationem uel ciuitatem, quæ his duabus mẽsuris usa fuerit, nominauit. Verum Epiphanius habet marem Ponticum hoc multo capaciorem. μάρης, inquit, μέτρον ἐστὶ παρὰ ποντικοῖς δύο ὑδριῶν. ἡ δὲ ὑδρία αὐτοῖς δέκα ξέστων ἐστὶν, ὥστε εἶναι μάρην τὸν ποντικὸν εἴκοσι ξέστων ἀλεξανδρεινῶν. Id est. Mares mensura apud Ponticos duarum hydriarum. hydria uero ipsis est decem sextariorum: ut sit mares Ponticus uiginti sextariorum Alexandrinorum. Pergit Pollux. καὶ κόφινος μέτρον βοιώτιον ἄμφω μετροῦν. hoc est. Cophinus mensura est Bœotia ambas res metiens. id est tam aridas quàm liquidas. quod docet uerbis Strattis tragici poetę. capit autem tres cõgios. cũ Polluce consentit Hesychius. κόφινος μέτρον χωροῦν χόας τρεῖς. hoc est. Cophinus mensura est capiens congios tres. Idẽ Pollux scribit. κύπρον δὲ τὸ οὕτω καλούμενον εὕροις ἂν παρ' ἀλκαίῳ ἐν β. βιβλίῳ, καὶ ἡμίκυπρον παρ' ἱππώνακτι ἐν τῷ πρώτῳ ἰάμβων. Id est. Cyprũ aũt appellatã mensuram inuenies apud Alcæum libro secũdo: & semicyprum apud Hipponactem in primo iamborum. Sed harum mensurarum capacitatem Pollux non explicauit: ut nec Hesychius cypri cum inquit. κύπρος μέτρον σιτηρόν. hoc est. Cyprus mẽsura frumẽtaria. Verũ idem Hesychius scribit. ἡμίκυπρον ἥμισυ μεδίμνου. id est. Semicyprum dimidium est medimni. Ex quo intelligimus cyprum eiusdem, cuius medimnus esset, fuisse capacitatis. Sed Epiphanius cyprum Ponticũ tradit esse duorum modiorum. ex quo sequitur semicyprũ esse unius mo

dij. κύπρος, inquit, παρὰ τοῖς αὐτοῖς ποντικοῖς μέτρον ἐστὶ ξηρῶν γεννημάτων μόδιοι δύο. ὃς λέγεται εἶναι παρ' αὐτοῖς χοινίκων πέντε. ὁ δὲ χοῖνιξ παρ' αὐτοῖς ξέστων ἐστὶ πέντε. ὥστε εἶναι τὸν κύπρον, ξέστων. ν. ὁ γὰρ μέγας παρ' αὐτοῖς μόδιος ξέστων κε. Hoc est. Cyprus apud Ponticos mensura est siccorum germinũ modij duo. qui ipsis dicitur esse chœnicum quinq;. ut Cyprus sit sextariorum L. magnus enim modius eis est sextariorum XXV. At ipsis Cyprijs, insulæ Cypri incolis, modius est XVII. sextariorũ: medimnus uero diuersus. nam Salaminijs V. modiorum: Paphijs, quatuor & dimidij. cuius rei iterum autor est Epiphanius. μέδιμνος τοίνυν παρὰ κυπρίοις μετρεῖται καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν. εἰσὶ δὲ καὶ μόδιοι σίτου καὶ κριθῶν ὡς εἶναι τῶν δέκα καὶ ἑπτὰ ξέστων παρὰ κυπρίοις μόδιον. μέδιμνος δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς κυπρίοις διάφορος. τὸν μὲν μέδιμνον σαλαμίνιοι, ἤγουν κωνσαύτιοι, ἐκ πέντε μοδίων ἔχουσι. πάφιοι δὲ καὶ σόλοι τεσσάρων ἥμισυ μοδίων αὐτὸν μετροῦσι. Id est. Medimnus igitur apud Cyprios & alias gentes cum metiũtur in usu est. sunt uero aliquot modij tritici uel hordei: ut sit modius Cyprijs XVII. sextariorũ. Medimnum autem Cyprij diuersum habent. Salaminij quidẽ, siue Constantij, quinque modiorum: Paphij uero & Solij quatuor & dimidij.

Sed gabenum eandem quam acetabulum habet capacitatem. scribit enim Hesychius γαβενα, ὀξύβαφα ἤτοι τρυβλία. hoc est. Gabena, acetabula uel tryblia. uerum quæ natio hanc mensuram usurpauerit, non declarat, ut nec Festus Pompeius oluatij modũ, cum inquit. Oluatium Antistius Labeo ait esse mensuræ genus. Idem deniq; Epiphanius multorum præterea uasorum, quæ sunt in sacris literis, capacitatem explicat. ut hæc sunt. Campsaces, tryblium, alabastrũ, cyathus. Sed campsaces non omnibus est unius capacitatis. etenim alijs continet sextarios XII. alijs IIII. tantũ. καμψάκης, inquit, ὕδατος ιβ ξέστων ὕδατος ἐστὶ τὸ μέτρον. ὁ δὲ τῷ ἠλίᾳ ἑτοιμασθεὶς καμψάκης τεσσάρων ἐστὶ ξέστων. Id est. Campsaces aquæ duodecim sextariorum aquæ est mensura. at Heliæ paratus campsaces quatuor est sextariorum. LXX. autem interpretes lib. III. Regum cap. XVII. צַפַּחַת uertunt καμψάκης. sed Hieronymus lecythus. est uero λήκυθος uasculum, in quo oleum uel unguentum continetur. Sed alabastrũ & tryblium uasa, ut ipse sentit, eiusdem sunt capacitatis. scribit enim. ἀλάβαστρον μύρου· βικίον μὲν ἐστὶν ὑέλινον χωροῦν λίτραν ἐλαίου. τὸ δὲ μέτρον ἐστὶ ξέστου τὸ ἥμισυ. hoc est. Alabastrũ unguenti quidem uasculum est uitreum, quod capit olei librã: mensura uero, quæ recipit dimidiam sextarij partem. Vt autem unguentum tanti precij, nimirum trecentorum denariorum, quod mulier in domo Simonis leprosi super caput Iesu recumbentis effudit, non plus pependerit quàm libram, tamen pyxis illa unguentaria non fuit ex uitro, sed ex alabastrite marmore facta. quocirca Horatius, quia idem marmor etiam onyx appellatur, scripsit in odis: Nardi paruus onyx eliciet

cadum

cadum. Sed τρυβλίον, inquit Epiphanius, ὀξύβαφόν ἐστι τὴν πλάσιν ἤτοι παροψίς. ἥμισυ δὲ ξέστου τὸ μέτρον ἔχει. ξέστης ὁ ἀλεξανδρινὸς δύο λίτρων φέρει ὁλκὴν ἐν τῷ ἐλαίῳ. Id est. Tryblium acetabulum eſt quod ad figuram attinet, aut catinus. quod uero ad menſurã pertinet dimidiam ſextarij partem capit. at ſextarius Alexandrinus duarum librarum olei pondus colligit. Huius autem ſextarij Alexandrini dimidiam partem capit cotyle hippoiatrica. de qua in alterius operis libro ſecundo dixi. Sed uaſe quod exponit Epiphanius, utuntur ſacrę literę in libri Egresſus ex Ægypto cap. XXXVII. ubi קְעָרָה nominatur. id uero LXX. interpretes τρυβλίον uerterunt. ut ibidẽ מְנַקִּית κύαθον. de cuius capacitate idem Epiphanius ſic ſcriptum reliquit. κύαθός ἐστιν ἕκτον ξέστου. μενεκὼθ δὲ λέγει τοὺς κυάθους ἡ γραφή. hoc eſt. Cyathus eſt ſexta ſextarij pars. menecoth autem ſcriptura nominat cyathos. Sed reuera cyathus ſextarijs pars eſt duodecima, heminæ uero ſexta. Vtrum uero uaſculum hoc Hebraicum eiuſdem fuerit capacitatis, cuius Græca menſura, quæ κύαθος uocatur, an maior neſcimus. Hydriæ etiam capacitatem Epiphanius, cuius uerba ſupra citaui, explicauit: elenij uero Heſychius. ἐλένιον, inquit, ἀγγεῖον χωροῦν τέταρτον. Id eſt. Elenius uas capax quartarij. Heſychius enim τετάρτην uocat menſuram capacem dimidiæ heminæ. eandem uero menſuram Latini quartarium nominãt: utrique ut etiã antè dixi, eadem de cauſa, nempe quod quarta ſit ſextarij pars.

At τετάρτην etiam ſignificare libræ quartam partem, quam Latini quadrantem appellant, ut τρίτην tertiam, ſiue, ut ijdem Latini loquuntur, trientem: & ἕκτην ſextam, ſiue ſextantem libro quinto De mẽſuris Græcis abhinc annos ſedecim, cum primũ eos ederem, explicaui. Nec mihi ignota tunc fuerunt hæc uerba Dioſcoridis, quæ ſunt in libello De menſuris & ponderibus Græce conſcripto. τὸ ὀξύβαφον, ὅπερ ἐστὶ τετάρτην κοτύλης. ὁ δὲ κύαθος, ὅπερ ἐστὶν ἕκτην κοτύλης. hoc eſt, Acetabulum quod eſt quarta heminæ pars. Cyathus uero, qui eſt ſexta heminæ pars. Sed Dioſcorides iſte, ut etiam alij, quartarium ſine appoſitione alterius uerbi τετάρτην nuncupat. à quo Dioſcoridę, cũ librum primum De Romanis mẽſuris ſcriberem, teſtimonium ſumpſi τετάρτην eſſe talem menſuram. Acetabulum uero idem ideo dicit quartam eſſe heminæ partem: cyathum ſextam, ut declaret earum menſurarum capacitatem. Itaque τετάρτην, ſi ſignificat libræ quadrantem, nemo ſcriptorum uſurpat niſi proxime fecerit mentionem libræ, uel ſic ſcripſerit τὸ τετάρτην τῆς λίτρας. ut τὸ ἕκτην τῆς λίτρας, τὸ τρίτον τῆς λίτρας. Similiter ſi τέταρτον quartam alterius menſuræ partem ſignificat, eam menſuram ſcriptores adijcere ſolent. quo modo apud Galenũ lib. IX. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos Icodotus ſcribit ῥοδίνου κοτύλης τέταρτον. τουτέστι κύαθον ας. hoc eſt. Roſacei heminæ quartam partem, id eſt cyathum unum & dimidiũ. nihil neceſſe

habeo

habeo hic afferre uerba Serapionis, quæ ſunt apud eundem Galenum in libro ſecundo de compoſitione medicamentorum ſecundum genera: nec Apollonij, quæ ſunt in primo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, quod ea poſui in alterius operis libro ſecũdo, qui eſt de menſuris Græcis. Si uero τέταρτον declarat eam menſuram, quam Latini quartarium appellant, plerunq; ſolitarium, & non cum ſextario, cuius quarta pars eſt, coniunctum ponitur. ut ab eo ipſo Dioſcoride, cuius ſupra mentionem feci, atq; ab Heſychio & cum ait τετάρτῳ, μέτρῳ τῶν ὑγρῶν. Id eſt. Quartario, menſura liquidarum rerum, & cum elenij capacitatem explicat.

GEORGII AGRICOLAE DE EXTERNIS PONDERIBVS LIBER ſecundus.

Menſuræ externæ multæ & uariæ fuerunt, pondera uero memoriæ prodita, pauca: quanquam regiones diuerſæ ſimiliter diuerſis uſæ ſunt. Ægyptia quidẽ ſunt tria, talentum ſcilicet, mina Alexãdrina, drachma: Syrium unum, mina nimirum Ptolemaica: Hebraica quatuor: Arabica plura, quæ tamen maximã partem Romana uel Græca ſunt. Byzantium præterea talentum & quædam alia pondera ſunt. Orſus autẽ ab Ægyptijs iterum de ſingulis dicam. Talentum Ægyptiũ pendit libras octoginta. cuius rei autor eſt Plinius lib. XXXIII. cap. III. Qua uictoria (de Cyro loquitur) argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis. cuius pondus quindecim talenta colligebat. talentum autem Ægyptium pondo LXXX. pendere Varro tradit.

Mina uero Alexandrina eſt unciarum XX. id eſt drachmarum CLX ut libro V. qui de ponderibus Græcis inſcriptus eſt, fuſius explicaui.

At Ægyptia drachma obolũ pendit. ſcribit enim Cleopatra. δραχμὴ δὲ καὶ ἄλλη ὁμωνύμως καλεῖται αἰγυπτιακή. ἥτις ἐστὶν μόριον ἕκτον τῆς ἀττικῆς δραχμῆς, ἄγουσα ὀβολὸν. α. hoc eſt. Drachmæ autem nomine appellatur etiã alia Ægyptia. quæ ſexta pars eſt Atticæ drachmæ, unicum obolum pendens. Sed mina Ptolemaica, quæ Ptolemaidi urbi Phœnices fuit peculiaris, duabus uncijs leuior eſt quàm Alexandrina. etenim pendit uncias XVIII. de qua eadem Cleopatra. ἡ πτολεμαϊκὴ μνᾶ ἔχει ΓΟ. ιη. <. ρμδ. γράμματα υλβ. ὀβολοὺς ωξδ. θέρμους ͵ασης. κεράτια

κεράτια βʹφϛβ. χαλκοῦς ϛʹϡιβ. id eſt. Ptolemaica mina habet uncias XVIII. drachmas CXLIIII. ſcripula CCCCXXXII. obolos DCCCLXIIII. lupinos MCCXCVI. ſiliquas ĪIDXCII. æreola V̄IDCCCCXII. Quinetiam Dioſcorides in libello de menſuris & ponderibus minam Italicam habet unciarum octodecim: qua ſi quondam magna illa Græcia, Italiæ pars, non fuit uſa, qui Itali eam uſurparunt ex nomine, quod nudum ponitur, non poſſum augurari. Dioſcoridis uerba ſunt. κατὰ δὲ τὴν ἰταλικὴν, οὐγγίας ιη. τουτέστι λίτραν μίαν ἡμίσειαν. δραχμὰς δὲ ρμδ. hoc eſt. Secundum uero uſum Italicum uncias habet XVIII. id eſt ſelibrã: drachmas CXLIIII. Sed quia, ut Cleopatra tradit, idem pondus habet mina Ptolemaica, quis cõiectura duci poſſet ad ſuſpicãdum à librario aliquo ex uoce Ptolemaica Italicam factam. At Hebraica pondera ſunt hæc. כִּכַּר הַקֹּדֶשׁ כִּכַּר הַחֹיל מָנֶה שֶׁקֶל גֵּרָה ſiue, ut etiam proſpiciamus his qui ne literarum quidem Hebraicarũ figuras habent cognitas. cicar ſanctuarij, cicar cõgregationis, mina, ſecel, gerah. id eſt. talentum maius, talentum minus, mina, ſiclus, obolus. Cicar autẽ ſanctuarij pendit minas C. cicar congregationis minas L. mina ſiclos LX. ſiclus ille ſanctuarij geras XX. quia uero ſiclus pendit ſemunciam, mina pendit libras duas cum dimidia: cicar congregationis, libras CXX. cicar ſanctuarij, libras CCL. gera autem quoniam eſt uiceſima ſicli pars pondus habet oboli Attici & quintæ eius partis. Hæc omnia rurſus teſtimonio ſacrarũ literarum & Ioſephi ac aliorum confirmanda ſunt.

Itaq; cicar ſanctuarij eſſe C. minarum Ioſephus libro tertio antiquitatum Iudaicarum capite ſeptimo declarat his uerbis. κατὰ πρόσωπον δὲ τῆς τραπέζης, τῷ πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένῳ τοίχῳ πλησίον, ἵσταται λυχνία ἐκ χρυσοῦ κεχωνευμένη, διάκενος, σταθμὸν ἔχουσα μνᾶς ἑκατόν. ἑβραῖοι μὲν καλοῦσιν κίγχαρες, εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν μεταβαλλόμενον γλῶσσαν σημαίνει τάλαντον. hoc eſt. At è regione menſæ prope parietem, qui ſpectat ad meridiem, collocatum erat candelabrum ex auro conflatum, inane, pendens centum minas. quod pondus Hebræi uocant cinchares. id in Græcam linguam conuerſum ſignificat talentum. Hoc uero magiſtri appellant talentum ſanctuarij, nos etiam maius poſſumus dicere. Sed cicar congregationis, quod alij uulgare nominauerunt, eſſe quinquaginta minarum ex capite triceſimooctauo libri egreſſus ex Ægypto intelligitur, ubi ſic ſcriptũ eſt.

וְכֶסֶת פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃

Hoc eſt. Argentum autem cenſuum cœtus centum talenta & mille ſeptingenti ac ſeptuaginta quinq; ſicli ſecundum ſiclum ſanctuarij. dimidium pondus pro unoquoq; capite, hoc eſt dimidium ſicli ſecun-

dum ſiclum ſanctuarij pro omni qui tranſibat in numerum, à filio ui-ginti annorum & ſupra pro ſexcentis millibus ac tribus millibus, & quingentis quinquaginta. Etenim ſi fuerunt hominum ſexies centena & tria millia quingenti & quinquaginta, atq; ſinguli contribuerunt dimidium ſiclum, contribuerunt ſiclorum ter centena millia & mille præterea ſeptingentos ſeptuaginta quinq;. ſed quia ſcriptura dicit argentum cenſuum cœtus fuiſſe centum talenta & mille ſeptingentos ſeptuaginta quinq; ſiclos, ſequitur ut centum talenta efficiant ter centena millia ſiclorum, atque ei rurſus conſequens eſt ut unum talentum efficiat tria millia ſiclorum. cum autem mina Hebraica ſit ſexaginta ſiclorum, ex tribus millibus ſiclorum calculis ſubductis oriuntur quinquaginta minæ. quot ſanè minarum fuit talentum hoc congregationis, ita dictum quod id ipſum tanta multitudo hominum, nimirum ſex millia, in commune contulerit. quin etiam minus dicimus, quod alterum duplo quàm hoc ſit grauius. accedit eodem etiam magiſter Salomo. nam & talentum utrunque cognouit, & recte dicit talentum ſanctuarij duplo maius eſſe quàm talentum congregationis, quod ſiclorum tria millia affirmat habere.

At minam eſſe ſexaginta ſiclorum & ſiclum uiginti gerarum Ezechiel docet capite quadrageſimoquinto. וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם Hoc eſt. Et ſiclus eſt uiginti gerarum. uiginti ſicli, quinque & uiginti ſicli, decem & quinque ſicli mina erunt uobis. Quoniam uero hi numeri in unum collecti efficiũt ſexaginta, ſatis intelligimus minam Hebraicam eſſe ſexaginta ſiclorum. Siclum autem non ſolum Ezechiel affirmat eſſe uiginti gerarum, ſed liber egreſſus ex Ægypto capite xxx. Leuitici capite uiceſimo ſeptimo: numeri capite tertio: quibus in locis omnibus שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ Id eſt ſiclus ſanctuarij dicitur eſſe tot gerarum. Siclum uero Hebræi nunc pronunciant ſchekel, à Græcis, quos ſequuntur Latini, σίκλος nominatur. eum autem pendere ſemunciam ex Ioſephi uerbis perſpicuum eſt, quæ ſunt Iudaicarum antiquitatum libro tertio capite decimo. τότε πλῆθος ἀθροίσας πάλιν εἰσφορὰν αὐτοῦ προσέταξεν εἰσφέρειν σίκλου τὸ ἥμισυ καθ' ἕκαστον. ὁ δὲ σίκλος νόμισμα ἑβραίων ὢν ἀττικὰς δέχεται δραχμὰς τέσσαρας. Hoc eſt. Cum multitudinem hominum congregaſſet, imperauit rurſus ut ſinguli contribuerent dimidium ſiclum. Siclus uero Hebræorum nummus pendit quatuor drachmas Atticas. Etenim tot drachmarum numerus ſemunciæ pondus aſſequitur & exęquat.

Idem ſentit D. Hieronymus libro primo commentariorum in Ezechielem prophetam. Siclus autem, inquit, id eſt ſtater habet drachmas quatuor. A Ioſepho & Hieronymo non diſsident Hebræi le-

gis

gis interpretes. aiunt enim siclum pendere grana hordei trecenta octuaginta quatuor. quot grana efficiunt quatuor drachmas. nam cum scripulum, ut tradunt Arabes, de quibus Iudæi medicinam superioribus seculis expresserunt, grana hordei pendat uiginti quatuor, sequitur ut drachma pendat septuagintaduo: quatuor uero drachmæ CCCLXXXVIII. sed ipsi de tanto granorum numero detraxerunt quatuor: uel quod ratiocinando aberrauerint: uel quod, cum quatuor drachmas statera examinarent, hæ ipsæ plura hordei grana non pependerint: uel denique quod cum tot granorum numerus his Hebraicis literis notatus esset שפד sinistra postremæ literæ pars sensim euanuerit, altera simillima ד dimidiæ parti reliquæ, quæ designat quatuor, remanserit. Quia uero sexaginta sicli efficiunt maneh, quam Græci, Hebræos imitati, μνᾶν, Latini minam uocant, erit maneh siue mina Hebraica librarum duarum & dimidiæ. quod etiam tradit Iosephus Iudaicarum antiquitatum libro decimo quarto capite duodecimo. Λαμβάνει δὲ καὶ δοκὸν ὁλοσφυρήλατον χρυσῆν ἐκ μνῶν τριακοσίων πεποιημένην. ἡ δὲ μνᾶ παρ' ἡμῖν ἴσχει λίτρας δύο καὶ ἡμίσειαν. Id est. Abstulit etiam (Crassus scilicet) auream trabem solidam, ex minis trecentis conflatam. mina uero apud nos pendit libras duas & dimidiam. Quoniam autem talentum minus est quinquaginta minarum, consequitur ut sit librarum centum uiginti quinque. quot libras ei attribuit Epiphanius, qui sic scribit. τάλαντόν ἐστι τὸ ὑπὸρ βάλλον πᾶν σταθμώμενον μέτρον. κατὰ δὲ τὸν λιτρισμὸν ρκε λιτρῶν ὑπάρχει. Hoc est. Talentum est mensura quæ superat omne quod pondus examinat. secundum autem libræ rationem centum uigintiquinque librarum existit. quanquam Epiphanius non de minori talento, sed de maiori loqui uidetur. Rursus quia talentum maius, ut Iosephus scribit, est centum minarum, sequitur ut sit librarum ducentarum quinquaginta. At siclus cum sit uiginti gerarum, quos nummos Græci ὀβόλους uertunt, pendit gera obolum Atticum & quintam eius partem. Ponderum autem grauitate declarata sacras Hebræorum literas his usas fuisse more institutoque meo ostendam orsus à talento. Cicar non modo Iosephus Græce reddit τάλαντον, sed antè septuaginta interpretes. quos D. Hieronymus secutus Latine cõuertit talentum. ut libri egressus ex Ægypto cap. uicesimo quinto. כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ Id est. Ex talento auri puri facies illud, cum uniuersis his. loquitur autem de candelabro. Septuaginta sic transferunt. τάλαντον χρυσίου καθαροῦ ποιήσεις πάντα τὰ σκεύη ταῦτα. De quo candelabro cum scribit Iosephus cicar talentum significare dicit: ut supra explicaui. Hieronymus cum eis facit. Omne, inquit, pondus candelabri cum uniuersis uasis suis

habebit talentum auri purissimi. Et Zachariæ capite quinto. וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת Hoc est. Et ecce talentum plumbi ferebatur. septuaginta. καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον. Id est. Et ecce talentum plumbi quod eleuatur. Hieronymus. Et ecce talentum plumbi portabatur. Maneh Græci, ut dixi, uertunt μνᾶν, Romani minam. quæ uocabula tantam habent literarum cognationem, ut Græcum ab Hebræo, Romanum à Græco fluxisse uideatur. hoc uerbo pro pondere utitur Iosephus, quem tanquam testem supra citaui. idem ponit Machabeorum liber primus capite decimo quarto. μετὰ ταῦτα ἀπέστειλε σίμων τὸν νουμήνιον εἰς ῥώμην ἔχοντα ἀσπίδα χρυσῆν μεγάλην ὁλκῆς μνῶν χιλίων εἰς τὸ στῆσαι πρὸς αὐτοὺς τὴν συμμαχίαν. D. Hieronymus. Post hæc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo minarum mille, ad statuendum cum eis societatem. At secel, quod Iudæi his nostris temporibus pronunciant schekel ut dixi, & quod septuaginta & eos secutus Iosephus conuertunt σίκλος, nostri theologi etiã siclus. ex quo apparet ueteres legisse sicel, nõ secel, multo minus schekel. Græci, qui abhorrent à uoce peregrina, possunt reddere τετράδραχμον, Romani semunciam. hoc pondus usurpant sacræ literę numeri capite septimo. וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ Hoc est. Et munus eius catinus argenteus unus centum & triginta siclorum. phiala una argentea septuaginta siclorum secundum siclum sanctuarij. Septuaginta interpretes. τὸ δῶρον αὐτοῦ τρυβλίον ἀργυροῦν ἕν. τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ὁλκὴ αὐτοῦ. φιάλη μία ἀργυρᾶ ἑβδομήκοντα σίκλων, κατὰ τὸν σίκλον τὸν ἅγιον. Id est. Et donum eius catinus argenteus unus, centum & triginta (siclorum scilicet) pondus eius. phiala una argentea septuaginta siclorum secundum siclum sanctum. Hieronymus. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos: phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij. Gerah denique Græci ὀβολὸν, & Latini etiam obolum uertunt. is quoque uidetur pondus fuisse: tametsi hoc ipsum sacris literis confirmari non posit. nam Hebræi cum res paruas ponderarent id genus obolis sine dubio sunt usi.

Nunc accedamus ad tertiam partem rationis institutæ. Talentum congregationis est, ut dixi, minarum Hebraicarum quinquaginta. pendit enim siclorũ sanctuarij tria millia. quod ex capite XXXVIII. libri egressus ex Ægypto percipitur. sed septuaginta interpretes quia putarunt siclum pendere tantummodo duas drachmas Atticas, dimidio minus quàm re uera est, talentum congregationis conficiunt. eorum uerba sunt hæc. καὶ ἀργυρίου ἀφαιρέματα παρὰ τῶν ἐπισκεμμένων

νων ἀνδρῶν τῆς συναγωγῆς, ἑκατὸν τάλαντα καὶ χίλιοι ἑπτακόσιοι καὶ ἑβδομήκοντα πέντε σίκλοι. δραχμὴ μία τῇ κεφαλῇ τὸ ἥμισυ τοῦ σίκλου κατὰ τὸν σίκλον τὸν ἅγιον. πᾶς ὁ παραπορευόμενος τὴν ἐπίσκεψιν ἀπὸ εἰκοσιετοῦς καὶ ἐπάνω εἰς τὰς ἑξήκοντα μυριάδας, καὶ τρισχιλίους πεντακοσίους πεντήκοντα. Hoc est. Et argentum quod contribuerunt uiri cœtus lustrati, centum talenta, & mille septingenti septuaginta quinque sicli. ut singulum caput daret drachmam unam, dimidiam scilicet sicli partem, secundum siclum sanctum. omnes qui transierunt, dum lustrarentur, ab eo qui fuit uiginti annorum & supra fuerunt sexaginta myriades tria millia quingenti quinquaginta. Nam calculis subductis iterum consequitur ut unum talentum efficiat tria millia didrachmorum, siue mille quingentos siclos. quot sicli efficiunt tantum modo quinque & uiginti talenta. Sed ipsi siclum δίδραχμον pendere putarunt: ut etiam reddunt, siquando reddere ipsis placet. quæ res genuit hunc errorem. in quem opinione septuaginta raptus Epiphanius si de talento maiori loquitur, ut loqui uidetur propterea quod etiam ipse putet siclum pendere duas drachmas, æque ac septuaginta interpretes deflectit de uia. Quod uero ad minam attinet magistri Iudæorum, qui legem interpretantur, recte ei siclos assignant sexaginta. id enim asserit propheta, per quem istis non licet discedere in aliam opinionem. Verum parum considerate מָנֶה id est mina ab eis nominatur etiam לִיטְרָא id est libra. quod uerbum de Græcis, qui ipsi quoque λίτρα solent dicere conuertunt. etenim libra est siclorum uiginti quatuor, siue drachmarum XCVI. mina uero Hebraica siclorum sexaginta, siue drachmarũ ducentarum & quadraginta. etsi enim duplicem libram habent magistri, Hebraicam, quæ pendit siclos sexaginta, & de qua scribit Dauid Kimhus: atque alteram Græcam, quæ pendit siclos uiginti quinque, ut tradit magister Salomo: tamen utraque rectius nuncuparetur מָנֶה id est mina: illa propter autoritatẽ sacrarum literarum: hæc propter Græcorum consuetudinem loquendi. à quibus Græcis magistri minorem libram sumpserunt. etiam uiginti quinque sicli efficiunt centum drachmas. quot drachmarum Attica mina est, non libra Romana. itaque magister Salomo nihil necesse habuit scribere talentũ congregationis complecti centum & uiginti minas Atticas, quas ipse libras nominat: cum potuisset scribere eiusmodi talentum continere quinquaginta minas Hebræis usitatas. At Epiphanius qui legit in euangelista libram recte scriptum reliquit. ἡ γὰρ λίτρα δεκαδύο οὐγγίας ὑπάρχει. ἡ δὲ οὐγγία ἔχει στατῆρας δύο. ὁ δὲ στατὴρ ἥμισυ μέν ἐστιν οὐγγίας, ἔχει δὲ δίδραχμα δύο. Hoc est. Libra duodecim est unciarum: uncia habet duos stateres, stater quidem est dimidia unciæ pars, habet uero duo didrachma. Sed quod idem Epi-

 phanius

phanius errauerit in ſiclo, ſatis indicant hæc eius uerba. σίκλος, ὃς λέγεται καὶ κοδράντης, τέταρτον μέν ἐστι τῆς οὐγγίας. ἥμισυ δὲ τοῦ στατῆρος, δύο δραχμὰς ἔχων. τῆς γὰρ οὐγγίας ὄγδοον ἡ δραχμή. ἐκαλεῖτο δὲ ὁλκὴ ἡ δραχμὴ τοῦ αὐτοῦ σταθμοῦ. Id eſt. Siclus, qui etiam quadrans dicitur, quarta unciæ, dimidia ſtateris pars eſt, duas pendens drachmas. nam drachma eſt unciȩ pars octaua. uocabatur autem holce etiam drachma eiuſdē ponderis. Etenim ſiclus non eſt quarta, ſed dimidia unciæ pars. pendit enim drachmas quatuor, ut Ioſephus memoriæ prodidit, Sed ipſe Epiphanius ſequitur ſeptuaginta interpretes, qui שֶׁקֶל interdum conuertunt δίδραχμον. Nec minus Epiphanius lapſus eſt per errorem cum ſiclum dici ſcribit quadrantem. ut enim quadrās fuerit quarta unciæ pars apud Hebræos, erat æreus nummus, ſiclus uero argenteus. In errore etiam uerſatur D. Hieronymus cum ſcribit in quæſtionibus Hebraicis in Geneſim בֶּקַע bace. quod in hoc loco pro didrachmo ſcribitur ſemuncia eſt שֶׁקֶל ſecel uero, qui Latino ſermone ſiclus corrupte appellatur, unciæ pōdus habet. nam uncia eſt octo drachmarum, non quatuor: ſemuncia, quatuor, non duarum, ut ipſe falſo putat. ſiclum enim in alijs locis recte affirmat eſſe quatuor drachmarum, ut hic etiam recte dimidium, δίδραχμον. Sed cuius ponderis fuerit ſiclus alter, inter quem & ſiclum ſanctuarij, quem iccirco toties ſacræ literæ repetunt, fuit diſcrimen, eædem non docent, nec Ioſephus explicauit. uerum Salomo interpres librorum ueteris teſtamēti dicit ſiclum ſacrum ad profanum duplam habere proportionem: ut ille ſit idem quod Græcis τετράδραχμον, hic idem quod δίδραχμον. At Arabum pondera ſunt hæc. manes, rotulus, ſacros, ſextarium, aureus, darchimi, garme, onoloſſat, danich, Kirat, Keſtuf. id eſt. mina, libra, uncia, ſemuncia, denarius, drachma, ſcripulum, obolus, lupinus, ſiliqua, æreolū: & præterea granum. Mina autem pendit uncias XVI. libram uero diſtribuunt in duodecim uncias. unciam diuidunt in duas ſemuncias, in ſeptē denarios, in octo drachmas. drachmam partiuntur in tria ſcripula, ſcripulum rurſus ſecant in duos obolos: obolum, in ſeſquilupinum: Lupinum, in duas ſiliquas: ſiliquam, in duo æreola: æreolum, in duo grana. Ita ſe habent pondera, quibus Arabes utuntur. ea uero ſunt partim Romana, Græca partim. de quibus omnibus dicam ſingulatim. Manes quod minam ſignificat, ab Hebræo uerbo, quod eſt מָנֶה uidetur fluxiſſe. certe Arabica uocabula permulta Hebraicis naturali quadam cognatione iunguntur. quod memini Iacobum Mantinum Hebræum Bononiæ mihi narrare, cum abhinc ſex & uiginti annis Arabicas literas, & quidem interdum me præſente, diſceret ex Baptiſta Leone, ni fallor, Tuniſenſi. is Afer à Leonis x. pontificis Romani triremibus captus, ex Mahu-

metano

metano factus erat Christianus. ſed redeo ad minam. Eam Arabes duplicem eſſe tradunt: alteram uiginti unciarum, alteram ſedecim. ſcribit enim Serapio. Mina Romana eſt unciarum uiginti, mina Alicatica & Baſaria eſt unciarum XVI. Et Auicenna Serapionem, ut fatetur, ſecutus. Mina Romana eſt unciarum uiginti, mina Alanthalita & Ægyptia eſt unciarum ſedecim. Quæ iterum ſunt conuerſa de Græcis. etenim apud Paulum Æginetam ſcriptum in libro ſeptimo eſt. ἡ μνᾶ ἡ ἀττικὴ καὶ αἰγυπτία ἔχει γο. ις. ἡ μνᾶ ἡ ῥωμαϊκὴ γο. κ. Id eſt. Mina Attica & Ægyptia habet uncias XVI. mina Romana uncias XX. Eſt uero ea mina, quam Paulus uocat Atticam & Ægyptiam, medica: quam Romanam, Alexandrina. Sed reuera Attica mina duplex fuit: uetus, drachmarum ſeptuaginta quinq;: noua, quam etiam medici uſurparunt, centum. Medicam uero proprie dictam, quæ eſt drachmarum CXXVIII. Paulus iccirco Atticam uidetur nominaſſe, quod Græci medici, maxime uero Attici, ea ſint uſi: ſimiliter Ægyptiam, quod Ægyptij medici: exceptis Alexandrinis. qui propriam uſurparunt, & quidem eam quam appellat Romanã. ſed qua de cauſa conijcere non poſſum. Verum manes eſſe minam ex Dioſcoride & Serapione, qui eius uerba uertit, poteſt intelligi. Dioſcorides ſcribit de uino ſcillitico. λαβὼν σκίλλης ἐντετμημένης καὶ κεκαθαρμένης μνᾶς. γ. κάθες εἰς γλεύκους καλοῦ μετρητὴν ἰταλικόν. Hoc eſt. Accipito ſcillæ conciſæ & purgatæ minas tres, ac immittito in muſti boni amphoram Italicam. Serapio de eodem uino. Accipitur ſcilla & mundatur & inciditur, & accipiuntur ex ea tria manes. & proijcitur ſuper eam ex muſto bono Italiæ amphora una. Item Dioſcorides de aceto ſcillitico. λαβὼν μνᾶν μίαν αὐτῆς κάθες εἰς ξέστας ὄξους καλοῦ ιβ. Id eſt. Accipe ipſius minam unam, ac immitte eam in duodecim ſextarios aceti acris. Serapio. Sumatur quantitas unius manes, & proijciantur ſuper eam duodecim Kiſt aceti. Rotuli autem nomine, quod deſignat libram, his noſtris temporibus non modo Arabes utuntur, ſed, ut mercatores nobis narrant, etiam incolæ Aſiæ minoris, Syri, Ægyptij, Afri, Mauri, ac plures alij. Rurſus uero Paulum Æginetam imitatur Arabes. is enim ſcribit. ἡ λίτρα γο. ιβ. Serapio. Libra eſt unciarum duodecim. Sed libram appellari ab Arabicis ſcriptoribus rotulum intelligimus ex Raſe & Auicenna. Ille ſcribit libro cõtinentis duodecimo capite primo. Recipe ſtaphiſagriæ rotulum unum. Auicenna libro tertio cap. de epithematibus & emplaſtris ad iſchiadicam: Staphiſagriæ libra una.

At ſacros unciam dici ex Serapione & Raſe percipimus. Serapio de licio. Quando bibitur ex fructu eius ſacros laxat phlegma. Raſis libro continentis uigeſimoſecũdo. cap. eiuſdem numeri. Et ſumere de fructu eius ad pondus unciæ unius laxat phlegma aquoſum.

Sed sextarium esse semunciam declarat his uerbis Serapio. Libra est unciarum duodecim & mina Romana est unciarum uiginti. Et mox. Mina est sextariorum quadraginta, libra est uiginti quatuor sextariorum. sextarium igitur dimidia est uncia. Deinde idem scribit. Sextarium est drachmarum trium & danic IIIIS. aut aureorum IIIS.

Aureus autem ipsis Arabibus significat denarium, quod ex Auicenna perspicuum est, qui Serapionem secutus ait. Aumius & andanikis est uncia una: & unaquæq; earum est unciarum septem. nam unciam constare ex septem denariis in alterius operis libro quarto explicaui.

Darchimi uero quod Hebręi medici דַרְכְּמוֹן nominant, est Gręca uox δραχμὴ, ab utrisq; literarũ immutatione corrupta. est autem octaua unciæ pars. at Serapio propterea scriptũ reliquit, darchimi est aureus unus, quod interdũ drachma significet denariũ apud Arabes, ut etiã apud Gręcos. Sed darchimi esse drachmã hinc intelligi potest: Paulus Ægineta & ignotus Græcus scribunt. ὁ κύαθος ὁλκὰς ιβ. τὸ μικρὸν μῦστρον ὁλκὰς ς. Hoc est. Cyathus drachmas pendit XII. mystrum minus sex. declarant uero pondus olei quod capiunt hæ mensuræ. Serapio & Auicenna ex sententia Vigilis. Cyathus olei est darchimi XII. mystrum paruum darchimi sex. Quoniam uero ὁλκὴ interdum significat drachmam, eam uocem similiter deprauarunt Arabes, & alki uocarunt. Dioscorides de pino. ἡπατικοῖς τῶν φύλλων ὁλκὴ μία. Id est. Iocinerosis foliorum drachma una: siue holce una. Serapio de eodem. Quando bibitur ex folio pini pondus alki cum aqua & melle.

Sed ὁλκὴν interdum idem esse quod drachmam in quinto libro alterius operis ostendi. Dicitur etiam ὁλκὴ ab Arabibus ologinat. Dioscorides de pytiusa. τῶν δὲ φύλλων ὁλκαὶ. γ. Hoc est. Foliorum autem drachmæ tres. Serapio de eadem. Folia laxant si accipiantur de eis tres ologinat. Garme uero, quod etiam Kermet dicunt, atque transiectione & immutatione literarum factum uidetur ex Græco uerbo, quod est gramma, significat scripulum. id autem demonstrant hęc Græcorum & Auicennæ uerba. Paulus Ægineta & ignotus Græcus. τὸ μέγα μῦστρον οἴνου οὐγγίας. γ. γράμματα. η. Id est. Magnum mystrum uini pendit uncias tres, scripula octo. Auicenna ex sententia Vigilis. Mystrum magnum habet uini uel aquæ uncias tres & garme VIII. Iidem Græci. τὸ μικρὸν μῦστρον οἴνου γράμματα εἴκοσι. hoc est. Minus mystrum uini pendit scripula uiginti. Auicenna. Mystrum paruum uini uel aquæ garme uiginti. At Karmet est apud Auicennam ubi de polypodio loquitur. Et potio eius sit sex Kermet. Kermet enim est sex Kerat. imo sit usque ad drachmas duas. Idem Auicenna de elleboro. Et potio eius sit tres Kermet. Plinius libro uigesimoquinto capite quinto de eodem. Datur ad leuiter molliendã aluum

pluri

plurimum drachma. item Serapio. Oportet ut detur aureus unus. ubi aureum in drachmæ locum suppoſuit. Sed onoloſſat, quod declarat obolum, Arabes à Græco deriuarunt nomine, quod eſt ὀβολός. mutarunt uero β in ν, & ad finem eius nominis adiecerunt ſat: quanquam interpres Auicennæ onolum reddit. Dioſcorides de cucumere aſinino. τέλεια πόσις ὀβολός. Hoc eſt. Perfecta potio obolus. Plinius lib. uiceſimo primo capite primo. Modus portione uirium à dimidio obolo ad integrum. Serapio. Doſis eius completa onoloſſat unum. & ad minus eius medietas. Dioſcorides de agarico. ποιοῦν πρός τε στρόφους καὶ ὠμότητας ῥήγματά τε καὶ πτώματα. ὀβολοῖν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ᾽ οἰνομέλιτος ἀπυρέτοις. πυρέσσουσι δὲ ἐν μελικράτῳ. Id eſt. Contra tormina, cruditates, rupta, lapſus efficax. datur duobus obolis in uino mulſo his qui febri carēt: in aqua mulſa his qui febrem habent. Serapio de eodem. Confert punctionibus & humoribus uiſcoſis, crudis, & illi qui cecidit, cum dantur de eo duo onoloſſat cum uino. Dioſcorides de laſerpitio. τετανικοῖς τε καὶ ὀπισθοτονικοῖς ὀβολοῦ ὁλκὴν περιπλάσας δίδου καταπίνειν. Hoc eſt. Neruorum tenſionibus & opiſthotonicis formatum datur oboli pondere deuorandũ. Vbi Serapionis interpres uertit etiam onoloſſat: Auicennæ uetus iſte onolum, Alpagus obolum. Danich autem, quod pondus à Græcis θέρμος, à Latinis lupinus dicitur, Arabes Cleopatram imitati aiunt pendere duas oboli tertias partes. etenim cum obolus pendat grana duodecim, ipſum pendit grana VIII. Scribit uero Cleopatra. ὀβολὸς ἔχει θέρμον ας. Id eſt. Obolus habet lupinũ unum & dimidium. Serapio. Obolus eſt danich unum & dimidium. Rasis quoq; libro continentis primo capite quinto. Onoloſſat tres, id eſt danich quatuor & mediũ de agarico dato in potum confert epilepſiæ.

At Kirat, ſic Arabes ſiliquam Græco uocabulo, quod eſt κεράτιον, deprauato nominant, eſt dimidia lupini pars. quod ex his Auicennæ uerbis poteſt percipi. Et omnis Kirat eſt grana quatuor hordei. nam Lupinus octo grana hordei pendit. Sed Keſtuf idē eſt quod Græcis χαλκοῦς, Latinis æreolum. Dioſcorides de elaterio. ἡ δὲ τέλεια πόσις ὀβολός. ἡ δ᾽ ἐλαχίστη ἡμιωβόλιον. παιδίοις δὲ δίχαλκον. Hoc eſt. Integra autem potio eſt obolus: minima dimidius obolus. pueris uero danda duo æreola. Serapio de eodem. Doſis eius completa onoloſſat unum: & ad minus medietas eius. ſed pueris non detur niſi pondus duorum Keſtuf. Æreolum autem duo hordei grana pendit. quod granum apud Arabes minimum pondus eſt. Atq; ponderum quidem, quibus Arabum medici utuntur, hæc ferè ratio eſt. ſed noſtræ ætatis medicos in libro de reſtituendis ponderibus & menſuris auertam ab erroribus eorum, qui ſuperioribus temporibus Arabes

bes ſunt ſecuti. Reſtat ut de talento & alijs quibuſdam ponderibus ſcribam. Apud Vitruuium libro decimo cap. XXXI. eſt talentum pondo CXX. librarum. Erigebatur autem, inquit, machina in altitudinem ad diſiiciendum murum circiter pedes centum. item à latere, dextra ac ſiniſtra procurrendo, perſtringebat non minus pedes centum. gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentum quatuor millium. quod fit quadringenta octoginta millia pondo. Nam calculis ſubductis reperiemus talentum quod CXX. pondo pendit. quod ſi è patria Agetoris Byzantij ſpectas, eſt Byzantium aut Thracium.

Habet etiam Heſychius talenta diuerſa. τάλαντον, ſcribit, ὁλκὴ λιτρῶν ἑκατὸν, ἢ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε, ἢ ἑκατὸν ἑξηκονταπέντε, ἢ τετρακοσίων, ἢ χιλίων ἑκατὸν πεντηκονταδύο. Id eſt. Talentum pondus eſt librarum centum: uel centũ uiginti quinq; uel centum ſexaginta quinque: uel quadringentarum: uel mille centum quinquaginta duarum. Eorum autem primum eſt Hebraicum maius, ſi quis libram pro mina Hebraica accipiat: alterum minus, ſi pro libra Romana. reliqua tria prorſus ignota ſunt. Stater quoq; pondus quatuor drachmarum ſignificat teſte Cleopatra. ὁ στατὴρ, ait, ἄγει δραχμὰς δ. καλοῦσι δὲ αὐτὸν τετράδραχμον. Hoc eſt. Stater pendit quatuor drachmas. uocant autem ipſum tetradrachmum. cum Cleopatra conſentit Epiphanius, Hieronymus, Heſychius. At ἀσσάριον cum pondus declarat, eſt duarum drachmarum, atq; omnino idem quod Latinis ſicilicus. διπόντιον uero, id eſt dupondium, quod duo ſint aſſaria, quatuor drachmarum. ſcribit enim Cleopatra. ἀσσάριον ἔχει δραχμὰς. β. Id eſt. Aſſarium pendit drachmas duas. Et paulo ante. καὶ διπόντιον δὲ ὁμοίως ἄγει δραχμὰς. δ. Hoc eſt. Et dupondium ſimiliter pendit drachmas quatuor. Nam Romani pondus aſsis, quod primo erat libræ integræ, tam ſæpe imminuerunt, ut tandem lege Papyriana, autore Plinio, ſemunciales aſſes ſint facti. Iſtimodi autem aſsis dimidium à Græcis dicitur ἀσσάριον, à M. Terentio Varrone aſſarius. apud quem eſt in libro primo analogiæ. Et non equum publicum mille aſſarium eſſe (debet ſcilicet dici) ſed mille aſſariorum. ab uno enim aſſario multi aſſarij, ab eo aſſariorum. Eius autem aſſarij duplum, id eſt aſſem ipſum ſemuncialem, ijdem Græci etiam Romano uocabulo διπόντιον nominauerunt. Ac uero etiam uncia, quod quatuor eiuſmodi aſſaria penderet, τετράσσαρον ἰταλικὸν, ſi eidem Cleopatræ fidem habemus, uocatur. At Græci medici ſextulam, quæ eſt quatuor ſcripulorum, nouo nomine nuncuparunt ἑξάγιον. quo utitur Actuarius in aurea antidoto Alexandri. Sed Nicãdri interpres id corrumpit, & στάγιον appellat. ἡ οὐγγία, inquit, ἔχει στάγια ἕξ. Id eſt. Vncia pẽdit ſtagia ſex. in tot enim ſextulas diuiditur uncia. Et paulo poſt.

τὸ ϛάγιον κερἀτια κδ´. Hoc eſt. Stagium pendit ſiliquas quatuor & uiginti. tot enim ſiliquarum pondus ſextula colligit.

Poſtremo medici quaſdam res ſimplices, ex quibus medicamenta conficiunt, interdum non metiuntur nec ponderant, ſed numero, uel manus cōplexu ſumunt. altero modo cum cæteris miſcemus aliquot amigdalas, pineas, zizipha, grana piperis, pruna, myxa, ficus, poma, myrobalanos, tamarindos: altero myrti, halicacabi, nardi Celticæ & ſimilium faſciculum, ut eſt apud Scribonium Largum: ſiue manipulum, ut apud Cornelium Celſum. Græci uero non modo δεσμίδιον, id eſt faſciculum dicunt, ſed etiam δεσμίδιον χειροπληθὲς. id eſt, faſciculum qui manu comprehendi poteſt.

GEORGII AGRICOLAE AD EA QVAE ANDREAS ALCIATVS DENVO DISPVTAuit De mensuris & ponderibus, breuis defensio.

GEORGIVS AGRICOLA GEORGIO FABRICIO S D

Emini ex omnibus meis amicis quàm tibi ſcripta mea tantæ curæ fuerunt. nemo mihi ſæpius quid homines eruditi de eis iudicarẽt ſignificauit literis. nemo plures ſcriptores, qui eoſdem locos tractarẽt, ad me miſit. Cum autem ex tuis aliorumq; literis intelligam, multos uiros doctos ire in meam ſententiam De menſuris & ponderibus, in qua perſto, uix unum & alterum facere diſceſsionem: uideo me plus quàm ſperabam ſtudio & diligentia conſecutum. Nec uero me multum mouet ſermo quorundã liberior in altercationibus duntaxat, quæ in circulis & conuiuijs fiunt. nam ſemper uaria iudicia de ſcriptoribus, qui ediderunt, fuiſſe conſtat. equidem multo ante quàm inciperem ſcribere uel de re metallica uel De menſuris & ponderibus in ea cogitatione uerſatus ſum, ut putarem id mihi magis euenturum, quod doctiſsimis accidit. quorum ſcripta nonnulli audent uel cum nondum ea examinauerint ſuis ponderibus improbare: uel cum fructum ex ipſis perceperint maledico dente carpere: non memores, quod æqui animi & iudicij uiris dolere debet, laboris in illa inſumpti. Verum mea De menſuris & ponderibus dixerit aliquis nimis eſſe longa: alter me interdũ tantummodo coniecturis duci ad ſuſpicandum de quibuſdam: tertius cum tot & tam doctis uiris tanta contentione non fuiſſe decertandum. reſpondeo primo, res tam multas tam controuerſas & plenas diſſenſionum paucis tradere non potui. ut uero mea ſcripta ſint longa, nihil deflectunt de curſu rationis inſtitutæ. Alteri: coniecturæ meæ tamdiu ſtabunt, quamdiu eas ueritas de gradu non deiecerit. Tertio: uehementius & acrius diſputauerim, non ſum immemor alienæ induſtriæ, ſtudij, laboris. Vt autem per me cuiq; licet ueritatem præferre autoritati, ita mihi per alios licere par eſt. etenim illa tenere ſuam uim & dignitatem aliter non poteſt. Ego certe quàm primum intellexero me lapſum per errorem, eum deponere decreui. quod etiam alios facturos arbitror. nam id in primis uiros bonos & ſimplicis ueritatis amicos decet. Si uero quis contentionis cupidus quod uerum ſyncerumq; fuerit oppugnauerit, eum non patiar illud ſuis argutijs & captionibus euertere, ſed autoritate, experimento, ratione defendam. Nunc hoc libello explicaui Andreæ Alciati rationem, quæ eſt De menſuris & ponderibus, quam denuo ſuſcitauit, ut noſtram obtereret. Quem libellum ad te mitto: & quia tu primus mihi ea indicaſti quæ de his ſcripſit in libris parergon: & quia in primis es ſtudioſus ueteris rei

nummariæ, immo uero omnis antiquitatis. Vale & enitere ut me mea'que studia, sicuti cœpisti, tua cura diligentia'que iuues. Iterum uale. Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum VIII. Calend. Maij anno M. D. XLIX.

GEORGII AGRICOLAE AD EA QVAE ANDREAS ALCIATVS DENVO DISPVtauit de mensuris & ponderibus, breuis defensio.

CVm constituissem scribere De mensuris & ponderibus, diu multumq; consultabam utrum meam tantummodo de his sententiam explicarem, & neq; Budæi, nec Alciati, neq; Portij ullam facerem mentionem: an opiniones, quas illi inseruissent in animos eorum, qui literis delectantur euellerem, & meam sententiam confirmarem argumentis: an ea quæ ab ipsis essent inuenta nominatim, quæ à me simpliciter exponerem: errorem nullum coarguerem. Etenim uerendum mihi erat, ne, si in primam rationem incumberem, furtum fecisse argui possem: quod his, quæ ab illis primo essent inuenta, tanquã meis, uterer. sin in alterã, uiros, optime de literis meritos, offenderem: quod ita ferè natura comparatum sit, ut in literarum etiam monumentis errasse nemo, quiuis uera sensisse uelit uideri. sin in tertiam, ut ipsi à me placati æquiq; discederent, harum rerum studiosis parum prodessem: quod opinionum fluctibus iactati nõ possent in portum uenire. Itaq; mihi uisum est quartam quandã scribendi rationem tenere: atq; quod in eorum decretis uerum & rectum sit indicare, & laudibus efferre: quod falsum & prauum, argumentis refellere: nullum conuitijs consectari. quis enim quid improbe, nisi improbus, de uiris bonis & doctis diceret? Quod meum institutum ac iudicium cum homines optimis artibus politi auditione accepissent, me ad perficiendum etiam literis hortati sunt: atq; in hanc sententiam & dixerunt & scripserunt. si mihi, qui studerem esse moderatus, illi uel stomacharẽtur, quod eundem locum tractarem: uel cõuitium facerent, quod eorum opiniones argumentis & rationibus conarer conuellere, non tam meam existimationem uiolarẽt quàm suam. Quo autem animo in me fuerit Portius, exploratũ non habeo. certe Budæus cum meos libros legisset, ac quid sentirẽ de mensuris & ponderibus intelligeret, de his non scripsit asperius: sed etiam meam sententiam passus est uiros doctos libris editis approbare, è quorum numero sunt Robertus Senalis episcopus, & Iacobus Syluius medicus. At Andreas Alciatus nuper ueterum scriptorum ferè ijsdem autoritatibus, quibus antea, disceptãdo decertare cœpit

pit. scribit enim in lib. IX. parergon iuris cap. XXV. De sextario et denario drachmaq́ꝫ aduersus Georgiũ Agricolã disputata: & Plutarchi in uita M. Antonij locus. Quoniam autem aduersus me contendit ac disputat, & causa cecidisse is uideri potest, qui scripta, quæ contra ipsum sunt, non redarguit, paucis respondebo ad singula, quibus suam sententiam, in qua perstat, defendere atq́ꝫ confirmare Alciatus contendit. Quanta inter autores, inquit, cum Græcos tum Latinos discordia in ponderum mensurarumq́ꝫ ratione esset, cum quandoq́ꝫ animaduertissem, composueram in priuatum usum quasi aduersaria, unde adiuuari possem, si forte in mentem uenisset id argumentum in iustos codices redigere: deinde quia Guilielmus Budæus id ipsum copiose eruditeq́ꝫ fecerat, decreueram aliam potius materiam pertractare, ne alioquin mihi cum eo posset ulla suboriri simultas, quod in plerisq́ꝫ dissentirem: & tamen non potui eum libellum adeo supprimere, quin eruperit in publicum. Quod si is qui primus eum edidit hoc fecit cõsilio, quod existimarit rem literariam sic quoq́ꝫ augeri posse, habet non iniustam excusationem. quod si alia mente ab eo factum est, possem Ælij Donati uerbis in eum inuehi, qui solebat dicere: Dij male ijs faciant, qui nostra ante nos edere festinant. Tuli autẽ id æquiore animo, quod literis ad me suis scripsit Budæus, haud quaquam in malam partem se hoc accepisse, cuius exemplo nec ego eis irascar, qui à me dissentiant. Fuerunt autem aliquot uiri docti, sed ex ijs nemo acrius, nemo copiosius Agricola Germano medico, cuius omnia in me argumenta si uelim diluere, ingenti uolumine opus esset. at mihi uix ocium suppetit ut πάρεργα hæc scribam. tuebor tamen arcem ipsam, nec sinam causæ iugulum interim confodi. Cum in lib. IIII. dispunctionum cap. XXI ubi tractat hunc locum de mensurarum capacitate, scribat Alciatus se breuibus expedire uelle, quod alij longissimis tractatibus persequuntur, satis intelligimus eum, posteaquam Budæus quinq́ꝫ libros de asse & partibus eius edidit, composuisse quatuor illos dispunctionum. In ijs autem quia, quod ad sextarij capacitatem attinet, Budæi, immo uero Isidori Hispalensis, opinionem sequitur, uidetur nondum habuisse eam, in quam homines, cupidos cognoscendi ueteres mensuras, adducere fuit conatus. nam si tunc istam opinionem mente sua comprehendit, nulla ipsi causa iusta esse potuit, cur eam simpliciter memoriæ non traderet potius quàm alienam: si uel noluisset uel non fuisset ausus euellere ex animis Gallorum & Italorum duas opiniones nuper insitas. quarum altera eos imbuerat Budæus, altera Portius. Verum cum Alciatus audiret Hieronymo Archinto Cæsareo senatori non placere ea, quæ illi duo iurisconsulti de ponderibus & mensuris prodidissent, multis de causis conscripsit libellum de ijsdem rebus: & quia, ut uerba eius recitem, Archintum amaret: & quia eum ad hoc generis studium,

ut

ut quàm liberaliter gratificaretur totius rei literariæ, tum præcipue iuris professoribus, adhortaretur Leopoldus Dyckius: & quia publica etiam studiorũ causa, quam citra præuaricationis notam deserere non posset: ne freti tantis ducibus studiosi in utramq; aurem dormientes uel à uero aberrarent, uel incertiores quàm prius quærendum amplius censerent. Certe cum hæc considerarẽ putabam ipsum Alciatum, quem tot & tantæ causæ impulissent ut post Budæum & Portium de mẽsuris & ponderibus scriberet, libellum edidisse. Sed ut hoc liquido confirmare posit se decreuisse libellũ supprimere, & aliam potius materiã pertractare, ne ipsi cum Budæo posset ulla suboriri simultas quod in plerisq; dissentiret: atq; prorsus libellum cõtra eius uoluntatem ab alio quopiam uulgatum, equidem id tum, cum in eodem argumento uersarer, scire non potui: quod nondum se nobis declarauerat. quare de eius opusculo non aliter ac de aliorum libris iudicaui. Vt autem Alciatus non irascitur eis, qui ab ipso dissentiunt, idq; facit exemplo Budæi, ita ego minime animo alieno & auerso sum ab eis, qui sua decreta argumentis defendere conantur. Iccirco uero copiose de mensuris & ponderibus disserui, quod multum uererer, ne tantorum uirorum autoritas obesset studiosis bonarum literarum. Attamen tantum absuit ut Alciatus id, quod de sextario ex Plinij uerbis conceperat, animo inclusum cõtineret, ut ipsum effuderit in cõmẽtaria de uerborũ significatione. tantũ etiã abest, ut eũ pœniteat libelli editi, ut nũc quoq; scribat, etsi ei non tantũ sit ocij, quantũ ad omnia mea argumẽta diluenda conferre posit, tamen se uelle tueri arcem ipsam, nec sinere causæ iugulum confodi. Quanquam autem qui diligenter legit meos libros De mensuris & ponderibus, ipse perspicere potest qualia sint argumenta quibus iterum pro suis decretis tam acriter propugnat, tamen denuo paucis ostendam quàm parum firma sint ad id probandum, quod contendit. Tria autem, inquit, potisimum sunt, quibus ille traditiones meas subuertisse uidetur. primum, quod sextarium constitueram XV. unciarum esse plurimis quidem argumentis, sed maxime Plinij libro XXI. cap. ultimo. autoritate, qui drachmas XV. quartã heminæ partem esse ait. cum autem duabus heminis constet sextarius, consequens est CXX. drachmas in eo esse, id est uncias XV. Inquit ille, mirari se quod non animaduerterim de Græcorum mensuris, non de Romanis, Plinium loqui. Respondeo, loquitur de Græcorum mensuris quo modo cum Latinis conueniant, censetq; quod illis sint XV. drachmæ, id nobis esse acetabulũ: quod illis drachma Attica, id nobis esse denarium. Atqui cum denarium acetabulumq; dicit, de Romanis ponderibus intelligit. Alij ergo aliter dixerunt, nempe Plinium de medicorum ponderibus loqui, non de mercatorijs & quæ in promiscuo usu essent.

Ego grauibus & firmis argumentis docui sextarium Romanum &

Atticum eiusdem capacitatis non esse, sed hunc capere mensurales uncias XVIII. illum XX. atque tantum olei, quantum Atticus, quo medici in primis utuntur, capit, pendere ponderales uncias XV. quantum hemina Attica, siue mauis medica, VIIS. ex quo sequitur ut oleum, quod acetabulum potest continere, pendat drachmas XV. nam sextarij octaua, heminæ quarta pars est. quod cyathus X. etenim ipse heminæ sexta est, duodecima sextarij. Alciatus autem ne ullum quidem argumentum refellit, sed tantummodo ait. me mirari quod non animaduerterit de Græcis, non de Romanis Plinium loqui. Sed excutiamus ea quæ respondet. Si Plinius loquitur, ut Alciatus sentit, de Græcorum mensuris quo modo cum Latinis conueniunt: & tres in eo loco cōmemorat, acetabulū scilicet, heminā, cyathum, interrogo Alciatum num acetabulum est Græca mensura? respondebit non est: quia enim uocabulum est Latinum Plinius Romanam mensuram intelligit. num igitur hemina? non: etenim quia iterum uox est Latina pari ratione Romanam mensuram significat. num denique cyathus? hic opinor, tacebit, ut unam saltem habeat mensuram Græcam, quæ cum Latina conueniat: & de qua loquatur Plinius. nam hoc uerbo, etsi Græcum est, Romani æque ac Græci utuntur. At ne ipse quidem Alciatus dicit Plinium loqui de una mensura Græca quo modo cum Latina conueniat, sed de mensuris: atque ita de pluribus. Deinde si censet Plinius, ut Alciatus uult, quod Græcis sunt XV. drachmæ, Latinis esse acetabulum, quam habuit causam cur Romanæ mensuræ capacitatem uel pondus, Græca mensura uel pondere explicaret? nullam certe. itaque scriberet: cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem. id est denarios XV. nō drachmas XV. presertim cum paulo ante drachmam interpretatus sit denarium. Sed hic utras drachmas intelligit? an eas, in quas uncia, si mensura est, distribui potest? an alteras, in quas uncia, si pondus significat, diuiditur? mēsurales nō intelligit: nam acetabulum Romanum, ut ex Galeno percipimus, capit uncias mensurales duas cum dimidia, nō drachmas XV. Nec uero etiam Ponderales quadrant. etenim ex eiusdem Galeni & Græcorum sententia acetabulum Romanum, etiamsi nūc dicat Plinium more medicorum locutum, pendit uncias duas & scripula duo, non drachmas XV. siue, ut planius, & apertius dicam, tantum olei, quantum capit acetabulum Romanum, pendit duas uncias & duo scripula. Sed etiamsi hæc Alciatus non dederit Galeno, qui mensuras tam Romanas, quàm Græcas expendit, tamen nec ipse sibi, ut iam ostendi, cōsentanea scribit, nec Plinio. etenim is non loquitur de mensuris Græcis quo modo cum Latinis conueniunt, sed Græcorum nominum interpretationem, quoniam his crebro est utendum, semel in hoc loco ponit. Verum quærat ex me quispiam, quæ, quæso, sunt illa Greca mensurarum nomina? respondeo, κοτύλη,

ὀξύβαφον

ὀξύβαφον, κύαθος. ea uero reddit heminam, acetabulum, cyathum. Hæc igitur uocabula, ut sint Latina, hoc in loco Plinij significant Græcas mensuras. quarum hemina, oleo referta, pendit uncias VIIS. acetabulum, quod quarta eius pars sit, drachmas XV. cyathus, quod sexta, drachmas VI. Itaq; ubi Plinius totidem ferè uerbis transfert aliquos locos à medicis Græcis, quia illi, ut ipse ait, ferè Attica obseruatione utuntur, his uocabulis Romanis mensuras Græcas, & quidem Atticas declarat. Quæ cum ita se habeant, quis non uidet Alciatum armis explanationũ istiusmodi nec arcem ipsam tueri & conseruare posse, nec mucrones argumentorum à iugulo causæ reijcere? Quod si tela, deinceps intenta meæ sententiæ, de manibus Alciati extorsero, nulla habebit arma, quibus causæ non modo caput & iugulum, sed etiam latera & uiscera, poterit tueri atq; defendere. Subijcitq; Agricola, inquit, me falli, qui idem pondus denarij & drachmæ esse existimauerim. sed & hoc haud sanè multum me mouerit: nam grauior est autor Plinius, quàm ut tam facile ab eius sententia discedi posit, qui drachma, inquit, Attica denarij argentei pondus habet. quod non solum in medicis autoribus, sed etiam in cæteris uerum esse ego arbitror.

Iterum mea argumenta, quæ multa sunt, rationibus non refutat, sed suam sententiam aliquot autoritatibus confirmat. Plinius quidem in eo ipso loco Græca nomina non modo mensurarum, sed etiam ponderum interpretatur. itaq; cum denarius argenteus ad Atticæ drachmæ põdus proximius accedat, quàm uel denarius aureus, uel uictoriatus, dicit drachmam Atticam denarij argentei habere pondus. Quocirca Latini scriptores cum locos ad uerbũ de Græcis exprimunt, pro drachma reddere solent denarium: contra Græci cum locos de Latinis conuertunt, pro denario drachmam. Sic Romani scriptores interdum μνᾶν uertunt libram, & Græci libram μνᾶν. Sic ijdem Romani κοτύλην plerunque heminam, Græci heminam κοτύλην. quinetiam Plutarchus sextarium reddit κοτύλην: alij Græci scriptores modium μέδιμνον. num igitur μνᾶ & libra sunt eadem pondera? num hemina & κοτύλη eædẽ mensuræ? num sextarius & κοτύλη? num modius & μέδιμνος? Sed & Græcæ mensuræ capacitate à Romanis differunt. & mina pondere à libra, & drachma Attica à legitimo denario differt, quod uero huius pondus sit declarat idem Plinius libro XXXIII. capite nono his uerbis. Miscuit denario triumuir Antonius ferrũ, miscuit æri. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIIII. è libris signari. Ex quo consequitur ut uncia pondus habeat septem denariorum. quæ eadem Atticas drachmas pendit octo: ut libra XCVI. quod Galenus & alij tradunt. atque ita denarius drachmæ Atticæ & septimæ eius partis habet pondus. mina uero Attica quatuor drachmis grauior est quàm libra Romana. At si quod Alciatus sumpsit, nempe dena

rium & drachmam Atticam eiuſdem eſſe ponderis, concedimus, ſequitur ut mina Attica ſedecim drachmis ſit grauior quàm libra Romana, quod nemo uel ſcripſit uel dixit. Primum igitur telum quod Alciatus iecit, ſic à cauſæ capite, iugulo, ceruicibus poteſt reijci. Pergit.

T. Liuius libro XXXIIII. autor eſt redemptos fuiſſe mille & CC. captiuos conſtituto in capita quingentorum denariorum precio, eamq́; rem centum talentis ſtetiſſe, conſtat ex Iulio Polluce & alijs autoribus ſex millia drachmarũ in talento Attico eſſe, unde uel ſolis digitis computari poteſt, quingentos illos denarios quingentas drachmas fuiſſe. Liuij uerba hæc ſunt lib. quadrageſimoquarto. Ingens numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à ſuis non redimerentur, uenundederat. multitudinis eorum argumetum eſt, quod Polybius ſcribit centum talentis eam rem Achæis ſtetiſſe: cum quingenos denarios precium in capita, quot redderentur, dominis ſtatuiſſent. mille enim ducentos ea ratione Achaia habuit. adijce nunc proportionem quot ueriſimile ſit totam Græciam habuiſſe. Græci ſunt Achæi, Polybius item Græcus eſt hiſtoricus. ſine controuerſia igitur illi quingenas drachmas precium in capita numerauerunt dominis. hic tractans res Græcas ſcripſit drachmas quingentas pro ſingulis capitibus datas fuiſſe. quoniam uero mille ducentos captiuos Achaia habuit, tot drachmæ efficiunt centum talenta. At Liuius quidem, qui hunc locum conuertit de Polybio, pro drachmis, ut ſolent etiam cæteri Latini ſcriptores, reddit denarios, ſed non exiſtimauit drachmæ Atticæ idẽ pondus eſſe quod denarij: id quod ex his eius uerbis, quæ paulo poſt ſequunť poteſt intelligi. Signati argẽti LXXXIIII. millia fuere Atticorum, tetrachma uocant, trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. Si quatuor drachmæ Atticæ (id enim ſignificat τέτραχμον uerbum Atticum, ut autor eſt Ammonius) nondum pendunt tres denarios, qui Atticę drachmę pondus denarius poteſt eſſe? Atq; ſic alterum telum, in latera cauſæ immiſſum, ab eis auerti poteſt.

Sequitur Plutarchus in Antonio. Iuſsit, inquit, cuidam ex amicis dari myriadas (ſic enim legendum ex autographo Græco, non millia ut Leonardus Aretinus trãſtulit) uigintiquinq;. id Romani decies ſeſtertium uocãt. Conſtat argenti ſeſtertium denarios habere ducentos & quinquaginta. quod Budæus oſtendit, & nemo non affirmat. unde ſequitur idem eſſe myriadas drachmarum quod denariorum. quorum uigintiquinq; conſtituunt ſeſtertia mille, quod ueteres dicebant decies, ſubaudientes centena millia nummum, ut ex abaco quilibet diligens numerator ſtatim cognoſcet. Sicq́; ſatis probatum eſt, idem Atticis eſſe drachmam, quod Romanis denarium: non ſolum medicis, ſed & negociatoribus. Hæc ille. Plutarchi uerba ſunt. τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι. τοῦτο Ῥωμαῖοι δέκιες καλοῦσι

λοῦσι. Decies certe significat Romanis decies cẽtena millia sestertium, atq; tot sestertij efficiunt denariûm ducenta quinquaginta millia. quia uero Plutarchus denarios, ut consueuerunt etiam reliqui Græci scriptores, uertit drachmas, ex tanto earum numero fiunt myriades uiginti quinque. Atque hac communi ratione tortum telum, quod in uiscera causæ uidetur uoluisse conijcere, de manibus Alciati extorqueri potest. Verum, pace eius dixerim, nullum mihi esse uidetur argenti sestertiũ, quod denarios, ut Alciatus ait, habeat ducentos & quinquaginta: siue quod ualeat argenti duas libras cum dimidia, ut scribit Budæus. qui quos non sua opinione rapuit in hunc errorem? Sed sestertius & sestertium, eundem declarant nummum argenteum, qui quarta denarij pars est: ut uberius libro secundo de precio metallorũ & monetis explicabo. Tametsi uero Alciatus sibi uidetur aduersaria euertisse, uel saltem sua confirmasse, tamen quartum telum uibrat. Cicero, inquit, epistolarum ad Atticum libro decimosexto epistola trecentesima tricesima quinta scribit, Octauium dedisse ueteranis, qui Casilini erant, denarios quingentos. at Dion libro quadragesimoquarto πεντακοσίας δραχμάς. quod idem est. Quod telum, ut nihil sit, quod Dion scribit κατὰ πεντακοσίας δραχμὰς, Alciato de manibus eodem modo, quo proximum, potest excuti. Verum aliqua etiam dissimilitudo est in uerbis Ciceronis & Dionis. ille enim dicit Octauium ueteranis singulis dedisse quingenos denarios, hic ad quingenas drachmas. ergo Dion quoque uidetur obseruasse discrimen quod est inter denarium atq; drachmam. Is autem si respexit denarios legitimos, qui temporibus Octauij Romanis erant in usu, eorum septem pendebãt octo drachmas. atq; ita quingenti denarij pendebant drachmas quingentas septuaginta unam & tres drachmæ septimas. si uero rationem habuit denariorum, quibus Romani utebantur cum ipse uiueret, Alexandro nimirum Mammea res Romanas administrante, quia eorum pondus iam tum erat imminutum, quingenti non efficiebant tantum drachmarum numerum, quantum totidem legitimi. Ciceronis uerba hæc sunt in epist. V. libri XVI. epistolarũ ad Atticum. Veteranos, quicq; Casilini & Calatiæ sunt, perduxit ad suam sententiam. nec mirum, quingenos denarios dat. Dionis uero in libro quadragesimo quinto. καὶ ἔδωκεν εὐθὺς τότε κατὰ πεντακοσίας δραχμάς. Sed si Alciato non persuasero hunc morem esse scriptorum, ut Græci pro denario reddant drachmam, & contra Latini pro drachma denarium, etiamsi eiusdem ponderis non sint, nec ipsi esse dicant: ut uirum utriusque quidem linguæ studijs eruditum, omnium uero disciplina iuris ciuilis eruditissimum, quoad fieri possit, æquum placabilem'que dimittam, uertam hic rationem, & ei monstrabo uiam, quam progressus è manibus nostris elabi possit: & quoquo modo suam

ſuam ſententiam defendere. Argentei Romanorum denarij tripli-ces ſunt: graues, qui pendunt drachmam Atticam cum dimidia: me-diocres, qui drachmam & ſeptimam eius partem: leues, qui plerunq; drachmam. De grauibus ſcribit Liuius libro quadrageſimo quar-to. cuius uerba iam commemorauimus. Quoniam autem tetrachmo, quod quatuor drachmarum Atticarum pondus colligit, trium ferè de-nariorum argenti pondus eſt, ſatis intelligimus denarium non pen-dere drachmã Atticam, quod ſentit Alciatus: non drachmã Atticam & tertiam eius partem, quod Priſcianus: ſed plus etiam. atque ipſum eſſe dimidiam tertiæ partem, ac denarium pendere drachmam Atti-cam cum dimidia: ſiue drachmas Atticas quatuor cum dimidia habe-re pondus trium denarium ex M. Varrone percipimus. qui talentum Atticum XVI. H-S taxat. Cum enim ſedecim millia ſeſtertium effi-ciant quatuor millia denarium, Atticum uero talentum ſit ſex millium drachmarum Atticarum, ſequitur ut denarius argenteus pendat At-ticam drachmam cum dimidia. Eiuſmodi graues ſeſtertios Plinius, ut mihi uidetur, intelligit libro triceſimotertio capite tertio, ubi ſic ſcri bit. Aureus nummus poſt annum LXII. percuſſus eſt quàm argen-teus, ita ut ſcripulum ualeret ſeſtertijs uicenis. quod efficit in libras ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant ſeſtertios $\overline{\text{V}}$ DCCLX. ſic legendum puto. ſed id apertiſsime explicat Nicãdri interpres cum, neſcio quem ſecutus, ſcribit. τὸ δηνάριον ἔχει δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. Iſtiuſ-modi uero denarios & ſeſtertios Q. Fabius & ſequentes conſules per-cuſſerunt. De mediocribus autem denarijs, qui legitimi, ut illi ueteres dici poſſunt, ſcriptum reliquit Plinius in eodem libro, capite nono. cuius uerba item ſupra commemorauimus. & Cornelius Cel-ſus libro quinto capite decimoſeptimo. Sed & antea, inquit, ſciri uo lo in uncia pondus denariorum ſeptem eſſe. Quoniam enim libra Romana pendit Atticas drachmas nonaginta ſex. denarios uero LXXXIIII. uncia autem drachmas octo, denarios uero ſeptem, con ſequitur ut denarius pendat Atticam drachmam & ſeptimam eius par tem. Quibus autem temporibus conſules cœperunt ſignare iſtiuſmo-di legitimos denarios cognitum non habemus. At leues non ui-dentur eſſe percuſsi ante Claudij principatum. quo rex Taprobanes inſulæ Romanorum iuſticiam ſuſpexit, quod pares pondere denarij, ſcribit Plinius, eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indi-carent à pluribus factos. Itaq; cum Plinij temporibus etiam, ut ipſe ait, aliqui de pondere denarij detraxerint, ſi Alciatus dixerit de iſto le-ui & non legitimo denario Plinium ſcripſiſſe: drachma Attica denarij argentei habet pondus, ne uidear defenſor nimium litigioſus, ab eo non diſſentiam: præſertim cum tales denarij ſoleant inueniri, ſed ma xime percuſsi à quibuſdam imperatoribus, qui Veſpaſianum ſunt ſe-

cuti

cuti. Hos etiam denarios leues ſi Plutarchum aliosq́; inferioris ætatis ſcriptores Græcos, qui pro denarijs reddunt drachmas: aut latinos, qui contra drachmas conuertunt denarios, putauit intellexiſſe non repugnabo. Poſt hæc Alciatus redit ad menſuras. Alij igitur, inquit, Plinium de uncijs menſuralibus intelligunt, non de ponderalibus, quas inter ſe diſtaſſe ex Galeno Agricola oſtēdit, miraturq́; quod talem ego differentiam non uiderim, ſicut nec Budæus, nec Portius. Atqui ueriſimile eſt etiam eos uidiſſe. ſed quia unciæ in menſuris primum ut ponderibus concordarent inuentæ erant, maluerunt de ponderalibus loqui utpote certioribus. cum quæ menſurales ſunt ex liquentium atq; aridorum qualitate uarientur. nec enim bilibre cornu, in quo menſurales unciæ ſint inciſæ, eiuſdem eſt ponderis ſi uino impleatur, cuius ſi melle, uel tritico, uel alia quauis materia. quæ tamen ego extra profeſsionis meæ cancellos poſita medicis, ad quos hæc res magis pertinet, tractanda libens relinquo: memor ſcilicet ueteris ſententiæ: Suæ quemq; artis diſputatorem eſſe optimum. ἔρδοι τὶς ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. Ariſtophanes σφηξί.

Primum autem ſi quis eſt qui Plinium putat hoc in loco loqui de uncijs menſuralibus, multum aberrat à uero. nam more medicorū dicit. Cyathus pendet per ſe drachmas decē. cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt drachmas quindecim. Hoc eſt tantum olei, ut ſupra quoq; expoſui, quantum capit cyathus pendit drachmas decem: quantum acetabulum, drachmas quindecim.

Deinde nō tam miror quàm uerbis Alciati & reliquorum duorum iuriſconſultorum declaro eos, cum explicarent ſextarium, quod diſcrimen eſſet inter uncias menſurales et ponderales nō uidiſſe, ſed de ponderalibus, ut qui ignorarent menſurales, loqui. Tum unciæ menſurales ut cum ponderalibus numero cōuenirent quondam non ſunt factæ, quod ex his quæ dicam perſpicuū eſt. libræ menſuralis, quam Romani ſunt partiti in duodecim uncias, numerus unciarū cum nullius liquoris, quem metiebantur, numero unciarum ponderalium congruebat. etenim oleum, cuius capax eſt libra Romana, pendit decem uncias ponderales: uinum, uncias undecim & nonam unciæ partem, id eſt ſcripula duo, obolum unum, ſiliquam unam: mel uncias quatuordecim, drachmas ſex, ſcripulum unum, obolum unum, granum unum, & tertiam grani partem, ut minutiſsime concidam.

At noſtris temporibus pharmacopolæ ſic conficiunt libram menſuralem, ut, ſi certo liquore compleatur, eius unciæ menſurales uncijs ponderalibus numero reſpondeant. Poſtremo ait uncias ponderales certiores eſſe quàm menſurales, atq; iccirco eos maluiſſe de ponderalibus loqui. Certe quod ad menſuras, quas ipſi exponunt, attinet, contrarie ſe res habet. nam unciæ menſurales unæ eædemq́; ſunt

ſiue

siue metiamur res liquidas, siue aridas. sed ipsæ res quia inter se differunt pondere, ponderales unciæ cuiusq; mensuræ multis modis uariant. uerbi causa. Sextarius Romanus capax est uiginti unciarum mensuralium, quæ non mutantur: sed aliud pondus est olei, quod capit: aliud uini, aliud mellis, aliud argenti uiui. etenim tantum olei pendit tantummodo uncias XVI. drachmas. V. scripulum unum. uini uero, uncias XVIIIS. siliquas. II. grana. II. atque duas grani tertias: mellis autem libras duas, uncias tres, drachmas VI. siliquas quatuor. at argentiuiui, pondo, ut ex Vitruuij uerbis intelligimus, XXV. Quæ omnia quoniam medicis potissimum sunt nota,

Quod medicorum est

Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

ὑφ' ἅρμασιν ἵππος, ἐν δ' ἀρότρῳ βοῦς.
παρὰ ναῦν δ' ἰθυώει τάχιστα δελφίς.
κάπρῳ δὲ βουλεύοντι φόνον,
κυνά δεῖ τλάθυμον ἐξευρεῖν.

ait Pindarus.

GEORGII AGRICOLAE DE MENSVRIS QVIBVS INTERVALLA METIMUR LIBER UNUS.

AVTORES

Abrahamus Hebræus
Acron
Aelianus
Aetius Amidenus
Ammianus Marcellinus
Ariſtophanes
Ariſtoteles
Aulus Gellius
D. Aurelius Auguſtinus

Cæſar
Cato
Cicero
Columella

Diodorus
Diophanes
Dioſcorides

Euſtathius

Fabius Quintilianus
Florentinus

Galenus
Græcus ignotus, qui tradit qua de cauſa quodq; uerbum ſit nominatum.

Hermogenes
Hero
Herodotus
Heſiodus
Heſychius
D. Hieronymus
Hippocrates
Homerus
Homeri interpres
Horatius

Ioſephus
Iulius Frontinus
Iulius Pollux

Lucretius

M. Varro

Nicolaus Lyra

Origenes
Ouidius

Perſius
Pindarus
Plato
Plautus
Plinius
Plutarchus
Porphyrio
Propertius
Ptolemæus

Sacræ Hebræorum literæ
Septuaginta interpretes
Seruius
Seuerinus Boetius
Sex. Feſtus Pompeius
Strabo
Suetonius Tranquillus
Suidas

Tibullus
Titus Liuius

Valerius Probus
Virgilius
Vitruuius

Xenophon

GENEROSO ET NOBILI VIRO D. CHRISTOPHORO CAROLOVICIO ILLVSTRISSI mi Saxonum ducis & Electoris Mauricij con- siliario Georgius Agricola S. D.

Omini, uir clarissime, tres esse nobilitates censeo: unam naturæ, alteram uirtutis, artis tertiam. Nobi li genere nati habent nobilitatem naturæ. qui uero pro patria laborẽ suscipiunt, & se periculis offerunt, uirtutis nobilitatem & gloriam cõsequuntur. at qui ex doctrina uel arte aliqua nobiles & clari sunt, illius artis nobilitate præstant. Ex generosa stirpe ortis deus summam moderandi & regendi nostri potestatem tradidit. quorum, & magistratuum quos illi crearunt, imperio qui obedit, paret uo luntati dei: qui id ipsum recusat, deo resistit & repugnat. quod si boni sint, & dominatu ac potestate digni, eos amare meritissimo debemus. hos nobiles Græci εὐγενεῖς, Latini etiam generosos uocant. Nobilitatos autẽ ex illustribus gloriosisq; factis charos habemus, & ut merentur, in cœlum laudibus efferimus. hi ut ipsi humilem habeant ortum, tamen generosum habent ex eis nati. nam naturæ nobilitatẽ uirtus maiorum peperit: aut inueteratæ diuitiæ. diuites uero nuper in ge nerosas stirpes insiti, si homines nequam & improbi non fuerint, tole rabiles sunt: si uitijs & flagitijs dediti, eos ita iure contemnimus, ut no bili genere natos, & uirtute præditos, si pauperes fuerint, iniuria despi cimus. At artes multos, dum numerarentur inter uiuos, nobilitauerunt, sed plures post mortem. Primi generis nobiles in quibusq; regionibus sunt plurimi: alterius ualde quàm pauci: tertij paucissimi. Omnis autem generis nobiles tantas laudes habent, quãtas eis tribuerunt uarij scriptores, sed in primis historici & poetæ, qui illis donarunt immortalitatem. attamen qui ediderunt, se ipsi tradiderunt homi num memoriæ sempiternæ: maxime si extent eorum libri, & tales sint, ut ex eis magnum fructum capere possimus, Sed cum in ueteribus & honestis nostrorum hominum familijs sint aliquot uiri, quorũ uirtus in proximis bellis adeo enituit, ut posteris clara & insignis sit futura, tu cũ uno & altero ex istis & natura & uirtute & literis nobilis. etenim primum antiqua es Carolouiciorum stirpe ortus: deinde turbulentissimis istis temporibus plurimũ laboris sumpsisti, & maxima pericula subijsti pro patria: tum deniq; Latinis & Græcis literis es erudi tus. cuius rei indicium sunt epistolæ, quas scribis, uerbis & sententijs ornatæ. Quocirca uellem res in Germania per annos duo de triginta gestas scriptis celebrari tuis. quis enim eas accuratius literis mandare posset quàm tu, qui aliquot bellis & plurimis principũ consilijs inter-

fuisti? Verum si te publicorum officiorum onera ita premunt, ut hoc onus historiam scribendi suscipere nō posis, conficies saltem cōmentarios earum rerum, & id humeris uiri, qui ipsum sustinere posit, imponas. Sed de his nunc satis. Cum abhinc annos septem & uiginti Petrum Mosellanū, bonum planè uirum atq; doctum literis & Grecis & Latinis, Lipsiæ audires, cuius etiam ego auditor & discipulus fui, hæc cognoui, te esse adolescentem excellentisimo ingenio & suauisimis moribus: ac studiosos optimarū artium diligere. sed cum nuper à pōte Oeni redires, & me uiridi iaspide, illic effossa, donares, tuam erga me beneuolentiam magis quàm antea cœpi perspectam habere. ne igitur sim ingratus, & accepti beneficij immemor, hunc librum De mensuris, quibus interualla metimur, tibi consecraui. Superioribus quidem annis scripserunt etiam alij de eiusmodi mensuris: sed qui pedem Græcum à Romano, cubitum à cubito, palmū à palmo, digitum à digito distinxerit, reperies neminem. nam omnes uideri possunt putasse eas Græcas mensuras à Romanis longitudine nihil differre: uerum alteras alteris æquales esse. Quanq; aūt plures nationes id genus mensuras primo constituerūt ex humanorū membrorū latitudine & lōgitudine, atq; ijsdē uocabulis, quibus ipsa mēbra, nominauernt, tamen inter se differunt, quod raro paria sint in uno homine atq; in alio membra. Itaq; stadium Olympiacum longius erat cæteris Græciæ stadijs: cum singula pedum essent sexcentum. sed illud Hercules suis pedibus mensus fuit, hęc alij. Constat certe palmum altitudinis cuiusq; humani corporis, natura bene compositi, quartam & uicesimam partem esse. pedem, sextam: cubitum, quartam. atq; ea membrorū inter se proportio cum Pythagoræ non esset ignota, de Herculis statura ex illius pedis longitudine, quam in stadio Olympiaco animaduertit, cōiecturam fecit. ueruntamen membra corporis humani, natura nō bene compositi, hanc inter se proportionem non habent. etenim primus ille Darius rex Persarum, cum omnium hominum esset formosisimus, adeo longa habuit brachia & cubita, ut ad genua demissa, ea contingerent. atq; ex ea re Longimanus est nominatus. tametsi non ignoro Plutarchum, à Strabone dissentientē, scribere primum Artaxerxem cognominatum Longimanum, quod dextram sinistra haberet longiorem.

Hoc autem munusculum ut nō ex eius dignitate, sed ex animo meo spectes etiam atq; etiam uehementer oro. Vale Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum III. Non. Maij anno M.D.XLIX.

GEORGII AGRICOLAE LIBER DE MENSURIS QVIBVS INTERVALLA metimur.

MEnsuræ sunt duplices: alteræ quibus moles rerum liquidarum aridarumq́ metimur: alteræ quibus longitudinem, latitudinem, altitudinem corporum, siue interualla. illius generis sunt uasa capacitatis disparis: huius membra humani corporis, aut perticæ, aut arundines, aut funiculi, quibus membrorum longitudo simplex est, uel dupla, uel tripla, uel multiplex. quocirca Iulius Frontinus de iure limitum id genus mensuram sic definit. Mensura est complurium & inter se æqualium interuallorum longitudo finita. uerbi causa, pes cõstat ex XVI. digitis, qui sunt complura & inter se æqualia interualla. Prioris autem generis mensuris utuntur ementes & uendentes, atq́ omnino mercatores, & agricolæ, & pharmacopolæ: his uiarum & agrorum & fodinarum mensores, geographi, rei rusticæ scriptores, architecti. nonnullis etiam mercatores & reliqui artifices. sed uiarum mensores & geographi plerunq́ longitudinem considerant: longitudinem uero simul cum latitudine agrorum mensores & scriptores rei rusticæ: fodinarum metatores item longitudinem cum latitudine: sed hi, sicut etiam nonnulli alij, præterea non raro seorsim altitudinem. at architecti materiæ longitudinem, latitudinẽ, altitudinem expendũt, ut etiam reliqui artifices. Liquidarum & aridarum rerum mensuras tam externas quàm Romanas & Græcas in libris, de mensuris & ponderibus inscriptis, sum persecutus. alterius generis nunc exponere decreui. Verum cum hæ ipsæ item sint uel Grę cę, uel Latinæ, uel externæ, hic Grę cas primo explicabo: quod Romani multas eiusmodi mensuras à Grę cis mutuati sint: contra uero Græci à Romanis unam sumpserint tantum, nempe μίλιον. Quæ igitur mensuræ in hoc genere omnibus, aut certe multis, sunt cõmunes ita se habent. ὁ μὲν δάκτυλος μέτρον ἐστὶ σμικρότατον. ἡ δὲ δοχμὴ ἐστὶ δακτύλων. δ. ὅπερ μέτρον καὶ δακτυλοδόχμη παλαιστή τε καὶ δῶρον καλεῖται. ἡ δὲ λιχὰς ἐστὶ δακτύλων. ι. τὸ δ' ὀρθόδωρον ια. ἡ δὲ σπιθαμή. ιβ. ὁ δὲ ποὺς δοχμῶν. δ. ἤτοι δακτύλων. ις. ἡ δὲ πυγμὴ δακτύλων. ιη. ὁ δὲ πυγὼν. κ. ὁ δὲ πῆχυς. κδ. ἤτοι δοχμῶν. ς. ἡ δὲ ὀργυιὰ πήχεων δ. ἤτοι ποδῶν. ς. hoc est. Digitus est minima mensura. dochme uero, id est palmus, digitorũ quatuor. quæ mensura & dacty

lodochme & palæste & doron dicitur. Lichas autem est digitorum decem: orthodoron, undecim: spithame, duodecim: pes uero palmorum quatuor, siue digitorum sedecim: pygme, digitorũ decem & octo: pygon, uiginti: cubitum, quatuor & uiginti, siue palmorũ sex: passus cubitorum quatuor, siue pedum sex. Quædã autem Græca mensurarum nomina nunc Latine non reddo cum alias ob causas, tum maxime ob hanc, quod careãt nominibus Latinis. sed de eis singulatim dicturus, quomodo debeant, si possint, uerti, explicabo. Itaq; harum mensurarum quæq; declarat modum quem habet humani membri membrorum'ue latitudo, uel longitudo, uel extensio. etenim minima mensura ex digito, quem Græci δάκτυλον uocant, cuius lati breue interuallum ipsi est, nomen inuenit. hac sæpe utitur Dioscorides. exempli causa. ἡ δὲ ῥίζα, de anchusa loquitur, δακτύλου τὸ πάχος. id est. Radix aũt crassitudine digiti. Hinc fit δακτυλιαῖος, hoc est digitalis. quod usurpat idem Dioscorides de bunio scribens βούνιον καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον, εὐμήκη, πάχος δακτυλιαῖον. Id est. Bunium caulem profert quadrangulum, bene longum, crassitudine digitali. Quoniam uero indice & infami & medico pollex plenior & crassior est, minimus exilior & tenuior, differentiam, quæ est in herbarum radicibus & caulibus, etiam his duobus digitis explanauit. scribit enim de eryngij radice. δακτύλου τοῦ μεγάλου τὸ πάχος. Hoc est. Pollicis crassitudine. & de spinæ albæ caule. καυλὸν ὑπὲρ δύο πήχεις, δακτύλου τοῦ μεγάλου ἢ καὶ μείζονος πάχος. Hoc est. caulem habet altum supra duo cubita: pollicis crassitudine, aut etiam crassiorem. at de inulæ Ægyptiæ radice. πάχος δακτύλου μικροῦ. id est. Crassitudo ei est minimi digiti. & de caule hiacynthi. λεπτότερον τοῦ μικροῦ δακτύλου. Hoc est. graciliorem minimo digito. Similiter cum digitis foliorum latitudinem explicat Dioscorides transuersos intelligit. quo modo scribit de elaphobosco. φύλλα διδάκτυλα τὸ πλάτος. id est. Folia duum digitorum latitudine. At cum radicum longitudinem uel foliorum aut caulium altitudinem exponit digitis, de eadem mensura non sentit. ῥίζα de eodem elaphobosco loquitur, ὡς τριδάκτυλος τὸ μῆκος. hoc est. radix est fere longitudine trium digitorum. & de folijs thlaspeos. βοτάνιον ἐστι στενοῖς τοῖς φύλλοις ὡς δακτύλου μῆκος πεπτωκόσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Id est. herbula est angustis folijs ferè digiti longitudine in terrã uersis. & de cyclamini caule. καυλὸν δὲ τετραδάκτυλον. Hoc est. caulem habet longitudine quatuor digitorum. Eiusmodi autem multa, quæ exempli causa ex diuersis scriptoribus ponam, si nõ ad aliud, certe ad hoc sunt utilia, ut in ueteri loquendi consuetudine non simus rudes, sed ea, si quando usus fuerit, optime utamur. Sequitur δοχμὴ quæ ab accipiendo est appellata. eam Latini palmum nominant. cõstat autem ex quatuor digitis. scribit enim Iulius Pollux. δοχμὴ δὲ συγκλεισθέν-

τες οἱ τέσσαρες δάκτυλοι. id est. Dochme uero sunt quatuor digiti con clusi. trãsuersa enim manu metimur. hac mensura utitur Aristophanes in Equitibus. allantopola uero de corio loquens carpit Cleonem.

καὶ πρὶν ἡμέραν φορῆσαι, μεῖζον ἦν δυοῖν δοχμαῖν. hoc est.

Ante quàm dies abiret, maius bino palmo erat.

Eadem mensura, ut apud eundem Pollucem scriptum est in secundo libro, δακτυλοδόχμη uocatur. quod nomen ex digitis & palmo reperit. Eadem, ut idem autor est, παλαιστὴ nuncupatur. ὅτι πέλας συνάγει τὰ ὀστᾶ, τουτέστι πλησίον ποιεῖ τοὺς δακτύλους. id est, quod prope coniungat ossa digitorum. ea enim de causa sic nominatam esse Græcus quidam putat. cum Polluce Hesychius facit. παλαιστὴ inquit, τὸ τεττάρων δακτύλων μέτρον. hoc est. Palæste est quatuor digitorum mensura. Eadem etiã παλαιστής, ut Pollux, nominat genere masculino. Ab hoc uerbo fit παλαιστιαῖος. quod usurpat Dioscorides cũ scribit de ueratro albo. καυλὸν δὲ παλαιστιαῖον. id est. caulem autem habet palmi altitudine. ab eodem deducitur διπάλαιστος. quod ponit Xenophon in libro De uenatione ubi præcipit de Retibus. διπάλαιστοι δὲ τοὺς βρόχους. quod est. eorum laquei distent inter se duos palmos. & Dioscorides. καυλία de phalaride herba loquitur, ἀνίησιν ἐκ ῥιζῶν λεπτῶν καὶ ἀχρήστων πολλὰ, διπάλαιστα, γονατώδη. hoc est. colicu los emittit è tenuibus & inutilibus radicibus multos, duorum palmorum longitudine, geniculatos. ab eodem formatur τετραπάλαιστος. quo utitur in libro secũdo. cuius uerba postea afferam. ex eodem componitur πενταπάλαιστος. Xenophon ibidem. τὰ δὲ προβόλια πρῶτον μὲν λόγχας ἔχοντα, τὸ μὲν μῆκος πενταπαλαίστους. id est. Venabula uero primo ferrum habeant longum quinque palmos. ex eodem fit ἑξαπάλαιστος. quod item Herodotus ibidem usurpat. Eadem denique mensura δῶρον est dicta ἀπὸ τοῦ τὰ πλεῖστα διὰ τῆς χειρὸς ἡμᾶς δωρεῖσθαι, ἀφ' ἧς μετρεῖται ἡ παλαιστή. hoc est. Ab eo quod plurimas res manu nos demus, qua metimur palmum. quocirca Vitruuius libro secundo de laterum generibus, quorum unum Grçce δίδωρον uocatur, alterum τετράδωρον, tertium πεντάδωρον, scribit. δῶρον autem Græci appellant palmum, quod munerum datio Grçce δῶρον appellatur. id autem semper geritur per manus palmum. At Plinius de ijsdem laterum generibus ait. Græci enim antiqui δῶρον palmum uocabant, & ideo δῶρα munera quia manu darentur. usus est hoc uocabulo mensuram declarante Homerus. canit enim

τοῦ κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει Id est

Cui palmos creuere decem & sex cornua fronte.

Et Hesiodus in lib. secũdo operis, quod inscribitur, Opera & dies.

τρισπίθαμον δ' ἄψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἁμάξῃ hoc est

Curuatura rotæ ternis dodrantibus, ut sit

In latum currus palmis bis quinq;

Λιχὰς autem est interuallum inter pollicem & indicem, cum, quàm fieri possit maxime, distenduntur. inquit enim Pollux. εἰ δὲ τὸν μέγαν δάκτυλον τῷ λιχανῷ ἀντιτείνας, τὸ μέτρον λιχάς. Id est. Si pollicem ad partem indici contrariam tendis, mensura lichas dicitur. hæc uero mensura, ut apud Græcum est, qui tradit qua de causa quodq; uerbum sit ita nominatum, est decem digitorum. hoc est duorum palmorũ & dimidij. scribit uero sic. ποιεῖ δὲ ἀπὸ τοῦ μεγάλου δακτύλου πρὸς τὸ τοῦ λιχανοῦ ἄκρον δακτύλους δέκα. id est. Interuallũ inter pollicem & summam indicis partem efficit decem digitos. hæc mensura quia nomen ei non posuerunt Latini, retinebit Græcum. At lichade longior est, nimirum circiter digitum unum, mensura uocata ὀρθόδωρον, quod rectum palmum interpretor. est uero interuallum inter primam palmæ partem, καρπὸν Græci nominant, & supremam medij digiti. etenim Pollux ait. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ καρποῦ ἕως ἄκρων δακτύλων ἡ πᾶσα χεὶρ ὀρθόδωρον. hoc est. Tota manus à prima palmæ parte usq; ad summam digitorum partẽ orthodoron uocatur. Et Hesychius. ὀρθόδωρον μέτρον τὸ ὀρθὸν τῆς χειρὸς ἀπὸ τοῦ καρποῦ μέχρι τοῦ τῶν δακτύλων ἄκρου. id est. Orthodoron est recta mensura manus à prima palmæ parte usq; ad supremam digitorum partem.

σπιθαμὴ uero, quam, qui Latina conuertit de Græcis, dodrantem recte uocabit, digito rursus longior est quàm orthodoron: nempe trium palmorum. quantum est digitis extensis interuallum inter minimum digitum & pollicem. id partim ex his Iulij Pollucis uerbis potest intelligi. εἰ δὲ τοὺς δακτύλους ἀποτείνας ἀπὸ τοῦ μεγάλου πρὸς τὸν σμικρὸν ταὐτὸν μετρεῖς, σπιθαμὴ τὸ μέτρον. hoc est. Si uero digitis extensis à pollice usq; ad minimum metiaris, ea mẽsura spithame uocatur. partim ex eius Græci, qui uocabula interpretatur, his uerbis. ἡ δὲ σπιθαμὴ ἔχει δοχμὰς τρεῖς, ὁμοίως καὶ παλαιστὰς τρεῖς: δακτύλους δὲ δώδεκα. ὡς ἐχούσης τῆς δοχμῆς δακτύλους τέσσαρας, ὁμοίως καὶ τῆς παλαιστῆς. ἀπὸ δὲ τοῦ μικροῦ δακτύλου διϊσαμένων τῶν δακτύλων ἕως τοῦ ἀντίχειρος λέγεται σπιθαμὴ παρὰ τὸ ἀποσπασμὸν ποιεῖν ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ἀντίχειρος πρὸς τὸ τοῦ μικροῦ ἄκρον. Id est. Spithame habet dochmas tres, similiter palæstas tres: digitos uero, duodecim. quod dochme quatuor habeat digitos, similiter palęste. diductis enim digitis spatiũ quod est inter minimum & pollicem dicitur spithame: ab eo quod summam pollicis partem diuellamus à summa minimi digiti parte. Cum his consentit Hesychius. σπιθαμὴ, inquit, τὸ μέτρον τὸ ἀπὸ τοῦ μεγάλου δακτύλου ἐπὶ τὸν μικρὸν διάστημα ἐκτεθέν. hoc est mensura siue interuallum inter pollicem & minimum digitum interiectum. hac mensura non raro utitur Dioscorides. κλωνία, sic scribit de aristolochia, λεπτὰ ὡς σπιθαμῆς τὸ μέγεθος. Id est. Ramulos tenues habet longos ferè dodrantem. hinc deriuatur σπιθα-

μιαῖον

μιαῖος. idem de leontopodio σπιθαμιαῖον ἐστὶ βοτάνιον. hoc est. dodrantalis est herbula. hinc διασπίθαμος. idem de ambrosia. ἡ δὲ ῥίζα λεπτὴ, δισπίθαμος. id est. Radix autem tenuis, longa duos dodrantes. hinc τρισπίθαμος. idem de eadem ambrosia. θαμνίσκος ἐστὶ τρισπίθαμος τὸ ὕψος. hoc est. Frutex est altus tres dodrantes. Aetius Amidenus maluit dicere σπιθαμῶν τριῶν. scribit enim lib. XIII. de uipera. μῆκος δὲ πήχεως, τὸ δὲ μεγίστης σπιθαμῶν τριῶν. id est. Ei longitudo cubiti, sed maximæ trium dodrantum. etsi quædam exemplaria non emendata habent παλαιστῶν. hinc denique πεντασπίθαμος. Xenophon in libro De uenatione, ubi præcipit de retibus. τὸ δὲ μῆκος πεντασπίθαμοι. quod est. alta sint quinque dodrãtes. Sed ποὺς, id est pes, est sedecim digitorum, siue palmorũ quatuor. quod ex Herodoti uerbis perspicuum est. qui sic ait in libro secundo, quem Euterpe inscripsit. αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυαὶ δίκαιαι εἰσὶ στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπόδου μὲν τῆς ὀργυιῆς μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων, τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου. hoc est. Centum autem iusti passus sunt stadiũ unum quod sex sit plethrorum. ut passum sex pedibus metiamur, & quatuor cubitis. pedes uero sint quatuor palmorum: cubitum autem sex palmorum. Suidas quoque scribit. ὁ ποὺς ἔχει δακτύλους. ις. id est. Pes habet digitos sedecim. hoc utitur Solon in legibus ut est apud Plutarchum. ὥρισε δὲ καὶ φυτειῶν μέτρα μάλ' ἐμπείρως. τοὺς μὲν ἄλλο τι φυτεύοντας ἐν ἀγρῷ πέντε πόδας ἀπέχειν τοῦ γείτονος κελεύσας. τοὺς δὲ συκῆν, ἢ ἐλαίαν, ἐννέα. hoc est. Experientissime autẽ etiam definiuit modos plantationis. ut qui in agro cuiusuis alterius arboris sereret surculos, quinque pedes à fundo uicini abstineret: qui fici uel oleæ, nouem. & Xenophon libro primo de Cyri ascensu ad Babylonẽ. τοῦ δὲ μαρσύου τὸ εὖρος εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν. id est. Marsyæ autem latitudo est pedum quinque & uiginti. & Dioscorides de conyzis. ὕψος δὲ τοῦ καυλοῦ, ἡ μὲν μείζων δύο πήχεων ἔχει, ἡ δ' ἐλάττων ποδός. hoc est. Caulis conyzæ maioris altitudine est duûm cubitorum: minoris, pedis. ex eo formatur ποδιαῖος, id est pedalis. ex eodem componitur ἡμιπόδιον, id est semipes: & δίποδος. id est duos pedes longus uel latus uel altus. unde fit διποδιαῖος, id est bipedalis: & τρίποδος id est tres pedes longus, uel latus, uel altus: ac similia. at δίπους aliud significat, eum scilicet qui habet duos pedes: τρίπους, qui tres: τετράπους, qui quatuor. ex eodẽ etiã cõponitur τριημιπόδιον id est tres semipedes, siue sesquipes: & πεντημιπόδιον, id est quinque semipedes. Hesiodus

ὅλμον μὲν τριπόδην τάμνειν, ὕπερον δὲ τρίπηχυν
ἄξονα δ' ἑπταπόδην, μάλα γάρ νύ τοι ἄρμενος οὕτω.
εἰ δέ κεν ὀκταπόδην, ἀπὸ καὶ σφῦραν κε τάμοιο. hoc est

Alta pedes facito ternos mortaria, ternos
Pistillum cubitos: quo non est aptior, axem

Septe

Septenûmq; pedum. uerum ut sit forsitan octo,
Tum pars, quæ superat, mallei resecetur in usum.

Xenophon in œconomico. βοθύνους μὲν γὰρ οἵους ὀρύττουσι τοῖς φυτοῖς, οἶδ' ὅτι ἑώρακας, ἔφη. καὶ πολλάκις ἔγωγ', ἔφην. ἤδη τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδου; οὐδὲ μὰ Δί' ἔγωγ' ἔφην πεντημιποδίου. τί δὲ τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; οὐδὲ μὰ Δί' ἔφην ἐγὼ διπόδου. ἴθι δή ἔφη καὶ τόδε ἀποκρίναι μοι ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττονα διποδιαίου. οὐδὲ μὰ Δί' ἔφην ἔγωγε τριημιποδίου. καὶ γὰρ ἐξορύττοιντ' ἂν σκαπτόμενα ἔφην ἐγὼ τὰ φυτὰ εἰ λίαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμένα εἴη. οὐκοῦν τοῦτο μὲν ἔφη, ὦ Σώκρατες ἱκανῶς οἶσθα. ὅτι οὔτε βαθύτερον πεντημιποδίου ὀρύττουσιν, οὔτε βραχύτερον τριημιποδίου. Id est. Scrobes quales fodiunt stirpibus noui quod uidisti, inquit. sæpe ait. uidisti ne altiorem tribus pedibus? nō per Iouem altiorem quinq; semipedibus. uidisti ne tribus pedibus latiorem? nō per Iouem dixi duobus. age, inquit, etiam hoc mihi respon de. uidisti ne altitudine minorem duobus pedibus? non per Iouem tribus semipedibus. etenim effodiuntur plantæ, cum fodi solēt, si in summa seruntur tellure. igitur dixit, o Socrates, satis nosti quod neq; altiorem quinq; semipedibus fodiunt, neq; humiliorem tribus semipedibus. πῆχυς autem, quam mensuram Latini cubitum interpretantur, est pedis unius & dimidij. scribit enim Hesychius. πῆχυς ὁ εἷς καὶ ἥμισυ πούς. hoc est. Cubitum est pes unus & dimidius. & Suidas.

πῆχυς τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος μέχρι τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς τὸ ἔκταμα. ὁ πῆχυς ἔχει πόδα α ς. id est. Cubitum est extensio à cubito usq; ad digitos manus. cubitum uero habet pedem unum & dimidium. Sed reuera cubitum non est interuallum medium inter flexum brachij & digitos, uerum interiectum inter flexum brachij & supremam medij digiti partem. quod ipsum Pollux his uerbis explicat. ἀπὸ δὲ τοῦ ὠλεκράνου πρὸς τὸ τοῦ μέσου δακτύλου ἄκρον, τὸ διάστημα πῆχυς. hoc est. Interuallum ab interiore flexus brachij parte usq; ad summam medij digiti partem, cubitum. est igitur cubitum quatuor & uiginti digitorū. hac mensura utitur Xenophon lib. IIII. de Cyri ascēsu ad Babylonem. εἶχον δὲ καὶ δόρυ ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν. id est. Hastam autem habebant, Chalybes scilicet, longam cubita ad quindecim. & Dioscorides scribens de trifolio. θάμνος ἐστὶ πήχεως μείζων. hoc est. Frutex est altior cubito. & de conyzis. quæ uerba paulo ante commemorauimus. hinc deriuatur πηχυαῖος. id est cubitalis. Hippocrates lib. I. de ossiū fractorum curatione. ξύλον πηχυαῖον ἢ ὀλίγῳ βραχύτερον. hoc est. Lignum cubitale, aut paulo breuius. & Dioscorides de cypero. καυλὸν δὲ πηχυαῖον ἢ καὶ μείζονα. id est. Caulem uero habet cubitalem, aut etiam altiorem. ex eodem componitur ἡμιπηχυαῖος, hoc est dimidij cubiti mensura. Dioscorides de ormino satiuo. καυλὸς δὲ τετράγωνος, ἡμιπηχυαῖος. hoc est. Caulis autem eius est quadrangulus, dimidij cubiti

altitu

altitudine. ex eodem conficitur δίπηχυς id eſt duorum cubitorum. Xenophon lib. VI. de Cyri diſciplina. προσέθηκε καὶ δρέπανα σιδήρεα ὡς διπήχεα πρὸς τοὺς ἄξονας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν τροχῶν. hoc eſt. appoſuit etiam falces ferreas, duo cubita longas, utrinq; ad axes rotarum. & Dioſcorides de meo herba. διπηχύ που ἀναβαῖνον. id eſt. Duorum cubitorum altitudine alicubi ſe attollens. à quo deriuatur διπηχυαῖκή. quo nomine Græci appellant interſcalmium, ut autor eſt Vitruuius libro primo cap. II. quod duûm cubitorum interuallũ ſit inter ſcalmos. ex eodem conflatur τρίπηχυς. id eſt trium cubitorum menſura. Xenophon lib. IIII. de Cyri aſcenſu ad Babylonem. ἄριστοι δὲ τοξόται ἦσαν. εἶχον δὲ τόξα ἐγγὺς τριπήχη. τὰ δὲ τοξεύματα πλέον ἢ διπήχη. hoc eſt. peritiſsimi autem erant (de Carduchis loquitur) ſagittarij. arcus habebant ternûm cubitum: ſagittas longiores cubitis duobus. & Dioſcorides de medio herba. καυλὸς τρίπηχυς. id eſt. caulis ipſi eſt tria cubita altus. ex eodem deniq; componitur ἑξάπηχυς id eſt ſex cubitorum. Xenophon lib. v. de Cyri aſcenſu ad Babylonem. εἶχον δὲ τῇ δεξιᾷ παλτὸν ἑξάπηχυ. hoc eſt. dextra (de Moſynœcis loquitur) iaculum tenebant cubitum ſenûm.

Sed quaſi decurtata cubita ſunt πυγὼν & πυγμή. quales uero ſint menſuræ exponit Pollux. εἰ δὲ συγκάμψειας τοὺς δακτύλους ἀπ᾽ ἀγκῶνος ἐπ᾽ αὐτοὺς, πυγὼν τὸ μέτρον. εἰ δὲ συγκλείσειας, πυγμή. id eſt. Si ſimul flexeris digitos, à cubito ad ipſos menſura pygon dicitur: ſi concluſeris, pygme. uerum Heſychius pygonis menſuram magis expedite explicat. πυγὼν μέτρον τὸ ἀπὸ τοῦ ὠλεκράνου, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἀγκὼν, ἕως ἔξω τῆς χειρὸς τῶν κεκαμμένων δακτύλων. hoc eſt. Pygon menſura eſt à cubito uſq; ad extremã manus partem cum digiti inflexi fuerint. pygon igitur digitis ferè quatuor, pygme ſex breuior eſt quàm cubitũ, quod à Græcis πῆχυς nominatur. itaq; pygonem licebit Latine reddere cubitum decurtatum maius uel palmipedem: pygmen, minus. utitur pygonis menſura Xenophon in libro De uenatione. τὸ δὲ βάθος τῶν βρόχων πυγόνος. quod eſt, laqueis autem ſit altitudo pygonis. & Aelianus. τετράγωνοι δ᾽ ἄμφω, πυγόνος δὲ τὸ μῆκος id eſt. ambo ſunt quadrati, ſed eis pygonis longitudo. ex hoc uocabulo Homerus lib. x Odyſſeæ formauit πυγούσιος.

βόθρον ὀρύξαι ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα. hoc eſt

In latum longumq; ſcrobem fodiſſe pygonis

Menſura.

Interpres recte exponit πυγονιαῖον. Ex pygme uero Pygmæos nomen inueniſſe autor eſt Euſtathius Homeri interpres.

At ὀργυὰ, quã Latini paſſum uocãt, qualis ſit menſura itẽ explicat Pol. εἰ δ᾽ ἄμφω τὰς χεῖρας ἐκτείνας, σὺν ὡς καὶ τὸ στέρνον αὐταῖς συμμετρεῖν ὀργυὰ τὸ μέτρον. id eſt. ſi uero ambas manus extẽderis ut & pectus una

cum

cum eis metiaris, mensura dicitur orgyia. idem sentit Græcus qui uocabula interpretatur. ὀργυιὰ σημαίνει τὴν ἔκτασιν τῶν χειρῶν σὺν τῷ πλάτει τοῦ στήθους. παρὰ τὸ ὀρέγειν καὶ ἐκτείνειν τὰ γυῖα. ὅ ἐστι τὰς χεῖρας hoc est. orgyia significat extensionẽ manuũ cũ latitudine pectoris. sic appellata à porrigendo & extendẽdo mẽbra, id est manus. nec ab eis dissentit Hesychius qui sic scribit. ὀργυιὰ ἡ τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασις, καὶ τὸ μέτρον, ἀπὸ τοῦ τὰ γυῖα μετρεῖν, καὶ πήχεις τέσσαρες. id est. orgyia est utriusq; manus extensio & mensura. ex eo nominata quod membra metiantur. est autem quatuor cubitum, siue pedum sex ut Herodotus declarat. usurpat hanc mensuram Solon legislator, ut est apud Plutarchum. ἐὰν δὲ ὀρύξαντες ὀργυιῶν δέκα βάθος παρ' ἑαυτοῖς μὴ εὕρωσι, τότε λαμβάνειν παρὰ τοῦ γείτονος ἑξάχουν ὑδρίαν, δὶς ἑκάστης ἡμέρας πληροῦντας. hoc est. sin autem fodientes altitudine decem passuum in proprijs fundis non inuenerint aquam, tunc licebit à uicino accipere hydriã sex congiorũ capacem: eamq; bis singulis diebus implere. & Xenophon lib. I. de Cyri ascensu ad Babylonem. κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τούτων τάφρος ἦν ὀρυκτὴ βαθεῖα. τὸ μὲν εὖρος, ὀργυιαὶ πέντε. τὸ δὲ βάθος, ὀργυιαὶ τρεῖς. id est. in medijs castris erat fossa quinq; passus lata, tres alta. ex hoc uerbo fit ὀργυιαῖος. id est mensura passus. ex eodem conficitur τριόργυιος. hoc est trium passuum mensura. Xenophon lib. VI. de disciplina Cyri. ἦν δὲ τοῦτο τριόργυιον μάλιστα ἀπὸ τῆς γῆς σὺν τοῖς τροχοῖς. hoc est. erat autem hoc (domicilium scilicet) à terra una cum rotis altum tres passus. ex eodem componitur τετραόργυιον. id est quatuor passuum mensura. Hactenus de mensuris dixi quæ declarant modũ, quem habet humani alicuius membri mẽbrorum'ue latitudo, uel longitudo uel extensio: nunc de alijs dicam quæ ex pede multiplicato solent oriri. τὸ μὲν οὖν πλέθρον ἔχει πόδας. ρ. τὸ δὲ στάδιον. χ. ὁ δὲ δίαυλος στάδια. β. τὸ δ' ἱππικόν. δ. τὸ δὲ μίλιον. η. ὁ δὲ δόλιχος. ιβ. id est. Plethron igitur habet pedes centum: stadium uero, sexcentos. diaulos autem, stadia duo: hippicon, quatuor: milliare, octo: dolichos, duodecim.

πλέθρον, quod caret Latino nomine, centum esse pedum affirmat Suidas. ἔχει γὰρ, inquit, τὸ πλέθρον πόδας. ρ. hoc est. habet aũt plethrũ pedes centũ. idem colligitur ex Herodoti uerbis supra citatis. si enim stadiũ est sexcentũ pedũ, sex uero plethrorũ, necesse est plethrũ pedũ esse centũ. at Homeri interpres Odysseæ lib. V. scribit. πλέθρον μέτρον γῆς ἔχον πήχεις ξς. id est. plethrũ mensura terræ habens cubita sex & sexaginta. tot quidẽ habet cubita, sed unũ præterea pedẽ, atq; sic etiam Suidæ uerba, quæ postea afferã, sunt intelligenda. utitur hac uoce Xenophon, maxime cum latitudinem amnium solet explicare. ut lib. II. de Cyri ascensu ad Babylonem. τὸ εὖρος πλέθρου. hoc est latitudo plethri. loquitur uero de Physco fluuio. & τὸ εὖρος τεττάρων πλέθρων. id est. latitudo quatuor plethrorum. nimirum Zabati fluuij. & lib. III. παρ' αὐτὴν

τὴν

τὴν τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς λιθίνη. τὸ μὲν εὖρος, ἑνὸς πλέθρου. τὸ δὲ ὕψος, δύο πλέθρων. hoc est. ad eandẽ urbem erat pyramis lapidea lata plethrum unum, duo alta. hinc fit πλεθριαῖος, id est plethri mensura. idem Xenophon de Cyri ascensu ad Babylonem lib. I. sic scribit de Masca fluuio. τὸ εὖρος πλεθριαῖον. hoc est. latitudo plethri. ex eodẽ uerbo componitur ἡμίπλεθρον. id est. dimidium plethrum. Xenophon ibidem lib. IIII. τὸ δὲ χωρίον, ὡς καὶ σὺ ὁρᾷς, σχεδὸν τρία ἡμίπλεθρα· hoc est. locus, ut & tu uides, ferme trium dimidiorum plethrorum est longus. ex eodem conficitur δίπλεθρος. id est duorum plethrorum mensura. Xenophon ibidem de Centrite fluuio. εὖρος ὡς δίπλεθρον. hoc est. latus ad duo plethra. Sequitur στάδιον, quod etiam στάδιος dicitur. huic mensuræ similiter nomen non posuerunt Latini, sed retinet Græcum. stadium uero esse pedum sexcentûm ex Herodoto intelligitur. atque etiam ex Suida qui scribit. στάδιον ἔχει πόδας. χ. id est. Stadium habet pedes sexcentos. qui autem stadiũ currũt, σταδιεῖς & σταδιοδρόμοι à Pindaro dicuntur. quales fuerunt Xenophon Corinthius, Asopichus Orchomenius, Thrasideas Thebanus, Dinias filius Megæ. ad quod cursorum certamen respiciens Aristophanes in nubibus inquit. τῶν ἑλλήνων εἶναί με λέγειν ἑκατὸν σταδίοισιν ἄριστον. hoc est

Existere Græcis dicito me centum stadijs meliorem. hac mensura Græci, ut Latini passu, locorum interualla solent explicare. itaque Strabo sæpius utitur stadio in geographia & Xenophon in libris rerum Græcarum. uerbi gratia. Strabo lib. III. ἔθ᾽ ὕστατον τὸ ἱερὸν ἀκρωτήριον διέχον τῶν γαδείρων ἔλαττον ἢ δισχιλίους σταδίους. id est. ultimũ sacrum promontoriũ distans à Gadibus minus duobus millibus stadiorum. & Xenophon lib. II. rerum Græcarum. προεκαλοῦντο δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐπὶ δέκα σταδίους καθελεῖν ἑκάτερον. hoc est. iubebant autem utrunque murum longum ad decem dirui stadia. Stadium uero ueteribus dicebatur αὐλός, unde δίαυλος duo stadia. quod scribit is qui uocabula interpretatur. στάδιον κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐκαλεῖτο αὐλός, ὅθεν δίαυλος τὰ δύο στάδια. id est. Stadium apud ueteres dicebatur aulos, unde diaulos duo stadia. idem ex Polluce percipitur. δίαυλον, scribit, καὶ διαύλου ἀγωνιστής, καὶ ἀγωνιζόμενος τὸ διπλοῦν στάδιον. hoc est. diaulos & diauli certator, & certans duplex stadium. stadio enim perfecto reuertebatur. quare Suidas. δίαυλος ὁ διπλοῦν ἔχων τὸν δρόμον ἐν τῇ πορείᾳ, τὸ πληρῶσαι τὸ στάδιον καὶ ὑποστρέψαι. id est. diaulos habet duplex curriculum. cursor enim decurso stadio ad carceres recurrit. id uero διαυλοδρομεῖν Græci nominant. quod uerbum Aristoteles in secundo libro De ortu animantium ponit. Hippocleus Thessalus ut nobilis διαυλοδρόμος laudatur à Pindaro in Pythijs. ἱππικὸν autem quod ex cursu equorum nomen inuenit, est quatuor stadiorum. quod his uerbis declarat Plutarchus in Solone. ὅπου μὲν οὖν δημόσιον φρέαρ

ἐντὸς ἱππικοῦ χρῆσθαι τούτῳ. τὸ δ᾽ ἱππικὸν διάστημα τεσσάρων ἦν σταδίων. hoc est. ubi publicus est puteus eo intra hippicū uti licet. est uero hippicum spatium quatuor stadiorum. At μίλιον, quod Latini à quibus Græci hoc nomen mensuramq́ sumpserūt, milliare uocant, est pedum Græcorum IIII DCCC. siue, ut Hero tradit, stadiorum octo. Græci hac mensura, cum Latinorū scripta cōmemorant, utuntur. ut Strabo lib. III. τινὲς δ᾽ ἀπὸ μὲν τοῦ ἱεροῦ ἀκρωτηρίου ἐπὶ τὸ τοῦ Ἄνα στόμα ἑξήκοντα μίλια φασί. id est. quidam à sacro promontorio usq; ad os Anæ fluuij sexaginta milliaria esse dicunt. & lib. VI. αὐτὸς δ᾽ ὁ κόλπος ἔχει περίπλουν ἀξιόλογον μιλίων διακοσίων, μ. hoc est. ipse autē sinus insignem habet nauigandi circuitum: nimirum milliarium ducentorum quadraginta. Δόλιχον uero esse duodecim stadiorū ex Heronis uerbis potest intelligi, qui sic scribit. στάδιον κατὰ μῆκος ἔχει πόδας. χ. δίαυλος. ,αβ. μίλιον στάδια. η. δόλιχος στάδια ιβ. id est. stadium in longitudine habet pedes DC. diaulus MCC. milliare stadia VIII. dolichus stadia XII. Xenophon lib. IIII. de Cyri ascensu ad Babylonem. ἠγωνίζοντο δὲ παῖδες μὲν στάδιον τῶν αἰχμαλώτων οἱ πλεῖστοι. δόλιχον δὲ κρῆτες πλείους ἢ ἑξήκοντα ἔθεον. hoc est. Pueri plurimi captiui stadium decurrerūt: dolichum autem Cretenses plures quàm sexaginta. in Olympijs celebratur à Pindaro Ergoteles Himeræus, ut ex hoc genere certaminis nobilis & clarus. Hæ igitur sunt mēsuræ Græcæ, quibus uarij scriptores, ut ex iam dictis perspicuum est, utuntur. etenim herbarijs in usu sunt δάκτυλος, παλαιστή, πούς, πῆχυς, ut Dioscoridis uerba supra citata declarant. architectis uero eædem. quod ex Vitruuio liquet, qui Græcorum scripta citat. nam Græci qui de architectura scripserūt non extant. at geographi usurpant πόδα, ὀργυιὰν, πλέθρον, στάδιον, μίλιον, ut ex Xenophōte, Strabone, Arriano, Hannone Carthaginiēsi potest intelligi. rei uero rusticæ scriptoribus in usu sunt δάκτυλος, παλαιστή, πούς, πῆχυς, ὀργυιά, ἄρουρα, πλέθρον, κλίμα, quod declarāt hi quorū scripta cōgessit nescio quis & γεωπονικὰ inscripsit, apud quē Diophanes his partim utitur, partim Florentinus. etenim Diophanes. καὶ μετὰ ἡμέρας κη. βλαστοὺς φύσει τετραπαλαιστιαίους. οὓς μεταφυτεύσουσι μὴ εἰς βάθος πλέον παλαιστῶν δ. καὶ ἐντὸς δύο μηνῶν ὑπὲρ πηχυαῖον μέγεθος φυήσονται. id est. & post dies octo & uiginti producent germina palmos quatuor alta. quæ transplanta non altius quatuor palmis. & intra duos mēses supra quàm sit cubitalis altitudo crescent. Florentinus uero. ἐμοὶ δοκεῖ μὴ ἧττον τεσσάρων ποδῶν ποιεῖν τοὺς βόθρους τῶν ἀμπέλων. hoc est. ut mihi uidetur scrobes uitium non humiliores faciendi sunt quatuor pedibus. Orgyiam autē usurpat Solon in legibus, ut est apud Plutarchum. nam lex supra citata ad agricolas pertinet. At plethrum ponit lib. II. γεωπονικῶν Florentinus. καὶ πλέθρον δὲ τῶν παλαιῶν ἀμπέλων ἐν τῇ εὐόργῳ καὶ βοτάνας μὴ ἐχούσῃ καὶ πλαγίᾳ γῇ ἀπὸ τριῶν πολλά-

κις ὀργάζεσθαι. id est. plethrum uero ueterum uitium in tractabili & herbas non habente & decliui terra sæpe à tribus operarijs excoli. Idem à poetis potissimum dicitur πέλεθρον. Sed in georgicis quæ eius latitudo fuerit in dubium uocatur. etenim Suidas dicit quoquo uersus esse pedum octo & triginta, alij centum. quomodo Suidæ plethrũ efficit pedes mille quadringentos quadraginta quatuor: aliorum, pedum decem millia. scribit enim Suidas. πλέθρον τὸ τοῦ σαδίου ἕκτον μέρος. ὅπερ ἐστι πηχῶν ξς. ὅλον γὰρ τὸ σάδιον ἐστι τετρακοσίων. ἢ πανταχόθεν ἔχον πόδας. λη. hoc est. Plethrum, sexta stadij pars, est cubitorum sex & sexaginta. nam integrum stadium est cubitorum quadringentorum. aut quoquouersus habens pedes octo & triginta. Aliorum sententiam explicant hæc Hesychij uerba. πέλεθρον μέτρον γῆς. ὅ φασι μυρίους πόδας ἔχειν. τινὲς δὲ σαδίου ἕκτον. id est. plethrum mensura terræ, quam dicũt decem mille pedes habere. quidam uero sextam stadij partem. Alteri quidem longitudinem & latitudinem plethri, ut solent rei rusticæ scriptores, considerauerunt: alteri longitudinem tantum, ut consueuerũt geographi. Sed ex rei rusticæ scriptoribus Græcis qui extant, uidetur colligi posse totum etiam plethrũ georgicum ex centum tantũmodo pedibus constare. id quod ex sequentibus perspicuum fiet. Plethri autem dimidiũ est ἄρουρα. scribit enim Suidas. ἡ ἄρουρα πόδας ἔχει. ν. hoc est. arura pedes habet quinquaginta. κλίμα uero quod quoquo uersus pedum esse sexaginta Columella tradit, etiam in numero modorum ruris fuisse Græcis nomen uidetur indicare. Restat ut coarguam errores, quos scriptoribus aut interpretibus inscitia mensurarum attulit. Primo δοχμὴν falso interpretatur σπιθαμὴν Manuel Moschopulus in libro περὶ σχεδῶν. nam παλαιστὴν significat. Deinde in errore uersatur Omnibonus Leonicenus, qui in Xenophontis libro De uenatione παλαιστὴν uertit ulnam, quod hæc mensura sextuplo maior sit quàm illa. Tum per errorem etiam lapsi sunt hi qui δῶρον quinq; digitorum esse tradiderunt: cum quatuor tantum sit. quorum sententiam affert Robertus Senalis episcopus pius atq; doctus.

Plinius autem σπιθαμὴν recte interpretatur dodrantẽ. etenim σπιθαμὴ digitorum est duodecim, dodrans nouem unciarum, quæ item duodecim efficiunt digitos. uerba Plinij sunt in libro septimo capite 11. Super hos extrema in parte montium Pygmæi narrantur ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes non excedentes. at idem Plinius, ubi in chamæleonte nigro & in polio σπιθαμὴ legitur, non bene reddit palmum. nisi quis ea non de Dioscoride, sed de alio quodam Græco expressa dicat. uerum istius defensioni rerum natura reclamat. nam id genus herbarum caules alti tres palmos esse solent. Nec Hermolaus Barbarus apud Dioscoridem in narcisso σπιθαμὴν recte uertit semipedem: quod palmo sit longior quàm semipes. Sed

magis errat Merula qui ſuper hoc Iuuenalis ſat. XIII. de Pygmæis,

Tota cohors pede non eſt altior uno. ſic ſcribit. hæc menſura Græce σπιθαμὴ dicitur, hoc eſt dodrãtes tres. non ſatis memoria tenuit Plinij uerba. Quin etiam errore ducitur Raphael Volaterranus cum in œconomico Xenophontis πεντημιπόδιον quadrapedaneum & ſemis conuertit, & τριημιπόδιον bipedaneum & ſemis: cum πεντημιπόδιον ſignificet quinq; ſemipedes, & τριημιπόδιον tres. ſi Xenophon reliquiſſet ſcriptum πέμπτον ἡμιπόδιον & τρίτον ἡμιπόδιον, recte ita reddidiſſet Volaterranus. etenim τρίτον ἡμιτάλαντον Græcis ſignificat duo talenta & dimidium, & πέμπτον ἡμιτάλαντον quatuor talenta & dimidium. ſed τρία ἡμιτάλαντα & τριημιτάλαντον ſignificant tria ſemitalenta: & πέντε ἡμιτάλαντα atq; πεντημιτάλαντον quinq; ſemitalenta. itaq; prima loquendi conſuetudo, cuius tunc ipſi uenit in mentem, eum induxit in hunc errorem. In maiori autem errore uerſatur Lapus Florentinus. qui in Plutarchi Solone ὀργυιὰν palmam conuertit. nam palma menſura non eſt, ſed palmus, nec ὀργυιὰ Latinis ſignificat palmum, ſed paſſum. atq; ὀργυιὰ conſtat ex palmis quatuor & uiginti. Nec Laurentius Valla, cum Herodoti hiſtorias de Græcis expreſsit, πλέθρον recte uertit iugerum: nec quiſquam eorum qui eum ſequuntur. etenim cum ſtadium ſit ſex plethrorum, ut ipſe Herodotus aſſerit, erit plethrũ centum pedum, quod ſtadiũ ſit ſexcentũ. ſi igitur plethrum eſt centum pedum, ut ſanè eſt, qui poteſt eſſe iugerũ? cum id ſit pedum XXVIIIDCCC? quod ſi etiã ſola iugeri longitudo conſideranda fuerit, quoniã ea eſt pedum CCXL. plethrum ne dimidium quidem iugerum erit, quod tantũmodo centum pedes ſit longum. deinde quia plethrum milij ſeminis non plus, quàm manus capere poſſit, recipit ex Florentini ſententia, quæ eſt in ſecũdo libro γεωπονικῶν: & eiuſdem milij, ut Columella tradit libro II. cap. IX. ſextarijs ferè quatuor iugerum implent, quis non intelligit etiam georgicum plethrum iugerum eſſe non poſſe? Sed opponat mihi quiſpiam poetas Latinos, qui πλέθρον reddere ſolent iugerum. Homerus lib. XI. Odyſſeæ ſcribit de Tityo.

καὶ τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὃδ᾽ ἐπ᾽ ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.

Id Virgilius in ſexto Æneidos ſic conuertit.

Nec non & Tityon terræ omnipotentis alumnum
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur.

Nec ab eo diſsidet Tibullus lib. I. ele. III. nec Propertius lib. III. ad amicam iratã: nec Ouidius lib. quarto metamorphoſeon, ut omittam Lucretium & cæteros. Tibulli uerſus ſunt.

Porrectusq; nouem Tityus per iugera terræ,

Aſsiduas atro uiſcere paſcit aues.

Propertij,

Num tribus infernum cuſtodit faucibus antrum
Cerberus, an Tityo iugera pauca nouem.

Ouidij,

Viſcera præbebat Tityus lanianda: nouemqꝫ
Iugeribus diſtractus erat.

Verum his teſtibus nemo me conuincet. nam poetis, ut ego arbiſtror, licuit in locũ plethri ſubſtituere iugerũ, etiamſi eadem ſpacia non ſint: his qui uel hiſtoriam, uel loci deſcriptionem, uel rei ruſticæ ſcriptorum præcepta ad uerbum de Græcis exprimunt, non licet. etenim imitator aliud ſcribendi ius habet, aliud interpres. illi nihil neceſſe eſt ſemper dicere idem, quod is dicit quem ſolet imitari. huic de ſententia ſcriptoris, quem uertit, diſcedere non licet: ut non neceſſe habeat uerbum è uerbo exprimere. aliud deniqꝫ ius habet qui fabulas fingit, aliud qui res ipſas perſequitur. alteri quodãmodo licet dicere mendacium, ab altero exigitur ueritas. Cum igitur poetæ & imitati ſint Homerum & fabulas confecerint, eam habuerunt exaggerandi licentiam, cæteri non habent. Poſtremo μίλιον, ut Hero ſcribit, eſt ſtadiorũ octo. cum quo conſentit Plinius. tradit enim ſtadium CXXV. paſſus efficere. is uero numerus octies multiplicatus mille paſſus efficit, quã menſuram milliare uocãt Latini. quare Suidæ, ſiue eius ſcriptoris quem ſequitur, uerba ſibi conſentanea non ſunt. ἑπτὰ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον ἕν. καὶ τὰ δέκα μίλια ἔχουσι στάδια. π. τὸ δὲ στάδιον ἔχει πόδας. χ. τὸ δὲ μίλιον πόδας. δω. id eſt. ſtadia ſeptem & dimidium faciũt milliarium unum. & decem milliaria habent ſtadia octoginta. ſtadium uero habet pedes DC. milliarium IIIIDCCC. primum enim falſum eſt, alterum uerum: ut etiam cætera, modo Græcos pedes intelligas.

Abſolui menſuras Græcas, uenio nunc ad Latinas. quæ item magnam partem ex membris humanis ſunt nominatę. ſunt uero digitus, uncia, palmus, pes, palmipes, cubitum, gradus, paſſus, milliariũ. Atqꝫ iterum digitus minima menſura eſt. uncia uero eſt digiti unius & tertiæ digiti partis: palmus, quatuor digitorum, unciarum autem trium: pes, quatuor palmorum: palmipes, quinqꝫ palmorum: cubitum, pedis unius & dimidij: gradus, pedum duorum & dimidij: paſſus, pedum quinqꝫ: milliarium, paſſuum mille, pedum uero quinqꝫ millium.

Primo autem digitum Latini, ut etiam Græci, intelligunt latum ſiue trãſuerſum. quod modo planiſsime explicant, modo non explicãt. Plauti hæc uerba quæ ſunt in Aul. id aperte indicant.

Si hercle tu ex iſthoc loco
Digitum tranſuerſum, aut unguem latum exceſſeris,
Aut ſi reſpexis, donicum ego te iuſſero.

Et hæc Ciceronis uerba, quæ sunt in secundo Academicarum quæstionum. Habeo enim regulam, ut talia uisa uera iudicem, qualia falsa esse non possunt. ab hac mihi non licet transuersum, ut aiunt, digitum discedere. Idem libro sexto in Verrem non explicauit. Pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent, quę in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deijcere: neq; ab argento digitum discedere. Item Plinius lib. VIII. cap. XXI. Eadem & basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia XII. non amplius digitorum magnitudine.

Ex digito fit digitalis, quo utitur idem Plinius lib XXII. cap. XX. Et anchusæ radix in usu est digitali crassitudine. Digitus præterea, ut Frõtinus de aquæ ductibus scribit, aut est quadratus, aut rotundus. quadratus in longitudine & latitudine est æqualis, tribus quartis decimis rotũdo maior. rotundus tribus quartis decimis suis quadrato minor, quia anguli deteruntur. Vnciam uero esse digiti unius & tertiæ digiti partis ex Frontino de limitibus percipitur. ait enim. palmus habet digitos IIII. uncias III. idem de aquæ ductibus. est autem digitus sexadecima pars pedis: uncia uero duodecima. Vnciam sic usurpat Plinius lib. XXXIII. cap. VIII. ubi de coticulis lapidibus scribit. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudine, binasq; latitudine nõ excedentes. Hinc fit uncialis, quo utitur D. Hieronymus in prologo in Iobum. Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis auro argentoq; descriptos: uel uncialibus, ut uulgo aiunt, literis onera magis exarata quàm codices. Similiter à sescuncia, quod uerbum unciam & dimidiam significat, sescuncialis deducitur. quod ponit Plinius lib. XIII. cap. XV. cum de cedrina Tiberij principis mẽsa scribit. tota uero, inquit, crassitudine sescunciali. id est unciæ unius & dimidiæ. Vnciæ autem pedis, ut etiã unciæ assis, quarta pars est sicilicus. quo pro mensura utitur Plinius lib. XIII. cap. XV. cum item loquitur de cedrina Tiberij principis mensa. quam dicit quatuor pedes sextante & sicilico excedere. Et ibidem de cedrina Nomij Tiberij principis liberti mensa. tribus, inquit, sicilicis infra quatuor pedes, totidemq; infra semipedem crassitudinis. itaq; tres sicilicos dixit tres pedalis unciæ partes. nã uncia pedis, ut assis uncia, potest diuidi in duas semuncias, in tres binas sextulas, in IIII. sicilicos, in sex sextulas, in duodecim dimidias sextulas, in quatuor & uiginti scripula. Sed ut hę partes uncię scriptoribus non oẽs sint in usu, sicuti sicilicus est Plinio: cum tamẽ res postulat sic Romano more loqui possumus. At Seuerinus Boetius Græco, & qui dẽ geometrico, unciã minutissime diuidit. Veteres igitur, inquit, geometricę artis indagatores subtilissimi maximeq; Pythagorici cum omnia certis mensurarum diuidentes rationibus ad ea, quæ natura renueret diuidi & secari, usq; peruenerunt: ingenio præsignante ea quæ naturaliter erant indiuisibilia, positis notis nominibus, æque datis dispar

tiere

tiere. Cuius uero agros per actus, per perticas, per passus, per gradus, per cubitos, per pedes, per semipedes, per palmos dispertiti essent, nō habentes palmum per quod diuiderent, id quod palmo esset minus, digito autem maius, unciam uocare maluerunt. in secundo uero loco digitum subscripserunt: in tertio, staterem: in quarto, quadrantem: in quinto, drachmam: in sexto, scripulū: in septimo, obolum: in octauo, semiobolum: in nono, siliquam: in decimo, punctum: in undecimo, minutum: in duodecimo momentum nominando posuerunt. hæc ille. Itaq; palmus distribuitur in uncias quidem tres, in digitos uero quatuor. at uncia rursus diuiditur æqualiter in duas partes, quas Græci σατῆρας, Latini semuncias nominant: in quatuor quartas, quas ijdem δίδραχμας, Boetius quadrantes uocat. quod proprie esset dictum, si liceret unciam, tanquam assem, in minores uncias duodecim diuidere: ut licet pedem, iugerum, horam, hæreditatem. sed nō uidetur licere, quod quarta unciæ pars apud Latinos sit sicilicus. deinde uncia diuiditur in octo octauas, quas Græci δραχμὰς appellāt. Hanc drachmam ijdem Græci partiuntur in tria scripula, γράμματα ipsi nuncupant: scripulū uero, in duos obolos: obolum, in duos semiobolos: obolum rursus in tres siliquas, quas κεράτια uocant: siliquam uero, ut uidetur, in duo puncta, quæ κέντρα dicunt: punctum, in duo minuta, quæ λεπτὰ: minutum, in duo momenta, quæ στιγμὰς. Vncia igitur hac geometrica ratione diuiditur in semuncias duas: in sicilicos, IIII. in drachmas VIII. in scripula, XXIIII. in obolos, XLVIII: in semiobolos, XCVI in siliquas, CXLIIII. in puncta, CCLXXXVIII. in minuta, DLXXVI. in momenta, MCLII, quas minutas unciæ pedalis partes geometræ in animo ac memoria distributas & comprehensas habere, oculis cernere non possunt: nedum radio diuidere. Nec tamen ignoro Diodorum obolum, ut pondus, in sex æreola, æreolum rursus in septem minuta partiri. qua ratione uncia complectitur CCLXXXVIII. æreola, quæ respondent istis punctis. minutorum uero MMXVI. quæ non modo minutis Boetij, sed etiam momentis sunt minora. Palmus autem quatuor digitorum est. etenim præter Frontinum, cuius uerba supra citaui, Vitruuius lib. III. de architectura scriptum reliquit. E cubito enim cum dempti sunt palmi duo relinquitur pes quatuor palmorū. palmus autem habet quatuor digitos, ita efficitur uti habeat pes sedecim digitos, & totidem asses æreos denarius. Vsurpat hanc mensuram Plinius lib. XVII. cap. X. ubi de satione baccarum lauri loquitur. In sulco repastinato palmi altitudine uicenæ ferè aceruatim mense Martio. Ex eo formatur palmarius, id est palmi mensura. quo utitur Columella lib. XI. Per spacia palmaria modicis seruntur cauis. Et lib. XII. Spicæ ulpici inter palmaria spacia deponendæ sunt. At pes est quatuor palmorū, unciarū duodecim, digitorum sedecim. quod partim ex Vitruuij uerbis

bis iam citatis intelligitur: partim ex his Columellæ, quæ sunt in primo quinti libri capite. Modus omnis areę pedali mensura comprehenditur, quæ digitorũ est sedecim. Sed planius hæc omnia explicat Frontinus. Pes, inquit, habet palmos quatuor: uncias, duodecim: digitos, sedecim. utitur sic pede Cicero ad Atticum. Pedem in Italia uideo nullum esse qui non in istius potestate sit. sæpius uero Plinius & Cato. Hinc fit pedalis. quomodo scribit Plinius lib. XVII. cap. XI. interuallo pedali: Columella, ut supra citaui, pedali mensura. Hinc etiam formatur pedaneus, idem significans quod pedalis. Columella lib. V. Et ideo in maritandis arboribus nemo minorẽ pedanea scrobem uitibus comparat. Ex pede quoq; componitur semipes. quo usus est Cato. cuius uerba sunt apud Plinium in lib. XVII. cap. XI. Si neq; eæ sunt, sarmentis ita ut in altitudinem semipedem trahantur. A quo deriuatur semipedalis. quod ponit Columella lib. XII. cap. L. asserculos inter se distantes semipedalibus spacijs supra solum ponito. Ex eodẽ conficitur sesquipes, qui est pedis unius & dimidij, hoc est cubiti mensura. quod ponit Persius satyra prima,

nugaris, cum tibi Calue

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet. Ex eo fit sesquipedalis. sic Cæsar sesquipedalia tigna dicit, id est crassa pedem & semipedem. Et Horatius in arte poetica

Proijcit ampullas & sesquipedalia uerba.

Vtitur etiam eo Columella lib. IX. cap. XV. Duobus ferramẽtis ad hunc usum opus est, sesquipedali uel paulo amplius mensura factis. Et si uero bipes significat eum cui duo sunt pedes, tamen quod ex eo formatur bipedalis declarat etiam rem cui est longitudo uel latitudo uel altitudo duorum pedum. hoc uero usurpat Vitruuius lib. VII. cap. IIII. tegulas enim bipedales dicit. Et Tranquillus in Augusto. Postea nihil sanè præterquam adolescentulum Lucium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet. quod erat bipedali minor, librarum XVII. ac uocis immensæ. Pes autem triplex est, porrectus, contractus, quadratus. in pede porrecto, ut Iulius Frontinus scribit, sunt duo semipedes: in contracto, quatuor: in quadrato, octo. eorum uero unusquisq; ex re ipsa nomen inuenit. etenim porrectus est mensura longa pedem: contractus, longa & lata semipedem: quadratus, longa & lata pedem. itaque contractus fit ex duobus pedibus porrectis, quorum dimidia pars in longum ducitur, dimidia in latum reflectitur: quadratus uero ex quatuor pedibus porrectis, tanquam lineis. quorum duo in longum, duo in latum ducuntur. Ex quibus intelligimus pedem contractum reuera esse semipedem quadratum. Quoniam uero pes, tanquã as, in duodecim distribuitur uncias, scriptores ut his ipsis utuntur, ita etiã reliquis eius partibus, in quas non secus ac idem as diuiditur. itaque duas id

genus

genus uncias sextantem nominant. ut Plinius lib. XIII. cap. XV. cum scribit de mẽsis cedrinis. Qua in re non omittendum uidetur, Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem: tota uero crassitudine sescunciali, operimento conchilij laminæ per mediũ uestitam fuisse. Tres autem uncias quadrantem uocat Gellius lib. IX. cap. IIII. Pygmęos quoq; haud longe ab ijs nasci. quorum qui longissimi sunt non longiores esse quàm pedes duos & quadrantem. ab hoc deducitur quadrãtalis. quod usurpat Plinius ibidem. Magnitudo amplissima adhuc fuit unius cõmissæ ex orbibus dimidiatis duobus à rege Mauritaniæ Ptolemæo quatuor pedum & semipedis per medium ambitum crassitudine quadrantali. maiusq; miraculum in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. crassitudinem igitur quadrantalem dixit eam quæ erat trium pedis unciarum. Quadrãs autem pedis & palmus eadem mensura sunt. sed in hoc reputamus digitos, in illo uncias. Deinde quatuor uncias trientẽ nuncupant. à quo deriuatur trientalis. quod uerbum ponit Plinius lib. XXVII. cap. V. Asplenum sunt qui Hemionium uocãt folijs trientalibus multis. hoc est quatuor pedis unciarum. Tum quincuncẽ appellant uncias quinq;. ex quo fit quincuncialis. quo etiam utitur Plinius lib. XXVII. cap. XI. Inter om̃es herbas lithospermo nihil est mirabilius. aliqui ægonychon uocant, alij diospyron, alij heracleon. herba quincuncialis ferè. id est quinq; pedis unciarum. At sex uncias ueterum scriptorũ quidam nominant semissem, quidam semipedem. semissem quidẽ Vitruuius lib. V. cap. I. Columnæ altitudinibus perpetuis cum capitulis pedũ quinquaginta, crassitudinibus quinũ. habentes post se parastatas altas pedes XX. latas pedes duos semissem, crassas pedẽ I. semissem. Et Columella lib. III. Ab ipso arboris crure pedale spaciũ intermittito. deinde sulcũ in quatuor pedes longũ: in tres altũ: in dupondiũ semissem latũ cum feceris, patiere minime duobus mensibus eum tempestatibus uerberari. dupondium enim & semissem dixit pedes duos & dimidium. Semipedem uero nominat Cato, cuius uerba quæ supra citaui, affert Plinius. Et idem Plinius lib. XIII. cap. XV. item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemq; infra semipedem crassitudinis. Quanquã uero recte septem pedis unciæ septunx & undecim deunx dici possunt, tamen nullum scriptorẽ hactenus inueni, qui his uocabulis sic usus fuisset. Bessem autem uocãt uncias octo. quod ponit Sex. Festus Pompeius lib. XVIII Qua consuetudine hodieq; utimur, cum lignum bes alterum dicimus. id est pedem & bessem latitudinis habens. à quo deducitur bessalis. quod uerbum usurpat Vitruuius lib. VII. cap. IIII. deinde tegulæ bipedales ex una parte supra marginem canalis imponantur: ex altera parte bessalibus laterculis pilæ substruantur. Postea dodrantem nouem

uncias

uncias appellant. ut Columella lib. IIII. Auarius quidam dupondio & dodrante altum sulcum, latum pedum quinq; faciunt. Nec uero Plinius cum scribit Pygmæos longitudine ternos dodrantes non excedere dissidet à Gellio. nam tres dodrantes efficiunt pedes duos & quadrantem. Postremo dextantem uocant uncias decem. ut Vitruuius libro tertio cap. III. Crassitudines autem eorum graduum ita finiendas censeo, ut neq; crassiores dextante, neq; tenuiores dodrante sint collocatæ. sic enim durus non erit ascensus. Quin etiam, quia pes ut as se habet, dupondio pro duobus pedibus, ut ex his, quæ dixi, perspicuũ est, scriptores utuntur. Paucis nunc uerbis dicam de more & consuetudine Romæ seruata. de qua sic scribit Horatius lib. I. serm. sat. VIII.

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, hæredes monumentum ne sequeretur.

Solebat enim, ut Porphyrio interpretatur, priuatis inscribi monumentis, quot pedes in fronte, quot in agro haberent: item singularibus literis notari H. M. H. N. S. uidelicet ne reliquiæ aliorum mortuorum inferrentur. In fronte autem, ut Acron explanat, est in latitudine: in agro, in longitudine. Sed ut aliorum cipporũ pars lata fuerit in fronte, longa in agro, huius certe Horatiani pars longa est in fronte, lata in agro. nam illius pedes mille sunt, huius trecenti. literæ uero hæc significant. HOC MONVMENTVM HAEREDES NON SEQVITVR. Perinde autem ut libra principale quoddam pondus uidetur esse, & sextarius princeps quædam alterius generis mensura, ita huius pes. etenim ex libra multiplicata perficiũtur pondera maiora: ex distributa in partes, minora. similiter ex sextario uel pede multiplicato, maiores mẽsuræ: ex distributo in partes, minores. At palmipes ex palmo & pede componitur. ex quo fit palmipedalis. id est cui mensura palmi & pedis, hoc est digitorum uiginti. quo utitur Columella lib. III. cap. XIX sic enim scribit de malleolo. nam in cliuosis, ubi terra decurrit, potest palmipedalis deponi. Cubitum autem, quod etiam cubitus dicitur, à Græco fluxit. etenim ἀγκῶνα Hippocrates appellat κύβιτον. scribit enim Galenus in explanatione difficiliũ uerborum Hippocratis. κύβιτον τὸν ὠλέκρανον, ὅπερ καὶ ἀγκῶν. διοσκουρίδης δὲ τὸν κόνδυλον τοῦ βραχίονος οὕτως ὀνομάζει φησί. id uero habere pedem unum & dimidium, siue palmos sex, quod idem est, ex his Vitruuij uerbis, quæ etiam supra cõmemorauimus, intelligitur. E cubito enim cum dempti sunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Cubitum igitur & sesquipes idem sunt. Vtitur hoc Cicero lib. II. de Legibus. nam super terræ tumulum nolunt quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiorem. Et in epistolis ad Atticum. Biennium præterijt cum ille καλλιππίδης assiduo cursu cubitum nullum processerit. Vnde etiam Suetonius in Tiberio scribit, ut uulgo iam per iocum Callipides uocaretur

retur. quem cursitare ac ne cubiti quidem mensuram progredi prouer bio Græco notatum est. Ex eo formatur cubitalis. quod usurpat idem Suetonius in Galba. Simulacrum æneum deæ cubitali maius.

At gradum esse duorum pedum et dimidij declarat Boetius his uer bis. Decempeda pedes x. colligit: passus, v. gradus, IIS. Gradum uero Græci βῆμα nominant. Vt autem uerum sit, quod scribit Boetius, gra dum efficere pedes duos & dimidium, tamen nullum scriptorem his duobus uocabulis pro mensura usum inuenio. Nec enim apud Cice ronem gradus, nec apud Xenophontem βῆμα mensura est, sed utrun que progressum quendam significat. Verba Ciceronis sunt in lib. III. de finibus. Vt enim obscuratur & offunditur luce solis lumẽ lucernæ: & ut interit magnitudine maris Aegei stilla muriæ: & ut in diuitijs Crœsi terunčij accesio: & gradus unus in ea uia, quæ est hinc in Indi am: sic cum sit is bonorum finis, quem Stoici dicũt, omnis ista rerum in corpore harum æstimatio splendore uirtutis & magnitudine obscu retur & obruatur atque intereat necesse est. Xenophontis uero uerba sunt in lib. IIII. de Cyri ascensu ad Babylonẽ. ἔνθα δὴ καὶ καλλίμαχος μηχανᾶται περιέχειν ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὑφ᾽ ᾧ ἦν αὐτὸς δύο ἢ τρία βήματα. id est. Vbi sanè Callimachus excogitat rationem ultra procurrẽdi: ab arbore enim, sub qua erat ipse, faciebat gradus duos aut tres.

Sequitur passus. qui ex pasis, hoc est diductis manibus, nomẽ hoc duxit. eum quinque pedum esse Columella lib. v. cap. I. scribit. Passus, inquit, pedes habet quinque. idem sentit Seuerinus Boetius. utũtur hac mensura sæpe geographi & interdum Cicero: ut lib. I. de legibus. Et qui me ex nostris pene conuellit hortulis, deduxitque in Academiã per pauculis pasibus. Postremo est milliare. quod ex mille pasibus, è quibus constat, nomen inuenit. hoc usurpat Cicero in epistolis ad Atticum. Accepi literas tuas ad quintum milliare. Idem dicitur mil liarium. quod etiam ponit Cicero in libro De claris oratoribus. Cum plebes prope ripam Anienis ad III. milliarium consedisset. Sed idem Cicero maluit dicere mille passus. uerbi causa pro Sestio. Edixitque ut ab urbe abesset mille passus. Ciceronem autem in hoc sequuntur geo graphi. Quia uero milliaria quondã lapidibus signabantur, legimus ad secundum, ad tertium, ad quartũ lapidem. quomodo ueteres etiam dixisse ad tertium cippum Valerius Probus autor est. nam cippus & lapidem terminalem & terminum significat.

Sed cum breues mẽsuræ tam Græcæ quàm Latinæ ex membris hu manis fuerunt nominatæ, nunc considerabimus utrum æquales sint nec ne: & si fuerint inæquales utrum Græcæ an Romanæ sint longio res. Plinius scribit lib. II. cap. XXII. Stadium CXXV. nostros efficit passus, hoc est pedes DCXXV. Et Columella lib. v. cap. I. Stadium de inde habet passus CXXV. id est pedes DCXXV. quæ summa octies mul tiplicata

tiplicata efficit mille passus. sic ueniunt. V̄. pedum. Quoniam uero stadium, ut dixi Græcis C. est passuū, & DC. pedum, satis intelligimus mensuras Græcas & Latinas esse inæquales: atque passum Græcum, quem ὀργυιὰν uocant, passu Romano, & pedem Græcum pede Romano esse longiorem. etenim passus Græcus habet pedes, Romanos sex & quartā pedis partem: passus uero Romanus tantum quinqꝫ pedes Romanos. passus igitur Græcus pede uno & quarta pedis parte longior est quàm Romanus. Pes autem Græcus habet pedem unum Romanum & eius semunciam. semuncia igitur quàm Romanus est longior. Quod discrimen inter pedem Romanum & Græcum aliquo modo licet uidere Romæ: ut etiā id animaduertit B. Marlianus. quanquam uir ille doctus, qui uetusta urbis monimenta diligenter scrutatus est: nescit ex duobus, quos in mediū affert, breuiorem esse Romanum: Græcum, longiorem. Pes Romanus in saxo uel in marmore incisus reperitur Romæ cum aliјs quibusdam in locis, tum in hortis Angeli Colocij. Græcus uero quantus sit percipi potest ex columna quæ est in æde duodecim apostolorū. ea autem est in Vaticano prope obeliscū. in suprema enim parte eius columnę, quę, ut mihi uidetur, quondam ex Græcia fuit translata Romam, quod etiam indicat Græca hæc inscriptio. ποδῶν. θ. id est pedum nouem. cuius columnæ longitudinē si in nouem partes distribueris, quæcꝫ efficiet Gręci pedis mensuram.

Pes Romanus in XVI digitos diuisus.

Pes Romanus in XII uncias diuisus.

Pes Græcus in XVI digitos diuisus.

Itaq; cum pes Græcus ſemuncia,id eſt quarta & uiceſima parte longior ſit quàm Romanus, ſequitur ut etiam cubitum Græcum tribus quartis unciæ partibus longius exiſtat quàm cubitum Romanum. ſimiliter ut palmus Græcus quarta ſemũciæ parte,quam Boetius drachmam nominat, longior extet quam palmus Romanus. pari modo ut digitus Græcus decima ſexta ſemunciæ parte, quam Boetius ſeſquiobolum diceret, longior ſit quàm digitus Romanus. Architecti autem Romani uſurpant digitum, palmum, pedem. quod iterum ex Vitruuio percipitur. Et Cato De re ruſtica cap. XVIII. ſcribit. Torcularium ſi ædificare uoles quadrarĳs uaſis, uti contractiora fiant, ad hunc modum uaſa componito. arbores craſſas pedes duos, altas pedes nouem cum cardinibus. foramina longa pedes tres ſemiſſem. & excalpta digitos ſex. Quanquam uero Cato eſt rei ruſticæ ſcriptor, tamen torcularĳ eiusq; uaſorum fabrica ad architectos pertinet.

Geographi autẽ utuntur paſſu & milliari. quod ex Pomponio Mela, & Caio Plinio ſecundo perſpicuum eſt. At rei ruſticæ ſcriptoribus in uſu ſunt pes, paſſus, actus, clima, uerſus, actus quadratus, iugerum. quod liquet ex Catone, Varrone, Columella, Palladio. De pede & paſſu iam ante dixi, nunc reliquorum modum exponam.

Itaq; actus minimus eſt pedum CCCCLXXX. etenim longus pedes CXX. latus IIII. ſcribit enim Columella. Actus minimus, ut ait M. Varro, latitudinis pedes quatuor, longitudinis habet pedes CXX.

At clima eſt IIIDC, pedũ. nam longum pedes LX. & latum totidem. idem enim Columella inquit. Clima quoquouerſus pedum eſt LX.

Verſus uero eſt pedum X̄. longus enim C. pedes, & latus totidem, de quo Varro in primo libro De re ruſtica. Verſum dicunt C. pedes quoquo uerſus quadratos. Actus aũt quadratus eſt pedũ XIIIICCCC nã latus æque ac longus pedes CXX. de quo idẽ Varro Actus quadratus, q̃ et latus pedes CXX. & longus totidẽ. is modus & mina Latine appellat̃. de eodẽ Plinius lib. XVIII. cap. III. Actus in quo boues agerent̃, cum aratur uno impetu iuſto. hic erat CXX. pedũ: duplicatusq; in longitudinem iugerũ faciebat. Ergo iugerum eſt pedũ XXVIIIDCCC. longum enim CCXL. latum CXX. etenim Varro ait. Iugerum quod quadratos duos actus habeat. Et Columella. Duo actus iugerum efficiũt longitudine pedum CCXL. latitudine pedum CXX. Quæ utræq; ſummæ inter ſe multiplicatæ quadratorum faciunt pedum XXVIIIDCCC. Ac uero etiã Fabius Quintilianus lib. I. Iugeri menſurã ducẽtos & quadraginta longitudinis pedes eſſe, dimidioq; in latitudine patêre, nõ ferè quiſq; eſt qui ignoret. Iugerum aũt, ut Plinius aſſerit, uocabat̃ quod uno iugo boũ in die exarari poſſet. Etenim Varro ante Pliniũ ſcripſit, Iugerũ uocant quod iuncti boues uno die exarare poſsint. Diuiditur autẽ iugerũ, tanq; as Librave, in ſcripula CCLXXXVIII. nã iugeri pars

minima

minima, ut Varro, dicitur ſcripulũ, id eſt decem pedes in longitudine & latitudine quadrati. qui ſunt pedes C. Vt uero Columella tradit iugeri minima pars eſt dimidium ſcripulum, hoc eſt pedes L. at duo ſcripula ſunt pedes CC. ſextula, CCCC. ſicilicus, DC. ſemuncia, ĪCC. uncia IICCCC. ſextans, IIIIDCCC. quadrans, VIICC: triens, IXDC. quincunx, XII. ſemis XIIIICCCC. ſeptunx, XVIDCCC. bes, XIXCC. dodrans, XXIDC. dextans, XXIIII. deunx, XXVICCCC. iugerum tandem XXVIIIDCCC. Dimidium certe iugerum Plinius lib. XVIII, cap. XIX. dixit ſemiſſem: & integrum, aſſem. Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerũ uno die: iterari ſeſquijugerum, ſi ſit facultas ſoli: ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem. quando & animalium labori natura leges ſtatuit. Quo ſanè modo Liuius ſeptunces dixit ſeptem iugeri partes: dodrantem, nouem: quadrantem, tres. ſcribit enim libro quinto ab urbe condita. Terna iugera & ſeptunces uiritim diuiſerunt. Et libro octauo. Latinus ager & Falernus, qui populi Campani fuerat, uſq; ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiduntur: bina in Latio iugera, ita ut dodrantem ex Priuernati complerent data: terna in falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis.

Quia hic etiam duas partes è diuiſione tripartita abſolui, mihi neceſſe eſt reſtare tertiam. itaque qui digitum ex quatuor granis ordei, quorum conſideres latitudinem, non longitudinem, conſtare dicunt, hi non aduertunt grano granum multo latius eſſe: nec primo digitum ſic eſſe conſtitutum, ſed artificioſum in tot grana fuiſſe diuiſum. quod inter multa grana ſine controuerſia inueniantur quatuor, quæ digiti latitudinem ſua latitudine exæquare poſsint. Quod etiam ad digitum pertinet Iulius Capitolinus Cordi uerba, ut mihi uidetur, non intellexit. ſcribit enim in Maximinis duobus de patre. Erat præterea, ut refert Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes digito uideretur egreſſus. Poſtea ſcribit. Nam cum eſſet Maximinus pedum, ut diximus, octo & prope ſemis. Cordus enim, ni etiam illum improprie locutum putemus, latum digitum intellexit: ipſe uero Capitolinus accipit longum, & quidem maximum, qui circiter ſex digitos latos longus eſt. atque hi certe minus duobus digitis ſemipedem efficiunt.

Vt autem Galli, quod Budæus tradit, ſuum pedem diſtribuant in duodecim pollices non aliter ac Romani ſuum partiuntur in duodecim uncias: utq; pollicis latitudo non multum ab uncia differat, nemo tamen ueterum ſcriptorum unciam nominari pollicem memoriæ prodidit. ſed eadem menſura non eſt. nam pollex tametſi aliquanto latior ſit q̃ alius digitus, tamẽ tres pollices ſuæ cuiuſq; manus nondum effi ciunt palmũ. uncia igit̃ latior eſt pollice. hoc utitur Cato De re ruſtica capite decimonono. Lingulam cum facies de medio prælo collibrato,

ut inter arbores bene conueniat digitum pollicem laxamenti facito. Et Plinius lib. XV. cap. XXIIII. ubi loquitur de siliquis. Digitorum hominis longitudo illis & interim falcata, pollicari latitudine. Hoc in loco Plinius digitos, non transuersos, intelligit. quod res ipsa demonstrat, ac uero etiam eius uerba. At cubiti mensura & ulnæ, quam Græci ὠλένην appellant, est eadẽ. ijsdem enim nominibus idem membrum appellatur. namq; scribit Pollux. τὴν δὲ πῆχυν καὶ ὠλένην καλοῦσιν. hoc est. Cubitum uero & ulnam nominant. Vlnam autem uocat Virgilius in egloga tertia.

Dic quibus in terris & eris mihi magnus Apollo
Tres pateat cæli spacium non amplius ulnas.

Quocirca errat Seruius cum inquit. Vlna spacium est in quantum utraq; extenditur manus. dicta ulna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν. id est à brachijs. hinc λευκώλενος ἥρη dicitur. licet Suetonius unum cubitum esse uelit tantũmodo. hæc ille. Et recte quidẽ sentit Suetonius. nam utriusq; manus extensionem Græci ὀργυιὰν Latini passum uocant, non ulnam. etsi ulna interdum uidetur significare totum membrum, brachium scilicet, ac cubitum, manumq;. ut cum Ouidius in VIII. metamorphoseon canit de quercu.

Sæpe etiam manibus nexis ex ordine, trunci
Circumiere modum: mensuraq; roboris ulnas
Quinq; ter implebat.

Et cum Plinius scribit lib. XVI. cap. XL. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Attamen ulna in neutro loco declarat passum. cuius ne dimidia quidem pars est. etenim passus ex duabus eiusmodi ulnis & latitudine pectoris constat. Errat etiam Nicolaus Perotus qui cubitum duorum palmorum esse tradit. quanquam recte sentit cubitum ulnam dici. Nec minus in errore uersantur qui passum putant significare gradum. quos Romulus Amasæus uir doctus & in primis facundus secutus in Xenophonte βῆμα passum interpretatur. Atq; ita se habent mensuræ Romanæ. sequuntur iam externæ. quæ partim sunt Græcis literis celebratæ, ut cubitum regium, parasanga, schœnos: partim Hebraicis. sed de illis primo dicam. Regium cubitum Persarũ tribus digitis maius esse quàm iustum cubitum Herodotus in primo libro, qui inscribitur Clio literis mandauit. ὁ δὲ βασιλήϊος, inquit, πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πήχεως μείζων τρισὶ δακτύλοισι. hoc est. Regium uero cubitum tribus digitis maius est quàm mediocre. Est igitur digitorum septem & uiginti. Illius cubiti cum Gellio uenisset in mentem scripsit lib. tertio capite decimo. Præter hæc modum esse dicit summũ adolescendi humani corporis septem pedes. quod magis esse uerum arbitror, quàm quod Herodotus homo fabulator in primo historiarum inuentum esse sub ter-

ra

ra scripsit Orestis corpus cubita longitudinis habẽs septem. quæ faciunt pedes XII. & quadrantem. Septem enim regia cubita efficiunt undecim pedes, & tredecim digitos. tot autem digiti semipedem & quadrantem ac digitum unum. quem non adnumerauit Gellius, ut etiam cæteri scriptores interdum numeros minutos non solent percensere. Etsi uero Herodotus in eodem libro explicat mensuram regij cubiti, tamẽ faber ærarius Tegeates, pace Gellij dixerim, mediocre cubitum, quale erat Græcum, intellexit: non regium, quod erat Persicum & fabro ignotum. Parasanga autem etiam mensura est Persica. schœnos uero Ægyptia. illa quidem est triginta stadiorum: hæc, sexaginta. Verum parasangam Persicam mensuram esse & triginta stadiorũ Herodotus tradit in libro sexto, qui inscribitur Erato his uerbis. καὶ τὰς χώρας σφέων μετρήσας κατὰ παρασάγγας, τοὺς καλέουσι οἱ πέρσαι τὰ τριάκοντα στάδια. id est. Regiones ipsorum parasangis, quas uocant Persę triginta stadia, dimensus. Idem intelligitur ex his Xenophontis uerbis, quæ sunt in libro quinto De Cyri ascensu ad Babylonem. πλῆθος τῆς καταβάσεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἐν βαβυλῶνι μάχης ἄχρι εἰς κοτύωρα σταθμοὶ ἑκατὸν εἴκοσι δύο, παρασάγγαι ἑξακόσιοι εἴκοσι, στάδιοι μύριοι ὀκτακισχίλιοι ἑξακόσιοι, χρόνου πλῆθος ὀκτὼ μῆνες. hoc est. In illo itinere quod fecimus cum rursus descenderemus de prælio, ad Babylonem facto, usq; ad Cotyora centies uicies bis posuimus castra, fuitq; longum parasangas sexcentas uiginti: stadiorum decem & octo millia atq; sexcenta: ac in eo menses octo consumpsimus. Quia enim si dixerimus tricies sexcentas uiginti parasangas, fiunt stadiorum decem millia atq; sexcenta, parasanga est stadiorum triginta. Idem deniq; percipitur ex eiusdem Xenophontis uerbis quæ sunt in fine libri septimi. ἀριθμὸς συμπάσης τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πεντήκοντα, στάδια τρισμύρια τετρακισχίλια πεντακόσια, χρόνου πλῆθος ἐνιαυτὸς, τρεῖς μῆνες. id est. In toto itinere quod fecimus cum ascenderemus ad Babylonem & rursus descenderemus, ducenties quindecies posuimus castra. fuitq; parasangarum mille centum quinquaginta: stadiorum quater & tricies millium ac quingentorum. Rursus quoniã si multiplicaueris parasangas cum stadijs, tricies mille centum quinquaginta parasangæ fiunt stadiorum quater & tricies millia atq; quingenta, sequitur parasangam esse stadiorum triginta. Sępius autem parasanga utitur Xenophon. At Herodotus in secundo libro, qui inscribitur Euterpe, declarat schœnon esse Ægyptiam mensuram & stadiorum sexaginta. ὅσοι μὲν γὰρ, inquit, γεωπεῖναί εἰσι ἀνθρώπων, ὀργυιῆσι μεμετρήκασι τὴν χώρην. ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι. οἱ δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι. οἱ δὲ ἄφθονον λίην, σχοίνοισι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριάκοντα στάδια. ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος, μέτρον

μέτρον τῶν αἰγυπτίων, ἑξήκοντα στάδια. hoc est. Qui homines terræ inopes sunt, quod exiguam possideant, passibus dimetiuntur: qui minus inopes, stadijs: quibus terra multa est, parasangis: quib. copiosa, schœnis. constat autem parasanga ex triginta stadijs: schœnos, quæ mensura est Ægyptia, ex sexaginta. Hermogenes etiam scribit. παρασάγγης ἐθνικόν ἐστι καὶ περσικὸν μέτρον, οἱ τριάκοντα στάδιοι. σχοῖνος δὲ αἰγύπτιον, οἱ ἑξήκοντα στάδιοι. qđ est. Parasanga gẽtilis est & Persica itineris mensura, triginta scilicet stadiorũ: schœnos uero Ægyptia, sexaginta. Tanta autem mensura cur Ægyptijs dicta sit funiculus declarare uideri potest D. Hieronymus in commentarijs in Ioelem prophetam. In Nilo, inquit, flumine, siue in riuis eius solent naues funibus trahere certa habentes spacia, quæ appellant funiculos: ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Restat hic etiam tertia pars. Strabo lib. XI. ait: τὴν δὲ παρασάγγην τὴν περσικὸν οἱ μὲν ἑξήκοντα σταδίων φασίν. οἱ δὲ τριάκοντα. id est. Parasangam autem Persicam alij sexaginta stadiorum esse dicunt, alij triginta. Qui parasangam sexaginta stadiorum dixerunt esse, schœnum mihi ita uidentur nominasse. ut contrà parasangam hi qui dixerunt schœnum esse stadiorũ triginta. quem schœnum intelligit Ptolemæus lib. I. geographiæ cap. XI. loquitur uero de sententia Marini. τὴν γὰρ τῆς ἐκτιθεμένης τοῦ εὐφράτου διαβάσεως μέχρι τοῦ λιθίνου πύργου διάστασιν συναγομένην κατ᾽ αὐτὴν σχοίνων ὀκτακοσίων ἑβδομηκονταέξ. σταδίων δὲ δισμυρίων ἑξακισχιλίων διακοσίων ὀγδοήκοντα. hoc est. Interuallum quod est inter expositum Euphratis transitum & lapideam turrim, ut ipse sentit, est schœnorum octingentorum septuaginta sex. stadiorum uero sex & uiginti millium ducentorum octoginta. Idem ex sequẽti capite intelligitur. Quanquam non ignoro ea quæ Plinius scribit lib. VI. cap. XXVI. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit, cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. At Hebraicæ mensuræ sunt hæ טֶפַח זֶרֶת אַמָּה quæ uerba Latinis literis de Hebraicis sic exprimi possunt. thopah, zereth, amah. id est, palmus, dodrans, cubitum. Thopah uero significare palmum ex LXX. interpretibus & Iosepho intelligimus. etenim ipsi uerbum hoc Hebraicum Græce reddunt παλαιστήν. nam ubi in Hebræo est lib. III. Regum cap. VII. וְעָבְיוֹ טֶפַח hoc est. Et crassitudo palmi: loquitur uero de labro, siue, ut Hebræi nominant, de mari fusili, LXX. Græce uertunt. καὶ τὸ πάχος αὐτοῦ παλαιστή. id est. Et crassitudo eius palmus. Sic etiam παλαιστὴν reddit Iosephus lib. VIII. Iudaicarum antiquitatum cap. II. ἦν γὰρ ὁ λουτὴρ τὴν διάμετρον πηχῶν δέκα, καὶ ὡσεὶ παλαιστιαῖον πάχος κεχωνευμένος. hoc est. Erat autem labrum per circuitum decem cubitorum & ad palmi crassitudinem conflatum. Similiter ubi Ezechielis cap. XL. in Hebræo

bræo legitur. וְהַשְּׁפַתַּיִם טֹפַח אֶחָד id est. Et labia palmi unius. LXX. rursus conuertunt thopah παλαιστὴν. scribunt enim. καὶ παλαιστὴν ἕξουσι γεῖσα λελαξευμένα ἔσωθεν κύκλῳ. hoc est. Et palmum habebũt labia, pinnarum instar eminentia, intrinsecus reflexa per circuitum. Apud eundem prophetam cap. XLIII. legitur וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח id est. Et istæ mensuræ altaris per cubita, cubitum, palmicubitum scilicet. LXX. iterum thopah παλαιστὴν uertunt. καὶ ταῦτα τὰ μέτρα θυσιαστηρίου ἐν πήχει τοῦ πήχεως καὶ παλαιστῆς. hoc est. Istæ sunt mensuræ altaris in cubito palmicubiti. Vt enim mensura quę habet pedem & palmum dicitur palmipes, sicut indicat palmipedalis inde deriuatum, ita nobis eam, quæ habet cubitum & palmum, licebit palmicubitum nominare. Ex dictis igitur perspicuum est thopah Hebræis eam esse mensuram quam Græci παλαιστὴν, Latini palmum solent uocare. Zereth autem esse dodrantem declarant ĳdem LXX interpretes. ubi enim in capite libri egressus ex Ægypto XXVIII. legitur in Hebræo. רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ id est. Quadrangulum erit, duplicatum, dodrantem longum, & dodrantẽ latum. LXX σπιθαμὴν Græce reddunt, quæ Latinis, ut dixi, dodrantem significat. τετράγωνον ἔσται, διπλοῦν. σπιθαμῆς τὸ μῆκος, καὶ σπιθαμῆς τὸ εὖρος. hoc est. Quadrangulum erit, duplex, dodrantem habẽs in longitudine, et dodrantẽ in latitudine. Atq; apud Ezechielem prophetã cap. XLIII. וּגְבוּלָהּ אֶל שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד id est. Et terminus eius usq; ad labium eius per circuitum dodrantem. LXX. iterum transferunt σπιθαμὴν. καὶ γεῖσα ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτοῦ κυκλόθεν σπιθαμῆς. hoc est. Et pinnæ labĳ ipsius per circuitum dodrantis mensuram (habebant scilicet.)

Amah uero esse cubitũ ex LXX. interpretibus & Iosepho, qui conuertunt πῆχυν, perspicuum est. Sacræ autem Hebræorum literæ frequenter hac mensura utuntur. sed hi duo loci nunc sufficiunt. In libro ortus mundi cap. VI. scriptum est de arca. וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ id est. Et hac figura facies eam. trecentorum cubitorũ erit longitudo arcæ: quinquaginta cubitorum latitudo eius: & triginta cubitorũ altitudo eius. LXX. hunc locũ sic Græce reddũt. τριακοσίων πήχεων τὸ μῆκος τῆς κιβωτοῦ, καὶ πεντήκοντα πήχεων τὸ πλάτος, καὶ τριάκοντα πήχεων τὸ ὕψος αὐτῆς. hoc est. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, & quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo ipsius. Eodem modo locum hunc de Hebraicis expressit Iosephus lib. I. Iudaicarum antiquitatum. cap. IIII. λάρνακα τετράστεγον κατασκευάσας, τὸ μῆκος πηχῶν τριακοσίων, πεντήκοντα δὲ τὸ πλάτος, καὶ τριάκοντα βάθος. id est. Arcam facies quatuor interstitĳs distinctam, cuius longitudo sit cubitorum trecentorum, quinquaginta uero latitudo, & trigin

ta profunditas. Et libro tertio Regum capite sexto. וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ hoc est. & domus, quam ædificauit rex Salomo domino, habuit sexaginta cubita in longitudine: & uiginti in latitudine sua: & triginta cubita in altitudine sua. LXX. interpretes rursus πῆχυν uertunt. καὶ ὁ οἶκος ὃν ᾠκοδόμησεν ὁ βασιλεὺς σολομὼν τῷ κυρίῳ τεσσαράκοντα πήχεων τὸ μῆκος αὐτοῦ, καὶ εἴκοσι πήχεων τὸ πλάτος αὐτοῦ, καὶ πέντε καὶ εἴκοσι πήχεων τὸ ὕψος αὐτοῦ. id est. Et domus, quam ædificauit rex Solomon domino, quadraginta cubitorum erat longitudo eius: & uiginti cubitorum latitudo eius: & quinque & uiginti cubitorum altitudo eius. Pari modo Iosephus libro VIII. Iudaicarum antiquitatum cap. II. πῆχυν reddit. ἀνήγαγον δ' αὐτὸν ἄχρι τῆς ὀροφῆς ἐκ λευκοῦ λίθου πεποιημένον. τὸ μὲν οὖν ὕψος ἦν ἑξήκοντα πηχῶν, τῶν δ' αὐτῶν τὸ μῆκος. εὖρος δ' εἴκοσι. hoc est. Extruxit autem ipsam usque ad tectum ex albo lapide. altitudo eius erat sexaginta cubitorum, & totidem longitudo: latitudo autem uiginti. In numero autem cubitorũ latitudinis omnes cõsentiunt: sed in numero cubitorum altitudinis LXX. interpretes & Iosephus tam ab Hebraicis dissentiunt quam ipsi inter se. rursus in numero cubitorum longitudinis Iosephus consentit cum Hebraicis, sed ab eis LXX. interpretes dissentiunt. Cubitum autem Hebræis fuit duplex: alterum sex palmorum, quod simpliciter אַמָּה id est cubitum nominant: alterũ septem palmorum, atque ita uno digito longius quàm Regium cubitum, de quo scribit Herodotus, quod iccirco אַמָּה וָטֹפַח id est cubitum & palmum, siue palmicubitũ uocant. LXX. interpretes πῆχυς καὶ παλαιστὴ conuertunt. D. Hieronymus & uerissimum cubitum interpretatur, & perfectum cubitum appellat. de hoc loquitur Ezechiel propheta cap. XL. & XLIII. huius capitis uerba supra citaui: illius paulo post de arundine dicturus afferam. Ita se habent Hebraicę mensuræ. Vtrum uero thopah Hebraicum prorsus eiusdem longitudinis fuerit, cuius παλαιστὴ Græca, uel palmus Latinus, an diuersæ nescimus. similiter ignoramus proportionem, quam zereth Hebraicum habuit ad σπιθαμὴν Græcam, uel dodrantem Latinum: quam amah Hebraicum ad πῆχυν Græcum, uel cubitum Latinum. Hebraicæ tamen mensuræ, si non fuerunt eiusdem longitudinis, cuius Græcæ, propius ad eas uidentur accessisse. Hic etiam tertia pars superest rationis institutæ. D. Hieronymus qui thopah Hebraicum modo reddit Latine quatuor digitos, modo tres uncias, nunc uero palmum, non errat. nam palmus habet tres uncias, quatuor autem digitos. copiosus igitur ad nomen Hebraicum uertendum eandem mensuram diuersis uerbis Latinis, idem declarantibus, explicat. Quatuor digitos conuertit cap. XXV. libri egressus ex Ægypto, ubi de mari æneo loquuntur sacræ li-

terræ. Facies illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam in terra Silem, altam quatuor digitis. Tres uero uncias transfert lib. III. Regum, cap. VII. Crassitudo autem trium unciarum erat. at palmum uertit lib. II. annalium cap. IIII. Porrò uastitas eius habebat mensuram palmi. loquuntur uero sacræ literæ de eodem mari æneo. Sed idem Hieronymus Psalmo XXXVIII. non satis proprie reddit. Ecce mensurabiles posuisti dies meos. etenim Hebræis est הִנֵּה טְפָחוֹת נָתַתָּה יָמַי hoc est. Ecce palmos posuisti dies meos. id est tam breues quã palmi sunt. LXX. recte conuerterunt. ἰδοὺ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου. Perperam uero quidam mensuram pugillorum, qui comprimit digitos, pugnum facit. sed is mensura non est: atq; multo minus pugillus.

Nec etiam D. Hieronymus zereth recte uertit palmum cap. XXVIII libri egressus ex Ægypto. Quadrangulũ erit & duplex. mensurã palmi habebit tã in longitudine q̃ latitudine. Et Ezechielis cap. XLIII. Et definitio eius usq; ad labiũ eius: & in circuitu palmus unus. LXX uero interpretes recte transferũt σπιθαμήν. quod dodrantẽ significat, non palmum. sicuti putauit Hieronymus. qui in lib. XII. cõmentariorum in Ezechielem prophetam sic scribit. Sed & calamum tenebat in manu, cuius supra mensura tacita est. & nunc ponitur cubitorum sex & palmi. qui rectius Græce dicitur παλαιστή: & est sexta pars cubiti. alioqui palmus σπιθαμή sonat. quam nonnulli pro distinctione palmam, porro παλαιστήν palmum appellare consueuerunt. hæc ille. Quinetiam hi qui σπιθαμήν converterunt palmam, ut distinguerent ab ea mensura, quam Græci παλαιστήν dicunt, ipsi recte palmum reddiderunt, in errore uersati sunt. nam palma, ut etiam iam ante dixi, mensura non est, sed plana illa, & partim caua, manus pars, quæ in digitos desinit. Nec minus errant qui duplicem palmum esse dicunt: maiorem, qui XII. sit digitorum, & Græce σπιθαμή uocetur: minorem, qui quatuor, & Græce παλαιστή nominetur. palmus enim Romanis unus est ex quatuor digitis uel tribus uncijs constans. Hos autem errores genuerunt non nulli interpretes qui parum considerate zereth & σπιθαμήν æque ac thopah & παλαιστήν uerterunt palmum. Qui præterea cubitum dicunt esse quinq; palmorũ, in eius longitudine lapsi deflectunt de uia. etenim uulgare siue cõmune cubitum Hebraicum pariter cum Græco & Romano fuit sex palmorum: augustum uero illud & perfectum, septem. quod ex Hieronymi uerbis, quæ cõmemoraui, intelligitur. & ex his sequentibus, quæ sunt in lib. XIII. cõmentariorum in eundem Ezechielem prophetã. Hic uero recedens à sensibus quinq; tendit ad unionem. in qua cubitus perfectus siue uerissimus ponitur. cui iungitur palmus, id est παλαιστή, sextam, ut supra diximus, habens partem cubiti. At geometricum cubitum, ut hoc non omittamus, sex habere cubita

scribit

ſcribit Origenes in ſermonibus, quibus librũ ortus mundi explanat: & D. Aurelius Auguſtinus lib. I. quæſtionum ſuper geneſim. Quam quæſtionem, inquit, cubito geometrico ſoluit Origenes, aſſerens non fruſtra ſcripturã dixiſſe quod Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui geometricam dilexerunt. cubitum autem geometricum dicit tantum ualere quantum noſtra cubita ſex. Hoc certe geometricum cubitum, ſi ad quodq; cõmune cubitum adieceris palmum, fiet Hebraica menſorum arundo, de qua paulo poſt dicam.

Poſtremo צַעַר Hebræis non eſt menſura. quare interpretes non recte uertunt paſſum lib. II. Regũ cap. VI. וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים id eſt. Et factum eſt cum progreſsi eſſent qui portabant arcam domini ſex paſſus. Nam quia paſſus ſui generis menſurã ſignificat, tzaad uero Hebraicũ id quod Græce βῆμα, Latine gradus, ſic locus ille Latine debet reddi. Et factum eſt cum progreſsi eſſent qui portabant arcam domini ſex gradus. Etenim ut βῆμα Græcis non uidetur eſſe mẽſura, nec gradus Latinis, tametſi à nobis diſſentiat Boetius, ita nec Hebræis tzaad. Atq; Hebraicarum menſurarum hæc ferè ratio eſt: nunc de inſtrumentis, quibus ueteres dimenſi ſunt interualla, dicam. Viarum & agrorum metatores apud Græcos & Romanos uſi ſunt pertica, ut etiam his temporibus in Europa utuntur: apud Perſas & Ægyptios funiculo: apud Hebræos uero etiam arundine. Eiuſmodi uero perticam Græci ἄκαιναν uocant. quam decem pedum eſſe Suidas ſcribit. ἄκαινα, inquit, μέτρον δεκάπουν hoc eſt. Acæna menſura decem pedum. atq; Plato eam ex numero decem pedum δεκάποδα nominauit: & eum ſecutus Cicero ac alij Latini decempedam. ſcribit enim in primo Academicarum quæſtionum libro. Solis magnitudinem quaſi decẽpeda metiri. Idem in oratione pro Milone. Qui cum architectis & decempedis uillas multorum hortos'que peragrauit. & Suetonius in Auguſto de centurionibus. Pro cætero delictorum genere uarijs ignominijs affecit, ut ſtare per totum diem iuberet ante prętorium interdum tunicatos diſcinctosq;: nonnunquam cum decempedis uel etiam ceſpitem portantes. Hinc metator dicitur decempedator. Cicero in Antoniũ Philippica tertia. Cauebat etiam L. Antonio, qui fuerat æquiſsimus agri priuati & publici decempedator Nucula & Lentone collega. Idem metator à Plauto in Penulo & à Cicerone pro lege agraria dicitur finitor. Boetius uero eiuſmodi inſtrumentum tantũmodo perticam appellat. At funiculus, ut dixi, Ptolemæo, ſiue potius Marino, fuit triginta ſtadiorum: Ægyptijs, ſexaginta. Sed קָנֶה quam LXX. κάλαμον, Latini interpretes etiam calamũ uertunt, cum Latine arundo dici poſsit, eſt cubitorum ſex perfectorum uel ſeptem communium. quod Ezechiel propheta cap. XL. declarat his uerbis.

וּבְיַד

וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה שֵׁשׁ אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח Id eſt. Et in manu uiri arũdo
mẽſoris ſex cubitorũ: in cubito & palmo. Quẽ locũ LXX. interpretes
ſic reddunt. καὶ ἐν χειρὶ τοῦ ἀνδρὸς κάλαμος τὸ μέτρον πηχῶν ἕξ, ἐν πήχει
καὶ παλαιστῆς. hoc eſt. Et in manu uiri arundo. quæ menſura eſt ſex cubi
torũ in cubito & palmo. id eſt cane ſiue arundo exiſtit cubitorũ ſex per
fectorũ in quorũ unoquoq; eſt cubitũ et palmus. quapropter ſupra pal
micubitũ ſum interpretatus. In eadem ſentẽtia eſt Nicolaus Lyra in li
bro differentiarũ. qui tamen cubitum nominauit ulnam, & recte qui-
dem. Errat igitur Iſidorus Hiſpalenſis cum ait. ſola pertica portatur. eſt
enim decem pedum ad inſtar calami in Ezechiele templum menſuran
tis. Perticis autem, item funiculis & arundinibus uſi ſunt uiarũ, agro-
rum, & aliarum rerum metatores, ſed funiculis tantum ſpacia geogra-
phi explicauerunt. etenim decempedarum loco Græci uſi ſunt ſtadio:
Romani, paſſu & milliari: Hebræi, cubito. Hactenus de menſuris
certis & inſtrumẽtis quibus uias & agros ac reliquas res dimenſi ſunt
ueteres, nunc de alijs quibuſdam dicam. Cum aliquis, maxime uero
exercitus, itinere unius diei, uel etiam, ſi ita fors tulerit, noctis facto in
aliquo loco conſiſtit uel caſtra ponit, Græce σταθμὸς dicitur. quod per-
cipitur ex Herodoti libro quinto, quem Terpſichoren inſcripſit: & ex
Xenophontis libris De Cyri aſcenſu ad Babylonẽ. Sed eiuſmodi iter
nõ eiuſdem longitudinis ſolet eſſe. quod non minus ex iam dictis ſcri-
ptoribus intelligitur. Quo ſanè modo Latini exercitum ſecundis aut
tertijs pluribuſ'ue caſtris ad aliquem locum ueniſſe ſcribũt. Vt autem
Græcis cum quis itinere unius diei confecto in loco cõſiſtit σταθμὸς di
citur, ita Hebræis in libro ortus mundi cap. XXXVI. ipſum iter unius
diei, ut autor eſt magiſter Abrahamus, בִּכְרַת הָאָרֶץ Id eſt prandiũ ter
ræ nuncupatur. quod itinere unius diei perfecto prandere, uel potius
cœnare, conſueuiſſent Hebræi. At Germani milites cum aliquo itine-
re perfecto humi ſtrati cõquieſcunt, ut ex laſsitudine recreati mox rur-
ſus iter facere poſsint, raſtam nominant. hoc uerbũ caſtrenſe, ſi D. Hie
ronymo credimus, certum uiæ ſpatium uniuerſæ ſignificabat Germa-
niæ, quod ſi cõcedimus id quidẽ ſpatiũ ſignificabat quod nunc millia
re Latino uocabulo appellamus: cum efficiat quatuor millia paſſuum,
atq; ita duobus ſtadijs ſuperet paraſangã Perſicã. quanq; milliare Ger
manicũ maius quinq; millia paſſuũ in ſe continet. Similiter Galli non
mille paſsibus, ſed leucis, ut autor eſt Ammianus Marcellinus libro
XV. itinera metiũtur. quæ menſura Gallica eſt mille & quingentorum
paſſuũ. ſcribit enim idem Marcellinus lib. XVI. Et cum à loco unde Ro
mana promota ſunt ſigna, aduſq; uallum barbaricum quarta leuca ſi-
gnabatur & decima, id eſt unum & uiginti millia paſſuum. Attamen
Galli hodie leucam duobus ferè millibus paſſuum definiunt.

GEORGII AGRI-COLAE DE RESTITVENDIS PONDERIBVS ATQVE MENSURIS Liber unus.

u

AVTORES

Auicenna

Cleopatra

Fannius

Galenus
Græcus ignotus

Nicandri interpres

Paulus Ægineta

Serapio

Theophrastus

CLARO ET DOCTO VIRO D. HIERONYMO KISVVETTERO VTRIVSQVE IVRIS doctori & Cancellario illustriss. Saxonum ducis Augusti Georgius Agricola S. D.

Eres quondam, uir clarissime, ut nunc immansuetas gentes, quæ desertas Lybiæ solitudines & ultimas Scandiæ terras incolunt, nullas merces appendisse, sed ex aspectus iudicio rerum omnium precia æstimasse, ac Albanos exquisitorum ponderum atque mensurarum ignaros fuisse, memoriæ traditum est. Simplices quidem hi homines iam adulto mundo fuerunt, aut iam prope senescente sunt, sed omnino similes illorum primorum hominum, qui mundo paucis ante annis procreato extiterunt. etsi ipsis non diu fuit mos ita faciendi. nam Cainus Adæ filius primo, ut Iosephus scriptum reliquit, mensuras & pondera inuenit. deinde diuersos eorundem inuentores nobis Græci & Latini scriptores prodiderunt. etenim maior Gellius, Palamedem: Strabo & Plinius, Phidonem Argiuum: Diogenes Laertius, Pythagoram. Iusticiæ autem causa olim mensuræ & pondera fuerunt constituta: nimirum ut emptor à uenditore fraudolento sibi cauere posset. neutra tamen in corrupta manserunt, sed homines per fraudem & maliciam finxerunt & formarunt tam pondera quàm mensuras iniquas. quocirca sæpenumero Moses & prophetæ, quorum animos diuinum numen incitauit, iustis uti iubent, prohibent contrarijs. atque certe deus huius iniquitatis, ut aliorum criminum, ulciscendæ causa Iudæis malum minatur & supplicium de eis se sumpturum asserit. Diodorus autem Siculus scribit Ægyptios ei, qui mensuras & pondera mutasset, ambas manus amputasse. Athenienses quoque, ne cui facere fraudem hanc impune liceret, XV uiris eum mandarunt magistratum, cuius proprium munus esset curare ut uendentibus legitima essent pondera legitimæque mẽsuræ. quos iccirco μετρονόμους nominauerunt. eorum decem magistratum illum habebant in Piræo, in urbe quinque. Romæ uero & in Italiæ oppidis hoc officium fuit ædilium. ait enim Persius

Sese aliquem credens, Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Arreti ædilis iniquas.

Similiter Venetijs, quæ urbs omnium totius Europæ est pulcherrima, florentissima, potẽtissima hodie ueteris iusticiæ ædiles uocati funguntur hoc munere. hi omnibus qui immutarunt pondera & mensuras irrogant mulctam. Nulla denique ex omni regno terrarum ciuitas est, in qua magistratus, quantum fieri posit, nõ caueat ne quid de mo-

do mensurarum uel de grauitate ponderum minuatur. Vt uero quælibet resp. habeat suas mẽsuras suaq́ꝫ pondera, ita literæ quoq́ꝫ tam Græcæ quàm Latinæ: sed in primis ars medica. quæ quia à barbaris medicis multum immutata sunt, qui medicamenta ueterum his usus confecerit, manifesto comperiet multa eas facultates, quibus prædita esse dicuntur, non habere. qui medici si ignoratione Latinarũ & Græcarum literarum in his non peccassent, eo maiore pœna afficiendi erant, quo magis bona corporis, cuius temperationem animi mores sequuntur, id genus bonis, quæ uel appensa uel demensa emimus, præstant. Nos pluribus libris proportionem, quam maiores mensuræ habent ad minores & Græcæ ad Romanas, ac utræq́ꝫ ad externas: item quam pondera inter se habent comparationem declarauimus. nunc in hoc separatim elaborabo, ut uetera pondera & mẽsuras in integrum restituam. quem tibi, uir optime, consecraui: & quia socero tuo Georgio Cõmerstadio homini prudentissimo & clarissimo tantum debeo, quantũ uix possim persoluere: & quia mihi maxime opus est patrono, qui me meaq́ꝫ studia in suam recipiat fidem: & si aduersarios habuero pro eis propugnet. quod tu potes, qui es Græcis & Latinis literis eruditus iurisq́ꝫ ualde peritus. Vale Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum III. Calend. Iulij anno

M. D. XLIX.

GEORGII AGRI-COLAE DE RESTITVENDIS PONDERIBVS ATQVE MENSURIS Liber.

Vi salutaria ueterum tam Romanorũ quàm Græcorum medicamenta student parare, ij necesse habent non modo ad eam rem conquirere materiam ueram & lectam, siue ea decerpta sit ex stirpibus, siue ex animantibus sumpta, aut ex terræ canalibus effossa, sed etiam mensurarum capacitatem & ponderum grauitatem habere definitam. quæ autem ueterũ sint mensuræ, & item pondera, & quam proportionem utriusq; generis minora habeant ad maiora, & Græca ad Romana, atq; externa ad eadem, quinq; libris, De mensuris & ponderibus tam Græcorum, quàm Romanorum, & duobus De externis inscriptis, explicaui. Verum quia quæ sit per se cuiusq; mensuræ capacitas, quæ cuiusq; ponderis grauitas, prius certo sciri ac plane percipi non potest, quàm ratio restituendorum ponderum & mensurarum diligenter fuerit explicata, operæ precium est eius rei laborem necessarium medicinæ deditis, reliquarum artium studiosis utilem suscipere. Quanquam autem uiri quidam docti proximis superioribus annis ad eam explicationem studio non mediocri contenderunt, tamen eorum quisq; in eo multum operæ posuit ut suis mensuris ueterum mensurarum modum declararet: suis ponderibus priscorũ ponderum momentum. cum ipsi quidem illi nondum nobis satis probauerint quod sentiunt: nempe suæ ciuitatis pondera eam, quam dicunt, habere proportionem ad pondera antiqua: similiter suæ ciuitatis mensuras ad priscas mensuras. in qua re uidentur secuti rationem quorundam qui laborarunt quemadmodum suis monetis nos docerent quanti precij fuerint Græcorum & Romanorum monetæ: cum nec dum satis explicarint neq; ueterum neq; suarum monetarum pondera & temperaturas. illorum autem studium, etiamsi quod inuestigarunt, ista ratione sunt assecuti, nec approbare possum, nec improbare. quia enim libellos, in quibus hæc scribunt, in lucem protulerunt, nec eam rationem, quæ ipsis cõmunis esse potest cum cæteris, satis explicauerunt, id non possum approbare. nam cum non solum plerunq; separatim sint aliæ cuiusq; regionis & inter se maxime diuersæ mensuræ & pondera, sed unius eiusdemq; regionis urbes in ijsdem inter se uarient: atq; etiam non ra-

ro unius oppidi multū differant, isti paucis prodesse possunt. ut enim multorum uulgarium ponderum & mensurarū cognitio magnos usus afferat ad merces emendas & uendēdas cum quæstu compendióque, non sequitur ut si ea mercatoribus, optimarum artium studio deditis accōmodata sit atque utilis. quod si istam scribendi rationem Græcis & Latinis literis eruditis ubicunque terrarum fuerint probabunt, quem modum & finem libris facient? Quia uero ut prodessent suis ciuibus industria singulari elaborauerunt, eorum studium omnino improbare nō possum: & mea quidem sententia comprobarē, si nullos, ut iam dixi, ea de re edidissent libellos. Attamen qui unū aliquod pondus ciuibus suis usitatum ac tritum & quod proxime accedere uidetur ad aliquod uetus eligit, atque reliqua pondera, seruata proportione quā illud habet ad ea, confecerit, itemque mensuras: is si eo modo præparat medicamenta, quod ad conficiendi rationem attinet, hoc uidetur consecutus, ut simplices medicinæ seruent proportionem. in medicamentis uero parum aut nihil refert utrum maior eorum moles, quæ oritur à maioribus mensuris & ponderibus quàm uetera fuerunt: an minor, quæ à minoribus, conficiatur quàm ille, qui medicamenta primo composuit, solitus sit conficere. nam certe multum an parum medicinæ purgantis dandum sit ægroto medicus utriusque uires considerans perpendit. at idem ea pondera easque mensuras esse Romanas aut Græcas doctis uiris non probabit. hi enim iustam ueterum ponderū grauitatem, & legitimam priscarum mensurarum capacitatem requirunt. Itaque persequenda est, quo ad fieri potest, uia compendiaria & certa: atque quærenda ratio quæ nobis cum multis alijs sit futura cōmunis. Cum autem res planè cognitæ, quæ nos adiuuare posse uidentū ad restituenda ueterum pondera incognita, itemque mensuras, partim naturales sint, partim artificiosæ, utrasque primo considerabimus quot & quæ sint: deinde singulas expendemus quantæ & quales sint: ut inter cæteras omnes eluceat una, uel etiam plures, per quas id assequi possimus, quod desideramus. Ordiamur igitur à rebus naturalibus. hæ uero sunt uel grana frumenti, uel semina leguminum, uel semina fructuum, uel fructus ipsi, uel denique oua. grana certe trium generum frumenti, hordei scilicet, tritici, zeæ: semina quatuor leguminum, nempe lentis, erui, lupini, fabæ: semen unius fructus, uidelicet siliquæ: fructus tres, glans, nux pontica, nux iuglans: postremo liquor ouorū: & quidem gallinarum. res ergo naturales duodecim sunt numero. artificiosæ uero tres, priscæ monetæ, uetus libra Romana, antiquus pes Romanus. quindecim igitur sunt omnes res collectæ, quibus potissimum eò, quo contendimus, possumus, ut uidetur, peruenire: hoc est pondera & mensuras restituere in integrum: uel illorum grauitatē, harum capacitatem explicare. Quarum rerum fere omnium pondus ut examinemus state-

ra, ipsa ratio postulat: ordo ut primo expendamus grana frumenti. Quidam ex Græcis, qui locum de mensuris & ponderibus tractant, scribit siliquam pendere quatuor frumenti grana. inquit enim τόδε κεράτιον ἔχει σιτάρια .δ. Etsi uero hæc uerba in Paulo Ægineta nõ sunt, tamen ea etiam habet Græcus Nicãdri interpres, & Serapio Maurus. cuius scripta pleraq; expressa sunt de Græcis. σῖτος certe significat frumentum. à quo manat σιτάριον. quod uocabulum, sicut mihi uidetur, declarat frumenti semen siue granum. quod Græci dicunt τὸν τοῦ σίτου καρπὸν ἢ κόκκον. Sed cum frumenti genera Græcis nota sint plura, triticum, zea, olyra, hordeum, tragus, auena, typha, oryza, milium, panicum, & Græcus ipse non explicarit cuius frumenti quatuor grana pendant siliquæ semen, hoc alius in aliam partem accepit, & Mauri à quibusdam Italis disident uerbi interpretatione. nam id interpretantur de hordei granis scriptum esse. drachma, scribit Auicenna, pendit obolos sex: obolus, tres siliquas: siliqua, quatuor grana hordei. Verum tamen nõ sum nescius apud Serapionem scriptum esse, siliqua pendit quatuor grana, & eum non aliter ac Græcum, à quo sua sumpsit, quodnam esset frumentum non explicasse. At Itali inter se dissentiunt. etenim Maurorum institutionibus eruditi partim Auicennam sequũtur, partim tritici semen intelligunt. quia enim triticum omnibus frumenti generibus pondere ac bonitate præstat, temere & nulla ratione uerbum ambiguum in hanc sententiam accepisse non possunt uideri. Qui igitur eunt in sententiam Maurorum, existimãt pondera & mensuras ueteres, si hordei grana legantur in integrum restitui posse: qui in alteram, si tritici. Sed ut aliqua tritici grana eiusdem sint ponderis, cuius grana hordei, ut hinc æqualia pondera, atq; sic etiam mensuras æquales facere & constituere posint, primo quia hordeum distichum hexasticho pondere præstat, & utrunq; mature satum plerunq; trimestri, eius, qui hexastichi semina accipiet, pondera nõ erunt tanta, quanta eius qui distichi semina. nec eius qui alterutrius trimestris grana sumet erunt tanta, quãta eius qui mature sati. similiter quia triticũ, quod robus nominatur magis est ponderosum quàm siligo, et utrũq; mature satum plerunq; trimestri, ex eorum etiam granis altera pars efficiet pondera quæ inter se grauitate distabũt. tum quia cuiusq; generis hordei uel tritici semẽ grande, minuto: robustum & solidum, uano & inani: recẽs, uetusto, ut hic omittam mediocre, grauius inuenitur, ex alijs atq; alijs diuersa fabricabunt pondera. Quæ res cum sic se habeat quis non uidet si accipiantur grana hordei uel tritici uetusta pondera in integrum restitui non posse? Attamen his iam restitutis forte inuenientur quatuor hordei uel tritici grana, quæ sextam ueteris scripuli partem pendant. quo sanè modo nunc alij medicamentarij eligunt uiginti semina hordei, quorum pondus scripulum colligat: alij uiginti

grana tritici: alij totidem semina fructus balsami. sed hi omnes in errore uersantur. nam, ut Græci & Mauri tradunt, scripulum pendit grana frumenti quatuor & uiginti. Verum pharmacopolæ in hac re imitantur eos medicos qui à Græcis & Mauris dissidentes statuunt scripulum uiginti granorum esse. quo errore ducuntur Nicolaus & Salernitæ eum secuti, Veneti, Neapolitani. Sed hi omnes libram ueterum more partiuntur in duodecim uncias, et drachmam in tria scripula: uerum de numero drachmarum, quas complectitur uncia, dissentiũt. etenim Nicolaus & Salernitę dicunt ipsam unciam nouem esse drachmarum: Veneti, octo: Neapolitani, decem. Huius autem erroris primus autor extitit Nicolaus. nam cum inscitia ductus uel gloriæ cupidus constituisset de scripulo, id esse granorũ uiginti, ac uideret se inde multo leuiorem libram efficere quàm esset uetus, hanc leuitatem uoluit compensare maiori drachmarũ numero. quoniã eñ uetus libra pendit granorũ VIDCCCCXII. si unciam octo tantum drachmarũ esse decreuisset, eius libra solum ex granorum VDCCLX. constitisset: nunc cum eam nouem drachmarum esse decernat, ex granorum VICCCCLXXX. constat. Verum etiam hac ratione CCCCXXXII. granis leuior est quàm uetus. Veneti autem cum, quod ad numerum granorum, ex quibus constat scripulum, attinet, Nicolao assentiantur, tamẽ, quod ad unciæ diuisionem in octo drachmas distributam pertinet, de sententia ueterũ non discedunt. itaq; multo minorem quam uel ueteres uel Nicolaus conficiunt libram. nimirum ex granorum VDCCLX. At Neapolitani quia aduerterunt libram Nicolai leuiorem esse quàm ueterem, dixerunt unciam drachmarum esse decem: atq; ita libram granorum VIICC. qui cum uoluerint uitare charybdim, ut est in prouerbio, inciderũt in scyllam. hoc est libram CCLXXXVIII. granis grauiorem quàm ueteres fecerunt.

Sed magis quàm Itali per errorem labuntur exteri quidam medici & pharmacopolæ, qui mercatores secuti librã sedecim unciarũ esse dicũt. etenim si eorum scripulum ex uiginti granis constat, libra complectitur granorũ VIIDCLXXX. sin ex granis quatuor & uiginti, granorum IXCCXVI. Tot aũt falsas opiniones erroresq; in Europa genuit ignoratio Latinarũ Gręcarũq; literarũ, quæ aliquot secula iacuerunt. in medicina certe barbaries usq; ad nostram uiguit ætatẽ: imo hodie etiam in quibusdam ciuitatibus est gratiosa. nec mirum, cum ineptiæ istæ nunc pellantur, si posteritati ridiculum uidebitur tantam habuisse medicos ponderum discrepantiam. Simili modo Hebræi legis interpretes qui aiunt siclum pendere grana hordei CCCLXXXIIII. & aliquid de numero granorum, ut libro secundo De externis mensuris dixi, detrahunt: & parum accuratam & exquisitam rationem in pondere eius nũmi argenti definiendo sequuntur. Ex his igitur, quæ pluribus uerbis disserui, illud perspicuũ est, eos qui grana hordei uel tritici ex hoc

pendunt

pendũnt, ut restituant uetera pondera, uel eorum grauitatem explicẽt, longe falli opinione. Nunc zeæ semen expendamus. Rhemnius Fannius scripulum affirmat pendere octo semina zeæ, quam speltam nominat, ut etiam in Italia uulgus hoc tempore. eius uersus sunt.

Semina sex alij siliquis latitantia curuis
Attribuunt scriplo: lentes ueraciter octo
Aut totidem speltas numerant, tristes'ue lupinos
Bis octo.

Zeæ autem semen est leuissimum, ut Theophrastus scribit: & certe leuius tritico. quod quisq;, si utrunq; appenderit, periclitari potest. Vt uero zeæ semen tam graue sit quàm tritici granum, quanquam nõ est, tamen triplo leuius scripulum fieret ex octo zeæ seminibus quàm ex quatuor & uiginti granis tritici. sed cũ duplex sit zea, simplex, cui in singulis tunicis unum est granum, & δίκοκκος, cui geminum, unde nomen inuenit, & inter se differant pondere, iterum erit discrimen inter scripulum quod efficietur ex simplicis zeæ granis, & id quod ex seminibus δικόκκου. quin hic etiam utriusq; generis granum grãde grauius est minuto, robustum inani, recens ueteri. Ergo, quia per grana frumenti neminem uideamus assequi ut restituat pondera uetusta, abeamus ad legumina. Sex lentis semina plerunq; pendunt semen unum siliquæ. cum autem sex siliquæ semina pendant scripulum, sex & triginta lentis semina item pondus habent scripuli. nam errorem eorum, qui, ut Fannius scribit, scripulo attribuerunt octo lentis semina, coarguit res ipsa. uerum cum duo etiam lentis semina reperiantur quę pondere pendunt granum unum tritici, nõ errant qui sextuplo leuius statuunt lentis semen quàm hi de quibus loquitur Fannius. etenim ex illorum sententia octo & quadraginta lentis semina scripuli pondus colligunt: ex horũ octo tantum. Eruum uero, sicut ex Græcis quidam scriptum reliquit, pendit duo æreola, at octo æreolis more instituto'q; medicorum pondus est oboli: sedecim, scripuli, uidetur igitur ex quatuor erui seminibus obolus confici posse: ex octo, scripulum.

Lupini autem tria semina pendere scripulum Cleopatra & Mauri literis prodiderunt: quatuor Fannius & Græcus interpres Nicandri.

At faba Græca duos obolos pendit: Alexandrina, tres: Ægyptia, quatuor. quod iterum Mauri memorijæ mandarunt. quibus scriptoribus si qui assensi putabunt se per leguminum semina assequi posse ut pondera prisca in integrum restituant, nę illi uehementer errant. nam istiusmodi semina ęque ac frumenti primum in diuersis regionibus nata inter se differunt pondere. quod ex fabis potest intelligi: quanquam Ægyptia alterius generis uidetur esse: & Græcus quidam scripsit eam pendere obolum & dimidium. deinde eiusdem regionis grandia semina à minutis grauitate distant, ut iterum faba hortensis ab agresti. hæc

enim

enim multo minor est illa. quo modo factum est ut tria lupini semina quę penderent scripulum in manus Cleopatræ uenerint: quatuor quę tantundem penderent in manus Fannij, aut potius eius quem est sequutus, inciderint. tum semina robusta differunt ab inanibus. postremo à uetustis recentia. Quocirca recte Fannius,

sed si par generandi his pondus inesset
Seruarent eadem diuersæ pondera gentes.
Nunc uariant. etenim non omnia fœdere certo
Naturæ, sed lege ualent, hominumq́ꝫ repertis.

Sequuntur tertij generis res naturales. hoc est semina fructuum, aut fructus ipsi. De pondere quidem seminum siliquæ scriptores omnes ad unum idem sentiunt. Græci enim, quos alij sequuntur, nobis affirmant uel tria obolum pendere, uel sex scripulum, siue, quod idem est, duos obolos. Glans autem, ut ex Græcis quidam scribit, pondus habet dimidiæ drachmæ: nux Pontica, integræ: regia, ut Cleopatra, quatuor drachmarum. Qui igitur ex his etiam seminibus fructibus'ue pondera & mensuras ueteres confici posse censent, ęque ac alij per errorem labuntur. etenim cum semina siliquæ extrema minora, atque sic etiam leuiora sint quàm media, quæ nam accipienda sunt? mediocria inquiunt. at quia unius siliquæ mediocria semina cum alterius magnis, cumq́ꝫ alterius paruis æquari conferriq́ꝫ possunt, hæc ratio restituendi pondera lubrica esse uidetur & incerta. Deinde quoniã multæ arbores glandem ferunt, ilex nimirum, quercus, robur, esculus, cerrus, suber, fagus, cuius fructũ Græcus intelligat nescimus, quod eum uerbi interpretatione non explicauit. sed ut intelligere uideatur quercus glandes, quia & hæ pondere differunt, iterum in eligendo hærebimus. Nec minus quod ad Ponticas nuces attinet. oblongæ enim à rotundis distant, & urbanæ syluestribus præstant pondere. Tum unius ponderis non esse nuces regias, quas Latini iuglandes appellãt, ex his ipsis qui scripserunt de mensuris & ponderibus potest percipi. nã Grę corũ alius dicit eam pendere drachmas IIII. alius drachmas VII. Nicandri interpres septẽ σάγια, Latini sextulas nominant. hoc est drachmas IX. & scripulũ I. Serapio quatuordecim obolos, id est drachmas duas & scripulum unum. Gręci autem, ut mihi uidetur, appenderunt nuces adhuc extimo illo cortice, aspectu uiridi & manus nigrore tingente si tractetur, quasi callo quodam obductas: & quidem alius alio grandiorem. Maurus uero cortice nudam, attamen inclusam in bifido putamine ligneo, tanquam in duabus carinis conditã: & quidem recentem. ueteres enim minus sunt graues. Ista autẽ explicatio ponderis rerum naturalium hinc uidetur manasse. qui libellos confecerunt de medicamentis, iusserunt pharmacopolas unam aliquã simplicem medicinam in ea conijcere magnitudine glandis, uel nucis Ponticæ, uel iuglandis,

aut

aut ſeminis erui, uel lupini, uel fabæ, uel ſiliquæ: aut ægrotos tantundē de cōpoſito medicamento delibare. quin noſtris temporibus ſuſcepit conſuetudo medicorum, ut ægrotis dicant de hac medicina tantum, quanta eſt magnitudo erui, aut iuglandis, aut caſtaneæ delibes. itaq; medici, qui illorum libellos legerunt, cuiuſq; ſeminis aut fructus pondus exprimere conati ſunt. atq; hi ipſi quidem incertum harum rerum naturalium pondus recte definierūt certo rei artificioſæ pondere. contra uero non recte ſentiunt qui putant iſtis ſeminibus aut fructibus legitimam ueterum ponderum grauitatem explicari uel reſtitui poſſe.

Sed de rebus naturalibus ſatis. nunc dicam de artificioſis per quas uidemur aſſequi poſſe ut primo reſtituamus uetera pondera, deinde menſuras. quæ ſunt antiqua libra & priſcæ monetæ. Quod ſi ea libra, quam Romæ Angelus Colocius, ut perhibent, inuenit, uetus illa Romana fuerit non mutilata, non attrita, non corroſa, tantis nos in laboribus fruſtra ac ſine cauſa frangimus. iam enim pondus inuentum eſt quod quærimus. de hac libra, cum Romæ eſſem abhinc annos tres & uiginti, nihil audiui: ſed aliquot annis poſt ad me ſcripſerunt amici. quare petij à uiris nobilibus ut eiuſdem ponderis plumbum trutina examinatum ad me mitterent. uerum id nō aſſecutus, quod Colocius eam libram uel peruulgari noluerit, uel non habuerit, ſed nugator aliquis inanem de ea rumorem ſparſerit. Quoniam uero rumor iſte de libra Romana inuenta ſpem noſtram fefellit, perpendamus priſcas monetas. Qui ueteres quoſdam denarios argenteos & aureos appenderunt, quod comperiſſent eos ſuæ ciuitatis drachmā pendere, ſua pondera mirifice ad momentum cum ueteribus ponderibus conuenire putarunt. in quam ſententiā expoſitis rationibus ſtudioſos optimarum artium tres illi uiri docti, Budæus, Portius, Alciatus, eoſq; ſecuti perducere conantur. quibus ſi fuerimus aſſenſi, abiecto omni conſilio reſtituendorum ponderum & menſurarum ab uno aliquo ex his tribus aut eorum ciuibus uel æmulatoribus mutuemur drachmā uel aliquod aliud pondus. nā quodcunq; dederint, per id nos aſſequi poſſe pro certo putamus ut non modo reliqua uetera pondera, ſed etiam menſuras in integrum reſtituamus. ſin in eam ſententiam diſceſsionem non fecerimus, ut certe facere non poſſumus, neceſſe nobis erit eorū argumenta diligenter expendere. Verum quia Ariſtotelem quidam peruellunt quod philoſophorum, contra quos diſputat, uerba interdum nō perſenſeat, ſed decreta tantum argumentis refellat, uereor ne in eandem reprehenſionem incurram. itaq; cuiuſq; uerba in medium proferam.

Portius ſic ſcribit: Libra Romana, quam eandem fuiſſe qua nos utimur nedum coniectura, ſed uera computatione puto me reperiſſe, uncias in ſe habuit duodecim, uncia drachmas octo: & ſic libra drachmas nonaginta ſex. unciæ & drachmæ, in numero noſtrę & antiquæ librę

conueniunt

conueniunt:quia totidem libram nostram constituunt. drachmas uero & uncias antiquas nostris conuenire duplici argumento & utroque probabili,& quasi demonstratiuo puto deprehendisse. cum apud antiquos & nostro æuo drachmam esse octauam partem unciæ constet. & denarij antiqui, quos frequentiores pondere drachmæ fuisse inferius apparebit, nunc diuersissimis in regionibus reperti octo nostrã, sicut & antiquam unciam,& nonaginta sex libram impleant. præterea sicut uncia nostri temporis charactos CXLIIII. cõtinet. quo pondere ferè minimo monetarij & aurifices nunc utuntur. drachma uero quæ est octaua pars unciæ charactos XVIII. ita antiquam unciam & drachmam totidem siliquas ex computatione præmissa apparet habuisse. siliquas uero antiquas nostris charactis cõuenire & nomine & effectu omnibus, qui experiri curabunt, constare poterit. quia pro siliqua semina illius pomi siue fructus, quem Græci ceratium, nostri uulgo nũc charobam appellant, accipiebant:& inde Græco corrupto uocabulo pro siliquis characti nomẽ in usu esse cœpisse librando deprehendi. quia eiusdem sunt ponderis si semina pleniora & matura & non flaccida & exhausta eligantur. Hæc ille. Recte autem sentit libram Romanam distributam fuisse in uncias duodecim & unamquanque unciam in drachmas octo: atque ita eam ex drachmis sex & nonaginta constitisse. quod uero ait libram, qua ipsi uterẽtur, ex totidem uncijs & ex totidem drachmis constitutam, atque eandem esse, id nos in aliquas dubitationes adducit. Primo enim nescimus utrum Venetam libram intelligat, an Vicentinam. si Venetã intelligit: iterũ hærebimus. nam multiplex est. grauis, leuis, medica, bes argentarius, bes aurarius. Graui aũt libra utũtur Veneti cũ ponderãt carnes recentes & salitas, pisces recẽtes & salitos, seuũ, adipẽ, axungiã, caseum, butyrũ, oleũ, mel, picem liquidam & siccam, resinam, uiscum, gallas, linum, canabim, plumas, lanam, dentes balenę, fecem siccam, lignum buxi, rubricã fabrilem, ochram, cretam, sulfur, æreos panes, bracteas æreas, fila ærea, æs factum, orichalcum, laminas orichalceas, fila orichalcea, orichalcũ factum, plumbum candidum factum & non factum, plumbum cinereum, plumbum nigrum, ferrum. quid plura? ea utuntur cum grauissimæ cuiusque rei magnã molem ponderant. Leuem uero libram usurpãt cum pendunt alumen, amiantum, auripigmentum, sandaracam, arsenicum facticium, chrysocollam, cæruleum, indicum, halinitrum, puluerem bombardicũ, saponem album & nigrum, cæram, saccharum, glycyrrhizam, capparim, pineas, pistacia, palmulas, myxa, amigdalas, oryzam, cuminum, anisum, cubebas, uuas passas, lanam xylinam, lanam bombycum, & eandem in fila formatam, coccon baphicon, cinamomum, piper, & omne genus aromatum. Medica autem utuntur pharmacopolæ, cum medicamenta uel conficiunt, uel uendunt. At argentarium bessem, quem ipsi nostro

uoca

uocabulo marcam nominant, adhibent ad ponderandum aurum, argentum, margaritas, gemmas quasdam nondum politas. Eodem besse utuntur, qui cudunt monetas aureas & argenteas. Aurarium autem bessem Veneti usurpant cum uendunt aurum argentu'mue in fila tenuatum cum lana bombycina uel sine ea lana. Sed ut proportionem quam hæ libræ & besses inter se habeant magis perspicuam facere posim, in quæ pondera minora distribui soleant primo dicam. Grauem diuidunt æqualiter in duas selibras: selibram uero in duos quadrantes. At leuem partiuntur in duodecim uncias: unciam, in sex sextulas: sextulam, in quatuor & uiginti siliquas: siliquam, in quatuor grana. Sed medicam pharmacopolæ digerũt in duodecim uncias: unciam, in octo drachmas: drachmam, in tria scripula: scripulum, in duo semiscripula: semiscripulum, in decem grana, ut scripulum ex uiginti granis constet. Argentariũ uero bessem distribuunt in octo uncias: unciam, in quatuor sicilicos: sicilicum, in sex & triginta siliquas: siliquam, in quatuor grana. simili modo aurarium bessem diuidunt. Grauis igitur libra pendit leuem unam integram, uncias sex, sextulas quinq;, siliquas decem & octo. id est plus quàm dimidio est ponderosior. Leuis autem libra, si hoc iam mihi nõ excidit, pondus habet medicæ integræ: & præterea duarum eius unciarum, trium drachmarum, dimidij scripuli, duorum granorum. etenim leuis libræ sextula pendit grana XCVI. medicæ quatuor scripula tantummodo LXXX. grana. At bes argentarius pendit nouem leuis libræ uncias & duas sextulas: aurarius uero octo leuis libræ uncias & sextulã unã, ac duas dimidiæ sextulæ tertias. Portius aũt, si sentit de libra Veneta, neq; grauem neq; leuem potest intelligere, quod & neutra in drachmas diuidatur, & neutra utantur cum ponderant monetas: neq; etiam medicam, quod eam pharmacopolæ nunc in siliquas non partiantur, quarum ipse mentionem fecit. bessem igitur intelligit uel argentarium uel aurarium. quorum uterq;, si adijcitur ei triens, efficitur libra. sed de aurario non sentit, quod eo duntaxat aurum & argentum in fila tenuatum uendatur. quod si illis, qui statuũt Portium sentire de argentario besse, concessero, non sequitur ut ideo eiusdem ponderis sit argentarij besis sicilicus aut drachma, cuius libræ ueteris sicilicus aut drachma, quod aliqui denarij pependerint drachmam: ut postea declarabimus. Si uero Portius intelligit libram Vicentinam, iterum nobis in dubium ueniet utrum de graui an de leui argentario besse. nam multum inter se differunt pondere. etenim, ut mercatores, quorũ sermones alias sæpe uani solent esse, sed hic ueraces, quod eorum permagni intersit hæc nosse, proportionem obseruando notarunt, libra Vicentina grauis ponderosior est quàm Veneta grauis drachma una, scripulis duobus, siliquis quatuor, granis fere tribus. Leuis uero Vicentina grauior

est quàm Veneta leuis uncia una & tribus sextulis. At contra bes argentarius Venetus grauior est quàm bes Vicẽtinus siliquis octo. nam siliquæ centum quadragintaquatuor Venetijs pendunt unciam. centum autem & quadraginta tres siliquæ Venetæ pondus habẽt Vicentinæ unciæ. De medica uero libra nihil dicã amplius. in plurimis enim ciuitatibus pharmacopolæ utuntur libra sua leui uel Nicolai, qui præpositus uocatus est, quæ ut cæteræ libræ constat ex duodecim uncijs: sed uncia, ut supra dixi, ex nouem drachmis: drachma ex tribus scripulis: scripulum ex uiginti granis. Sed ut demus Portium sentire de argentario besse rursus, ut postea explicabo, non sequitur id quod ipse contendit. At Alciatus sic scribit. Vncia apud antiquos eadem fuit quæ & nunc est. cuius rei duplex est argumentum. alterum quod Plinius libro XXXIII. capite III. autor est aureos, qui apud ueteres didrachmales erant, XLVIII. in libra fuisse. hodie uero cum noster aureus drachmalis sit, uidemus XCVI. in ea appẽdi: & pauloplus propter colybum & authoramentum principalis monetæ: alterum est quod etiamnum reperiuntur uetera numismata cum hac * denarij nota eiusdem ponderis, cuius drachma est nostra. denariũ autem idem quod drachmam fuisse supra docuimus. quod si qui leuiores denarij reperiantur, id ex intertrimento euenit, uel quia aliqui principes propter difficultates nummarias leuiore pondere eos percusserunt. Si Alciatus diceret, ut non uidetur dicere, quamlibet unciam pondere non differre ab antiqua, quantum erraret uel ex comparatione ponderum Venetorum cum Vicentinis perspicuũ esset. certe rarissima quæq; ciuitas Italiæ in ponderibus & mensuris cum altera congruit. si uero unciam Mediolanensem intelligit, libræ Mediolanenses quoq; tres sunt inter se ponderе differentes. grauis, qua pendant carnes, caseos, & reliqua esculenta. Leuis, qua aromata. bes nummarius, quo aurum, argentum, margaritas. de graui nihil dicam. etenim de hac neminem sentire ex his, quæ dixi, satis apparet. Leuis uero libra, ut mercatores obseruarunt, uncia una grauior est quam Veneta leuis. contra Venetus bes argentarius drachma ponderosior est quàm bes nummarius Mediolanensis. Sed id quoq; conueniat Alciatum sentire de nummaria uncia & drachma, hoc mihi cum eo non cõuenit, ueterem drachmam eiusdem ponderis fuisse, cuius est Mediolanensis: & denarium legitimi ponderis nõ grauiorem quàm drachmam ueterem fuisse. Abeo nunc ad Budæum, qui in libro secundo de asse & partibus eius posteaquam multas ueterum monetas recensuit, sic scribit. Verum, ut quod nunc agitur agamus, cum horum aliorumq; nũmorum pondus ad libellam exigerem, id esse uerũ deprehendi quod autore Plinio diximus, drachmam scilicet Atticã denarij Romani pondus habere. Quod ut docere possim rẽ ad pondera nostra examinabo, sed ita ut à nemine nõ intelligar.

libram nostrates duplicem habent. zygostatica libra est, quæ regia dicitur. qua negociatores & pigmentarij aromatarijq́ utuntur, omnesq́ omnino qui appensas merces uenditant. hæc senumdenum unciarum est. eius semissem monetarij & aurifices & uascularij libram sibi fecerunt marcam eam uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendum quod suscepimus. librã igitur Romani in duodecim uncias distribuebant, & unciam in octo drachmas. huius libræ bessem selibram nostram regiam esse dico. cuius modus à zygostate publico statuitur Parisiis. huius muneris fit mentio in lege altera de ponderatoribus libro decimo Codicis. hoc besse nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus: eamq́ in uncias octonas distribuemus, unciamq́ rursus in totidem drachmas, & drachmas singulas in terna scripula, ita ut hemidrachmum sesquiscripulum ualeat. Primum hoc dico drachmam Romanam & Atticam à nostris uocitari grossum, & scripulũ denarium, & semigrossum nobis esse semidrachmam Atticam. quam drachmam nostri sterlinos duos & dimidiatum dictitant. qua ratione pondus nostrum facile congruet cum antiquo. Hoc modo teneamus, libram nostram cum libra Latina comparatam subsequiplam proportionem habere, quam habet bes ad assem. quippe cum libra nostra (de octonaria semper loquor, quam marcam uocitari diximus) quatuor & sexaginta grossos capiat: id est octies octo. si trientem addideris besst, id est duos & triginta grossos, seu quaternas uncias, libram utiq́ efficies plenam antiquam, sex & nonaginta drachmis cõstantem, ut antea dictum est. qui numerus exit ex unciarũ numero per drachmarũ numerum multiplicato. hoc est ex duodenario in octonarium ducto. Verumenimuero cum numismata iam dicta cum alijs permultis exquisita libra pensitarem, deprehendi Tullianũ illud & illud Augusti capricorno signatum aliaq́ nõnulla ita pendere drachmam, id est grossum nostrum, ut lanx ex æquilibrio facile cum numismate uergeret. Hæc Budæus. cuius uerba excutiamus. primo autem denarius Romanus eiusdem ponderis, cuius drachma Attica nõ fuit, sed grauior. etenim uncia pependit drachmas octo. denarios uero legitimos septem. in qua re præclara ueterum testimonia habeo, ut quarto libro De mensuris & ponderibus, ac libello qui inscribitur, ad ea, quæ Andreas Alciatus denuo disputauit De mensuris & ponderibus, breuis defensio, explicaui. Deinde libra quidem, qua mercatores utuntur nõ modo in Gallia, sed etiam in Germania & in cæteris regionibus est sedecim unciarum. eius uero dimidia pars, quam monetarij usurpant, & Germanico nomine, ut dixi, appellant marcam, octo unciarũ. atq́ ad hanc selibram, si unciæ eiusdem ponderis cuius ueteres essent, libra Romana, quæ pendit duodecim uncias, haberet proportionem sequialteram: illa uero integra libra ad Romanam, supertertiam, ἐπιτρίτην Græci uocant. Sed ex qua re didi-

cit Budæus Parisiorum pondera recentia & uetera Romanorum esse inter se æqualia: nempe ex denario appenso. Verum Budæo prędicanti se ueterem denariū habuisse facile credo. sed quia, ut ipse fatetur, ab altera parte eius denarij qui tantundē pependit quantum nūmus Francicus, cui drachmæ pondus est, aliquid erat abrasum, integrum grauiorem fuisse nemo non intelligit. quod si habuisset septem integros denarios iusti ponderis qui pependissent unciam Lutecianam, tunc gloriari potuisset Francicam unciam pariter æqualiterq́ꝫ grauitate responderre Romanæ. quoniam uero integros denarios non habuit, quos appenderet, non potest affirmare uncias æquales esse, imò ne proportionem quidem scire quam Francica pondera habeant ad Romana.

De proportione autem, quam pondera Venetorum omnia habent ad Luteciana, mihi non est necesse sermonem habere ob eam causam, quam supra dixi, sed satis est argentarium bessem Venetum cum Luteciano cōferre. itaqꝫ argentarius bes Venetus pendit uncias Lutecianas septem & drachmam dimidiam. Atqꝫ hęc pluribus fortasse uerbis, quàm necesse fuit, scripta sunt: nunc expendam drachmas quibus tres uiri illi docti uidentur usi fuisse cum trutina examinarēt denarios. Luteciana quidem, quam usurpauit Budæus siliquis duabus, & tertia grani parte, & quarta tertiæ ac decima sexta item tertiæ parte grauior est Veneta, qua usus est Portius. quod si is usus fuit Vicētina, ea dimidio grano leuior est quàm Veneta. rursus drachma Mediolanensis granis duobus amplius leuior est Veneta. Si igit altera pars denarij, quē Budæus appendit, erat corrosa & tamen pendebat drachmam, quis ex eo de talibus integris denarijs coniecturam non facit, atqꝫ nō uidet septem ad summum unciam Lutecianam pendere: ac talem denarium non paulo grauiorē fuisse drachma Veneta: magis uero Vicentina & Mediolanensi. quod si à Portio & Alciato reperti sunt denarij qui penderent drachmam Venetam, uel Vicentinam, uel Mediolanensem, hi etiam erāt legitimi, sed aut usu frequēti tractandoq́ꝫ quondam fuerint attriti, nam argento manus sordescunt: aut terra obrutos acris humor nonnihil corrosit: aut imperatores inflāmati auiditate, uel cum impensis, quas facerent in bella, fiscus non sufficeret, inopia & necessitate coacti aliquid de eorum pondere detraxerunt. etenim denarij Romani triplices sunt, graues, mediocres, leues. quam rem cognitam habemus et ex optimis scriptoribus, & ex denarijs ipsis, quos appēdimus partim ipsi, partim alios in Italia & Germania uidimus appendere. Graues aūt pondus habent drachmæ unius & dimidiæ, nō quatuor scripulorū ut Portius asserit: mediocres, drachmæ unius & septimæ eius partis: leues, drachmę. quæ omnia diligēter exposui in libello qui inscribit: Ad ea, quæ Andreas Alciatus denuo disputauit De mensuris & ponderibus, breuis defensio. Verum graues nullos uidimus: mediocres extāt,

sed

ſed non admodum multi: plures leues reperiũtur, maxime in antiquis ruinis. aurei uero Romanorum ueteres nummi, ut hic omittam ſemiſſes, tremiſſes, & nonnullos alios, ſunt triplices. eorum primi pendunt duos denarios legitimi ponderis: alteri, duas drachmas: tertij, quatuor ſcripula. Sed quibus temporibus quiq; argentei & aurei nummi Romæ fuerunt percuſsi in libro ſecundo De precio metallorũ & monetis explicabo. nũc eligam eos nũmos priſcos, per quos certius aſſequi poſſumus, ut reſtituamus antiqua pondera. hi autem ſunt & denarij mediocres, quos, quia eis iuſtum eſt pondus, legitimos ſoleo nominare, & primi generis aurei nummi. nam non omnibus leuibus denarijs, etiamſi ſint integri, eſt drachmæ pondus. etenim imperatores inferioris ætatis etiam id ipſum imminuiſſe comperimus, ſicut aureorũ quoque ſecundi generis. at aureorum tertij generis nũc mira paucitas eſt.

Mediocris uero denarius ſi fuerit uetus & integer: id eſt non ad exemplar ueteris factus, non mutilatus, non attritus, non corroſus, pendit duo & ſeptuaginta momenta. Vt autem ſtudioſi literarum, ubicunque terrarum & gentium fuerint, intelligere poſsint pondus ueterum denariorum, dicam quid ſit momentum: & quot momenta aurei nunc uſitati pendant: & quo modo bes, qui monetarijs in uſu eſt, diuidatur. Qui aureos nummos appendunt, orichalceas uel æreas formant maſſulas, quæ eorum pondus exæquant. quarum Rhenanam diſtribuunt in ſexaginta momenta, quæ ſunt bracteolæ item orichalceæ uel æreæ. de his momentis nunc loquor. nam aliarum maſſularum momenta, ſi in totidem diuiduntur, eiuſdem cuius illa, grauitatis non ſunt. Ea maſſula pendit ſexaginta momenta, non quilibet aureus Rhenanus: grauiores enim & leuiores reperiuntur. Coronati autem Italici pendunt eiuſmodi momenta duo & ſexaginta, ac momenti dimidiam partem: Coronati uero Francici, momenta tria & ſexaginta, ac duodecim momenti ſeptuageſimas: at ducati, ut appellãt Veneti ac Turcici momenta quinque & ſexaginta atque duas momenti octauas & ſexageſimas. quod pondus ferè eſt ducatis Romanis, Bononienſibus, Lucenſibus, Mediolanenſibus. Grauiores his ſunt aurei Vngarici & Hiſpani: pendunt enim ſex & ſexaginta momenta.

Beſſem autem Noribergium monetarij, qui aurum cudunt, in quatuor & uiginti partiuntur ſextulas, quas Græco uocabulo, quod eſt κεράτια, ſed corrupto, improprie nominant. binas uero ſextulas diſtribuunt in quatuor bina ſcripula: bina ſcripula rurſus in tres quaternas ſiliquas. quæ pondera ipſi ſuis barbaris nominibus appellant: & eis utuntur cum argentum cum auro permiſcent: ut ex ea maſſa temperata ſignent aureos nummos. Eundem denique beſſem Noribergium monetarij, qui cudunt argentum, diuidunt in ſedecim ſemuncias, quas lotones uocant: ſemunciam uero, in quatuor drach-

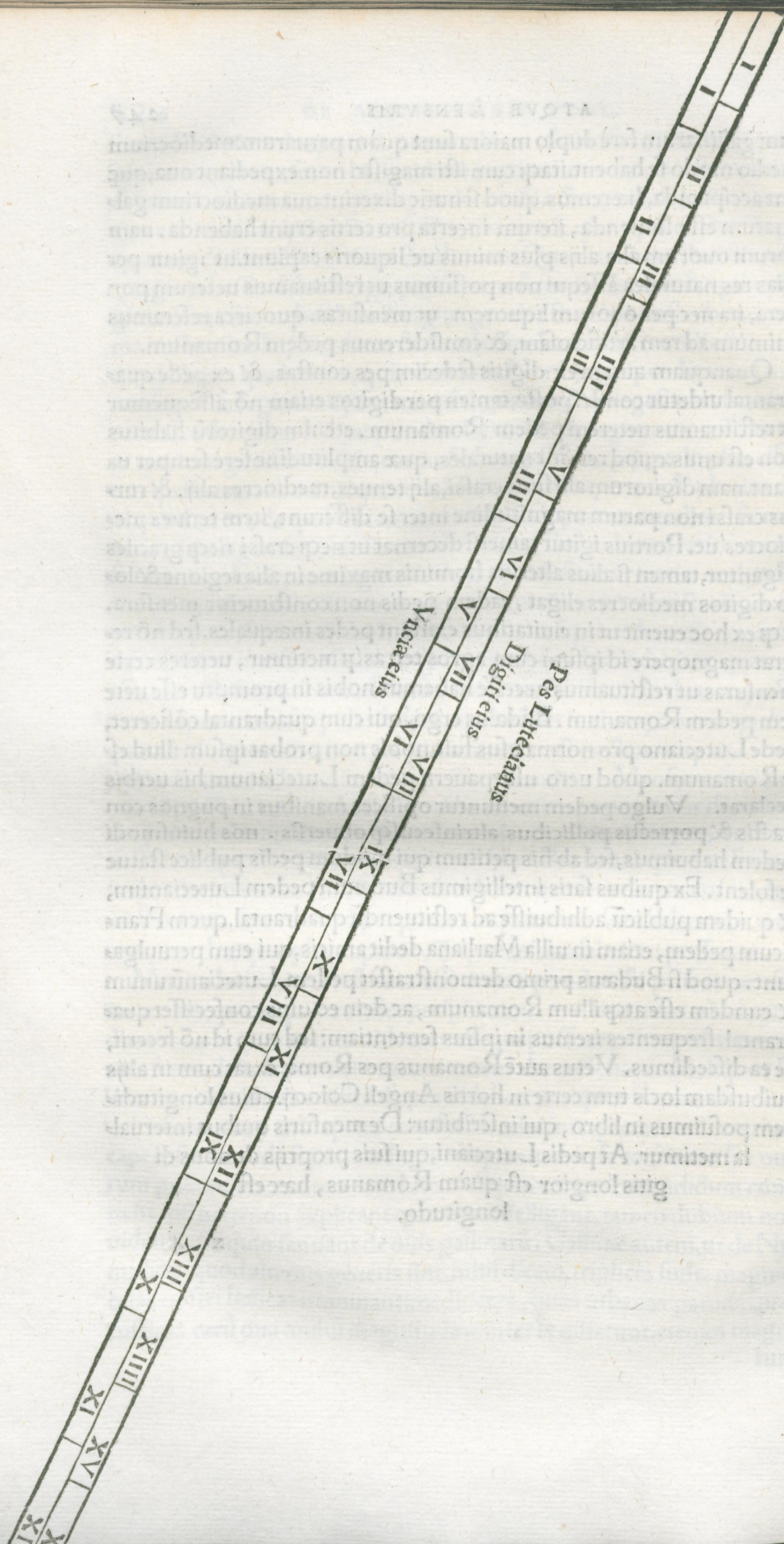
mas: drachmam, in quatuor nummulos. At nostri monetarij, qui signant argentum, suum bessem item partiuntur in sedecim semuncias: semunciam uero unamquanque in decem & octo quaternas siliquas. atque eas nomine ipsis usitato solēt nuncupare. quaternæ autem siliquę quatuor & dimidiā efficiunt drachmam. Quoniam uero duo & quinquaginta besses Noribergij pendunt nostros besses tres & quinquaginta, sequitur ut bes Noribergius grauior sit quam noster bes, drachma nostra, siue Erphurdana, & duodecim drachmæ secundis & quinquagesimis. quinetiam, quia drachma Noribergia pendit momenta nouem & sexaginta atque sex momēti quartas & sexagesimas, sequitur ut nostra drachma habeat pondus septem & sexaginta momētorum, ac quinquaginta momēti quartas & sexagesimas. quę paulo plus efficiunt quàm tres momenti quartas. De his autem apertius & planius dixi quod ad ea, de quibus scribam in libris de precio metallorū & monetis, intelligenda ualde sint accōmodata. Sed redeo ad rationem institutam. Ex septem legitimis denarijs conficietur uncia: ex duodecim uncijs libra. dimidius uero denarius mediocris erit uictoriatus: sexta eius pars, sextans denarij. Vncia uero, ex septem denarijs confecta distribuatur in octo octauas, atque hæ erunt drachmæ Atticæ. quarum centum efficient minam. Rursus drachma diuidatur in duas æquales partes, quæ erunt scripula: scripulum similiter in duas partes æquales, quæ oboli. quorum quenque partiamur in octo octauas: quas Græci χαλκοῦς uocant, Latini æreola possunt nominare. Mensuræ autē hoc modo possunt restitui. In alteram libræ lancem imponantur decem unciæ ponderales: in alteram infundatur oleum. ubi neutra propenderit, uasculum, quod tantum olei capit, erit libra Romana. quod uasculum in duodecim uncias mensurales diuidatur. quarum decem erunt hemina Romana. seruata uero proportione quam mensura habet ad mensuram, tam hæ quæ plus capiunt, quàm quæ minus fabricari possunt.

Verum hac ratione restituta esse uetera pondera & priscas mensuras, ex his, quæ sequuntur, fiet perspicuum. Abeo nunc ad reliquas duas res, per quas contra uidemur assequi posse ut primo restituamus mensuras, deinde pondera. earum autem altera est naturalis, liquor scilicet ouorum: altera artificiosa, pes uidelicet antiquus Romanus.

Hebræi aiunt לוג quam mensurā Latini interpretantur sextarium capere sex oua. id est tantum liquoris quantum in se continent sex ouorum putamina. ea autem tam luteum liquorem quàm candidum continent. ipsi uero non explicant quæ oua intelligant, tamen dubium non uidetur esse quin sentiant de ouis gallinarū. Gallinæ autem, ut de Numidicis, quod alterius generis sint, nihil dicam, triplices sunt. magnæ, quas nostri Italicas nominant: mediocres, quas urbanas: paruæ, quas rusticas. earū oua multū magnitudine inter se differunt. etenim magna
rum

rum gallinarum ferè duplo maiora sunt quàm paruarum: mediocrium medio modo se habent. itaq; cum isti magistri non expediant oua, quę sint accipienda, hæremus. quod si nunc dixerint oua mediocrium gallinarum esse sumenda, iterum incerta pro certis erunt habenda. nam eorum ouorum alia alijs plus minus'ue liquoris capiunt. ut igitur per alias res naturales assequi non possumus ut restituamus ueterum pondera, ita nec per ouorum liquorem, ut mensuras. quocirca referamus animum ad rem artificiosam, & consideremus pedem Romanum.

Quanquam autem ex digitis sedecim pes constat, & ex pede quadrantal uidetur confici posse, tamen per digitos etiam nõ assequemur ut restituamus ueterem pedem Romanum. etenim digitorũ habitus non est unus: quod res sint naturales, quæ amplitudine ferè semper uariant. nam digitorum alij sunt crassi, alij tenues, mediocres alij. & rursus crassi non parum magnitudine inter se differunt, item tenues mediocres'ue. Portius igitur tametsi decernat ut neq; crassi neq; graciles eligantur, tamen si alius alterius hominis maxime in alia regione & loco digitos mediocres eligat, eadem pedis non constituetur mensura. atq; ex hoc euenit ut in ciuitatibus existant pedes inæquales. sed nõ referat magnopere id ipsum cum agros terrasq; metimur, ueteres certe mensuras ut restituamus necesse habemus nobis in promptu esse ueterem pedem Romanum. Budæus ergo, qui cum quadrantal cõficeret, pede Luteciano pro norma usus fuit, nobis non probat ipsum illud esse Romanum. quod uero usurpauerit pedem Lutecianum his uerbis declarat. Vulgo pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis & porrectis pollicibus altrinsecusq; obuersis. nos huiusmodi pedem habuimus, sed ab his petitum qui modum pedis publice statuere solent. Ex quibus satis intelligimus Budæum pedem Lutecianum, & quidem publicũ, adhibuisse ad restituendũ quadrantal. quem Francicum pedem, etiam in uilla Marliana dedit amicis, qui eum peruulgarunt. quod si Budæus primo demonstrasset pedem Lutecianũ unum & eundem esse atq; illum Romanum, ac dein eo usus confecisset quadrantal, frequentes iremus in ipsius sententiam: sed cum id nõ fecerit, de ea discedimus. Vetus autẽ Romanus pes Romæ extat cum in alijs quibusdam locis tum certe in hortis Angeli Colocij. cuius longitudinem posuimus in libro, qui inscribitur: De mensuris quibus interualla metimur. At pedis Luteciani, qui suis proprijs duobus digitis longior est quàm Romanus, hæc est longitudo.

Pes Lutecianus
Digiti eius
Vnciae eius

Rationem uero conficiendi quadrantalis sub nomine amphoræ, quæ tantundem capit, quantum quadrantal, quanquam in eandem figuram non est formata, his uersibus explicat Fannius.

Pes longo spacio latoq; notetur in anglo,
Angulus ut par sit quem claudit linea triplex
Quatuor ex quadris medium cingatur inane,
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Hoc est quadrãtal, siue, ut ipse scribit, amphora, sic formatur ut eius capacitas lineas habeat quatuor rectas, æquales, pedem longas: & quatuor angulos rectos. in quorum quenq; necessario tres lineæ, longa scilicet, lata, alta conueniunt: efficiaturq; figura quadrata, quam Græci κῦβον appellant. ac quadrantal talem mensurã esse Festus Pompeius multo uetustior quàm Rhemnius Fannius his uerbis explicat. Quadrantal antiqui uocabant amphoram, quod uas pedis quadrati octo & quadraginta sextarios capit. Itaq; per pedem Romanum assequimur ut quadrantal restituamus hoc modo. Conficiatur uas cuius capacitas pedem sit longa, lata, alta, id erit quadrantal Romanum. si uero tantundem liquoris capiet atq; in amphorę figuram fuerit formatum, erit amphora Romana. at alterum uas dimidiæ amphoræ capax, erit urna Romana. tertium, quod quartam secundi uasis partem capit, congius Romanus. quartum, quod tertij sextam partem recipit, sextarius Romanus. quintum, quod quarti dimidiam partem capit, hemina Romana. seruata uero proportione, quam mensura habet ad mensuram, & quæ minus capiunt quàm hemina, & quæ plus quàm amphora fabricari possunt. Pondera autem hoc modo restitui possunt. Cum hemina Romana ex decem uncijs mensuralibus constet, ac libra ex duodecim, si ad oleum, quod capit hemina, quinta item olei pars adijcitur, Romana olei libra fiet. cuius unciæ duodecim mensurales pendent decem ponderales. in alteram igitur libræ lancem oleum infundatur, in alterã imponatˀ massa plũbi. ubi neutra propenderit, illa plumbi massa erit decem unciarum ponderaliũ. ad quam si additur quinta eius portio, conficietur libra Romana, ponderalis duodecim unciarum.

Itaq; cum & pondera hæc tanta sint, quanta ea, quæ ex denarijs legitimis confecimus, & mensuræ æque capaces, certi sumus nos rem, quam quæsiuimus, esse consecutos. Sed, ut finem huic disputationi faciam, quia legitimi denarij pondus sunt duo & septuaginta momẽta, sequitur drachmã ueterem, quæ septima parte leuior est denario, pendere tria & sexaginta momenta. Cum aũt octo & sexaginta aurei Veneti, quos nominãt ducatos, pendant Noribergium bessem, quo monetarij utuntur: sexaginta uero & septem ac dimidius argentarium

bessem

bessem Venetum, intelligimus hunc leuiorem esse illo momentis triginta & duobus & dimidio: atq; sic drachmam Venetam dimidio tantum momento ac quarta & sexagesima dimidij momenti parte leuiorem esse quàm Noribergiam. quę pendit momenta nouem & sexaginta ac sex momenti quartas & sexagesimas partes. intelligimus quoq; momentis quinq; & dimidio ac fere undecima momenti parte drachmam Venetã grauiorẽ esse drachma ueteri. Ex quo apparet Portium etiam & Alciatum, non solum Budæum, ueterem drachmam, siue octauam unciæ Romanæ partem constituisse grauiorem, quàm reuera fuit. Verum quod in Portij manus peruenerint denarij, qui pependerint drachmam Venetam, uel Vicentinam: in Alciati, qui Mediolanensem, hæc causa est, quod omnes istiusmodi denarij aliquid, sed alij plus, alij minus, ex iusto suo pondere perdiderint.

GEORGII AGRICOLAE DE PRECIO METALLORUM ET MONETIS LIBRI TRES.

AVTORES QVORVM INVENTIS ET TESTIMONIIS usus sum, siue extent, siue ab alijs testes citentur.

Aelius Lampridius
Aglosthenes
Ammonius
Appianus
Aristophanes
Aristophanis interpres
Aristoteles
Arrianus
Athenæus
Aulus Gellius
Basilius magnus
Cæcilius
Callimachus
Cares
Cicero
Cornelius Nepos
Cornelius Tacitus
Crates comicus
Ctesias
Demosthenes
Diodorus Siculus
Diogenes Laertius
Dinon
Durides
Ephippus Olynthius
Ephorus
Epicharmus
Euangelistæ
Eubulus
Eutropius
Flauius Sosipater
Græcus qui tradit qua de causa quodque uerbum sit nominatum
Harpocratio
Heraclides
Herodotus
Hesychius
D. Hieronymus
Horatius
Iosephus
Isocrates
Iulius Pollux
Iulius Capitolinus
Ius Saxonum
Iustinianus
Iustinus
Iuuenalis
Lucanus
Lucianus
Lysias
Macrobius
Martialis
Martianus
Menander
Modestinus
Nonius Marcellus
Ouidius
Pacuuius
Papinianus
Paulus iurisconsultus
Pausanias
Persius
Plato
Plautus
Plinius maior
Plinius minor
Plutarchus
Pomponius
Propertius
Pub. Vatinius
Sacræ Hebreorum literæ
Salomo Hebræus
Salustius
Septuaginta interpretes
Serbidius Sceuola
Sex. Pompeius Festus
Sidonius Apollinaris
Sisenna
Strabo
Suetonius Tranquillus
Suidas
Terentius
Thucydides
Titus Liuius
Valerius Maximus
Varro
Virgilius
Vitruuius
Volusius Metianus
Xenophon

GENEROSO ET NOBILI ET CLARO AC DOCTO VIRO D. GEORGIO COMmerstadio utriusque iuris doctori & consiliario illustriss. Saxonum ducis & Electoris Mauricij Georgius Agric. S. D.

Eteres illi grauissimi uirtutis magistri, uir optime, uniuersum genus bonorum, quod homines tenent ac possidēt in se, uel extra se, distribuunt in tres partes: in bona animi scilicet, corporis, fortunæ. animi autem bonis, quæ uirtutes nominantur, merito ac iure primas tribuunt, quod ea nulla ui possint labefactari. secundas corporis bonis deferunt, quod ea magis propria sint hominis quàm quæ extra corpus in casu sunt. tertias dant caducis istis fortunæ muneribus. Ac multæ quidem res sunt in quas fortunæ potestas est prorogata. sed cum eas, quarum precium quouis modo persoluere possumus, animo & cogitatione complectimur, uidemus primo magni precij esse bestias et cicures & feras, quod earum uel lacte & carnibus uescamur: uel lanis, uillis, pellibus uestiamur: uel uiribus usi onera uehamus, aut ipsi in eis uehamur: uel uigilantia non nihil à furibus & inimicis tuti simus: uel deniq; eas ipsas habeamus in delicijs. Deinde cernimus secundo loco numerari uestes sericas, holosericas, argēteas, aureas, tapetes, pocula & opera ex argēto & auro, gēmas, margaritas, aliasq; res, quæ & per se insignē habent ornatum, & eundē cæteris afferunt. Tū intelligimus maximi æstimari prædia belle ædificata & amœna, oppida munita & pulchra, urbes potentes & florentes, regiones amplas & fertiles. atq; hæc omnia & similia eò maioris esse precij quo fuerint fructuosiora. Etsi uero hæc fortunæ munera magnam habent dignitatem quod sint preciosa, tamen pecunia eiusdem fortunæ munus, quod eorum precium esse possit, omnium dignitatem exæquat. Verum non modo hæc ipsa emere pecunia possumus, sed ad alias multas res conficiendas est necessaria. nam mercede conducuntur doctores, qui animos præceptis uiuendi & artium liberalium forment: medici, qui ne corpora incidant in morbos præcaueant, aut grauibus morbis affecta in pristinam sanitatem restituant: iurisconsulti, qui munus de iure respondendi, uel disceptationem definiendi, uel defendendi clientes sustineant. quid nunc plura? qui abundat pecunia siue pacem trahat, siue bellum gerat, habet sumptum unde faciat. quare Philemo comicus scite dixit argentū esse cornu amaltheæ. non enim istud poetarum fictum & cōmenticium copię cornu, sed pecunia, si homini fuerit plena & copiosa, ei quæcunq; uo-

luerit suppeditat. Quæ uero cōtra pecuniam à scriptoribus dicta sunt, contra eos dicta sunt, qui pecunia abutuntur ad indomitas animi cupiditates. etenim in utendo ratione opus est. Deus autem optimus maximus tibi magnam copiam bonorū animi, corporis, fortunæ largitus est. nam te uidemus primo ornatum his uirtutibus, prudentia, iustitia, fide, & bonis ac ingenuis artibus præditū: deinde figura & statura corporis insignem: tum ex bonis parentibus prognatū. mater enim ex antiqua & nobili familia eorū, qui à Petswitz nominantur, orta fuit: pater ex bona Cōmerstadiorū. sed & rex Ferdinandus & imperator Carolus quintus potentissimi fratres cum te talem uirum cernerēt, tuam nobilitatē suis etiam literis confirmare uoluerunt. postremo possides rusticos aliquot uicos fructuosos, & Calcardū prædiū, nuper à te belle ædificatum. itaq; mihi uisum est tibi hos libros de precio metallorum & monetis consecrare. præsertim cum tanta sint tua in me merita, ut etiamsi nullā eorum partē referenda gratia cōsequi possim, tamen memorem in te animū semper præstare maxime debeam. mihi aūt perspicere nō uideor, qui ego tenuis maiorē meæ uoluntatis erga te, magnis animi bonis & amplis fortunæ muneribus ornatū, significationē dare possim, q̄ ut quoties aliquod mearū uigiliarū munus in principis nostri nomine apparebit, toties aliquod opus tibi eodem in codice consecratum prodeat in lucē. Equidē si sensero te etiam his studijs meis delectari, multo alacrior ad alia factus omnibus uiribus enitar ut aliquando magis intelligas me beneficiorum acceptorum memoriam conseruasse. me enim beneuolentissimum tibi semper fuisse et esse et fore existimes uelim. In his uero libris non modo Romanæ monetæ pondus & temperaturā, sed etiam Græcæ & externæ, quoad facere potui, sum persecutus. cum eis quoq; monetas, quibus diuersæ Europæ nationes utuntur, maxime uero aureas contuli: & certum quoddā dedi præscriptum ac regulam, ad quam quicunq; diriget suæ ciuitatis uel regionis monetas, facile intelliget proportionē quam habeant ad ueteres, quas usurparunt rerum humanarū diuinarumq; scriptores. Quanq; autem Budæus in hac re multum operæ & studij posuit, ac de plerisq; pecuniæ summis scripsit, tamen qui utriusq; nostrum scripta diligenter legerit, mea (pace mortui dixerim) multo inueniet uberiora & magis explicata. atq;, cum ab eo in precio dissideam, mihi necesse fuit, easdem summas exponere, ut etiam mea æstimatio elucescat. quod si præterea in scriptoribus quædam difficilia & obscura reperiuntur, ea commentarijs meis patefacere & illustrare decreui. Vale Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum XVI. Calend. Septemb. anno M.D.XLIX.

GEORGII AGRICOLAE DE PRECIO METALLORVM ET MONETIS LIBER PRIMUS.

Vid sit metallum: quot & quæ eius species: quæ cuiusq; metalli natura: quibus in rebus quodq; nobis usui: quę eorum temperaturę, uno libro, qui est octauus de natura fossiliū, exposui. nunc his tribus libris eorundem precium & monetas explicabo. Metallum autem aliud alio maioris uenit, quod uel pluribus rebus excellat: uel maiores usus afferat ad secandum & alia permulta: uel rarius sit. Ac multis quidem de causis aliquod metallum cæteris antecellit. aut enim quia ignis id non consumat, non solum cum in incendijs arserit, sed etiam cum in magno catino uel catillis alternatim cum rebus, quæ ipsum purgant, positum coquitur: aut quia ei nihil igni depereat, nisi cum diutius arserit in eodem catino uel catillis: aut quia acria id nō corrodant, nec alio uitio infestetur: aut quia eo manus non sordescant: aut quia dilatetur laxius quàm cętera: aut quia fundi possit: aut quia sit gratum colore: aut deniq; quia propter duriciā magnos usus afferat. Itaq; ob has causas ferè omnes aurū excellit inter metalla. etenim in magno etiam catino & in catillis durat, nō modo in incendijs: nec ipsum acria corrodunt: nec ullum aliud uitium concipit: nec eo sordescunt manus, laxissime dilatatur & fundi potest: fuluo etiam colore præstat cæteris metallis, ut in alia opinione sit Plinius, sola duricia superatur ab argento, ære, ferro. Cum igitur aurum in metallorū genere perfectum naturæ opus existat, & chymistæ, ut eius speciē imitatione exprimere possint, reliqua metalla diutius coquunt ac colorant: & artifices quidam æs, ut auri nōnihil fiat simile, cadmia tingunt, in orichalcumq; permutant. Secundas uero tenet argentum. nam & in incendijs perdurat: ac uero etiam in magno catino & in catillis, nisi cum sæpius & diutius arserit. acria id corrodunt & in cæruleum uertunt: nullum præterea aliud insigne uitium cōcipit. laxius quàm cætera metalla, auro excepto, dilatatur. fundi etiam potest. color illius albus placet. durius est auro, sed minus durum quam uel æs, uel ferrum. Cum igitur soli auro cedat & chymistæ etiam ut eius formam possint effingere uiliora metalla coquunt & colorant, & alij quidam æs, ut speciem præ se argenti ferre posit, magnitide tingunt. At tertias fert æs: laxius enim dilatari po

test quam uel ferrum uel aliquod plumbi genus. fundi pręterea potest, sed ignis ipsum consumit, siue diutius arserit in magno catino, siue alternatim cum rebus, quæ aurum & argentum purgant, positum fuerit in catillis. quin ei obuenit æruginis uitium. Quartas deferunt ferro. quamuis enim rubigine perit, & nō facile funditur, tamen satis laxe dilatatur, & duricia superat omnia metalla. At plumbi genera retro ponūtur, & quod ignis ipsa in magno catino aut in aliam formam mutet, aut prorsus cōsumat: & quod ea in cerussam uertant acria: & quod in aqua locata nigrore inficiantur ea parte qua diutius terram uel lapides attigerint. sed candidum reliquis duobus præponitur, quod inter ipsum & argentum maxima sit similitudo in colore. quod cum sciant chymistæ ex nigro candidum conficere conantur. Nigrum autem iccirco antecellit cinereo, quod ex hoc solo difficilius opera cōfici possint. Postremas uero tribuunt argento uiuo. nam quia liquidum, chymistis imperfectum metallū uidetur esse. Vtilitatis autem fructum si consideremus, unum ferrum longe præstat cęteris omnibus. etenim propter duriciam maximos usus affert ad secandum & ad conficienda opera, quæ diutissime durant. Ad hanc uero ferri duriciam proxime accedit æs. quocirca ueteres illi opifices ex eo instrumenta secandi fecerunt, & arma fabricati sunt. eadem quidam ex argento fecerunt, quod duricia non multum cederet æri, & ad ornatum magis esset decorum. at qui quondam aurea casside, thorace, lorica se texerunt, & gladijs aureis usi sunt, hi armis magis fuluo illo metallo fulgentibus, quàm duricia robustis pugnarunt. quia uero aurum molle est Debæ ut minus utile, quod mihi uidetur, triplum, ære simplo: duplum, argento simplo uicinis uendiderunt. cum enim abundarent auro, instrumenta & opera omnia ex eo cōficere potuissent, sed usus eos docuit aurum minus esse accōmodatum ad secandum & ad alia, quam uel æs uel argentum. atq; ob hanc sanè causam etiam homines qui insulas à Lusitanis & cæteris Hispanis repertas ac quasdam Africæ & Indiæ regiones incolunt, aurum magni non æstimant. quanquā etiam propter alteram causam, quod eis sit multum & copiosum. quin non contendam aduersus eos, qui eiusmodi nationes aurum propterea non magni putare dicunt, quod rerum metallicarū sint rudes. Plumbi autem genera propter eandem mollitudinē, & quidem maiorem, paucis in rebus nobis usui esse possunt. etenim ex eis, præter pocula & uascula, non multa fiunt opera. Postremo argentum uiuum, quia liquidum, etiam in minus multis nobis est usui. argento quidem & æri sublitum aureas bracteas retinet. Nec uero si unum aliquod metallum alteri præstat, & magis expetitur ad usus necessarios, sequitur illico id ipsum maioris uenire. sed rarissimum quodq; ferè maximi precij est. quam ob rem argentum & plumbum candidum quia rara maiori precio mercamur quàm

uel

uel ferrum uel æs:ut hæc multis rebus excellant,& maiores usus nobis afferant.rerum enim copiam, uilitas:inopiam, caritas consequitur.magna uero copia metalli tunc existit,cum multum uel in aliquo loco effoditur aut inuenitur:uel terra mariq; conquisitum in unam aliquam urbem inuehitur. quæ copia facit ut aliquod metallum uiliori precio uendatur.nihil autem necesse habeo repetere insulas nuper repertas,& Africæ ac Indiæ regiones quasdam,quæ,ut iam dixi, abundant auro,atque id partim iccirco magni non æstimant:certe cum in Tauriscis Noricis auri plurimum in breui esset erutum & Italiæ importatum , tertia parte uilius uenisse autor est Strabo. Et Iulius Cæsar cum in Gallijs fana & templa deorum ac urbes quasdam spoliasset, tantã auri copiam habuit,ut ternis millibus nummûm,quod Trãquillus Suetonius scribit,in libras promercale per Italiam prouinciasq; diuenderet.

At inopia metalli cõtra existit,cum paucũ effoditur,aut in aliquam regionem uel oppidum infertur. utrunq; nostris temporibus accidit. cum enim modicũ plumbum candidum ex Misenæ & Boemiæ montibus erueretur,id mercabamur maiori precio. similiter æs multo pluris fuit,cum ad nos paucum deportaretur ex Carpati metallis. Ex his igitur quæ dixi satis potest intelligi tres potissimũ esse causas cur metallum aliud alio sit carius. Itaq; ut de singulorũ precio dicam,aurum nobilissimæ quæq; nationes semper habuerunt preciosissimum hisce de causis omnibus.etenim natura præstat cæteris,& est rarum . quanquam autem non est utile ad secandũ,tamen rebus omnibus magnum affert ornatũ. Argentum autem precio semper cessit soli auro: nam & naturæ præstantia reliquis excellit metallis,& rarum est,&,ut ad secandum minus sit accõmodatum quàm æs aut ferrum, res ornat splendide. Quoniam uero precium auri plerunq; argento persoluitur, & contra precium argenti auro , quanto argento quondam aurum fuerit emptum,aut nostris temporibus ematur:& quanto auro argentũ uenditum fuerit,aut nunc uendatur,explicabo. Gręcos unam auri partem aliquando decem argenti partibus æstimasse ex Menandro intelligi posse,ad Cõmodum Cęsarem scribit Iulius Pollux. Aurum,inquit, quod argenti decuplũ sit liquido quis discere potest ex Menandri Deposito. cum enim primo dixisset ὀλβὴν ταλάντου χρυσίου σοὶ παιδίον ἔστι καρτορῶν. hoc est Auri talenti tibi,beatã,tẽperatus est puer:Postea de eadẽ re loquẽs hæc ipsa subijcit, μακάριος ἐκεῖνος δέκα τάλαντα καταφαγών. i.beatus ille talenta deuorãs x. Idem T.Liuius lib.XXXVIII uidet̃ dilucidius explicare.loquit̃ uero de conditionibus pacis,ad quas Ætoli conuenerant cũ Romanis.De pecuniæ summa quã penderent, pensionibusq; eius nihil ex eo , quod cũ consule cõuenerat,mutatum. pro argento si aurum dare mallent , dare conuenit , dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. At Hipparchus apud Platonem aperte di

cit unam auri portionem esse precium duodecim argenti portionum. Herodotus uero in Thalia, cū cōmemorasset tributa, quæ Darius ferre coegit nationes & gentes, quas tenebat in sua potestate, unum auri talentum taxauit tredecim argenti talentis. Romæ etiam Sergij Galbæ temporibus unam auri portionem æstimatam fuisse argēti portionibus duodecim & dimidia, ex Suetonio Tranquillo & Cornelio Tacito uidetur percipi posse. scribit enim Tranquillus in Othone Siluio. Nullo igitur officij aut ambitionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. de eadem quoq; largitione ita loquitur Tacitus. Eo paulatim progressus ut per speciem cōuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos diuideret. nam cum centum nummi sestertij efficiant quinq; & uiginti denarios, & aureus duorum denariorum pondus habeat, una auri pars argenti partibus duodecim & dimidia æstimata uidetur fuisse. Similiter aliquot annis post, nimirum Vespasiani temporibus, unam auri portionem argenti portionibus XII. tantū Romanos putasse ex Plinij uerbis, quæ sunt libro XIX. cap. I. uidetur intelligi posse. Proximus, inquit, bysino, mulierum maxime delicijs circa Elim in Achaia genito. quaternis denarijs scripula permutata quondã, ut auri. Quorum utrunq; uerum esset si & aureus Romanorum nummus, ut Daricus stater, ex auro puro signatus fuisset, ac denarius argenteus, ut Aryandicus argenteus nummus, ex argento puro. uerum quia uterq;, ut libro secundo dicam, fuit mistus, una auri pars Othonis temporibus plus quàm duodecim & dimidia argenti partibus fuit æstimata: Vespasiani, plus quàm duodecim. Ex his tamen intelligimus priscis illis temporibus idem auri & argenti precium non fuisse, ut nec nostris est. etenim patrum memoria una auri puri pars in præcipuis Germaniæ emporijs primo empta fuit tredecim argenti partibus, & paulo plus quàm duabus unius decimæ tertiæ partis tertijs: deinde ferè duodecim argenti partibus: nunc uero undecim & paulo plus quàm una undecimæ tertia. nam iacet precium auri. Argento autem proximum locum nostris temporibus argentum uiuum & plumbum candidū obtinent. non quod aut natura reliquis antecellant, aut magno usui nobis sint, sed quod rarissima. argentum etiam uiuum iccirco quod Africæ ac quibusdam Asiæ regionibus magnopere expetatur. partes uero centum quadraginta tres plerunq; emuntur una argenti parte. attamen unum aliquod ex his duobus interdum maioris uenit, interdum minoris. sed scriptores de ea re, quanti argentum uiuum & plumbum candidum quondam fuerint, nihil memoriæ ac literis prodiderunt. At æs etsi natura non cedit argento uiuo & plumbo candido, & maiores quàm ea usus afferat, tamen, quia multum & copiosum effoditur, minori precio mercamur

mur. Romæ quidem uilioris precij quondam fuit quam nunc eſt. etenim unus denarius qui erat argenteus, & tunc pendebat drachmam unam & dimidiam, decem aſsibus, qui erant ænei librales, fuit ęſtimatus, hoc eſt pro ſexcentis & quadraginta æris partibus fuit una pars argenti repenſa. ſi modo denarius ex puro argento fuit factus. ſed poſtea pondus cum denariorum, tum maxime aſsium fuit mutatum: ut ſuo loco dicam. Hodie uero in nobilibus emporijs noſtris æris ducentæ uiginti partes una argenti parte emuntur. paulo autem plures in locis, è quibus effodiuntur metalla. Eius uero precij, cuius æris eſt plumbum cinereum, quod etiam rarum inuentu. id ueteres ſcriptores, ut ſæpius dixi, ignorarunt. Quoniam autem plumbum nigrum æri bonitatem præſtantiamq́; concedit, & minus, quàm idem æs nobis uſui eſt, et copioſum eruitur, multo minoris uenit. nã in his locis, in quibus primo ex galena excoquit̃, eius octingentæ & octoginta partes una argẽti parte uendunt̃. in emporijs uero fere ſexcentæ una argenti emunt̃.

At ferrum, ut maximos uſus ad ſecandũ afferat, & ex eo arma aliaq́; opera permulta confici poſsint, tamen, quia copioſiſsimum in pluribus locis conflatur, minimi precij eſt. etenim mille ducentas octoginta duas partes ferri una argenti parte mercamur: quanq; Suedicum & optimum quodq; eſt carius. Hactenus explicaui cauſas cur metallum metallo præſtet, ac cur maioris ſit precij, & quantũ precium quondam habuerint aurum & argentum, quantum eadem ipſa & reliqua metalla habeant noſtris temporibus: nunc de monetis diſſeram.

Primo autem in hoc libro dicam de uerbis quæ Græci & Latini poſuerunt rei nummariæ. deinde quid ſit moneta, qui primo monetas inuenerint, & in qua quiſq; regione, & quo tempore: tum utrũ rerum permutatio ſit oportunior hominum generi, an monetę rerum precia: quonã modo artifices cudant monetas: quarum rerum effigies quondam in monetis impreſſerint, & quarum imagines nunc imprimant: ex quibus rebus monetæ traxerint nomina: poſtremo duplicem eſſe monetam, puram ſcilicet, probam, adulterinam: ciuibus expediat ne præſtantem an uilem eſſe monetam, qua utuntur.

Apud Romanos quidem res nummaria tria habet generalia uocabula, quibus nominatur, & totidem apud Græcos. Romana ſunt, moneta, pecunia, nũmus: Græca νόμισμα, χρῆμα, κέρμα. quorum unum quodq; declarabo. Monetam à monẽdo appellatã putant. nam ſigno ſignis'ue, in eam impreſsis, de aliqua re monemur. & quidẽ uel de eius autore, ſicuti de Philippo illius imagine, quam exprimunt Philippici, uel de precio: ueluti denarij nota eum ualuiſſe decẽ aſsibus. uel de tempore, quo fuit percuſſa, ut monetis permultis noſtratibus. uel de re geſta: ſicuti nummi argentei angulati inſcriptione, quæ eſt P.L. de Papia liberata à periculo obſidionis, quod pro Carolo quinto milites ciuesq́;

ſubierunt

subierunt. uel denique de aliqua alia re: ut moneta Thesei, nota bouis signata, de Marathonio tauro, aut de Minois duce, aut de agrorum cultura. ad quam, ut quibusdam uisum fuit, eo signo ciues suos hortatus est: autor Plutarchus. Pecunia uero à nota pecudum, qua Seruius Tullus rex Romæ æs signauit, est appellata, ut Plinius scribit. uerum Varro pecuniã à pecu dictam putat. à pastoribus enim, inquit, horum uocabulorum origo. hoc idem significat Sex. Pompeius Festus cum scribit de uerbis quæ descendunt à grege. quorum uerborum frequẽs usus non mirum si ex pecoribus pendet, cum apud antiquos opes & patrimonia ex his præcipue constiterint: ut adhuc etiã pecunia & peculia dicimus, quo sanè modo iurisperiti interdum uno pecuniæ nomine appellant res tam stabiles & fixas, quas soli uocant, quàm mobiles. scribit enim Paulus. significatio pecunię ad ea refertur, quæ in patrimonio sunt. à pecunia autem magna fit pecuniosus, ut autor est Varro.

At nummus tertium rei pecuniariæ uocabulum est. eum hi Græci, qui primo legem tulerunt, ut particulæ metallorum signatæ essent rerum precia, νόμισμα tanquam legitimum quiddam nominauerunt. quocirca Aristoteles in libro quinto De moribus scribit nummum ab eo traxisse nomen quod non natura, sed lege factus sit. ponam Græca quæ magis illud ipsum exprimunt. τοὔνομα ἔχει νόμισμα ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. eandem uero legem non modo reliqui Græci acceperunt, sed etiam cæteræ gentes, imo hominum ferè uniuersum genus, quod nondum nummis uteretur. nam inter antiquos scriptores constat alias quasdã nationes aurum & argentum signasse, antequã Græci nũmos cuderent. quanquam autem νόμισμα Græcum nomẽ est, tamen id ipsum una tantum litera immutata Latini poetæ usurpant. ait enim Horatius.

Rettulit acceptos regale numisma Philippos

Vt uero numisma à Græco fonte deductũ est, ita etiam nũmus, qui ex eadem, ni fallor, causa nomen inuenit, à Græco, quod est νόμος, fluxit. etenim νόμος, ut ex Græcis quidam tradit, etsi in hac re nullũ testem citat, etiam νόμισμα significat. Verum Iulius Pollux dicit nummum, etiamsi Romanum uocabulũ uideatur, Græcum esse: idque usurpare Græcos, qui in montosis Italiæ & Siciliæ locis habitant. Epicharmus enim in Ollis ait. ἀλλ᾽ ὅμως καλοὶ καὶ πῖοι ἄρνες, εὑρήσουσι δέ μοι τὼς νούμμους. hoc est. Agni sed tamen pingues boníque nũmos adferunt. & rursus. κῆρυξ ἰὼν εὐθὺς πρίαμαι δέκα νούμμων μόσχον καλῶν. id est. Præco hinc profectus ibo, nũmis uitulam emam pulchram decem. Atque Aristoteles in Tarentinorum rep. dicit numisma uocari ab ipsis nummum, eumque signatum esse nota Taranti, Neptuni filij, delphino insidentis. Tametsi uero Pollux nummum dicat esse Græcum uerbum, quod eo Siculi & Tarentini usi sint, tamen quia idem Aristotelis uer-

bis

bis confirmat Siculos usurpasse libram, unciam, sextantem, quadrantem, quę sine ulla controuersia sunt uocabula Romana, ijdem Siculi & Tarentini nummum etiam à Romanis, ut ferè uicinis, sumpsisse possunt uideri. scribit autem his uerbis Pollux. καὶ μὴν ἐν ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας. δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν αἰγιναῖον. ἀλλὰ μὴν καὶ παρ' αὐτῷ τις ἂν ἐν τῇ ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὕροι σικελῶν ὀνόματα. οἷον οὐγγίαν ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα. καὶ ἑξᾶντα, ὅπερ ἐστὶ δύο χαλκοῖ. καὶ τετρᾶντα, ὅπερ τρεῖς. καὶ ἡμίλιτρον, ὅπερ ἕξ. Alterum uocabulum Græcum, quo declaratur res nũmaria, est χρῆμα. ab utendo appellatum. moneta enim utimur ad omnia comparanda, quæ sunt ad uiuendum necessaria. ut autem pecunia iurisconsultis non modo nummos significat, sed omne patrimonium, ita χρήματα Græcis non solum numismata dicuntur, sed, ut Aristoteles scribit, omnia quorum precia nũmis persoluimus. Tertium uocabulum est κέρμα, quo Græci uidentur minuta numismata nominare. De uocabulis rei nũmariæ satis. Moneta autem est bractea aurea, uel argentea, uel ærea, uel orichalcea, uel plumbea, uel deniq; ferrea in rotundam plerunq; uel quadratam figuram formata: & iussu regis, aut principis, aut ciuitatis publice signata. Sed de temporibus, quibus nũmus primo percussus fuit, nihil certum scimus. non enim quia Cainus Adæ filius, ut Iosephus scribit, multitudine χρημάτων cõgregata ex præda & rapinis domũ auxit, sequitur primos illos homines monetis usos fuisse. nam χρημάτων nomine non semper pecunias, ut dixi, sed interdũ supellectilem & alias res appellare solent. Sacræ profecto Hebræorum historiæ in eo libro, in quo persequuntur ortus cœlorum & terrę ac omnis generis animantium & stirpium sic narrãt nobis. Tubalcainus, quem Sella ex Lamecho peperit, fabricator fuit omnis operis ænei & ferrei, sed in eo loco de pecunia nullam faciunt mentionem. non tamen uerisimile est monetam ante diluuium ignoratam fuisse, cum ante id fuerit spacium annorum amplius quàm trium millium. sed post istam uniuersalem inundationem Abrahami temporibus homines pecuniam usurparunt, ut eædem Hebræorum literæ loquuntur. etenim uir ille amantissimus & obseruantissimus dei cum ex Ægypto ascendisset ad australẽ plagam ualde diues fuit auri ac argenti: & Amelechus rex Geraræ ei mille dedit argenteos: ipse uero Ephroni filio Seoris, cum emeret agrum, appendit quadringentos siclos argenteos. At Herodotus, qui historiæ, quam Græci scripserunt, parens iure dici potest, tradit Lydos primos aureum & argenteum nummum percussisse. atq; hi quoq; habitant in Asia. in Europa uero, ut Aglosthenes scribit, Naxij primo nũmum percusserunt, ut autem Strabo memoriæ prodidit, Phido nummum signatum cum alium, tum argenteum inuenit: & quidem in Ægina insula ut Ephorus ait. quidam

tamen

tamen Erichthonium quartum Atheniensium regem primo nūmum tum in Attica regione tum in Lycia signasse memoriæ prodiderunt. Sed alij ab ijs dissentiūt, & Ionum Regem Thessaliæ primum aurum & argentum signasse dicunt. de qua re Lucanus scripsit his uersibus.

Primus Thessalicæ rector telluris Ionos
In formam calidæ percusit pondera massæ,
Fudit & argentum flammis, aurumq; moneta
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.
Illic quod populos scelerata impegit in arma
Diuitias numerare datum est.

Vt autem Phido Ægineæ monetæ inuentor dicatur, ut Naxij propriæ, ut Erichthonius Atticæ & Lyciæ, ut Ionos Thessalicæ, tamen Plinius scribit ignorari eum, qui primus ex auro denarium signauit. nam inquit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denariū signauit. quod & ipsum latet autore incerto. populus Ro. ne argento quidē signato ante Pyrrhum regem deuictum usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius appendebatur assis. quare æris grauis pœna dicta. Ex quibus uerbis intelligimus Romanos æs primum signasse, deinde argentum, postremo aurum. Etsi uero nūmum argenteum, ut Varro in Annali scripsit, conflatum primum à Seruio Tullo dicunt, tamen ab eo signatum non dixerunt. quare Varro non frangit Plinij sententiam de tempore, quo Romani argēto signato usi non fuerint. Sed æs in Latio signatum fuisse longe ante quàm Romulus urbem condidit quidam tradunt memoriæ: & quidem, ut Eutropius prodidit, à Saturno: ut uero Macrobius à Iano, qui Saturnum naui aduectum hospitio exceperat. uerum ab eis dissentit Ouidius, qui sic alloquitur Ianum in primo Fastorum.

Multa quidem didici: sed cur naualis in ære
  Altera signata est, altera forma biceps?
Cui respondet Ianus.
Noscere me duplici posses in imagine dixit
  Ni uetus ipsa dies extenuasset opus.
Causa ratis superest: Thuscum rate uenit ad amnem
  Ante pererrato falcifer orbe deus.
Hac ego Saturnum memini tellure receptum.
  Cœlitibus regnis à Ioue pulsus erat.
Inde diu genti mansit Saturnia nomen
  Dicta quoq; est Latium terra latente deo.
At bona posteritas puppim formauit in ære,
  Hospitis aduentum testificata dei.

Itaq; his uerbis Ianus hoc posteritati, non sibi, non Saturno tribuit. Romæ autem Seruius Tullus æreos nūmos primus percusit. de qua

re

re sic scribit Plinius. Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Remeus tradit. signatum autem est nota pecudum, unde & pecunia appellata. At argentum sero esse signatum Romæ Liuius autor est. quibus uero temporibus id factum sit explicat Plinius his uerbis. Argentum signatum est anno urbis CCCCLXXXIIII. Quinto Fabio consule: quinque annis ante primum bellum Punicum.

Postremo aureus nummus Romæ signatus est. de quo sic idem Plinius scribit. Aureus nũmus post annum LXII. percussus est quàm argenteus. hoc est anno urbis DXLVI. T. Quintio Crispino & M. Claudio Marcello. V. Cons. Sed Venetos anno à Christi ortu DCCCCXV. primo aurum & argentum signare cœpisse, eamque potestatem illorum duci Urso secundo, qui Particiachus uocitatus est, dedisse imperatorẽ Cunradum primum Philippus Bergomensis in annalibus scriptũ reliquit. Genuenses item primũ moneta usos fuisse cum Papiensibus communi: postea nũmos & aureos & argenteos percusisse, qui altera parte crucem reip. insigne, exprimebant, altera imaginẽ imperatoris Cunradi secundi: quod ille eam signandi potestatem ipsis anno M. C. XLV. tradiderit. Sed ante inuentam pecuniam res cum rebus cõmutatas fuisse, ut etiam nunc in quibusdã regionibus cõmutantur, est proditum memoriæ ac literis. scribit enim Plinius. Quantum feliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se: sicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi par est. ita enim, ut opinor, cõmercia uictus gratia inuenta, alios coriis boum, alios ferro captiuisque rebus emptitasse tradit. quanque & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Quam ueterem consuetudinem in emendis uendendis'ue rebus Lacedæmones seruarunt. etenim, ut Pausanias in Laconicis scriptum reliquit, Booneta Lacedæmonibus uocata, Polydori regis aliquando domus fuerunt, quo mortuo ab eius uxore Lacedæmones ipsam emerunt datis bobus. nam neque argenteus neque aureus nummus unquam illis fuit. more autem prisco retribuerunt boues & seruos atque rude argentum & aurum. quin etiam in Indiam nauigantes aiunt Indos cum Grecis mercibus aduectis res alias adductas commutare: & nũmum ignorare, cum abundent auro & ære. Hispanos quoque qui in Bastetania habitarunt nummi loco permutatione rerum adductarum usos fuisse, aut argenteã bracteam resectam dedisse Strabo bonus autor in primis scribit. Nostris etiam temporibus homines syluestres & omnis humanitatis expertes nõ utuntur pecunia, sed res cum rebus cõmutant: sicuti Caroli & Vuildelappi. quorũ hi nobiles mustelarum & aliarum quarundam animantium pelles regioni Fennorum, illi Gronlandiæ important. Similiter hic est mos patrius eorum hominum, qui incolunt nõnullas regiones & insulas nuper à Lu

ſitanis & cæteris Hiſpanis repertas, res rebus permutare. Cum autem ſe res ſic habeat in ea conſideratur utrum rerũ permutatio ſit oportunior hominum generi, an moneta earum precium. nam alijs hanc, alijs illam rationem in emendo & uendẽdo habere placet. qui malunt res cum rebus cõmutare quàm nummis uti, hi pro odio, quod habent in aurum, minus recte iudicant. nec enim argumentis, quare rerum inter ſe permutatio monetæ præſtet, docent & diſputant, ſed aut optant ut aurum ad perniciem uitæ, ut aiunt, repertum è uita totũ abdicetur, aut id ipſum magnis conuitijs conſectantur: & felicius æuum appelant cum res ipſę permutabantur inter ſe. Contra qui magis probãt monetam quàm rerum inter ſe permutationem, rident iſtos quod non intelligant cõmoditatem quam ex pecunijs percipimus. Tribus autem de cauſis potiſsimum moneta oportunior eſt hominum generi quàm rerum inter ſe permutatio: & quod ad precia rerum adæquanda magis accõmodata ſit quàm res ipſæ: & quod minoribus plerunque impenſis pecuniæ paucæ & paruæ portari & uehi poſsint quàm merces multæ & magnæ: & quod nonnullæ gentes noſtrarum mercium non indigeant, nos uero earum mercibus carere non poſsimus. nec tamen moneta obſtat, quo minus interdum res cum rebus cõmutare poſsint, modo uelint, mercatores. Ac mihi uideor etiam ſatis & quid ſit moneta, & qui primo eam inuenerint, & cõmodiorem eſſe quàm rerum permutationem explicaſſe, proximum eſt ut dicam quo nam modo artifices cudant monetas. Monetarius metallum purum ſiue aurum, ſiue argentum, ſiue æs, ſiue aliquod aliud fuerit, in catinos, in trianguli figuram formatos, inijcit. & quidem ad aurum adijcit argenti tantum, ad argentum æris tantum, quantum ex decreto regis aut principis aut ciuitatis licet adijcere. catinos autem in fornaculam, foris munitam ferreis circulis & collocatam ſuper cratem ferream imponit. cui fornaculæ ſubijcit candentes carbones, quibus metallum coquit usque dum liqueſcat. um in ferreum inſtrumentum, cui ſunt aliquot canales, infundit liquidum ut fiant bacilli. quos ex inſtrumento exemptos ducit in bracteas latas aut ſtrictas, craſſas aut tenues, prout ratio monetæ cudendæ poſtulat. eas bracteas deinde in plures particulas ſecat, & aureas omnes, item argenteas maiores appendit, ut nummos aureos & argenteos iuſti ponderis poſsit cudere. ſed argẽtei minores ut æque graues ſint, nec facile fieri poteſt, nec magni refert, eorum modo numerus ſit integer, alium alio grauiorem eſſe: cum eis paululum ad legitimũ pondus deeſſe uel ſupereſſe poſsit. mox bracteas laxius dilatat: & forcipe, quę utrinque capit, prehenſas ac malleo percuſſas, & toties calefactas, quoties opus fuerit, facit plerunque rotundas, raro quadratas, rarius oblongas, & eas ut albeſcant addito ſale atque fece uini ſicca coquit. Poſtremo in ferreum inſtrumentum, in quo hominum & aliarum rerum imagines

nes incisæ sunt, impositas & percussas inprimit in eis species easdem. tum inuersas & in alterum ferreum instrumentum, in quo notæ literarum aliarum'ue rerum insculptæ sunt, impositas & percussas iterum signat. quia uero monetarij percutiunt bracteas à Græcis qui signat argentum ἀργυροκόπος & ἀργυρηλάτης nominatur, officina uero in qua signatur argentum ἀργυροκοπεῖον. eadem de causa ijdem Græci κόπτειν & νόμισμα χρυσοῦ ἢ χαλκοῦ κόπτειν, & χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ χαλκὸν κόπτειν dicunt. Latini eos imitati monetam cudere, pecuniam ferire, nummū percutere. quia monetarij easdem bracteas signāt, Græci dicunt νόμισμα κεχαραγμένον, νόμισμα ἐνσημήνασθαι. τυπῶσαι, ἐντυπῶσαι Latini ex auro uel argento nummum denarium'ue signare. Græci præterea, ut est apud Pollucem & alios scriptores, dicunt ἀργύριον εὔτυπον, παρατετυπωμένον, παρακεχαραγμένον. παρεγγεγραμμένον, παράσημον, παρασεσημασμένον: Latini argentum, aurum, æs signatum. Hoc autem peruetus est, & maiorum exemplo in omnibus ferè regionibus usitatum. etenim Theseus decimus Atheniensium rex, ut à Græcis ordiar, nummum percussit nota bouis signatum, quem Iulius Pollux didrachmum tradit fuisse. tetradrachmum uero, ut eidem Polluci uidetur, Mineruæ facie signarunt, in altera uero dioboli parte expresserunt noctuam, in altera Iouis faciem. in tetroboli parte altera item Iouis faciem: in altera duas noctuas, quod dioboli duplum esset. At nūmus Peloponnesius nota testudinis erat signatus. Trœzenius uero uetus fuit nūmus, cuius, ut Pausanias in Corinthiacis scriptum reliquit, notæ erant tridens & facies Mineruæ. Sed in nummo Corinthij impresserunt pegasum: Mitylenæi Sappho poetriā: Chij, Homerum: Troiani porcum: Asis, puerum delphino inuehentem: Dardanis, gallorū pugnam: Aspendij, luctatores: Rhegini, leporem: Cephalenenses, equum: Cyziceni leonem: Delij bouem: Argiui, murem. Persæ, sagittarium, Thasii, Persen, aut Herculem: & quidem in altera eius nummi parte totum illius corpus una cum claua & leonis exuuijs cernimus, in altera uero eiusdem imberbis tantūmodo caput ornatum corona populea. At in una Tenedij nūmi parte erat securis, in altera duo capita ex una ceruice orta: quod eius insulæ rex quondam legem de adulterio sanciuerit, ut & uiro & fœminæ in eo deprehensis caput securi præcideretur. Ex quibus intelligimus, Græcos & cæteros in nummis imagines rerum, sed in primis bestiarum, & hominum illustrium & deorum dearumq; impressisse. Apud Latinos uero Seruius Tullus sextus Romanorum rex Theseum secutus æs nota pecudum primus signauit. postea altera æris pars exprimebat Ianum geminum, altera rostrum nauis. at trientis & quadrantis, rates. Argentum ijdem Romani signarunt quadrigis & bigis, Octauius autem Augustus, ut scribit Suetonius, nummum argenteum nota sideris capricorni, quo natus

erat, percuſsit: Nero Claudius, citharœdico habitu. Sed Auguſti inuper temporibus ſenatus Romanus decreuit ut aureus nūmus ſignaretur: in cuius altera parte erat ara, & hic titulus PROVIDENTIA: in altera Auguſti imago. & hæc inſcriptio. DIVVS AVGVSTVS PATER. quam reſpexiſſe uidetur Horatius lib. I, carminum, oda II.
Hic ames dici pater atq; princeps.

Romani etiam imperatores ſimiliter atq; Græci deorum dearumq; imagines imprimendas in altera nummorū parte curarunt: Nero quidem, Iouis cuſtodis imaginē: Antoninus Pius, itemq; Gordianus, Iouis Statoris: Diocletianus, Iouis Conſeruatoris: Septimius Seuerus, Martis: Auguſtus, Prouidentiæ: Domitianus, Reducis Fortunæ: Hadrianus, Spei: Gordianus & Numerianus, Virtutis: idem Numerianus, Veneris Victricis: Iulia Mammea, Felicitatis. Romæ præterea IIIuiri monetæ cudendæ in nūmis quibuſdam impreſſerūt has notas. AAAFF. hoc eſt, ut Valerius Probus interpretat̃, auro, argento, ære, flando, feriundo. Verum de Romanis iccirco plura non dicam, quod amici mihi partim narrarint, partim ſcripſerint uiros quoſdā doctos hunc locum cœpiſſe tractare: ac Leonardum Calamitium Neapolitanum iam confeciſſe librum, ſed nondum in chartis impreſſum, cuius hæc ſit inſcriptio: De uiris illuſtribus à primordio ac demum florentis urbis imperio ad intelligenda ſigna & notas ueterum numiſmatum. Quin Afri Batto gratificari uolentes, quod Cyrenen cōdidiſſet, nummum percuſſerunt cuius altera pars exprimebat regnum, herbam ſylphium altera. quam rem Ariſtoteles memoriæ mandauit libro, quem De Cyrenenſium rep. inſcripſit. Veteres uero Germanos ſerratis & bigatis uſos fuiſſe autor eſt Cornelius Tacitus. Hodie in ſignando auro & argento & ære omnes ferè nationes imitantur priſcorum conſuetudinem. exprimunt autem plerunq; in altera nummorum parte regum uel principum, uel ciuitatum inſignia: in altera imaginem eorundem: ſed ciuitates diui, in cuius tutela ſunt. uerbi cauſa. Liberæ Germanorū urbes pleræq; aquilam imprimunt: Boemi, leonem: Veneti quoq;, ſed librum tenentem, quo ſignificāt Marcum euangeliſtam: Mediolanenſes ſerpentem, quæ puerum deuorat: Neapolitani in quodam argenteo, muſtelam: æreo, caballum: Vrbinates in æreo, ciconiam. Atq; id genus nouorum nūmûm inſcriptione nominis autoris & anni interdum non caret. Ex notis certe quondam multi nummi nomen traxerunt. etenim Athenienſes didrachmum, quod nota bouis ſignatum eſſet, bouem nominauerunt. ex quo illud bos in lingua factum fuit tritum Græcorum ſermone prouerbium, ſi quis argento corruptus, cum loquendum eſſet, taceret. Tetradrachmum uero, quod exprimeret faciem Mineruæ, Hyperides puellam: Euripides in Scyrone uirginē: Eubulus in Anchiſe Palladis pullum appellauit. Iidem Athenienſes

diobolum eandem ob causam uocarunt noctuam: tetrobolum uero noctuas. ex quibus rursus natum est tritum uetustate prouerbium noctuæ Lauriotica. quod dicitur de his qui multam rem pecuniariam habent. erant enim Atheniensium argenti metalla in Laurio monte, ut secundo libro De ueteribus & nouis metallis explicaui. At Peloponnesius nũmus testudo fuit dictus, quod nota eius animalis esset percussus. unde illud acute dictum
τὰν ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι id est
Vincitur & sapientia & à testudine uirtus

Ex nota autem uictoriæ quinarius uictoriati nomen inuenit. similiter ex bigis & quadrigis bigati & quadrigati, item nũmi argentei. quo sanè modo nostris temporibus aurei Gallici ex nota coronę nominantur coronati: argentei quidam Miseni ex angeli simulacro, angelici: argentei Rhetici ex imagine crucis crucigeri. Quinetiam nummi ex regibus reginis'ue nomen duxerunt. ut ex Crœso, stateres Crœsii: ex Dario, Darici: ex Philippo, Philippij: ex Alexandro, nummus Alexandrius: ex Ptolemæo, Ptolemaicus: ex regina Berenice, Berenicius: ex Demarete uxore Gelonis, Demaretius. cum enim Gelo bellum cõtra Libyam intulisset, ac eum pecuniæ deficerent, ipsa cum proprium ornatum, tum eum quem à mulieribus petijt, concedens nummos ex ea nominatos percussit. eadem ratione Venetorum nummi quidam argentei nomen à ducibus traxerunt: Throni quidem, à Nicolao Throno: Marcelli, à Nicolao Marcello: Mocenici, à Petro Mocenico. quomodo etiam nummi quidam argentei Miseni à Wilhelmo principe Wilhelmici sunt appellati. At figura quoq; monetæ inter se differunt. etenim etiam olim quædam erant rotundæ, quædam quadratæ. quocirca apud Lucianum quidam negat se prorsus nosse quadrata ne sit an rotunda drachma. Sed obolus oblongus in mucronẽ desinebat. & quia similis esset ueru, quod Græce dicitur ὀβελὸς, ab eo nomen est mutuatus. Nostris quoq; temporibus quanquã nummi pleriq; sunt rotundi, quidam tamẽ inueniuntur angulati, ut argentei quos percussit Antonius Leua Papiæ, cum ea urbs obsessa esset à Galliarum rege Francisco. quidã quadranguli, ut quos signauit Mauricius dux Saxoniæ & sacri imperij elector in hoc magno bello, quod Carolus V. imperator, cui ille auxiliũ ferebat, gessit cum fœderatis Smalcaldianis. quin Moscouitæ argenteam monetam quadrangulam, sed oblongam cudunt: & quidem duplicem maiorem & minorem. Iam quod ad materiam, ex qua fiunt nummi, pertinet, aut ex puro auro argento'ue formantur. quos Latini puros appellare possunt. aut aurei quidem effinguntur ex multa & legitima auri portione, cum qua exigua quędam argenti portio sit permista: argentei uero ex multa & iusta argenti portione, quę sit ære modico temperata. quos Latini bonos & probos no

minãt: tametsi puri maxime sint & dici possint boni. aut aurei ex auro quidem formantur in quo argenti portio maior inest quàm per leges liceat. similiter argẽtei ex argẽto, sed cum quo plus æris sit permistum quàm leges permittunt. utrosq; Latini adulterinos consueuerunt nuncupare. Verum ut nummi boni dicantur non satis est ut ex proba constent materia uel ex legitima temperatura, sed etiam requiritur iustum pondus. itaq; adulterini non tantum sunt argentei inaurati, uel nummi ex auro cum orichalco permisto formati, uel in quibus minus auri insit quàm per leges licet, cum pro aureis accipiuntur aut soluuntur: sed etiam hi, quibus aliquid detractum est de pondere. similiter adulterini sunt non solum ex ære albo uel plumbo candido facti, uel in quibus minor sit argenti portio quàm leges permittunt, cum pro argenteis accipiuntur aut soluuntur, sed etiam hi quibus non est iustum pondus. quanquam autem nummi aurei, qui ex puro constant auro, uel ex legitima mistura, boni sint: item argentei facti ex puro argento, uel legitima temperatura, tamen, ne improbi fraudent bonos & simplices uiros, expedit aurum & argentum nota regis uel principis uel ciuitatis signare. itaq; cum puri nummi dicantur, qui conficiuntur ex auro puro uel argento, aurei certe tales quondam fuerunt Darici: argentei, Aryandici. nam Darius rex Persarum cum cuperet tale monimentum sui relinquere, quale nullus rex reliquisset, ex auro, quod quàm fieri potuit purissimum excoxit, nummos percussit. Ex argento autem Aryandes, quem Cambyses Ægypto præfecerat, Darium imitatus. quare Herodoti etiam temporibus argentũ Aryãdicum fuit purissimum. sed Darius eũ iccirco interfecit. quin Tiberius imperator Hilpericum regem Francorũ aliquot puris aureis, ad eum missis, donauit. quorum quisq; pendebat libram: & altera cuiusq; pars exprimebat imaginem imperatoris cum hac inscriptione: Tiberij Constantini perpetui Augusti. altera currum cui insidebat auriga cum hac præclara inscriptione: Gloria Romanorum. Argentei etiam Moscouitarum nummi puri esse perhibentur. Nuper in Misena Hieronymus ciuis Fribergius, cognomento Magdeburgius, permissu principum non paucas argenteas monetas puras cudebat. quæ exprimebant partim imagines nostrorum principum & hominum illustriũ cum ueterum, tum eorum, qui proximis annis nobiscum egerunt æuum, aut nunc etiam agunt. Tametsi autem puri nummi aurei & argentei boni, imò optimi, sint & dicantur, hi tamen etiã boni dicunt̃, qui & ex legitima temperatura cõstiterint, et iusti fuerint põderis, et nota regis uel principis uel ciuitatis signati fuerint. nã aureis argentũ, argẽteis æs iccirco ueteres illi primo uidentur miscuisse, ut monetarijs ob cudendi laborem precium darẽt. quod si rex uel princeps uel senatus cum diutina & grauia bella gerẽs impensis non sufficit, aut ære alieno oppressus eo se liberare cupit, ar-

genti

genti plus quàm cõsueuerit, cum auro permiſcet, aut plus æris cum argento, is quia neceſsitate coactus & inuitus illud facit, facile ſe æquis iudicibus excuſat, & tales nũmi ſemper habiti ſunt boni. etenim cum Liuius Druſus in tribunatu plebis octauã partem æris argento miſcuit, nummi, quos ex ea miſtura ſignauit, non erant falſi, ſed boni, etſi uiliores fuerint. Similiter ſi rex uel princeps uel ſenatus eiſdẽ de cauſis pondus nummorũ imminuit, hi ipſi ſemper habiti ſunt boni. nam ſenatus Romanus nec cum bello Punico primo conſtituit, ut aſſes ſextantario pondere ferirentur, ut æs alienum poſſet diſſoluere: nec cum bello Punico ſecundo Q. Fabio Maximo dictatore, quod Romanos urgeret Annibal, aſſes fecit unciales, malos, ſed bonos, etiamſi leuiores, percuſsit. atq; illo quidem modo reſp. ut autor eſt Plinius, quinq; partes, hoc dimidiam lucrata eſt. Sed quæritur utrum moneta ex auro puro, aut cum quo paucum argentum ſit permiſtum, aut ex auro, in quo multum argentum inſit, ſignata ſit utilior regioni uel ciuitati. ſimili modo de argentea moneta quęritur, utrum ex argento puro, aut cum quo modicum æs ſit permiſtum, an in quo plurimum æris inſit, ſignata, ſit magis accõmodata regioni uel ciuitati. Eſt autem in hac cauſa inter homines multarum rerum peritos ſumma diſſenſio: quod alij monetam precioſiorẽ, alij uiliorẽ regioni uel ciuitati multis in rebus magis uſui eſſe contendant. hi igitur quibus aurei & argentei nummi puri, aut ferè puri probantur, his argumẽtis utuntur. moneta pura theſaurus eſt. qui enim id genus nummos aureos & argenteos poſsidet, ſcit quid habeat: & quod habet ubiq; tantum ualet. At moneta aurea uel argentea cum uiliori metallo permiſta in regione, in qua cuditur, multũ, in alijs parum ualet. itaq; magna ex parte poſſeſſorem fortunis & bonis ſpoliat. tantum enim auri & argenti, quantum ualet moneta, nõ poſsidet. pura ergo, inquiunt, moneta & precioſa magis ex uſu eſt quàm miſta & uilis. deinde cui regioni uel ciuitati ſunt boni nummi, in eam omnes res, quas ad uſus uitæ neceſſarios expetimus, aut externi mercatores ſua ſponte inuehunt, aut domeſtici, qui eas, quia gratam habent pecuniam, facile de incolis aliarum regionum mercantur. contra cui regioni uel ciuitati uiles nũmi ſunt, ei nec externi mercatores tot res important, nec domeſtici, quod eorum moneta aliarum regionũ incolis non ſit accepta. itaq; cum homines mercaturas non facient, iacebit uectigal & portorium, quod externis rebus eſt impoſitũ. multitudo hominum à regione, cuius iſto modo fortunæ ſunt afflictæ, transfugiet, & ad florentem aliam deuolabit. quorũ utroq; res regis uel principis uel ciuitatis damnum facient. alterum præterea cauſa erit cur merces & ad cultum & ad uictũ neceſſariæ, quas regio ſuppeditat, uiliori emantur precio. quare incolæ amplam & copioſam pecuniam facere non poſſunt. tum deniq; etſi merces in regionem uel oppidum inferantur, tamẽ rex

uel princeps uel ciuitas quod nummi, qui in res uectigalis ac portorij nomine exiguntur, minus sint boni, detrimentum accipiet. idem ei accidet cum tributa conferentur: aut aurum uel argentum, quia ipse incurrit in magnam aliquam difficultatem, de publicis exactionibus bonorum atq; capitum cogetur. ergo cum plus in uectigali, portorio, tributo, exactione detrimẽti sit, quàm in uiliori moneta cudenda emolumenti, non conuenit uel regem uel principem uel senatum præsenti, sed exiguo quæstu & lucro duci, uerum cauere à magno damno, quod non modo regnum, uel regio, uel oppidum, sed etiam ipse contrahet.

Contra horũ acerrimi aduersarij, quibus dñi monetã purã aut ferè purã cudentes reip. cõsulere nõ uidentur, aiunt. cui regioni uel ciuitati est moneta tam bona, in eã mercatores undiq; merces inuehunt: & inter eas multas uiles et fucosas atq; fallaces. quibus æque ac speciosis eliciunt nummos. quos collectos è regione euehunt & exportant. si uero rerum, quibus eadem regio fertilis est, indigent, eas emunt non bonis illis, sed uilioribus nummis, quos secum apportarũt. bonos autem monetarijs uendunt, qui eos cupide appetunt. nã minoris emere possunt quàm uel aurum uel argentum purum nondum signatũ, aut promercale. monetarij uero ad aureos nummos argentũ, ad argenteos æs adijcientes, uiliores percutiunt. itaq;, inquiunt, cum pauci quidam homines parci & nimium tenaces, qui pecuniam in mercibus non collocãt, bonos nummos retineant: & mercatores cum uectigal & portorium exigitur, incolæ cum tributum, soluant uiles nũmos, qui rex uel princeps, uel resp. bonam monetam cudit, non sibi & eis, in quos dominatur, sed externis prodest. at nummos uiles quia nemo ex mercatoribus è regione exportat, sed res, quas ea gignit, emptas, semper usitatæ ac tritæ monetæ copia erit. deinde tot fucatæ merces in eam regionẽ non inuehuntur, quæ uili utitur moneta. tum nummis minus bonis uilius emitur cibus, uilius potio, uilius cæteræ res. Cum autem hæc à uiris, item multarum rerum peritis, sępe summa cõtentione contra illos disputata sint atq; disputentur, rationes explicandæ sunt, quibus resp. quæq; sibi ab his, quæ isti timent, cauere posit. Primũ leges sumptuariæ sunt rogandæ, ne incolę extra modum sumptibus, quos faciunt in res externas, prodeant. etenim si tales sumptus fuerint necessarij & legitimi, non effusi & immoderati, maximam pecuniæ partem ipsi retinebunt atq; conseruabunt. deinde fraudare non poterimus mercatores. nam si nummi nobis erunt boni, paucis merces uendent: si minus boni, multis. atq; ita per utranq; uendendi rationem idem auri uel argenti puri pondus consequentur. tum ne mercatores nummos minus bonos, quos secum apportarũt, incolis aut ciuibus soluant pro bonis: ne'ue ijdẽ ab alijs regioni uel ciuitati importatos accipiãt, rex uel princeps uel resp. facile cauere atque prouidere potest, designet modo ui-

ros

ros iuratos, qui quancq; pecuniam externam probent, & quanti precij sit ipsi significent. mox eã minoris æstimet quàm ualeat, & ferat legem, ne moneta pluris ualeat quàm ipse decreuerit. deinde si ueretur ne imperitum uulgus minutulos nummos externos non satis cognitos pro bonis accipiat, alteram ferat legem, quæ prohibeat uulgus tales nummulos accipere. sint tamen homines, qui nummos cum nummis permutent. quos Græci ex argenti cõmutatione ἀργυραμοιβοὺς nominauerunt. quod genus hominum callidum & uersutum, quia externos nũmos habet exploratos, & minoris quàm ualent æstimatos accipit, ut ex eis faciat lucrum: & mercium emendarum causa quosq; in regionem, in qua primum percusi sunt, remittit, quod ibi plurimũ ualeant. neutro autem modo pecunia uilis detrimentũ aliquod afferet incolis: neutro regi uel principi uel reip. siue uectigal, siue portoriũ, siue tributũ exigat. quoniã uero mercatores etiã, qui ut duplex lucrũ faciãt, merces plerunq; consueuerũt emere in regione, in quam suas inuexerunt, damnum faciũt si uili pecunia importata eas mercentur de incolis, bonam, quam uendentes acceperunt, ementes rursus numerabũt, nec ullam euehent è regione, quam monetarijs uendant. postremo quia dicunt nummis minus bonis uilius emi cibum & potionem ac reliquas res, percutiantur nummuli argentei, qualis Romanis fuit teruncius: tum enim eædem res magno non ementur. aut si placet æreí percutiantur nummuli, quales hodie sunt Venetis à soluendo appellati. nam æs purum signatũ incolis minorem fraudem feret, quàm eius portio cum argento permista. Hoc igitur optimum est ut nummi puri percutiantur: aut, quia reges & principes & ciuitates auro argentum, argento æs suo quodam iure admiscent, boni saltem. At nummos adulterinos qui hodie percutit, fraudem capitalem admittit. etenim ius Saxonum falsarum monetarum autores, uiuos comburit. quondam in Ægypto, ut Diodorus Siculus tradit, ei qui monetam circumcideret: aut adulterinã cuderet: aut de eius pondere detraheret: aut signum immutaret: aut ei literas alias inscriberet: aut aliquid demeret de inscriptiõe, ambæ manus amputabantur: ut quæ corporis pars peccasset, quamdiu homo maneret in uita, lueret pœnas. Adulterinorũ autem nummûm septem sunt genera. primũ est eorum, qui ex proba materia non constant, cum legitimum habeant pondus & inscriptionem, id in multas partes distribuitur. etenim, quod ad aureos nummos attinet, aut argentei nummi uel ærei uel orichalcei inaurantur, quos qui pro aureis soluit, eum qui accipit improbe fraudat. aut aurei ex auro fiunt, cũ quo orichalcum uel æs sit permistum. aut aurei ex auro fiunt, in quo plus argenti inest, quàm leges permittunt. uerbi gratia, si auri Vngarici formentur ex auro, cui insit quarta pars argenti: Rhenani ex mistura, cuius pars dimidia sit aurum, dimidia argentum. Quod uero ad argenteos

teos nūmos pertinet, aut ex solo ære candido formantur: aut ex plumbo candido: aut ex ære candido cum quo exigua argenti portio sit per mista: aut ex argento quidem, sed in quo æris plus inest quàm per leges liceat: aut ex argento, cui mistum sit ferrum. quales denarios triumuir Antonius percussit, ut autor est Plinius.

Quod autem ad æreos nummos attinet, adulterini sunt, qui signantur ex ære, cum quo permistum sit ferrum. quales iterum triumuir Antonius percussit, ut idem Plinius scribit.

Alterum genus est eorum adulterinorum nummûm, qui ex proba quidem constant materia, & legitimam habent inscriptionem, sed iusto carent pondere. uerbi causa, si ex besse auri Rhenani signentur LXXX. aurei, cum iustum sit LXX. signari: quanquam nunc LXXIII. & paulo plus quam duæ unius tertiæ signentur. quos tres & duas tertias partim soluunt his, qui in monetam cudendam operas solent dare. quin Romæ fuerunt, quod Plinius memoriæ prodidit, qui aliquid de pondere denarij detraherent, cum esset iustum LXXXIIII. è libris signari. Tertium genus est eorum falsorum nummûm, qui etiamsi ex proba constent materia, & pondus eorum non sit imminutum, tamen aut signum est immutatum, uel inscriptio: aut aliquid de signo uel de inscriptione est ademptum. qui enim monetarij tales nummos percutiunt, ut reip. nullum detrimentum afferant, maiestatem regis uel principis uel senatus minuunt. Quartum genus est eorum adulterinorum nummûm qui ex proba quidem constant materia, sed nec iustum habent pondus, nec legitimam notam & inscriptionem. Quintum est eorum quibus iustum est pondus, sed nec ex proba constant materia, nec legitimam habent notam & inscriptionem. Sextum est eorum, quibus legitima est nota & inscriptio, sed nec ex proba materia constant, nec iustum habent pondus. Septimum eorum, qui nec ex proba constant materia, nec iustum habent pondus, nec legitimam notam & inscriptionem.

GEORGII AGRICOLAE DE PONDERE ET TEMPERATVRA MONETARVM LIBER SECUNDUS.

IN primo libro metallorũ precium exposui, & multa dixi de monetis: nunc hoc secundo primum earundem monetarum pondus explicabo. attamen pondus ueterum omnium explicare non possum: quod scriptores multarum tantum nomina protulerint. deinde dicam de puris monetis & temperatis. ac seorsum quidem aureas ab argenteis, & argenteas ab æreis tractabo: atque in unoquoque horum trium generum Græcas, Romanas, externas, nec ueteres illas modo externas scriptis celebratas, sed nouas etiam plerasque. ordiar autem ab aureis nũmis, & quidem Græcis. qui sunt χρυσοῦς & ἡμιχρύσους, hoc est aureus & semiaureus. χρυσοῦς etiam στατὴρ dicitur: ut Philippi & Alexandri stateres. qui erant aurei. sed cum dicitur χρυσοῦς, ut autor est Pollux, auditoris tacitæ cogitationi subijcitur στατὴρ: cum uero στατὴρ non omnino χρυσοῦς. nam res plures significat. etenim & argenteum nũmum & pondus quatuor drachmarum uel minæ, ut alias explicaui. qua de causa idem nummus his duobus nominibus simul iunctis appellatur στατὴρ χρυσοῦς. quo sanè modo apud Aristophanem in Pluto inquit Cario.

στατῆρσι δ' οἱ θεράποντες ἀρτιάζομεν
χρυσοῖς. id est.
Stateribus famuli par impar ludimus
Aureis.

Aureum uero statera duarum drachmarũ Atticarum fuisse in quarto libro scribit Pollux. at ἡμιχρύσους, quod uocabulum Alexandrides in Anchise usurpauit, etiam ἡμιστατήριον dicitur, quod Aristoteles in Cyrenensium rep. posuit, & δραχμὴ χρυσοῦ. quod Hesychius. At stateres Macedonici, & regũ, qui Alexandro magno successerũt in Asia & Syria grauiores sunt. nam ferè pendunt Atticas duas drachmas, & duos obolos, ac siliquas duas. extãt quos percusit Philippus, Alexander magnus, Demetrius, Prusias, & alij. Romę aũt diuersis tẽporibus diuersi ponderis aurei nũmi sunt percusi. etenim cũ consules rẽp. administrarẽt, qui penderẽt duos denarios: cũ principes dominarent, partim qui duos denarios, partim qui duas drachmas. quod res ipsa demonstrat, & his uerbis Plinius explicat. Aureus nummus post annum LXII. percussus est quàm argenteus, ita ut scripulum ualeret se

stertijs

stertijs uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorũ qui tunc erãt, sestertios V̄DCCLX. (sic numerus corruptus emẽdari potest) post hęc placuit XLII. signari ex auri libris: paulatimq; principes imminuere pondus, minutissime uero ad XLVIII. Antonius uero Heliogabalus, imperatorum omnium turpissimus, largitionis causa uarias, ut scribit Ælius Lampridius, formas inuenit: binarias nimirũ, quæ, quod principes iam imminuerant pondus, quatuor drachmas pendebant: ternarias, quæ sex: quaternarias, quæ octo: denarias, quæ uiginti: bilibres, quæ centum nonaginta duas: centenarias, quæ ducentas siue duas minas. Eas contra, ut idẽ autor est, Alexander Seuerus resoluit, & legem tulit, ne quisquam istis uteretur. aureorum pręterea semisses percusit, qui drachmas penderent, ut solidi, qui tunc erant, duas. & cum ad tertiam aurei partẽ uectigal decidisset, tremisses, quibus pondus erat duorum scripulorũ. quartarios deniq; signauit, qui dimidiam drachmam pendebant. quos, quia uectigal non potuit contrahere propter publicas necessitates, non edidit. Tum Constantinus & Iulianus ac alij rursus detraxerunt de aureorum pondere. etenim è libris signarunt duos & septuaginta. quorum singuli penderent sextulam, id est quatuor scripula. atq; eos aureos Iustinianus imperator appellat solidos: cum libro X. Codicis, constitutione LXX. de susceptoribus, præpositis, arcarijs scribit. Quotiescunq; certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepta. Nec solidus, ut sentit Isidorus Hispalẽsis, apud Latinos alio nomine sextula dictus est: sed aureo nummo, quem Iustiniani temporibus solidum, id est integrum, nominauerũt, erat pondus sextulæ: ut ei, quem Alexander Seuerus percussit duarum drachmarum. quos aureos cum respectum ad semisses & tremisses haberent, tunc primo dixerunt solidos: quod semisses ex dimidia eorum parte, tremisses ex tertia constarent. Quin etiam hi imperatores, qui ex libra signarunt duos & septuaginta solidos, percusserũt semisses & tremisses. illorum quisq; pendit duo scripula, horum scripulũ & tertiam scripuli partem: siue, quod idem est, siliquas octo. de his tremissibus sentit Iustinianus XII. Codicis libro, constitutione XXXVIII. de erogatione militaris annonæ: & XL. de ueste militari, ubi scriptum est hoc Imperatorum Arcadij & Honorij placitum. Fortissimis militibus nostris per Illyricum nõ binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singulos solidos dari præcipimus. Veruntamẽ nec omnes imperatores Romani quondam de pondere aureorum detraxerũt: neq; postea regibus omnibus placuerunt semisses. Aurelianus enim imperator signauit aureos, quorũ aliqui extãt, qui pendũt duos denarios: reges Hispaniarũ & Galliarũ, qui duas drachmas, Britãnię & Lusitanię grauiores etiã. At externi aurei sunt stateres Crœsii, q̃s Crœsus rex Lydorum percusit: Darici

rici, quos Darius rex Persarum: Cyziceni, quos senatus Cyzici urbis
Propontidis. Daricos autem duas summum drachmas Atticas pepen
disse ex Xenophonte intelligimus, apud quem Cyrus cū uati Silano
Ambraciotę affirmasset se daturum decem talenta, si rex Artaxerxes
intra decem dies, quod Silanus prædixit, pugnam nō cōmitteret, atq;
id accidisset, dedit tria millia Daricorum. quia uero una auri pars quon
dam preciū decem argēti partium exæquauit, ut auri talentum unum
fiat, quod respondeat decem argenti talentis, necesse est Daricos sum=
mum esse duarum drachmarū, non octo, ut Budęus uoluit. nam drach
marum sex millia efficiunt talentum. Cum Xenophonte consentiunt
hi, de quorum opinione sic scribit Aristophanis interpres super Con
cionantes & Harpocratio. Daricum quidam dicunt ualere drachmas
argenti uiginti: ut quinq; Darici ualeant argenti minam. Sed ut Crœ=
sii etiam fuerint eiusdem ponderis, & ualuerint, ut Darici, uiginti dra=
chmas Atticas, certe ex oratione Demosthenis ad Phormionem intel
ligimus Cyzicenos grauiores fuisse: quod eorum precium in Bospho
ro exæquarent octo & uiginti drachmę Atticæ. φορμίων δὲ φησὶν ἀπ
δοῦναι λαμπίδι ἐν βοσφόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνοὺς, ὁ δὲ κυ
ζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. quod si incolæ
Bosphori unam auri partem æstimarunt decem argenti partibus, au=
reus stater Cyzicenus pendebat Atticas drachmas duas, obolos qua=
tuor & dimidium, æreolum unum & dimidium, minuta duo, & deci
mam minuti partem. Aureus etiam nummus, ut Aristoteles in Cy=
renensium rep. scribit, erat τετραστάτηρον: ex eo nominatum quod
quatuor stateres penderet. Nostris quoq; temporibus diuersi pon=
deris sunt aurei. etenim ex auri temperati besse Noribergio signantur
Rhenani LXXIII. & paulo plus quàm duæ unius tertiæ: coronati Itali=
ci LXX. & tres unius quartæ, aut LXXI. coronati Francici & Burgun=
dici LXX. ducati, ut appellant, Veneti & Turcici LXVIII. ac fermè toti
dem Romani, Bononienses, Lucenses, Mediolanenses: Vngarici &
Cæsariani & Lusitani LXVII. atq; hi ferè unam drachmā nostram pen
dunt. Hispani uero quos rex Ferdinandus Caroli V. imperatoris auus
maternus percusit, duos Vngaricos. quibus etiā grauiores sunt Ro=
sati. Electreos uero nummos Alexander Seuerus percusit, qui ima
ginem Alexandri magni exprimerent. quod in eius uita scribit Ælius
Lampridius. uerum quia imperator ille Alexādri studiosissimus non
modo hac nota percusit electreos aliquos, sed plurimos etiā aureos,
considerent harum rerum studiosi utrum Alexander magnus an Ale=
xander Seuerus percusserit eos qui nunc in manibus uersantur. illius
quidē sunt ferè stateres aurei qui duas drachmas & duos obolos pen=
dunt: hic semisses & tremisses & quartarios formauit: etsi etiam soli=
dos, qui pendūt duas drachmas. Vt autem aureos percusit qui duas

drachmas, uel drachmam, uel duo ſcripula, uel dimidiam drachmam pendunt, ita electreos eiuſdem ponderis uidetur percuſsiſſe. niſi quis putet electreos non qui uulgarentur, ſed ſingulares quoſdam maioris ponderis, quos amicis daret Alexandri imagine ab eo ſignatos fuiſſe.

At argentei nummi Græcorum ſunt δραχμὴ, ἡμίδραχμον, δίδραχμον, τρίδραχμον, τετράδραχμον. ὀβολὸς, ἡμιωβόλιον, διώβολον, τριώβολον, τετρώβολον. Romani quidem δραχμὴν eodem uocabulo drachmam ſolent nominare: ἡμίδραχμον uero eſt nummus argenteus, qui pendit dimidiam drachmam: δίδραχμον, qui duas drachmas: τρίδραχμον, qui tres: τετράδραχμον, qui quatuor. id Atticos uocare τέτραχμον Ammonius ſcribit. quo uocabulo utitur Liuius libro quarto & quadrageſimo. At ἡμίδραχμον dicitur etiam τριώβολον, quod tres obolos pendat. nam drachma pendit ſex obolos. διώβολον igitur duos, τετρώβολον, quatuor: ἡμιωβόλιον, dimidium.

Ex argenti autem mina ſignabantur Athenis tetrachma XXV. didrachma L. drachmæ C. tetrobola CL. diobola CCC. oboli DC. Sed Æginæa drachma maior fuit Attica. etenim decem obolos Atticos ualuit. quã Athenienſes, ut autor eſt Pollux, craſſam uocarunt. pro odio nanqȝ, quod habuerunt in Æginetas, Æginæam noluerunt uocare. uidetur uero obolum plus quam Atticam drachmam & dimidiam pependiſſe. Fuit etiam Æginetis ſuus obolus, ut eſt apud Thucydidem: & triobolus, ut apud Xenophontem. Quoniam uero ſtater Corinthius æſtimatus fuit decem libris, & libra ualuit pro obolo Æginæo, grauior fuit didrachmo Attico, leuior duabus drachmis Æginæis: niſi ex argento, cum maiori, quàm Æginæum, æris portione permiſto, fuit ſignatus. Quantum autem pondus fuerit nummi Peloponneſii, quem teſtudinem appellarunt, ignoramus. At Romanorum argentei nũmi ſunt denarius. & eius pars dimidia quinarius, ſiue uictoriatus: quarta, ſeſtertius, decima, libella: uiceſima, ſembella: quadrageſima, teruncius. Denarius quidẽ primo ualebat decem aſsibus, ex quo nomen inuenit: quinarius quinqȝ, unde etiam ipſe nomen hoc duxit: ſeſtertius, duobus & ſemiſſe, quaſi ſemis tertius dictus. Romani enim imitati ſunt Græcos quibus τρίτον ἡμιτάλαντον duo talenta & dimidium ſignificat. quam ſententiam his uerbis affirmat Varro libro IIII. de lingua Latina. In argento nummi dicti denarij, quod denos æris ualebant: quinarij, quod quinos: ſeſtertius, quod ſemis tertius. dupondium enim & ſemis antiquitus ſeſtertius. erat ueteris conſuetudinis ut retro æra dicerentur, ita ut ſemis tertius, ſemis quartus pronunciarent. ab ſemis tertius ſeſtertius dictus. In eandem ſententiam ſcribit Plinius libro XXXIII. cap. III. Argentum ſignatum eſt anno urbis CCCCLXXXIIII. Q. Fabio Conſ. quinqȝ annis ante primum bellum Punicum, & placuit denarius pro decem libris: quinarius, pro

quinqȝ

quinq;: sestertius, pro dupōdio ac semisse. Quia uero denarius decem assibus ualeret, ipsa libella, ut decima eius pars, ualebat asse, qui erat libralis. atq; sic nūmulus iste à libra, quod esset minutus, libellæ nomen reperit. sed cum libella in duas diuideretur partes, tanquam as in duos semisses, singula ualuit dimidia eius parte, & sembella fuit nominata. item cum eadem libella in quatuor partes distribueretur tanquā as in quatuor quadrātes, hæc ualuit quarta libellæ parte, & à tribus eius uncijs nomē teruncij traxit. huius rei rursus autor est Marcus Varro lib. IIII. de lingua Latina. Nummi, scribit, denarij decuma, libella, quod libram pondo as ualebat: & erat ex argento parua. sembella, quod sit libellæ dimidium, quod semis assis. teruncius de tribus uncijs, quod libellæ quarta pars sit. uelut quadrans assis. Romani autem ex argenti libra primo formarunt denarios LXIIII. quod ex Liuio & Varrone intelligitur, ut explicaui eo libello qui inscribitur: Ad ea, quæ Andreas Alciatus denuo disputauit de mensuris & ponderibus, breuis defensio. atq; ea ratione fecerūt ex libra quinarios CXXVIII. sestertios CCLVI libellas DCXL, sembellas MCCLXXX. teruncios IICCCLX. de id genus sestertijs sic scribit Plinius: ratione sestertiorum qui tunc erant. Deinde ijdē ex argenti libra signarūt denarios legitimi ponderis LXXXIIII. cuius rei autor est Plinius lib. XXXIII. cap. IX. ut in eodem libello dixi. ut uero illis tēporibus ex argenti libra cōficiebātur denarij LXXXIIII. ita quinarij CLXVIII. sestertij CCCXXXVI. libellæ DCCCXL. sembellæ MDCLXXX. teruncij IIICCCLX. Tum imperatores, qui post Claudiū aliquid de pondere detraxerunt, è libra signarunt denarios XCVI. quinarios, CXCII. sestertios CCCLXXXIIII. libellas DCCCCLX. sembellas MDCCCCXX. teruncios IIIDCCCXL. Denarius autem à Romanis uocatur nūmus, itemq; sestertius. ac uero etiam ita nuncupasse uidentur quinarium. qui enim non, cum duplo maior esset quàm sestertius? & cum Terentius in Heautontimorumeno drachmā appellauerit nummum? ait enim Syrus. huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum. Et mox idem subijcit. Clinia orat sibi uti nunc det illam: illi tamen post daturum mille nummum poscit. Sed quinario medici, qui ipsum nominant uictoriatū, sæpius pro pondere utuntur, quàm alij scriptores omnes pro argenteo nummo. Apud Pomponium Pictoribus nummum significat. Quæ tuleram mecum millia decem uictoriatum, Græca mercede illico curaui ut occuparē. at ab ijsdem Romanis libella & sembella & teruncius appellantur nummuli. Verum denarium etiam dici nummum, nō solum sestertium, ut multi putarunt, hinc potest intelligi. Plinius scribit lib. VIII. cap. LVII. Venisse murem ducentis nummis Casilinum obsidente Annibale, eumq; qui uendiderat fame interisse, emptorem uixisse annales tradūt. Eandem rem Valerius Maximus lib. VII. cap. VI. & Strabo lib. V. memoriæ prodiderūt. atq;

ille ait murem captum ducentis denarijs uenditum fuisse, hic emptum totidem drachmis. sic enim Greci denarios uertunt. Idem Plinius denarios etiam appellat nummos lib. IX. cap. XL. Precia, inquit, medicamento sunt pro fertilitate litorum uiliora: non tamen usquam pelagij libras quinquagenos nummos excedere & buccini centenos sciãt qui ista mercantur immenso. Nam capite præcedenti scripsit. Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obijt, me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uenibat. nec multo post rubra Tarentina. huic succesit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. De eodem precio loquitur cap. XXXVIII Summa medicaminum in libras buccini CC. pelagij CXI. Solet autem Plinius, ubi nec sestertios nec asses adijcit ad precij numeros, intelligere denarios. ueluti lib. XII. cap. VII. Piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. emitur in libras XXV. album XVII. nigrum XIIII. Quidam scriptores ad nummum adijciunt denarium, ut uerbum ambiguum distinguant. sicuti Marcus Varro. Nummi denarij decuma libella. Vt autem denarius interdum dicitur nummus, ita etiam sestertius. Cicero lib. IIII. in Verrem sæpe sic utitur nummo. uerbi causa, ubi de hereditate Epicratis loquitur. Verres refert illam suã Syracusanam: ait sese uelle de illis H-S LXXX. cognoscere. aduocat multos. dicũt Budini Volcatio dedisse. illud non addũt, iussu istius. Volcatium uocat. pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nũmos affert. Et postea de Sopatro. Expositis suis difficultatibus hominem ad H-S LXXX. perducit, eamq; ei pecuniam numerat. posteaquam ad causam dicendam uentum est, tum uero sine metu, sine cura omnes erant qui Sopatrum defendebant. crimen nullum erat. res iudicata. Verres nummos acceperat. Etenim si in his, quæ præcedunt, mentio fit sestertij, cũ nũmum dicunt scriptores, sestertium intelligunt: si denarij, denarium. sin in præcedentibus nulla facta fuerit mentio neq; sestertij neq; denarij, ex alijs autoribus, si qui sunt qui de eadem re scripserunt, percipi poterit uter sit intelligendus. quod si nulli sunt, ex re ipsa, cuius precium ndicatur, coniectura facienda. Alij ad nummum etiam adijciunt sestertium, ut iterum uerbum ambiguum, quod in utranq; rem ualet, distinguant. sicuti Vitruuius lib. I. cap. IIII. cum scribit de M. Hostilio qui Salapiam uetus oppidum trãstulit. Ab senatuq;, inquit, populoq; Romano petijt ut liceret transferre oppidum: constituitq; mœnia & areas diuisit: nummoq; sestertio singulis municipibus mancipio dedit. Et Valerius Maximus lib. V. cap. II. Sit aliquis in summo splendore etiam sordibus gratus locus. M. Cornuto prætore funus Hircij & Pansæ iussu senatus locante, qui tunc libitinam exercebãt, tum rerum suarum usum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt. quia ij pro rep. dimicantes occiderunt, perseuerantiq; postulatione excude-

runt

runt,ut exequiarum apparatus sestertio nummo ipsis præbentibus ad diceretur. Sestertius autem ualebat æris libras duas & dimidiam, hoc est quartam denarij partem, quod ita planum feci testibus Varrone & Plinio, ut de eo nihil ambigi posit. Sed quæritur utrum sestertium significet mille id genus nummos, quos Romani sestertios nominauerunt: an ne argenti libras duas & dimidiam: an nummum argenteum duarum librarum & dimidiæ: an denique eundem nūmum argenteum, quem sestertius. Existit deinde quæstio nō minus difficilis, num cum dicimus decem sestertij, decem sestertium, decies sestertium uerbis, quæ non multum differre possent uideri, eundem an alium atque alium designemus numerum. M. Antonio Sabellico sestertium uisum est habuisse, ut ipse loquitur, mille nummos. cum enim ex re ipsa intelligeret apud scriptores, si quando, ut unum exemplum de medio sumam, librarij scripserunt sestertia centum, ab ipsis autoribus significari nummûm centum millia, hoc errore ducitur ut arbitretur sestertium ualere mille nummos. Guilielmo autem Budæo placet ita singula sestertia ualere duas argenti libras & selibram, ut sestertij singuli ualēt duos asses & semissem, qui item pendūt duas libras & dimidiam: atque ex eo utrunque nominatum. nec uero Budæus dissentit prorsus à Sabellico, sed æque ac ille censet sestertium significare mille nūmos. uerum quia tot nūmi efficiunt denarios ducentos quinquaginta, quot, ut ipse sentit, ex libris argenti duabus & dimidia signātur, in eam opinionem ipse se adduxit, ut putaret sestertium libras argenti duas & dimidiam ualere. Sed neque denarius legitimus eiusdem est ponderis, cuius drachma, neque libra ex centum drachmis, ut mina, constat. quam rem libris, De Romanis & Græcis mēsuris ac ponderibus inscriptis, uberius explicaui. Itaque cum Budæus res non concessas sumpserit, quod ex illis efficit nullo modo concedimus. uerum quia ex argenti libra quatuor & octoginta denarij legitimi, trecēti uero & triginta sex sestertij signantur, sequitur ut, si mille nummis sestertijs addideris octo, argēti libras tres efficias. Nec cum Budæo facit illud Iuuenalis satyra IIII.

mullum sex millibus emit
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Ait enim mullum tot libras pependisse, quot pendunt sestertia, quibus emptus fuit. sex autem millia sestertium pendunt libras ferè XVIII. etenim in tanto numero desunt XLVIII. sestertia, quæ efficiunt denarios XII. atque hi rursus paulo plus quàm sescunciam. tametsi uero Iuuenalis uixit his temporibus, quibus iam erat aliquid de pondere denarij detractum, tamen uerisimile est eos, qui ponderabant, legitimis usos fuisse. sed de hac re cum nemine contendam. Philippo Beroaldo sestertius uidetur esse nummus argenteus duarum librarū, cum sestertius & sestertium, quæ uoces etiam, ut ipse sentit, idem declarant, ma-

gnus nummus non fuerit. nam ex tot argenti libris, quot eum nummum affirmat fuisse, Romani sestertios octingētos & quadraginta signarunt. Sed sestertium plerunq; poetis in usu est, sestertius reliquis scriptoribus. Quod uero sestertium etiam paruum illum nummum significat ex his Martialis uersibus potest percipi, qui sunt in lib. secundo Epig. in Caium.

Mutua uiginti sestertia forte rogabam
  Quæ uel donanti non graue munus erat.
Quippe rogabatur fidusq;, uetusq; sodalis,
  Et cuius laxas arca flagellat opes.
Is mihi, diues eris, si causas egeris, inquit.
  Quod peto da Cai, non peto consilium.

Si magnum & graue munus non dat qui donat alicui uiginti sestertia, sed paruum & leue, quis non intelligit sestertium non esse libras argenti duas & dimidiam. sed quartam denarij partem: atq; ita nec uiginti sestertia esse libras argenti quinquaginta, sed uiginti tantum sestertios. Verum de re, quæ primo in quæstionē fuit uocata satis dixi: nūc ad alteram partem abeo. Cum dicimus decem sestertij, nullum numerum extra hunc intelligimus: cum uero decem sestertium, his uerbis decem millia sestertium designamus: at cum decies sestertium, maiorem etiam numerum: nimirū decies centena millia sestertium. Quoniam autem hi, qui nuper scripserunt, partim mecum faciunt, partim dissident, ea quæ asserui optimorum autorum uerbis confirmare decreui: pariter & indicare quid in illorum scriptis uerum quidue falsum sit: ne studiosi harum rerum opinionibus rapiantur in errores.

Si nomen numerale casu, numero, genere congruit cum sestertio, siue masculini siue neutri generis fuerit, nullum alium numerum significat, quàm eum qui profertur, quo modo scripsit Cicero libro v. in Verrem. Verum enimuero cum esset sestertijs binis aut etiam ternis, quibusuis in locis prouinciȩ, duodenos sestertios exegisti. Paulo uero ante sic. Doceas oportet aliquo in loco Siciliæ prætore Verre ternis denarijs tritici modium fuisse. Quia enim terni denarij duodenos efficiunt sestertios, satis intelligimus his uerbis nō plures sestertios q̃ duodecim, sed in singulos distributos, designari. similiter binis, duos: ternis, tres. Idem percipitur ex his Tranquilli uerbis in Cæsare. Annuam etiam habitationem Romæ usq; ad bina millia nummum, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. quingenos autem dixit singulos quingentos. Certo, quod ad hanc loquendi rationem pertinet, ne Budæus quidem, cui aliud sestertius, aliud sestertium significat, à me discrepat. Eodem modo poetæ dicunt sex, decem, uiginti, centum plura' ue sestertia, nihil aliud intelligentes quàm sestertios. Neutro autem genere potius quàm masculino iccirco utuntur, quod quidam uersus

non

non recipiant huius aliquot casus plurales, illius recipiant. Martialis libro VI. Epig. in Pætum.

Sex sestertia si statim dedisses,
Cum dixti mihi sume, tolle, dono,
Deberem tibi Pæte pro ducentis.
At nunc cum dederis diu moratus,
Post septem puto, uel nouem Calendas,
Vis dicam tibi ueriora ueris,
Sex sestertia Pæte perdidisti.

Idem lib. XI. Epig. ad eundem Pętum.

Soluere Pęte decem tibi me sestertia cogis,
Perdiderat quoniam Bucco ducenta tibi.
Ne noceant oro mihi non mea crimina, tu qui
Bis centena potes perdere, perde decem.

Iuuenalis satyra prima.

simplex ne furor sestertia centum
Perdere? & horrenti tunicam non reddere seruo?

Martialis libro VI. Epig. in Phœbum.

Mutua te centum sestertia Phœbe rogaui,
Cum mihi dixisses, exigis ergo nihil.
Inquiris, dubitas, cunctaris, meq; diebus
Teq; decem crucias, iam rogo Phœbe neges.

Idem lib. IX. Epig. ad eundem Phœbum.

Quadringentorum reddis mihi Phœbe tabellas,
Centum da potius mutua Phœbe mihi.
Quære alium, cui te tam uano munere iactes.
Quod tibi non possum soluere Phœbe, meum est.

Hic à me dissidet Budæus. interpretatur enim sestertium libras argenti duas et dimidiam. cuius sententiæ cur non sit assentiendum iam dixi. Si uero hæc duo nomina, numerale scilicet atq; sestertius, ijsdem casibus non efferuntur, sed hoc genitiuo plurali, illud, quod item plurale est & generis neutrius, quouis alio, atq; non sequitur millia, quod à nomine numerali nunquam dissentit casu, semper intelligitur. Sed ut rem obscurã patefacere & illustrare possim, prius integrę loquendi rationis, quàm concisæ breuitatis, exempla supponam. Cicero lib. V. in Verrem. Facta est sponsio H-S V. mil. cœpit Scandilius recuperatores aut iudicem appellare. Deinde de eadem re. Cogit enim Scandilium quinq; illa millia nummũ dare, atq; adnumerare Apronio. Et paulo post. Cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem atq; audaciam prædicationemq; nefariæ societatis H-S V. millia mercedis nomine ac premij dare. Vt enim quinq; millia nummûm, ita etiam sestertium quinq; millia, dixit Cicero ubiq; usus eadẽ loquendi ratione,

& quidem integra. Sed idem Cicero si bis eiusdem pecuniæ summam dicit interdum in priori loco ad numerum adijcit millia, in posteriori non adijcit. uerbi causa. lib. IIII. in Verrem. Repente recitatur uno nomine H-S CCL. millia iussu prætoris data. Deinde. Numerātur illa H-S ducenta quinquaginta Syracusanis. Contra Salustius in libro De coniuratione Catilinæ in priori loco omittit millia, in posteriori adiungit ad numerum. Ad hoc si quis indicauisset de coniuratione, quæ contra remp. facta erat, præmium seruo libertatem & sestertium centum, libero impunitatem eius rei & ducenta millia. Similiter Cicero libro V in Verrem in priori loco, in quo ponit sestertium, omittit millia: in posteriori, ubi nummûm collocat, asscribit. Vt si quis, inquit, uillicus ex eo fundo H-S dena meritasset, excisis arboribus ac uenditis, demptis tegulis, instrumēto, pecore abalienato, domino XX. millia nummûm pro X. miserit. Sed quocunque in loco nummū in eo etiam millia ponitur. quæ loquendi ratio uniuersalis est. Tranquillus in Vitellio. Indicebat autem aliud alij prandium eadem die. nec cuiquam minus singuli apparatus quadringentis millibus nummûm constiterunt. Sed Salustiano simile est illud eiusdem Tranquilli in Caligula. Compererat prouincialem locupletem ducenta H-S numerasse uocatoribus, ut per fallaciam conuiuio interponeretur. nec tulerat moleste tam magno æstimari honorem cœnę suæ. huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid friuoli ducentis millibus traderet, diceretque cœnaturum apud Cæsarem uocatu ipsius. Sin Cicero eiusdem summæ sæpius mentionem facit, modo ad numerū addit millia, modo de eodem demit. ut lib. III. in Verrem. Expensa Chrysogono seruo H-S sexcenta millia cū accepta Pupillo Malleolo retulit. quomodo ex decies H-S sexcenta sunt facta, quomodo de eodem modo quadrarint: ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua H-S sexcenta facta sunt: cur id nomen infimum, in lituraque sit, uos existimabitis. tamen H-S sexcenta millia cum accepta retulisset, H-S quinque millia soluta non sunt. Idem Cicero interdum millia ad numerum non adiungit: quanquā ea uox nec antecesit, neque mox consequitur. ut libro IIII. in Verrem. Scribit H-S LX. socios perdidisse ex uicesima portorij Syracusis. Et lib. V. in eundem. Iste nihilominus iudicium H-S LXXX. dabat. Quæ loquendi consuetudo tantam uim obtinuit, ut Plinius, Tranquillus, & reliqui inferioris ætatis scriptores sæpisime sic sint locuti. scribit enim Plinius libro XXXVI. cap. XV. Pyramidas regum miramur opera, cum solū tantum foro extruendo H-S mille ducentis Cæsar dictator emerit. id est sestertium mille ducentis millibus. Tranquillus in Cæsare. Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit, donatus'que est quingentis H-S & annulo aureo. nam quadringenta millia sestertium erant census equestris, sed is fuit Cæsaris beneficio auctus. Cornelius

Tacitus annalium lib. II. Daturũ liberis eius ducena H-S singulis, qui sexus uirilis essent. id est ducena millia sestertium. Librarij autem ignari huius loquendi consuetudinis cum sestertiûm nota scriptum inuenirent iunctum cum neutrius generis nominibus numeralibus, existimantes eiusdem generis & casus esse, ita mutarunt ut non solum numero, sed etiã casu & genere cõueniret cum nomine numerali. ut apud Tranquillum in Tiberio. Vnam modo liberalitatem ex indulgentia uitrici consecutus, cum tribus classibus factis pro dignitate cuiusq; primæ sexcẽta sestertia, secundæ quadringenta distribuit, ducenta tertiæ. Et apud Tacitum lib. XI. annaliũ. Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus capiendis pecunijs posuit modum, usque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. nam in illo legendum primæ sexcenta sestertiûm: in hoc usq; ad dena sestertiûm: in utroq; uero millia intelligendum. Eadem librariorum inscitia hic locus Ciceronis qui est in lib. IIII. in Verrem deprauatus est. Hæc denaria XXXVIIII. millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. uera enim lectio est. hæc denariûm XXXVIIII. millia. Eadem aliquot loca in libro V. in Verrem uitiosa sunt. scripserunt enim quinquaginta medimna cum quinquaginta medimnûm sit scribendum. Et. Hæc sunt ad tritici medimna XC. id est tritici mod. DXL. millia, cum sit legendum. hæc sunt ad tritici medimnûm XC. millia scilicet. nam cum sex modij efficiant medimnum, nemo non intelligit modiorum DXL. millia efficere medimnûm XC. millia, non medimna XC. Itaq; hoc librariorum errore capti uiri docti sestertiũ interpretati sunt mille nummos, cum unum tantũmodo significet. Beroaldus insuper, ut dixi, ait numum argenteum esse duarum librarum & dimidię. Budæus tot libras argenti ualere. Quod si etiam sestertium casu & genere conueniret cum nomine numerali, nihilo plus significaret quàm nummum, itemq; intelligeretur millia. Budæus igitur isto librariorum errore ductus plures scriptorũ locos praua lectione corrumpit. Quoniam uero sæpissime in locum sestertij eius notam substitutam uidemus, si cum ea nomen numerale distributiuum, sic grammatici loquuntur, uel ex cardinalibus potissimũ tertium, fuerit coniunctum, plerunq; quid significet perspicuum est. nam cum scriptum est H-S deni, hac nota hocq; uerbo designari sestertios denos intelligimus: cum H-S dena, sestertiûm dena millia. etenim millia ad hoc quadrant, ad illud non quadrant. similiter cum scriptum est H-S tres, significari sestertios tres percipimus: cum H-S tria, sestertiûm tria millia. At si cum sestertij nota nomen cardinale immutabile fuerit copulatum, uel distributiui aliquis casus, qui cõmunis masculino est cum neutro, quia in utranq; rem ualet, utram significet ratio loci, à scriptore tractati, nos docebit, exempli causa. Cic. scribit lib. V. in Verrẽ. Ad singula medimna multi H-S duorum, multi H-S quinq; accessionem cogebantur

bantur

bantur dare. Et Plinius lib. XXIX. cap. I. Multos prætereo medicos, celeberrimosq́ꝫ ex his Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios CCL. H-S annua mercede ijs fuere apud principes. Q. uero Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset. Quod si apud Ciceronem non sequerentur hæc uerba, qui minimum singulos nummos: & apud Plinium, sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat, tamẽ illic sestertios duos & sestertios quinque acciperemus: hic CCL. millia sestertium & sestertium quingenis millibus annuis. etenim si in nullo loco Siciliæ prętore Verre ternis denarijs tritici modius fuit, medimnum etiam non fuit XVIII. denarijs. non igitur multi sestertium duorum millium, multi sestertium quinqꝫ millium accessionem coacti fuerunt dare. at quia ducentos quinquaginta sestertios uel etiam quingentos, unus aliquis ex infima plebe Romana, non admodum diues medico daret annuo tẽpore, quisqꝫ intelligit tantula mercede singulis annis medicos illos à Romanis principibus, qui affluebant diuitijs, conductos non fuisse. sed de his satis. Interdum scriptores contra sestertiûm siue nummûm solent omittere. Tranquillus quidem in multis locis: in Cæsare. Promissumq́ꝫ ius annulorum cum millibus CCCC. distulit. in Tiberio. Rudiarijs quoqꝫ quibusdam reuocatis, autoramento centum millium. in Nerone. Funeratus est impensa ducentorum millium. Tacitus annalium libro quarto. Cautumq́ꝫ in posterum senatusconsulto ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res. Quin interdum scriptores nõ modo sestertium, sed etiam millia omittunt. Tranquillus in Vespasiano. Primus è fisco Latinis Græcisq́ꝫ rhetoribus annua centena constituit. Item poetæ. Martialis lib. V. Epig. ad Tongilianum

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis
 Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens.

Iuuenalis satyra. I.

 Sed quinqꝫ tabernæ
Quadringenta parant.

Si postremo aduerbiũ numerale iungitur cũ sestertijs, significat tot centena millia. quam loquẽdi rationem totam Gulielmus Budęus primus magnifice explicauit. cuius uiri cum primis diligẽtis & docti hoc in loco inuentis, atqꝫ etiam proprijs, usus, de omnibus eius rationis partibus planius & apertius dicam. Decies sestertium significat decies centena millia sestertiũ: atqꝫ etiam interdum decies separatim. de qua re Plutarchus nos docet his uerbis, quæ sunt in Antonio. τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι. τοῦτο ῥωμαῖοι δεκίες καλοῦσι. Ait Romanos quinqꝫ & uiginti myriadas drachmarum decies nominare, etenim sestertium decies centena millia efficiunt denariorum

ducen

ducenta quinquaginta millia: siue denariorum, quos drachmas uertit Plutarchus, quinq; & uiginti myriadas, ut mos est Græcis loquendi. Iterum autem, ut res illustrior fiat, tam integræ quàm concisæ loquendi rationis exempla ponam. Cicero lib. III. in Verrem. Possum deinceps totam rem explanare, deinde ad extremum id, quod accidit, dicere. Dionem H-S decies centena millia numerasse. hæc locutio est integra. De eadem re Cicero lib. IIII. in Verrem sic scribit. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis Romanus factus. de quo multis uiris primarijs testibus, multorum'que tabulis nobis priore actione satisfactum est, H-S decies numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret. propterea greges nobilissimarũ equarum abactos: argenti uestisq; stragulæ domi quod fuerit, esse direptũ. ita H-S undecies Q. Dionem, quod hæreditas ei obuenisset, nullam aliam ob causam perdidisse. Atque hæ duæ locutiones sunt concisæ. Eodem modo apud Martialem lib. Epig. primo est integra locutio, deinde magis etiam concisa.

Si dederint superi decies mihi millia centum
    Dicebas nondum Scæuola factus eques.
Qualiter ó uiuam, quam large quamq; beate.
    Riserunt faciles & tribuere dei.
In ius ò fallax atq; inficiator eamus
    Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Alij autem scriptores sestertiûm plerunq; in posteriori loco ponũt, cum Cicero id in priori soleat collocare. Plinius lib. IX. cap. XXXV. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni ceremoniarũ aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritisq; opertam, alterno textu fulgẽtibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisq;, quę summa quadringenties H-S colligebat: ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerãt, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio, uenenum biberet, ut neptis eius CCCC. H-S operta spectaretur ad lucernas. Tranquillus in Augusto. Ædes sacras uetustate collapsas, aut incendio absumptas refecit: easq; & cæteras opulẽtissimis donis adornauit, utpote qui in cellam Capitolini Iouis XVI. millia pondo auri, gemmasq; ac margaritas quigenties H-S una donatione contulerit. Tacitus annalium lib. I. Propertio Celeri prætorio, ueniam ordinis ob paupertatẽ petenti, decies H-S largitus est. Quin non poetas solum, sed etiam eos, quorum oratio soluta est, decies sine appositione sestertium usos fuisse ex Plutarchi loco supra cõmemorato intelligimus: & ex Asconio

nio Pediano, qui sic scribit. Luscius notus centurio Syllanus diues è uictoria factus, nam amplius centies possederat. Poetæ autē duobus modis integram locutionē, quam dixi esse, sestertiûm decies centena millia, concidunt. quorum altero circumcidunt eam resecantes sestertiûm & millia: altero etiam centena amputant, atq; illo modo dicunt, decies centena: hoc, decies, priore loquendi ratione utitur Horatius in primo sermonum lib. satyra III.

decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis.

Iuuenalis satyra X.

Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo.

Martialis etiam in lib. II. Epig. ad Saleranum
Illa illa diues mortua est Secundilla
Centena decies quæ tibi dedit dotis

Alteram loquendi rationem idem Martialis usurpat aliquoties, uerbi causa lib. Epig. ad Calenum.

Non plenum modo uicies habebas
Sed tam prodigus atq; liberalis
Et tam lautus eras Calene, ut omnes
Optarent tibi centies amici.

Sestertiûm autem copulatum cum aduerbijs scriptores nullo alio casu efferunt, sed his duobus cōiunctis utuntur ut aliquo neutrius generis nomine immutabili. sic Cicero lib. IIII. in Verrē scribit: ut etiam commemoraui supra. De quo multis uiris primarijs testibus, multorumq; tabulis, uobis priore actione satisfactum est, H-S decies numeratum esse. Sic Tranquillus in Tiberio. Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies H-S gratuito in triennij tempus: & rursus quibusdam dominis insularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, precio restituto. Tacitus annalium lib. XX. Actum in senatu ut sexcenties H-S à priuatis mutuum acciperet. Et lib. III. M. Piso exuta dignitate & accepto quinquagies H-S in decem annos relegatur.

Sed librarij huius etiam loquendi rationis ignari iterum autorum scripta, ut à me Budæus de hac re dissideat, deprauarunt. in locū enim sestertium hic substituerunt sestertio. Similiter ubi idem Tacitus annalium lib. XX. inquit. Cum ex funere reip. ruptis consularibus spolijs, septuagies H-S. ipsi scripserunt sestertio. Quorum librariorū errore ductus Budæus sic legit illud Plinij De Lollia Paulina. ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectaretur. Pari modo ubi est apud Tacitum lib. II. Et Cæsar quamuis posthabitam decies H-S dote solatus est. ijdem librarij scripserūt decies sestertij. H-S autem mille apud

Tran

Tranquillum in Cæsare idem est quod H-S decies apud Ciceronem lib. IIII. in Verrem. Et H-S mille ducenta apud Plinium lib. XXXVI. cap. V. idem est quod duodecies H-S apud Tranquillum in Cæsare. Minime uero mirum nobis debet uideri scriptores utranq; rationem usurpasse in diuersis locis, cum apud Ciceronem in unius locutionis contextu utraq; coniuncta sit, ut lib. III. in Verrem. Et quod plus frumenti fecit accepisse istum H-S decies & octingenta millia. quod tu homo castissimus aliud in tabulis habebas. Et in eodem libro. Accepi, inquit, uicies ducenta triginta quinq; millia, quadringentos sedecim nũmos. dedi stipendio, frumento, legatis, proquæstoribus, cohorti prætoriæ H-S mille sexcenta triginta quinq; millia, quadringentos sedecim nummos. reliqui Arimini H-S sexcenta millia. Sed de Romanorum nummis satis. Nummuli uero eorundem, ut dixi, fuerunt, libella, sembella, teruncius. Libella utitur Plautus in Captiuis.

At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis. Et Cicero libro quarto in Verrem. Ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? Sembellam autem usurpat Volusius Metianus in distributione denarij & sestertij. Teruncio usus est M. Tullius Cicero libro III. de finibus bonorum & malorum. Vt enim obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernæ: & ut interit magnitudine maris Ægæi stilla muriæ: & ut in diuitijs Crœsi teruncij accessio: & gradus unus in ea uia, quæ est hinc in Indiam: sic cum sit is bonorũ finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum in corpore harum æstimatio, splendore uirtutis & magnitudine obscuretur & obruatur atq; intereat necesse est.

Hactenus de nummis & nummulis Romanis. sequuntur nummi argẽtei externi, quorum primus à Xenophonte siglus: alter à Iosepho siclus, ab Hebræis uero sicel nominatur. tertius est Hebræorum siclus uulgaris: quartus eorundem obolus gera dictus: quintus danaces: sextus danicum. differunt autẽ primi duo pondere. ut nomine non differre uideantur. nã siglus, qui erat nummus Sardianus & Persicus ualebat obolos Atticos septem & dimidiũ. siclus uero, qui erat nummus Hebraicus, quatuor & uiginti. De siglo scribit Xenophon lib. primo De Cyri ascensu ad Babylonem. Siglus autem ualet Atticos obolos septem & dimidium. Sed Hesychius eum nummum octo obolos Atticos ualere dicit. scribit enim. Siglus numisma Persicum ualens octo obolos Atticos. Et paulo post. Est uero nummus Sardianicus ualens octo obolos Atticos. At siclus Hebraicus pendit quatuor drachmas Atticas. scribit enim Iosephus Iudaicarum antiquitatum lib. III. cap. X. Siclus autem numisma Hebręorum capit quatuor drachmas Atticas. quatuor igitur & uiginti, ut dixi, pendit obolos Atticos. Idẽ sentit diuus Hieronymus III. cõmentariorum in Ezechielem. Siclus, inquit, stater est, hoc est drachmę quatuor. Atq; siclum ipse cõuertit staterem

lib. I. regum cap. IX. & in alijs quibusdam locis. Matthæus etiam euangelista, uel is qui eum de Hebraicis expresſit, cap. XVII. in ſicli locum ſubſtituit ſtaterẽ. LXX. uero interpretes ſicel cap. XXXVIII. libri egreſſus ex Ægypto & lib. II. regum cap. XXI. reddunt ſiclum, numerorum autem cap. III. modo ſiclum, modo didrachmum: ut ex eorum ſententia ſiclus etiam ſanctuarij duarum fuerit drachmarum. Verum is fuit quatuor drachmarum, ut uulgaris duarum. ſi modo fuit alterius dimidium, quod affirmat magiſter Salomo ſacrarum literarum interpres. nam etiam talentum ſanctuarij duplam habuit proportionem ad uulgare. itaq; alter argenteus nummus Hebraicus eſt ſiclus uulgaris. Sed ſacræ literæ ſiclum ſanctuarij interdum כֶּסֶף id eſt argenteum nominant. ut in libro ortus mundi cap. XX. ad Saram dixit Abimelech. הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ etenim LXX δίδραχμα reddunt, quo modo etiam ſiclos ſanctuarij, ut iam dixi, ſolent reddere. ἰδοὺ inquiunt, δέδωκα χίλια δίδραχμα τῷ ἀδελφῷ σου. Similiter ubi libro II. regum cap. XVIII. Ioabus dixit. וְעָלַי לָתֶת לְךָ עֲשָׂרָה כֶּסֶף Ioſephus Iudaicarũ antiquitatum lib. VII. cap. IX. uertit ſiclos. τοῦτό τις ἰδὼν τῶν Δαβίδου στρατιωτῶν ἐδήλωσεν Ἰωάβῳ καὶ πεντήκοντα σίκλους ἂν αὐτῷ δεδωκέναι τὸν στρατηγὸν φήσαντος, εἰ βαλὼν ἀπέκτεινε τὸν Ἀβεσσάλωμον. Verum Ioſephus, ut etiam LXX. interpretes, de numero argenteorum diſſentit ab Hebræis. nam Ioabum quinquaginta daturum fuiſſe dicit. Hebręi, quos diuus Hieronymus ſequitur, decẽ: ut Ioſephus & LXX. legerint חֲמִשִּׁים כֶּסֶף quanquam idem Ioſephus libro IX. cap. II. cũ uertit uerba quæ ſunt lib. IIII. Regum cap. VI. כֶּסֶף reddit ἀργυρῶν Hebraica ſunt וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב חֲרְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה כֶּסֶף Ioſephi uero uerba ſunt hæc de eadem fame, quæ tum erat in Samaria. ὡς δὲ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐνδείας ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πραθῆναι ὀγδοήκοντα μὲν ἀργυρῶν κεφαλὴν ὄνου, πωλεῖτε δ' ἀργυρῶν ξέστην κόπρου περιστερῶν ἀντὶ ἁλῶν ὠνεῖσθαι τοὺς Ἑβραίους. Itaque cum Ioſephus argenteũ putet idem ſignificare quod ſiclum, & ſiclum pendere quatuor drachmas Atticas ſcribat, totidem pendit argẽteus. Tertius autem Hebræorum argenteus nummus eſt גֵּרָה quem LXX. interpretes reddunt ὀβολὸν. quos ſequitur diuus Hieronymus, qui etiam ipſe obolum conuertit: eorum uiginti efficiunt ſiclum, ut multis in locis ſcriptura teſtatur. Is igitur obolus Hebraicus quinta parte grauior fuit quàm Atticus. etenim ſex oboli Attici efficiunt drachmam, quinq; uero Hebraici. nam ſiclus qui eſt uiginti obolorum Hebraicorum, pondus habet quatuor drachmarum Atticarum. At danaces, de quo Heraclidem quidam ait ſcripſiſſe in libro ſecundo rerum Perſicarum, nummus eſt barbarus. quem iſti in os mortuorum imponebant, ut pro uectura ſoluere poſſent Charonti. atq; ſic nummum funebrem appellauit Callimachus & Plutarchus. Ariſtophanes uero & Lucianus

nus obolos mortuis datos fuisse dicunt, Iuuenalis trientem: ut mos ille fuerit Græcis, hic Romanis. quia uero triens erat æreus nummus Propertius canit

Vota mouent superos, ubi portitor æra recepit.

Sed danicum in magna Antiochia signatum fuisse Suidas autor est: quo usi sunt ad conficiẽdas negotiationes exiguas. De externis atq; adeo de ueteribus argenteis nummis satis, ad nouos uenio. qui uariant pondere. uerbi gratia nostri principes ex besse Miseno, qui eiusdẽ ponderis est, cuius Erphurdanus, signant uel octo: atq; hi sunt unciales, siue ut Græci eos nominarent τετρασάτηρα. uel sedecim, qui sunt semunciales, siue, ut Græci, τετράδραχμα. uel duo & triginta, qui sunt duarum drachmarum. quod nummorum genus uocant δίδραχμα. uel duos & quinquaginta, quorum quilibet pendit drachmam & ferè quintã drachmæ partem. eos nostri ex effigie angeli, quam exprimũt, nominant angelicos, aut ex loco, in quo primo sunt percussi, Srechenbergios. uel octo & octingenta. quorum quilibet pendit ferè tres drachmæ quartas: atq; hi ex tributo nomen inuenerunt. uel centũ & quinque. quorum quisq; pendit dimidiam drachmam & paulo amplius q̃ quintam eius partem. hos quia dimidio ualent, dimidios argenteos nominãt. uel CCIII. hos nobis liceat uocare quadrantes, quod singuli ternis ualeant nummulis, quorum duodecim uno duodenario æstimentur. uel DXCII. quorum nummulorũ nouem & quarta unius pars pendunt drachmam. quos duplos uel maiusculos appellabimus, si quis teruncios dixerit, nõ errabit. nam teruncios ualent ut eiusdem ponderis & temperaturæ non sint. uel DCCC. quorum nummulorũ minimorum XII. pendunt drachmam unam. eos simplos uel minusculos nominabimus. ita se habet pondus argenteorum nummorum & nummulorum quos duces Saxonum percutiunt. ad quos nunc plura Germanicorum nummorum genera adijciam, ut cum de precio ueterum monetarum dixero, plures eam explicãdi rationem intelligere possint. quæ, qui propterea noluerint legere, quod ea ipsis parum prodesse possint, prætereant, & ad alia, quæ scribo, cõuertant cogitationem. Superioribus annis Slicones comites in ualle Ioachimica æque ac Saxonũ duces in Misena ex besse Erphurdano signarunt octo nummos unciales, sedecim semunciales, duo & triginta didrachma. eiusdẽ ponderis nummos his temporibus percutit Ferdinandus rex. Sunt præterea quarti generis nummi Boemici antiqui, quorum sex & octoginta ex besse signantur. eorum quisq; pendit duo scripula & paulo plus quàm duas scripuli tertias. at nũmuli Boemici sunt duplices: albi, quorum DCXVI. cõficiuntur ex besse: nigri, quorum DCLX. Iam nummi argentei quos percutiunt duces Boioariorum, Augusta Vindelicorũ, Vlma, & nonnullæ aliæ ciuitates ita se habent. Ex besse Noribergio, qui drachma

grauior est quàm Misenus, uel Erphurdanus, signant nummos uel octo unciales: uel sedecim semunciales: uel unum & quadraginta, & reliqua est tertia unius pars, hi duodecim crucigeris ualent, unde nomen eis impositum: uel duos & octoginta, & remanent duæ unius tertiæ, quorum quilibet sex crucigeris æstimatur, atq; ex eo nomen inuenit: uel tres & nonaginta, & monetarij dimidiam unius partem faciunt reliquam, qui tribus permutantur crucigeris, ex quo sunt nominati. uel deniq; CCL. qui, quod eos nota crucis percutiunt, crucigeri sunt dicti.

Eiusdem ponderis nummos argenteos percutit rex Ferdinandus in Pannonia superiori. sed utitur besse Viennensi, qui maior est Noribergio. etenim eam proportionē inter se habent, quam octo cum dimidio ad decem, uel quatuor & unius quarta ad quinq;. Itaq; ipse ex besse Viennensi signat crucigeros CCXCIIII. et remanet dimidia unius pars: nummos qui pro tribus ualent crucigeris CX. qui sex taxantur crucigeris, XCVII. & dimidia insuper unius pars est reliqua: qui duodecim, XLVIII. & præterea tres unius quartas facit reliquas: semūciales XVIII & paulo plus quam tres unius quartas: unciales nouem, & paulo plus quam quartam unā & dimidiam. Iam nūmi argentei quos percutiunt episcopi Rhenani, qui usurpant bessē Agrippinensem, siue Erphurdanū, nam eiusdem ponderis est, sic se habēt. ut aūt omittā unciales & semūciales, quos multis in locis hodie in Germania cudūt, Agrippinenses ex besse cōficiūt CCIX. quos dimidios albos dicūt: Treueri CCVIII. quos albos rotatos propter insignia nuncupant: Moguntini CXVIII. quos albos appellant. Iam Noriberga ex suo besse signat argenteos nummos CLXXX. qui quinq; ualent nummulos. similiter princeps Francorum & episcopus Babergensis ac princeps Palatinus. sed idem princeps ex besse conficit XC. qui decem nummulis æstimantur. at episcopus Vircebergensis CII. quos solidos nominat. Hactenus de argenteis nummis, nunc de æreis dicam. Athenis Calliæ temporibus æreos nummos fuisse percussos memoriæ proditum est. atq; eorum etiam mentionem facit Aristophanes in Concionantibus & Eubulus in Amphibolo. alter enim inquit.

μεστὴν ἀπῆρα τὴν γνάθον χαλκῶν ἔχων. id est.

uuas cum uenderem
Abij gerens maxillam nummis æreis
Plenam.

Alter,

πρῶτον μὲν αὐτοὺς παραβάλλων τὸ χαλκίου
τὴν ἰὸν ἐκ τῆς χειρὸς ἐξεσπόγγισεν. id est.

Primum quidem nummos deijciens æreos
Æruginem absterſit, manum qua tinxerat.

Sed eiusmodi nummorum pondus nemo explicauit. Nec etiam Vi

truuius eos Græcos quos obolos æreos ſignaſſe aſſerit, & eorum qua drantes, qui Græce δίχαλκα dicuntur, nominauit. At Romani ma gis quàm Græci uſurparunt æream monetam. hinc locus ubi publicæ pecunię ſeruabantur ærarium dictum, nō argentarium, aut aurarium, ut autor eſt Macrobius in Saturnalibus. quod ærarium populus Ro manus in æde Saturni habuit. hinc etiam tribuni ærarij apud Cicero nem lib. I. epiſt. ad Atticum: à tribuendo ære, inquit Feſtus Pompeius, dicti. hinc quæſtores ærarij apud Cornelium Tacitum lib. XIII. qui in antiquis quibuſdā inſcriptionibus nominantur quæſtores ab ærario. hinc denicꝫ ſcribæ ærarij apud Ciceronem pro Cluentio. Nummi au tem ærei fuerunt dupondius, as, ſemis, triens, quadrans, ſextula, & for taſsis aliæ quædam aſsis partes. nam omnes non uidentur fuiſſe. Du pondius quidē erat duarum librarū. quod his uerbis declarat M. Var ro. Dupondius à duobus ponderibus, quod unum pondus aſsipon dium diceretur, id ideo quod as erat libræ pondus. Sed as nomen ab ære ductum, ut Varro ſcribit. quo etiam uſus eſt M. Cicero libro ſe cundo De officijs. Ne M. quidem, inquit, Seio uitio datum eſt, quod in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. As autem primo per cuſſus eſt libralis, deinde ſextantario pondere, tū uncialis, poſtremo ſe muncialis. ſcribit enim Plinius lib. XXXIII. cap. III. Libralis, unde etiā nunc libella dicitur, & dupondius appendebatur aſsis. Et paulo poſt. Librę autem pondus æris imminutū bello Punico primo cum impen ſis reſp. non ſufficeret: conſtitutumcꝫ ut aſſes ſextantario pondere feri rentur. ita quincꝫ partes factæ lucri, diſſolutumcꝫ æs alienum. Deinde ſcribit. Poſtea Annibale urgēte Q. Fabio Maximo dictatore aſſes un ciales facti. placuitcꝫ denarium ſedecim aſsibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. ita reſp. dimidium lucrata eſt. in militari tamē ſtipendio ſemper denarius pro decem aſsibus datus. Poſtea ait. Mox lege Papyriana ſemunciales aſſes facti. Semis uero dimidium ut dixi, eſt aſsis. quod uocabulum uſurpat P. Vatinius cum Ciceroni ſic ſcribit. Simius non ſemiſsis homo contra me arma tulit, & eum bel lo cepi. Sed trientem & quadrantem fuiſſe nummos æreos ex Plinij uerbis percipitur. Nota, inquit, ęris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrū nauis. in triente uero & quadrante rates. quadrans an tea triuncis uocatus à tribus uncijs. De ſextula uero ſcribit Varro. Æris minima pars ſextula, quod ſexta pars unciæ. At reliquis aſsis par tibus, de quibus ſcripſi in quarto libro de menſuris & ponderibus, ut omnes nō fuerint nummi, Romani uſi ſunt cum uel res ponderarent, uel hæreditatem ac alias quaſdam res diuiderent. Verum à tribus aſsi bus, inquit M. Varro, treſsis. & ſic proportione uſcꝫ ad nonuſsis. In denario numero hoc mutat quod primū eſt ab decem aſsibus decuſ ſis: ſecundum à duobus decuſsibus uiceſsis. quod dici ſolet à duobus

bicessis. reliqua conueniunt, quod est ut tricessis proportione usque ad centussis. quo maius æris uocabulum non est. Æreorum autem nummûm uocabulis ijdem Romani homines contemptos & abiectos nominant. ut Persius, Damam tressis agasonem: P. Vatinius, Simium non semissis hominem: Cæcilius, scortum Clytemnestram, item Cicero Clodiam quadrantariam, sicuti Pacuuius meretrices diobolarias, & item Plautus in Pœnulo, uterque Græcos imitatus, scorta diobolaria. & apud eundem in eadem comœdia Agorastocles dicit.

Non ego homo trioboli sum.

Veteres etiam iurisconsulti in sua professione tyrones ac rudes, dupondios appellarunt. sed Iustinianus in præfatione Pandectarum noluit adolescentes legum studiosos ueteri, non minus ridiculo quàm friuolo cognomine nuncupari dupondios, sed Iustinianos nouo. Quin etiam ex ære factum est ęruscare uetus uerbum significans ęra undiq;, id est pecunias colligere. quod Festus tradit. unde apud Gellium lib. XIIII. cap. I. Phauorinus dicit disciplinam Chaldęorum cōmentos esse homines æruscatores, & cibum, quæstumq; ex mendacijs captantes. Vt uero ueteres Romani decies sestertiûm dixerūt decies centena millia sestertiûm, ita decies æris, decies centena millia æris, quomodo scribit Liuius lib. XXIIII. Consules ex senatusconsulto edixerunt ut qui L. Æmylio, C. Flaminio censoribus, millibus æris quinquaginta ipse, aut pater eius census fuisset, usq; ad centū millia: aut cui postea res tanta esset facta, nautam unum cum sex mensium stipendio daret. qui supra centum millia usq; ad trecenta millia, tres nautas cum stipendio annuo. qui supra trecenta millia usq; ad decies æris, quinq; nautas. qui supra decies, septem. senatores octo nautas cū annuo stipendio darent.

De externis autem nummis æreis nihil in scriptis relictum est. nos eos omnino non abdicauimus. etenim rotundis utuntur Flandri: atq; etiam Itali, maxime uero Veneti, qui eos à naulo soluendo pagatinos appellant: quadrati autem Suionibus in usu sunt. Quin ueteres orichalceis nummis usos fuisse hoc Plautinū in Milite uidetur indicare.

Credo treis mihi homines orichalco ita emptos istis moribus. Hodie soli ratiocinatores nummos orichalceos partim signatos, partim non signatos usurpant. Syracusanos autem quondam Dionysius Tyrannus, ut autor est Iulius Pollux, coegit ex plumbo candido signare nummos, quibus uterentur pro argenteis. Plumbeos etiam nummos fuisse ueteribus indicat hoc Plauti in Casina,

Cui homini hodie peculi nummus non est plumbeus.

Et illud in Trinummo.

Nummum nunquam credam plumbeum.

Ac uero etiā Martialis iste uersus, qui est in decimo Epig. ad Romā

Centum

Centum merebor plumbeos die toto.

Sed hi plumbei nummi utrum fuerint adulterini an ueri, obscurum sanè & incertũ est. etenim apud Plautum in Mostellaria Tranio Danistam carpit quod plumbeos nummos percutere soleret.

Tace sis faber, qui cudere soles plumbeos nummos.

Hodie tamen Angli nũmis plumbeis utuntur: atq; etiam Nigritæ ex plumbo candido signant nummos, quos maiulias nominant: similiter habitatores insulæ Taprobanes. At soli ex omnibus Græcis Lacedęmones usi sunt ferreo nummo, qui erat decem minarum. cuius rei autor est Xenophon. Sed ut Laconicus ferreus nummus fuit grandis, ita Byzantius minutus. quod tradit Pollux. de eodem mentionem facit Aristophanes in Nubibus: & Plato scribit ad Pisandrum: Incommode habitaremus Byzãtij, ubi ferreis nummis utuntur. Nec tantum è metallis conficiuntur nummi, sed etiam ex corio, ex cortice, ex sale. Fridericus secundus cum bellum acerbum diuturnumq; gereret cum Italis, & urbem Victoriam conderet, atq; eum deficerent pecuniæ, ut militibus stipendium numerare posset, è corio nummos signauit sua imagine in eis impressa. quorum singuli ualebant aureo nummo. eos posteaquam pecuniam confecisset, illum cum aureis cõmutasse annales tradunt. istius generis nummum diuus Hieronymus scorteum nominauit. Ex cortice uero mori, ut quidam perhibent, ut alij ex papyro, regijs insignibus impressis signat nummũ rex Scytharum, quem magnum Chamum uocant. pro quo nummo, ad regiam relato, siue nonnihil perierit uetustate, siue cum iter habent aquis madefactus uitium fecerit, datur recens. Ex sale autem signant nummos incolæ regionis Caniclæ. cuius rex, ut M. Paulus Venetus scribit, paret regi Scytharum. salem quidem coctum in formas infundũt & massulas efficiunt, quibus ita signatis pro nũmulis utuntur. Quin eiusdem regionis habitatores pro aureis nũmis utuntur uirgulis aureis, quibus est certum quoddam & definitum pondus. at incolæ Caraiæ pro nũmis quibusuis utuntur aureis & albis lapillis, in mari repertis: Tebetini, corallio.

Sed de pondere monetarum atq; adeo de rebus, quibus gentes pro monetis utuntur, satis: nunc anteaquam de temperatura earundem dicam, diuersi ponderis talenta exponam, itemq; minas. etsi uero hæc non numismata, sed pondera sunt, tamen quia scriptores eis non raro summam quandam rei nummariæ solent explicare, necesse habemus etiam ipsa in medio ponere. Itaq; Atheniensium, ut ab erudita illa ciuitate ordiar, fuit duplex talentum: maius LXXX. minarum: minus LX. de quibus uberius ac fusius disputaui in quinto libro De mensuris & ponderibus. de maiori loquitur Virg. in IX. Æneidos.

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

Et Liuius in lib. XXXVIII. Argenti probi duodecim millia Attica

talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis. talentũ ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat. De minori uero loquitur Iulius Pollux. cuius uerba postea subscribam, & Sext. Pompeius Festus cum scribit. Talentorum non unum genus. Atticum est sex millium denariûm. drachmas autem more reliquorum scriptorum uertit: quanquam legitimi eiusdem ponderis non fuerint, ut alias dixi. Maius igitur talentum Atticum est VIII drachmarũ Atticarum: minus VI. Sed talentum Æginæum fuit X. drachmarum Atticarum: VI uero drachmarum Æginæarum. etenim decem drachmæ Atticæ ualebãt sex drachmas Æginæas, quod ex Iulio Polluce percipitur, qui scribit drachmam Æginæam decem obolos Atticos ualere. Euboicum autem talentum fuisse quadraginta minarum, IIII. uero drachmarum Atticarum: VIID. nummûm cistophorûm, ex Festo intelligimus qui scribit lib. V. Euboicum talentum nummo Græco septem millium & quingentorũ cistophorûm est: nostro quatuor millium denariorum. Ex Herodoto aũt uidetur percipi posse id uel eiusdem ponderis fuisse cuius Atticum minus, uel quinquaginta sex minas ac fermè ad duas minæ tertias pependisse. nam numeri mendum continent. de qua re in cõmentarijs nostris differemus. Rhodium uero fuit IIIID. drachmarum. scribit enim idem. Rhodium & cistophorûm quatuor millium & quingentorum denariûm. At Siculum uetus fuit quatuor & uiginti minarum: nouum, duodecim. cuius rei Suidas autor est. Atq; ita se habent talenta Grȩcorum. Ægyptium autem pendit libras LXXX. quod in naturali historia scriptum reliquit Plinius. cuius uerba sunt. Iam Cyrus deuicta Asia pondo XXXIIII. millia inuenerat: præter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia platani, uitemq;. qua uictoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis. cuius pondus quindecim talenta colligebat. talentum autem Ægyptium pondo LXXX. pendere Varro tradit. Talentũ uero Babylonium fuit septem milliũ drachmarũ Atticarum: Syrium mille et quingentarum, utriusq; rei autor est Iulius Pollux. Suscepit autem Græcorum consuetudo ut tres aurei Attici dicerentur auri talentum: quemadmodũ Misenorum ut quatuor argentei, quibus tributum soluimus, dicantur argenti bes, quem nostri marcam nominant. cum si pondus spectes Atticum talentum pendat aureorum Atticorum tria millia: noster bes argenteorum, quibus tributa soluimus, octo & octoginta. Quod autem Homeri temporibus talentum parum ualebat, discere poteris, scribit Pollux, ex cursu equorum. in quo præmiũ certaminis tertio est lebes: quarto, duo auri talenta. Eodem modo uidentur esse accipienda talenta de quibus Festus ita scribit. Alexandrinum est duodecim denariûm: Neapolitanum, sex denariûm: Syracusanum, trium denariûm: Rheginum, uictoriati. Nunc de minis dicam, quarum Attica iterum

duplex

duplex est, uetus & noua Solonis. illa LXXV. drachmarum, hæc C. ut libro quinto De mensuris & ponderibus explicaui. Euboica uero mina æque ac Solonis C. fuit drachmarum. quod ex Polluce & Herodoto potest intelligi. etenim Babylonium talentum, ut Pollux scribit, ualet septem millibus drachmarum Atticarum, quæ efficiunt LXX. minas Atticas. Euboicis autem minis totidem ualere idem Babylonium talentum in Thalia scriptum reliquit Herodotus. Alias preterea quasdã minas in libris De mensuris & ponderibus exposui, quibus an rem nummariam ueteres explicarint, nec ne, certo scire non possumus.

De his satis: nunc de monetarum temperaturis dicam. Cum monetæ aureæ tam ueteres quàm nouæ partim sint puræ, partim mistæ, ut cõstet de pondere, si harum temperaturas non habuerimus cognitas, nec cuius precij fuerint, aut sint, certo possumus scire. ueterum autem monetarum, quæ non extant, & de quarum temperatione non est memoriæ proditum, misturas perspectas habere non possumus. earũ uero quæ extant, seu ueteres seu nouæ fuerint, temperaturas perito ad usum ac artem huius rei, licebit explorare: siue ipsi uisum fuerit eas coticulis atterere: siue magis uoluerit eas in fornaculis igni excoquere: siue denicp placuerit argentũ ab auro, æs ab argento, aqua illa aurificum secernere. Atcp, ut rursus ordiar ab aureis, cum in omni auro insit aliqua argenti portio, ueteres non modo Græci & Romani, sed etiam externi cum ex eo nummos signare uellent, si ipsi legitima portio naturaliter insita non esset, deficientem uidentur suppleſſe, excoxiſſe redundantem. Darius uero rex Persarum, ut Herodotus scribit, quoad fieri potuit, omnem excoxit. itacp aurei Darici longe omnibus præstant. quinetiã ut Aurelianus imperator uetus pondus restituit aureis nummis, ita qui ei succesſit Tacitus puros aureos percusſit. nam senatum iusſit prouidere ne quis auro misceret argentum, argento æs, ęri plumbum. At in aureis Atticis aliquando inerat ut minimum quinta uilioris metalli pars, quod ex Crate comico Atheniense, qui scripsit semisextam aurei partẽ octo obolos esse, uidetur percipi posse. quia enim octo oboli sunt dimidia sextæ pars, sedecim sunt ipsa sexta. sex ergo et nonaginta, integer aureus. tot uero oboli sedecim drachmas efficiũt. quoniam autem aureus Atheniensium fuit duarum drachmarũ, sequitur ut ęris quinta in eo fuerit portio. nam si ex auro puro fuisset, ualuisset ut Daricus drachmas uiginti. æs uero cum auro permiscuiſſe Athenienses significat Aristophanes. Sed quia Harpocratio & Aristophanis interpres scribunt stateres Daricos ualere aureos Atticos, intelligimus in eis aliquando ut in alijs aureis Græcis, qui extant, & item externis ferè fuiſſe quinquagesimam argenti portionem. Græcos dico eos quos percusſit Philippus, Alexãder, Demetrius: externos, quos Prusias, Mithridates, & alij reges. Ad quorum bonitatem proxime accedunt

dunt aurei Romani quos signarunt cõsules & imperatores à Iulio Cæsare usque ad Vespasianum. etenim ferè in se continent octauam & quadragesimam argenti portionem. reliquorum uero imperatorum nonnullorum quartam & uicesimam. sic etiam in Græcis & externis, qui non extant, arbitror fuisse discrimen. Aurei autem nummi, qui his nostris percutiuntur temporibus, ita se habent. Vngarici, Hispani, Turcici, ducati Veneti signantur ex auri besse Noribergio, in quo insunt argenti sex binæ siliquæ, ut nostri monetarij partiuntur, id est sextula. quæ quia est octaua & quadragesima pars, illi eandem, quam optimi ueteres aurei Romani, habent temperaturam. Ducati uero Romani, Bononienses, Lucenses, Mediolanenses formantur ex besse, in quo insunt argẽti tria scripula, id est secunda & tricesima pars. Sed coronati Francici & Burgundici fiunt ex besse, in quo insunt argẽti tres sextulæ, hoc est decima sexta portio. At coronati Italici ex besse signantur, in quo insunt argenti quinque sextulæ. quæ est nona pars, & tres nonæ partis quintæ. aliqui tamen aliquanto minus argenti in se continent: sed qui minimum quatuor sextulas id est duodecimã partem. Postremo Rhenani signantur ex besse, in quo insunt argenti sex binæ sextulæ, id est quarta pars. itaque id genus aurei albescũt. Sed magis ex auro argentoso constant Philippei Brabantini & Vilhelmei Holãdici. nam conficiuntur ex auri besse, in quo insunt quindecim auri binæ sextulæ, nouem argenti. At argentei nummi ueterum etiam uariant temperatura. Aryandici uero ex argento purissimo fuerunt. Aryandes enim ut libro primo dixi, omne plumbum, quoad fieri potuit, excoxit. excoqui autem potest ut in argenti besse resideat tantummodo una plumbi drachma, in libra, drachma cum dimidia. nam non raro damnum facit argentum si is, qui ipsum perpurgat, pergit ultra excoquere. In uetustissimis Græcorum nummis argenteis, qui extant, ut in aureis, ferè inest etiã quinquagesima metalli uilioris portio. item in externis: Romani uero nummi argentei quos percusserunt cõsules & imperatores usque ad Vespasiani tempora ferè continent in se octauam & quadragesimam uilioris metalli partem: quos hi, qui Vespasiano successerũt, interdum quartam & uicesimam. quanquam temporibus consulum Liuius Drusus, autore Plinio, in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit: & ex imperatoribus Tacitus et fortassis alij ex puro argento signarunt denarios aliosque nummos. & contra nonnulli cum maiori æris portione quàm ex his, de quibus iam dixi, una ulla fuerit, argentum temperarunt. At Germanorum nummi argentei partim sunt puri, partim misti. ex puro argẽto sunt tenuissime illæ ueteres bracteæ in Misena erutæ, in quibus olores sunt impressi. similiter puri nummi sunt, qui non precij persoluendi causa, sed muneris dandi, solent percuti. hi diuorum & principum & clarorum uirorum imagines

expri

exprimunt, & uarias historias tam sacras quàm profanas. non autem unius ponderis sunt, sed modo duarum unciarum, modo unciales, modo semunciales, modo didrachma, modo drachmæ: nunc uero minores maiores'ue. nam Desiderij Erasmi imaginem ex argento uidi libralem. qui nūmus altera parte exprimebat Terminū cum hac inscriptione: Nulli cedo. obolo autem leuiores sunt qui speciem gerunt diui Pauli. Verum in nummis argenteis mistis, quibus Germani utuntur, diuersa inest æris portio. etenim nummi argentei Misenorum, qui superioribus annis percussi sunt, unciales, semunciales, didrachma constāt ex argenti besse, qui decimam sextam æris partem tantummodo in se continet. itaq; id genus nummus argenteus uncialis ualet aureo Rhenano: item duo semunciales, atq; etiam quatuor didrachma. Angelici autem siue Srechenbergij signantur ex argenti besse, in quo inest plus quàm octaua æris pars: nimirū uncia una, oboli tres, æreola duo. eorum uero septem ualent pro aureo Rhenano. At nummi argentei qui ex tributo nomen inuenerunt, conficiuntur ex besse, qui argēti uncias tres, drachmas sex, scripula duo, obolum unum, siliquam unam, siue æreola duo in se continet: æris autem uncias quatuor, drachmam unam, siliquas duas. unus uero & uiginti aureo Rhenano æstimantur. Sed dimidij nominati signantur ex besse, in quo sunt argēti unciæ duę drachmæ duæ, scripulum unum: æris autem unciæ quinq;, drachmæ quinq;, scripula duo. eorum duo & quadraginta precium habent aurei Rhenani. At quadrantes nuper primum sunt percussi de quibus dicam postea. Nummuli uero, quorum duodecim ualent nummo, qui ex tributo nomen inuenit, conficiuntur ex besse conflato ex argenti uncijs duabus & drachma una: atq; ex æris uncijs quinq; & drachmis septem. eiusmodi igitur bes taxatur duobus aureis Rhenanis & tertia unius parte, ac reliqui sunt quatuor nūmuli. Similiter se habet alterum genus nummulorum, quorum quatuor & uiginti ualent nummo, qui ex tributo nominatur. Itaq; omnibus his nūmis secūdum portionem argenti, quod in eis inest, fere idem est precium. tot enim in unoquoq; genere ex argenti puri besse signantur, quot ualent paulo plus aureis Rhenanis octo & dimidio. ueruntamen minoribus nummis & nummulis aliquid de argento adimitur, ut precium monetarijs, qui ponūt plusculum operæ in eis cudendis, persolui possit. Extant præterea, etsi pauci, uetustiores argentei, quos maiores nostri, cum tributa conferrent, dominis numerauerunt. etenim anno MCCCXC. Vilhelmus cognomento Cocles princeps Misenæ & Balthasar princeps Toringię, fuit uero Balthasar, Vilhelmi patruus, ex besse qui quatuor uncias & semunciā argenti in se continerent, signarūt octoginta. atq; hi Vilhelmini sunt dicti. qui uero postea percussi sunt partim ex altero Vilhelmo iam duce Saxonum, partim ex Iudaico capite cognomen traxerūt.

Quoniam

Quoniam uero eorum uiginti aureo Rhenano permutãtur, eo modo bes argenti minoris uenit: nempe aureis Rhenanis octo. Vilhelminos uero alteros, fratres Fridericus & Vilhelmus principes Misenæ & eorum agnatus Balthasar princeps Toringię percusserũt anno MCCCC. eos qui ex Iudaico capite cognomen traxerunt, ijdem fratres Fridericus & Vilhelmus iã duces Saxoniæ facti signarũt anno MCCCCXLIIII. ijdem fratres eodem tempore etiam percusserunt nummos, quorum tres ualebant uno Vilhelmino, atq; sexaginta aureo uno Rhenano. in eos autẽ impressus est leo cum tribus trabibus, quæ sunt insignia Landesbergiæ. eiusmodi nummi centum pendunt bessem, in quo inest argenti sescuncia. qua ratione bes argenti uenit octo aureis Rhenanis et tredecim id genus nummis cum tertia unius parte. qui residui nummi partim numerantur monetarijs. eorum uero admodum pauci extant. ijdem fratres eadem nota percusserunt nũmulos, quorum nouem ualent Vilhelmino: centum & octo aureo Rhenano: septem & triginta pendunt semunciã. in quibus nummulis nunc usitatis etiam uestigia antiquæ probæ monetæ remanent: appellanturq; nummuli antiqui. ijdem deniq; principes percusserunt nũmulos his minores. quorum duo ualent nũmulo antiquo, decem & octo Vilhelmino, atq; hi etiam in usu cõmuni sunt. Sed quærat ex me quispiam quo modo principes Misenæ monetam tam probam cudere potuerunt, cum emant à metallicis argẽti puri bessem septem aureis nostratibus, & tredecim nummis, quibus tributa persoluimus. respõdeo: bes Fribergius multo grauior est Erphurdano siue Miseno. eum iam ab eo tempore, quo metalla Fribergi primum fodi cœperunt septem aureis nostratibus emunt. quocirca sine aliquo detrimento nummos tam bonos percutere potuerunt. Sed redeo ad propositũ. Decimotertio post anno hoc est MCCCCLVII. iterum mutata est moneta & nummi argentei minoris formæ, sed eiusdem precij, cuius essent Vilhelmini, percusi sunt. qui etiã his temporibus restant, & in manibus habentur. sed ualent nummulis maiusculis, quos etiam duplos nominare soleo decem & octo. Quoniam uero finitimi principes etiam tunc uiliorem monetam cuderẽt, eamq; Toringię & Misenæ importarent, preciosiorem uero exportarent, Erphurdani ut sibi suisq; cauerent, sanciuerunt ut eiusmodi argentei singuli ualerent nummulis maiusculis quindecim, cum antea duodecim tantum ualerent. Sed cum principibus, ut ea cautio hisce rebus adhiberetur, non placeret anno MCCCCLXV. noui argentei, quos, cum tributa penderent, dominis darent Miseni, percusi sunt. eorum autẽ unus & uiginti æstimantur aureo Rhenano: sed duo & uiginti tantum argenti in se continent, quantũ uiginti Vilhelmini, hoc est unciam unã.

Post hos argenteos nummi unciales, semunciales, didrachma, & reliqui, de quibus supra dixi, sunt percusi, At anno MDXXXVI rursus

aliquid

aliquid detractum est de argento. etenim ex besse, qui argenti uncias septem & drachmam unam, scripulum unum, siliquã unam in se continet signati sunt octo unciales, sedecim semũciales, duo & triginta didrachma. qua ratione ex argenti puri besse conficiuntur octo unciales nũmi; atq; remanent sex & quinquaginta quintæ & sexagesimę unius uncialis nummi partes. semunciales autem sedecim, atq; reliquæ sunt septem & quadraginta quintæ & sexagesimę unius semũcialis partes. didrachma uero quinq; & triginta: atq; residuæ sunt nouem & uiginti quintæ & sexagesimæ unius didrachmi partes. At nummi quibus tributa persoluimus ex besse argenti puri signantur centum nonaginta tres: atq; remanẽt undecim quartę & uicesimę unius eiusmodi nummi partes. Nummi uero quorum quatuor ualent uno, quo tributa persoluimus, DCCCXI. atq; reliquę sunt quinq; sextę unius partes. Nũmuli aũt maiusculi, quorũ duodecim permutãtur uno, quo tributa persoluimus, IICCCCXXXV. & residua est dimidia unius pars. Misenæ monetæ bonitate proxima est Boemica. quam ob rem cũ duces Saxoniæ anno MCCCCXLIIII. omnes alias externas monetas à suis regionibus excluserunt, has solas non exterminarunt. attamen anno MDXXXVI. quia uilior Boemica moneta cum meliore Misenę & Toringiæ importaretur, eam omnem præter Ioachimicam regionibus prohibuerunt. Nummi autem argentei Boemici, quos antiquos nominamus, ex besse misto signantur, qui argenti uncias tres, drachmas tres, scrupulum unum in se continet. itaq; eorum quatuor & uiginti taxãtur aureo uno nostrate: & paulo plus argenti habent, quam unus & uiginti, quibus nunc tributa persoluimus. Sed multum bonitate cedunt totidem Vilhelminis, aut ex nota capitis Iudaici nominatis. itaq; si ex integro besse argenti puri, cum legitima æris portione permisti signanẽ tales nummi antiqui, ualent octo aureis nostratibus & reliqui sunt nouẽ eiusmodi nummi & ferè tres nummuli albi dicti. quorum septem æstimantur uno antiquo. quanquã autem duo nummuli nigri, quos Gorlicenses, sed non soli cudunt, pro uno ualent albo, tamen minoris precij sunt. etenim bes in se continet argenti unciam unam, drachmas duas, scripula duo, siliquas duas. qua ratione ex argenti puri besse signantur tot nummuli nigri, quot ualẽt aureis nostratibus tredecim cum dimidio: & supersunt de id genus nummulis quatuor & uiginti. At Slicones abhinc annos triginta percusserunt nummos unciales & semunciales ac didrachma. in quibus tantum argenti inest, quantum in Misenis eiusdem ponderis. nunc Ferdinandus rex Boemiæ eosdem percutit ferè similes Misenis, qui nunc signantur. Sequuntur nummi quos ferire solent duces Boioariorum & aliquot liberæ Sueuorum ciuitates. quorum unciales & semunciales, & tam hi qui ualent sex crucigeris quàm qui duodecim, cõficiuntur ex besse in quo insunt argenti unciæ

ſeptem, drachma una, & drachmæ quarta, quam nummum ipſi uocāt: æris uero ſemuncia & drachmæ duæ ac tres drachmæ unius quartæ, ſiue, ut ipſi loquuntur, tres nūmi. Iſta igitur ratione ex argenti puri beſſe ſignantur nummi, qui ualent aureos nouem & quartam unius aurei partem. hoc eſt crucigeros quindecim. Nummi uero qui ualent tribus crucigeris ex beſſe conficiuntur, in quo tantum ęris ineſt, quantum argenti. quomodo ex beſſe argenti puri ſignātur tot iſtius generis nummi, quot æſtimantur nouem aureis, & reliqui ſunt tales nummi numero ſeptem: id eſt crucigeri unus & uiginti. quorum ſex maioris operæ gratia cuduntur. At ipſi crucigeri conſtant ex beſſe, qui in ſe continet argenti uncias tres & dimidiam, æris autem uncias quatuor & dimidiam. qua ratione ex argenti puri beſſe conficiuntur tot crucigeri quot ualent nouem aureis: & reſidui ſunt unus & triginta. atq; hic etiā propter maiorem operariorū laborem ſedecim cuduntur. Sunt præterea duo nummulorum genera: alteros duplos poſſumus appellare, ſimplos alteros. horum duo ualent crucigero: illorum quatuor. utriuſque generis tot ex beſſe argenti puri ſignantur, quot ualent decem aureis & ſex crucigeris. Eiuſdem precij nummos argenteos ſignat rex Ferdinandus in Pannonia ſuperiori, ſed ex beſſe Viennenſi, qui, ut ſupra dixi, maior eſt Noribergio. ſiue igitur nummos percutiat unciales, ſiue ſemunciales, ſiue didrachma, ſiue eos qui ualent pro duodecim aut ſex crucigeris, ex tali beſſe argenti puri conficiuntur tot nummi, quot æſtimantur aureis decem, & reliqui ſunt quatuor & quinquaginta crucigeri. At ex eodem argenti puri beſſe Viennenſi tot nummi, qui ualent tribus crucigeris, ſignantur, quot ualent aureis decē et reſidui ſunt tales nummi numero tredecim, id eſt crucigeri XXXIX. tot uero crucigeri, quot ualēt undecim aureis, atq; reſidui ſunt duodecim crucigeri. tot autem nummuli dupli, quot ualēt undecim aureis atq; reliqui ſunt ſeptem & uiginti crucigeri. tot deniq; ſimpli, quot ualent undecim aureis, & remanent quatuor & quadraginta crucigeri. Sed argētei nummi Agrippinenſes, dimidij albi dicti, Moguntini albi, Treuirorū albi rotati ſignantur ex beſſe Agrippinenſi, qui, ut dixi, eiuſdem ponderis eſt, cuius Erphurdanus, in quo inſunt argenti unciæ tres atq; dimidia & drachma una atq; ſcripulum unum. quo modo ex Miſeno beſſe argenti puri tot cuiuſq; generis nummi cōficiuntur, quot permutantur aureis octo, quindecim nummis, quibus Miſeni tributa perſoluunt, & nummulis maiuſculis duobus & dimidio. At argentei nummi Noribergij, principis Francorum, epiſcopi Babergenſis, principis Palatini, qui quinq; ualent nummulis, item qui decem ſignātur ex beſſe Noribergio qui in ſe cōtinet argenti uncias tres et drachmas duas, ac obolum unum & ſiliquam unam. qua ratione ex beſſe Miſeno tot conficiuntur nummi, quot ualent aureis octo, nummis duodenarijs quinde-

cim, & uno posterioris generis nummulo. Tales autem nummi Noribergij & Francici quinquaginta et duo eorundem nummuli ualent aureo Rhenano. quinq; et uiginti alterius generis, ac eorundem nummuli duo, tantundē. Nummi aūt episcopi Vircebergensis, quos solidos nominăt, signătur ex besse, in quo insunt unciæ argēti tres ac dimidia & scripulum unum. quosanè modo tot id genus nummi conficiuntur ex besse Miseno argenti puri, quot æstimantur octo aureis, et quatuor nummis duodenarijs, ac prioris generis nummulis, quos maiusculos uel duplos soleo nominare, nouem & dimidio. tales uero nummi Vircebergenses octo & uiginti ualent aureo Rhenano. Sed nummi unciales & regis Danorū & regis Suedorū & liberarū Saxoniæ ciuitatū eandem temperaturā habent quam argentei quos Liuius Drusus in tribunatu plebis percussit. Ærei postremo Romanorū nūmi triumuirûm temporibus ex ære & ferro fuerunt temperati. nam Antonium unum ex his æri miscuisse ferrum Plinius bonus autor scribit. sed quotam ferri partem miscuit æri, memoriæ non prodidit. Subijciam hic uetерum nummûm notas. assis quidem, quod libralis fuerit hæc est Ł, uel Ⱡ: dupondij, quod bilibris, hæc ŁŁ, uel ⱠⱠ: sestertij, quod duos asses & dimidium ualeret, hæc ŁŁS, uel HS, uel ⓈD. prima est apud Valerium Probum: altera in uetustis libris & inscriptionibus: tertia in quibusdā inscriptionibus in Hispania repertis. Quinarij uero hoc est signum ∀: denarij hoc, ✳, uel Ӿ. Aliorum autem nummûm Romanorum notas posui in libro quarto, qui est De ponderibus Romanis inscriptus.

GEORGII AGRICOLAE LIBER TERTIVS DE PRECIO VETERVM MONETARVM.

Roximo libro monetarum pondus & temperaturam, quoad fieri potuit, explicaui, nunc dicā de precio ueterum monetarum & de rei nummariæ summis, quas scriptores memoriæ prodiderūt: quæ res perdifficiles habet explicatus & est ualde laboriosa. etenim qui unam aliquam ueterem monetam noua uoluerit explicare, ei necesse est primo utriusq; pondus expendere. deinde si neutra pura fuerit utriusq; temperaturam explorare. tum, quod ad ueterem pertinet, si extiterit considerare utrum uere uetus sit an ad ueteris exemplar facta. atq; si uere fuerit uetus, inte-

gra ſit an mutilata uel attrita uel corroſa. ſi nullæ eius reliquiæ fuerint, perquirere quid de eiuſdem pondere & temperatura ſcriptum ſit. nam hæc omnia niſi quis diligenter aduerterit, imò uero etiam penitus perſpecta planeq́ꝫ cognita habuerit, nullius antiquæ monetæ preciũ, nullius rei nummariæ ſummã recte poterit explicare. quocirca de precio monetarum, quas uetuſtas obruit, & quarum pondus & temperaturam ſcriptores memoriæ non tradiderunt, nihil certi poſſumus ſcribere. Sed ut de pondere ueterum monetarum cõſtet, eos qui omnium aurearum ſiue argentearũ precium ad unam regulam quærunt, & una ratione iudicant, multum opinio fallit. nam iſta regula ad ueritatem icirco ſemper dirigere non poteſt, quod nec aureæ omnes ex auro puro fuerunt ſignatæ: nec argenteæ omnes ex argento puro: ſed quędam ex auro uel argento puro, multæ ex miſto. Similiter, ut ueterum monetarum temperaturam habeamus cognitam, quod eam ſcriptores explicarint, ſi pondus earum ignorabimus, ne ullam quidem id genus pecuniæ ſummam, cuius precij fuerit, poſſumus exponere. Quin ſi una aliqua moneta uetus mutilata uel attrita uel corroſa ſuperfuerit de multis: quanquam eius temperaturam explorare poſſumus, tamen niſi ueterum ſcripta pondus eius nobis notum fecerint, iterum nullius id genus nummorum ſummæ precium poſſumus æſtimare. Poſtremo qui ueterum monetarum, quæ non extant, pondera ſimpliciter ex ſuæ ciuitatis ponderibus æſtimat, ignorans proportionem, quam ad uetera pondera habeant, is, etiamſi ex ſcriptoribus didicerit illarum temperaturam, non minus à uero aberrat. Itaq́ꝫ cum hanc rem uiderem tam magnam habere difficultatem, ut proſpicerem & conſulerem ſtudioſis antiquitatis & hiſtoriæ, pondera ueterum monetarũ, quæ ſcriptores memoriæ mandarũt, aut nos trutina examinauimus: ſimiliter earundem miſtarum temperaturas proximo libro explicaui. pondera autem Romana & Græca libro quarto & quinto operis De menſuris & ponderibus inſcripti: externa libro ſecundo alterius operis, quod de externis menſuris & ponderibus ſcripſi. Quanta uero fuerint pondera uetera itẽ in alio libro, qui eſt inſcriptus de reſtituẽdis ponderibus & menſuris, expoſui. quos libros qui legerit, ea, quæ hic tradam, facilius cognoſcet. Rurſus autem ordiar ab aureis monetis, & puris quidem: etiamſi externæ ſint. itaq́ꝫ ſinguli ſtateres Darici, quia fuerunt ex auro puro ſignati ualent aureo Vngarico atq́ꝫ aurei Vngarici momentis ſexaginta duobus & dimidio. nam cum Daricus pendat duas drachmas Atticas, Vngaricus uero, ſicut etiam Hiſpanus atque Cæſarianus nuper Auguſtæ Vindelicorum percuſſus, unam drachmam Atticam & præterea tria momenta, Vngaricus & ſexaginta momenta pendunt Daricum. quoniam uero in auro, ex quo formantur etiam optimi Vngarici, ineſt octaua & quadrageſima argenti portio, aurũ Vngaricum

bonitate superatur à Darico. sed eam auri particulam, quæ deficit Vn garicum, quodammodo exæquant duo illa momenta & dimidium. de est enim Vngarico adhuc aliquid auri, nimirũ octaua unius momenti pars. uerum eam non explicamus, ut etiam æstimemus argentum & quod in uno Vngarico atq; in Vngarici mometis sexaginta duobus & dimidio inest, & quod in Darico. etenim in auro purissime excocto remanet aliqua argenti particula, quanquam argentum hoc omne aliquanto pluris est quàm auri octaua mometi pars. Vt uero studiosi bonarum literarum, in quacunq; Europæ regione habitent, auri puri precium intelligere posśint, dicam præterea quanto auro Veneto signato æstimetur Daricus, quanto Romano, quanto Francico, quanto Rhenano. Primo autem Daricus ualet ducatum unum Venetum & momenta sexaginta tria ac dimidium, una parte momenti octaua & sexagesima minus: siue momenta sexaginta tria & triginta tres momenti octauas & sexagesimas partes: nam ducatus Venetus, ut etiam Turcicus, eãdem, quam aureus Vngaricus, habet temperaturã. sed quia pendit momenta sexaginta quinq; & duas momenti partes octauas & sexagesimas, eo leuior est momento, duabus partibus momenti octauis & sexagesimis minus. uerum unam non numeramus ut etiam taxemus argentum quod in se continet momentum. etsi uero argentarij & cæteri qui aureos nummos appendunt, tantum modo momenta, non minutas eorum particulas, numerãt, tamen eas si omiserimus rei nummariæ summas recte nõ poterimus explicare. Atq; ut licuerit oratoribus & historicis interdum non accurate aliquam pecuniæ summam exponere, sed Græcis dicere ἔγγιστα, Latinis ferè, uel fermè ad, uel circiter, nobis, qui precia ueterum monetarum æstimamus, non licebit. quanquam id ipsum non semper propter minutas particulas, quæ ratiocinio difficultatem afferunt, potuimus uitare. Deinde Daricus ualet ducatum Romanũ & sexaginta quinq; momenta, duabus momenti tricesimis secundis minus. Romanus em̃ aureus ille & pondere atq; bonitate eius similis Bononiensis, Lucensis, Mediolanensis idẽ, quod Venetus, pondus ferè habent, sed differũt mistura. etenim in eis inest secunda & tricesima argẽti portio. atq; hic quoq; partes duas momenti octauas & sexagesimas non annumero, ut putem argentum quod in duobus & ferè dimidio momentis inest. Tum Daricus ualet duos coronatos Francicos & septem auri eiusmodi Francici momenta, & tertiam momenti partem. nam duo coronati Francici, ac uero etiam Burgundici, pondere superant Daricum, quod pendant Daricum & præterea quatuor et uiginti momenti septuagesimas partes. sed in auro, ex quo signantur, inest decima sexta argenti portio. quæ efficit momenta septem & quatuordecim momenti decimas sextas partes. uerum duas tertias in numero non ponimus, ut æstimemus etiam precium argẽti,

quod tale aurum Francicum in ſe continet. Poſtremo Daricus ualet
duos aureos Rhenanos & momenta triginta tria & dimidiũ.nam duo
aurei Rhenani pondus habent Darici, ſex momẽtis minus. quoniam
uero Rhenano ineſt quarta argenti portio, eã ſimul & pondus ſex mo
mentorũ,quæ deſunt, aſſequuntur momenta triginta tria & dimidiũ:
ſi æſtimauerimus etiã,ut ſemper æſtimari debet,precium argẽti, quod
aurum Rhenanum in ſe cõtinet. Vt autem hæc expreſsiora & illuſtrio
ra fiant unam & alteram Daricorum ſummam exponam. Tria mil=
lia Daricorum,quibus Cyrus,ut ſcribit Xenophon, donauit uatem Si
lanum ualent aureorum Vngaricorum VDCCCXL. & momẽta LX. Ve
netorũ uero, VDCCCCXXVIII. momenta XLIX. & quinquaginta duas
momenti octauas & ſexageſimas partes: at Romanorũ VDCCCCXCV.
momenta XLIX. & uiginti & octo momenti octauas & ſexageſimas
partes: ſed Francicorum VICCCXLVIII. momenta ſedecim & uiginti
quatuor momenti ſeptuageſimas partes: Rhenanorum autem VII=
DCLXXV. Verum decem millium Daricorum, quos idem Cyrus de=
dit Clearcho, precium fuit Vngaricorum XIXCCCCLXIX. & mo=
menta XLVI. Venetorum XIXDCCLXII. & momenta XXXV. at=
que LVI momenti octauæ & ſexageſimæ partes: Romanorum XIXD=
CCCCLXXXV. & momenta LVI. atꝗ uiginti & duæ momenti octauæ
& ſexageſimæ partes: Francicorum XXICLX. & momenta LIIII. atꝗ
triginta tres momenti ſexageſimæ partes, & una ſeptuageſimæ tertia:
Rhenanorum XXVDLXXXIII.& tertia aurei Rhenani pars. Sed ut mi
hi neceſſe non ſit precium cuiuſꝗ pecuniarum ſummæ omnibus iſtis
aureis æſtimare,proportionem,quam habent ad Vngaricum,planius
explicabo:& id ipſum precium poſthac Vngaricis tantum æſtimabo.
hac enim proportione cognita quiſꝗ ſummam cuiuſꝗ pecuniæ aliјs
aureis poterit exponere. Aureus Vngaricus pendit momenta ſex &
ſexaginta,& in eo ineſt octaua & quadrageſima argenti portio. id eſt
momentum unum atꝗ tertia momẽti pars. & octaua tertiæ particula:
ſiue, quod idem eſt,momentum unum,ac decem & octo momẽti octa
uæ & quadrageſimæ partes. ſed Venetus pondere efficit momenta
quinꝗ & ſexaginta,& duas momenti octauas & ſexageſimas partes,
ſiue unam momenti quartam & triceſimam partem. eiuſdem uero cu/
ius Vngaricus, eſt temperaturæ. Vngaricus igitur ualet Venetum &
tres ac triginta momenti quartas & triceſimas partes. ex quo ſequitur
ut ſeptem & ſexaginta aurei Vngarici ualeant octo & ſexaginta Vene
tos. Romanus autem aureus nec eiuſdem ponderis eſt cuius Vnga=
ricus,nec temperamenti,ſed idem pondus quod Venetus habet,ean=
dem temperaturam non habet. Nam ſecundam & triceſimam argen=
ti portionem in ſe continet. hoc eſt momenta duo & unam momenti
ſecundam & triceſimam partem,cum in Veneto ſit octaua & quadra=
gesima

gesima argenti portio. id est momentum unum & septemdecim momenti octauæ & quadragesimæ partes: uiginti igitur & nouem momenti octauis & quadragesimis, atq; duabus momenti octauis & sexagesimis tantummodo detractis, ut etiam æstimetur argentum quod in auro Romano inest, præter id quod Venetum in se continet. itaq; aureum Romanum taxamus momentis auri Vngarici sexaginta quatuor & decem & nouem momenti octauis & quadragesimis partibus. exquo rursus illud consequitur, ut nouē et sexaginta aurei Romani ualeant septem & sexaginta aureos Vngaricos atq; decem & nouem momenta ac undecim momenti octauas & sexagesimas partes.

At Francicus pondere efficit tria & sexaginta momenta & duodecim momenti septuagesimas partes. argenti uero decimamsextam partem in se continet. hoc est circiter quatuor momenta. auri autem puri momenta octo & quinquaginta, & tres momenti quartæ, atq; argenti momentum unum & una momenti quarta efficiunt auri Vngarici sexaginta momenta. quod si precium duorum momentorum argenti, & trium momenti quartarum æstimauerimus, una momenti Vngarici quarta, ut etiam taxemus exiguam auri particulam, quæ causa est cur dixi circiter quatuor argenti momenta, non integra quatuor, esse in Francico: atq; eam Vngarici quartam & dimidium auri momentum, quod reliquum est, cōiunxerimus, Francicus ualet auri Vngarici sexaginta momenta & tres momenti quartas. atq; hoc probato cōsequens est tres & septuaginta Francicos efficere aureos Vngaricos septem & sexaginta ac duo momenta & tres momenti quartas. Sed aureus Rhenanus pendit sexaginta momenta, & in eo inest argenti quarta portio. id est momenta quindecim. quæ si æstimabis, atq; etiā precium argenti, quod Vngaricum in se continet, Rhenanus ualet momēta auri Vngarici septem & quadraginta, & ferè quartam momenti partem. tres ergo Rhenani æstimantur duobus Vngaricis & nouem Vngarici momentis, ac tribus momēti quartis. Hæc quoq; hactenus. redeo ad precium auri puri. quia eius duæ drachmæ, ut ex his, quæ supra dixi, intelligi potest, ualent aureum Vngaricum & momenta sexaginta duo & dimidium, mina auri puri æstimatur aureis Vngaricis septem & nonaginta, atq; tribus & triginta auri Vngarici sextis & sexagesimis partibus. aurum uero purum pondere talenti Attici ualet Vngaricorum V̄DCCCXL. & sexaginta Vngarici momēta. At uetus aureus stater Atticus, in quo erat quinquagesima argenti portio, taxatꝰ aureo Vngarico & momētis sexaginta, atq; quinq; momēti octauis & quadragesimis partib. itaq; mina auri Attici, quæ efficit stateres quinquaginta, æstimatꝰ XCV. aureis Vngaricis, & XXXV. Vngarici momentis, ac decē momēti octauis & quadragesimis partibus. Talentū uero auri Attici, quod efficit staterū Atticorū tria millia, ualet pro aureorū Vn-

garicorum V̄DCCXXXII. ac quatuor & uiginti momēti octauis & qua dragesimis. Sed uilior aureus stater Atticus, qui in se continebat quintam argenti portionem, ęstimatur aureo Vngarico, atq; octo & triginta aurei Vngarici momentis, ac duabus momenti tertijs. ex quo sequitur ut mina eiusmodi auri Attici ualeat nouem & septuaginta aureos Vngaricos atq; duo et quinquaginta aurei Vngarici momēta, ac duas momenti tertias. talentum uero aureorum Vngaricorum I̅I̅I̅I̅DCCLVII. & octo & triginta momenta. Verum alius stater Græcus & externus, in quo itē est quinquagesima argēti portio, sed pendit duas drachmas Atticas, duos obolos, duas siliquas, taxat̄ duobus aureis Vngaricis & duobus & uiginti auri Vngarici momētis, atq; octaua momēti parte. Quoniā uero auri puri duę uncię Romanę octauę partes, quas Græci drachmas uocant, ualent, quod iterū dico, aureū Vngaricū & momenta sexaginta duo & dimidiū, libra Romana auri puri ualet aureos Vngaricos tres & nonaginta & triginta momenta. Sed libra auri signati, in quo inest octaua et quadragesima argenti portio, taxatur aureis Vngaricis uno & nonaginta, ac duobus & quadraginta momentis. Itaq; Romanus aureus nummus, qui pendit duos denarios & in se cōtinet octauam & quadragesimam argenti portionem, ęstimatur duobus aureis Vngaricis & duodecim momētis. sed qui pendit duas drachmas, uerum eandem, quam iam dictus, auri & argēti habet temperaturam, ualet aureum Vngaricum & sexaginta momenta. qui uero non habet eandem misturā, sed ex auro signatur, in quo inest quarta & uicesima argenti portio, permutatur aureo Vngarico & momētis quinquaginta septem & dimidio, ac octaua momenti parte. Libra igitur talis auri signati ualet aureos Vngaricos nouē & octoginta, atq; sexaginta momenta. At aureus Romanus qui pendit quatuor scripula & à Iustiniano solidus appellatur, si in eo inest octaua & quadragesima argenti portio, ualet Vngaricum & decem & octo momenta: si quarta & uicesima, aureum Vngaricum & sedecim momenta, & uiginti octauas & quadragesimas momenti particulas. Verum tetrastateri Cyrenensium temperaturam ignoramus. si uero licebit existimare cōmunem fuisse, tantus aureus æstimatur septē aureis Vngaricis, duobus & quadraginta momentis, uiginti momenti octauis & quadragesimis partibus. Similiter si aureus Hebræorum siclus, ut argenteus fuit, ut uidetur fuisse, quatuor drachmarum Atticarum, & eiusdem, cuius cæteri aurei, temperaturę, ualet aureos Vngaricos tres, & momenta quatuor & quinquaginta atq; decem momenti octauas & quadragesimas partes. armillæ igitur aureæ pondo decem siclorum, quibus seruus Isaaci donauit Rebeccā, ualent aureos Vngaricos octo & triginta, momenta quatuordecim, quatuor momenti octauas et quadragesimas partes. Inauris uero aurea, cui pondus fuit dimidij sicli aureum Vngaricum unum

unum & dimidium, & momenta ſeptem & uiginti, atque quinq; momenti octauas & quadrageſimas partes. at auri talentũ, ex quo, ut ſcriptum eſt in libro egreſſus ex Ægypto, factum eſt candelabrum cum ſcyphis, ſphærulis, lucernis & alijs, quia Ioſephus maius intelligit, æſtimatur aureorum Vngaricorum XXIIDCCCXXVIII. & duobus momentis. Cyzicenus uero ſtater, qui ualuit in Boſphoro octo & uiginti drachmas Atticas, taxatur duobus aureis Vngaricis & quatuor & uiginti momẽtis, & duabus momenti tertijs, ac decem & octo atq; decimæ octauæ tertia unius tertiæ momenti partibus quintis & quadrageſimis, ac duabus & dimidia unius quintæ & quadrageſimæ tertijs: ſiue, ut planius & apertius dicã, duobus aureis Vngaricis, duodecim noſtris duodenarijs & undecim nummulis duplis. ergo tria millia Cyzicenorum apud Xenophontem lib. VI. De Cyri aſcenſu ad Babylonem æſtimantur aureorum Vngaricorum VIICXXVII. atq; momentis decem & octo, uno nummo unciali, uno ſemunciali, nouem duodenarijs, quatuor duplis, uno ſimplo. De aureis nummis ſatis, nunc ad argenteos uenio. atq; rurſus ordirer à puris, & quidẽ Aryandicis, ſi Herodotus eorum pondus explicaſſet. quod, quia nobis ignotum eſt, de argenti puri precio dicam. id enim qui intelliget, etiam Aryandici precium intelliget. Attica drachma, ut dixi, pondus habet trium & ſexaginta momentorũ, Erphurdana uero, ſiue Miſena, ſeptem & ſexaginta momentorum, & quinquaginta momenti quartarum & ſexageſimarum partium. hæc igitur grauior eſt illa quatuor momẽtis, & quinquaginta momẽti quartis et ſexageſimis partibus. Itaq; argentum purum, cui pondus eſt Atticæ minæ, ſiue ſignatum fuerit ut Aryandicum, ſiue non fuerit ſignatum, pendit drachmas Erphurdanas duas & nonaginta, & momenta quatuor & ſexaginta, ac octo momenti quartas & ſexageſimas partes. id eſt, beſſem unum Erphurdanum & drachmas octo & uiginti, ac momenta quatuor & ſexaginta, atq; octo momenti quartas & ſexageſimas partes. Cui uero argento puro pondus eſt talenti Attici pendit beſſes Erphurdanos duos & ſeptuaginta, drachmas quinquaginta, momenta octo & quadraginta, quatuor & quadraginta momẽti quartas & ſexageſimas partes. Atq; argentum quidem purum, cui pondus eſt Atticæ minæ uel talenti, ſi preciũ eius æſtimatur argento itẽ puro, tantũ ualet: ſi uero argento noſtro ſignato, ualet duodecim unciales, unum ſemuncialem, octo duodenarios, octo duplos, unum ſimplum: ſeu octo Vngaricos, unum ſemuncialem, octo duodenarios, octo duplos unum ſimplum. Talentum autem Atticum argenti puri taxatur uncialibus ſeptingentis ſeptuaginta duobus, ſemunciali uno, duodenarijs ſex, duplis decem, ſimplo uno. At in mina Attica argenti ſignati ineſt quinquageſima plũbi portio. hoc eſt. drachmæ duæ: argenti uero, drachmæ octo & nonaginta. quod argentum

pendit

pendit unã & nonaginta drachmas Erphurdanas, quinq; & quinquaginta momenta, octo & quinquaginta momenti quartas & sexagesimas partes. id ipsum argenti pondus in se continet bes Erphurdanus unus & dimidius ac undecima besis pars & paulo plus quàm una undecimæ decima. id est, Erphurdanæ drachmæ centum & una, scripula duo, siliqua una, grana tria. ex quo sequitur, ut Attica drachma argenti signati ualeat argenti nostri, ex quo signantur nummi unciales & semunciales & didrachma, drachmam Erphurdanam unam, & granum unum, ac paulo plus quàm quartam grani partem. Grana autem de quibus nunc loquimur duo et septuaginta pendunt drachmã unã. atq; granum unum ferè ualet pro uno nũmulo nostro simplo: & quarta grani pars, pro quarta ferè simpli parte. octo igitur drachmæ Atticę ualent nummum nostrum uncialem & quinq; nummulos duplos: tetrachmum Atticum, semuncialem ac duos nũmulos duplos & unum simplum: didrachmũ Atticum, nostrum didrachmum, atq; unum duplum & dimidiam simpli partem. Cum autem in nummis uiginti uno & dimidio à tributo appellatis ferè tantum argẽti insit quantũ in nummo unciali, uel duobus semuncialibus, uel quatuor didrachmis, nummus uncialis, aut duo semunciales, aut quatuor didrachma recte æstimantur nummis uiginti uno & dimidio, non quatuor & uiginti ex tributo nominatis. nec nummus à tributo appellatus ualet tantummodo duodecim nummulis duplis, sed præterea simplo uno, & una simpli ferè sexta. itaq; duodecim duplos post hac semper duodenarium uocabimus, ut eum à nũmo ex tributo nominato, distinguere possimus. nec uero etiam ducenti octoginta octo dupli ualent, ut uulgus æstimat, uncialem: sed ducenti septuaginta quinq;. nam æs, si etiam ęstimaueris id quod in unciali inest, nondum ualet duplum: & æs tantulum, quantulum inest in his nũmulis nemo admodum curat. ad hos igitur ducentos septuaginta quinq; duplos, si addideris eos quinq;, quos præter uncialem ualent octo drachmæ Atticæ, recte drachmam Atticam æstimabis duobus duodenarijs, & undecim nummulis duplis: siue, quod idem est, quinq; & triginta nummulis duplis. quod si etiam æs, quod inest in ducentis septuaginta quinq; nummulis, æstimassem, ut nõ potest æstimari, uno duplo, tamen drachma Attica quartam tantum simpli partem plus, quam nũc dico, ualeret. Tetrobolum autem Atticum taxamus uno duodenario, undecim duplis, duabus simpli tertijs: dimidiam drachmam uel triobolum, uno duodenario, quinq; nũmulis duplis, uno simplo: diobolũ, undecim duplis, uno simplo, una simpli tertia: obolum, quinq; duplis, uno simplo, quatuor simpli quintis: dimidium obolum, duobus duplis, uno & dimidio simplo, duabus simpli quintis: chalcum, quem æreolum interpretantur nonnulli, uno simplo, & paulo plus quàm quinq; simpli sextis: minutũ, seu, ut est apud

Sene

Senecam, minutia, λεπτὸν Græci uocant, ferè una simpli quarta. quod genus uilissimos nummulos Egrani quondam signarunt. Duodenario autem, quod iterum dico, non significo nummū argenteum illum à tributo appellatum, qui ualet duodecim duplos, & præterea simplum unum, ac unam simpli ferè sextam: sed, sicuti nostrorum mos est loquendi, duodecim tantum duplos. Quod si quis ad quinque & triginta duplos, quot æstimaui drachmam Atticam, adijceret unum, omnia quidem ad explicandum essent magis expedita. tunc enim drachma Attica ualeret tres duodenarios: tetrobolum, duos: dimidia drachma seu triobolum, unum & dimidium: diobolum, unum. obolus, sex duplos: dimidius obolus, tres: chalcus, simplum: minutum, septimam simpli partem. Sed hanc explicationē, quod minus uera sit, reijcimus. Atticæ igitur drachmæ octo ualent tres & uiginti duodenarios & quatuor duplos: uel nummum uncialem & quinq; duplos. etenim duos et uiginti duodenarios et undecim duplos putamus pro unciali. quod qui non aduerterit: ratiocinium nostrum non intelliget. certe quidem in tot nummulis duplis tantum argentum inest, quantum in unciali, uel duobus semuncialibus, uel quatuor didrachmis nostris. Atq; Atticorum quidem nummorū & nummulorū hoc ferè precium est. Quia uero octo drachmæ Atticę ualent nummū nostrum uncialē, & quinq; duplos, mina Attica argenti signati taxatur uncialibus duodecim, semunciali uno, duodenarijs quinq;, duplis duobus, simplo uno. talentum autem Atticum argenti signati æstimatur uncialibus DCCLXIII. semunciali uno duodenarijs tribus, duplo uno, simplo uno. Verum, ne magnitudo libri nimiū crescat, precium Atticorum nummûm, ut etiam reliquorum, alijs argenteis nūmis uel Germaniæ uel cæterarum regionū non explicabo, sed aureis Vngaricis. itaq; primo dicā quanto argento nostro signato ęstimetur aureus Vngaricus, quāto Venetus, quāto Romanus, quāto Francicus, quāto Rhenanus. quibus cognitis hi, quibus nostri argentei nummi ignoti sunt, æque ac nostri homines precium cuiusq; summæ nummariæ poterint intelligere. Nūmus noster argenteus uncialis et semuncialis ualent aureum Vngaricum. atq; sic una auri pars ualet undecim argenti partes, & paulo plus quàm tertiam undecimæ partem. cum autem Vngaricus pendat sex & sexaginta momenta, nummuli dupli sex & una dupli quarta taxantur uno momento. quocirca nummus uncialis & decem duodenarij & undecim dupli & ferè unus simplus ualent aureum Venetum: uncialis uero & decem duodenarij atq; septem dupli, & duæ simpli tertiæ Romanum: sed uncialis ac octo duodenarij & octo dupli, atq; unus simplus, Francicum: at uncialis quatuor duplis minus, Rhenanum. Attica igitur mina, quia æstimatur nūmis uncialibus duodecim, semunciali uno, duodenarijs quinq;, duplis duobus, simplo uno, ualet aureos Vngaricos

octo

octo, unum semuncialem, quinque duodenarios, duos duplos, unum simplum: Venetos item octo, unum semuncialem, nouem duodenarios, duos duplos, unum simplum: Romanos etiam octo, uncialem unum, sex duplos, duas simpli tertias: Francicos nouem, duodenarios septem, simplum unum: Rhenanos duodecim, semuncialem unum, duodenarios nouem, duplos quatuor, simplum unum. At argenti signati talentum Atticum, quia æstimatur uncialibus DCCLXIII. semunciali uno, duodenarijs tribus, duplo uno, simplo uno ualet aureos Vngaricos DIX. duodenarijs tribus, duplo uno, simplo uno: Venetos DXVI. unũ semuncialem, nouem duodenarios, unũ simplũ: Romanos DXXI. uncialem unum, duodenarios nouem, duplum unum, duas simpli tertias: Frãcicos DLIII. undecim duodenarios, duplos quatuor, simplum unum: Rhenanos DCCLVI. semuncialem unum, duodenarium unum, simplum unum. Verum drachma Æginæa æstimata fuit decem obolis Atticis, ualet igitur quinque duodenarios & undecim duplos: triobolũ Æginęũ, duos duodenarios, quinque duplos, unum simplum: obolus Æginæus, nouem duplos, unum simplum, duas simpli tertias. itaque stater Corinthius, quia æstimatus fuit decem libris, quarum quæque ualebat obolum Æginæum, taxatur octo duodenarijs, duobus duplis, duabus simpli tertijs. Sed minæ Æginææ precium sunt duodecim unciales, unus semuncialis, quinque duodenarij, duo dupli, unus simplus: talenti uero Æginæi unciales MCCLXXII. semuncialis unus, duodenarij quinque, dupli duo, simplus unus. At mina Euboica, ut Attica, taxatur uncialibus duodecim, semunciali uno, duodenarijs quinque, duplis duobus, simplo uno. De talẽti Euboici precio aliàs dicam. Rhodium autem talentũ ualet unciales DLXXII. semuncialem unum, duodenarios quinque, duplos duos, simplum unum. Iam argentum purum, quod pendit libram Romanã, pondere efficit argenti puri drachmas Erphurdanas nouem et octoginta, atque momenta quindecim, ac triginta momenti quartas & sexagesimas partes. hoc est bessem Erphurdanum & drachmas quinque & uiginti, ac momenta quindecim, atque triginta momenti quartas et sexagesimas partes. Eadem uero libra Romana argenti puri ualet nostri argenti signati unciales duodecim, duodenarios octo, duplos quatuor, sedecim simpli quintas & uicesimas: siue Vngaricos octo, duodenarios octo, duplos quatuor, sedecim simpli quintas & uicesimas. At argenti signati drachma Attica & octaua unciæ Romanæ pars, quæ sunt eiusdem ponderis, precio nonnihil differunt. nam in tantulo Attico argento signato inest quinquagesima plũbi portio, in Romano octaua & quadragesima, & duæ octauæ & quadragesimæ portionis particulæ octauæ & quadragesimæ. itaque Attica drachma in se continet nouem & quadraginta argenti portiones, octaua Romanę unciæ pars octo & quadraginta, atque sex

&

& quadraginta octauas & quadragesimas partes. Sed quia octaua unciæ Romanæ pars habet argenti IICCCL. octauas & quadragesimas particulas, sequitur ut MCLXXV. drachmæ Atticæ efficiant tot octauas Romanæ unciæ partes, & præterea unam tantum. quæ res in magnis rei nummariæ summis æstimari potest, in tantulo argento æstimari non potest. igitur octauam unciæ Romanæ partem æque ut drachmam Atticã taxamus duobus duodenarijs & undecim duplis. quare denarius, qui pendebat drachmam Atticam unam & dimidiam, ualebat duodenarios quatuor, duplos quatuor, simplum unum: quinarius eius, duodenarios duos, duplos duos, dimidiam simpli partem: sestertius, duodenarium unum, duplum unum, quartam simpli partem: libella, quinq; duplos & dimidiam simpli partem: sembella, duos duplos, unum simplum, quartã simpli partem: teruncius, unum duplum ac duas & dimidiam simpli quartas. Verum denarius legitimus, qui pendit drachmam Atticam & septimam eius partem, ualet tres duodenarios & quatuor duplos: quinarius eius, unum duodenarium et octo duplos: sestertius, decẽ duplos: libella, quatuor: sembella, duos: teruncius, unum. Itaq; talis argenti signati libra Romana æstimatur drachmis Erphurdanis septẽ & nonaginta, ac quinq; & uiginti drachmæ quartis & tricesimis partibus, atq; quinq; unius quartæ & tricesimæ octauis. hoc est Erphurdano besse uno & dimidio, ac drachma una atque quinque & uiginti drachmæ quartis & tricesimis partibus, atque quinq; unius quartæ & tricesimæ octauis. ualet igitur unciales duodecim & duodenarios quinq;: seu aureos Vngaricos octo & duodenarios quinq;. Quoniã uero Romani pecuniæ summas plerunq; his legitimis sestertijs exponunt, dicam quantum ualeant decem sestertij, quantum decem sestertiûm, quantũ decies sestertiûm. decem quidem sestertij æstimantur octo duodenarijs & quatuor duplis: centum uero uncialibus tribus & dimidio, duodenarijs tribus, duplo uno, simplo uno, siue aureis Vngaricis duobus, uno semunciali, tribus duodenarijs, uno duplo, uno simplo: Venetis duobus, uno semunciali, quatuor duodenarijs, uno duplo, uno simplo: Romanis duobus, uno semũciali, quatuor duodenarijs, nouem duplis, uno simplo, duabus simpli tertijs: Francicis duobus, uno semunciali, octo duodenarijs, septem duplis, uno simplo: Rhenanis tribus & dimidio, quatuor duodenarijs, tribus duplis, uno simplo. at mille sestertij ualẽt unciales XXXVI. duodenarios VIII. duplos IIII. seu aureos Vngaricos XXIIII. duodenarios VIII. duplos IIII. Venetos XXIIII. semuncialem unum, duodenarios VIII. duplos X. simplum unum, Romanos XXIIII. uncialem unum, duodenarios V. duplos IX. Francicos XXVI. duodenarios XI. duplum unum: Rhenanos XXXVI. semuncialem unum, duodenarios VIII. duplos X. simplum unum. Sed decem sestertiûm, hoc est decem millia

ſeſtertiûm taxantur uncialibus CCCLXIII. uno ſemunciali, tribus duodenarijs, uno duplo, uno ſimplo: aureis Vngaricis CCXLII. uno ſemũciali, tribus duodenarijs, uno duplo, uno ſimplo: Venetis CCXLVI. & duplo uno: Romanis CCXLVIII. uno ſemunciali, ſex duodenarijs, undecim duplis, uno ſimplo, duabus ſimpli tertijs: Frãcicis CCLXIII. uno ſemũciali, quatuor duodenarijs, ſex duplis: Rhenanis CCCLXVIII. uno ſemunciali, octo duodenarijs, duobus duplis, uno ſimplo. Decies uero ſeſtertiûm, hoc eſt decies centena millia ſeſtertiûm ualent uncialium XXXVICCCLXIII. ſemunciale unum, duodenarios tres, duplum unum, ſimplum unum: aureorum Vngaricorum XXIIIICCXLII. unum ſemuncialem, tres duodenarios, unum duplum, unum ſimplum: Venetorum XXIIIIDC. unum ſemuncialem, ſex duodenarios, nouem duplos, unum ſimplũ: Romanorũ XXIIIIDCCCLVII. ſemuncialem unum, duodenarios quinq; duplos duos, ſimplũ unum, duas ſimpli tertias: Francicorum XXVICCCL. unum ſemuncialem, tres duodenarios, duos duplos, unum ſimplum: Rhenanorum XXXVIDCCCLXXV. ſemuncialem unum, duodenarios ſex, duplos undecim: ſimplũ unum. At denarius, qui pendit drachmam Atticam, ſi eandem quam legitimus, habet temperaturam, idem quod drachma Attica ualet: nimirum duodenarios duos & duplos undecim: quinarius eius, unum duodenarium, quinq; duplos, unum ſimplũ: ſeſtertius, octo duplos, unum ſimplum, dimidiam ſimpli partem: libella, tres duplos & unum ſimplum: ſembella, unum duplum, unum ſimplum, dimidiam ſimpli partem: teruncius, unum ſimplum & tres ſimpli quartas. Sin eiuſdem ponderis denarius ex argento, in quo ineſt quarta & uiceſima æris portio fuerit ſignatus, ęſtimatur duobus duodenarijs & octo duplis, ac ferè ſimplo uno, quo modo quinarius eius ualet unum duodenariũ, quatuor duplos, dimidium ſimplum: ſeſtertius, octo duplos & quartam ſimpli partem: libella, tres duplos & dimidium ſimplum: ſembella, duplum unum & ſimplum unum ac quartam ſimpli partem: teruncius, unum ſimplum ac quinq; ſimpli octauas. Venio nunc ad externos nummos argenteos. ſiglus Perſicus, quia æſtimatus fuit drachma Attica & obolo uno ac dimidio, taxatur tribus duodenarijs, ſeptẽ duplis, uno ſimplo, tribus & dimidia ſimpli quintis. Siclus uero Hebraicus, quem ſacræ literæ ſiclum ſanctuarij & argenteum nominant, quoniam Ioſephus eum æſtimat quatuor drachmis Atticis, ualet undecim duodenarios, et octo duplos, ſiue unum ſemuncialem & duos duplos ac unum ſimplum. ſed uulgaris ſiclus, ſi fuit, ut magiſter Salomo Hebræus ſentit, alterius dimidiũ, ualet quinq; duodenarios & decem duplos: ſiue didrachmum noſtrum, duplum unum, dimidiam ſimpli partem. obolus autem Hebraicus, qui uocatur gera, taxatur ſeptem duplis. at mina Hebraica ualet triginta unciales, unum ſemuncialem, unum duodenarium, unum

ſimplum

ſimplum: ſiue aureos Vngaricos uiginti, ſemuncialem unum, duodenarium unum, ſimplum unum. Talentum uero Hebraicum æſtimatur uncialium IIILIIII. uno ſemunciali, uno duodenario, uno ſimplo: ſeu aureorum Vngaricorum IIXXXVI. ſemunciali uno, duodenario uno, ſimplo uno. Quanquam autem ex his, quæ dixi, doctus ratiocinator quod ſit precium noſtrorum argenteorum nummûm cognoſcere, & in eorum locum aureos uel eorum momenta ſupponere poteſt, tamen ut alij etiã id ipſum intelligere & facere poſsint, eam rationem planius explicabo. uerbi cauſa. centum ſeſtertios aio ualere aureos Vngaricos duos, ſemuncialem unum, duodenarios tres, duplum unum, ſimplum unum. Vngari & Poloni atq; etiam Germani, qui noſtros Miſenos argenteos non norunt, in eorum locum octo & uiginti aurei Vngarici momenta ſubſtituant: atq; dicant centũ ſeſtertij ualent aureos Vngaricos duos ac octo & uiginti aurei Vngarici momenta. Etenim ſemuncialem noſtrũ æſtimo duplis centum triginta ſeptem & dimidio: duodenarios uero tres, duplis ſex & triginta. ad quos ſi adiecerint duplum unum & ſimplum unum fient centum ſeptuaginta quinq; dupli. ſed quandoquidem dupli ſex & una dupli quarta taxantur, ut dixi, uno aurei Vngarici momento, tot dupli efficiunt octo & uiginti momenta. Cum uero proportionem quam aurei Veneti, Romani, Francici, Rhenani, ac alij habeant ad aureos Vngaricos, explanauerim, omnes percipere poſſunt quod precium ſit noſtrorum nummûm argenteorum: & in eorum locum reponere uel momenta aureorum uel ſuos nummos argenteos: modo & noſtrorum & ſuorum pondus & temperaturam habeant cognitã. de noſtris dilucide dixi. de ſuis quiſq;, qui examinandi rationem ignorat, diligenter exquirat à monetalibus. De precio monetarum & rei nummariæ generatim dixi, nunc ſingulatim de quibuſdam dicam: ut de reditibus, de diuitijs regum & priuatorũ hominum, de cenſibus, de ſtipendijs, de donis, & quibuſdam impenſis, de precio ſeruorum & aliarum rerum, de uſuris. Annuos fructus, quos alij reditus, alij prouentus nominant, quędam reſp. uberrimos ceperunt ex uectigalibus & portorijs & tributis. Athenienſium quidem ſocij, ut Pericles apud Thucydidem libro ſecundo ait, quotannis tributũ contulerunt talenta ſexcenta. ſed Pericles prouentus alios cum dicat ipſis fuiſſe, tamen non explicat quanti fuerint. Verum qui Thucydidis ætati ſucceſsit Xenophon libro VII. de Cyri aſcenſu ad Babylonem ſcribit nõ minus mille talentis annuos eorum reditus fuiſſe. At Demetrium Phalereum, quem poſthæc Athenienſes reip. præfecerunt ſingulis annis mille ducentorum talentûm dominũ fuiſſe Durides hiſtorijs mandauit, ut in XII. libro Athenæi habemus. Suidas uero ſcriptum reliquit eos ex mulctis, metallis, uectigalibus, portorijs, bonis publicatis maiores fructus cepiſſe: duo nimirum millia talentûm. Sed hæ res ut anno

& uno & altero tantum utilitatis fructum Atheniensibus prębuerint, quotannis eundem non uidentur præbuisse. Itaq; si annuos eorum reditus mille ducentis talentis æstimandos putemus, ea ipsa efficiũt nostrorum nummûm uncialium DCCCCXVICCCLXIII. unum semuncialem, tres duodenarios, unum duplum, unum simplum: siue aureorum Vngaricorum DCXDCCCCIX. duodenarios tres, duplum unum, simplum unum. Verum Roma non modo Athenas, sed longe omnes alias ciuitates multumq; superauit. nam Plutarchus tradit Pompeium magnum cum amplissime ex plurimis bellis, quæ gessit & confecit, triumpharet, literis recitatis declarasse remp. antea ex uectigalibus cepisse quinq; millia myriadum, drachmarum scilicet. quod Romani dicũt bis millies centena millia H-S. ex his uero uectigalibus, quæ ipse acquisiuisset, eandem capere myriadum octo millia quingentas: siue, ut Romani loquuntur, ter millies quadringenties centena millia H-S. qui duo numeri hanc pecuniæ summam conficiunt: quinquies millies quadringenties centena millia H-S. quæ ualent nummûm uncialium centies nonagies sexies centena triginta sex millia trecẽtos sexaginta tres, semuncialem unum, duodenarios tres, duplum unum, simplũ unum: aut aureorum Vngaricorum centies tricies centena nonaginta millia nongentos nouem, duodenarios tres, duplum unum, simplũ unum.

Vespasianus autem, ut est apud Suetonium Tranquillum, professus est quadringenties millies opus esse ut resp. stare posset: quod cum ipse imperare cœpisset summa esset ærarij fiscíq; inopia. ea summa ualet uncialium quaterdecies millies quingenties quadragies quinquies centena quadraginta quinq; millia quadringentos quinquaginta quatuor, semuncialem unum, duodenarium unum, simplum unum: seu Vngaricorum nonies millies sexcenties nonagies sexies centena nonaginta sex millia nongentos sexaginta nouem, uncialem unum, duodenarium unum, simplum unum. Nationes autem, quæ erant in regno & ditione regis Persarum Darij filij Histaspis, quotannis hoc tributum contulisse Herodotus scribit in Thalia: Euboicorum talentûm quatuordecim millia, quingenta, sexaginta. cuius argenti precium si Euboicum talentum fuit minarum quinquaginta sex, & duarum minæ tertiarum, sunt unciali ũ centies quinquies centena millia octingenti quadraginta octo, duodenarij decem, dupli septem, duæ simpli tertiæ; aureorum uero Vngaricorum septuagesies centena millia, quingenti, sexaginta quinq;, semuncialis unus, duodenarij decem, dupli septem, duæ simpli tertiæ. Sed Alexandrum magnum ex annuis uectigalibus cepisse CCC. millia talentûm tradidit Trogus Pompeius libro XIII. quia uero accipimus Attica, æstimamus ea uncialium bis millies ducenties nonagies centenis nonaginta millibus nongentis nouem, duodenarijs duobus, duplo uno; siue aureorũ Vngaricorum millies

quingen

quingenties uicies septies centenis uiginti septem millibus, ducentis septuaginta duobus, unciali uno, duodenarijs duobus, duplo uno.

At de reditibus Ægypti Strabo in libro XVII. in hanc sententiam scribit: Ciceronem cum orationem quandam haberet in concione dixisse Ægyptum singulis annis Ptolemęo Auletę, patri Cleopatrę, etsi pessime & maxime dissolute regnaret pependisse talentorum uiginti millia & quingenta. quæ efficiunt uncialium centies nonagies centena nonaginta millia nongētos nouem, duodenarios duos, duplū unum: seu aureorum Vngaricorum centies uicies septies centena uiginti septem millia ducentos septuaginta duos, uncialem unū, duodenarios duos, duplum unum. Verum idem Strabo ait quemq; æstimare posse maiores Ægypti reditus esse, et quod Romani maiori cura res prouinciæ administrarent, & quod mercatus Indici & Troglodytici multum essent adaucti. Iam & reges & priuati homines diuitijs affluentes multi fuerunt. etenim Sardanapalus rex Assyriorū, si Ctesias, qui hoc scriptum reliquit, fidem cōmenticijs fabulis non adiunxit, in rogum, mox facibus inflammandum, quem extruxit in regia, congessit talentûm auri mille myriades, argenti uero myriadū decem millia. ut autem non æstimentur centum & quinquaginta aurea cubilia & totidem aureæ mensæ, quas idem cōmemorat, aurum quidem si Ctesias intellexit Attica talēta, ut Græci scriptores plerunq;, cum aliud nominatim non proferūt, intelligere solent, ualet quingenties septuagies ter millies ducenties centena septuaginta quinq; millia septingentos quinquaginta septem, & octo atq; triginta momenta. Argentum autem ualet aureorum Vngaricorū quingenties nonies millies centies tricies sexies centena triginta sex millia trecentos sexaginta tres, semuncialem unum, duodenarios tres, duplum unum, simplum unum. Quoniam uero Vngaricus, ut dixi, æstimatur unciali & semunciali, nihil necesse habebo posthac tantas pecuniæ summas nostris etiam argenteis nummis semper exponere. certe nostrorum hominum quisq; non omnino ratiocinij rudis id facere potest: & alij quibus nostri argentei nummi ignoti sunt, facilius cuiusq; summæ precium, si id æstimauero aureis Vngaricis, intelligent. Cyrus autem, ut autor est Plinius, cum Asiaticos, maxime uero Crœsum, prælijs deuicisset, auri præter factum, pondo XXXIIII. millia collegit, quæ ualent aureorū Vngaricorum $\overline{\text{MMMCIIII}}$ DCCCL. momenta tria & quinquaginta, septē & uiginti momenti octauas & quadragesimas. Argenti uero (collegit scilicet idem) quingenta millia talētûm & præterea craterem Semiramidis, qui quindecim talenta pendebat. quia uero talēta Ægyptia intelligēda sunt, quorū quodq;, ut Varro scriptum reliquit, pendit octoginta pondo: tot talenta hanc summam aureorum Vngaricorum conficiunt $\overline{\text{IX}}$DCCLXXIIII. & præterea semuncialem unum. duodenarios septem, duplos tres, simplum

unum. Sed Alexandrũ magnum, cum Darium ultimum Persarum regem prælijs fregisset, regios thesauros, qui efficerent centum octoginta millia talentûm, inuenisse Strabo tradit lib. xv. quę pecunię summa ualet aureorum Vngaricorũ nongenties decies sexies centena triginta sex millia trecentos sexaginta tres et penè duas Vngarici tertias. nam semuncialem unum, duodenarios decem, duplos quinqꝫ.

Ipsi uero Alexandro magno, uenenis necato, in thesauris fuisse centum millia talentûm Trogus Pompeius ut ex Iustino intelligimus memoriæ prodidit. ea æstimamus quingenties nouies centenis nouem millibus nongentis, semũciali uno, duodenarijs octo, duplis quatuor.

At Dauid rex Hebręorũ, ut in libro. I. annalium cap. XXII. scriptum est, Salomoni filio, ut templum extrueret Hierosolymitanum, reliquit auri centum millia talentûm, argenti mille millia. tot autem aũri talenta Hebraica taxamus aureorum Vngaricorum bis & uicies millies nongenties uicies octies centenis tribus millibus triginta & momentis uiginti. tot uero argenti talenta aureorum Vngaricorum uicies millies trecenties sexagies & ter centenis sexaginta tribus millibus sexcentis triginta tribus, semunciali uno, duodenario uno, simplo uno.

Auri, scribit Plinius lib. XXXIII. cap. III. in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo DCCXXVII. argenti XCII. millia: & extra numeratum CCCLXXVI. millia. Aurum quidem ualet aureorum Vngaricorum LXVIDCXIX. momenta duo & quadraginta: argentum uero numeraratum aureorũ Vngaricorum DCCXLIXCCCLXXXI. uncialem unum, duodenarios quinqꝫ, duplos duos, simplum unum: sed argentum extra numeratum, aureorum Vngaricorũ tricies centenis sexaginta duobus millibus sexcentis nonaginta, unciali uno, duodenarijs octo, duplis quatuor. Deinde scribit Plinius. Item Sex. Iulio, L. Marcio Coss: hoc est belli socialis initio DCCCXLVI. auri pondo. cuius precium æstimatur aureorum Vngaricorum LXXVIIDXXIIII. & momentis uiginti quatuor. Pergit Plinius. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC. nec fuit alijs temporibus resp. locupletior. Tot autem auri signati & non signati pondo efficiunt aureorum Vngaricorum MMCCCCX. XXXVI. & momenta quatuor & uiginti. Sequitur deniqꝫ. Intulit & Æmilius Paulus Perseo rege Macedonico deuicto prædam pondo trium millium. à quo tempore populus Ro. tributum pendère desiit. Tot auri pondo ualent aureorum Vngaricorum MMLXXIIII DCCCC. & momenta sex. At auri Tolossani, quod Cepio abstulit, pondo centũ decem millia fuisse Trogus Pompeius ut ex Iustino percipitur memoriæ tradidit: argenti uero pondo quinquies decies centena millia. aurum putamus pro aureorum Vngaricorum centies cente

nis

nis octoginta millibus: argentum uero pro aureorum Vngaricorum centies bis & uicies cẽtenis decem & octo millibus centũ uno & octoginta, semũciali uno, duodenarijs quinq;, duplis duobus, simplo uno. Sed de precio diuitiarum regum & rerump. satis multa dixi, nunc uenio ad priuatorum hominũ diuitias. Pythius Atys filius uir Lydus, ut est apud Herodotum in Polyhymnia, cum confecisset rationes comperit sibi numerato esse argẽti duo millia talentûm, auri quadragesies centena millia staterum Daricorum septem millibus minus. argentũ ualet aureorum Vngaricorum MXVIII CLXXXI. semuncialem unũ, duodenarios quinq;, duplos duos, simplũ unum: aurum uero, Vngaricorum septuagies septies centena septuaginta quatuor millia ducentos quinquaginta. Sed C. Asinio Gallo, C. Martio Censorino Coss. (scribit Plinius lib. XXXIII. cap. X.) ad VI. Cal. Febr. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centũ XVI. iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CCLVII. millia. in numerato H-S. DC. M. funerari se iussit XI. M. alterius summæ precium sunt aureorum Vngaricorum centies quadragies quinquies centena quadraginta quinq; millia quadringenti quinquaginta quatuor, semuncialis unus, duodenarij septem, dupli tres, simplus unus: alterius, Vngaricorum CCLXVI DCLXVI. & unus uncialis. Crassus autem cum, priusquam aduersus Parthos exercitum duceret, ad calculos reuocasset bonorum suorum facultates, comperit eas talentûm septem millibus æstimari posse: etsi iam Herculi decimam partem consecrasset, atq; epulum priuatim populo Ro. & singulis ciuibus annonam trium mensium dedisset, autor Plutarchus. quam pecuniæ summam taxamus aureorum Vngaricorum tricies quinquies centenis sexaginta tribus millibus sexcentis triginta sex, semunciali uno, duodenario uno, simplo uno. At Plinius ibidem scribit eum in agris H-S bis millies possedisse. id est aureorum Vngaricorũ quadragies octies centena quadraginta octo millia quadringentos octoginta quatuor. uncialem unum, duodenarios sex, duplos tres. Sed Pallantem Claudij Cæsaris libertum H-S ter millies possessorem fuisse Cornelius Tacitus annalium monumentis mandauit: & Senecæ, quod totidem millia sestertiûm intra quadriennium ex Nerõis amicicia sibi parauisset, Suillius eius inimicus exprobrat apud eundem Tacitum lib. XIII. quæ efficiunt aureorum Vngaricorum bis & septuagies centena septuaginta duo millia septingentos uiginti septem, duodenarios nouem, duplos quatuor, simplum unum. Lentulus uero augur (ipsa Senecæ uerba pono, quæ sunt in libro II. de beneficijs) diuitiarum maximum exemplum, antequam libertini illum pauperem facerent, quater millies sestertiûm suum uidit. quæ summa ualet aureorũ Vngaricorũ nonagies sexies centena nonaginta sex mil-

lia nongẽtos ſexaginta nouem, uncialem unum, duodenarium unum, ſimplum unum. Dixi etiam de priuatorum hominum diuitijs, nunc dicam de cenſibus. Solon quidem annuo fructu, quem Athenienſes ex agris caperent, ſuæ ciuitatis ordines partitus eſt. etenim eis qui tantos agros poſsiderent, ut quotannis ferrent tot frumenta & liquores, uinum ſcilicet & oleum, quot quingenti medimni uel metretę compre henderent, primum ordinem aſsignauit: eis, qui tantos ut ſingulis annis tot quot trecenti medimni uel metretæ caperẽt, ſecundum: eis, qui tantos, ut annuo tempore ferrent tot frumenta aut liquores, quot ducenti medimni uel metretæ capaces eſſent, tertiũ: eis, qui nullos agros poſsiderẽt, quartũ. primi ex quingẽtis medimnis πεντηκοσιομέδιμνοι ſunt nominati: alteri ex alendis equis, equites: tertij ex iungendis, iugales: quarti, mercenarij. eos, qui ex quingentis medimnis nomen duxerunt, quotannis talentum in remp. ſumptum feciſſe Pollux tradit: equites, dimidium talentum: iugales, decem minas: mercenarios, nullum. quibus ſolis magiſtratum non mandarunt. Solonem ſecutus uidetur Seruius Tullus rex. eum primo Romæ inſtituiſſe cenſum, & ciues pro bonorũ facultate in claſſes deſcripſiſſe Liuius optimus autor ſcribit. prima autem claſsis centum milliũ æris, aut maiorem cenſum habuit: ſecunda, quinq; & ſeptuaginta millium: tertia, quinquaginta: quarta, quinq; & uiginti: quinta, undecim. Quoniam uero decem id genus aſſes librales ualuerũt denariũ, cui pondus erat drachmæ unius & dimidiæ, centum millia æris ualuerunt decem millia denariorũ. quo rum precium ſunt unciales MDCCCCIX. duodenarij duo, duplus unus: ſeu Vngaricorum MCCLXXII. uncialis unus, duodenarij duo, ſimplus unus. quinq; uero & ſeptuaginta millia æris ęſtimati ſunt denariorum ſeptem millibus quingentis, qui ualent unciales MCCCCXXXI. ſemuncialem unum, duodenarios ſeptem, duplos tres, ſimplum unum: aureorum Vngaricorum DCCCCLIIII. ſemuncialem unum, duodenarios ſeptem, duplos tres, ſimplum unum. At quinquaginta millia æris taxarunt quinq; millibus denariorũ. quorum preciũ ſunt unciales DCCCCLIIII. ſemuncialis unus, duodenarius unus, ſimplus unus. ſed aurei Vngarici DCXXXVI. ſemuncialis unus, duodenarius unus, ſimplus unus. Verum quinq; & uiginti millia ęris ualuerunt denariorum duo millia quingentos, qui æſtimãtur uncialibus CCCCLXXVII. didrachmo uno, duplis ſex, dimidia ſimpli parte: aureis uero Vngaricis CCCXVIII. didrachmo uno, duplis ſex, quarta ſimpli parte. Vndecim autem millia æris ualuerunt mille denarios & centum, qui taxantur uncialibus CCX aureis Vngaricis CXL. Sed populus Romanus poſtea diſtributus fuit in plebẽ, in equites, in ſenatores. plebs pedeſtres ſuppeditabat copias: equites exercitus equitatu inſtruebant: eoſdem ducebant ſenatores, præerant claſsibus, domi etiam remp. adminiſtrabant. equitũ inſigne

erat

erat annulus aureus, senatorum lunati calcei & latus clauus. differebāt inter se censu. quadringenta enim millia sestertiûm erant census equitis, senatoris octingenta. utriq; licebat sedere in XIIII. ordinibus proximis orchestræ. quadringenta autem millia sestertiûm fuisse censum equestrē ex scriptorū uerbis potest intelligi. Plinij quidē hęc, quę sunt lib. XXXIII. cap. II. id aperte indicāt. Hac de causa constitutū ne cui ius (induendi scilicet annulos) id esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; paterno H-S CCCC. census fuisset, & lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus sedendi. ac Tranquilli in Iulio. promissumq; ius annulorum cum millibus CCCC. distulit. Item Horatij in prima epistola.

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesq;,
Plebs eris.

Id est in XIIII. ordinibus, ut Acron exponit, non sedebis. Idem significat Iuuenalis Satyra I.

quinq; tabernæ
Quadringenta parant, quid confert purpura maius?

Tot autem millia sestertiûm ualent uncialium XIIIIDXLV. duodenarios decem, duplos quinq;: aureorum uero Vngaricorū IXDCXCVI. uncialem unum, duodenarios decem, duplos quinq;. Sed primum octingenta millia sestertiûm fuisse senatoris censum, deinde dimidia parte auctum ab Augusto duodecies sestertiûm his uerbis declarat Tranquillus. Senatorū censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies H-S taxauit suppleuitq; non habentibus. itaq; census senatoris preciū sunt uncialium XXIX XC. semuncialis unus duodenarij nouem, dupli quatuor, simplus unus. aureorum uero Vngaricorum XIXCCCXCIII. uncialis unus, duodenarij nouem, dupli quatuor, simplus unus. at census senatoris auctus ualet unciali ū XLIIIDCXXXVI. duodenarios octo, duplos quatuor: aureorum autem Vngaricorum XXIXXC. uncialem unum, duodenarios octo, duplos quatuor. Iam reges & resp. ut nationes, quæ in eorum ditione erant, tuerentur, atq; etiā alijs regna adimerent, bella gesserunt. sed stipendiū non idem militibus numeratum est ab omnibus regibus ciuitatibusq;: nec idem ab uno eodemq; rege uel ciuitate diuersis temporibus: nō pediti idem quod equiti persolutum: nō pediti idem datum quod centurioni: nō equiti idem decretum quod magistro equitum: non miles classis eodem affectus, quo præfectus, ναύαρχον Græci uocant. etenim Cyrus minor cum Græci qui in eius exercitu militabāt, ab eo peterent ut ipsis stipendium decerneret, sesquialterum, ut scribit Xenophon, se promisit persoluturum: nimirum quoq; mense pro Darico Daricum unum & dimidiū. At Timasion Dardanensis ijsdem Græcis singulis, si à Ponto soluerent, menstruum stipendium Cyzicenum unum, ut idem Xenophon autor est,

se daturum recepit: Seuthes item si auxilijs eum suis adiuuarẽt ad hoc ut in paternum regnum Odrysorum restitui posset. Legati uero Lacedæmoniorum, si Tysaphernem cõmunem hostem ulciscerentur, Daricum. Lacedæmonijs etiam, cum Olynthijs bellum facerent, cum socijs conuenit, ciuitatibus, quæ uellent, licere argentum dare pro militibus: & triobolum quidem Æginęum pro singulis peditibus. quod ualet quinq; obolos Atticos. Sed Atheniensium milites, qui Potidææ in præsidijs erant collocati, binas meruisse drachmas: alterã suo, alteram famuli nomine Thucydides scriptũ reliquit. itaq; ex his intelligimus Daricum unum in singulos pedites Græcos, cum bella gererent in Asia, quoq; mense distributum fuisse: atq; ita singulis diebus meruisse tetrobolum Atticum. quanq; Cyrus cum bellum Artaxerxi fratri inferret, ut eius obsequerentur uoluntati singulis mensibus pediti Græco numerauit Daricum unum & dimidiũ. id est quoq; die drachmam Atticam. Quando autem ijdem Gręci bellum fecerunt in Ponto & in Thracia pedes meruit Cyzicenum. quia uero is ualebat Atticas drachmas octo & uiginti, meruit singulis diebus obolos Atticos quinq; & dimidium, minuta quatuor, & quintam minuti partem. attamen cum Athenienses Potidæam armis & præsidijs tenebãt, inoquoq; die militis merces erat integra drachma Attica. Atq; ea etiam peditis, qui Cyrum sequebatur, merces fuit. At Romanos quoq; die in singulos pedites dedisse denos asses declarat Cornelius Tacitus lib. I. annaliũ. nam apud eum cum Percẽnius gregarius miles post obitum Augusti Pannonicas legiones querimonia, quã habet de militũ laboribus & erumnis, exacuit ad seditionem concitandã sic loquitur. enimuero militiam ipsam grauẽ, infructuosam, denis in diem asibus animã et corpus æstimari. Quapropter deinde seditiosi isti milites & turbulẽti per Clementẽ cẽturionẽ à Druso inter cętera petunt, ut denarius diurnũ stipendiũ foret. nã is iam ab illo tempore, quo Annibal Romanos bello diuturno exitiosoq; presit, XVI. asibus permutatus fuit. itaq; id quod Plinius scribit lib. XXXIII. cap. III. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem asibus datus, his temporibus, ut arbitror, factũ est quibus asses cœperunt fieri unciales & XVI. ualere denarium. an uero hic stipendij persoluendi mos à consulibus an à Iulio Cæsare immutatus fuerit nescimus. certe ex Taciti loco, cuius iam fecimus mentionẽ, satis apparet Augusti temporibus pedites nõ meruisse denarium, sed decem asses, qui tunc erant semunciales. Anno autem ab urbe condita CCCXLIX. P. Cornelio Cosso. II. & C. Cornelio Cosso. III. Coss. postq; exercitus Romani diripuerunt Anxur captum, decreuit senatus, quod tradit Liuius, ut stipendium miles de publico acciperet: cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset. Prætorianos autem milites singulos singulis diebus meruisse binos denarios ex his Percẽnij
uerbis

uerbis, quæ item sunt apud Tacitum potest intelligi. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acceperint, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari à se urbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes è contubernijs hostem aspici. Similiter legati Lacedęmoniorum, quod memoriæ prodidit Xenophon lib. VII. de Cyri ascensu ad Babylonem, promiserunt se daturos duci manipuli, quem Græci λοχαγὸν uocãt, duplex stipendium. duci exercitus, quem στρατηγὸν, quadruplex. Atq; ita se habet stipendium peditum. Equites autem Romani, ut Liuius lib. VII. ab Vrbe condita tradit, aliquando meruerunt triplex stipendium: Gręci, quadruplex. nã Lacedæmonios & socios decreuisse ut cui ciuitati placeret, ea pro equite quadruplũ, id est duodecim obolos Æginæos daret, Xenophon autor est lib. I. rerum Græcarum. Sed Cyrus maior de auro signato, quod Assyrij regis uicti & optimatum quęstores allaturi erant, iussit numerari equiti duplum, pediti simplum, ut idem Xenophon tradit lib. IIII. de eius disciplina. At singulis militibus classis, cui præfuit Lysander Lacedæmonius, Cyrum iuniorem, quoq; die triobolum Darij patris iussu dedisse idem Xenophon in primo rerũ Græcarum libro scriptum reliquit. ueruntamen à Lysandro rogatus ad id obolum addidit. sed drachmam Atticam, quam, ut cuiq; militi daret Cyrus, ab eo petijt Lysander, nõ dedit. sed eam Athenienses etiam id genus militibus æque ac illis, qui Potideæ in præsidijs erant collocati, dedisse Thucydides autor est. Nunc ueterum stipendia inter se & cum stipendijs huius temporis conferamus. menstruum peditis Græci stipendium maximum fuit Daricus unus & dimidius: medium, Cyzicenus: minimum, Daricus: siue, quod idem est, diurnum maximũ drachma: medium, oboli Attici quinq; & dimidius, minuta quatuor, et quinta minuti pars: minimũ, tetrobolum. At peditis Romani stipendium diurnum fuerunt asses decem. pro quibus quamdiu denarius fuit datus, quod ei primum pondus esset drachmę Atticæ unius & dimidię, deinde drachmæ unius & septimæ eius partis, diurnum peditis Romani stipendium longe superauit id quod uel Persæ uel Græci dederunt. sed ut tunc præstitit alijs omnibus, ita postea cum asses facti sunt semunciales, & XVI. ualerent denarium, nec amplius pro decem assibus datus est denarius, non multum tetrobolum precio excellebat.

Nostris his temporibus in Germania quatuor & octoginta nummi duodenarij Miseni, aut CCXL. crucigeri sunt peditis stipendiũ: bombardarij autem, quem alij sclopetariũ nominant CV. nummi duodenarij aut CCC. crucigeri. Itali plerunq; Germanis maius stipendiũ persoluunt. similiter Galli. qui interdum singulis dant septenos Francicos ut Budæus scribit: nec mirũ cum in longinquis regionibus militent. quin in Germania quoq; nobiles & hi quorum uirtus militiæ fuit cognita duo

duo uel tria uel quatuor merent stipendia: signiferi uero, decem: praefecti uexillorum, uiginti. Cum autem LXXXIIII. nummi Miseni duodenarij ualeant drachmas Atticas XXVIII. & obolos quatuor ac ferè quinque chalcos, perspicuum est Grecos pedites quibus singulis mensibus numeratus est Daricus unus & dimidius: siue singulis diebus drachma Attica, maius quàm in Germania pedites meruisse stipendium. nam eis drachmam & obolum & chalcum plus dederunt quàm nostri dare solent. At quibus singulis mensibus fuit numeratus Cyzicenus, & quibus diurnum stipendiũ fuit triobolum Æginæũ, ac uero etiam quibus menstruum stipendium fuit Daricus, siue diurnũ tetrobolum Atticum, hi omnes minus quàm milites in Germania meruerunt stipendiũ. etenim nostris drachma una, obolus unus, chalcus unus plus dãtur quàm primis: drachmæ tres, oboli tres, ferè minuta quinque plus quàm secundis: drachmę octo, oboli quatuor, chalci quinque plus quàm tertijs. At hodie inter stipendium quod numeratur equiti leuis armaturæ & id quod datur equiti grauis armaturæ discrimen est. etenim hi triplex merent stipendium, illorum uero quidam duplex. quales equites sunt Vngarici. bombardarij autem æque ac grauis armaturæ equites triplex merent. Sed militi classis idem stipendium quod pediti persoluitur. Dicam hoc in loco de stipendijs quoque & mercede quam numerarũt & reges & ciuitates & priuati homines medicis, aduocatorib. rhetoribus, alijsque. Medicis CCL. H-S annua mercede fuisse apud principes: Stertinio autẽ D. & totidem fratri tradit Plinius lib. XIX. cap. I. Prior summa, ad quam posterior duplam habet proportionem, efficit Vngaricorum $\overline{\text{VI}}$LX. semuncialem unum, duodenarios nouem, duplos quatuor, simplum unum. Hodie celeberrimis medicis uel imperatoris uel Romani pontificis uel regum mille aurei Vngarici sunt annuum stipendium: medicis principum ducenti aut trecenti. Idem Q. Stertinius, ut etiam Plinius autor est, H-S sexcena annua sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. quot millia sestertiûm efficiunt Vngaricorum $\overline{\text{XIIII}}$DXLV. semuncialem unum, duodenarios quatuor, duplos duos. Qui hodie Venetijs uel Romæ maximos quæstus faciunt medendo ęgris, raro ex ea re pecuniã maiorem quàm duo millia Vngaricorum annuo spacio redigunt. Nobilium autem medicorum qui in Italia publice docent annua merces sunt sexcenti aurei: iurisconsultorum, octingenti. attamen Matthæo Curtio medico Pataui j octingenti aurei numerati sunt: Decio iuriscõsulto Pisis mille ducenti: Carolo Ruillio item iurisconsulto Bononiæ mille ducenti unus. Sed redeo ad ueteres medicos. Manilium Cornutum ex prætorijs legatum Aquitanicæ prouinciæ H-S CC elocasse in impetigine curandum sese Ægyptijs medicis autor est Plinius lib. XXVI. cap. I. Idem Plinius scribit lib. XXIX. cap. I. Erasistratum Antiocho rege sanato C. talentis

talentis donatū esse à rege Ptolemæo filio eius. Aduocatis etiam, ut æquum erat, honos habebatur. licebat uero eis edicto Claudij usq; ad dena H-S accipere. quæ egresi repetundarū tenebantur. quod Cornelius Tacitus annalium lib. XI. memoriæ prodidit. idem ferè declarāt hæc Vlpiani uerba, quæ sunt in lib. XII. digesti noui cōstitutione XIII. nam etiam ipse loquitur de honorario aduocatorum. Si uero post causam actā cauta est honoraria summa, peti poterit usq; ad probabilem quantitatem. etsi nomine palmarij cautum sit, sic tamē ut cōputetur. id quod datum est cum eo quod debetur, ne utrunq; compositū licitam quantitatem excedat. licita autem quantitas intelligitur pro singulis causis usque ad centum aureos. Quoniam uero Claudij temporibus Romani legitimis denarijs & sestertijs utebantur, dena sestertiûm millia ualent Vngaricos ducentos quadraginta duos semuncialē unū, duodenarios tres, duplum unum, simplum unum. Centum uero aurei ęstimantur aureis Vngaricis centum & nonaginta, atq; sexaginta momentis. nam Alexandri Seueri temporibus, qui Vlpianum, ut scribit Aelius Lampridius, pro tutore habuit, aureus erat duarum drachmarum. Sed Vespasianus Augustus primus è Fisco, ut tradit Suetonius Tranquillus, Latinis Græcisq; rhetoribus annua centena constituit. ea uero ualent aureorū Vngaricorū IICCCCXXIIII. duodenarios octo duplos quatuor. Pompeius uero magnus Rhodi audiuit sophistas, Athenis philosophos, & singulos donauit talento. autor Plutarchus. Quin Roscius ille nobilis comœdus apud maiores ait Plinius lib. VII. cap. XXXIX. H-S quingenta annua meritasse proditur. quæ taxamus aureorum Vngaricorū XIICXXI. duodenarijs septem, duplis tribus, simplo uno. Sed Macrobius scribit: mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus accepit. quæ quoq; anno efficiunt aureorum Vngaricorum XXXV CCXCVI. uncialem unum, duodenarios decem, duplos quinq;. Iam reges & resp. & priuati homines diuitijs abundantes alijs etiam modis liberalitate sunt usi. aliqui uero, sed maxime priuati, largitione officium omne peruerterunt. exempla, quorum summas sum explicaturus, plura ponam ex Suetonio Trāquillo. Octauius Cæsar Augustus in cellam Capitolini Iouis XVI. millia pondo auri, gemmasq; ac margaritas quingenties H-S una donatione contulit. tot autem millia pondo auri, si hic purum accipimus, ualēt aureorum Vngaricorum MCCCCXCVCCLXXII. momenta XLVIII. Alterius uero summæ precium sunt Vngaricorum MCCXII CXXI. duodenarij septem, dupli tres, simplus unus. Vt autem Octauius liberalis fuit & pius uoluit esse, ita Iulius largitor & prodigus. qui Seruiliæ M. Bruti matri sexagies H-S margaritam mercatus est. quam summā taxamus aureorum Vngaricorum CXLVCCCCLIIII. semunciali uno, duodenarijs septem, duplis tribus, simplo uno. Sed C. Cæsar Caligula profu

E dit

dit pecunias. nam totum Tiberij Cæsaris uicies & septies millies non toto uertente anno absumpsit. quam summam æstimamus aureorum Vngaricorum sexcenties quinquagies et quater centenis quinquaginta quatuor millibus quingentis quadraginta quinq;, semunciali uno, duodenarijs quatuor, duplis duobus. Et Nero Claudius Cæsar sumptum profusum fecit in Tirydatem Armeniæ regem. etenim octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; super H-S millies contulit. quæ summa, ut diurnum sumptum non explicem, efficit aureorum Vngaricorum MMCCCCXXIIII CCLII. semuncialem unũ, duodenarios tres, duplum unum, simplũ unum. Idem tamen Nero cladem Lugdunẽsem, ut Cornelius Tacitus lib. XVI. scribit, quadragesies H-S solatus est. hoc est, aureorũ Vngaricorũ XCVIDCCCCLXIX. unciali uno, duodenario uno simplo uno. At Lucullũ in cœnã, quam Ciceroni & Pompeio dedit, impendisse quinquaginta millia drachmarũ, siue potius denariorũ Plutarchus tradit. quot denarij ualent aureorũ Vngaricorum IIIIDCCCXLVIII. semuncialem unũ, duodenarios quinq;, duplos duos, simplum unũ. Cleopatra uero una cœna centies H-S absumpsit: nimirum alterũ unionem, ut est apud Plinium lib. IX, cap. XXXV. cuius precium sunt aureorum Vngaricorũ CCXLIICCCCXXIIII. duodenarij octo, dupli quatuor. Atq; etiam centies H-S cœnasse C. Cæsarem Caligulam Seneca scriptũ reliquit in libro De consolatione ad Albinam matrem suam. Sed Clodij Æsopi tragici histrionis patinam sexcentis H-S taxatam fuisse Plinius prodidit lib. X. cap. LI. quæ ualẽt aureorum Vngaricorũ XIIIIDXLV. semuncialem unũ, duodenarios quatuor, duplos duos. In illam aũt patinam eum posuisse aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, millibus senis singulas coemptas, idem autor est. tot uero nũmi ualent aureos Vngaricos CXLV. semuncialem unũ, duodenarios quatuor, duplos duos. Sed Apicium H-S millies in culinam cõgessisse item Seneca in lib. De consolatione ad matrem Albinam memoriæ mandauit. cuius summæ precium sunt ut supra dixi aureorum Vngaricorũ MMCCCCXXIIII CCXLII. semuncialis unus, duodenarij tres, duplus unus, simplus unus. Alexandrum autem magnum singulis diebus in cœnam, ad quam uocauit sexagenos, aut summum septuagenos cõuiuas, expendisse centenas minas Ephippus Olynthius tradidit, ut est apud Athenæũ lib. IIII. Hæ uero efficiunt aureos Vngaricos DCCCXLVIII. semuncialem unũ, duodenarios quinq;, duplos duos, simplũ unum. Verum apud regem Persarum, ut Ctesias & Dinon in historijs Persicis tradiderunt, quindecim millia hominum cœnarunt, in ea uero cœna quadringenta talenta cõsumpsit ut idem Athenæus autor est. quæ ualent aureorũ Vngaricorum CCIIIDCXXXVI. semuncialem unum, duodenariũ unum, simplum unum. Iam quanta fuerint rerum precia spectabimus, ac primo hominum. Plinius scribit lib.

lib. VII. cap. XXXIX. Precium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grãmaticæ artis Daphnidis Cn. Pisaurensi uendẽte, & M. Scauro principe ciuitatis H-S MDCC. licente. ea efficiũt aureorũ Vngaricorũ XLIICCXII. duodenarios quatuor, duplos duos. Deinde precium libidinis non formæ fuisse Pæzontem è spadonibus Seiani H-S MD. mercante Sutorio Prisco. ea ualent aureorũ Vngaricorum XXXVI CCCLXIII. semuncialem unũ, duo denarios decẽ, duplos quinq;. Vinitor uero alioqui in primis fuit preciosus. nã emptũ fuisse sex uel octo millibus se[illegible]rtiũm scriptũ reliquit Columella in lib. III. cap. III. Sex autem millia sestertiũm permutarent, ut supra quoq; dixi, aureis Vngaricis CXLV. semunciali uno, duodenarijs quatuor, duplis duobus. octo uero millia sestertiũ ualerent aureos Vngaricos CXCIII. uncialem unum, duodenarios nouem, duplos quatuor, simplum unum. At seruum Calliodorus uendidit mille ducentis sestertijs. quorum precium sunt aurei Vngarici XXIX. duodenarij tres, duplus unus, simplus unus. Sed Martialis nihil dicit de munere quod seruus iste exequebat. eius hi sunt uersus in lib. X. Epig. in Callio.

Addixti seruum nummis here mille ducentis
Vt bene cœnares Calliodore semel.
Nec bene cœnasti, mullus tibi quatuor emptus
Librarum cœnæ pompa caputq; fuit.
Exclamare libet, non est hoc improbe, non est
Piscis, homo est, hominem Calliodore uoras.

Sed quanti temporibus Iustiniani æstimati sint serui ad diuersorum officiorũ munera instructi, ipse explicat his uerbis lib. VI. Codicis constitutione XLIII. quæ inscribitur: Cõmunia de legatis & fidei cõmissis & de in rem missione tollenda. Seruis quidẽ & ancillis maioribus decem annis si sine arte sint XX. solidis æstimandis, minoribus uidelicet decem annis nõ amplius quàm X. solidis cõputandis. Sin autem artifices usq; ad XXX. solidos æstimationes eorum procedente siue masculi siue fœminę sint. exceptis notarijs & medicis utriusq; sexus. cum notarios quidẽ L. solidis æstimari uolumus, medicos aũt & obstetrices LX. eunuchis minoribus quidem decem annis usq; ad XXX. solidos ualentibus, maioribus uero usq; ad L. sin autẽ artifices sint usq; ad LXX. Sed quia tales solidi, ut dixi, ualent Vngaricũ atq; decem & octo mom ẽta, decem solidi æstimantur duodecim Vngaricis & octo ac quadraginta momentis: uiginti, Vngaricis quinq; & uiginti, atq; triginta momentis: triginta, Vngaricis octo & triginta, ac momentis duodecim: quinquaginta, Vngaricis tribus & sexaginta, atq; duobus & quadraginta momentis: septuaginta, Vngaricis nouem & octoginta, atq; momentis sex. Nunc de precio reliquarũ animantiũ dicam. Equus Alexandri regis & capite & nomine Bucephalus fuit: emptum Cares scripsit

talẽtis XIII. & regi Philippo donatũ. æris nostri summa est H-S CCCXII autor Gellius lib. V. cap. II. ualet igitur Vngaricorũ VIDCXVIII. duodenarios sex, duplos octo. Scrofa apud Varronẽ lib. II. De re rustica dicit sua memoria asinũ uenĳsse H-S millibus LX. & unas quadrigas Romæ constitisse quadringentis millibus. prior summa ualet Vngaricos MCCCCLIIII, semuncialẽ unum, duodenarios septem, duplos tres, simplũ unũ: posterior uero, ut ante quoq;, cum preciũ census equestris explicarem, dixi, aureorũ Vngaricorum IXDCXCVI. uncialem unũ, duodenarios decem, duplos quinq;. Sed pauonem quinquaginta denarĳs uenditũ fuisse tradit idem Varro lib. III. De re rustica. quorũ precium sunt Vngarici quatuor, uncialis unus, duodenarĳ sex dupli tres. Ibidẽ scribit L. Axiũ equitem Romanũ par columbarũ se minoris quadringentis denarĳs daturum negasse. qui efficiunt Vngaricos XXXVIII. uncialem unum, duodenarios quatuor, duplos duos. At Asinius Celer, ut est apud Plinium lib. IX. cap. XVII. mullũ mercatus est H-S octo millibus. quæ ualẽt Vngaricos CXCIII. uncialem unum, duodenarios nouem, duplos quatuor, simplũ unum. Dicam quoq; de aliarũ rerum precio. quod singulis Persicis tricenos nũmos fuisse scribit idem Plinius lib. XV. cap. XII. hi faciũt uncialem unum, duodenarios duos, simplum unum. Plato tres libros Pythagoricos de Philolao centũ minis emit, autor Diogenes Laertius. quarum preciũ sunt Vngarici DCCCXLVIII. semũcialis unus, duodenarĳ quinq;, dupli duo, simplus unus. Aristoteles uero emit Speusippi libros tribus talentis. quæ ualent Vngaricos MDXXVII. duodenarios nouem, duplos quatuor, simplũ unũ. Precium aũt librorum quos combusserunt hi, qui magicas artes exercebant, erant, ut scriptum est actorum XIX. quinquaginta millia drachmarum. quæ taxantur Vngaricorũ IIIICCXLII. semunciali uno, duodenarĳs tribus, duplo uno, simplo uno. Pleriq; optimates Romanorum magnifice habitauerunt. sed eas ædes tantũ modo persequar, quarum preciũ scriptores memoriæ prodiderunt. Cn. Domitiũ L. Crassi domum æstimasse sexagies H-S Valerius Max. scribit lib. IX. cap. I. Ea summa ualet tot Vngaricos, quot supra dixi. Mario autem domus fuit ad Misenum. quam Cornelia quinq; & septuaginta drachmarũ millibus dicitur emisse: & paulo post L. Lucullus quingentis drachmarũ millibus & ducẽtis, ut Plutarchus in Mario scriptũ reliquit. quoniam uero denarios intelligit, prior summa efficit aureorũ Vngaricorũ VII CCLXXII. uncialem unũ, duodenarios duos, duplum unũ: altera uero Vngaricorũ XLVIIIDIIII. duodenarios octo, duplos quatuor. M. aũt Ciceronẽ in palatio domũ emisse H-S uicies tradit Gellius lib. XII. cap. XII. quorum preciũ sunt aureorũ Vngaricorũ XLVIII CCCCLXXXIIII. uncialis unus, duodenarĳ sex, duplus unus. Sed P. Clodium H-S centies quadragies septies domo empta habitasse Plinius scribit lib. XXXV

cap.

cap. XV. ea summa ualet Vngaricorũ CCCLVI CCCLXIII. semuncialem unum, duodenarios decem, duplos qui .cꝫ. Iam Alexander magnus Ephestioni funus tam amplũ faciendũ curauit ut constaret decẽ millibus talentûm ut Plutarchus & Arrianus in lib. VII. scribũt: duodecim, ut Diodorus. decem ualent Vngaricorum MMMMMXC DCCCCIX. duodenarios tres, duplũ unũ, simplũ unum: duodecim uero Vngaricorũ MMMMMMCIX. XC. uncialem unum, duodenarios octo, duplos quatuor. Sed C. Cęcilius Claudius Isidorus funerari se iussit H-S undecies ut est apud Plinium lib. XXXIII. cap. X. quorũ precium sunt Vngaricorum XXVI DCLXVI. uncialis unus. Iam de ære alieno dicam. nam in id incidunt qui magnos sumptus faciunt. Milonem H-S septingenties æris alieni debuisse inter prodigia animi humani ducit Plin. lib. XXXVI cap. XV. Curionẽ uero filium sexcenties H-S æris alieni contraxisse scribit Valerius Max. lib. IX. cap. I. Sed Cæsar dictator ære alieno oppressus dixit bis millies & quingenties centena millia sibi esse oportere ut nihil haberet. autor Appianus in secũdo libro bellorũ ciuilium. prima summa efficit aureorũ Vngaricorũ MDCXCVI DCCCCLXIX. uncialem unum, duodenariũ unum, simplũ unũ, altera Vngaricorũ MCCCCLIIII DXLV. semuncialẽ unũ, duodenarios quatuor, duplos duos: tertia Vngaricorum MMMMMMLX. DCVI. duodenarios duos, duplũ unum. Auari aũt & sumptuosi nõnulli sacrilegium admittunt & furtũ faciunt. etenim Crassus bellũ facturus Parthis à templo Hierosolymitano argenti duo millia talentũ abstulit, auri talenta octo, & trabem aureã uersatilem trecentas minas pendentem ut scribit Iosephus Iudaicarũ antiquitatũ lib. XIIII. cap. XIII. tot quidẽ argenti talenta, Hebraica uero intelligimus, ualẽt Vngaricorũ MMMMLXXII. DCCXXVII. duodenarios nouẽ, duplos quatuor, simplũ unũ. Auri aũt octo talẽta æstimãtur Vngaricorũ CLXXXIII CCCCXXIIII. momentis sedecim. at trabem aureã taxamus Vngaricorũ LXVIII DCCLXXXIIII. & momentis sex. Sed Cæsarem in primo consulatu tria millia pondo auri furatũ è capitolio, tantundẽ inaurati æris reposuisse Suetonius Tranquillus prodidit. quia uero lateres aurei uidentur fuisse, aurũ purum intelligimus, tria igitur millia pondo ualent Vngaricorũ CCLXXX CCCLXIII. atꝗ momenta duo & quadraginta. Aliqui autem auari exercent usuram. est uero usura fructus, qui ex pecunia, quæ alicui data est fœnori, percipitur. ita dicta, ut Varro scribit, quod ad sortem usu accedat. nã fœnerator utitur pecunia cum nullas emendi & uendendi mercaturas faciat. eadem nominatur fœnus, quasi, ut autor est Nonius Marcellus, accepti fœtus: ut Græce τόκος, quasi partus mutui sumpti. nec mirũ cum Latini sortem soleãt uiuum uocare, quod ea uel fœnus uel lucrum ex sese pariat. quoniã uero τόκος etiam significat partum, Strepsiades apud Aristophanem in Nubibus facete eludit fœneratorem ex eo quærens qualis

bestiola sit fœnus. Sortem uero, siue pecuniam quam creditores fœnerantur Græci nuncupant δάνειον & δάνεισμα. eandem etiã Aristophanes & Isocrates ἀρχαῖον quod ex ea tanq̃ ex principio oriãtur usuræ. quocirca Sidonius Apollinaris eas uocat posteriora, quod ad priora adiungantur. Demosthenes modo ἀρχαῖον nominat, modo ἀρχαῖον δάνειον, modo ἀρχαῖον δάνεισμα. id est principalẽ summã quæ fœnori dat̃: nunc uero κεφάλαιον ut etiã Plato, quod caput sit fœnoris. Vsuræ aũt differũt tẽpore quo ducũtur uel pendunt̃: & magnitudine pecuniæ, quæ alia atq; alia redigit̃ ex una sorte eodẽ tẽporis spacio. ducũtur uero usuræ cum præterijt definitũ tempus. uel ergo dies, uel mẽsis, uel annus. primo modo hodie Christianis, postq̃ pignora dederũt, Iudæi etiam pecuniã fœnerãtur: alter mos Græcis & Romanis maxime fuit usitatus: tertius nunc quoq; est plerisq; omnibus Europæ incolis. etenim Christiani Iudæis acerbissimis fœneratoribus uel singulis diebus, uel decimaquarta pendunt usurã: Europæ habitatores anno absoluto: Græci pependerũt mense perfecto. quod ex eiusdẽ Strepsiadæ Aristophanei uerbis potest intelligi. similiter Romani usuram non raro soluerunt calendis & ijsdem pecuniam dederunt fœnori. quocirca Horatius sic scribit in epodis de laudibus rusticæ uitæ.

Hæc ubi locutus fœnerator Alphius
    Iam iam futurus rusticus
Omnem relegit idibus pecuniam
    Quærit calendis ponere.

At nautica usura, quã Iulius Paulus iurisconsultus uocat maritimam, penditur nauigatione perfecta. cui nõ potest esse tempus definitũ. nautica aũt sors siue pecunia, quæ fœnori datur, Græce ναυτικὸν δάνειον appellatur. Latine à iuriscõsultis omnibus traiectícia dicitur, quod trans mare uehat̃: à Modestino uero etiã nautica. ea duplex est. aut enim persoluitur ipsa & usura cum quis istinc nauigat illuc: uerbi causa ex Athenis Byzantiũ, ubi eo peruenerit: aut cum istinc naui aduehitur illuc, & rursus illinc istuc ex nauigatione uenerit. id est ab Athenis Byzantiũ, & rursus à Byzãtio Athenas. hæc sors nautica, ut Harpocratio tradit, Græce uocatur ἀμφοτερόπλουν: illa, ἑτερόπλουν. Vsura igitur est uel diurna, uel mẽstrua, uel annua, uel deniq; nõ tam tempus habet definitũ q̃ locũ in quo penditur, ut nautica. Menstruæ usuræ differentias primo persequar: dein annuæ & diurnæ. In Græcia debitor ei, qui minam fœneratus esset, singulis mensibus dedit uel drachmã, quæ erat centesima sortis pars: uel drachmã & obolum, quæ à Græcis ἐφεκτος τόκος dicitur, quod præter usitatam usurã debitor fœneratori pendat partem eius sextam: uel nouenos obolos, quæ erat centesima sortis pars & centesimæ dimidia: uel ternas drachmas, quæ erant tres centesimæ. tantas autem usuras Græcos pependisse declarãt Demosthenis & Lysiæ orationes

tiones. Apud Romanos etiam debitor usurarius creditori menstruo spacio persoluit aut centesimam sortis partem: aut centesimæ, quæ assis instar in partes distribuitur, uel bessem, uel semissem, uel quincuncem, uel trientem, uel quadrantem, uel unciam. Centesimam dare singulis mensibus quondam legitimum fuit, grauius fœnus accipere fœneratores à debitoribus leges prohibuerunt. nam ære alieno oppresi interdum iniquisimo fœnore faciebant uersuram. besis usura tertia parte leuior erat quàm centesimæ. semissis à Plinio ciuilis & modica uocatur. qua tolerabilior quincuncis, trientis æqua, quadrantis æquior, unciæ æquissima. Hermolaus Barbarus primus ex omnibus uiris doctis quid esset usura centesimæ explicauit, sed apertius & planius ferè totum usurarum genus explicarunt nobiles illi iurisconsulti eum secuti Guilielmus Budæus, Leonardus Portius, Bartholomæus Socinus, Andreas Alciatus, Antonius Augustinus. Quoniam uero Romæ fœneratores aliqui nõ singulis mensibus duxerunt fœnus, sed singulis annis, hinc orta est usura annua. quomodo si quis alicui fœneratus fuit centum asses, uel nummos argenteos aut aureos, & is illi spopondit centesimam, soluit quotannis duodenos asses, uel nummos argenteos aut aureos. istiusmodi usuram intelligit Plinius minor in epistola ad Traianum, cuius inscriptio est: de pecunia fœnebri. si uero spopondit centesimæ bessem, soluit octonos: si semissem, senos. de hac Serbidius Sceuola & Iulius Paulus loquũtur libro XXII digestorum: sin eiusdem centesimæ quincuncem, quinos, quam ibidem intelligit Paulus & Domitius Vlpianus: si trientem, quaternos, de qua sentit Paulus libro XI. digesti infortiati. ti. II. ad legem Falcidiam. ubi aperit sententiam Marcelli. si deniq; unciam spopondit, singulos. de hac scripsit Sceuola, ut est in libro secundo *digesti infortiati* Ti. VII. de administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt uel non: & de agentibus uel cõueniendis ab uno uel à pluribus. At Iustinianus lib. quarto Codicis constitutione XXXII. de usuris dimidiam & tertiam centesimæ, ut mos est loquendi Græcorum, dicit, non semissem & trientem centesimæ. item libro III. Codicis constitutione XXXI. de petitione hæreditatis centesimæ quartam dicit, non quadrantem. Græcos autem ita loqui consueuisse satis apparet ex Ioannis iurisconsulti uerbis, quæ Viglius Zuichemus attulit in epistola ad Carolum imperatorem, qua illi Græcas Theophili institutiones iuris ciuilis dedicauit. etsi etiã apud Iulium Paulum, si eius uerba, quæ sunt in libro XXII. digestorum, titulo de usuris, non sunt mendose scripta, tertia centesimæ, non triens, legitur. Idem tamen Iustinianus constitutione XXXII. De usuris bessem centesimæ maluit dicere quàm duas centesimæ tertias. Quanquam autem usuræ, de quibus loquuntur iurisconsulti, pleræq; omnes fuerunt annuæ, quod non singulis

 mensibus

mensibus, sed anno uno aut pluribus absolutis ducerentur, tamen centesimæ usuram, cuius reliquæ usuræ licitæ partes sunt, Græci & Romani primo pendebant singulis mensibus: & eius etiam hi, qui anno perfecto ducebant fœnus, habebant rationem. nam qui fœneratus est alicui centum aureos nūmos si menstruo tempore ducit aureum nummum qui est centesima sortis pars, annuo ducet duodecim. quod fœnus hodie exercent mercatores in regionibus exteris. si menstruo tempore ducit duas aurei tertias, quæ sunt centesimæ bes, anno ducet duodecies duas aurei tertias, id est octo aureos nummos. quomodo usurarum nomine stipulari Iustinianus imperator concedit illis qui ergasterijs præsunt, uel aliquam licitam negociationem gerunt: si mense perfecto ducit dimidium aureum, qui est centesimæ semis, anno absoluto ducet sex aureos. quomodo usurarū nomine stipulari Iustinianus permittit omnibus hominibus, exceptis illustribus personis. atque talem usuram hodie pendunt Boemi. si singulis mensibus ducit quinq; aurei duodecimas, quæ sunt centesimæ quincunx, singulis annis ducet quinq; aureos. quod fœnus Germanis usitatum est. si menstruo tempore ducit unam aurei tertiam, quæ est centesimæ triens, annuo ducet quatuor aureos, quod fœnus trientarium Antoninum Pium exercuisse ut suo patrimonio plures adiuuaret, Iulius Capitolinus scribit. cuius exemplo Iustinianus fecit hoc ut iuberet illustribus personis, siue eas, utor eius uerbis, præcedētibus minime licere ultra tertiam partem centesimæ usurarum nomine in quocunq; contractu uili uel maximo stipulari. sin autem quoq; mense ducit quartam aurei partem, quæ est centesimæ quadrans, quotannis ducet tres aureos. si deniq; singulis annis ducit duodecimam aurei partem, quę est centesimæ uncia, singulis annis ducet aureum unum. quæ duo genera usurarum maxime licitarum, ut Romanis quondam fuerint usitata, ita nullos hodie istis modis nouimus pecuniam fœnerari. Vbi autem uel in iurisconsultorum libris uel in decretis principum scriptum est de usuris, nec ullum nummorum genus nominatur, in tot partes quot sunt nummorū genera, quibus tunc utebantur, potest accipi. usi uero sunt Romani potissimum triplici genere nummorum, aureis scilicet, argenteis, æreis. itaq; quia Serbidius Sceuola floruit cum M. Antoninus philosophus res Romanas administraret: Domitius Vlpianus, Iulius Paulus, Herennius Modestinus cum Alexander Seuerus, si creditores debitoribus fœnerati sunt solidos aureos singuli illis temporibus pendebāt duas drachmas: si sestertios, eis tum pondus erat quartæ partis drachmæ, quod denarij tunc penderent drachmam: sin asses, hi erant semunciales. atq; de id genus nummis sentiūt illi iurisconsulti cum nominatim proferunt aureos uel sestertios uel asses: ut etiam sequentes, Neratius scilicet Priscus, qui in uita fuit cum Traianus Romæ regnaret: Iulius

Iubentius

Iubentius, Domitius Labeo, Aristo, Arrianus, Caius Casſius, Tertullianus, Saluius Iulianus, Sextus Cæcilius, qui uixerunt cum Adrianus Romanis imperaret: Volusius Metianus, Valens, Iabolenus, Marcellus, qui æuum egerunt cum in eosdem Romanos dominaretur Antoninus Pius: Terentius Clemens & Menander, qui horum ætati successerunt: Martianus, qui Didij Iuliani temporibus iuris sciẽtia clarus fuit: Æmilius Papinianus, qui Septimij Seueri: Caius, qui Antonini Caracallæ: Hermogenianus, Põponius, Africanus, Fabius, Sabinus, Celsus, Florentinus, Triphonianus, Venuleius, Callistratus, qui uitã degerunt cum Alexander Seuerus esset in imperio. At cum ex iam dictis iurisconsultis aliquis testem citat Capitonem uel Labeonem Antistiũ, qui Octauiani Augusti temporibus floruerunt: aut Massurium Sabinum, uel Neruam, uel Caium Casſium Sabinum, qui Tiberij, si in eis fit mentio aurei, is pendebat duos denarios legitimos: si sestertij uel denarij, iusti erant ponderis: sin asſis, ipse etiam erat semuncialis.

Verum in codice Theodosii uel Iustiniani & in authenticis si ponitur aureus solidus, is pendebat quatuor scripula: si denarius, drachmã: sin as, semunciam. In lib. II. codicis Theodosiani ti. XXXII. de usuris tale est decretum.

Imppp. Valẽtinianus, Theod. & Arcadius AAA. Cynegio PF. P.

Quicunq; ultra centesimam iure permissam aliquid sub occasione necesſitatis eruerit, quadrupli pœna & obligatione constrictus sine cessatione, sine requie protinus ablata redhibebit. Hi uero qui antea pari furore grassati uspiam detegentur, in duplum extorta restituant. Data VII. Cal. Nouemb. Constantinopoli Honorio & Euodio Coss.

Quod decretum etsi de quocunq; nummorum genere tunc usitato potest intelligi, tamẽ quia interpres, nescio quis, id ad aureum solidum retulit, si creditor debitori fœneratus fuit centũ aureos solidos, singulis mensibus pendebat aureũ, quotannis uero duodecim aureos. quorũ ille erat centesima menstrua, hi annua. Interpres uero scribit. Si quis plus quàm legitima centesima continet, id est tres siliquas, in anno per solidum amplius debitori sub occasione necesſitatis accipere uel inferre præsumpserit post datam legem sine ulla dilatione ea quæ amplius accepit constrictus quadrupli pœna restituet. ea uero quæ ante legem tali ratione data sunt, in duplum uolumus reformari. Ex quibus uerbis intelligimus interpretem sentire de annua centesima. ut autem concedamus aliquem annuo spacio unicum dedisse aureũ fœnori, quamuis dari non solet, tamen non annua aurei centesima, sed sexta & nonagesima pars efficit tres siliquas. etenim cum aureus solidus illis temporibus pependerit quatuor scripula, scripulum sex siliquas, siliqua quatuor grana frumenti, sequitur ut aureus pependerit sex & nonaginta grana frumenti. si igitur quoq; mense duxeris granum unum, quæ est

ſexta & nonageſima ſolidi pars, duces quotannis duodecim grana, quæ efficiūt tres ſiliquas. qua ratione is qui fuit fœneratus centum aureos, ſingulis menſibus ducet aureū unum & quatuor grana, quotannis uero duodecim aureos & dimidium. quæ annua centeſima non eſt, ſed centeſima & eius quarta & uiceſima pars. itaque interpres iſte proprie non loquitur. nec mirum cum Conſtantinus Hermenopulus ſcribat ſuis temporibus in Thracia & Græcia, ut uidetur, centeſimæ uſuram dictam cum duodecim aurei in ſingulas libras, quæ conſtabāt ex aureis ſolidis LXXII. darentur. nam duodecim aurei non ſunt annua ſortis centeſima, ſed ſecunda & ſeptuageſima. quo modo ſi quis aureum ſolidum unum tantūmodo dedit fœnori, duxit annuo ſpacio quatuor ſiliquas: ſi centū aureos ſolidos fœneratus fuit, duxit quotannis aureos ſolidos ſedecim & dimidium ac ſiliquas quatuor. quæ annua centeſima eſt, & centeſimæ quarta, atq; præterea dimidius aureus & quatuor ſiliquæ. Quondam certe præſides prouinciarum proſpiciebant, quod eos iubet facere Vlpianus, ne pecuniæ publicæ crederentur ſine pignoribus idoneis uel hypothecis. Noſtris uero temporibus homines pecunioſi certa pecunia ſic emunt reditus prædiorum uel oppidorum, ut uenditor quotannis definitam pecuniam numeret, cum ipſi prædia & oppida non poſſideant, quod ea non emerint. quæ emptiones ſpeciem quandam gerunt uſurarum annuarum. etenim in Germania centeſimæ interdum trientem, ſæpius quincuncem, rarius ſemiſſem: in Gallijs beſſem uenditor emptori, tanquam uſurarius debitor creditori perſoluit. uerum uſuræ non ſunt, quod ementis conditio iniquior ſit quàm uendentis. nam uenditori reditus prędiorum uel oppidorum eadem pecunia, ubi ei libitum fuerit, ab emptore redimere conceſſum eſt: ipſi uero emptori nec unquam ſortem repetere, nec prędium uel oppidum poſſidere licet. At diurnam uſuram nunc Chriſtiani ſolis pendunt Iudæis, nec hi ferè illis pecuniam ullam fœnerantur priuſquam dederint pignora, quæ pluris æſtimentur quàm ſors ipſa. pleriq; autem Iudæi ſingulis diebus, alij octaua die, nonnulli decimaquarta tantam ſortis partem ducūt, ut anno abſoluto uſura ſortem æquet, interdum etiam ſuperet. Nec nauticæ uſuræ una eſt ratio. etenim Athenis, ut ſcribit Demoſthenes, Lampis Phormioni nauigaturo in Pontum hac conditione dedit uiginti minas & uſurarum nomine ſexcentas drachmas ſtipulatus fuit, ut cum è Ponto rediret Athenas eam traiecticiam pecuniam redderet, ſimul & uſuram penderet. ea autem uſura eſt duarum centeſimarum & dimidiæ. quam omnes leges uetant. nam Papinianus iſtius generis creditoribus tantummodo binas centeſimas ait deberi: Iuſtinianus, ſingulas. Sacræ Hebræorum literæ omnino fœnerari prohibent: Plutarchus etiam deteſtatur fœneratores, & illud nos præclare admonet ne cū iſtis cōtrahamus, multa etiam

in

in eandem sententiã scribit Basilius Magnus. Sed fœneratoribus per leges licet exigere usuras centesimæ & eius partium. quas iccirco iurisconsulti licitas & legitimas nominant: usurarum nomine centesimam & dimidiam, binas, ternas, quaternas centesimas ipsis stipulari non licet. quas usuras ijdem propterea uocant illicitas. nec etiam fas esse ait Martianus stipulari usuras usurarũ, quæ ab Aristophane in Nubibus τόκοι τόκων dicuntur. Cicero eam fœnerandi rationem ἀναγκισμὸν appellat. scribit enim ad Atticum. qui centesimis cum anatocismo contentus non fuit. Postremo uitia & fraudes interdum tam Romani quàm Græci pecunijs mulctarunt. etenim Demosthenes silentij, Harpalo uiginti talentis uenditi, conuictus quinquaginta talentis mulctatus est. uiginti quidem talenta efficiunt aureorum Vngaricorum x̄ CLXXXI. uncialem unũ, duodenarios quinq;, duplos duos, simplum unum: quinquaginta uero Vngaricorum x̄x̄v̄ CCCCLIIII. semuncialem unum, duodenarios septem, duplos tres, simplum unum. Sed Philesius & Xanticles, scribit Xenophon lib. V. De Cyri ascensu ad Babylonem, XX. minis mulctati sunt: Sophonetus, X. prior summa ualet aureos Vngaricos CLXVI. semuncialem unum, duodenarium unum, simplum unum: altera Vngaricos LXXXIII. didrachmũ unum, duplos sex, dimidium simplum. Syllam autem Asię, cum, fœdere facto cum Mithridate, eam recepisset, mulctam uiginti millium talentûm irrogasse Plutarchus memoriæ prodidit. quæ æstimantur aureorum Vngaricorum decies centenis centum uno & octogin ta millibus, octingentis decem & octo, atq; duode narijs sex, & duplis tribus.

INTERPRETATIO LATINA EORVM QVAE
de Græcis & Hebraicis non conuertimus.

Pagina 188. 189. τῶν φίλων &c. hoc eſt. Amico cuidam iuſsit dari quinq; & uiginti myriadas (drachmarum ſcilicet) hoc Romani decies uocant.

Pag. 189. καὶ ἔδωκεν &c. id eſt. Et dedit ſtatim tunc ad quingenas drachmas.

Pag. 191. ἔρδοι τὶς &c. hoc eſt. Quam quiſq; norit artem, in hac ſe exercitet.

Pag. 192. ὑφ' ἅρμασιν &c. id eſt.

Equus in quadrigis, in aratro bos
Nauem ocyſsime præuertitur delphinus
Apro cædem molienti
Inueniendus canis laborum patiens.

Pag. 235. τὸ δὲ κερ. &c. hoc eſt. Siliqua habet quatuor grana frumēti.

Ibidem τὸν τοῦ σίτου &c. id eſt. Frumenti ſemen aut granum.

Pag. 262. τοὔνομα ἔχει &c. hoc eſt. Ex eo nomen reperit numiſma, quod non natura, ſed lege factum ſit.

Pag. 263. καὶ μὴν &c. id eſt. Atqui in Agrigentinorum rep. inquit Ariſtoteles, quendam triginta libris eſſe mulctatū. ualere uero libram obolum Æginæum. certe quidē apud eundem quis in Himerenſium rep. & alia inueniet Siculorum nomina, ut unciam, quæ ualet æreum unum: & ſextantem, qui duos æreos: & quadrantem, qui tres: & ſelibram, quæ ſex.

Pag. 277. φορμίων &c. id eſt. Phormio autem ait ſe in Boſphoro Lampidi dediſſe centum & uiginti ſtateres Cyzicenos, illic autē Cyzicenus ualebat octo & uiginti drachmas Atticas.

Pag. 290. Hebraica quæ ſunt in libro ortus mundi cap. xx. hoc ſignificant. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo.

Ibidem. ἰδοὺ δέδωκα &c. hoc eſt. Ecce dedi mille didrachma fratri tuo.

Ibidem. Hebraica quæ ſunt lib. II. regum cap. XVIII. Et meum fuiſſet tibi dare decem argenteos.

Ibidem. ἰδὼν τὶς &c. id eſt. Hoc cum uidiſſet quidam è militibus Dauidis indicauit Ioabo. & duce quinquaginta ſiclos ſe daturum fuiſſe dicente ſi Abſalonem confodiſſet.

Ibidem. Hebraica: quinquaginta argenteos.

Ibidem. Hebraica quæ ſunt lib. IIII. regum. cap. VI. Et fuit fames magna in Samaria. & ecce illi oppugnabant eam uſq; dum caput aſini (ueniret) octoginta argenteis, & quarta pars cabi ſtercoris columbarum quinq; argenteis.

Ibidem

Ibidem. ὡς δὲ &c. hoc est. Vt propter summam indigentiam in Samaria caput asini ueniret octoginta argenteis: utq; sextarium stercoris columbini pro sale quinq; argenteis emerent Hebræi.

Ibidem. Hebraicum gerah ὀβολὸμ obolum.

VT ETIAM NVMERORVM NOTAE, QVIBVS VTOR, ab omnibus intelligi posſint, aſcribam uerba Valerij Probi, quæ eas declarant.

Omnis numerus per figuram unitatis repræsentari deberet, ut denarius per decem unitates IIIIIIIIII. Nouenarius per nouem IIIIIIIII. & sic de alijs. Verum quia hoc scriptori pariter, & lectori fastidium pareret, institutum est, ut omnis numerus usq; ad Quinarium per figuram unitatis scribatur. unitas per unū I. Binarius numerus per duo II. Ternarius per tria III. Quaternarius per quatuor IIII. Quanquā alij etiam sic IV. Quinarius uero per quintam uocalem V. notatur. à quo numero per adiectionem unitatum deinceps ad Denarium peruenitur. Denarius per decimam cōsonantem X. Et notandum, quod quantum I. addit postposita ad X. tantundem demit ei præposita. Quare si supponas I. ad X. habebis undecim: ut XI. Quod si præponas, habebis nouem: ut IX. Idq; de simplici unitate intelligimus, quæ semel tamen præponitur. Nam si postponatur, ter repeti potest. Quod autem de I. diximus, idem de X. & alijs notis, cum eas præponi, aut postponi contigerit, intelligatur. L. notat quinquaginta. ad imitationem Græcorum, qui per ν. id est N. hunc numerum scribunt. L. autem & N. inuicem sibi cedunt. ut Lympha, Nympha. Huic si præponas X. habebis quadraginta. Si postponas habebis sexaginta.

C. centum significat, quia prima litera eius numeri est.

D. Quingenta, quia, ut nonnullis placuit, post C, D subsequatur, uel, ut alijs, quia inter hanc & M. quod Mille significat, quinq; literæ intercedant, quæ dimidium millenarij numeri innuant. uel, quod magis placet, quia sit capitalis litera huius nominis dimidiū, quod dimidium millenarij significet. uel potius quia Antiqui hunc numerum per sinistram partem M. notarent sic Λ. quæ nota penè D. similis est.

M. Mille, quia principalis est huius nominis litera. Et sciendum, quod quælibet figura, si ei iacens recta linea supraducatur, tot significabit millenarios, quot per se significat unitates. ut

$\overline{\text{I}}$	Mille unitates, id est mille significat.
$\overline{\text{V}}$	Quinq; Millia.
$\overline{\text{X}}$	Decem millia. & aliquando mille.
$\overline{\text{L}}$	Quinquaginta millia.
$\overline{\text{C}}$	Centum millia.
$\overline{\text{D}}$	Quingenta millia.
$\overline{\text{M}}$	Mille millia, & aliquando millia.

Hæc

Hæc Valerius Probus. Mille autem millia & decies centena millia idem significant, ut libro secundo de precio metallorum & monetis explicaui. Illud est apud Ciceronē lib. III. in Verrem, & Tranquillum in Cæsare: hoc Cicero utitur lib. IIII. in Verrem, & de eo sic scribit Plinius lib. XXXIII. cap. X. Non erat apud antiquos numerus ultra centū millia. Itaq; & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut sępius dicantur. Nam decies, uicies, tricies, quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies, nonagies, centena millia dicitur: itē centies, ducenties, trecenties, quadringenties, quingenties, sexcenties, septingenties, octingenties, nongenties centena millia: quinetiā millies centena millia. quanquam hæc aduerbia sæpius separatim ab aliјs duobus uerbis efferuntur. At quia μυριὰς Græcis significat decem millia; decem myriades idem sunt quod centum millia: centum myriades, idem quod mille millia, siue decies centena millia.

SEQVVNTVR QVARVNDAM MENSVRARVM ET PONDErum nomina Germanica: quanquam nostræ mensuræ capaciores sunt quàm ueteres Romanæ: & item nostra pondera grauiora quàm uetera.

Mensuræ liquorum.

Libra	ein pfundtmas in d' apoteck	Vncia	vnze
Amphora	sechsstobichen	Vrna	drei stobichen
Congius	drei kannen	Sextarius	nossel
Hemina	halb nossel	Quartarius	meslein
Acetabulum	halbmeslein	Cyathus	zwei drittel eins hal(ben mesleins
Ligula	löflein.		

Sed hoc discrimē est inter ueteres Romanas mensuras & Misenas. Sextarius Romanus capit librā nostram mensuralē & uncias quinq; atque drachmas tres: Kempnicensis uero in se continet libram unam mensuralem, & octo uncias mensurales: at Lipsensis duas libras. ex quo intelligi potest proportio quam reliquæ mensuræ Romanæ habeant ad nostras Kempnicenses, aut Lipsenses, aut alias Misenas.

Mensuræ rerum aridarum.

Modius	ein sechzehen teil eins schöffels		
Semodius	ein halbsechzehen teil eins schöffels		
Sextarius	ein mas	Hemina	ein halbs mas
Acetabulum	ein virtel eins halben masses		
Cyathus	zwei drittel eins virteils eins halben masses.		

Verum noster modius Kempnicensis ferè quindecim sextarios Romanos capit. Romanus igitur modius qui sedecim sextarios in se continet capacior est quàm noster modius. atq; ita mensurā magna, quam nos Kempnicenses appellamus schöffel, capit modios Romanos ferme ad quindecim. Atq; quatuordecim mensuræ magnæ Kempnicenses

ſes capiũt paulo plus quam quindecim menſuras magnas Lipſenſes.

Pondera.

Libra	pfundt	Vncia	vnze
Sextans	zwũ vnzen	Quadrans	drei vnzen
Triẽs	ein halbe marck/ od vier vnzẽ	Quincunx	fünf vnzen
Semis uel ſelibra	ſechs vnzen	Septunx	ſiben vnzen
Bes	ein marck/ oder acht vnzen	Dodrans	neün vnzen
Dextans	zehen vnzen	Deunx	ailf vnzen
Seſcuncia	anderhalbe vnze	Semuncia	lot
Sicilicus	halb lot	Drachma	quentlein
Scripulum	ſcrupel/oder ein drittel eins quentleins.		

Loquimur nunc de libra medica, qua noſtri pharmacopolæ utunt, quæ duodecim unciarum eſt: non de ciuili, quæ mercatoribus & alijs in uſu eſt. ea enim in ſedecim uncias diſtribuitur. Itaqꝫ medica & ciuilis libra, numero, non grauitate unciarum differunt. drachma autem utriuſqꝫ unciæ, ferè quatuor momentis grauior eſt drachma Romana.

Menſuræ quibus interualla metimur.

Digitus	ein querfinger	Vncia	zil
Palmus	vierquerfinger	Dodrans uel ſpithama	ſpanne
Pes	wergſchuch	Cubitum uel ulna	ele
Paſſus	klaſſter	Pertica	rute
Milliarium			meile

Sed cubitum noſtrũ Kempnicenſe longum eſt duos pedes Romanos, uno Romano digito minus. Pes autem noſter eſt dimidia cubiti noſtri pars, minor ſcilicet quam Romanus digitũ dimidium. Paſſus noſter longus eſt tria noſtra cubita, uel ſex noſtros pedes. Pertica noſtra longa eſt cubita ſeptem & dimidium, ſeu pedes quindecim.

Pondera monetalium

Bes quo monetales, qui cudunt aurum, utuntur.

Bes — marck

Eum diuidunt in XXIIII. ſextulas

Sextula — krat

Quam partiuntur in quatuor bina ſcripula.

Bina ſcripula — gran

Ea diſtribuunt in tres quaternas ſiliquas.

Quaternæ ſiliquæ — gren

Maſſulæ quibus aurum ponderamus — goldtgewicht.

Tot uero ſunt quot aurei diuerſi ponderis. Maſſula cui pondus eſt aurei Rhenani eins rheiniſchen guldengewicht.

Ea diuiditur in ſexaginta momenta.

Momentum — ein eſs oder grenlein

Maſſula autem aurei ungarici diſtribuitur in ſex & ſexaginta momenta

menta. grauior igitur est Rhenana sex momentis. Non tamen ignoro Brabantinos quondā aurei Rhenani massulam dixisse unum & sexaginta momēta pendere, massulam aurei Vngarici, septem & sexaginta. nam massula aurei Rhenani eis pendit duos nūmulos & tredecim momenta: Vngarici duos nummulos & decem & nouem momenta. nūmuli uero quatuor & uiginti momentorū pondus colligūt. quanq; uero ipsis massula aurei Vngarici etiā grauior est sex momentis quam massula aurei Rhenani, tamē utraq; grauior est nostris uno momēto.

Bes, quo monetales Noribergij, qui cudunt argentum, utuntur.

Bes	marck
Eum diuidunt in XVI. Semuncias.	
Semuncia	lot
Quam partiuntur in quatuor drachmas.	
Drachma	quenten
Eam distribuunt in quatuor nummulos	
Nummulus	pfenning

Bes, quo nostri monetales, qui cudunt argentum, utuntur.

Bes	marck
Eum item diuidunt in XVI. Semuncias.	
Semuncia	lot
Quam partiuntur in XVIII. quaternas siliquas.	
Quaternæ siliquæ	gren

Nummi Miseni

Vncialis siue tetrastaterum	guldengrosche
Semuncialis seu tetradrachmum	halberguldengrosche
Didrachmum	ortgrosche
Angelicus	schreckenberger
A tributo appellatus	silbergrosche
Dimidius à tributo nominatus	halber grosche.
Duodenarius.	grosche oder zwelf pfenning.
Quadrans	drei pfenning gröschel
Nummulus duplus siue maiusculus	pfenning
Is idem ualet quod Romanus teruncius legitimus: etsi eiusdem ponderis & temperaturæ non est.	
Nummulus simplus, siue minusculus	heller
Nummulus duplus antiquus	alter pfenning
Nummulus simplus antiquus	alter heller

INDEX PRIOR, IDEST LATINVS, IN LIBROS G. AGRICOLAE DE mensuris & ponderibus, maxime copiosus.

BEN mensura Arabica 160
Abrahami temporibus pecuniam usurparunt homines 263
Abrahamus magister 227
Acetabulum liquoris mensura 4 7.8.9.19.167 capit 7. 9.10.72.338 pendit olei 72.79 uini 79.81 mellis 81 siccorum mensura 33 34 338
Achana mensura Persica 139
Acsat quæ & Kist & Aben & Euib 160
Actus minimus 218
quadratus ibidem
Aduocatorum stipendia 325
Aegypti annui reditus 317
Aegyptiæ mensuræ 139 pondera 168
Aegyptij quam pœnam in mutato res põderum & mensurarum constituerint 231
Aelius Gallus 50
Aemilius Papinianus 333
Aemilij Pauli Perseo deuicto præda quam in ærariũ intulit 318
Aerarium 293
Aerei nummi Rom. 293
Aereolum 111.114.122 177.211.246.310
Aereorum nummorum uocabulis homines contemptos nominatos 294
Aeris decies 294
Aeris precium 261.320
Aeris alieni conflatores 329
Aeruscare 294 Aera 278
Aes quando in Latio primũ signatum 264
Aes in metallorũ numero cur tertio loco ponatur 257.258
Aesopi Clodij patina 326 (260
Africanus 333
Afrorum nummi 268
Agrippinenses albi 292.302
Albani exquisitorum ponderũ & mensurarũ ignari fuerũt 231
Alabastrum 166.167
Alabastrites marmor 166
Aldorach amphora Arabica 163
Alexandri Magni reditus 316 thesauri 276
Alexandri impẽsæ in cœnas 326 quanti funerarit Ephestionem 329
Alexandri Seueri nummus aureus pagina 321
Alexandrides 275
Alexãdrinus nummus 269.297
Alexandrinus sextarius 141
Alki Arabibus idem quod Græcis ὁλκή 176
Alseir 167
Amah cubitum Hebræum pagina 222 223
D. Ambrosius 144.149.154
Amelechus 263
Amphora Romana 4.5.6.338 capit se minores mensuras 5 6.10 libras mensurales 4. 72 pẽdit olei 72.188.189 uini 79 mellis 81 Restituta 249 Amphora Arabica 163.159 Amphora Attica quæ et metretes 37.38 capit minores 37.41 libras mensurales 37.73 pendit olei 73 uini 80 mellis 83
Amphora Capitolina 18.249
Hebræa 142
Amphoreus 6.56.57 capit se minores 58 libras 56 pendit olei 75 uini 81 mellis 83
Andreas Alciatus doctißimus & iuris omniũ peritißimus 331 errat de denario & drachma 130 de libra 120.122 242 medimno 66 sextario 14.24.28.29.30.48 49.52.74.85.86.130 uncia medica 129 quartarium ignorauit 8.10 siccorũ mensuras ab humidarum rerũ mensuris non discreuit 35 ad Andreæ Alciati quæ de mensuris & ponderibus denuo dispũtauit defensio 183.184 & deinceps
Andreas Alpagus Bellunensis, pagina 160.161.163
Anecsune quæ Kasfuf & Hacsunesi & Acsasse 161
Angelus Colucius 216.239 247 451
Ang. Politianus lapsus 2.20.67
Angelici nummi 269.291.299
Anglorum nummi plumbei 295
Annui fructus seu reditus diuersarum rerũp. & regũ 315.316
Antonius Augustinus 331
Antonius Leiki 269
Antonius Heliogabalus 276
Antonini Pij fœnus trientarium, 332 nummi aurei 268
Apicius 326
Appianus laudatus 104
Aporrhema mensura Aegyptia, pag. 140
Apuleius Celsus 50
Aquarum pondus 80.81. destillatarum 81
Arabicæ mensuræ 139.159 liquorum 159 aridorũ ibidẽ quomodo latine reddẽdæ 160
Pondera 168.174
Argentei dimidij ex tributo dicti ducum Saxoniæ 291.340 eorum temperatura 299
Argenteus pro siclo 290
Argentum cornu Amalthεæ 255
Argentum soli auro cedens, cæteris metallis præstat 257.259
Argentum quãdo primum Romæ signatum 263
Argenti puri precium 309.312
Argentum uiuum 258 precium pagina 260
Argiuus nummus 267
Aridæ res distant pondere 84
Aristo 333
Aristoteles quanti emerit Speusippi libros 328
Armillarũ quibus seruus Isaaci donauit Rebeccam, preciũ 159

F Arria

Arrianus iurisconsultus 333
Ars ueterinaria à medica nõ excludenda 36
Artaba Aegyptia 139.140.141 medica 140 Persica 140 141 145
Artaxerxes Longimanus 196
Arundo quæ & calamus 226
Arura 206.207
Aryandes 270.298
Aryandici argentei 260.270 298 309
As 97.293
Asius nummus 267
Asia mulctata à Sylla quanti 335
Asopichus Orchomenius 205
Aspendius nummus 267
Aßis nummi nota 302
Assarion 178
Assarius ibidem
Assaron 150.156
Asses librales 264.293.320
Asses sæpe mutatos in põdere pagina 178
Asses semunciales 178.293
Asses unciales 293.322
Aßipondium 96.293
Atheniensium μετρονόμοι 231
Atheniensium nummi 267.268 297.reditus 315.316.census 320.militum stipendia 322
Auena 235
Augusti nummi aurei 267.268
Augustus Cæsar quãtũ auri in cellam Iouis Capitolini contulerit 325
Augustus dux Saxoniæ 136.231
Aurelianus imperator 276.297 nummi ibidem
Aurei nũmi diuersi 245.quot signentur ex auri tẽperati besse Noribergio 277.& corũ temperatura 298
Aurei imminuti 276
Aurei nummi Græcorũ 275.temperatura 297.precium & ad Vngaricos proportio 307. 308.Romanorũ & Romanorum imperatorum 268.275 325.temperatura 297. preciũ et ad Vngaricos proportio 308.309.externi 276 temperatura 298.noui 277 temperatura 298.precium et ad Vngaricos proportio 306 307.precium argento signato nostro explicatum 311.reliqua quære in dictione Nũmus
Aureus apud Iurisconsultos, pagina 332.333
Aureus idem Arabibus quod denarius 174.176
Auri puri preciũ 307.Attici 307 308. Romani 308
Auro argentum, argẽto æs cur primo ueteres miscuerint 270
Aurum quare preciosißimum metallum 257.258.259.quare à quarundam regionum incolis magni non æstimetur 258 quanto argento quondam emptum aut nunc ematur 260 quando primum signatum Romæ 265
Aurum & argentum quis primus signarit 264

B

Balbus de agrimensoria 97
Balthasar princeps Thuringiæ 299.300
Baptista Egnatius 3
Baptista Leo Tunicensis 174
Baptista Marlianus 216
Bartholomæus Socinus 331
Bathus 141.142.143. capit sexminores mẽsuras 144. libras mensurales 144 respondet Ephæ & Homeri 147. 149
Berenicius nummus 269
Bes libræ 94.97.sextarij 21.pedis 213.iugeri 219.usuræ cẽtesimæ 332
Bes argentarius Lutetianus 244 Vicentinus 241 Venetus 240.241.242.244
Bes Agrippinensis 292.307 Erphurdanus idem cum Misenо 291.301.Fribergius 300 Mediolanensis 242. Noribergius qui monetalib. in usu quo modo diuidatur 245.246 291.292.339.340 Viẽnensis 292.302
Bes aurarius Vicentinus 242 Venetus 241.242
Bes argenti, qui idem quod quatuor argẽtei à tributo dicti, pagina 298
Beßis usura 331
Bessalis 213
Bicesis 294
Bigati nummi 269
Bilibris 96
Bipedalis 212
Bipes ibidem usura 301.332
Boemica moneta 291
Booneta Polydori Lacedæmonum regis domus 265
Bononienses nummi aurei pagina 298.305
Bonorum tria genera 255
Bos nummus Atheniensium 268
Bos in lingua ibidem
Bucephali equi Alexandri precium 327.328
Budæus 331.errat de chœnice 67 de Darico 277.denario, drachma, libra, mina, pondo 102 103.242.243.250. medimno 66.sestertio 191.281 283.285.288. sextario 14 25.26.27.28. 87 talento 117.118.uncia pedis & pollicis latitudine 219.Quartarium ignorauit 8.10. siccarũ rerum mensuras ab humidarũ non distinxit 35
Burgũdici nũmi aurei 277.305 temperatura 275
Bruno Vernechini f. 2
Byzantius nummus ferreus 295
Byzantium talentum 168

C

Cabus mensura Heb.rerũ aridarum 146. 147 capit 148 libras mensurales pag. 151
Cabalistæ 148
Cadus idem Fannio quod amphora Attica 18.38. 43 142
Cadus uasis genus 43
C. Caligulæ prodigalitas, pagina 325.326
C.Cæcilij Isidori diuitiæ 319 idem quanti funeratus, pagina 329
C. Caßius iurisconsultus, pagina 333
C.Caßius Sabinus ibidem
Caius iurisconsultus ibidem

Cainus Adami filius mensurarum & ponderum inuentor 231 multitudine χρημάτων ex rapinis domũ auxit 262
Calamus qui & arundo 226
Calcardum G. Cummerstadij 256
Callistratus iurisconsultus 333
Campsaces 166
Calliodori seruus apud Martialem quanti uenditus 327
Caniclæ insulæ nũmi ex sale 295
Caph 148
Captha mensura Persica 139
Capito iurisconsultus 333
Caraiæ insulæ albi & aurei lapilli pro nummis 295
Caroli V. Cæsaris nummi aurei 277 304
Carolus Magnus bellum geßit cũ Vitichindo Saxone * 2
Carolus Ruellius 324
Caroli & Vildelappi pecunia nõ utuntur 265
Celsus iurisconsultus 333
Census Atheniensiũ à Solone 320 Romanorum à S. Tullo institutus ibidem
Census equestris 321 Senatorius ibidem
Centenarium 95
Centesimæ usus 330.331
Centum pondium 94.95
Centußis 294.310
Chalcus 111.114.125.177
Chamus Magnus rex (246 Scytharum 295
Cephalensis nummus 267
Chius nummus ibidem
Chœnix Atticus 52.53.54.56 minores se continet 55 capit libras mensurales 52 Georgicus 60.62.67.145 capit se minores 67 libras 60 Syria 141
Chœnix mensura cibi diurni 68
Choeus qui & Chus Atticus 37 38.39.44.45. usq; 48 50.51.146 capit se minores 42 libras 37 pendit olei 73 uini 80 mellis 83 Georgicus 56.57.145 146 minores se capit 58 libras 56 pendit olei 75 uini 80 mellis 83
Chus in sacris literis 145.146
Christophorus Carolouicius 195
Cicar congregationis 169.170 171 372 Sanctuarij 169.171
Cicero emendatus 285
Cippus 214.215
Clearchus donatus à Cyro Daricis quot 306
Cleopatræ Ptolemæi Auletis filiæ cœna 326
Clima 207.218
Cochlearium Romanum 4.9.23 28.76.78 capit 4 pendit olei 72 uini 79 mellis 82
Cochlearium medicum liquorum 37 capit 37.42 pendit 75 aridarum rerum 6.9 Hippoiatricum 69 capit 76 pendit 76.80.83
Cochlearia diuersa 78
Coclanarium quod & falgerim et fahaliel 159.162
Colenutius 46
Collathum mensura Syria 141
Columbarum duarũ Axij precium apud Varronem 327
Concha 37.75 duplex 75
Congialis 19.20.44
Congiarij cadi 19
Congiarium ibidem
Congius 4.7.56.338 capit se minores mensuras 7.10 libras 4 pendit 72.79.81
Congius restitutus 249
Constantinus Hermenopulus pagina 334
Cophinus 164.165
Coralium Tebethinis pro nummis 295
Corboni mensura Arabica, pagina 159.161
Corinthius nummus 21 stater argenteus 278
Cor qui Corus 146.148
Cornelius tacitus emendatus pagina 285.588
Cornibus libralibus & bilibralibus oleum uendi solitum 13
Coronati Burgundici 277 temperatura 298 Francici seu Gallici 269.277.305.307 temperatura 298 ualent nostri argenti signati 311 Italici 277 quot signentur ex auri temperati besse Norimbergio 277.298
Corus rerum aridarum tantũ mensura 140.146.147.148 149.151.152.153
Cori interpretatio apud Iosephum reprehensa 151.158
Cotyle medica liquorum 37 39.usq; 42.49.52.53.72 146.189 capit 37.42 pendit 73.74.75 Aridarum rerum 53.54 capit 55 Georgica liquorum 56.57 capit 56.58 pendit 75.80 82 aridarum rerum 60 capit 63 Hippoiatrica 69 capit 69 pendit 75.80.83
Cotyles diuersus usus 51
Cotylidones 19.40
Crasi diuitiæ 319 raptus 329
Crates comicus 297
Crœsii stateres 269.276
Crucigeri 269.292 temperatura 302
Cuathum mensura Arabica pagina 159.161
Cubitus geometricus 226 Hebræus 222.224 duplex 224 non est quinq; palmorum 225
Cubitus Græcus 198.202 longior Romano 218 decurtatus maior 203 decurtatus minor 203
Cubitus Romanus 209.214 breuior Græco 218 Kempnicensis 339
Cubiti mensura & ulnæ eadem 220 399
Cubitum regium 220.224
Cubitum quota pars altitudinis cuiusq; humani corporis 196
Cubitalis 202.215
Culea & culeola 17
Culeare dolium 17
Culeus 4.5 capit se minores 10 libras 4 pendit 72 79 81
Cyathus Romanus liquorum 4 338 capit 4.10.23 pendit 72.79.81.82 aridarum

rerum 33.34.338. medicus liquorum 37. capit 37.42. pēdit 74.80.82.83. aridarum rerum 52.53.55. capit 52 Georgicus liquorum 56.57 58. capit 56. pendit 75. aridarum rerum 60 capit 63 Hippoiatricus 69 capit 69 pendit 76.80.83
Cyathus in ſacris literis 166
Cyprus mēſura 164.165.166
Cyrus Aſiaticis & Crœſo deuicto quantam auri & argenti ſummam collegerit 317
Cyrus minor Silano Ambraciotæ dat Dariorum quot milia 321 eiuſdē ſtipēdia 321.322.323
Cyziceni ſtateres 277

D

DActylus 197.198.206
Dactylodochme 197
Dadix 164.165
Damocrates 41
Danaces nummus barbarus 289
Danicum 289.291
Danich Arabibus idem quod noſtris lupinus 174.176.177
Danorum et Suedorum regū nummi 303
Daphnis Grammaticus quanto precio emptus 327
Dardanus nummus 267
Darius uel, ut Plutarchus habet, Artaxerxes, cur dictus Longimanus 196 eiuſdem reditus 316
Darij ultimi theſauri quos illo uicto Alexander inuenit 318
Daricus ſtater 269.270.276 277.296.297. quanto auro Vngarico, Veneto, Francico, Rhenano æſtimetur 304 305 306
Daricorū quibus Cyrus Silanū & Clearchū donauit ſumma explicata 306
Dauidis regis Hebræorum theſaurus quem Salomoni reliquit ut extrueret templum 311
Debæ aurum triplum ære ſimplo, duplum argēto ſimplo uicinis uendiderunt 250
Decies ſeſtertiûm 288.314
Decies centena milia & ſimilia quid ſignificent 325
Decem modiæ 35
Decempeda 215.226
Decempedator 226
Decius iuriſconſultus 324
Decuſsis 293
Delius nummus 267
Demarete uxor Gelonis 269
Demaretius nummus ibidem
Demenſum 68.69
Demetrius Phaleræus quot talentorum ſingulis annis dominus 315
Demetrij Alabaldi error 18.20
Demoſthenes ſilentij Harpago uēditi mulctatus 335
Denarius 94.99.122.278 diuiditur 100.101. pondere ad drachmam proxime accedit, 189 ſed eiuſdem ponderis nō eſt contra Alciatū 106.107 129.188.189.190.242 Budæum 103. uſq; 107.217 242.243.281 Portium 107 108
Denarij pondus 190.245.250
Denarij nota 262.303
Denarij Romani argentei triplices & ſingulorum precium argenti ſignato noſtro explicatū 190.245.250.313.314
Denarij quot ex libra ſignentur, 279 281
Denarios graues non habere pondus quatuor ſcripulorum contra Portium 244
Denarius diurnum ſtipendium peditis 322
Denariū etiam nummū dici 279 item ſeſtertium 280
Denarij Antonij III Viri 274
Deunx libræ 94.97.339 ſextarij 21 iugeri 219
Dextans iugeri 219. pedis 214 ſextarij 21. libræ 94.97
Denarij quot unciā pedis 246
Denarius dimidius ibidem
Denarij legitimi pondus 249
Diaulus 204.205
Didrachmum Atticum 268.278 ualet argenti noſtri 310
Didrachmum noſtrum 290.301 310 340
Digitus Græcus 197.206. longior Romano 218 Romanus 209. breuior Græco 218. quadratus, rotundus 210
Digitum conſtare quatuor granis ordei quomodo intelligendum pag. 219
Digitum tranſuerſum prouerbialis locutio 209.210
Digitalis 198.210
Dinas ſtadiodromos 205
Diocletiani nummi 268
Diodorus 219. de Græcis ponderibus intercidit 2
Diobolum Atticum 269.278 ualet 310
Diobolaris 294
Dochme 197.198
Dodrans 200.201.206
Dodrans libræ 94.97.339 iugeri 219. pedis 200.207. 214.217. ſextarij 21
Dodrantalis 201
Dolia culearia 17
Dolichus 204.206
Domitij Calderini error 35
Domitius Labeo 332
Domitius Vlpianus 332
Dorach menſura Arabica, pagina 159.160
Doron 198.199
Drachimi Arabicū pondus, pagina 174.176
Drachma Aegyptia 168. Attica 105.112.114.122.296. 309.339. in minora pondera diſtributa 114. precium 312. medica 123.124. in minora 125. Hippoiatrica 85 132 Noribergica 246
Drachma menſuralis 188
Drachma unciæ & eius diuiſio, pag. 211
Drachma beſsis 339
Drachma Attica reſtituta, pagina 246
Drachma nummus 278. Attica leuior denario 289. pendit momenta 249.309. ualet argēti noſtri 310.311. Aeginea 278. ualet 312
Drachma Veneta grauior ueteri & leuior Noribergia 250 Erphurdana ſiue Miſena 309 Aeginea 296

Duapon

Duapondo 96
Ducati Bononiēſes, Lucenſes, Mediolanenſes, Romani, Turcici, 277.305 tēperatura 277 Veneti 268.269.277 temperatura 277 pendunt 305.307 ualent noſtri argenti ſignati 311.312
Duella 98.101
Duodenarius 310.311.315. & 340
Dupli nūmi Miſeni 310.311
Dupondij 294
Dupondius 293 nota dupondij 303
Dupondiū 178 pedis 213.214

E

EGrani nūmuli uiliſsimi 311
Elenius uas 167
Epha menſura Hebræa aridarum rerū 146.147.149.155. 156.158 capit ſe minores menſuras 151 libras, ibidem
Epheſtio quanti funeratus 329
Epiphanius Magnus epiſc. Salaminius 140.145.147.152 153.166 à ſentētia Ioſephi in quibuſdam diſsidet 157 reprehenſus de batho & chœnice 145 de Gomor 153.157 de ſato 155 de talento cōgregationis & ſiclo 173 174
Educationē & diſciplinā multum ad uirtutem ualere 135
Equitū Romanorū inſignia 320. 321 cenſus 321
Eraſiſtratus donatus à Ptolemæo Antiochi filio quot talentis 324 325
Ergoteles Himeræus 206
Erichthonius Atticæ et Lyciæ monetæ inuentor 264
Erneſtus à Miltitz 135
Erphurdanus bes 291.301 drachma Erphurdana 309
Euib, quæ & Aben, Acſat, & Kiſt pag. 160

F

FAbarum diuerſa genera, & pondus 237
Fabius Sabinus iuriſconſ. 333
Fabaliel, quæ & Falgerim, & Coclanarium 159.162
Ferdinandici aurei nummi 277 argentei 291.292.302
Ferrū 258 utilitatis fructu præſtat cæteris metallis omnib. ib. precium 261 Suedicū, ibid.
Filij uirorū uirtute & literis præſtantium cur interdum degenerent 135
Finitor qui & decēpedator 226
Florentinus 333
Fœnus 329
Fortunæ poteſtas in multas res propagata 255
Fraudes pecunia mulctatæ 335
Friderici II. imp. nummi ex corio pag. 295
Fridericus Fr. Strenui F. dux Saxoniæ & elector 306
Funiculus menſura 222.226

G

GAbenū menſura 164.166
Gallinæ triplices 246
Garme Arabicum 174.176
Gelo 269
Generoſi q Græcis εὐγενεῖς 195
Genuenſium pecunia quando primum cuſa 265
Georgius Saxonū princeps 136
Georgius Commerſtadius 255
Georgius Fabricius 183
Gerati 169.171
Geua Siuardi Dani ſoror, Vitechindi uxor 173.314
Gomor 141.510.153.155.
Gordianus nūmus 268 (157
Gorlicenſes nummuli 301
Glandium diuerſa genera & pondus 238.239
Glandiferæ arbores quæ 238
Germanorum ueterum & recentium nummi 209
Gradus 206 nō uidetur menſura 215.226 quid apud Ciceronem ſignificet 215
Gramma 101.122.124.131. & 211
Granū in explicatione beſsis 310
Granis hordei uel tritici in integrum pondera reſtitui nō poſſe 234.235.236
Gregorij Tiphernatis error 51
Guarini Veronenſis error 51. 60 67

H

HAdriani imp. nummi 268
Hala Hermundurorum 4
Hali 163
Hanno Carthaginenſis 206
Hebraicæ menſuræ 139.141. 142. & deinceps pondera 168 169
Hemina liquidarū menſura 4.7 338 capit 4.11.21 pēdit 72.74.81.189 reſtituta 246.249 aridarum rerum 33.34 338
Hemichus 47
Herennius iuriſc. 332
Hermolaus Barbarus 331 reprehenſus 207 laudatus 15 lapſus 27.28
Hermogenianus iuriſc. 333
D. Hieronymus 224 reprehenſus 146.148 de coro 158 de interpretatione ephæ 145 153.158 zereth, & aliarū menſurarum 225 de metrete 156 omere, ibid. ſato 155 ſiclo 174
Hieronymi & Ioſephi diſcordia in menſuris 158
Hieronymus Archintus 184
Hieronymus Kiſuetterus 231
Hieronymus Magdeburgus Fribergius 270
Hilpericus rex Francorum, ibid.
Hin menſura Heb. 142 capit ſextarios 143.144 ſe minores menſuras 144.146 libras 144 non recte interpretatum à LXX. 145
Hinis quarta & ſexta pars in ſacris literis 144
Hippicon 204.205.206
Hippocleus Theſſalus διαυλοδρόμος 205
Hiſpani nummi aurei 298.304 Ferdinandici 277
Homer 146.149.153
Hordeū alterū altero præſtat pondere 235
Hydria 165.167 (dere 235

I

IAbolenus iuriſconſultus 333
Iacobus Mantinus Heb. 174
Iacobus Syluius 185
Indos nummū ignorare 256
Interſcalmium 203

Iniũ Aegyptia mẽſura 75.140
Inſtrumẽta quibus ueteres dimẽſi interualla 226
Imitatoris aliud ſcribẽdi ius, aliud interpretis 209
Ioannes Auentinus Boius 33.93
Ioannes iuriſconſultus 331
Ioannes Ruellius 108
Iohein menſura Arab. 159.160
Ionus Theſſalicæ monetæ inuen=tor 264
Iſaaci munerũ quibus donauit Rebeccam precium 308
Iſidorus reprehenditur 2.6.70.186 227
Iudæorũ magiſtri reprehẽſi 173
Iudicia in literis debẽt eſſe libera
Iudicia de ſcriptoribus (3
ſemper fuerunt uaria 183
Iugerum 208.218.219 diui=ſio iugeri 218.219
Iugerum in locum plethri Latinis poetis quatenus licuerit ſubſti
Iuglans 238 (tuere 209
Iulianus Saluius 276
Iuliæ Mammeæ nummus 268
Iul. Capitolinus reprehenſus de digito 219
Iul. Cæſar ciuili bello quantã pecuniæ ſummam ex ærario protulerit 318
Iulij Cæſaris prodigalitas in Ser=uiliam 325
Iulij Cæſaris æs alienũ 329 furtum è Capitolio in primo con=ſulatu ibidem
Iulius Iubentius 333
Iulius Paulus 332
Iuriſconſultorum ſtipendia 324 qua ætate floruerint 333

K

KAsfuſ, quæ & anecſune, menſura Arabica 159.161
Kempnicenſis modius 338 pes 339 ſextarius 338 paſſus & pertica 339
Kermet Arab. qđ Græcis grãma
Keſtuf æreolũ Arab. 174 (167
Kirat ſiliqua Arab. 174.177
Kiſt mẽſura Arab. 159.160
Kiſt alicaticum 163

L

LAbeo Antiſtius 333
Labrum culeare 17
Labrum cur mare dictum 143
Lacedæmonij parciores uini 46
Lacedæmoniorũ conſuetudo in e=mendis & uẽdendis reb. 265 nũmi ferrei 295 ſtipẽdia 322
Landesbergia inſignia 300
Lapus Florent. reprehẽſus 208
ad lapidem ſecundũ, tertiũ, quartum 215
Latino ſermoni quãdo Græca immiſcenda 136
Laurentius Valla reprehenſus 39 51.54 208
Laurius mons 269
Lecythus 166
Lens & eius pondus 234.237
Lentuli auguris diuitiæ 619
Leonardus Calamicius Neapoli=tanus 268
Leonardus Aretinus 188
Lethec menſura Heb. 146.147
Leuca 227
Libella 121
Libella nũmulus argenteus 126. 279.289.293 ualet argenti noſtri 313
Libra & menſura & pondus 4. 10. 11. 338 differentia 4.25.33 menſuralis 2 pẽdit uncias 12.13.187.235 grana 236 olei, uini, mellis libra pendit 192
Libræ menſuralis & ponderalis collatio in oleo 72.73
Libra Atticis duplex 117 hippoiatrica 131.132 medica 123 127 in minora diſtribuitur 125 Romana 94.96.120. 240 in partes minores ſeca=tur 100 Romana Angeli Collutij 239 reſtituta & menſuralis & ponderalis 246.249
Libra mercatoria ſeu ciuilis 339
Libra Mediolan. 242 mercato=ria 50 Veneta multiplex 240 241 quæq; in minora põdera diſtributa ibid. Vicẽtina, ibid.
Librã nõ eſſe xij unc. & ſemũciæ cõtra Budæũ 102 nõ triũ ſextularũ cõtra Alciatũ 121 non eiuſdẽ ponderis cuius mina Attica contra Budæũ 102.103. 281 Alciatum 120.121. 189. & deinceps nõ ſedecim unciarũ cõtra medicos quoſdã & pharmacopolas 236 quot ſiclorum 173
Libram obolum ualere qua ratione dictum 121
Libra auri ualet 308 argenti pu=ri pendit 312 ualet noſtri argenti ibid. argenti ſignati 313
Libralis 95.264
Libralibus & bilibralibus corni=bus oleum uendi ſolitum 13
Librorum precium 328
Lichas 198.200
Ligula 4.9.23.28.76.338 capit 4 pendit 72.79.82 aridarũ rerũ menſura 33.34
Lingua inſtrumentum 23
Lipſenſis modius 339 ſexta=rius ibidem
Liquores nõ unius ponderis 25
Liuius Druſus octauã partẽ æris argento miſcuit 271.298
Logus Heb. 142.144.146. 148 159
Lucenſes aurei 298
Luculli cœna quam Ciceroni & Pompeio dedit 326
Lucius Axius 328
L. Craßi domus quãti æſtimata ib.
Lupinus thermos 177.237
Luſitani nummi aurei 277
Lydi aureum & argenteum nummum primi percuſſerunt 263

M

MAneh mina Heb. 169.171
Manes mina Arab. 174
Manuelis Moſchopuli error 207
Manilius Cornutus 324
Marca quæ & argentarius beßis 241.243 296
Marcellus iuriſc. 333
M. Ant. Sabellicus errat 281
M. Cic. loca reſtituta 285.335
M. Cic. domus quãti æſtimata 328
M. Fab. Caluus notatus 70
M, Paulus Venetus 295
M. Scaurus 327
Marcelli Veneti 269
Martianus iuriſc. 333
Marij domus ad Miſenum quanti æſtimata 328
Matthæus Curtius 324
Mauri medici 159.160.161. 162 163

Mauricius Elector Saxoniæ, pagina 136.269
Maximini imp. bibacitas 46
Medicorum stipēdia quæ & olim fuerunt & nunc sunt 324
Mediolanēses libræ diuersæ 242
Mediolanenses ducati 298 277.297.305
Mediolanenses nummi aurei 268
Medimnus Atticus 53.56.66 se minores comprehendit 55 Georgicus 60.61 capit 62 63 Cyprius 164.166 Siculus 65.152
Mellis pondus cum uini et olei collatum 16.25.31.70.81.84
Mena Arab. mensura 163
Menander iurisconsultus 333
Menecoth, id est cyathus 167
Mensorum instrumenta quæ 226
Mensura quid 197
Mensuræ duplices 197
Mensuræ Atticæ seu medicæ 36 37 earum capacitas secundum libras & uncias mensurales 37.42 pondus oleo refertarum 73 uino 80.82 melle 82.83 externæ 139 Aegyptiæ 140 Arabicæ 160 Hebraicæ 139.141 Persicæ 139 Syriæ 141 Georgicæ 56 capacitas secūdum libras & uncias mensurales 56 pōdus oleo refertarum 75 uino 80 melle 82.83 Hippoiatricæ 69 capacitas 69 pondus refertarum oleo 75 uino 81 melle 83
Mensuræ Romanæ 4 capacitas secundum libras et uncias mē surales 4 pondus oleo refertarū 72 uino 79 melle 81
Mensuræ rerum aridarum 146 Atticæ seu medicæ 52.53 capacitas 53 externæ Arabicæ 159 Hebraicæ 145.146 Georgicæ 60 capacitas 60 Romanæ 33.35 capacitas 33
Mensuræ quibus interualla metimur 196.197.198 Græcæ 197.198 Latinæ 209 210 non æquales Græcis 216 externæ 220 Aegyptiæ 221.222 Hebraicæ 222 Persicæ 221
Mensuræ quæ ex multiplicato pede oriuntur 204
Mensuræ & pondera cuius causa constituta 231
Mensuræ ueteres quibus rationibus in integrum restituendæ 232.233 & deinceps 246
Mensurarum & ponderum inuentores 231
Mensurarum & ponderum nomina Germanica 338.339
Mensurarum & pōderum cognitionem medicis utilem esse & necessariam, sed eorum rationem multis de causis perdifficilem & lubricam 2
Mensurarum Græcarum ratio inuolutior Romana 36 diuersitas 36.37.52
Mensurarū nomina pro uasis seu poculis 17
Mensurarum imperitia quos errores attulerit 207.208
Merula reprehensus 208
Mestarum, mēsura Arabica 163
Metallū cur aliud alio carius 259
Metallum metallo quare præstet pag. 257
Metalli copia & inopia quando existat 258.259
Metallorum precia & uetera & recentia 259. & deinceps
Metalla Atheniensium 589
Metator 226
Metretes Atticus seu medicus 20 37.38.41.42.44.56.58 59.60 capit uncias mensurales 24 se minores mēsuras 41 pendit olei 73 uini 80 mellis 83 Georgicus 56 capit 56 continet se minores 58 pendit olei 75 uini 80 82 mellis 82
Metretes Italicus apud Diosc. 38
Metreta apud Columellam 43
Metreta Syria 141
Metreta Laconica 165
Milliare uel miliariū 204.206 209.215 227
Mille milia & decies centena milia eadem significant 675
Militum stipendia apud diuersos reges & resp. 321.322.323
Milium 236
Milo 329
Mina Attica 102.103.111.113 114. diuiditur in minora, ibid. maior Solonis 119.175.297 minor uel uetus 119.122 175.296.297 Alexandrina 126.127.168.175 Euboica 297.312 Hebræa 169.170.171 Hippoiatrica 131.132 medica 123 127 in minora distribuitur 125 Ptolemaica 168.169
Minæ Atticæ auri puri precium 307 auri Attici 308 Argēti Aryandici 309.311 Attici & signati 309.310.311
Minæ Aegineæ precium 312
Mina Hebræa ualet argenti nostri 314 quot siclorū sit 173
Mina pro actu quadrato 218
Mina quidam utuntur pro libra pag. 160
Mina Attica grauior Rom. 187
Mina Italica apud Dioscor. 169
Minam & libram idem non esse contra Budæum 102.116
Minutum 114.310 311
Minutum unciæ 211
Minutia 252
Misenorum principum nummi uetustiores 299.300
Miseni nūmi Angelici 269.291 299 ex Iudaico capite dicti 300 ex tributo 291 dimidij 291.299 simpli: dupli 291 unciales 290 uide nūmi
Mißochaus Arab. mensura 164
Mityleneus nummus 267
Mocenici nummi 269
Modestinus iurisconsultus 333
Modiales 33
Modiolus 35
Modius Romanus 33.64.66. 338 capit libras mensurales 33.34 minores mensuras 33.34.54
Modius sacer 158
Modius Kempnicensis 338 Lipsensis 339
Modius Cyprius 155.164.166
Moguntini albi 292.302
Momenta pondus nummorum aureorum

reorum exæquantia 245
Momentum unciæ 211
Moneta quid & unde appellata, 261.262.263
Monetáne an rerum permutatio oportunior hominum generi 266 quo modo cudatur ab artificibus 266.267 quarũ rerum imaginibus olim signata fuerit, et nũc signetur 267 268.269. figuris differt 269 triplex 261.266.270
Monetam expediátne ciuibus præstantem an uilem esse 271
Monetam qui primo inuenerint, & quo tempore 263
Monetarum falsarũ authores qua pœna & olim affecti & nunc adficiantur 273
Monetarũ tẽperaturæ 297.298
Monetarũ aurearum preciũ 303 304. & deinceps argentearum 309
Moneta Misena sæpius mutata, 299.300.301
Moscouitarum moneta argentea quadrangula 269 nummi puri 270
Mullus Asinij celeris apud Pliniũ, & eius precium 328
Mustarum uel mestarum 163
Mystrum Atticum 37.52 capit 42 duplex 75 pendit 56 58.75.76 Georgicum 56 58 capit 56 pendit 77 Hippoiatricum 69 capit 69 pendit 80.83

N

NAxij primo nũmum percuße runt 263
Neapolitanus nummus 266
Neapolitanorũ error 236
Nebel mensura Hebraica 152
Neronis Claudij nummus 268
Neronis prodigalitas 326
Nicandri interpretis error 61 76 120
Neratius Priscus 332
Nerua iurisconsultus 333
Nicolaus Lyra 144.227
Nicolai Perotti errores 18.20 23.35.102.220
Nicolaus Marcellus 269
Nicolai Præpositi error 220 236 242
Nicolaus Thronus 269
Nigritarum nummi plumbei 295
Noctuæ Lauriotica 269
Nonussis 293
Notæ mensurarum Romanarũ & Græcarũ 93 ponderum Romanorum 110 Græcorũ 93
Numeriani nummus 268
Numerorum notæ explicatæ ex Val. Probo 337
Numisma 262
Nummus 261 unde dictus 262 ꝓ denario 280 sestertio ibidẽ
Nummi puri 269.270 boni & probi 269 adulterini 270
Nummũ quæ gẽtes ignorent 265
Nummi ueteres Græcorum diuersis notis signati 267 Romanorũ 268. Afrorũ ibid. Germanorum ibid. noui diuersarũ nationũ & urbiũ ibid. qui ex notis nomina traxerunt 268. 269. ex regibus 269
Nũmi aurei Græcorũ 275.297 temperatura 597. precium et ad Vngaricos proportio 307 Romanorũ & Rom. imperatorum 260.275.276.298 temperatura 298. preciũ & proportio ad Vngaricos 308 externi 276.277.297. tẽperatura 297. noui 277. temperatura 245. pondus preciũ & ad Vngaricos proportio 306.307. argẽti signati nostro explicati 311. 312. argẽtei græcorũ 278. quot ex mina 278. tẽperatura 297. preciũ 309.310. et Romanorũ 278 279. quot ex libra 278.281 282. temperatura 298. preciũ 303.313. externi 289 precium 314. noui diuersorum 291. 292. 293. 300 301.302.303. temperatura 298. preciũ 310. Danorũ & Suedorũ & liberarũ Saxoniæ ciuitatũ unciales 303. Saxoniæ Ducũ unciales & semũciales 291.292. tẽperatura 298 argentei Angelici 269.291 ex tributo nominati 291.301 tẽperatura 299. precium 310 momẽtis aurei Vngarici explicatum 315. Nummuli dupli et simpli antiqui, maiusculi, minusculi 310.340. Bohemici antiqui 291. tẽperatura 301
Nummi argẽtei Miseni puri 298 299. aerei Græcorũ 292. Romanorũ 293.303. quãdo primũ in Latio deinde Romæ percussi 264.265. quibus nationibus hodie in usu 294. Orichalcei 294. plumbei 294 295 ferrei 295
Nummi ex corio 295. ex cortice Scytharum 295. ex sale Caniclæ insulæ ibidem
Nummi qua ex materia fiant, pagina 269.270
Nummi electrei 277
Nummorũ aureorũ & argenteorũ primi pcussores 263.264
Nũmi aurei & argẽtei quãdo primũ Romæ & quibus notis percussi 265.267.268. quãdo Venetijs et apd' Genuẽses 265
Nũmorum Misenorũ uetustiorum preciũ & temperatura 299 300.301.324.340
Nũmorum adulterinorum genera 273 274
Nummorum ueterum notæ 303
Nũmorum argenteorũ preciũ aureis Vngaricis explicatũ 311
Nũmis aureis argentũ, argenteis cur æs miscuerint primo ueteres 170.271
Nũmariæ rei uocabula Græca & Romana 261. locutiones uariæ 267
Nummariæ rei summæ quas scriptores memoriæ prodiderunt expositæ & explicatæ 304
Nux regia, nux pontica 238

O

OBolus Atticus 111.114. diuiditur in minora põdera 114. medicus 123. diuiditur (125
Obolus unciæ 211
Obolus restitutus 246
Obolus nummus 269.278. ualet argenti nostri signati 310
Obolus Aeginæus 278. ualet argẽti nostri 312.322. Hebraicus gera dictus 289.290

ualet

ualet 314
Oephin menſura Aegyptia 140
Octauij Cæſ. liberalitas 325
Olei pondus cũ uini & mellis põ=
dere collatum 31.72.79.80
Ologinat Arab. quod Græcis ὀλ=
κὴ 176
Oluatium 166
Olyra 235
Omer quæ et gomor mẽſura Heb.
146.147.150.151.156
158. capit libras menſur. 151
Omnibonus Leonicenus reprehen
ſus 207
Onolaſſat obol. Arab. 174.177
Onyx, marmor 166
Ordei pondus 135
Orgya 199.203
Orthodoron 198.200
Oryza 235
Oxybaphon medicum liquidarum
rerũ 37. capit ſe minores 42
uncias & drachmas menſura=
les 41. pẽdit olei 73. uini 80
mellis 82. aridarũ 52.53. ca=
pit 55. Georgicum liquorũ 56
57. capit 58. pendit 75.81.
82.83. aridarũ rerum 60. ca
pit 60.63. Hippoiatricũ 69
capit 69. pẽdit 75.76.80

P

Paezon ſpado Seiani quãti em
ptus à Sutorio Priſco 327
Pagatini Venetorum 294
Palamedes ponderũ & menſura=
rum inuentor 231
Palæſte 197.198.199
Pallantis Claudij Cæſ. liberti diui=
tiæ 319
Palma 208.225
Palmarius 211
Palmicubitum 218.223
Palmipes 203.209.214.223
Palmipedalis 214.223
Palmus Græcus 197.198. longi
or Romano 218. Hebr. 222
Palmus Romanus 209.210
211.213.218.225
Palmus quota pars altitudinis cu=
iuſq; humani corporis 196
Panicum 235
Paraſanga 220.221
Pauonis precium apud Var. 328
Paſſus Græcus 198.203.204
lõgior Romano 216. Roma=
nus 209.215.220. minor
Græco 216.339
Kempnicenſis 339
Pecunia 261. unde appellata 262
Pecuniæ utilitas 255
Pecunia nondũ inuenta res cũ re=
bus fuiſſe commutatas 265
Pecunioſus 262
Pedalis 201.212
Pedaneus 212
Peloponneſius nũmus 267.269
Pemma genus uaſis Heb. 153
Perſicæ menſuræ 139
pertica 226. Kempnicẽſis 339
Pes Rom. 209.211. triplex 212
breuior Græco 216 diuiſio
212.213. eius depicta deſcri=
ptio 217. Græcus 197.198.
201. longior Rom. 216.218
eius deſcriptio depicta 217
Pes Rom. per digitos reſtitui non
poteſt contra Portiũ 247. nõ
idẽ cum Lutetiano contra Bu=
dæum 247
Pes Lutetianus Budæi 248
Pes quota pars altitudinis cuiuſq;
humani corporis 196
Petrus Mocenicus 269
Petrus Moſellanus 196
Petrus Plateanus 46
Phiala 161
Phido Argiuus ponderum & men
ſurarum inuentor 231 num=
mi ſignati inuentor 263
Phileſius & Xanticles 335
Philippus Beroaldus reprehenſus
20 281.285
Philippus Bergomenſis 265
Philippi aurei 269
Philippi Brabantini 298
Philoxenus 277
Pipinus 270
Plato 328
Plethrum 204. non eſſe idẽ quod
iugerũ contra L. Vallã & poe
tas Latinos 208.209
Plethri dimidiũ ἄρουρα 207. lati
tudo quæ fuerit in Georg. 207
Plinius Græcarũ menſurarũ nomi
na quibus Latinis interprete=
tur 188.189. in explicatione
locorũ quos de Græcis medicis
transfert quas menſuras intelli
gat 104.189. reprehẽſus 46
Plumbi genera tria 258
cuiuſq; precium 260.261
Pomponius iuriſcõſultus 333
Pondera Romana & eorum diui=
ſio 95.100.101. notæ 110
Attica 111. diuiſio 114. notæ
132. medica 123. diuiſio 125
notæ 132. Hippoiatrica 131
diuiſio 132 externa 168
169. & deinceps
Pondera certa et incerta apud Ca
tonem 95
Pondera & menſuræ cuius cauſa
conſtituta 231
Pondera reſtitui in integrũ poſſe
nec granis frumenti 235.236
237. nec ſeminibus leguminũ
237.238. nec fructibus 238
Pondera uetera reſtituta 245
246 249
Ponderum & menſurarum inuen
tores 231
Ponderum & menſurarũ mutato
rum pœnæ 231
Ponderũ nomina Germanica 338
Pondo 11.13.94.98.102
Portius Leonardus errat 28.35
107.331. reprehenſus de dra
chma 107. libra Rom. 239
240. ſextario 14.24.25
30. & inde quartariũ igno=
rauit 8.10. neq; liquorũ neq;
aridarum rerũ menſuras ſatis
explicauit 35
Prãdiũ terræ in ſacris literis 227
Precia ſeruorum 327. animanti=
um & aliarum rerum 327
328. ædium quarundam Ro=
man. 328
Precij metallorum cauſæ 258
Priſcianus Cæſariẽſis lapſus 117
118.132.139. reprehenſus
de mina 120. pondere dena=
rij 190 talento 116
Prodigalitas quorũdam Cæſarum
& principum 326
Ptolemæi Auletis reditus 317
Ptolemaicus nummus 269
Publ. Clodij domus quanti æſtima=
ta 328
Pugillus 225
Pugnus ibidem
Punctũ unciæ et eius diuiſio 211

Pygmæi 203.213.214
Pygme 198.203
Pygon ibidem
Pythagoras ponderum & mensurarum inuentor 231 qua ex re de Herculis statura coniecturam fecerit 196
Pythagoricorum librorũ quos de philolao Plato emit preciũ 328
Pythij Atys filij diuitiæ 319

Q

Quadrans iugeri 219 pedis 211.213 Sextarij 20 28 libræ 94.97.98.339
Quadrans nummus æreus 293
Quadrantes nũmuli Miseni 291
Quadrantal 5.6.19.34 quomodo restituendum 249
Quadrantalis 213
Quadrantarius 294
Quadrigati nummi 269
Quadrilibris 96
Quæstores ærarij 293
Quartarius Romanus 4.21 capit uncias mensurales 4.7 se minores mensuras 8.10 pendit 72.79.81 Græcus qui illis τέταρτον καὶ ἡμικοτύλιον 37.41.73.167 38.41.42 pendit 73
Quartarius Laconicus 164.165
Quartarius Catonis 22
Quinarius qui & Victoriatus 99.100. 269. 278. 279 ualet argẽti nostri signati 313 nota 303
Quincunx libræ 95.98.339 sextarij 21 pedis 213 iugeri 219
Quincuncialis 213
Qu. Stertinius medicus 324

R

Rabbi Hebræorum 142 reprehensi 368
Raphael Volaterranus reprehensus 208
Rasta 227
Rebecca donata ab Isaaci seruo armillis quarum precium, pagina 308
Reditus diuersarum rerump. 315
Rerum inter se permutatio utrum monetæ præstet 266
Res naturales & artificiales per quæ ad restitutionẽ ponderum & mensurarũ peruenire possimus 234.& inde
Restitutio mensurarum & ponderum in integrum 234
Rheginus nummus 267
Rhemnius Fannius errat de mina Græca 120 quartarium ignorauit 8.10
Rhenani aurei quot signentur ex auri temperati besse Noribergio 277 temperatura 298 306 ualent nostri argenti signati 311
Rhetorum stipendia 325
Rhyton 45
Robertus Senalis episcopus 207
Robus 235
Romani nũmi Seruilij Tulli 264 Romanorum consulũ & imperatorum: uide literam N nostrorum temporũ 277.306
Romanorũ census 320 reditus 316 diuitiæ in ærario diuersis tẽporibus 318.319 mensuræ require sub litera M pondera sub litera P militum stipendia 322.323 usuræ 330 331. 332 ædificata 328
Romæ ædiles curarunt ne quid de mensurarum modo, & ponderum grauitate minueretur 231
Romuli Amasæi error 220
Rosati aurei 277
Roscius Comœdus 325
Rotulus lib. Arab. 164.174
Ruellius 108

S

Sabitha mensura Syria 141
Sacrarum Hebræorum literarũ locus restitutus 144.145
Sabinus iurisconsultus 333
Sacros uncia Arab. 174.175
Saites 140
Salamin Cypri urbs 140
Salernitarum error 236
Saluius Iulianus 333
Sardanapalus quot talenta in rogum congesserit, eaq; argento nostro explicata 317
Satum mensura Heb. aridarum rerum 146.147.148.149 150 capit se minores 151 libras mensurales 151.155 continere sesquimodiũ Italicũ qua ratiõe dictũ à Iosepho 155
Scandiæ ultimas terras incolentes merces non appendunt 231
Schænos 220.221 cur funiculus dictus 222
Schekel siclus 170 uide Sicel
Scorteus 295
Scriptorum differentiæ neq; idem ius omnibus 209
Scribæ ærarij 293
Scripulum Romanorum 99.101 108.109.235.236. medicum 123.124.125.339 Hippoiatricum 131.132 iugeri 219 unciæ 211 Bessis
Scripulum non esse xx. granorum contra Nicolaum, Salernitas, Venetos, Neapolitanos 236 non VIII seminum zeæ 237 non VIII lentis ibidem
Scripulum restitutum 246
Scrupulus 109
Scytharum nũmi ex Cortice 295
Secel Hebr. uide Sicel
Selibra 22,94.97.100
Sembella 278.279.289.313
Semiramidis crater 317
Semicotylium 73.80.82
Semicyprum 164.165
Semiobolus Atticus 111.114 medicus 123.125
Semipes 212.213
Semipedalis 212
Semis libræ 94.97.98.339 pedis 213 iugeri 219
Semis nummus æreus 293
Semmissis homo 294
Semisses 276.277
Semodius 33.34
Semodialis ibidem
Semuncia mensura 12.24.101 122.339 iugeri 219 bessis 340
Semunciales nummi 290.300 311.315.340
Senatorum Rom. insigne 321 census ibidem
Senecæ diuitiæ 319
Septimij Seuerinummus 268
Septuaginta interpretes 268 reprehensi 145.146.172 unã & eandẽ mensurã nõ eodem modo uerterũt 152.153

Septunx

Septunx sextarij 21 libræ 94. 97.339 iugeri 219
Serbidius Sceuola 332
Seres merces nõ appenderũt 231
Seruiliæ margarita, qua eam Cæsar donauit 325
Seruius Honoratus reprehensus 115.116.117. 220
Seruius Tullus 262 primus argenteum nummum Romæ conflauit 264 æreos nũmos percußit 265.267 censum Romæ instituit 320
Seruorum precia 327 tempore Iustiniani ibidem
Sescuncia pedis 210 libræ 94. 97.98. 339
Sescuncialis 210
Sesquimodius 33
Sesquimodius Italicus 155
Sesquipes 212.214
Sesquipedalis 212
Sestertius 118.119.278.279
Sestertius & sestertium nummus argenteus, qui pars quarta denarij 189.281.282 ualet 281 argenti nostri 313 eius nota 323
Sestertiũ argenti quod mille nummis ualeat, quod CCL denarios habeat nullum 191.281
Sestertium non esse duarum librarum 282
Sestertium etiam nummum tantũ dici 280
Sestertij decem, centum, mille, ualent argẽti signati nostri 313. 314 auri 315.325
Sestertiũm decẽ, decies sestertiũm & similia 282.283.284. 285.286.287.288.289. & 325
Sextans iugeri 219 libræ 94. 97.98.127.338 pedis 213 sextarij 20.28
Sextarius Rom. liquorum 4.6.7 capit uncias mẽsurales 4.14. 15.16.26.163.185.186. 338 minores se mẽsuras 10 pendit olei 72.192 uini 79.80.192 mellis 81.192 argẽti uiui 192 diuiditur 20 aridarũ rerũ 33.34.148. 338 capit 33.34 restitutus 249 medicus seu Atticus liquorum 37.39 capit 37. 42.130.188 pendit 73. 74.80.82.130 aridarum rerum 52.53 capit 55 Georgicus 60.61 capit 63
Sextarius Kempnicensis 338 Lipsensis ibidem
Sextarius castrensis 20.63 Italicus 20 Vrbicus, ibid. Alexandrinus 141
Sextarius ex pondere in cõmune nullus constitui potest 16.25 30.70 Romanus nõ est dupondius cõtra Budæũ 26.27. 87.88 nõ quindecim unciarum contra Alciatũ 28.29. 30.85.86 non unciarum uiginti ponderaliũ contra Porcium 30.31.32 Græcus non unciarũ põderaliũ quindecim contra Alciatum 48.49.52
Sextarius Arab. semuncia 174. & 176
Sextarius Alexandrinus 167
Sextula unciæ 99.100.101. 178 iugeri 219
Sextula beßis 339
Sextula nummus æreus 293
Sextus Cæcilius iurisc. 333
Sicel, aliàs siccel põdus Heb. 169 289 pendit 170.171.172 173.174 236
Siclus nũmus Heb. uulgaris 170 171.189.290 ualet nostri argẽti 314 sanctuarij qui & argenteus 290 ualet 314
Siclus aureus 608.609
Siclus duplex 174.290
Siglus nummus Sardianus & Persicus 289 ualet 314
Sicilicus iugeri 219 pedis 210 211 unciæ 98.101.339
Silanus Ambraciotes uates 277
Siligo 235
Siliqua fructus 235.238
Siliqua põdus 123.125.177 eius diuisio 211
Siliqua beßis 339.340
Simpli nummuli Miseni 310
Sliconum nummi unciales 291 temperatura 301
Solidi 276.308.327.332
Solon mensuras & põdera auxit 119 annuo fructu quẽ quisque ex agris caperet ordines ciuitatis partitus est 320
Sophonetus quãti mulctatus apud Xenophontem 335
Sors & uiuum 329
Speusippi librorũ preciũ quos Aristoteles emit 328
Spithame 197.200
Stadium 204.205
Stadiũ Olympiacũ cur cæteris stadijs Græciæ longius 196
Stagium 86.120.130
Stater diuersa signifiaat 178. & 275
Stater aureus Atticus uetus 275. 307 uilior 308 Alexandrinus 275 Crœsius 269.276 Cyzicenus 309 Daricus 260 277.304 externus, Macedonicus 275 Philippicus ibid.
Stater argẽteus Corinthius 278. & 312
Stephani lapsus 163
Stipendia aduocatorũ 325 medicorũ 324 militum 321. 323.324 rhetorum 325
Stipendia ueterũ inter se, & cum stipẽdijs huius temporis collata 324.325
Suidas reprehensus 209
Suionum quadrati nummi 294
Syracusanorum nummi ex plumbo candido ibidem
Sylla Asiam quãti mulctarit 335
Syriæ mensuræ 139

T

Taciti imp. nummus 297
Talentum auri 296
Talentũ Aegineũ 112.296 Aegyptiũ 296.318 Atticũ minus 111.112.113.190. 296 diuiditur 114 maius 115.117.295 Babylonium 112.296.297 Byzantium 168.178 Euboicũ 117.296 316 Hebræum 169.178. & 290
Talenti Attici auri puri precium pag. 307
Talentorũ diuersitas 178.296
Talenta quæ paucos aureos & denarios ualuerunt 296.297

Tebethini

Tebethini 295
Temperationem corporis animi mores sequuntur 252
Tenedius nummus 267
Terentius clemens 333
Tertiarius medimni 60.61.62.63 capit se minores 61
Terũcius 273.278.279.289 ualet 313.340
Tetrachma 278
Tertullianus iurisconsultus 333
Tetrachmũ Atheniensium 268.278 ualet argẽti nostri 310
Tetradrachmum nostrum, uide Semunciales nummi
Tetrametrum 62
Tetrastater Cyrenensium 308
Tetrobolũ 269.278 ualet 310
Thalmudistæ 148
Thasius nummus 267
Thesei nummus ibidem
Th. Magister notatus 44
Thopa palmus Heb. 222
Thrasideas Thebanus 205
Throni Veneti 269
Timasion Dardanensis 321
Topus mensura 140
Torquatus tricongius 46
Tragus 235
Tremisses 276
Trepondo 96
Tressis 293.294
Treuirorum albi 292.302
Tribuni ærarij 293
Tricessis 294
Tridrachmum 278
Triens libræ 94.97.98.127.339 pedis 213 sextarij 20 iugeri 219
Triens nummus æreus 293
Trimodia 33.35
Triobolum Atticum 278 ualet 310 Aegineum 312
Trioboli homo 294
Triphonianus iurisconsultus 333
Triticum 235 eius diuersa genera 84.85.235
Trœzenius nummus 267
Triuncis 293
Triblium 40.58 in sacris literis 166.167
Troianus nummus 267
Tubalcaimus 263
Turcici nummi aurei 277 temperatura 298.305
Typha 235
Tzaad 226

V

Valens iurisconsultus 333
Valens medicus 50
Venetiæ 231
Venetorũ libræ uariæ 240.241
Veneti quando primum aurum et argentum signarunt 265
Veneti aurei nummi 268.269.277 tẽperatura 298 pendunt 305.306 ualent nostri argenti signati 311
Venetorum nummi 268
Venetorum error 236
Venuleius iureconsultus 333
Versus 218
Vespasianus imperator quãta pecunia pronunciarit opus esse, ut respub. stare posset 316 rhetoribus stipẽdia quãta constituerit 325
Vicentinæ libræ 241
Vicessis 293
Victoriatus 99.101.108.189.246.269.278. 279
Viglius Zuichemus 331
Vildelappi & Caroli qua cõsuetudine in emendis & uendendis rebus utantur 265
Vilhelmus Cocles 299
Vilhelmus dux Saxonum 300
Vihelmini nummi argentei Miseni 269 tẽperatura 299.300
Vinitor preciosus 327
Virtus magis laudabiles efficit, q̃ nobilitas 135
Vitia pecunijs mulctata 335
Viuũ Latinis idẽ quod sors 329
Vlna quæ & cubitus 220
Vncia mensuralis 4.10.11.12.14.24.338 differt à ponderali 13.25.33.191. 192
Vncia medica 123.124.336 diuiditur in minora 125 Romana 94 diuiditur 98.99.101.128 denariorum & drachmarum quot 104.106.129.187.236.240.244
Vncia Arabica 348 Hippoiatrica 131.132.163
Vncia iugeri 219 pedis 209.210.339 diuiditur 210.211 latior pollice contra Budæum 219
Vnciam nõ esse denariorum octo contra Alciatum 107 nõ nouem contra Nicolaũ & Salernitas 236 non decem contra Neapolitanos 236
Vnciam in minores uncias duodecim non diuidi 211 eius nota 303
Vncialis 210
Vnciales nummi 291 temperatura 299 precium 310.311
Vngarici nummi aurei 277 temperatura 298 pendunt 304 proportio ad diuersos nũmos aureos 306 ualent nostri argenti signati 311.317
Vrbinas nummus 268
Vrna 4.6.19.338 capit se minores 6.10.18.20.28 libras 4 pendit olei 72 uini 79 mellis 81 restituta 249
Vrna quinquagenaria apud Catonem 19
Vrnale uas 19 acetabulũ 44
Vrsus Particiachus 265
Vsura quid 329 annua 331 diurna 330.334 mẽstrua 330 differentiæ 330. & inde nautica siue traiectitia 330 duplex, ibid. cuius multiplex ratio 334
Vsura prohibita in sacris literis, pag. 334
Vsuræ licitæ prohibitæ legibus et illicitæ 334.335

X

Xanticles & Philesius mulctati 335
Xenarchus Rhodius metretes, ac eius bibacitas 46
Xenophon Corinthius stadiodromus 205

Z

Zea 235.237 duplex 237
Zereth, dodrans Hebraicus, pag. 222.223

Indicis prioris finis.

INDEX POSTERIOR, QVI EST GRAECARVM uocum hisce in commentarijs tractatarum.

A

Ἀγκών 214
ἄκαινα 226
ἀμφορεύς 6.56.57.58.75
80 81
ἀμφοτερόπλουν 330
ἀναβικισμός 335
ἀπόρρημα 140
ἀργυραμοιβοί 273
ἀργυροκόπος 267
ἀργυρηλάτης 267
ἀργυροκοπεῖον 267
ἀρχαῖον 330
ἀρχαῖον δάνειον καὶ δάνεισμα 330
ἄρουρα 206.207
ἀρτάβη 139.140.141
ἀρυστήρ 39
ἀσσάριον 178
ἀσσαρών 150.156
αὐλός 205
ἀχάνη 139

B

Βῆμα 215.226

Γ

Γεωπονικά 206
γράμμα 101.122.124
131 211

Δ

Δάκτυλος 197.206
δακτυλιαῖος 198
δακτυλοδόχμη 197.199
δάνειον καὶ δάνεισμα 330
δάνειον ναυτικόν 330
δεῖνος 45
δεκάπους 226
δεσμίδιον 179
δηνάριον 131.132
δίαυλος 204.205
διαυλοδρομεῖν 205
δίδραχμον 122.278.291
δίδραχμαι 211
δίδωρον 199
δίκοκκος 237
διπάλαιστος 199
δίπηχυς 203
διπηχυαϊκή 203
δίπλεθρος 205
δίποδος 201
διποδιαῖος 201
δίπους 201
δισπίθαμος 201
διτάλαντον 119
δίχαλκος 293
διχοίνικον 62
διώβολον 122.124.269.278
διωβολιαῖος 124
δολιχός 204.206
δοχμή 197.198.199
δραγμή 122
δραχμαί 211
δραχμή 105.111.122.131
132.275 278
δυσώπιον 178
δῶρον 197.199.207

E

Ἕβδομον ἡμιτάλαντον 119
ἑκτεύς 60.61
ἑκτὸν τῆς λίτρας 127.167
ἐλέφας 45
ἔλυμος 167
ἐξάγιον 130.178
ἑξαπάλαιστος 199
ἑξάπηχυς 203
ἑτερόπλουν 330
εὔγαια 135
εὐγενεῖς 195
ἔφεκτος τόκος 330

H

Ἡμίδραχμον 124.278
ἡμιεβδέκατον 61
ἡμίεκτον 60.65
ἡμικάδιον 43
ἡμίκορος 152
ἡμίλιτρα 21
ἡμικοτύλιον 37.40.41
ἡμιμέδιμνον 60
ἡμιμναῖον 114
ἡμίξεστον 39
ἡμιούγγιον 124
ἡμιπηχυαῖος 202
ἡμίπλεθρον 205
ἡμιπόδιον 201
ἡμιστατήριον 275
ἡμιχοινίκιον 54.62
ἡμιτάλαντον τρίτον, πέμπτον, ἕβδομον 118.208
ἡμίχους 164
ἡμίχρυσος 275
ἡμιώβολον 105.111.114
122 123
ἡμιωβόλιον 278

I

Ἰνίον 75.141
ἱππικόν 204.205.206

K

Καδίσκος 44
κάδος 38.142
κάλαμος 226
καπίθη 139
καρπός 200
κέντρον 211
κεράμιον 38.142
κεράτιον 130.177.211.235
κέρμα 261.263
κεφάλαιον 330
κλίμα 207.218
κόγχη 37.75.76
κόλλαθον 141
κόπτειν 267
κοτύλη 37.40.49
κοτύλης τέταρτον 41
κοτυληδόνες 19.40
κτωιαζοί 69
κοχλιάριον 37.69.74
κύαθος 8.37.60.187
κύβος 249
κύβιτος 214

Λ

Λεπτόν 114.121.211.311
λήκυθος 166
λιχάς 197.200
λίτρα 11.26.120.121
λοχαγός 323

M

Μέδιμνος 52.53.60.166
μετρητής 37.38.44
56 142

μετρη

μετρονόμοι 231
μίλιον 204.206.209
μνᾶ 111.113.120.168.175
μναιαῖος 114
μόδιος 166
μυριάς 338
μύστρον 56.69
μῦς 77

N

Ναύαρχος 321
νόμισμα 261.262
νόμος 262

Ξ

ξέστης 26.39.40.52.60
73 75

O

Oβολός 111.114.122.269
οἰφί 149.150.151
οἶφιν 140
ὁλκή 130.131.176
ὀξύβαφον 8.37.60.75.187
ὀργυιά 197.203.204.206
208.216.220
ὀργυιαῖος 204
ὀρθόδωρον 197.200
ὄροβος 130
οὐγγία 26.122

Π

Παλαιστή ἢ παλαιστής 197
199.206 207
παλαιστιαῖος 199
παρασάγγη 221
πέλεθρον 207.208
πέμπτον ἡμιτάλαντον 208
πεντάδωρον 199
πενταπάλαιστος 199
πεντασπίθαμος 201
πενταχοίνικον 62
πέντε ἡμιτάλαντα ἢ πεντημιτάλαντον 208
πεντημιπόδιον 201.208
πεντηκοσιομέδιμνος 320
πῆχυς 197.202.206
πῆχυς βασιλήιος 220
πηχυαῖος 202
πλέθρον 204.205.207.208
πλεθριαῖος 205
ποδιαῖος 201
πούς 197.201.206
πολιτάλαντος 119
πρόμαχος 46
πυγμή 197.203
πυγούσιος 203
πυγών 197.203

P

Ρυτόν 45

Σ

Σαβιθά 139
σχοῖνος 221.222
σιτάριον 235
σῖτος 235
σιτομέτριον 69
σπιθαμή 197.200.207.208
σπιθαμιαῖος 200.201
στάγιον 178.179
στάδιον ἢ στάδιος 204.205
σταδιεῖς καὶ σταδιοδρόμοι 205
σταθμός 227
στάμνος ἢ στάμνιον 44
στατήρ 275
στατὴρ χρυσοῦς 275
στιγμή 211
στρατηγός 323

T

Τάλαντον 111.114
ταλαντιαῖος 119
ταλαντάω ἢ ταλαντέω καὶ ταλαντεύω 119
τέταρτον 40.72.167.168
τέταρτον τῆς λίτρας 127
τετράδραχμον 122.278.291
τετράδωρον 178.199
τετραόργυιον 204
τετραπάλαιστος 199
τετράπους 201
τετράμετρον 61
τετραστάτηρον 277
τετραστάτηρ 291
τετράσσαρον 130
τετράσσαρον ἰταλικόν 178
τέτραχμον 188.190.278
τετρώβολον 122.125
τόκος 329
τόκος ἔφεκτος 330
τόκος τόκων 335
τρία ἡμιτάλαντα ἢ τριημιτάλαντον 208
τρία ἡμιμναῖα 118
τρίδραχμον 122.278
τριημιπόδιον 201.208
τριόργυιος 204
τρίπηχυς 203
τρίπεδος 201
τρίπους 201
τρισπίθαμος 201
τριτάλαντον 119
τρίτον ἡμιτάλαντον 119.208
τρίτον τῆς λίτρας 127.167
τρίτον ἡμίδραχμον 118.119
τριτεύς 60.61
τριχοίνικον 62
τριώβολον 57.122.124.278
τρύβλιον 40.57.74.75
τῶπιν 140

Y

Yφι 145.149

Φ

Φακή 130

X

Χαλκοῦς 111.114.125.248
χήμη 37.77.78
χοῖνιξ 53.54.68.145
χοίνικι μὴ ἐπικάθησαι 68
χοῦς ἢ χοεύς 37.39.46.48.75
χρῆμα 261.263
χρήματα 263
χρυσοῦς 275

Ω

Ωλενή 220

GEORGII AGRICOLAE DE MENsuris, ponderibus ac monetis commentariorum, finis.

ERRATA QVAE LIBRO, POSTQVAM EXCVsus fuit, relecto deprehendimus castigaturus: notet priorem numerum paginam, sequentem notare eius uersum.

Numerus falsus, pag. 38. et 188 pag. 9. uersu 37. duæ ligulæ. 12.36. ῥωμαϊκῆς 13.9 ῥωμαϊκὰς. 42.14. *per uindemiam musti quàm optimi.* 16. *minute* 17. *iunceum aut lineum.* 44.14. *Dionysius Stamnij.* 45.19. *Græca cantio.* 54.26. ἡμιχοίνικον. 71.36. *ut de fact.* 88.5. *necessario consequeretur.* 92.5. *supelle=.* 132.2. τὸ δὲ αἰγιναῖον, ἕκατον. 115.1. *poterunt.* 123.4. *octo drachmæ unciam.* 140.34. σαΐτου & σαΐτης. 148.5. παραθλίψαι. 168.8. *Hesychio, cum.* 167.8. *unaquæq; earum est denariorũ septem.* 188. 12. *argumentum.* 203.43. ἐκτείνας ὡς. 207.5. *quo modo* 8. τετρακοσίων. 216.5. *pedes Rom.* 266.30. *tum.* 267.26. *Asii* 288.18. *causa lib. 1. Epig.* 327.17. *Calliodorũ.* *Reliqua sunt leuis momẽti, sicut quam pro quàm, & modium, ducentum, sestertium, nummum, pro modiûm, ducentûm, sestertiûm, & nummûm, ac similia.*

BASILEAE APVD HIER. FROBENIVM ET NIC. EPISCOPIVM ANNO M. D. L.
Mense Martio.

FRO BEN.

